

LUDOVICI ANTONII

MURATORII

OPERA OMNIA.

ANTIQUITATES
ITALICAE
MEDIÆ AEVĪ,
SIVE
DISSERTATIONES

De Moribus, Ritibus, Religione, Regimine, Magistratibus, Legibus, Studiis
Literarum, Artibus, Lingua, Militia, Nummis, Principibus, Libertate,
Servitute, Foederibus, aliisque faciem & mores Italici Populi referenti-
bus post declinationem Rom. Imp. ad Annum usque MD.

OMNIA ILLUSTRANTUR ET CONFIRMANTUR
INGENTI COPIA DIPLOMATUM
ET CHARTARUM VETERUM,

Nunc primum ex Archivis Italiae depromptarum,

ADDITIS ETIAM
NUMMIS, CHRONICIS, ALIISQUE MONUMENTIS
NUNQUAM ANTEA EDITIS.

AUCTORE
LUDOVICO ANTONIO MURATORIO
SERENISSIMI DUCIS MUTINAE
BIBLIOTHECAE PRAEFECTO.

*Arretino Seminario & Collegio Ecclesiasticorum Castilionensi Episcopalis
alteram hanc editionem curantibus.*

T O M U S N O N U S.

ARRETI MDCCLXXVI.

Typis MICHAELIS BELLOTTI Impress. Episcop. sub signo PETRARCAE.

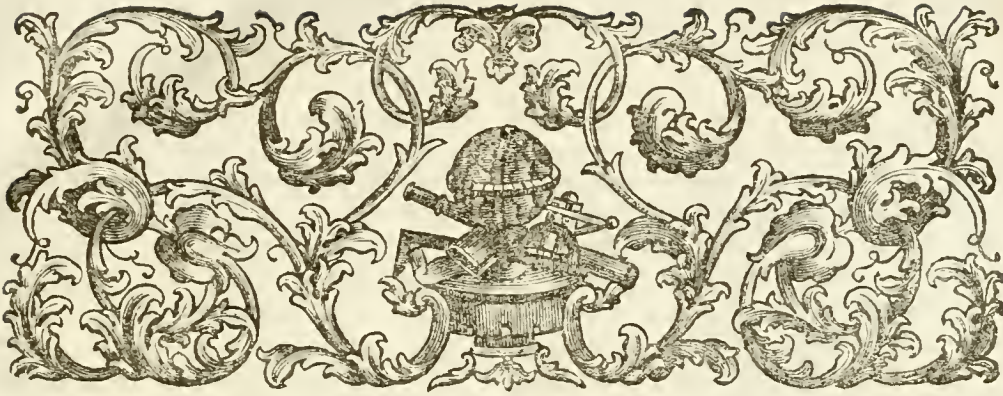
SUPERIORIBUS PERMITTENTIBUS.

D E
L I T E R A R U M F O R T U N A
I N I T A L I A
P O S T A N N U M C H R I S T I M C .
E T D E A C A D E M I A R U M
S I V E
G Y M N A S I O R U M
E R E C T I O N E .
D I S S E R T A T I O
Q U A D R A G E S I M A Q U A R T A .

DISSERTATIO

QUADRAGESIMAQUARTA.

Uo in loco per Italiam fuerint Artes ac Disciplinae liberales usque ad Annum Milleimum Centesimum, in proxime antecedenti Differtatione vidimus. Res nunc poscit, ut perscrutemur, quae earum fortuna fuerit Saeculis subsequens. Jam in Gallia, ac praesertim Lutetiae Parisiorum jacentes antea Literae vires receperant, eâ famae celebritate, ut vel ipsi Itali illuc proficiscerentur eruditionis causâ. Egregium testem dabo moris hujus Landulphum a Sancto Paulo, cujus Historiam Mediolanensem evulgavi Tomo V. Rer. Italicarum. Narrat ille Cap. 13. se una cum Anselmo de Pusterla, & Olrico Vicedomino, qui postea Archiepiscopalem

A Cathedram Mediolanensem unus post alterum conscenderunt, in Galliam perrexisse, atque in iis Scholis ultra annum se literis operam dedisse. Anselmo, inquit, de Pusterla, & Olrico Vicedomino Mediolanensi adhaesi, quibus duobus domi & foris, ut manifestum est, utilis & rectus fui. Cum Anselmo namque per annum & dimidium Turoni, & Parisinis in Scholis Magistri Alfredi & Gulielmi, legi, & legendo, scribendo, multisque aliis modis Anselmo multam commoditatem dedi. Rursus idem Cap. 17. haec habet: Suggesterunt Olrico Mediolanensi Vicedomino & Anselmo de Pusterla cognominato, ire ad praecipuum Magistrum Anselmum de Monte Leoduni; quibus duobus fuit gratum secum ducere me Landulphum Presbyterum. Et quum apud ipsum Magistrum, & fratrem ejus Rodolphum studeremus, nuntiatum est &c. Acta haec fuere ineunte Saeculo XII.

hoc

hoc est, circiter Annum Christi MC VIII. Sed jam inquit heic aliquis: Restitutis in Italia Scholis ac Literis praecelesti Saeculo XI. uti supra statuimus, quid rei hoc est, quod Italici homines tunc a Gallia mutarentur eruditionem tanto cum suo incommodo, & alibi quaerent, quod domi haberent? Et cur dimissis Academicis, sive Gymnasiis Italicis, quae nunc Universitates appellantur, Parisienses Scholae a nostris tunc petebantur? Certe Henricus Pantaleo de Vir. Illustrib. German. Part. 2. auctor est, a Carolo M. duo celeberrima Gymnasia Literarum instituta fuisse, alterum in Occidentali Francia, Parisii, alterum Papiac in Italia, quae liberaliter dotavit, atque Viris doctissimis ornavit. Idem quoque affirmavit Jacobus Middendorpius de Academ. celebr. Lib. 4 Guido Pancirolius de Clar. Leg. Interpret. Bulaeus in Lib. de Paris. Univerf. & novissime Antonius Gattus in Histor. Gymnasiae Ticinens. ut alios omittam. Ad haec, si fides multis Scriptoribus, Bononiense Gymnasium usque a temporibus Theodosii II. Augusti originem suam deduxit. Cironius verò in Lib. V. Decretal. & Bulaeus, Bononiensis Academiae institutionem referendam esse ad Carolum M. contendunt. Contra Papius Massonius Patavinam, non autem Bononiensem, erectam ab eodem Carolo memoravit, scribens in Annal. Franc. Parisiensis, Patavina, & Ticinensis Academiae Karolum Magnum parentem suum appellant. Si Academicis istis a tanto tempore gloriabatur Italia, mirum videatur, cur Parisienses ac Turonenses Scholae sub initium Saeculi XII. ab Italica gente, propriis contemptis, anteferrentur. Atque haecenus ejusmodi interrogationem distuli, cui suus esse locus

A poterat, & quidem justiore titulo, in antecedenti Dissertatione. Qui enim tantus languor Saeculo IX. & X. in Italia Literas invalisset, si haec jam publicis ornata fuisset Academicis?

Itaque tempus est, ut veritatem fidentissime a fabulis nunc liberemus. Quod igitur innui in Notis ad Capitulare Lotharii I. Part. II. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 152. nunc repeto. Literarum quidem studium in Gallia, & Germania, immo & Ticini, quanto potuit ardore animi, Carolus Magnus procuravit: majora etiam praestitit Lotharius I. Augustus illius nepos in Italico Regno, excitatis Scholis in quibusdam Civitatibus, ad quas reliquarum pueri erudiendi confluerent. Episcopales quoque Scholae, & Coenobiales antiquis Seculis institutae fuerunt; idque vel in ipsa Italia factum facile consentire possumus. Sed nihil horum, Academiae seu Universitatis faciem unquam retulit, si quod hisce nominibus nunc significamus, cum Seculis iis conferatur. Unus Magister unam Scholam tunc constituebat, & humiliorum quidem plerumque Artium. Ticini unus Dungalus, Eporediae unus Episcopus, uti ex praeaudata Lotharii I. Lege constat, munere docendi publice fungebantur. In reliquis Civitatibus non dispar modulus fuit. Parium ferme Scholarum specimen nunc ipsa Castella servant. Ad haec (rursus moneo) putida nimium est fabula, institutam fuisse a Theodosio II. Bononiensem Academiam: & quale sit Privilegium sub ejus nomine confectum, supra in Dissertatione XXXIV. de Diplom. prodidi. Neque hercle expectarunt eruditi Bononienses, ut hanc veritatem a me edocerentur, quum nemo inter eos probe cordatus jam existat, qui

B

C

D

E

qui quanquam in editis Libris taceat, in privatis tamen colloquiis, aut in intimis praeordiis non fateatur, ne a Carolo quidem Magno, nedum a Theodosio, arcessendam esse sui Gymnasiai originem. Idem de Romano, Ticinensi, Patavino, Pisano, ceterisque constantissime pronuntiandum, quippe ad tempora longe posteriora nativitas Academiarum apud Italos est contrahenda. Immo tantam vetustatem, ac omnium disciplinarum complexionem tam antiquam sibi tribuere ne Parisiensis quidem Academia jure potest, vel Turonensis, Fuldenfis, Osnabrugensis, & si qua est alia, quae a multis Seculis floreat, aut olim floruerit. Aliud enim est restituere Literas, & aperire Scholam alicujus disciplinae, aliud omnium Scientiarum Lycaum efformare. Liceat sane Scholas eorum temporum appellare semina Academiarum longe serius institutarum: sed neququam cum iis confundendus ritus ac institutio Saeculorum proxime succedentium. Quo autem tempore in Italia emerferit primo Academia Scientiarum ac Artium, & quae haec fuerit, nobis edicendum. Bononiensis illa fuit, quae ut vetustate, ita & celebritate nominis, & copiâ Virorum illustrium, ceteris Italicis praeferenda est, & quae cum ipsis exteris de antiquitate saltem certare aliquâ ex parte possit. Rationem enati Bononiensis Gymnasiai ne ipsi quidem Bononienses certo norunt, quod eos Historia & monumenta ad hanc rem opportuna deficient. Ego rem, quam brevissime potero, perscrutabor.

Vulgatissima sunt Conradi Abbatis Urspergensis verba, ubi de Lothario II. Augusto circiter Annum MCXXVI. loquitur: *Eisdem temporibus*
Tom. IX.

A *bus Dominus Werneuius Libros Legum, qui dudum neglecti fuerant, nec ququam in eis studuerat, ad petitionem Mathildis Comitissae renovavit: & secundum quod olim a divinae recordationis Imperatore Justiniano compilati fuerunt, paucis fortè verbis alicubi interpositis, eos distinxit.* Proinde Sigonius in Libris de Regno Italiae haec scripsit:

B *Primus autem Bononiae Irnerius Jus Civile exponere coepit, ut Odofredus memoriae prodidit, primusque Glossas, ut vocant, in illud scripsit.* Tum Urspergensis auctoritate utitur, illum tamen corrigens, quod *Mathildis* rogatu Irnerium id muneris suscepisse scripserit, quae multo ante Lotharii Imperium e vita migrarat. Verum nullâ castigatione dignus est heic Urspergensis. Certum quippe reor, *Irnerium*, sive *Warnerium* floruisse, ac Leges interpretatum fuisse Bononiae tum vivente Mathildi Comitissâ, tum multis post ejus mortem annis. Confule Ottonem Morenam in Histor. Laudens. ad Annum MCLVIII. Tomo VI. Rer. Italicarum. Vide etiam infra in Dissertatione LIII. de institutione Militiae, Placitum ab Henrico IV. habitum Gubernuli in agro Mantuano, cui interfuit *Warnerius Bononiensis Judex*, ante alios honoris causâ nominatus. Vide & alterum in Dissertatione XXXI. de Placitis, ubi rursus occurrit, nondum a latere Imperatoris divisus. Hic idem ipse *Warnerius* fuisse omnino dicendus, cujus apud Urspergensem mentio, & quem a Populo Bononiensi arbitror missum ad Henricum Augustum aut honoris, aut negotiorum causâ. Celebratum fuit Placitum illud *Anno MCXVI. die VI. Maji*, hoc est, paucos post mortem Comitissae Mathildis menses, ad cujus petitionem propterea potuit *Warnerius* interpretatio-

B nem

nem Legum aggredi in patria sua. Atque haec exordia videntur Academiae Bononiensis, levia quidem primis annis, quum in uno Juris Civilis Interprete & Doctore tota primum Academiae fors constiterit, sed quam tamen sensim majores ausus & incrementa sunt subsequuta, more ingentium fluviorum, quorum humilis plerumque est origo. Doctores ipsi Bononienses in Responso ad Bartholdum Nihusium, edito in ejus Anticritico, non alium agnovere primum Bononiae Legum Expositorem, quam Irnerium. Eorum verba sunt: *Ab Anno Centesimo Vigesimo Octavo supra Mllesimum, Bononiae Juris publicae professioni exordia dedisse, priscorum tradunt memoriae.* Neque secus habet inscriptio posita Irnerio in Bononiensi Gymnasio. Hoc & alii affirmarunt, quos commemorare nihil attinet, uti neque Trithemium, a quo Irnerii sive Wernerii aetas perperam differatur ad tempora Henrici VI. Augusti, hoc est, usque ad Annum Christi MCXCI. Quare vides, ad quae tempora haecenus collocatus fuerit tum Irnerius, tum Jurisprudentiae renovatum apud Bononienses studium.

In hac & ego sententia eram, quum Praefationem scripsi in Leges Langobardicas a me editas, Parte II. Tomi I. Rer. Italic. Ibi quoque communem haecenus sententiam amplexus fui, statuentem, Pandectas, sive Digestorum Libros, in Italia per aliquot ante Secula neglectos, aut deperditos, tandem in depopulatione Amalphis Anno MCXXXVII. sive ut Pagius contendit, MCXXXV. a Pisanis fuisse repertos, quorum antiquissimus ac venerandus Codex Pisas tunc advectus, nunc Florentiae adservatur. Et sane hucusque traditum & creditum est, tantummodo

A circiter eadem tempora Digestorum studium ac usum in Scholas penetrasse, quum antea qui Legibus Romanis in Italia vivebant, Codice quidem Justiniano, ejusque Novellis ac Institutionibus, non autem Digestis, uterentur. Verum D. Guido Grandius, Camaldulensis Abbas, & publicus in Pisano Lycaeo Matheos Professor, vir tum ex Mathematicis, tum ex eruditione sua ubique Clarissimus, in Epistola ad Cl. V. Josephum Averanum, Anno MDCCXXVI. Pisis edita, & insequenti Anno cum Additamentis recusata, haec omnia in dubium revocavit, & pro suo quidem more judiciose atque nervose. Sed & ante Grandium Donatus Antonius Aftensis Anno MDCCXXII. Neapoli Librum edidit, nondum mihi inspectum, cui titulus: *Dell' uso, e autorità della Ragion Civile nelle Provincie dell' Imperio Occidentale*, in quo contendit, falsò proditum haecenus fuisse, Pandectas olim Pisanos, nunc Florentinos (liceat enim semel, quod aliquot praecleari Viri fecerunt, masculino genere vocabulum hoc efferre) Pisanis ad Amalphim in praedam contigisse; statuens, eorum usum in Italia perdurasse ac fuisse, longe antequam Pandectarum Codex Pisanus agnosceretur. Ad haec eximium locum in Accessionibus Roberti de Monte ad Chronicon Sigeberti, a Dacherio editis, animadvertit doctissimus Grandius, cui si acquiescamus, antevertenda est uno ferme Seculo Academiae Bononiensis institutio. Ita ergo scribit Robertus ad Annum MXXXII. de Beato Lanfranco, postea Cantuariensi Episcopo, cujus in proxime praecedenti Dissertatione fuit mihi sermo: *Lanfrancus Papiensis & Garnerius socius ejus, repertis apud Bononiam Legibus*

gibus Romanis Justiniani Imperatoris, operam dederunt, eas legere & aliis exponere. Equidem, ut verum fatear, dubium, ancipitemque in ista controversia me sentio, quando tantam inter Urspergensem ac Robertum de Monte discordiam intueor, quum ille ad Annum MCXXVI. sub Lothario II. ac si mavis ad Annum MCII. sub Comitissa Mathilde, Irnerii, sive Guarncrii, seu Warnerii aetatem ac labores statuat, alter verò ad Annum MXXXII. Etsi aliquantulum vetustior Robertus de Monte, quàm Abbas Urspergensis, uterque tamen multis post Lanfranci mortem annis floruit, & scripsit, ita ut cur uni potius quàm alteri fidem adhibeas, aut neges? Urspergensis autem multos e praecedentibus Historicis ad manum habuit, dum suam contexeret Historiam. Praeterea Milo Crispinus, Cantor Beccensis in Vita ejusdem Beati Lanfranci Cap. I. haec tantùm scribit: *In primaeva aetate patre orbatus, quum ei in honorem & dignitatem succedere deberet, relicta Civitate, amore discendi, ad studia Literarum perrexit: ubi plurimo tempore demoratus, omni scientiâ saeculari perfecte imbutus rediit.* Si Lanfrancus in primaeva aetate ad studia Literarum profectus est, & quidem amore discendi, quæ nobis a Roberto exhibetur aliorum in studio Legum Magister? Rursus, si primus inter Italos repertas apud Bononiam Leges Magister fuisset interpretatus, cur hanc ejus laudem non novisset, non depraedicasset Milo Beccensis Monachus, atque illius aequalis? Hisce adde, nos nuper vidisse Warnerium Judicem Bononiensem ab Henrico IV. Augusto magni factum, qui procul dubio vivente Mathilda Comitissa floruit. At non plura ego de hujusmodi contro-

A
B
C
D
E
versa. Quod tamen paene certum reor, nequaquam ab Anno MCXXVIII. cum Doctoribus Bononiensibus deducenda est origo Scholæ in Civitate Bononiensi. Testem nempe habeo, qui id mihi persuadeat. Is est Anonymus Auctor Poëmatis *Cumani*, sive *de Bello & excidio Urbis Comensis*, quod inlustratum a Cl. V. Josepho Maria Stampa Clerico Regulari Somaescheni, in Tomo V. *Rer. Italicar. evulgavi*: Ibi Poëta res gestas, easque a se visas describit; inquit enim:

----- *Falsa tacebo,
Quaeque meis oculis vidi, potius referabo.*

Ille ergo acta Anno MCXIX. referens, Populosque recensens a Mediolanensibus accitos adversus Comenses, versu 211. in haec verba loquitur:

Docta suas secum duxit Bononia Leges.

Scribit ille rursus ad Annum MCXXVII. versu 1848. Bononiensium copias Mediolanensibus sese adjunxisse:

Docta Bononia venit & huc cum Legibus una.

Si circiter Annum MCXXX. Comensis Poëta tam expressis & grandibus repetitis verbis *doctam* appellat, eamque laudat uti Jurisprudentiae Romanae Magistram *Bononiam*, hinc intelligas necesse est, jam longe antea ibi fuisse coeptam, immo constabilitam disciplinae Legalis Scholam, ejusque praerogativae famam jandiu evulgatam fuisse per universam Italiam. Non exiguo annorum spatio opus fuit Bononiensibus, ut jure in suis Nummis inscriberent BONONIA DOCET. Attamen jam circiter Annum MCXXX. eorum Ci-

vitas *doctæ* appellabatur. Itaque perspicuum puto, amovendam esse a temporibus Lotharii II. Augusti Scholae Bononiensis originem, atque aetatem Irnerii sive Wernerii, primi Legum in Bononiensi Civitate interpretis, recte componi cum aetate Comitissae Mathildis, ipsumque etiam per complures Seculi Undecimi annos praeesse potuisse Scholae apud Bononienses, hoc est in patriâ sua institutae.

Nam quod est ad Pandectas, etsi fama ante quadringentos annos apud Pisanos vigeat, pretiosum ac vetustissimum Codicem eos complectentem, in direptione Amalphiae Anno MCXXXV. a Pisanorum copiis fuisse repertum, ac inde Pisas advectum; quippe Frater Raynerius de Gracchiis, Ordinis Praedicatorum, in suo Poëmate caliginoso, quod evulgavi Tomo XI. Rer. Italicarum, disertis verbis ejus rei mentionem fecit circiter Annum Christi MCCCXL. attamen fieri etiam potuit (quod contendit Cl. P. Grandius) ejusmodi famam non sat solidis fundamentis nixam fuisse. Ad haec etiam si daremus, Anno MCXXXV. incidisse in Pisanorum manus Pandectarum Codicem (qua de re inter praeclaudatum Abbatem Grandium & Bernardum Tanuccium tunc in Academia Pisana doctissimum Juris Interpretem controversia efferbuit) minime inde consequitur, statuendum esse atque credendum, praecedentibus Seculis Codices omnes & usum Pandectarum prorsus excidisse, itaut Pisano illi unico debeamus totam Digestorum in Italia restitutionem. Quisquam alius eorum Codex superfuisse apud Italos potuit. Et revera Irnerius longe ante eum annum, ipso Urspergeni teste, Pandectas Bononiae discipulis exposuerat,

A & Glossis ornat. Rarissimi autem facti fuerant in Italia Digestorum Libri; & qui ex Juris peritis ditiores erant, totam ferme supellestem Romanae Jurisprudenciae constituebant in Codice Justiniano, Novellis, atque Institutionibus. Sed ut intelligas, vel post declinationem Imperii Romani, & ante Annum MCXXXV. B quo Amalphanus Codex repertus fuisse traditur, alii in Italia haberentur Pandectarum Libri, en tibi exemplum, quo evincatur, Anno DCCLII. Italicos illos, qui Lege Romanâ vivebant (cujusmodi fuere Clerici, & Monachi plerique) Digestorum auctoritatem adhibuisse in suis controversiis. Hinc etiam videas, Bononienses minime exspectasse Pisanum Pandectarum Codicem Amalphanis creptum, uti praeter tot alios Cl. C V. Henricus Brenemannus in Histor. Pandectar. Trajecti ad Rhenum Anno MDCCXXII. typis editâ censuit, quo ad illustrandos & explicandos Digestorum Libros uterentur. Fragmentum autem, quod heic sum daturus, pars est Apologetici a Jurisconsulto eorum temporum concinnati pro Episcopo Arretino contra Senensem, ob celebratissimam litem inter eos agitatam de Paroeciis aliquot controversis. Membrana mutila & principio carens, unde hoc fragmentum descripsi, adservatur in nobili Archiv. D vo Capituli Canonorum Arretii; & est apographum, quantum quidem mihi videbatur, ante sexcentos, aut septingentos annos exaratum. Cur verò Chartam spectare ad Annum Christi DCCLII. fidenter asseverem, ipse Lector intelliget, si Acta ejusdem controversiae scrutetur, quae in Dissertatione LXXIV. de Paroeciis congeram, ubi Stephani II. Papae Bulla Anno eodem data innuit *San-*

Si Ampsani Corpus, violenter a Senensi Episcopo asportatum: quod idem facinus hoc ipso Libello infestatur anonymus Jurisconsultus, Leges Codicis Justiniani, & Digestorum adversus Senensem Episcopum intorquens. En ipsum antiquitatis vene-

A randae frustulum parum putum, quale in pergamena inveni. Nisi tot alia veterum Juris peritorum monumenta edax tempus absumsisset, saepe etiam Digestorum mentia nobis occurreret.

Fragmentum Libelli contra Senensem Episcopum pro Arretino confecti, ubi Digestorum auctoritas adhibetur, Anno 752.

.....
 ..... sacrilegio proximum est, nedum Sanctorum, verum etiam quorumlibet hominum Sepulcrorum violationem, nemini Juris perito non est indubitatum; Potestatesque loci, si hoc vindicare neglexerint, infamiâ laborare, ut in Codicis Libro Nono, Titulo de Sepulcro violato: Si quis Sepulcrum laesurus attigerit, locorum Judices, si hoc vindicare neglexerint, pene nomine..... quam viginti Librarum auri in Sepulcrorum violatores statutâ penâ damnari. Preterea locus ipse in quo Sepulcrum reponitur, publicetur, ut in eodem Titulo. Et si fortè detractum aliquid de Sepulcro ad Domum ejus Villamque asportasse reperiretur, Villa, sive domus, aut edificium, quodcumque esto, Fisci juribus vendicetur. Ergo Senensis Episcopus non potest petere jura Ecclesiae non suae, praesertim cum neglexisset dare vindictam, & ob hoc infamiâ laborare; cum etiam in eo, quod ratum habuit, mandasse intelligatur, ut in Digestis rathiabitio mandato comparatur, cum rathiabitionem etiam in maleficiis locorum habere valet. Ergo idem jubere maleficium, & rathum abere, postquam factum est. Satis autem habet ratum, qui in Ecclesia, cui praest, sacrilegio rem ablatam tenet. Item in Octavo Libro Codicis legitur: Si quis in tanta fu-

B roris pervenerit audacia, ut possessionem rerum apud Fiscum, vel apud quoslibet homines constitutarum ante eventum judicialis arbitrii violenter invaserit, dominus quidem constitutus possessionem, quam abstulit, restituat possessori, & dominium ejusdem rei amittat. Sin verò alienarum rerum possessionem invasit, non solum ea possidentibus reddat, verum etiam estimationem earundem rerum restituere compellatur. Quod autem haec Questio procedere debeat, Nonus Codicis Liber testatur Titulo ad Legem Juliam de Vi publica & privata: Si quis ad se fundum & quodlibet aliud asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat: inter caetera: quod si omisâ appellatione vim possidenti intulerit, ante omnia calumnie causam examinari precipimus. Liber quoque Digestorum concordat, ut prius de Criminali discetetur. Quando autem inscriptum habet, datam fuisse sententiam, ut sacramenti pars ita se tucetur, & per Senenses remansisse, habetur in Quarto Libro Codicis, Titulo de rebus creditis generaliter de omnibus juramentis, inter caetera: Si Judex appellationis praesidens bene eidem illatum jus jurandum a parte ante recusatum pronuciaverit, res secundum quod judicata est, permanebit.

Ad

Ad eadem tempora referenda est informis Charta, cujus exemplum videtur in Archivo Estensi, & qualem

A reperi, licet multis lacunis & erroribus Librarii intermixtam, omnium oculis subjicio.

Donatio complurium bonorum facta ab Eudochia Sanctimoniali Monasterio Sanctae Mariae in Cosmedin, Ravennae sito, Anno, ut videtur, 767.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Anno Deo propitio Pontificatus Domini Jobannis summi Pontificis & universalis Pape..... Deo coronato in Italia, Anno V. die Sexto-decimo Mensis Novembris, Indictione V. Ravennae. Exemplum ex autentico de Cartula Donationis, quam olim fecit Eudochia Ancilla Dei Domino Anastasio Presbitero Regulae venerabilis Monasterii Sanctae Mariae in Cosmedin juris sui in perpetuum.

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei & Salvatoris nostri, Imperante.... piissimo P. P. Augusto Constantino a Deo coronato magno Imperatore, Anno..... Principatus ejusdem tranquillitatis Anno Vigesimo Quarto, sed & Leone Imperatore ejus filio Anno Quintodecimo..... Tercio Mensis Marcii, Indictione..... Ravennae..... & merita, ac etiam beatissima venerabilis Regulae..... in Cosmedin, in qua nunc Deo protegente, & ibi Domino gubernante, Dominus Anastasius Presbiter & Monachus atque Abbas praesse videtur. Ego quidem in Dei nomine Eudochia suprascripta Deo dicata ancilla Dei donatrix vestra..... omni renunciatione animae meae atque quondam parentum meorum praesens praesentis salutis..... & donationis scripturarum ratio nos promovet, illa semper considerare atque disponere que animarum meritis dominus ejus creaturam hominem solum..... etiam humana conditio..... in opportuno tempore divinis parere man-

B datis & laudibus deservire. Ideo firmam spem & fiduciam habentes & apertam divinis promissionibus inestimabilem beatitudinem animae meae, ac pro venia delictorum meorum; in quantum vires exigunt, & spontanea mea voluntate nullo penitus cogente neque compellente, vel vim inferente; sed nostrae propriae deliberationis & arbitrio do & dono, cedo, trado..... praedicto Monasterio Sanctae semperque Virginis Dei Genitricis Mariae, quae vocatur in Cosmedin, possidendum, idest fundum Centu Colonna, qui vocatur Ronco, & fundum Vistano, qui vocatur Teudota, & fundum Luciano, qui vocatur Polito, necnon & fundum Cardeto: hec omnia in integrum inter affines..... lateribus ab uno latere fundum Gazolo, ex alio latere fundum Gaibano, seu a tercio fundum latere limite, qui vocatur Sclarano, atque a quarto latere alio limite, qui ad Rasiola, vel omnibus ad eosdem fundos pertinentibus. Et insuper do & dono in suprascripto venerabili loco Monasterio Sanctae Mariae, quae vocatur in Cosmedin, hoc est fundum Mignonis integrum, & fundum qui vocatur Quingeri, & Caplizaria, seu fundum Fabrigo, & fundum Custeduda pertinentem usque a limitem mundum. Et insuper dono in suprascripto venerabili Monasterio Sanctae Mariae, quae vocatur in Cosmedin, idest fundum Casale Pauli, quod est Conio, & fundum Farnuli, & fundum Molarito, Vetucia, & tres uncias particulares integras,

gras, quae sunt positae in fundo, qui vocatur Gaciolo: quae omnia michi veniunt ex successione parentorum meorum, cum terris, vineis, campis, pratis, pascuis, silvis, saltibus, facionalibus, arbutis, arboribus, fructiferis & infructiferis, & cum omnibus ad eandem pertinentibus constituta territorio Faventino, Cornelienſe, Plebe Sancti Martini in Labusi; vel omnia sicut superius leguntur, retento michi usufructu quindecim dierum, quod pessim venerabili suprascripto Monasterio Sanctae Mariae, quae vocatur in Cosmedin, ut leges censent, & eorum..... constare, quod hoc est per Legem retinere, quod est tradere. Post vero transactos quindecim dies usufructuarie pro praefato venerabili Monasterio Sanctae Mariae, quae vocatur in Cosmedin, congregationisque ejus, superius nominatas res in integrum..... sicut superius legitur, mea in te decrevit voluntas, habeas, teneas, possideas per jus vere dominiumque tuum, congregationisque ejus in perpetuum possidendum ad usum & sustentamentum..... deservierint..... salario, in ibidem permanendum, non vendendum, nec donandi, aut aliis largiendi, aut per commutationem..... vel ingenium, sed semper..... salario, in suprascripto venerabili Monasterio in perpetuum permanendum pro remedio anime mee & de quondam..... dictionem, & ad futura eterne vite esse participes contra quam etiam donationem me a presenti die.... policeri permanendum..... non per me, neque per aliquamcumque oppositam personam..... procuratoris..... non ad eundem Judicium, & non duplicandum..... ratione contrarie, quia Legibus cautum est, ut quod semel donatum vel concessum fuerit, & maxime in venerabilibus locis, nullo modo revocetur contra hujus donationis me a presenti die Cartulam..... legitur, jurata voce

A dico per divina omnia, & per scripta sacra sancta Evangelia, quae corporaliter osculans tango, Sedeque Sancta Apostolica, & Imperatorum salutem, attestacione confirmo, me contra praescriptam donationem mea propria & spontanea voluntate optuli in suprascripto Monasterio numquam esse ventura, sed perpetuis temporibus inlesam atque immaculatam conservare & custodire promitto, excluso me meosque hinc.....

B Legum beneficia, juris, & facti ignorantia, foris, locisque, praescriptione alia, Senatoque Consulto, quod de mulieribus praestitit, beneficio retractandi, nec non & de Religiositati abitus, & quod de Relictis sunt per Legem indulta donantibus.

C Et hoc procurare decrevit, ut nullus habeatis licentiam vos suprascriptis Anastasius Presbyter, & Erguminus, tuique successores, vel Congregationes deserviendum cujusque in perpetuum in sepe dicto Monasterio fuerit quoquo tempore per quaecumque ingenium praenominatas fundoras cum omnibus ad eandem fundis pertinentibus, sicut superius legitur, ex parte vel ex tota, neque per commutationem neque per beneficiorum titulo, neque per nullo contracto a salario suprascripto Monasterio quicquid majoris vel minoris persona dare aut donare, aut de jure suprascripto extraneare. Sed imperpetuum fiat pro candela & alimonia Congregationis Monasterii fruges, quas sibi Deus annualiter preparaverit, prout fata sum, indulgentiam peccatorum meorum, vel requiem animae meae. Quam vero irrevocabilem donationis Cartulam, sicut superius legitur, absque ullo modo, vi, metu, & circumscriptioe cessante, Vitalliano Tabelario hujus Civitatis Ravenne nostro.... dum dictavi, & subter manu propria signum Sanctae Crucis feci, testibusque a me rogatis obiali subscribendam, &

tam vobis suprascripte Congregationi pre-
di..... estis liberalibus mancipalibus
alegare malueritis, liberam tribuo &
concedo ex more licentiam allegandi, de
quorum & de quibus omnibus bonis su-
prascriptis stipullo. Imperantibus Domi-
norum piissimis Augustorum P. P. Au-
gustorum Constantino Anno Quadragesi-
mo Octavo, Principatus ejusdem Anno
Vigesimo Quarto, sed & Leone ejus fi-
lio Anno Quintodecimo, die..... Mar-
cii, Indictione Quinta, Ravenne.

Signum ✠ manus suprascripta Eudo-
chia donatrix nostra, relicta quondam
Basilius presens ad omnia suprascripta,
cum relicta est & subscripsit.

Constantinus Tribunus numerum Le-
non huic Cartule donationis de supra-
scriptis fundis, & tres uncias factam
in Anastasio venerabilis Abbatis, &
per eum in suprascripto Monasterio San-
ctae Mariae in Cosmedin ab Eudochia
religiosa femina, Ancilla Dei, supra-
scripta donatrix, que me presente signum
sanctae Crucis fecit; & ei relicta est;
rogatus ab eadem testis subscripsi, &
huic Cartule mei presentia de supra-
scripta Evangelie traditam vidi.

Ego Marinus Domesticus bandi primi
huic Cartule donationis de suprascriptis
fundis & tres uncias, que superius le-
gitur facta in Anastasio venerabili Ab-
bati ab Eudochia Ancilla Dei supra-
scripta donatrix, & hanc Cartam su-
prascripta sancta Evangelia traditam
vidi.

Ego Tophanus bandi primi Domesti-
cus de suprascriptis fundis & tres un-
cias, sicut legitur, traditam vidi.

Vstalianus Tabellio hujus Civitatis
Ravenne scriptor hujus Cartule donatio-
nis, ut superius legitur, post roboratio-
nem testium atque traditam complevi &
absolvi.

✠ Johannes filius Johannis Negotia-
toris, huic paginae exempli, ut superius

A legitur, quam vidi, & legere audiui,
& pro recordatione scribere rogavi.

✠ Gerardus Teberti filius huic pagi-
ne exempli, ut superius legitur, quam
vidi &c.

✠ Georgius filius quondam Grimaldi
huic paginae exempli &c.

B ✠ Ego vero Casariola, Imperialis
Aule Notarius factus & scripto signo me
in hoc exemplo subscripsi, quoniam ip-
sum concordare cum veteri exemplo com-
peri.

✠ Ego Guido Blancus, Imperialis
Aule Notarius factus & scripto signo
meo in hoc exemplo &c.

✠ Ego Amizatus, Imperialis Aule
Notarius factus & scripto &c.

C ✠ Ego Smeraldus, Imperialis Aule
Notarius, hujus exempli scriptor, ut in
exemplo veteri comperi, & cum legi,
nihil addens neque minuens, quod sen-
tentiam vel sensum mutet, nisi in com-
positione Literarum vel Silabarum eam
scripsi atque complevi.

In donatione ista animadverteris;
Sanctimoniam Eudochiam evictio-
nem polliceri, renuntiando juris &
facti ignorantiae, praescriptioni, & Se-
natus Consulto, quod de Mulieribus
praestitit &c. Nomine Senatus Consulti
nihil aliud ego significari opinor,
nisi Vellejanum, de quo titulus est
Lib. XVI. Digestorum, l. Et primo.
Quae mea conjectura si vera est,
rursus habemus, Seculo VIII. Raven-
nae usurpatam fuisse auctoritatem Pan-
dectarum, sive Digestorum. Nam etsi
in Codice quoque Lib. IV. Titulo
XXIX. Leges habeantur spectantes
ad Senatusconsultum Vellejanum, attamen
veri videtur similis, Pandectas
ipsas innui, in quibus ipsum Sena-
tusconsultum refertur. Sed ne in
Gallia quidem desit unquam Dige-
storum sive Pandectarum usus, meque

in

in eam opinionem compellit Vita Aldrici Episcopi Cenomanensis, edita a Baluzio Tom. 3. Miscellaneorum. Floruit ille Seculo Christi Nono, imperante Ludovico Pio. Et quum controversia ferretur inter ipsum Antistitem, & Sigismundum Abbatem causâ Monasterii Anisolae, inter Leges, quas ipse Episcopus pro se laudavit, recensentur *quinque Capitula de effectu sententiarum, & finibus litium, Pauli sententiarum Lib. V.* Infra etiam memorantur verba Pauli Lib. I. Sententiarum Tit. IX. Ivo quoque Carnotensis Episcopus ante Amalphitanam direptionem Leges quasdam e Digestis petitas laudavit. Aliis quoque hanc ipsam veritatem confirmarunt prae laudatus P. Grandius, & Clariss. V. Virginius Valsecchius Monachus Benedictinus, & ipse Pisani Lycaei ornamentum in Epistola edita *de Veteribus Pisanæ Civitatis Constitutionibus*; ita ut fidenter affirmare jam quisque possit, non exspectasse Bononenses, ut supra innuimus, Pisanum Pandectarum Codicem, Amalphitanis ereptum, ad illustrandos Digestorum Libros.

Hanc ergo laudem primam sibi procuravit Bononiensis Civitas Seculo Undecimo, nempe Scholam Romani Juris illustrem aperire, qualem ceterae antea nunquam habuerant. An aliud quidquam discipulis illuc ea de causa confluentibus tunc explicaretur, ex monumentorum inopia decernere nemo possit. Anonymus Poëta Novocomensis tantummodo ob restauratum *Legum* studium, doctam & celebrem Bononiam appellat. Et hoc quidem a Bononiensibus multa cum laude Saeculo Undecimo peractum. Sed altero Seculo, hoc est, Duodecimo eadem Civitas novum decus sibi procuravit, cujus

Tom. IX.

A nunc nobis ingerenda est mentio: Haëtenus ad Juris Civilis scientiam propagandam incubuerat Bononiensium cura ac industria. E publica re post aliquot annos visum est, excolendum quoque in Scholis proponere Jus Canonicum. Scientiam profecto Canonum Ecclesia perpetuo optavit in Sacerdotibus, ac praesertim in Episcopis, quum ad eorum normam & mores, & regimen Cleri, & judicia, uno verbo universa Ecclesiae politia, conformanda forent. Et nulla quidem erat olim Cathedralis Ecclesia, nulum saltem ex insignibus Monasteriis, ubi non haberetur Collectio aliqua Canonum. Parum fortasse in reliquis Literis ac disciplinis exculsi erant Episcoporum & Sacerdotum praecipui; at ii saltem Canonum studium retinere consueverunt: quod sane multum contulit ad servandam illaenam ignorantiae temporibus Fidem orthodoxam, Traditionem, ac Disciplinam. Ex hisce Codicibus MStis & vetustis multi adhuc supersunt, & plerunque unus ab altero diversus, quod subinde recentiores antiquis Collectionibus nova, aut ab aliis neglecta adjungerent. Potissimum verò invaluit Isidori Mercatoris Sylloge, quae quamquam spuriis mercibus abundet, attamen vix edita magno in honore praesertim apud Italos fuit. Et ad hujusmodi quidem Canones colligendos, & aliquo etiam ordine donandos, ut antiquiores omittam, in Germania Regino Abbas, & Burchardus Wormatiensis Episcopus infudarunt, uti & in Italia Anselmus Lucensis Episcopus (si tamen is revera auctor est Collectionis in Codice Romano conscriptae) & Deusedit Cardinalis circiter Annum M-LXXXVII. & in Gallia feliciter quam reliqui praecedentes Ivo Carnotensis

C Episco-

Episcopus circiter Annum MC. Collectiones minorum gentium non memoro; & potius innuam, mihi olim inspectum fuisse in Ambrosiana Bibliotheca MStum Codicem, cujus antiquitatem ex characterum forma metiens ego, conjiciebam spectare posse ad Seculum XI. & fortassis ad X. Ibi Collectio ampla Canonum, sed sine Auctoris nomine, quales ferme sunt & reliquae. Utitur ille Collector Canonibus Conciliorum, auctoritate Sanctorum Patrum, Decretalibus ab Isidoro Mercatore confectis, & Capitularibus Regum Francorum. Ibi duo Tractatus leguntur, alter de gravibus mortalibusque Peccatis ac criminibus, eorumque poenitudine & satisfactione. Incipit: *Quae sunt autem gravia & mortalia peccata &c.* Alter est *de materia principalium Vitiorum, eorumque origine.* Incipit: *Humani generis Creator & Conditor Deus &c.* Hujus Opusculi Auctor sententias praesertim adfert Cassiani, Serapionis, aliorumque Patrum. Tum: *In nomine sanctae Trinitatis incipit Liber Secundus ex Opusculis vel institutis Catholicorum Patrum breviter excerptus. Quibus modis cuncta per Christi gratiam humano generi remittuntur peccata.* Ibi leguntur *Canones Poenitentiales.* Ibi laudatur Fru-

A *tuosus Episcopus, & edita Sancti Apollonii de Jejuniis quartae & sextae Feriae.* Succedunt capita centum tredecim e *Capitularibus Domni Karoli praeclarissimi Imperatoris.* Deinde nomina *Regionum continentium intra se Provincias centum duodecim, Italia, Gallia, Africa, Spania, Illyricus, Thracia, Asia, Oriens, Pontus, Aegyptus, Britannia.* Infra habetur *Cap. de quatuor Synodis principalibus.* Succedit *brevis annotatio de reliquis Synodis,* quam heic evulgare constitui. Sed antea monebo, infra occurrere in eodem Codice Editum Childeberti Regis cum hoc titulo: *Discretio Childeberti Regis Francorum viri inlustri.* Cum nos in *Dei nomen omnes Kalendis Martii &c.* Plura non describo, quum edita sint Tomo I. Capitularium editionis Baluzianae. Denique ibidem Sermo legebatur, cujus en prima verba: *Fratres Presbyteri & Sacerdotes Domini cooperatores ordinis nostri estis &c.* Deprehendi, Sermonem esse Leonis IV. Papae in Romana Synodo recitatum, quem habes Tom. VIII. pag. 35. Conciliorum editionis Labbeanae. Luce minime indignus, fortassis etiam usui erit alicui Catalogus Conciliorum quorundam, cujus nuper mentionem feci.

Index veterum aliquot Conciliorum Provincialium ante annos 700. scriptus in Codice Bibliothecae Ambrosianae,

P *Prima annotatio Anquiranae Synodo, quae ante Nicaenam fertur fuisse; sed propter auctoritatem majorem postponuntur, in qua Patres decem & octo statuerunt Canones viginti quatuor, quorum auctor maxime Vitalis Antiochenus Episcopus existit. In qua Patres tredecim statuerunt Canones quatuordecim,*

E *quorum auctor maxime Vitalis Salaminus existit. Tertia Gangrensis, quae post Nicaenam legitur fuisse, in qua Patres sexdecim statuerunt Canones viginti propter quasdam necessitates Ecclesiasticas, maxime contra Eustasium, qui dicebat, quod nullus in conjugali gradu positus, nec ullus fidelis, qui non omnibus renuncia-*

nunciaret, quae possideret, spem ad Deum haberet, & multa alia ejus venenosa, quae enumerare longum est. Quarta Sardicensis, in qua Patres sexaginta statuerunt Canones viginti & unum, quorum auctor maxime Osius Cordubensis Episcopus, & Vincentius Capuanus Episcopus, & Januarius Beneventanus, & Calepodius Neapolitanus Sanctae Romanae Ecclesiae Legati extiterunt. Quinta Antiochena, in qua Patres triginta statuerunt Canones viginti quinque, quorum auctor maxime Eusebius Palaestinus Episcopus extitit. Sexta Laudicensis, in qua Patres viginti duo statuerunt Canones quinquaginta octo, quorum auctor maxime Theodosius Episcopus extitit. Septima Carthagenensis, in qua Patres ducenti octodecim statuerunt Canones viginti tres, quorum auctor maxime Aurelius Carthagenensis Episcopus extitit. Etiam & Sanctus Augustinus Ipponensis Episcopus in eadem Synodo legitur fuisse, temporibus Honorii Augusti. Octava Africana sub Theodosio minore Augusto, in qua Patres ducenti quatuordecim recitaverunt & firmaverunt Canones centum quinque, qui per diversa Concilia Africanae provinciae, temporibus Aurelii Chartagenensis Episcopi leguntur esse conscripta. Nona Arelatensis, in qua Patres sexcenti statuerunt Canones, quorum Auctores maxime Silvester Urbis Romae Episcopus, & Sanctus Marinus Arelatensis Episcopus extiterunt, temporibus Constantini Augusti, sicut quidam asserunt. Decima item Arelatensis, in qua Patres decem & novem statuerunt Canones, quorum auctor maxime Caesarius Arelatensis Episcopus extitit. Undecima item Arelatensis, in qua Patres decem & novem statuerunt Canones. Duodecima item Arelatensis in Vico Ortensico, in qua Patres undecim statuerunt Canones, quorum auctor maxime Sanctus Caesarius

A Arelatensis Episcopus extitit. Triodecima item Arelatensis, in qua Patres decem & novem statuerunt Canones, quorum auctor maxime Sapardus Arelatensis Episcopus extitit. Quattodecima Arausienensis, in qua Patres sexdecim statuerunt Canones, quorum auctor maxime Hilarius Episcopus extitit. Quindecima Epaunensis, in qua Patres viginti septem statuerunt Canones quadraginta, quorum auctor maxime Caesarius Episcopus extitit. Sextadecima Agatensis, in qua Patres trigintaquatuor statuerunt Canones, quorum Auctor maxime Caesarius Episcopus extitit. Decima septima Aurelianensis, in qua Patres septuagintaduo statuerunt Canones, quorum auctor maxime Aurelianus Arelatensis Episcopus extitit. Decima octava item Aurelianensis, in qua Patres triginta & unus statuerunt Canones, quorum auctor maxime Melanius Redonensis Episcopus extitit. Decimanona item Aurelianensis, in qua Patres viginti quinque statuerunt Canones, quorum auctor maxime Sanctus Albinus Andegavensis Episcopus extitit. Vigesima Arvernensis, in qua Patres quindecim statuerunt Canones, quorum auctor maxime Honoratus Brevisensis Episcopus extitit. Vigesima prima Matisensis, in qua Patres viginti & unus statuerunt Canones, quorum auctor maxime Priscus Lugdunensis Episcopus extitit. Vigesima secunda item Matisensis, in qua Patres sexaginta quatuor statuerunt Canones, quorum auctor idem Priscus Lugdunensis Episcopus extitit. Vigesima tertia Lugdunensis, in qua Patres quatuordecim statuerunt Canones, quorum auctor maxime Philippus Viennensis Episcopus extitit. Vigesima quarta item Lugdunensis, in qua Patres viginti statuerunt Canones, quorum auctor maxime idem Priscus Lugdunensis Episcopus extitit.

Sequitur item annotatio de Decretalibus Apostolorum. Silvester Papa a Petro Trigesimus Quartus, congregatis cum consilio Constantini Augusti in Urbe Roma ducentis septuaginta septem Patribus, post Nicaenam Synodum damnavit item Arrium, & ceteros Haereticos, & constitutiones plerasque Ecclesiae necessarias ordinare studuit. Siricius a Petro Quadragesimus scripsit Decretalia capitula quindecim, propter quasdam necessitates, Eusebio Tarracoense Episcopo consulente. Innocentius a Petro Quadragesimus Secundus scripsit quasdam Epistolas ad Episcopos diversarum Provinciarum, in quibus continentur Capitula Decretalia quinquaginta sex. Zosimus a Petro quadragesimus tertius scripsit Epistolam Decretalem ad Hestium Salonitanum Episcopum sub tribus capitulis praenotatam. Caelestinus a Petro quadragesimus quintus scripsit Epistolam ad Venerium, & ceteros Galliarum Episcopos, in qua continentur Capitula vigintiduo. Leo a Petro quadragesimus septimus scripsit quasdam Epistolas ad diversarum Provinciarum Episcopos, in quibus continentur Capitula vigintinovem. Hilarius a Petro quadragesimus octavus praesentibus Episcopis & Presbyteris quadraginta quinque, statuit capitula Synodica sex. Felix a Petro quinquagesimus, praesentibus Episcopis & Presbyteris octoginta & uno, capitula Canonum constituit viginti septem pro rebaptizatis in Africa Episcopis, Presbyteris, & Diaconibus. Gelasius a Petro quinquagesimus primus capitula viginti septem de institutis Ecclesiasticis. Anastasius a Petro quinquagesimus secundus capitula Decretalia octo ad Anastasium Augustum pro diversis Ecclesiae causis. Symmachus a Petro quinquagesimus tertius, una cum Episcopis, Presbyteris & Diaconibus centum triginta quinque, statuit capitula Synodica

A quinque. Item ejusdem in Decretalis secundo capitula Synodica septem, eadem necessaria, quae cum Episcopis, Presbyteris, & Diaconibus centum octoginta & uno firmata sunt. Gregorius Doctor a Petro septuagesimus sextus scripsit capitula Synodica sex cum Episcopis viginti quatuor, temporibus Mauricii Augusti. Item ejusdem capitula undecim valde necessaria, ad Augustinum in Britannia, ipso requirente, scripta. Martinus a Petro septuagesimus septimus constituit Synodum in Urbe Roma cum Patribus centum quinque contra Cyrum & socios ejus haereticos, damnans eos, qui unam Naturam & unam Opinionem in Filio Dei asserbant: quam transcribens misit per orthodoxos viros in Orientem & Occidentem. Gregorius II. a Petro nonagesimus primus scripsit Capitula septemdecim, omni Ecclesiae servanda cum Patribus triginta tribus, eaque sub anathematis vinculo alligavit.

C Itaque Seculo Christi Duodecimo non deerant Canonum Collectiones, quae praesto essent ad Ecclesiastica praecipue judicia instituenda. Attamen nulla haecenus erat, quae, sive ordinem, sive ubertatem materiae spectes, omnibus numeris lucubrata, atque expolita videretur. Fortè verfabatur Bononiae circiter Annum MCGXXX. in Monasterio Sanctorum Felicis & Naboris Gratianus Monachus doctissimus, ex Ordine Sancti Benedicti, Clusii in Civitate Tulciae natus, qui hanc spartam adornandam suscepit. Ejus Decretum celebratissimum prodiisse traditur circiter Annum MCLI., ac statim avidissime in Gymnasio Bononiensi exceptum fuit tanta cum laude Auctoris, ut is deinde *Magister κατ' Ἔξοχην* appellaretur. Repete nunc, quae supra vidimus de Antelmo de Pufferla, & Olrico Vicedomino, Clericis primo-

ribus

ribus Ecclesiae Mediolanensis. Cur ad Scholas Turonenses ac Parisienses circiter Annum MCVIII. ii perrexere, quando Bononiensis Academiae in dies crescentis celebritas Italicam gentem litteraturae cupidam ad se alliciebat? Sed animadvertendum est, in Bononiensibus Scholis primis annis locum fuisse Jurisprudentiae tantum civili. At in Galliis Seculo Christi Undecimo decurrente refluorant liberales Disciplinae, sed praecipue ingeniorum Italicorum curâ. Idoneum testem habeo Guitmundum Monachum, qui ex Gallia in Italiam profectus, Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis, & Episcopus Averfanus creatus dicitur ab Orderico Vitali. Fuerat ille discipulus B. Lanfranci Ticinensis, Cadomensis primum Abbatis, tum Archiepiscopi Cantuariensis, de quo in praecedenti Dissertatione egimus, ac propterea illorum, quae haec referenda censeo, probe conscius. Ita ergo ille Lib. primo *de Veritate Corpor. & Sanguin.* contra Berengarium. *Tunc temporis* (idest circiter annum MXL.) *Liberales Artes intra Gallias paene obsoleverant*, quum Berengarius errores suos venditare coepit. Subdit, illum inani eruditione superbientem, a Domino Lanfranco in *Dialectica de re satis parva turpiter fuisse confusum; quumque per ipsum Dominum Lanfrancum virum aequè doctissimum Liberales Artes Deus recalescere atque optime reviviscere fecisset, Berengarius desertum se a discipulis dolens vidit.* Ex his intelligis, Lanfrancum Dialecticam calluisse; & quamvis etiam daremus, Artem hanc, immo & Physicae ac Metaphysicae rudimenta, non uti res plane novas ab Italia per eum fuisse in Gallias advecta, is tamen earum disciplinarum studium amplificasse, & propa-

A gasse apud Gallos credendus est. Audi Malmesburiensem pag. 205. de eodem Lanfranco loquentem: *Publicas Scholas in Dialectica professus est, ut egestatem Monasterii Scholarum (legendum puto Scholarium) liberalitate temperaret. Exiit fama ejus in remotissimas Latinitatis plagas, eratque Beccum magnum & famosum litteraturae Gymnasium.* Testis quoque est Willelmus Gemmeticensis Lib. 6. Histor. Normann. Beccensis Monasterii, & Lanfranci Magistri famam brevi per orbem terrarum penetrasse. *Accurrunt clerici, Ducum filii, nominatissimi Scholarum Latinitatis Magistri, Laici potentés, aliâ nobilitate Viri.* Neque tantum Dialecticam explicuisse censendus Beatus Lanfrancus, utpote qui, testante supra laudato Malmesburiense, *teneriorem quidem aetatem in Saecularibus (idest studiis) detrixit, sed in Scripturis divinis animo & aevò maturuit.* Incrementum igitur non leve ab eo quoque acceperit puto Theologiae studium in Galliis, ex quo tum ipsum, tum ejus discipulos, hoc est Alexandrum II. Romanum Pontificem, Guitmundum Cardinalem, & Averfanum Episcopum, Ivonem Carnotensem Antistitem, aliosque Episcopos Theologicâ scientiâ claruisse patet, ac praecipue Sanctum Anselmum Cantuariensem Archiepiscopum, patriâ & ipsum Italum. Certe Theologica studia in Gallia ac magna Britannia, postquam illuc profectus est Lanfrancus, emerferunt, aut splendorem pristinum resumere coeperunt, ita ut vel tum ex Italia in Galliam proficiscerentur, qui eruditione divinarum rerum exacte imbui percuperent. Illuc etiam Hildebrandus, postea sub nomine Gregorii VII. Papa celebratissimus, adolescens perrexit, fortassis

ad audiendum Lanfrancum. Paulus Bernriedensis, in ejus Vita edita Tomo III. Rer. Italicarum, Cap. X. haec de eo habet: *Jam verò adoleſcentiam ingreſſus, profectus eſt in Franciam inſtantiâ eruditionis.* Idem quoque fecerat Alexander II. ejus praeceſſor, qui, ut ſupra innui, ſub eodem Lanfranco ſacris literis eruditus fuit. Atque hinc intelligas, non immeritò ſcripſum fuiſſe ab Alberico Monacho Trium Fontium, in Chronico ad Annum MLX. *Philosophan, id eſt Sapientiam, perveniſſe ad Gallias in diebus illuſtrium virorum Lanfranci & Anſelmi.* Hiſce Albericus jungit *Berengarium, & Managaldum*, illum Haereticum, hunc verò laudatiſſimis iis duobus Italis minime comparandum.

Quod ergo enixius in Gallia temporibus iis, quàm apud Italos, Theologiae & Dialecticae opera daretur, atque ibi celebriores Magiſtri haberentur (ex quibus plerique diſcipuli fuerant Lanfranci & Anſelmi Italicorum) propterea in Galliam diu confluere perrexerunt quicumque ex Italicis ad ſacrorum ſtudioſorum laudem inhiabant. Quam verò circiter Annum MCVIII. teſte eodem Alberico de Tribus Fontibus ad Annum MCXV. *florere in Francia apud Laudunum nominatiſſimus ille Magiſter Anſelmus, qui Gloſſaturam interlinearem primus exhibuit, & frater ejus Radulphus, & ipſe Magiſter Theologus & Catalaunensis Epicoſopus:* cauſſam habes, cur Anſelmus de Pufferla & Olricus Vicedominus, ambo deinde Mediolanenſes Archiepiſcopi, ſupra a Landulpho de Sancto Paulo memorati, relictis patriis laribus in Galliam ſe contulerint. Et profectò per reliquum Saeculum Duodecimum, &

A per ſubſequens Decimum tertium, gloriam Theologiae Pariſienſes Scholae ita ſibi vendicarunt, ut Lycaea illud certatim nobiliora Italicorum ingenia peterent eruditionis cauſſâ, ibique etiam ad alios docendos adhiberentur. Quare quum periculofae opinionones Gilberti Porretani, Præſtaviſſis Epicoſopi, Anno MCXLVI. delatae fuiſſent ad Eugenium III. Papam, is Ottone Friſingenſi teſte Lib. primo, Cap. 46. de Geſtis Friderici I. reſpondit: *Se Gallias introire, ibique de hoc verbo, eo quod propter Litteratorum Virorum copiam ibidem manentium, opportuniorem examinandi facultatem haberet, plenius velle cognoscere.* Sed quod beneficii Italiae noſtrae Gallia tunc detulit, ingenti foenore Galliae ipſi non ſerò Italia rependit. Nam circiter Annum MCXLI. Petrus Lombardus, patriâ Novarienſis, poſtea Pariſienſis Epicoſopus, celeberrimum Librum Sententiarum composuit, cui potiſſimum, immo uni, locus deinde fuit non in ſolo Pariſienſi Gymnaſio, ſed in omnibus Theologorum Scholis. Ad haec apud eodem Pariſienſes tum pietate, tum doctrina incomparabiles viri Italici Thomas Aquinas, & Bonaventura Balneoregienſis * effuſſere, qui Libris editis Theologiam, ac Philoſophiam (reliqua praetereo) ita illuſtrarunt, ut neuter eorum noſtris jam laudibus indigeat. Quibus etiam acceſſit Aegidius de Columna Romanus, ſuis lucubrationibus & ipſe clariffimus, qui non ſecus, ac alii in Pariſienſi Academia Philoſophiam, ac Theologiam per plures annos ſumma cum laude profeſſus eſt. Denique conſtat, Galliam Saeculo eodem duodecimo accepiſſe ab Italis Juris ſaltem Canonici Libros, quum in Jurispruden-

B

C

D

E

tiae

* Legendum videtur *effluere*, ſeu *florere*: nihil enim ſonat vox *effuſſere*.

tiae studio prae Gallis excellent tunc & postea Italici viri. Utrumque verò Jus testatur Gervasius Dobrobernenfis Anglicus Scriptor ex Italia penetrasse in magnam Britanniam. Ejus verba sunt circiter Annum MCKLIX. *Regnante Henrico I. Leges, & Causidici in Angliam primo vocati sunt; quorum primus Magister Vacarius. Hic in Oxensfordia Legem docuit.* Anglici autem ac Normannici Scriptores concordati calculo tradunt, hunc natione *Langobardum* fuisse. Idem quoque de Germania dicendum.

Quoto autem Anno primum Bononienses in suum Gymnasium invenerint universae Philosophiae, Theologiae, ac Medicinae Magistros, ignorare me fateor. Per totum Saeculum Duodecimum quidquid monumentorum ad Bononiense Gymnasium spectans, congerere Sigonius potuit in Historiam Bononiensem, de Jurisprudentia tantum ibi excolta fidem facit. Illud contra perspectum habeo, primum *Grammaticae, atque humaniorum Litterarum* Magistrum accitum fuisse circiter Annum MCCVIII. *Boncompagnum Florentinum*, ut pluribus ostendi Tomo VI. *Rer. Italicar.* in Praefatione ad ejus Opusculum de Obsidione Anconae. Praeterea supra laudatus Sigonius ad Annum MCCXIX. commemorat Honorii III. Papae literas ad Episcopum Bononiensem datas, ut *Theologiae studium in Urbe aleret, neque Religiosos aut Juri Civili, aut Physicae operam dare permitteret:* quae indicare videntur, Theologiam quoque ac Physicam praeter Leges in Bononiensem Academiam jandiu antea inmigrasse. Ceterum quum Ordines Praedicatorum, & Minorum, ac deinde Eremitarum Augustinensium Saeculo Tertiodecimo per omnes fere Urbes invaluerint, fami-

A liares coeperunt esse per Italiam Theologiae quoque, ac Philosophiae Scholae: qua de re nihil attinet eruditum Lectorem monere. Atque haec tenus ut prima, ita & unica Bononia florentissimum Gymnasium in Italia se habere gloriabatur, ceteris Civitatibus ejusmodi praerogativa carentibus. Fama loci, atque insignium Magistrorum, quales fuere Bulgarus, Martinus Goffia Anconitanus, Hugo & Albericus de Porta Ravennate, Bononienses, Lotharius & Joannes Boffianus Cremonenses, Hugolinus, Azzo, Accursius, aliique (de quibus Pancirolius in *Lib. de Clar. Leg. Interpret.* multa commentatus est) eo processit, ut ex universis Italiae Urbibus adolescentes Bononiam confluerent, Jurisprudentiam inde domum reportaturi. Privilegiis ac immunitatibus etiam non paucis illuc alliciebantur. Odofredus, qui Anno MCKLXII. Leges in ea Urbe interpretabatur, Bononiensis Academiae celebritatem hisce describit: *Vidi ego Bononiae aetate Domini Azonis, quum Scholares poterant vitare forum in causa criminali; & adevant eo tempore ferme decem millia Scholarium.* Tanta juvenum affluentia, quorum plerisque marsupium bene turgebat, explicari non potest, quanto emolumento Bononiensium rebus fuerit, quantumque incrementi ob eam causam & Civitas, & Reipublicae illius potentia Saeculo XIII. praesertim coeperit. Tunc in finitimas Urbes eorum vires saepe se exonerarunt, & nihil minus cogitabant Bononienses, quam totam Flaminiam, sive Romandiolam imperio suo adjungere. Ne verò quisquam ex Liberalium Artium professoribus illuc ad Leges interpretandas accitis adeo invidendam Urbis felicitatem minueret, sacramento quisque

sq̄ue adigebatur, nusquam nisi Bononiae se Jurisprudentiae Scholam habiturum, neque auctorem unquam futurum, ut Bononiensis Schola minueretur, & ubi resciret id per a-

A | lios tentandum, se primo quoque tempore Consulibus aut Praetori id proditurum. Exempla proferam ex ipsius Bononiensis Reipublicae Archivio deprompta.

Sacramenta a variis Legum Interpretibus praestita, quibus constringebantur, ne extra Bononiense Gymnasium scientiam Juris traderent, Anno 1189.

Millesimo Centesimo Octuagesimo Nono, Kalendis Decembris, Indictione VII. Consules Bononiae, scilicet Dominus Gerardus Rolandini, Jacobus Bernardi, Cazzaninicus Boccaderunco, Rambertus de Alvaro, & Jacobus Alberti de Urfo, voluntate & consensu totius Consilii promiserunt Domino Lottherio Cremonensi, quod neque ipsi, neque aliquis successor eorum, cogent praedictum Lottherium, aliquod sacramentum facere, per quod magis sit districtus Comuni, neque eum prohibebunt vel cogent, regere Studium in Civitate Bononiae. Et tunc in continenti juravit praedictus Lottherius secundum tenorem infra scriptum: Ego juro Dominus Lottherius, quod ab hoc die in antea non regam Scholas Legum in aliquo loco, nisi Bononiae. Nec ero in consilio, ut Studium hujus Civitatis minuatur. Et si scivero, aliquem ipsum minuere velle, Consulibus vel Potestati, qui pro tempore erunt, quamcitus potero, nuntiabo, & bona fide destruam. Consulibus, vel Potestati, qui pro tempore erunt, bona fide consilium, & adjutorium dabo de omnibus, quae a me petierint, & credentiam eis tenebo.

Ego Guido, FridERICI Imperatoris, & nunc Communis Bononiae Notarius, jussu & voluntate praedictorum Consulium, & totius Consilii scripsit.

B | Presbyter Griffus, Ugolinus de Vado, Henricus Bonazuntae, Saul, & Baruncinus de Pillano, ad legendam & auscultandam hanc praesentem novam Chartam cum veteri intersuerunt, & hujus rei testes rogati fuerunt.

Ego Willielmus, sacri Palatii, & nunc Communis Bononiae Notarius, secundum quod vidi scriptum per maxum Guidonis Notarii Communis Bononiae scripsi & exemplavi, nec aliquid in fraudem addidi vel diminui, Anno Domini MCXCVIII. duodecimo Kalendas Augusti, Indictione I.

Anno 1198.

Anno Domini. Millesimo Centesimo Nonagesimo Octavo, Indictione I. Pridie Kalendas Novembris, in Bononia, in pontili hospicii Domini Uberti Bononiae Potestatis, coram Domino Ugolino de Goffo Judice, Petro de Romano, Rodaldo Rubeo, Palmerio Causidicis, & aliis multis, Dominus Johanninus Praeceptor, tactis sacrosanctis Evangeliiis, juravit, quod de cetero in aliquam aliam Terram non leget Scientiam Legum Scholaribus, nisi in Bononia. Et quod non dabit operam nec consilium nec adjutorium, quod Scholares in aliam Civitatem debeant morari, nec Studium de Bononia Legum debeat diminui: & consilium Potestati & Judicibus de Comuni, vel Rectoribus, qui pro tempore fuerint, bona fide dabit, cum ab eo petierint.

Ego Joannes Pileti Notarius Communis, & Domini Uberti Potestatis Bononiae, interfui, & scripsi.

Anno 1198.

Anno Domini. Millesimo Centesimo Nonagesimo Octavo, III. Kalendas Januarii, praesentibus testibus, Domino Blanco videlicet, & Domino Bandino Gaetani filio, Domino Lamberto quondam Galli, Domino Rolando Soavis filio, Domino Ugolino Grotti filio, Domino Lotherio Legum perito, Domino Rogerio de Sarturano, Domino Guidone Grasso, Martino Ajoli, Uberto de Baisio, Marsilotto, Guidone Accarisii, Henregetto de Cornaclino, Consulibus Justitiae, Alberto Girardigillae, & Sellario Massario Communis Bononiae, Dominus Bandinus Familiaris, eodem modo & eodem tenore juravit observare, quemadmodum Dominus Lotherius Doctor Legum observare juravit, excepto quod non juravit coram Hominibus Consilii coadunati ad sonum campanae, vel ad campanam sonatam.

Ego Willielmus, sacri Palatii, & nunc Communis Bononiae Notarius, huic sacramento interfui, & ut supra legitur, rogatus, scripsi.

Anno 1199.

Anno Domini. Millesimo Centesimo Nonagesimo Nono, Indictione II. die Lunae XI. mensis Octubris, in Bononia, in Pontili quondam Domini Bulgari, coram Domino Uberto Vicecomite Bononiae Potestate, Domino Rogerio ejus Judice, Raynaldo Ferrariense, Lanfranco, & Johanne Servientibus Potestati, Dominus Guillielmus de Porta Placentinus, ad sancta Dei Evangelia corporaliter juravit, quod in aliam Terram Scientiam Legum non leget Scholaribus, nisi in Bononia de cetero. Et quod non dabit operam nec consilium nec adjutorium, quod Scholares in aliam Civitatem debeant mo-

Tom. IX.

A rari, nec Studium de Bononia Legum debeat minui. Et consilium Potestati & Judicibus de Communi vel Rectoribus, qui pro tempore fuerint, bona fide dabit, cum ab eo petierint. Sequenti die in superscripta domo, coram praedictis Potestate & suo Judice Pascepovero, Gerardo Capoano, Rodaldo Rubeo, Ugolino Simonis, & aliis, Dominus Cazzavillanus Juris Doctor eodem modo juravit in totum. Eodem die & loco, coram Potestate, Rogerio ejus Judice, Jacobo Lucensi Padoano, Lanfranco, Johanne, & Andrea Servientibus Potestati, Dominus Ruffinus de Porta Placentinus juravit eodem modo, ut Dominus Cazzavillanus, in totum, tactis sacrosanctis Evangeliiis.

C Ego Johannes Pileti, Notarius Communis, & Domini Uberti Vicecomitis Bononiae Potestatis, interfui & scripsi.

Anno 1213.

In nomine Domini. Millesimo Ducentesimo Decimo Tertio, Indictione I. die VIII. exeunte Octubri, coram Domino Armano Judice, & Domino Giberto Rubeo Judice, & Blanco Notario, & Orabona Notario, & Maranello Notario, & aliis, Dominus Guido Boncambii, & Dominus Jacobus Balduini, Cives Bononienfes, & Dominus Oddo de Landriano Mediolanensis, omnes Legum Doctores, ante Dominum Guazorem Judicem Domini Matthaei Bononiae Potestatis, juraverunt ad sancta Dei Evangelia, quod de cetero in aliqua Terra non legent Scholaribus Scientiam Legum, nisi in Bononia, & quod non dabunt operam, ut Scholares in alia Civitate debeant commorari. Nec in hoc consilium vel adjutorium praestabunt, immo curabunt bona fide, quod Studium in hac Civitate augeatur. Et quod ipsi dabunt consilium Potestati, & Rectoribus

D

Bo

Bononiae, qui pro tempore fuerint, bona fide, si ab eis petierint.

Actum in Palatio Communis Bononiae.

Item IV. die, exeunte Octobri, in Palatio Communis Bononiae, coram Domino Armano Judice, & Domino Ambrosio Judice, & Corradino Judice, & Arpinello, & Bulgarino Procuratoribus, Dominus Benintendi Legum Doctor, Civis Bononiensis ante praefatum Dominum Guazonem Judicem Domini Matthaei de Corrigo Bononiae Potestatis, juravit eodem modo, ut dicti Domini. Item in Palatio Communis Bononiae, primo die intrante Novembri, coram Simone de Maccagnanis, & Bulgarino Guidonis Guizzardi, & Lamberto de Baccellerio, & Ildebrandino Notario, & aliis, Dominus Pontius Castellanus Legum Doctor juravit eodem modo, ut praedicti Domini.

Ego Simon, sacri Palatii, & nunc Communis Bononiae Notarius, omnibus praedictis interfui, & mandato dictorum Dominorum Guazonis, & Domini Matthaei Potestatis, praedicta juramenta scripsi.

Verum impedire nequibant Bononienses, quin ex eorum Gymnasio identidem prodirent Discipuli feliciter docti, & ad subeundum Magisterii munus aptissimi, quamquam Bononienses iidem ad docendum in Urbe sua retinerent aut advocarent, quos excellentiores noverant. Quamobrem tunc & aliae Italicae Civitates perspicentes, quantae utilitatis foret apud se habere Gymnasium, & ne alibi quaerendum tuis Civibus esset, quod domi poterant obtinere: Magistros & ipsae primò Jurisprudendiae, tum reliquarum disciplinarum sibi procurare coeperunt. Id Saeculo Christi Duodecimo ab 2-

A liquibus tentatum, sed enixius & alacrius Saeculo insequenti Tertio decimo. Inter primos fortassis id praestitere Mutinenses, nescio an honestà quadam aemulatione, an eo etiam consilio ducti, quod satius videretur juvenes suos arcere a commercio Urbis, cujus potentia in dies crescens universis finitimis metum non levem jam incutiebat. Jurisprudendiae laude circiter Annum MCLXX. eminebat Pyleus, non Modocœtensis, ut nonnulli tradidere; sed, ipso teste, ex patre Mutinensi in agro Bononiensi natus, & postea inter Cives Mutinenses, ut par erat, cooptatus, Bononiae Leges interpretabatur. Hunc inter ceteros ad se stipendio annuo centum Marcharum argenti, hoc est, uti Pancirolius supputatione facta colligit, summâ ferme sexcentorum septuaginta Aureorum, invitis Bononiensibus, ad suum Gymnasium Mutinenses deduxere, ubi per multos annos auditoribus suis Leges explicuit, Librosque Juris per quam celebres edidit. In Chronico Parmensi, Tomo IX. Rer. Italicar. Anno MCCXLVII. jussu Friderici II. Augusti pars Imperii Mutinae omnes Scholares de Parma, qui tunc erant Mutinae ad studendum, cepit, missisque omnes in manibus Imperatoris. Alios quoque eodem Saeculo Decimo tertio eximios viros Mutinensis Respublica conduxit, Legum interpretes in sui Gymnasii ornamentum, ac praecipue circiter Annum MCCL. celebratissimum virum Arzonem tunc adolescentem, centum ei Marchis argenti assignatis, ut ipse testatur in Rubr. Codice de Municip. & Origin. ubi ait, se in tranquillitate mentis & corporis, Mutinae Jurisprudendiam tradidisse, in Urbe videlicet, quae Juris alumnos semper diligere consuevit. Ea autem erat

temporibus iis celebritas Gymnasii Mutinensis, ut frequentes etiam ex aliis Urbibus eò confluerent studiorum causâ discipuli. Conduxerunt etiam Mutinenses *Albertum Galeotti Parmensem*, *Guillelmum Durantem*, *Speculatorem* appellatum, celeberrimum inter Canonici Juris interpretes virum, & *Guidonem de Suzaria*, quem ipse *Durantes Mutinensem* appellat, non quod Mutinae lucem viderit, sed quod Civis Mutinae creatus fuerit, atque heic Leges explicuerit. In Archivo Reipublicae Mutinensis adhuc servantur *ASta MSta*, quum idem Guido Civitate donatus est Anno *MCCLX*. die *VI. Aprilis*, ut Jurisprudentiam in publicis Mutinae Scholis traderet. Tunc ille sese sacramento obstrinxit, dum vita sup-
peteret, Mutinae habitaturum, ad

A regendum & docendum in Legibus & facultate Legali, & Scholares, & Cives Mutinae, & alios forenses eum audire volentes, bona fide & sine fraude ordinare, & continue, ut moris est, docere & legere in Legibus, & Legali Scientia, dum tamen a Scholaribus Civibus & Comitatinis Mutinensibus nihil accipiat causâ docendi pro salario vel mercede. Et dare operam efficacem in Studio Scholarium augmentando, & Mutinae retinendo toto tempore vitae suae. In eum finem Mutinensis Senatus ei statim numeratas voluit bis mille & ducentas quinquaginta Libras Mutinensium, quarum pars impendenda erat in emendis possessionibus & terris in districtu Mutinensi. Monumentum ipsum ex Tabulario Mutinensis Reipublicae eductum addere placuit.

Paçta inter Mutinensem Populum & Guidonem de Suzaria, publicum Mutinae Legum Interpretem, stabilita Anno 1260.

IN Cbristi nomine. Anno a Nativitate ejusdem *MCCLX*. Indictione *III*. die *Dominico VI. Aprilis*. Dominus Guido de Suzaria, Doctor Legum, solempni stipulatione promisit *Fratri Venerio de Ordine Fratrum Minorum, Syndico Communis Mutinae ad hoc specialiter constituto*, esse Civem Mutinae perpetuò: & juravit facere *Cittadinantiam*, & stare & habitare cum familia sua continue in Civitate Mutinae, donec vixerit, ad regendum & docendum in Legibus & facultate Legali, a festo *Sancti Michaëlis proximi in antea*. Et Scholares Cives Mutinae, & alios forenses, eum audire volentes, bona fide & sine fraude ordinare, & continue, ut moris est, docere & legere in Legibus, & Legali scientia, nisi justo Dei impedimento re-

manferit; dum tamen a Scholaribus Civibus & Comitatinis Mutinae nihil accipiat causâ docendi pro salario vel mercede. Et quod dabit consilium *Potestati & Anzianis*, qui sunt, & qui pro tempore fuerint, quoties fuerit requisitus ab eis, bona fide & sine fraude, vel ab aliquo eorum in negotiis Communis Mutinae, & pro negotiis pro Comuni in Civitate Mutinae sine precio & numeratione. Et dare operam efficacem in Studio Scholarium augmentando, & Mutinae retinendo toto tempore vitae suae. Et quod nullo tempore alibi reges, nisi in Civitate Mutinae, neque docebit, nec alibi unquam in aliquo tempore habitabit. Et quod non praestabit patrocinium in Civitate Mutinae, vel districtu nisi pro suis Scholaribus forensibus, aliquo modo vel in-

genio. Et haec omnia & singula suprascripta & infrascripta dictus Dominus Guido pro se & ejus heredibus attendere & observare promissit praedicto Syndico stipulanti & recipienti pro Communi Mutinae, & vice & nomine dicti Communis Mutinae, & nunquam in aliquo contra facere vel venire, sub obligatione omnium suorum bonorum praesentium & futurorum, & sub stipulata poena mille Librarum Imperialium, & quae poena toties insolidum committatur, & peti & exigi possit cum effectu, quoties contra factum fuerit in aliquo capitulo suprascripto vel non observato. Et poenam commissam vel non, exactam vel non, omnia & singula suprascripta & infrascripta in sua permanent firmitate cum obligatione poenae. Et haec omnia & singula suprascripta & infrascripta attendere & observare promissit sine dampno & dispendio dicti Communis. Omne vero dampnum & dispendium, quod dictum Commune inde haberet, vel aliquo modo faceret, dicto Syndico pro ipso Communi, & ipsi Communi reddere & restituere & reficere solempni stipulatione promissit, credendo de dampno & expensis ipsi Syndico, & cuilibet alteri personae pro Communi Mutinae, eorum nudo & simplici verbo, absque onere sacramenti, & testium probatione. Renuntiando praedictus Dominus Guido in omnibus & singulis suprascriptis & infrascriptis actioni & exceptioni doli mali, conditioni sine causa, vel ex injusta causa, & in factum, & alii ejus juri generali vel speciali sibi competenti; pro quo vel cum quo seu ejus occasione posset venire contra praedicta vel infrascripta vel aliquod praedictorum vel infrascriptorum, & jus competitivum per pactum & ex certa scientia remisit. Promittendo nullam in contrarium opponere exceptionem. Et si contra praedicta vel aliquod praec-

A dictorum veniret vel non observaret, & aliquid fuerit consecutus, id totum in duplum reddere & restituere praedicto Syndico vel alteri pro Communi Mutinae solempni stipulatione promissit, & ut sua auctoritate dictum Commune Mutinae possit intrare & apprehendere bona dicti Domini Guidonis, quae habet & habiturus est, licentiam & potestatem dicto Syndico, vel alteri pro Communi Mutinae recipienti, & ipsi Communi dedit & concessit. Constituens se ea bona nomine dicti Communis in precario possidere. Et omnia & singula suprascripta & infrascripta dictus Dominus Guido attendere & observare, talis sacrosanctis Scripturis corporaliter, juravit.

B
C Pro quibus omnibus & singulis suprascriptis praedictus Syndicus nomine & vice dicti Communis, & pro ipso Communi, ex licentia & auctoritate concessa ipsi Syndico a Potestate Mutinae & Anzianis, ipsi Potestati, & Anzianis concessa per Consilium generale Communis Mutinae, solempniter stipulatione promissit, dare & solvere dicto Domino Guidoni duo millia ducenta quinquaginta Librarum Mutinae, scilicet mille Libras Mutinae in denariis numeratis. Quarum centum Libras Mutinae hinc ad Kalendas Madii proximi, & ducentum Libras Mutinae hinc ad medium Mensem Madii proximi, & septingentas Libras Mutinae hinc ad medium Mensem Julii proximi. De quibus mille Libris idem Dominus Guido facere possit quicquid de sua processerit voluntate, & in sua vita expendere pro beneplacito voluntatis suae, & in quoscumque usus voluerit, erogare, & ad quoscumque suos heredes voluerit transmittere tam ex testamento quam ab intestato sine contradictione Communis Mutinae, & cujuslibet singularis personae inquietatione & molestatione. Et mille

ducentas quinquaginta Libras Mutinae promisit dicto Domino Guidoni solemnni stipulatione dare & solvere usque ad Kalendaras Septembris proxime venientis. Quas mille ducentas quinquaginta Libras dictus Dominus Guido dare debet in possessionibus & terris in Districtu Mutinae & in Civitate, in quibus locis magis sibi placuerit, & sibi expedierit, de voluntate & consensu dicti Syndici. Quas terras & possessiones ex dictis denariis emptas, sive emendas, dictus Dominus Guido & sui heredes ex testamento & ab intestato habeant & teneant & possideant, & faciant quicquid velint sine contradictione Communis Mutinae, & molestatione cujuslibet personae, salvo eo quod dictus Dominus Guido non possit dictas Terras vendere seu Possessiones in vita sua. Heredes tamen sui, & quilibet sui successores, ex testamento & ab intestato possint dictas terras vendere & alienare per quemcumque titulum voluerint, tam inter vivos quam in ultima voluntate, sine contradictione & molestatione Communis Mutinae, & cujuslibet personae. Possit etiam dictus Dominus Guido in vita sua obligare dictas Terras & possessiones sine inquietatione & molestatione Communis Mutinae, & cujuslibet personae. Promisit insuper supradictus Syndicus dicto Domino Guidoni stipulanti, quod de ipsis terris & possessionibus non cogetur per Commune Mutinae nec per aliquem Officiale, nec aliquo alio ingenio seu modo, solvere Coltas, neque ratione dictarum possessionum, neque ratione personae suae, nec ratione aliorum bonorum, quae ipse Dominus Guido haberet, neque aliquas alias factiones subire seu praestare toto temporae vitae suae. Et de praedictis omnibus & singulis suprascriptus Syndicus promisit dicto Domino Guidoni stipulanti curare & facere fieri Instrumen-

A tum publicum per Consilium generale Communis Mutinae, & promissionem juratam, & Statutum ad sensum & voluntatem dicti Domini Guidonis, secundum quod melius possunt valere, infra tres dies, postquam Potestas fuerit requisitus per ipsum Dominum Guidonem, seu per ejus Nuntium. Et haec omnia & singula promisit eidem Domino Guidoni stipulanti solemniter attendere & observare sub poena mille Librarum Imperialium; qua soluta vel non soluta, commissa vel non commissa, omnia & singula suprascripta in sua permaneant firmitate, & in quolibet & pro quolibet Capitulo non observato poena committatur & exigatur, & toties committatur, quoties fuerit contrafactum. Et pro iis omnibus & singulis suprascriptis attendendis & observandis dictus Syndicus obligavit dicto Domino Guidoni omnia bona Communis Mutinae, & se pro eo possidere constituit, & renuntiavit actioni & exceptioni doli mali, & in factum conditioni sine causa, vel ex injusta causa, & omni juri, & legum auxilio generali, speciali, & communi, expresso & non expresso, competenti & competituro, quod Comuni posset prodesse, & dicto Domino Guidoni obesse; & jus competiturum expresse per pactum remisit. Et si dictus Dominus Guido morte vel casu fortuito non veniret ad dictum terminum in Civitate Mutinae ad regendum, ut promisit, promisit dicto Syndico restituere omnes praedictos denarios, exceptis trecentum Libris, quae trecentum Librae sint suae.

B

C

D

E

Actum in Palatio veteri Communis Mutinae solemniter: praesentibus, & ad hoc vocatis & rogatis testibus, Domino Conradino de Miliarinis, Domino Barteazato de Barteazatis, Domino Valentino Populi, Domino Janello Domini Giberzini de Besollis, & Domino Bartholomaeo de Campogaliano.

Ego

Ego Albertus Bezalus, Regalis Aulæ Notarius, interfui, & rogatus scribere scripsi.

Quod est ad Guidonis ejusdem Libros, Pancirolium consule. Is deinde ob egregiam scientiæ famam, Neapolim accitus est a Carolo I. Apulie & Siciliae Rege: quod Ricobaldus testatur, ubi describit infelix fatum Conradini Regis, inquiring in Pomario, Tomo IX. Rer. Italicar. pag. 137. *Diu de eo judicio acto, plurimorum erat sententia, & maxime Guidonis de Sucavia (scribe Suzaria) eo tempore præstantissimi Legum Doctoris, Conradum non esse mortis reum. Præterea in Statuto Mutinensis Reipublicæ manu exarato, & spectante ad Annum MCCCXXVII. decernitur: Ut nullus Scholaris hujus Civitatis solvere cogatur dona promissa alicui Magistro Legum vel Decretorum, etiamsi promiserit. Scholares verò forenses, qui sunt vel fuerint in Civitate caussa studii, habeantur tamquam Cives, & pro Civibus quantum ad eorum commodum & favorem. Alterum Statutum Anno MCCCXXXVIII. efformatum vidi, in quo Mutinenses constituerunt invitare unum bonum Legistam sive Doctorem forenses ad legendum Leges in ipsa Civitate, ad salarium centum quinquaginta Librarum Mutinensium pro quolibet anno. Et unum Doctorem sive Lectorem terrigenam conventatum in Artibus, ad legendum Medicinam ad salarium centum Librarum Mutinensium. Et unum Lectorem forenses ad legendum Summam Notariæ, & Institutam, ad salarium quinquaginta Librarum Mutinensium. Quæ hæc Summa Notariæ dicitur, Rolandina est, cujus Auctorem putavit Cl. Du-Cangius Rolandinum Patavinum Historicum, sed perperam, quum ipsam concinnarit*

A Rolandinus Passagerius Bononiensis, Patavino synchronus. Atque ex hinc Mutinensium Scholis præter alios prodiit *Nicolaus Matarellus*, patriâ Mutinensis, & Bartolo veluti suus præceptor sæpe laudatus, qui non tantum Mutinæ, sed & Bononiæ ac Patavii summa cum laude Leges interpretatus, Libris etiam editis claruit, de quo legendus *Vedrianus* noster in Libro de Doctoribus Mutinensibus. Acta Mutinensis Populi die nonâ Aprilis Anno MCCCGLVI. hæc ferunt: *item si placet Consilio, quod unus Ambarator expensis Communis, & ad salarium contentum in Statuto Communis Mutinæ, mittatur ad Civitatem Paduæ, & Universitatem Scholarium, & prout aliter fuerit necessarium, ex parte Communis Mutinæ, quod eis placeat precibus & amore Communis Mutinæ dare & concedere licentiam Sipienti Viro Domino Nicolao de Matarellis Professori Legum, standi Mutinæ per totum Mensem Aprilis ad complendum officium Defensoris Populi Mutinensis, in quo fuit electus &c.* Sed quoniam de *Patavina Universitate* injecta est mentio, liceat dicere, ante Annum MCC. illius quidem originem perquisitam a me fuisse, sed nullo certo teste adhuc fuisse repertam. Neque tamen dubito, quin & ante illum Annum literatis Viris præstantissima illa Civitas abundarit; sed qui æmulerentur Bononiensis Gymnasii institutum, nusquam occurrunt, ita ut Sertorius Ursatus Lib. 3. Histor. Patavin. & ante eum Antonius Ricobonus in Libr. de Gymnas. Patavin. ideo originem Academiae illius vetustatis tenebris oblitteratam affirmarint, quod nullum ejus vestigium in antiquis Historiis ac Monumentis ostendere possent. Ego natum Patavinum Gymnasium

sum post Annum Christi MCC. reor. Tradunt autem Patavinae Historiae quaedam, a me editae, Fridericum II Augustum, quum Anno MCCXXII. infenso foret animo in Bononienfes, jus eis Gymnafii ademiffe, ac Patavium tranftuliffe. Et ne de hac re dubitatio intercedat, vide Hiftoriam M fcellam Bononienfem, in qua ad Annum quoque MCCXXV. Fridericus II. Augustus Bononienfibus Scholis interitum afferre conatus eft.

Ad idem quoque perfuadendum infervire poterit Diploma ejufdem Augufti datum Anno MCCXXVII. per quod *revocat Conftitutionem factam de Studio & Studentibus Bononiae*; unde agnofcas, antea jus Academiae illuftri Urbi ademtum fuiffe, & Patavium, ac Neapolim, uti verifimile eft, fuiffe translatum. Accipe Literas ipfius Friderici e Regefto MSto vetuftiffimo Reipublicae Bononienfis defcriptas.

De remiffione & concordia facta inter Imperatorem & Lombardos, & de Conftitutione revocata fuper Studio Bononienfi, Anno 1227.

Fridericus Dei gratia Romanorum Imperator femper Auguftus, Hierufalem & Siciliae Rex, *Reftoribus Civitatum Mediolani, Placentiae, Bononiae, Alexandriae, Taurini, Laudi, Faventiae, Pergami, Mantuae, Veronae, Paduae, Vincentiae, Tarvifii, Cremonae, Marchioni Montisferrati, Comiti Gotifredo de Blandrato, aliisque Locis, & personis quibufque de Lombardia, Marchia, & Romaniola, quae nuper contra Majestatem noftram & Imperium commiferunt offensam, fidelibus fuis gratiam suam & bonam voluntatem. Causam effensae, quam nuper contra Celstitudinem noftram, & noftrum Imperium commiffistis, quia videbatur impedimentum afferre negotio Terrae Sanctae, in providentia & dispositione Domini Papae, ac fratrum fuorum venerabilium Cardinalium pofuimus absolute. Eorum igitur provisione fuper hoc plenius intellecta, pro reverentia Jefu Christi, & ipfius Terrae Sanctae negotio, vobis univerfis & fingulis de innata nobis clementia remittimus omnem rancorem, malevolentiam, injurias, & offensas, omniaque banna, conftitutiones, fententias, & ordinamenta, quae*

fecimus vel impofuimus per nos vel per alium, aliusve pro nobis impofuit vobis, feu alicui de Civitatibus, locis, & personis ejufdem, & quaecumque ex eis, vel ob ea fecuta sunt, penitus revocamus. Et fpecialiter Conftitutionem factam de Studio & Studentibus Bononiae: univerfos & fingulos, qui occasione alicujus praedictorum laesi videntur, reftituentes in integrum in omnibus & per omnia, fuo ftati atque famae. Remittendo infamiam omnem & poenam, quae fecutae sunt ex aliquo praedictorum: ita quod ea, quae per eos medio tempore acta sunt, non obftantibus fupradictis, vobis obtineant, quod aliàs debuerant obtinere. Ad haec Civitates, Loca, & personas veftras recipimus in noftrae gratiae plenitudinem, & vobis reddimus firmam pacem. Refervantes tamen nobis contra praedictum Marchionem Montisferrati omnia jura, omnesque actiones, quae nobis competunt tam de debito, quo noftrae Celstitudini eft adftrictus, quam de Terra, quae propter ipfum debitum nobis exiftit obligata. Faciemus etiam reftitui captos occasione praedictae offensae cum bonis fuis, ac alia, quae occasione hujusmodi

huiusmodi capta sunt vel detenta. Faci-
mus fieri patentes Literas ex parte legi-
timi filii nostri Henrici Romanorum
Regis illustris, qui pacem & remissio-
nem istam ratam habebit & firmam,
quodque remittet vobis omnem rancorem,
malivolentiam, injurias, & offensas.
Ad plenam autem certitudinem hujus
rei, praesentes Literas juxta ipsius Do-
mini Papae beneplacitum fieri iussimus,
sigillo Majestatis nostrae munitas.

Datum Cataniae, primo die Februa-
rii, Quartaedecimae Indictionis.

Ego Henricus, miseratione divinâ
Bononiensis Episcopus, hoc exemplum ex
authentico sumtum cum originali, sigillo
Imperiali roborato, auscultavi diligenter
& vidi, unde ad perpetuam memoriam
& certum testimonium me subscripsi, &
sigillo meo sigillavi mandavi, Anno Do-
mini MCCXXVII. die XI. intrante Ju-
nio, Indictione XV.

Sed quamvis restituta Bononiensi-
bus antiqua jura fuerunt, Patavini
ex jam conquestis minime excide-
runt. Ostendere possumus vividam
Artium Liberalium Academiam An-
no MCCLXII. in eorum Urbe. En-
quae postremo Cap. Historiae suae
habeat Rolandinus illius Urbis Hi-
storicus, editus Tomo VIII. *Rer. I-
talicarum: Perlectus est hic Liber co-
ram infra scriptis Doctoribus (sive Re-
ctoribus) & Magistris, praesente etiam
Societate laudabili Bazalariorum (id est
eorum, qui Bacilieri appellabantur)
& Scholarium Liberalium Artium de
Studio Paduano. Tum enumerat Re-
gentes eodem Anno MCCLXII. in
Padua tres profundos & peritos Docto-
res in Physica, & Scientia Naturali.
Unum in Logica, sex in Grammatica,
& Rhetorica. En Gymnasium nobile
jam tum Patavii. Certe non nume-
rantur haec Theologi, Juristae, ac
Medici. Sed fortassis ad audiendam*

A Historiam suam Rolandinus non om-
nes adhibuerit Gymnasii Doctores.
Nam cur Patavini Jurisprudentiam
neglexissent, quam, ut vidimus,
Mutinenses jam excolebant, uti &
Regienses, & Ferrarienses in suis
Scholis? Ferrarienses inquam: in eo-
rum enim perantiquo Statuto MSto,
quod Estensis Bibliotheca servat in
membranis, Anno MCCLXIV. de-
cretum hoc vidi: *Quod omnes docen-
tes in Scientia Legum, & Medicinae,
& in Artibus Grammaticae, & Dia-
lecticae, ire ad exercitum, aut aliquam
facere cavalcata, non cogantur. Quod
Statutum vendicat sibi locum in Docto-
ribus continue docentibus. Certe incun-
te Seculo XIV. Jurisprudentiae Ma-
gistri minime desiderati sunt in Pa-
tavino Gymnasio, cujus gloria ma-
jores in diem progressus habuit ad
nostra usque tempora: idque curâ &
studio Serenissimae Venetae Reipubli-
cae, cui summopere cordi est egre-
gios quosque viros illic alere, &
undique grandibus praemiis accire.
Ita Seculo XIII. instaurata est Aca-
demia Romana ac Neapolitana. Nam-
que Anno MCCXXIV. uti memoriae
prodidit Richardus de Sancto Ger-
mano, Fridericus II. Imperator pro
ordinando studio Neapolitano ubique per
Regnum missis literas generales. Ita An-
no MCCXLIII. Innocentius IV. Papa
concessit Placentinis Privilegium de Stu-
dio generali. Nempe complurae tunc
Civitates certatim sibi procurabant
Scholas, & jus laureae conferendae,
tum in juvenum suorum commodum,
tum etiam quod e Scholarium exte-
rorum confluxu non parum emolu-
menti in Civitates Literarum magi-
stras, exemplo Bononiae & Parisio-
rum, fluebat. Propterea subsequenti
Seculo XIV. Academia Ticinensis,
Pisana, Perusina, Senensis, Tauri-
nensis*

mensis (ut alias, ne nimius sim, o-mittam) eruperunt, quarum majori antiquitati, si rite ab aliquo ostendatur, ego nihil detractum velim. Nicolaus de Jamilla, Tomo VIII. *Rer. Italicarum*, haec alia de Frederico II. addit: *Ipse verò Imperator Liberalium Artium, & omnis approbatae Scientiae Scholas in Regno ipso consti-*

ruit, Doctoribus ex diversis Mundi partibus per praemiorum liberalitatem accitis &c. Quo autem ritu olim Doctores advocarentur ad Gymnasii munera subeunda, indicabit nobis Charta Patavina, quam Anno MCCXX. conscriptam agnovi ex Praetoris nomine, tunc Patavinam Civitatem regente.

Praetoris Patavini Literae, quibus Jacopinum de Ruffinis Parmensem, Militem, ac Jurisconsultum invitat ad explicandum Jus Civile in Gymnasio Patavino, Anno 1310.

Eximiae sapientiae ac eloquentiae viro, Domino Jacopino de Ruffinis de Parma, utriusque Militiae tam legalis quam cinguli Militaris nobilitate praeclearo, Ptolomaeus de Curtensis de Cremona, Potestas, Anciani, Consilium, & Commune Civitatis Paduae, salutem & operati honoris & felicitatis augmenta. Ex fama vestrae praeconiis, quae scientiae ingenio in vobis thesauros perlucidos latere non sinit in partibus Italiae, ac per circumpositas regiones, nos permoti, & desideranter impulsi, & Rectores Studii Paduani nobiscum cum Doctoribus & Scholaribus universis, personam vestram condignam, & nostrae Universitati acceptam nuper elegimus, & electionem ipsam de more nostro confirmavimus in nostro Consilio generali, ad regendum & legendum extraordinarie in Civitate Paduae in Jure Civili, secundum modum & formam Statuti nostri, & constitutiones Scholarium Studii Paduani, a festo Sancti Michaelis proxime venturo, quod Mense Septembris praesentis die penultima celebratur, usque ad tres annos proxime accessuros, ad salarium Librarum quadringentorum Denariorum Venetorum parvorum, in Grossis argenteis vobis dan-

Tom. IX.

B dum pro quolibet anno in duobus terminis videlicet medietatem ad Calendas Novembris, & aliam medietatem ad festum Purificationis Beatae Mariae Virginis, quod est die secundo Februarii, de pecunia nostri Communis, ut in Statutis nostris plenius continetur. Ideoque sapientiam vestram attenta prece requirimus & precamur, quatenus electionem praedictam de vobis factam honore vestri, & amore Communis & Studii Paduani, acceptare dignemini. Nam & discretum virum Guillelmum Floriani, Nuntium & Syndicum nostrum, & totius Universitatis nostrae, sufficienter instructum ad vos mittimus ad dictam nostram acceptionem recipiendam, & promissionem veniendi, & legendi Paduae, ut dictum est in Legibus extraordinarie, modis praedictis, & ad promittendum vobis, si acceptaveritis, Salarium supradictum.

E Quod est ad aliarum Artium, ac disciplinarum culturam Saeculis rudibus in Italia, illud mihi praefari liceat: nimirum non satis liquere posse, quanta ab Italicorum ingeniis tunc & tentata & peracta fuerint, quod plerique ex eorum Libris aut propter incuriam majorum, atque ob intestina bella e Guelphorum & Gibellina-

bellinorum factionibus nata, aut aliis supervenientibus infortuniis exciderunt. Aliquid tamen innuam. Itaque primo certum est mihi, non paucos ex Italis fuisse, qui *Trivio* tunc studuerint, nonnullos etiam, qui *Quadrivio*. Quid hisce nominibus significaretur, explicat Hugutio Grammaticus, Episcopus Ferrariensis, scribens: *Nota, quod Grammatica, Rhetorica, & Dialectica dicuntur Trivium, quâdam similitudine, quasi triplex via ad eloquentiam.* Nomine autem *Quadrivii*, uti idem Hugutio, & longe ante eum Boëthius prodidere, designantur *Arithmetica, Geometria, Musica, Astronomia*. In Vita Sancti Meinwerci Episcopi Paderbonensis, Cap. XI. hæc legimus: *Claruit hoc sub Imado Episcopo, sub quo in Patherbrunnensi Ecclesiâ publica floruerunt Studia; quando ibi Musici fuerunt, & Dialectici enituerunt, Rhetorici, plerique Grammatici: quando Magistri Artium exercebant Trivium, quibus omne studium erat circa Quadrivium: ubi Mathematici claruerunt, & Astronomici habebantur, Physici, atque Geometrici: sicut Horatius magnus, & Virgilius &c. Magni olim aestimati, qui Trivium in literis confecerant: pluris, qui Quadrivium. Laurentius Veronenfis sive Veronenfis, Lib. 2. de bello Balear. Tomo VI. Rerum Italicarum ait.*

*His inerat clarus cum Consule Guido
Dodone,
Ordine Levita, Trivii ratione peritus.*

Arnulphus autem Mediolanensis in Praefatione ad Historiam, a me editam Tomo IV. ejusdem Collectionis, inquit: *Fateor, me nunquam ascendisse curules Quadrivii rotas. Ita Petrus Damiani eo ipso Seculo scri-*

bebat ad Hugonem Abbatem Cluniacensem Lib. 6. Epistol. 3. de adolescentulo ad eum misso: Rudem imperitumque suscipiens, ad propria postmodum cum gemina Trivii vel Quadrivii uxore remittat. In praecedenti Dissertatione Glabrum Radulphum audivimus Saeculo Undecimo tradentem, tunc Italicam gentem prae ceteris additam fuisse *Grammaticae*, quo nomine Eruditionis Secularis complexum designare solebant. Haec non uno in loco tradebatur. Ante Annus Christi MCXV. a Donizone in Vita Comitissae Mathildis Libro Primo, Cap. Decimo, commendatur Parma Civitas a Liberalium Artium Studio. Dubitare de hac re visus est Clarissimus Vir & Monachus, Amicus quondam meus, P. D. Gaspar Berettus, Benedictinus, Dissertatione Chorographica Tomo X. Rer. Italicar. pag. 121. Sed aperta sunt Donizonis verba, scribentis:

*Chrysolis dudum Graecorum dicitur
usu,
Aurea sub Linguâ sonat haec Urbs esse
Latinâ,
Scilicet Urbs Parma, quia Grammatica
manet alta,
Artes ac Septem studiose sunt ibi lectae.*

Ibi traditas *Septem Artes* vide: idest *Trivium, & Quadrivium*. Certe omni *Liberali scientiâ peritus* fuit Petrus Damiani Ravennas, ut auctor est in ejus Vita Johannes Monachus discipulus ejus. Porro eundem Petrum audi Opusculo 36. Cap. 14. de se adolescente ista tradentem: *Quam apud Parmense Oppidum (Urbem infra appellat) degerem, ibique Liberalibus Artium Studiis insudarem, quiddam me contigit nosse &c.* Literis autem operam

ram dabit Petrus Damiani circiter Annum MXXV. hoc est, centum paene annos ante Donizonem. Quare nil mirum, si Benedictus Monachus Clusensis Italus circiter Annum MXXVIII. (ut habetur in aculeata & stomachosa Declamatione Ademari Cabanensis editâ a Mabillonio in Appendice ad Tom. IV. Annal. Benedictinorum) glorianter sane diceret: *In Francia est Sapientia, sed parum, nam in Longobardia, ubi ego plus didici, est fons Sapientiae.* Ita audax Grammaticus. Effulsit autem inter Grammaticos illius aevi Papias, ut verbis Trithemii utar, *natione Lombardus, vir in saecularibus literis eruditissimus, Grammaticus omnium suo tempore clarissimus, Graeco & Latino sermone ad plenum instructus, in divinis quoque Scripturis non medioeviter exercitatus.* Tradit idem Trithemius, se legisse Librum *Epistolarum ejus ad diversos, & Librum de ordine dicendi, & Librum de Linguae Latinae vocabulis*, hoc est insigne *Glossarium, sive Elementarium doctrinae rudimentum*, uti illud appellat Albericus Monachus Trium Fontium in Chronico edito per Leibnitium. Paria de eo habet Jacobus Philippus Bergomensis in Supplement. Chron. aequè verò ille ac Trithemius censens, Scriptorem hunc floruisse circiter Annum Christi MCC., sed errore intolerando. Albericus enim hisce longè antiquior ejus aetatem statuit ad Annum MLIII. in-

quiens: *quod probatur per numerum annorum, ubi agit de aetatibus Saeculi in prima litera, & enumerando pertingit usque ad hunc.* Glossarium illius a Bonino Mombratio editum Anno MCCCCXCVI. nunc autem supra fidem rarissimum, magno usui fuit celeberrimo Du-Cangio in contexendo suo Glossario Latino. Papiam ex-

cepit nuper laudatus *Hugutio Pisanus*, Episcopus Ferrariensis, de quo Ricobaldus in Chronico ad Annum MCXC. agit, scribens, ab eo compositum fuisse *Librum Derivationum, sive Glossarium, aut Dictionarium*, quod in multis Bibliothecis MStum adservatur, & saepe adhibitum fuit a supra laudato Du-Cangio. Horum Grammaticales labores auxit Frater *Johannes de Balbis* Genuensis, Ordinis Praedicatorum, Anno MCCLXXXVI. Libro confecto (cui titulum fecit *Catholicon*) non semel typis edito. Circiter eadem tempora Wadingus in Libro de Scriptor. Ordinis Minorum arbitratur, conscriptum fuisse *Mammoxectum*, in quo Libro voces Bibliorum explicantur, eumque tribuit Marchesino ex Ordine Minorum, Regii Lepidi nato. Typis excusus est Anno MCCCCLXX. Moguntiae, teste Du-Cangio. Prima insuper Latina Dictionaria, purgatam Latinitatem redolentia, ut satis constat, Italicis ingeniis Respublica Litteraria debet.

Ad Poëtos culturam quod attinet, illud statuendum est, nullum fuisse tempus, barbaris etiam in Italia regnantibus, quo non floruerint Poëtae, non ii quidem eximii, sed pro modulo suae aetatis ferendi, ac nonnulli minime contemnendi. Suos habuit Gallia, suos Germania, Hispania, Britannia, & reliquae Occidentis Provinciae. Neque suis Italia caruit. Saeculo Octavo (ut aliquot minus antiquis omittam) *Paullum Diaconum, & Paulinum Avarilejensem Patriarcham* laude etiam Poëtos effulsisse novimus. Saeculo Nono *Theodulfum* Italum, postea Episcopum Aurelianensem, *Hildericum Abbatem Casinenem, Theophanum, & Erchemperum*, Monachos ejusdem Coenobii,

alterum *Hildericum Philosephum*, cuius Carmen exhibet Anonymus Sarnitanus Cap. 135. Paralipomen. Parte II. Tomi II. Rerum Italicarum, & *Johannem Diaconum* Sanctae Romanae Ecclesiae. Saeculo Decimo Anonymum Auctorem Panegyrici Berengarii Imperatoris, *Liutprandum Episcopum Cremonensem*, *Laurentium Monachum Casinensem* &c. E subsequentibus Seculis neminem excerpo, ne copiâ obruar, quorum partem non mediocrem memoratam videas a Polycarpo Leysero in *Histor. Poëtar. Medii Aevi* & aliquot etiam complectitur *Collectio mea Scriptorum Rerum Italicarum*. Satis erit, non nullos haec recensere Italicae gentis Poëtas minus notos, quorum etiam Opera pleraque jam periire. In Codice Bibliothecae Ambrosianae, manu ante annos quadringentos exarato, occurrit mihi prolixum Carmen, in tres partes divisum, cui titulus *Elogii inter Pseustin pastorem, & Alethiam virginem, de sacris Historicisque rebus canentes*, cujus en primi versus:

*Aethiopum terras jam fervida torruit
aestas,
In Cancro Solis dum volvitur aureus
axis.*

Sunt versus consonis vocibus compositi, quorum deinde Auctorem deprehendi *Theodulum* Italicum Poëtam Graecâ & Latinâ Linguâ eruditum, uti eum appellat *Sigebertus* Cap. 134. de *Scriptorib. Ecclesiasticis*, qui & hujus Libri meminit. Illius quoque mentio est apud *Honorium Augustodunensem* Lib. 3. Cap. 13. Fortassis autem floruit Saeculo Decimo, non autem Quinto, ut *Trithemius* scripsit. Editum fuit Carmen a Gol-

asto in *Manuali Biblico*. Subsequuntur in eodem Codice *Fabulae*, seu *Apologi* metro ligati, non utique *Phaedri*, aut *Avieni*; in quibus etsi non vulgarem versificandi facilitatem ac perspicuitatem alicubi invenerim, multa tamen minus Latina Auctorem indicant mediae aetatis. Sint ne haec edita, & num eidem *Theodulo* tribuenda, an alteri *Poëtae*, eruditus investigandum relinquo. Specimen dabo, quod nemini legere grave futurum puto, & quod *Avienum* minime decet.

DE LUPO ET AGNO

Est Lupus: est Agnus. Sitis hic, sitis ille. Fluantam

*Limite non uno quaerit uterque siti.
In summo bibit amne Lupus: bibit Agnus in imo.*

*Hunc timor impugnat, verba movente
Lupo.*

*Rupisti potumque mihi, vivoque decorem.
Agnus utrumque negat, se rationa
tuens.*

*Nec tibi, nec vivo nocui: nam prona
supinum
Nescit iter, nec adhuc unda nitore
caret.*

*Sic iterum tonat ore Lupus: mihi damna
minaris.*

*Non minor, Agnus ait. Cui Lupus:
immo facis.*

*Fecit idem pater ante tuus, sex mensibus
a Tis,*

*Quum bene patriges, crimine patris obi.
Agnus ad haec: tanto non vixi tempore.
Praedo*

*Sic tonat: an loqueris, furcifer?
huncque vorat.*

Sic nocet innocuo nocuus, causamque nocendi

*Invenit. Hi regnant qualibet Urbe
Lupi.*

Aliorum

Aliorum Poëtarum nomina, quorum potior pars ad Italiam spectat, exhibuit mihi alter Ambrosianae Bibliothecae Codex, hunc titulum praefrens: *Liber virtutum, & allegationum Auctorum, fere aureus nuncupatus, compositus, & cumulatus per nobilem Dominum Johannem de Grapanis Civem Mediolani, qui ab Illustrissimo Domino Duce Mediolani propter hujusmodi floridi Operis onus existit recompensus non exigua praelibati Domini benignitate, humanitate, liberalitate, & exemptionis gratia, ut clarius patet ex Literis Dominicalibus &c.* Tum subjiciuntur nomina Librorum, vel Auctorum, ex quibus compilatum est hoc compendium. Videlicet, *Job Historiologus religiosus: Liber Genesis religiosus &c.* Ego nonnullos alios delibabo, omissis notioribus. *Chronica de Regis Philosophorum: Auctor Libelli de formula honestae vitae: Maximianus Poëta: Amarius versilogus: Versificator fabularum Aesopi: Auctor Libelli, qui dicitur Pampbilus: Auctor Libelli, qui dicitur Facetus. Auctor Libelli, qui incipit; Graecorum studia: Auctor doctrinae rudium: Baldo religiosus: Gualterius de Castellione versilogus: Matthaeus Vindocinensis Doctor Grammaticus: Henricus Samaritensis versilogus Doctor Grammaticus: Gualfredus Anglicus versilogus: Berrandus: Jacobus Beneventanus versilogus: Urso Jannuensis versilogus: Vilichrius versilogus: Richardus Judex Venusinus versilogus: Auctor Libelli de Moribus Medicorum: Auctor Libelli, qui incipit, Astrolabi: Bellinus Doctor Grammaticus: Montenarios Paduanus: Proverbia metrica extra ordinem Librorum vagantia: Proverbia vulgaria.* Qualis autem ejusmodi Poëtarum gustus foret, ut Lectori aliquod indicium supersit, paucula haec excerpti.

A Gualterius de Castellione Libro 4.
Alexandreidos.

----- quae rara tyrannis
Semper inest, fregit pietas generosa decorem.

Libro Primo:

B O quam difficile est studium non prederere vultu!

Editum est Gualterii Poëma.

Matthaeus Vindocinensis:

Venditur arbitrium, dum vivitur ex alieno

C *Sumtu. Pane suo vescere. Liber eris.*

Et haec edita puto in Historia Tobiae Auctoris ejusdem.

Richardus Judex Venusinus Lib. 6. de pertratione nuptiarum, Cap. 28.

Saepe audivi, quod post convivia non est

D *Consilium. Compos stat bene nemo sui. Est hebes ingenium, dape multa venire recepta.*

Non est perfectae tunc rationis homo. Turbatur cerebrum: cessat discretio mentis.

Cui satur est venter, spiritus alter inest.

Idem:

E *Pacem sermo bonis gignit, & gaudia mortis*

Cordibus infundit, tristitiamque levas. Ignis aqua, verbisque bonis extinguitur ira &c.

Hujus Richardi Poëma MStum vidi in altero Codice Bibliothecae Ambrosianae, quod ab hisce verbis incipit:
Cedere

*Cedere saepe solet nostro Sapientia ludo &c.
Judex Ricardus tale peregit Opus.*

Auctor, qui dicitur *Pampbilus*.

*Ocultare nequit sua lumina maximus
ignis:*

*O cultare potest nec sua vota Venus.
Et sua non semper sequitur primordia
finis.*

Inceptum casus saepe retardat opus.

Henricus Samariensis Lib. 3.

*Jam facies habitum mentis studiumque
faterur;*

*Et mens quidquid agat, nuntiat illa
foris.*

*Interni status liber est, & pagina vul-
tus &c.*

Auctor iste alibi in eodem Codice appellatur *Henricus Sanviriensis*. In Florentino agro natus, scripsit circiter Annum MCXCII. Carmen in Libros quatuor divisum, cujus dimidiam partem Christianus Daumius Anno MDCLXXXIV. evulgavit, tum Leyserus integrum edidit Anno MDCCXXI. in *Histor. Poëtar. Medii Aevi* pag. 453.

Auctor Libelli *de formula
bonestae vitae.*

*Nam prudens falli non potest, fallere
non vult.*

Auctor *de Moribus Medicorum.*

*Ignavi Medici demis medicina salutem;
Dum prodisse putat, semper obesse
sols.*

Jacobus Beneventanus Cap. 50.

A

*Ad se synceram pars vitiosa trahit.
Sic taxillorum ludum vitare memenso,
Nullam jaſturam ferre quod inde
queas.*

*Ludum quemque fuge, per quem tua
perdere peſſis.*

B

In altero Codice Ambrosiano, ubi sunt Carmina Henrici Samariensis, legitur etiam *Magistri Jacobi Tractatus*, sive Carmen. At minime subiit animadvertere, an idem Auctor esset, atque iste Beneventanus. En priores duos versus Carminis illius:

*Uxor erat quaedam cerdonis pauperis,
uxor*

C

*Pulcra nimis, qua non pulcrior ulla
fuit.*

Auctor, qui incipit: *Astrolabi:*

*Providet ante diem quid recte dicere
possit*

*Vir sapiens. Stultus immediata pro-
fert.*

D

*Nolo, virum doceas uxoris crimen a-
mare.*

*Opprobriis aures propriis dat nemo
libenter.*

Baldo Fabula Vigesima:

Non ultra vires discant praesumere viles:

E

Bellinus in Speculo vitae:

*Expertus novi, quam multos nummus
honorat,*

Et sine denariis nil reputatur homo.

Montenarius:

*Furari famulos dominus compellit a-
varus.*

Auctor

Auctor Libelli, qui dicitur *Facetus*,
Cap. 2.

*Expendat large sine murmure, quando
docebit,
Juxta suum posse, ne sua damna
flectat.*

Meminisse etiam juvat alterius Ambrosiani MSti Codicis, in quo habetur *Albertani Causidici Brixienfis Opus de doctrina dicendi & tacendi, compositum Anno MCCXLV. de Mense Decembris, ad Stephanum & Vincentium filios: Item Liber Consolationis & Consilii: De amore & dilectione Dei & Proximi: De forma vitae: De Amicis, rebusque corporalibus: De amore rerum incorporalium &c.* Haec autem argumenta pertractat sententiis tum suis, tum ex sacrarum Literarum, Scriptorumque profanorum penu congestis, & metro ligatis. Ibi idem Auctor appellatur *Magister Albertanus de Sancta Agatha*.

Atque haec paucula accedant veluti mantissa ad Historiam Poëtarum Latinorum a Lilio Gregorio Gyrardo, a celeberrimo Vossio, atque a nuper memorato Leysero contextam. Ceterum neminem ex eruditis ignorare puto, Italicis potissimum ingenii debere nos tum Latinae Linguae, tum Poëseos Latinae restorationem, Italosque si non antiquitate, certe praestantiâ Poëtarum, vulgari Italicâ Linguâ utentium, reliquis Europae Populis praecessisse. Testem offero, ut alios praetermittam, meam ipsam Scriptorum Rerum Italicarum Collectionem, ex qua intelliges, quam mature, hoc est ipso Seculo XIV. decurrente, Italica gens curavit, ut pristinum colorem reciperet Latinae Linguae facies; quod opus Seculo subsequente complerunt.

A Ad Historiam quod attinet, usque ad Seculum a Christo nato Undecimum, ad eam conscribendam pauci ex Italis sese contulere, aut saltem pauca eorum monumenta superlunt. At ipso Seculo Undecimo, acriusque subsequentibus, ab Ingeniis Italicis pertractata est Historia. Cujus rei testem jam dedi locupletissimam meam *Rerum Italicarum Collectionem*, Tomis Viginti septem in folio Mediolani absolutam. In hanc rem paucula nunc addo. Commemoratum vidi a Ricobaldo Ferrariensi Chronicon quoddam *Mileti*. Monuit autem me per literas Cl. V. Apostolus Zenus, Paravii existere apud Canonicos Regulares in Ascererio Sancti Johannis de Viridario *Breviarium Mileti in Chronicis*. Constat illud ex tabulis Chronologicis, in quibus Anni Aerae vulgaris a Nativitate Domini progrediuntur usque ad Annum Christi MCCXXVIII. addito Indictionum cursu, atque Annis Pontificum Romanorum & Augustorum. Praeter istorum nomen, si postremos excipias, nihil aliud ad Historiam spectans ibi adnotatur. Sed profectò pleniorum Historiam Miletus reliquit, quando *Breviarium Opusculum* illud appellatur, ac diserte Ricobaldus nuper laudatus ex eo refert Baptismum Constantini *ultimis vitae diebus*. Philippus Labbeus e Societate Jesu in nova Bibliotheca MStorum Librorum commemorat Libellum *de Locis Sanctis*, cujus haec prima verba sunt: *Miletus servus Christi*. An ad eundem Miletum spectet Opusculum istud, nemo facile statuatur. Floruisse illum Anno MCCXXVIII. opinor. Porro nescio, qui in mentem venerit doctissimo Vossio Lib. 4. pag. 518. de Historic. Graecis, ubi Mileti hujus mentionem facit, eum inter Historicos

ricos

ricos Graecos recensere. Quin Latinis literis ille scripserit, nulla mihi dubitatio est. Visum quoque mihi fuit in Bibliotheca Ambrosiana *Chronicon Fratris Jacobi de Aquis, Ordinis Praedicatorum*, quod inscribitur *Imago Mundi*. Is postquam nonnulla delibavit e *Magistro Petro Pictaviensi*, a quo *Chronicon* conscriptum fuisse tradit, exordium suae narrationi facit a Cajo Caligula Imperatore, eamque profequitur usque ad Caelestinum V. Papam, & initium Bonifacii VIII. ita ut dignoscamus, ipsum floruisse Anno Christi MCCXCVI. Ego, quod multis ineptiis ac fabulis illud Opus scateat, stiloque humili ac barbaro conscriptum fuerit, veluti parum utilem foetum suis tenebris reliqui. Nonnulla tamen inde excerpti possent, suum usum habitura in Italica Historia. Vide Beneventum de Sancto Georgio in *Histor. Montisferrati*, qui Jacobi istius narrationem de origine Marchionum Montisferratenis refellit. Vossius supra laudatus *Petrum Pictaviensem* floruisse scribit circa *Annum Millesimum Trecentimum*. Vetustior plane fuerit necesse est, quando *Historiâ* illius est usus *Frater Jacobus Aquensis*, qui suam circiter *Annum MCCXCVI.* contexebat. Atque haec obiter de *Historia* dicta sint.

Praeterea tribuenda est *Italicorum* industriae, ac studiis, *Graecae* Linguae apud *Occidentales* restitutio. Nullum quidem ferme *Seculum* occurret, quo ab *Italia* penitus exularit praestantissimae illius Linguae peritia, quum una *Roma* nunquam non aluerit aliquem *Graecae* doctum, aptumque ad interpretandos *Graecorum* Libros. Leguntur adhuc in *Codicibus* *MStis* antiquae ejusmodi versiones aliquot, ac praecipue *Operum*

A *Johannis Chrysoctomi*, quas & ego non semel prae manibus habui. Nam praeter antiquissimas quarundam *Homiliarum* ejusdem facundissimi *Patriarchae* interpretationes ab *Aniano* & *Mutiano* factas, *Johannes Burgundius*, *Judex* & *Civis* *Pisanus* circiter *Annum MCL.* vir *Graecae* Linguae scientissimus, (de quo *Cl. V. Guido Grandius* *Abbas Camaldulensis* egit in *Epistol. de Pandectis* num. 19.) multo plures ex iis *Homiliis*, pariterque & alia *Opuscula* *Gregorii Nysseni*, & *Johannis Damasceni*, *Latino* donavit. Quo etiam tempore splenduit hoc eodem ornamento illustris, *Hugo Eberianus*, natione *Tusculus*, uti ejus frater ac discipulus *Leo*, a *Trithemio* laudatus. Adde & antiquiores. *Sigebertus* in *Lib. de Scriptor. Ecclesiastic.* memorat *Leonem II.* *Papam*, *Pzillum Diaconum* *Neapolitanum*, *Anastasium sanctae Romanae Ecclesiae Bibliothecarium*, *Pelagium Diaconum*, & *Petrum Subdiaconum* ejusdem *Ecclesiae*, qui *Graeca* in *Latino* transfulere. Ita *Saeculo* *Christi Nono* *Neapolis* *Johannem Diaconum*, *Saeculo Decimo* *Ticinensis* *Urbs* protulit *Liutprandum*, postea *Episcopum* *Ticinensem*, ambos *Graecae* Linguae peritissimos. *Seculo* autem *Undecimo* supra vidimus floruisse *Mediolani* viros *Graecae* ac *Latine* doctos; ibique pariter ineunte *Seculo* *Duodecimo* *Mediolanensem* *Cathedram* tenuit *Chrysolautus*, sive *Grosulanus*, ut habet *Landolphus* a *Sancto Paulo*, *vir Graecâ & Latinâ eloquentiâ insignis*. Sed potissimum *Seculo* *Christianae Aerae Sexto* curâ *Cassiodorii*, e *Senatore* *Monachi* & *Abbatis*, viri celeberrimi, & de re *Literaria* optime meriti, in *Latino* conversi fuere non pauci *Graecorum* *Libri*. *Auctor* ille est in *Libro de*
Institu-

Institution. Divinar. Literar. se elaborasse, ut *Epiphanius vir disertissimus* in Latinam Linguam transferret Socratis, Sozomeni, ac Theodoreti Historias, & varia Didymi, & Sancti Epiphanii opera; *Mutianus* Homilias aliquot Chrysofomi; *Bellator Presbyter* Homilias Origenis &c. *Expositores*, inquit Cassiodorius Cap. 9. *quantos vel invenire prius potuimus, vel nuper per amicos nostros de Graeca Lingua transferri, vel nova cudi fecimus.* Eo quoque urgente multa transtulit *Dionysius Exiguus*. Sed quando huc venimus, liceat mihi exere alicujus pretii notitiam, cujus participem Johannem Hudsonium, virum inter magnae Britanniae eruditos Clarissimum olim feci per literas, antea quam is evulgaret Opera Josephi Hebraei. Petierat ille a me, ut quid sentirem de insigni Codice Ambrosianae Bibliothecae, ubi *Antiquitatum Judaicarum* Libri Latine redditi continentur, ad se perscriberem. Codicem illum non tam veneranda vetustas summe commendat, quam Chartae raritas; quippe is ex papyro seu philyra Aegyptiaca compactus, edacitatem temporis hucusque evasit. Mabilionius pag. 12. Itinerar. Italic. postquam plurimi aestimandum Codicem hunc pronuntiavit, haec subdit: *Quem utique cum edita Rufini versione libenter contulissimus, si eam Mediolani recuperare nobis licuisset.* Guilielmus Cave in Histor. Literar. de Rufino scribens, Mabilionii consilium frustratum hac in re fuisse vehementer dolet, atque utinam, ait, *quod in animo habuit, cum edita Rufini versione contulisset Vir eruditissimus.* Rem ego, quum Mediolani agerem, olim praestiti, hoc est vulgatam sub Rufini nomine Josephi versionem cum eodem Codice contu-

Tem. IX.

A li, & utramque simul consentire statim animadverti. In eo Codice nulla Rufini vulgo crediti interpretis mentio: quod Puteanus, Hottingerus, & alii arbitrati esse videntur. Primo loco ibi leguntur nonnulla Lib. VI. ac X. fragmenta, tum pleraque e Libris VII. VIII. & IX. desumpta. Nimirum vitio illius, qui folia compegit, Historiae inverius est ordo, & quaedam ex Libro Octavo praeposita sunt Septimo, & nonnulla ex Nono praeceunt Octavum. Ita verò cum vulgatis Libris MStus Codex concordat, ut vel ipsi errores utrobique occurrant. Cujusmodi mihi videtur esse, quod Lib. VIII. Cap. V. visitur, ubi *Dionis* Historici mentio est. Is in Graecis Codicibus *Διος* appellatur, ac proinde *Dius* reddendus fuit, non *Dion*. Fortasse Josephi Interpres unum norat Dionem Cassium celebrem Historicum, eumque illic memorari censuit, quum tamen Cassius longe post Josephi tempora in vivis egerit. Praeter aliquam in Capitum distinctione differentiam, habet Ambrosianus Codex singulis praefixam Epitomen: quae sane in Graecis exemplaribus legitur, sed in editis desideratur.

Rufino tributam dixi ejusmodi versionem; atque in ea opinione fuere Gerardus Johannes Vossius, Mabilionius, Caveus, Du-Pinius, aliique Clarissimi viri. Philippus verò Labbeus de Scriptorib. Eccles. in opinionis vulgatae subsidium usus est vetustate Codicis Ambrosiani, ita scribens: *Rufinus Josephi Judaicarum Antiquitatum Libros viginti reddidit Latine, quae excusa habentur saepius: eorumque exemplar dicitur asservari Mediolani in Aede Sancti Ambrosii* (ita ille pro Ambrosiana Bibliotheca) *Longobardicis scriptum literis.* Conra-

F

du

dus quoque Gesnerus in Biblioth. de
 Rufino haec habet: *Josephum conver-*
xit in Latinum, cujus originalis est Me-
diolani in Sancti Ambrosii sano, Lon-
gobardis chara Veribus curiosissimis. Ve-
rùm aliter sensissent docti * antea Vi-
ri, si hac in re diligentius expendis-
sent Gennadii silentium. Rufini lu-
cubrationses universas minutissime de-
scripsit ille in Catalogo Illustrium
Virorum, enumerans Latio per eum
donata quaedam Basilii Magni, Na-
zianzeni, Clementis Romani, Euse-
bii Caesariensis, Xysti Philosophi,
Evagrii, Origenis, ac Pamphili vo-
lumina. Sed ne gry quidem de Jo-
sephi interpretatione. Deinde nemo
non agnoscat, quantum dissimilitu-
dinis in stilo intercedat inter germa-
na Rufini Opera, vulgatamque Jose-
phi versionem. Eleganti plane inge-
nio praeditus Rufinus in iis, quae
scriptis mandavit, non vulgari elo-
quentiae studio est usus. At in Jo-
sephi versione non elegantiam tan-
tum desideres, sed etiam Romani ser-
monis castimoniam, quum tanta ple-
rumque verbis & sensibus rubigo,
ac etiam barbaries, insit, ut inter-
pretem facile persentias iis scripsisse
temporibus, quibus Latina Lingua
cum barbaris vocibus ac gentibus
communione inita exspirabat. Neque
ejusmodi infelicitatem stili ignoravit,
qui Frobenianae editioni versionis
hujus Anno MDLIV. Praefationem
addidit. Tam multa, inquit, occur-
runt, ut mihi suboriatur suspicio, quo-
sdam suos pannos alieno operi interte-
xuisse, aut hanc interpretationem non
esse Rufini; aut si est Rufini, non ef-
se illius, cui certamen fuit cum Hie-
ronymo. Isaacus verò Casaubonus in E-
xercitatione Prima, num. 34. ad Ap-

A parat. Annal. Cardinalis Baronii,
 quamquam Rufino interpretationem
 hanc abjudicare non fuerit ausus,
 eandem tamen multis in locis ad
 insaniam usque appellat ineptam.
 Cujus rei causam hanc adfert, *quod*
corruptissimos nactus Codices, & iudicio
Critico destitutus, quidquid invenit, ex-
primere est conatus. Sed quis jam tan-
 B dem illius versionis Auctor? Cassio-
 dorus, sive Cassiodorius (uti scri-
 bendum contendit V. Cl. Scipio Mas-
 faeus Marchio Veronenfis, qui pri-
 mus illius *Complexiones* haecenus de-
 sideratas in lucem deduxit) Cassio-
 dorius, inquam, de quo nuper fuit
 sermo, hanc ipsam aetate sua, hoc
 est post medium Seculum Sextum
 C struendam curavit. Accipe, quid il-
 le scribat in Libr. de Institut. divi-
 nar. Literar. Cap. 17. *Josephus paene*
secundus Livius in Libris Antiquitatum
Judaicarum late diffusus est, quem pa-
ter Hieronymus scribens ad Lucinium
Boeticum, propter magnitudinem prolixit-
operis a se perhibet non potuisse trans-
 D *ferri. Hunc tamen ab amicis nostris,*
qui est subtilissimus & multiplex, ma-
gno labore in Libris viginti duobus
converti fecimus in Latinum. Sed cur
Libros XXII. Antiquitatum Judaica-
rum Senator appellet, qui XX. tan-
tum in cunctis Codicibus numeran-
tur, si quisquam petat, respondeo,
 E in hanc summam cadere duos quo-
 que Libros ab ipso Josepho contra
 Appionem Grammaticum conscriptos;
 nam & illi περὶ ἀρχαιότητος Ἰσραηλῶν,
 de Antiquitate Judaeorum inscribuntur,
 & cum Libris Viginti Judaicarum
 Antiquitatum veluti Apologia con-
 nectuntur. Addit Cassiodorius: *Qui*
etiam (Josephus) & alios Libros Ca-
ptivitatís Judaicae mirabili nitore con-
 scri-

* Nunquid ob id non docti etiam postea? Forfan ex pluribus Typographiae mendis unum est hoc. Verbum antea post diligentius infra conlocari debuit.

scripsit. Quorum translationem alii Hieronymo, alii Ambrosio, alii deputant Rufino: quae dum talibus adscribitur, omnino distortionis eximiae merita declarantur. Loca haec vidit Vossius Lib. 2. Cap. 11. de Historic. Latinis, & tamen non sat sibi cavet a quodam errore, quem praeterire nolim. Satis, inquit ille, mirari non possum, jam tempore Cassiodori dubitatum fuisse, utrum Rufinus, an alius vertisset Libros de Bello Judaico. Immo creditum est, translationem eorum Librorum non exstare, ita ut Cassiodorus eos verti curaret ab amicis. Utrique Cassiodorii temporibus, cuinam adscribenda foret interpretatio Latina Librorum de Bello Judaico, dubitatum fuit: at illam versionem perisse is nunquam somniavit, eoque minus aliam ab amicis suis elucubrandam ipse curavit. Quod de Judaicis Antiquitatibus, Librique Josephi contra Appionem Senator retulit, male ad Libros de Bello Judaico Vossius pertinere existimavit. Itaque jam perspicuum est, non Rufino Aquilejensi amplius, sed Cassiodorii amicis, puta Epiphanio, Mutiano, ac Bellatori,tribuendam esse vetustam Antiquitatum Judaicarum versionem, neque justam Casaubono aliisque causam fuisse, cur eundem Rufinum tam acerbe propter opus non suum exciperent, ac veluti ineptissimum ac futilissimum Auctorem traducerent. Ceterum quum Rufinus a nonnullis antiquitus creditus fuerit, Cassiodorio teste, Interpres Librorum de Bello Judaico (quod tamen Gennadio minime visum est) hinc etiam factum, ut recentiores incaute, & prorsus sine ullis tabulis, eum versionis quoque Antiquitatum Judaicarum auctorem fuerint commenti. Atque haec omnia nos denique mentes faciunt, Ambrosiani pretiosissimi

A Codicis aetatem, non a Rufini temporibus, sed a Cassiodorii, esse arcessendam; quanquam similitudo characterum in aliis Codicibus a me adnotata mihi persuaserit, serius quoque Codicem illum fuisse exaratum, & spectare potius ad Seculum Vulgaris Epochae Octavum.

B Alteram quoque vetustissimam Graeci Scriptoris versionem invenire olim mihi videbar in altero Ambrosiano Codice: cujus rei Historia Literaria exposcit, ut aliquam mentionem haec faciam. Scilicet sese mihi obtulit Codex membranaceus in folio, licet mendis alicubi scatens, tantae tamen vetustatis, uti characterum forma prodebat, ut ante octingentos, immo & nongentos annos, exaratum opinarer. In Ambrosianam Bibliothecam e Bobiensi, curâ celeberrimi Cardinalis Friderici Borromaei, translatus fuerat. Ibi Sermones seu Homiliae non paucae legebantur, quarum Auctor in fronte Libri Sanctus Severianus inscribatur, Episcopus videlicet Gabalitanus, qui circiter Annum Christi CCCXC. summâ eloquentiae laude claruit inter Graecos, ac primum amicitiam, tum diffidiis inter ipsum & Sanctum Johannem Chrysostomum famosus evasit. Multa de eo habet Ecclesiastica Historia; multa, qui de Scriptoribus Ecclesiasticis egere. Ad ejusmodi Sermones exscribendos e vestigio advolavi, editurus aliquando ad publicae eruditionis incrementum, quum eum parentem haberent, qui Gennadio Cap. 21. de Viris Illustribus, appellatur in Homiliis declamator admirabilis. Verum in medio cursu haesi, & mihi e manu calamus excidit, ubi singulos ferme Sermones illos deprehendi jam editos sub nomine Sancti Petri Chrysologi Archiepiscopi Raven-

natis. Sed quis, inquires, illorum Auctora fuit, Chrisologus-ne, an Severianus? Ego ante omnia statuendum heic censeo Catalogum Sermonum, in Ambrosiano Codice existentium, & Severianum Auctorem praeferebant. Praecedit ibi revera Catalogus Sermonum LXXXVIII. e quibus tamen XIX. in Codice desiderantur.

Capitula Sermonum Sancti Severiani. Idest:

- De homine a natiuitate caeco.*
- De Resurrectione Domini secundum Matthaeum, Sermones II.*
- De Resurrectione Domini secundum Marcum, Sermones II.*
- De Resurrectione Domini secundum Lucam, Sermones II.*
- De Evangelio secundum Joannem.*
- De muliere peccatrice secundum Lucam, Sermones III.*
- De eo quod dicit: Ego sum pastor bonus.*
- De Matthaeo de Avaritia.*
- De muliere a profluvio sanguinis curata.*
- De servo Centurionis.*
- De Jejunio Quinquagesimae.*
- De Jejunio & Eleemosynis.*
- De laude . . . . .*
- De Matthaeo Publicano.*
- De Natale Ecclesiae.*
- De laude Episcopi.*
- De ordinatione Episcopi.*
- De Natale Domini secundum carnem, Sermones II.*
- De fuga Domini in Aegypto.*
- De Pascha Sermo.*
- De Patre & duobus filiis, Sermones IV.*
- De Villico iniquitatis Sermones II.*
- De scandalis, quod impossibile sit ut non veniant.*

De Evangelio: si peccaverit in te frater.

De Pascha idem.

De Arbore ficu.

De Resurrectione Domini secundum Joannem Sermones III.

De Divite & Lazaro.

De Epiphania.

De Kalendis Januarii.

De Fide, cum Praefatione, Sermones III.

De Unitate Baptismi.

De illicito Baptismo.

De aequalitate Christi & Spiritus Sancti.

De Oratione Dominica expositio.

De Symbolo & Oratione pro Pentecoste, Sermones XII.

De Kalendis Januarii.

De Jejunio Sermones V.

De iussione Domini, transire Discipulos.

De regione Gerasenorum.

De eo, quod Dominus dormiebat in navi.

De profluvio sanguinis mulieris.

De infirmitate mulieris annos XVIII.

De Zacharia Sermones II.

De diversis parabolis.

De Christo cum Discipulis ascendente in navi.

De Apostolo tractatum Sermones IX.

Sunt omnes Sermones LXXXVIII.

Sed cuinam reapse ejusmodi Sermones tribuendi sunt? Ego difficile controversiam dirimi posse censeo. Severianus antiquissimi Codicis auctoritatem pro se habet, eumque Librum celeberrima Bibliotheca, unde prodit, satis commendat. Dedi in Dissertatione proxime praecedenti Catalogum vetustissimum Bobiensis Bibliothecae. Ibi inter alios recensetur Liber Sancti Severiani. Eundem puto, atque investum in Ambrosianam Bibliotheca-

bliothecam, de quo nunc mihi est sermo Jam verò constat, idque etiam monui in Praefatione ad Sermones Sancti Maximi a me evulgatos Tomo IV. Ane dotorum Latino- rum *, scilicet olim permixtos facile fuisse Sanctorum Patrum Sermones, dum quisque Homiliarum Librum sibi pararet. Hinc confusae Ambrosii, Augustini, Maximi, Chryso- stomi, Leonis, aliorumque Homi- liae in antiquis Codicibus. Fieri pari ratione potuit, ut congerentes Petri Chrysologi Sermones, cum iis Sermones quoque commiscerent Se- veriani Gabalensis Episcopi Seculo V. latinitate donatos. Et antea quidem Chrysologi editores adnotarunt ad e- jus Sermones 149. & 152. eos a quibusdam Beato Severiano Episcopo tribui. Et quamquam id immerito factum scribant, nulla mihi tamen dubitatio est, quin idem Sermo 149. Severianum Auctorem habuerit. Ne- que obstat Chrysologi stilus floridus, & horum Sermonum facies Latina, nihil nativitatibus Graecae praeseferens. Nam & Severiano non dispar fuit stilus, atque ipse quoque antithetis delectabatur, & conciso dicendi ge- nere. Lege eundem Sermonem 149. impressum inter Opera Graeca Chry- sostomi, & inscriptum de Pace, ab antiquissimo Auctore translatum, at- que ibi comperies non ab simile di- ctionis & sententiarum genus, at- que ibi versionem e Graeco factam minime, ut puto, subodorabis. Ma- billonius quoque pag. 124. Itinerarii Italici, postquam Ambrosiani hujus Codicis mentionem fecit, fragmen- tum adfert Sermonis ejusdem Seve- riani in Casinensi Codice latentis. Ovum ovo similis non utique de-

Aprehendas. Ad haec inter Libros, quos Desiderius inclytus Casinensis Abbas Monasterio suo comparavit, quos in Chronico Casinensi Lib. 3. Cap. 63. recensitos habemus, occu- runt *Sermones Severiani*, utique La- tinâ Linguâ donati. Praeterea olim non secus, atque temporibus nostris, tam periti Graecorum Librorum in- terpretes fuere, ut nil Graecae ori- ginis in eorum versionibus apparet. Cujusmodi sane dicendus est *Eustha- tius*, *vir disertissimus*, a Cassiodorio laudatus Cap. primo, de Institut. di- vinar. Literar. qui opera quaedam *Sancti Basilii ita transtulit in Lati- num, ut ingenium doctissimi viri fa- cundiae suae viribus aequiparasse videat- ur*. Anianus quoque, & Mutianus Scholasticus, Homilias non paucas Chrysostomi Latio donarunt Seculo Chr. Quinto & Sexto. At contra *Chrysologus* ex unius tantum Codicis, quamquam antiquissimi, auctoritate contrariâ, minime videtur sua pos- sessione privandus. Jamque illius Ser- mones collecti Ravennae in honore erant circiter Annum Christi DCC- XV. Nam, ut scribit Agnellus in Pontific. Ravenn. Tomo II. pag. 164. Rer. Italicarum, Felix Archie- piscopus morti proximus Homilias suas comburendas jussit inquires ad- stantibus: *Habetis Libros Chrysologi Petri, quos videtis, & invenietis. Hic luculentissime scripsit. Ipsum tenere. U- timini, ut vobis placet*. Quid? quod ne ipsi quidem Ambrosiano Codici nimium fidere possumus, quandoqui- dem ibi fragmenta tria leguntur, nondum edita, quae multo aequius Petro Chrysologo, quàm Severiano, conveniant. Ego illa in omnium commodum heic evulganda censui.

Fragmenta

* Nobis Tom. XI. P. II.

Fragmenta Homiliarum Severiano Gabalitano Episcopo
tributarum in Codice Ambrosiano.

Incipit de jejunio Quinquagesimae.

SUscpturi sanctum Quinquagesimae de more jejunium, scire debemus, quia quod corporibus humanis nitrum praestat, hoc jejunium confert mentibus Christianis, sensuum sordes mundat, delicta lavat animorum, diluit cordis crimina, maculas cordis tollit, & ad candorem existitatis hominem totum miro splendore perducit: & sicut ver omnes tempestates premit & compescit tumultus, serenat faciem coeli, dat pacem terris, ac totum Mundi corpus brumali sepultum morte vitalem vocat & suscitatur ad vigorem. Arque ita jejunium confictus omnes sedat, membris pacem reddit, ac frigore negligentiae sopitas atque mortuas mentes succendit, atque animat toto calore virtutem. Jejunium Frater est humanae gubernaculum vitae: regit totam nostri corporis navem, cor in altitudinem levat. Arboris abstinentiae funibus vela tendit, animorum remos aptat, & sinceritatis sinu amplo totum superni Spiritus evocat & invitat impulsus, ac sic inter istos Mundi fluctus & discrimina ista vitae ratem nostrae carnis ad totam divini portus dirigit ac pervehit mansionem. Clamat Apostolus: Nox praecessit, dies appropinquavit: abjiciamus opera tenebrarum, & induamus nos arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus. Non in commensationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudiciis, non in contentione, & aemulatione, sed induite Dominum Jesum Christum, & carnis curam ne feceritis in concupiscentiis. Nox praecessit, dies appropinquavit. Dies est vitae forma, nox

A est imago mortis. Ad tenebras ducis illa, ad lucem reducis haec. Sepelitur semper illa, suscitatur ista semper.....

Incipit de laude Episcopi.

GRATA vobis & votiva solemnitas ad vestrum me conventum invitamento, Sancti Patres, gratanter adduxit, ut hic quod vobis erat ex Dei festivitate gratissimum, mihi fuerit & vestra devotione jocundum, Sanctique Spiritus exhortante Psalmista pari vobis cum gratulatione concinere indicens: Ecce quam bonum est & quam jocundum habitare Fratres in unum. Laeta dies est, terrena temperies, ornatio Ecclesiae facies, simulque beatissimi Papae gratus aspectus. Huc ergo convenit hodie delectabilis Ecclesiae multitudo, huc undique probata fraternitas, ut id, quod grato concipiebat auditu, frueretur aspectu. Qui enim tam ferus est, aut ita religionis ingratus, ut Gratum Pontificem non requirat, in quem gratia nomen contulit, & meritum signanter expressit? & ita personam sui decoris ostendit, ut in publicam notionem speciem produceret, quae latebat? esset enim celata gratia, sibi que nota tantummodo, suo vocabulo suoque munere signaretur, ut anulo sigillum cera manifestat impressum. Nec patitur abscondere quod accepit. Et ut auri metallo insignia formantur Augusti, parvoque tenetur in numero, quod maximo dilatatur imperio, sic etiam sacra praeficitur Episcopa, quam monetis incudo signavit, & antea venetur a Judice quam legatur. Idcirco competenter audit & dicit: Signatum est super nos lumen vulus

vultus tui, Domine. Tamquam Legatus Unigeniti Dei, datus in signum testamenti, in lucem gentium destinatus. Ergo, Fratres carissimi, sequamur istum gratiae praevium quocumque Pastorem, qui nos in amoenam Paradisi regionem Pontifex electus inducat, & inter Evangelica tonorum ligna constituat, ut plantati juxta decursus aquarum, fructu neftareo mensam nostro demus in tempore. Habet enim Moysi gramina, mannam caelestis annonae, neftareo rore conceptam, niveo ferculo candore digestam, multiplici prandium sapore conditum. Habet itaque pasqua gratiae spiritalis, Apostolico rigatu pollentia, panem vivum, qui de caelo descendit, & calicem salutaris aeterni. Potens est enim ignive frigidus eloquio Prophetarum. Potens est etiam temperare ferventes. Est ille per Dei gratiam columna & nubes: nubes inter diem, columna ignis in nocte, quae & vitae nostrae praestet umbraculum, & mortis exstinguat horrorem. Fulget in tenebris, adspirat in..... unoque ministerio praecedentes umbra non desit in die, cum desit in nocte: discutit enim tenebras, & avertit ardorem, ne quis obscuritate caecatus exorbitet, aut radiis adflatus intereat. Et cum singulis obviet, ac diversa componat, utrisque placidus, utrisque fit gratus gemino munere natura praestantior aliud commutat ex alio. Nox in flamma, & dies in umbra succedit, eaque procurante gratia nullum tristitiae caligo confundit, nullus ullo furore candescit, unde merito credimus & veritatem per Jesum Christum factam & gratiam, quae modo justitia, modo natio, nonnumquam beatitudo saepe misericordia nuncupatur. Gratia justificat impios, & vocat ea quae non sunt. Omnes enim peccaverunt & egent gloria Dei. Donat indigni, & uno momento latronem purificat & coronat. Eodem modo miseretur inmeri-

A tis, & miserationem suam tribuit otiosis. Abraham quippe patrem nostrum gratia praevenit, ut crederet, heredemque fecit mundi ex sterili, cum jam jamque pariter senio marcissent. Ex auditu fides est. Fides autem per verbum Dei, ne quis aliquando gloriatus in proprio, dum totum possideat alienum. Quid habes, inquit Apostolus, quod non accepisti? Commendat autem suam Caritatem Deus in nobis, ut amore servando depositum gratuito consequamur imperium, & sicut abundavit ex errore peccatum, superabundet ex redemptione justitia. Stipendium peccati mors, ab Apostolo dicitur, & gratia Dei vita praenuntiatur aeterna. Quid eligas, agnovisti. Civis esse debes, ex barbaro deponere piraticam, subire militiam, tyrannicum adversari stipendium. Si regalem concupiscis annonam, cur una cervice duo juga portare contendis? Aliud tibi Diabolus, aliud Christus imposuit. Illum amarum semper & grave: suave semper & leve istum, Christo docente, cognoscimus. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve est. Unum ergo projice, ne sub utroque deficias, & incerto labore distractus alterum patiaris infestum, cum nequeas alterum habere propitium, magisque sub jugo peccati moriaris oppressus, ubi fueris a gratia Salvatoris abjunctus. Ab hac ergo gratia quisque discesserit, ipse sibi praestat ingratiam, parique modo gratus offenditur, cum se contumax experiat ingratum. Nunc itaque quoniam Gratus est Pontifex, & grata consecratio Sacerdotis, affectum Grato reddite, Gratumque gratificate Pontificem. Tu quoque, venerabilis Papa Grate, Deo grate, Clero grate, Fidelibus & Populis universis omnibus omnia factus, ama pervigil, & excita dormientes, amplectere proprios, invita extraneos, esto creditor inopum, debitor electo-

electorum, ut ad patrem gratum grata
multitudo filiorum conveniat, & a san-
cto Patre Grato nullus umquam discedat
ingratus. Explicit.

Incipit de ordinatione Episcopi.

Nemo miretur, si sancta Ecclesia,
si virgo materque numerosas so-
boles caelesti foecunditate diffundet, ipsa
sibi parturiat, generet, pariat ipsa ve-
ctores, quando..... concubitus nescia,
obscenitatis ignara, corruptionis experta
ad formam pudicitiae, ad castitatis ex-
emplum, ad Virginitatis insigne, quae
solo rore caelesti ore concepit, ore par-
turit, ore germina casta componit, ore
sibi Duces format, ore sibi Reges ipsa
generat & producit, ut proprio subje-
cta pignori caritatem doceat, obedi-
entiam monstret, vitae ordinem tradat,
agendis rebus instituat disciplinam, glo-
riosis operis ostendat affectum. Subjecta,
dixi, * propitio pignori, quia manet li-
bertas voluntaria servituti; confusa ve-
ro dominatio quidquid est libertatis a-
mittit. Merito ergo venerabilis Ecclesia
velut apes illa oris sui testimonio dele-
git sibi & genuit ipsa Pastorem junio-
rem ceteris, ut ei juxta prophetica vocem
pro patre filius nasceretur. Pro pa-
tribus tuis nati sunt tibi filii. Con-
stitues eos principes super omnem
terram. Junio rem dixi non sapientiam,
sed aetate. Ceterum gravitate, scientiam,
moribus, disciplinam omnem exhibens sine-
cunctem. Et quia hodierno germine apta
vimus apis exemplum, quae producta
de castris agmina voce movet, voce au-
cit ad sedes proprias; ad locum dulcissi-
mi operis & quietis; jam nos tacere
convenit, ut nasus Pastor suae vocis in
divinis eloquiis det clamorem, quatenus
agmen Domini cum suo moveat exortu
ad alvearia propria comitante Domino
mox revocet, mox reportet. „ Qualiter

A „ autem, Fratres, cunabulis ab ip-
„ sis per ipsos aetatum gradus Ec-
„ clesiasticis onus ascendit efficiis,
„ quia mihi dicere longum est, si-
„ cut dixit Evangelista: aetatem ha-
„ bet ipse; pro te loquatur. Explicit.

B Haec inquam rectius Chryologo,
quam Severiano adscribantur. Nam
Gratus ille Episcopus, cujus enco-
mium heic habes, Latinum potius
nomen quam Graecum sonat, ac
proinde Latinum Episcopum Latinus
Antistes laudasse videtur. In tertio
quoque fragmento animadvertenda
sunt ea verba de novo Episcopo di-
cta: Qualiter autem cunabulis ab ipsis
per ipsos aetatum gradus Ecclesiasticis
onus ascendit efficiis, quia mihi dicere
longum est, sicut dixit Evangelista:
Aetatem habet ipse: pro te loquatur.

C Atqui sermo 105. inter Opera Chry-
sologi, de consecratione Projecti Epi-
scopi Ferocorneliensis, de quo nulla
dubitatio est, quin sit Chrysologi,
parem habet loquendi formam, nempe:
Qualiter autem cunabulis ab ipsis
gradus Ecclesiasticae militiae conscenderit
& efficiis, quia mihi dicere longum
est, sicut dicit Dominus (rectius Evan-
gelista) aetatem habet: ipse pro te lo-
quatur. Ergo Ambrosianus Codex ea
praefert, quae persuadere possunt,
reliquos etiam Sermones Petro Chry-
tologo, non autem Severiano, esse
tribuendos. Sed de hoc satis super-
que. Illud constat, non ita praefra-
cte Codicibus MStis, etiam multa
verustate venerandis, fidem unquam
esse habendam, quum Libri alicujus
Auctorem praefereunt, ut meliori sen-
tentiae locus minime relinquatur.

E Stilus enim, & alii Codices, & ar-
gumentum Libri, Scriptoresque ibi
laudati, & res, ac tempora, quae
illic occurrunt, Critico homini per-
tuadere merito possunt, ac interdum
debent,

debent, ad alium Scriptorem pertinere Librum. Etenim quicumque veteres Codices non leviter versat, aut Criticorum disputationes solícite legit, facile intelliget, multa in Librorum quoque titulos vitia irrepísse, sive ex hominum incuria, sive etiam ex malitia. Quod postremum innuisse me non poenitet: luculento fatis exemplo ad aliorum eruditionem confirmatum volo. Edidit Matthaeus Raderus, vir celeberrimus e Societate Jesu, Chronicon Paschale, sive Alexandrinum, Graece cum Latina Interpretatione, Anno MDCXV. Monachii. Praesto illi fuit exemplum adfervatum (ut verbis Clarissimi Ducangii in Praefatione ad idem Chronicon, Parisiis Anno MDCLXXXVIII recusum utar) in *Bibliotheca Augustana, manu Andreae Darmarii Antiquarii descriptum, proinde litera recentiori, ut testatur Raderus, & a Sylburgio triginta sex aureis Solaribus emtum, & Hoëschelio donatum, ab eodem Hoëschelio Reipublicae deinde Augustanae oblatum, ex quo Isaacus Casaubonus pleraque excerptis, quae non semel in Notis ad Capitolinum laudat. Istius porro Andreae Darmarii, quem Graecum Mercatorem indigitat, meminit idem Casaubonus, a quo se emisse testatur Librum Julii Africani de Bellico apparatu, & fragmentum Petri Alexandrini de Paschate; unde non modò illius aetas percipitur, sed & dubietas oritur, an is ex Romano exemplari Chronicon exscripserit, siquidem ex Graecia mercator in Gallias venerat; nisi fortè fuerit ex illis Antiquariis Vaticanæ Bibliothecae, fere semper natione Graecis, qui ex illius Codice haecce qualiacumque sibi transcripserit. Haec fusius referre placuit, ut Lector mature intelligat, Andream illum Darmarium lucrum sibi*

A conquísisse Et sane vix ulla est ex insignibus Bibliothecis, in quam non irreperit aliquis ex illius Codicibus Graece scriptis. Habet ex iis aliquot Christianissimi Regis Bibliotheca, teste Clariss. Montfauconio in sua Palaeographia Graeca. Habet & nonnullos Ambrosiana: plures etiam Scorialensis, & Sabaudiensis Bibliothecae; in quibus falsi tituli Graecis Libris appositi sunt, ut cariori pretio venderentur. Et certe nunc homini detrahenda persona est. Scilicet is fuit Falsarius perditissimus, qui ferme omnibus, quibus merces suas caro vendidit, fucum fecit. Est mihi Catalogus MStus rariorum Codicum Graecorum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Escorialis, quem David Colvillus Scottus, vir doctissimus, ante annos centum exaravit. Accipe quid ille hanc in rem habeat, atque ex illius adnotatione profice. Petro, inquit, *Alexandrino Episcopo attributa Historia Chronologica ab Adam usque ad Heraclium junioem, quae tamen manu Scriptoris recentioris attribuitur Marcellino vel Hippolyto: sed nullius tamen esse potest; nam illi omnes Heraclium praecessere. Non est Georgii OEcumenii, ut ex collatione didici &c.* Post multa alia subdit: *Graece & Latine editus est Liber a Patre Mattheo Radero Societatis Jesu ex Bibliothecae Augustanae Codice, quem Andreas Darmarius descripserat. Sed hic ille idem scelestus fuit, qui utcumque illa ex Codice descripserat in Hispania, & titulos illos prostituerat. Virorum pessimus, qui nihil aliud habebat, nisi prostituere Libros fictis titulis, quos summo pretio divenderet Principibus. Innumera scelera illius detexi & notavi; qui praeter falsos titulos, quum aliquid describendum erat. definito pretio integri Libri, omittebat multa haec atque*

illis in medio opere; quum contra describendum erat, ut numerarentur folia, infinita alia inferebat, ut repletet paginas. Nec Graece sciebat, & ne unam quidem paginam scribebat sine pseudo-graphia. Uno verbo: ita scelestus erat Andreas Darmarius Epivota, ut nihil illi credere debeamus, nec titulis ejus. Haec David Colvillus, quae cautos literarum amatores efficere jam debent; neque enim ejusmodi fumorum propolis atque impostoribus caruere Saecula antiquiora, quia nunquam desiere, qui e fraudibus lucrum capterent.

Atque haec Lectorum examini titulum Codicis MSti, quem Ambrosiana Bibliotheca olim mihi obtulit, expositum volo. Membranaceus erat Codex, signatus literâ P. & numero 154. in folio; sed non admodum antiquus, quum vitam etiam complectatur Sancti Nicolai Magni, a Leonardo Justiniano conscriptam. Ibi Opusculum est cum hocce titulo: *Disputatio Sancti Leonis Papae contra Haereticos*. Ad tam grande nomen continuò cor mihi subsultavit, spe subortâ, potuisse latere illic aliquid ineditum eximii & eloquentissimi Pontificis. Verùm haesi animo, ubi singula lustravi, e quibus haec pauca decerpsi. Errare Haereticos (hoc est initium fragmenti disputationis ejusdem Sancto Leoni Magno Papae tributae) haec maxime causa facit, dum aut ignorant, aut nolunt advertere, in Domino nostro Jesu Christo sicut unam personam, ita duas substantias esse, Deum ex Deo Patre, & Hominem ex homine Matre. Et quae de se ipso Dominus secundum dispensationem carnis assumptae loquitur, deputant divinitati, ut est illud: *Pater major me est* &c. Et infra legitur: *Nam nos sicut cum Deum legimus, ita nec majorem nec*

A minore Deum usquam legimus, nec credere religiosa mente debemus. Sed idem adhuc persistit & dicit: *Fieri non potest, ut non Filius minor Patre credatur, quia ex Patre esse dignoscitur* &c. Tum plurima e Scripturis sacris adfert, quibus & Filii & Spiritus Sancti divinitas confirmatur. Sub finem verò haec habet: *Dicere etiam Haeretici solent de Baptismo, quod in eo melius sit illorum Baptisma, quam nostrum, quia qui de illis ad nos convertuntur, non eos rebaptizamus, sed per manus impositionem reconciliamus; illi verò si quos de nostris seducere possunt, inconsideranter rebaptizant. Qui interrogandi sunt: Baptisma istud, quod dant, suum esse dicunt an nostrum? Si nostrum est: quare illud..... praesumunt similiter nos baptizant? Si illorum est, quare illud violant iterando? Sed nos reverentiam habemus Dominicis verbis; & quemodo ipse jussit: *Ite &c. baptizamus in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Sed illos si..... certum est baptizare. Nam si sic baptizarent illi, quomodo credunt in nomine Patris majoris, & in nomine Filii minoris, & in nomine Spiritus Sancti multo minoris: tunc demum non iterabimus Baptisma, sed dabimus; quia non secundam regulam, quam Dominus tradidit, baptizabunt* &c. Infra haec addit: *Sicut panem jam semel coctum si quis mittat in aquam, & velit recommiscere & coquere, perdit pristinam dignitatem, & in nigredinem terramque convertitur, sic talis efficitur quicumque in se permittit Baptisma iterari. Et ideo debet unusquisque ad mortem Baptisma suum Deo adjuvante servare, si vult ad Regna Coelorum fideliter pervenire. Nam quicumque se rebaptizari permittit, ipse blasphematur in Spiritu Sancto, dum se negat Christianum, & per aquam & Spiritum Sanctum**

Num fuisse venatum: & necesse est, ut illam, quam memoravimus, divinam sententiam comminantis excipiat: Quae blasphemaverit in Spiritu Sancto, non ei remittetur neque in hoc Saeculo, neque in futuro. *Explicit.* Plura minime descripsi; quamvis enim convenire plane temporibus Sancti Leonis Magni argumentum videam, quum palam tunc impeteretur ab Haereticis divinitas Filii Dei, & Donatistae nondum penitus sublatis Baptisma iterandum crederent: attamen florentissimum Leonis stilum heic minime sentio, ita ut titulo Codicis illius non acquieverim, & ista potius referenda opiner ad alium aliquem e Patribus, qui Saeculo Christianae Aerae Quinto, aut saltem post Concilium I. Constantinopolitanum OEcumenicum floruerit. Quis verò ille fuerit, ultra inquirendum non duco. Possent & alia id genus exempla bene multa referri. Sed in semitam revocari tandem me sentio.

Eti multa sint Italicorum veterum merita in excolenda Graecorum Lingua, majora tamen fuere posteriorum. Exploratum quippe est apud omnes, Saeculo Christi XV. ex Graecorum doctorum commercio ita profecisse Italicam gentem, ut per universum hoc Regnum Literae Graecae summo conatu, mirabilique successu excoltae tunc fuerint: quo exemplo reliqua Europae Regna permota, sensim ad hujusmodi studium se contulere, & constantius deinde retinuerunt. Ceteris etiam praeivit Italia in conficiendis Lexicis Graecis, aut Graeco latinis: nam ante alios in hoc Opus insudarunt Johannes Crassonius Placentinus, Guarinus Phavorinus Camers, & alii Neque minus de Arabicis Literis olim bene merita sunt Italicorum ingenia. Ex quo A-

A rabum, sive Agarenorum, aut Saracenorum gens, Saeculo praesertim Aerae nostrae Septimo sese in Asiam & Africam ingenti armorum felicitate effudit, potioresque deinde Hispaniarum regiones Saeculo Octavo, tum Siciliam ipsam, & quaedam Regni Neapolitani Oppida ac Urbes Saeculo Nono, suo imperio adiecit: non gloriae minus quam potentiae avida, in studium quoque Literarum incumbere coepit. Itaque a Graecis, quorum innumerabilem copiam, aut finitimam, aut in regionibus occupatis subjectam sibi habebat, multos Libros accepit, eosque in Arabicam Linguam convertit; atque adeo disciplinas varias Saeculares suas fecit, videlicet Medicinam, Dialecticam, Metaphysicam, Geometriam, Arithmeticam, quam Algebra appellabant &c. ut & inter Christianos non vulgarem famam eruditionis sibi conciliarint, & ad eorum Libros legendos, & in Latinum etiam sermonem transferendos multi deinde Europaei convolarint. Sunt qui affirmant, Carolo ipso Magno imperante, immo & ejus jussu, complurium Arabicorum Librorum versiones a Christianis fuisse factas, eaque ratione & Aristotelis, & Hippocratis & Galeni, aliorumque Medicorum, insuper & Mathematicorum, atque Astronomorum Libros ex Arabico conversos, versari coepisse inter manus Literatorum Christianum colentium. Quam certis tabulis id ii affirmant, infra edisseram. Interim ajo, quidquid Dialecticae ante Annum Christi Millesimum in Scholis nostris fuit, ex Apulejo, Martiano Capella, Severino Boethio, aliisque Latinis desumptum fuisse. Medicis etiam, quorum nunquam fuit inopia, non defuere Latini Libri. Cassiodorus enim circiter Annum

Christi DLX. in Libro de Institut. Divinar. Literar. ad suos Monachos Latinos scribit: *Legite Hippocratem, atque Galenum Latinâ Linguâ conversos, idest Therapeutica Galeni ad Philosophum Glaucumem destinata, & Anonymum quendam, qui ex diversis Auctoribus probatur esse collectus. Deinde Aurelii Coelii de Medicina, & Hippocratis de herbis & curis, diversosque alios medendi Arte compositos, quos vobis in Bibliothecae nostrae finibus reconditos, Deo auxiliante, develiqui.* Inter hosce ne Cornelium quidem Celsum, Hippocratem scilicet Latinum, desideratum fuisse, credere par est, ut alios praeteream antiquos Medicos Latinos ab Aldo Manutio, & Henrico Stephano editos. Optandum quoque esset, ut hisce adjungerentur, Latio tamen prius donati, Scriptores nonnulli Graeci, de Chirurgia tractantes. Visus quippe olim mihi fuit in Medicea Bibliotheca MStus Codex, complectens Chirurgiam Hippocratis, Galeni, Oribasii, Heliodori, Aesclepiadis, Achigenis, Dioclis, Amyntae, Apollonii, Nymphiodori, Ruffi Epepsii, Sorani, Arginetae, Palladii. Non semel etiam sollicitavi eruditissimum & Graecae Linguae peritum Virum Antonium Cocchium Florentinum, publicum Medicinae Professore, ut spartam hanc adornaret in omnium commodum, propriumque decus. An ille spem hac de re mihi factam impleturus sit, tempus prodet. Latent etiam in Bibliothecis nonnulli ex Medicis Latinis Saeculorum Barbaricorum; alii quoque typis editi pugnant cum blatis, quos tamen contemnere minime decet. Unum commemorabo Guilielmum Placentinum, qui Anno Ch. 1275. Veronae complevit Medico-Chirurgicum Opus, cui titulus *Summa conservationis & cura-*

tionis, quae Guilielmina dicitur. Est mihi impressus Liber Venetiis Anno Ch. 1502. Inter cetera, quae ibi non perfunctoriè legenda sunt, est Cap. XLVIII. Lib. I. Chirurgiae cum hoc titulo *De pustulis albis & scissuris & corruptionibus, quae fiunt in virga & circa praeputium propter coitum cum Meretrice vel foeda, vel ab alia causa.* En Morbi, quem Gallicum nos Itali appellamus, sat aperta vestigia Saeculo XIII. quanquam communis opinio originem illius referat ad finem Decimiquinti. Memini me legere in Transactionibus Anglicis Dissertationem, in qua contenditur, longe antequam vulgo censeatur, Morbum hunc vires suas exercuisse in magna Britannia. Neque absimilis mihi creditur is, quo laboravit Anno Ch. 1399. Nicolaus Marchio Estensis Dominus Ferrariae, Mutinae &c. Princeps ad libidinem pronus, & tunc juvenili aetate fervens. Ut enim scribit ad illum Annum Jacobus de Delayto Tom. XVIII. pag. 358. *Rer. Italicar. Dominus Nicolaus Marchio passus fuit in inguine unum tubercum, sive angum, qui fuit ita rabidae molestationis, quod dubitantibus quibusdam ex Medicis, ne foret morbus naturae pestilentis, de salute ipsius Domini accidit non modica dubitatio. Sed divinâ gratiâ redactus cum medelis ad mollificationem & saniem, & demum scissus, nihil attulis dispendii formidati, & idem Dominus in optimam valetudinem evasis in brevi.* Cur vero, advenientibus Gallis Neapolim sub finem Saeculi XV. exasperatus adeo fuerit hic Morbus, ut scaenas turpissimas, mortisque non paucis pepererit, & familiaris deinde evaserit, rabie tamen illius in dies crescente: Medicis inquirendum relinquo.

Ad Cassiodorium redeo, qui & ipse scripsit, atque ad posteros transmisit Opuscula sua de Dialectica, de Arithmetica, de Musica, de Geometria, de Astronomia. Dissimulare tamen nolim, Paulum I. Romanum Pontificem, circiter Annum DCC-LVIII. quosdam Libros misisse ad Pippinum Francorum Regem, ut est in Epistola 25. Codicis Carolini. *Diximus, inquit, excellentissimae prae-
cellentiae vestrae & Libros, quantos re-
perire potuimus, idest Aristophanem, &
Responsalem, insimul Artem Dialecti-
cam Aristotelis, Dionysii Areopagitae
Libros, Geometricam, Orthographicam,
Grammaticam, omnes Graeco eloquio Scri-
ptores. Ita apud Du-Chesnium Tom.
3. Scriptor. Francorum: quibus ex
verbis intelligere possumus, Aristote-
lis Dialecticam longe maturius, quam
creditur, versatam fuisse inter ma-
nus Francorum. Verum in editione
Gretseri, ac Lambeciana (Vide Part.
II. Tomi III. Rer. Italicarum) disertis
verbis legitur *Artem Grammaticam
Aristotelis, non verò Dialecticam. Ne-
que aliter quam Grammaticam praefert
eximius Codex MStus Caesareae Bi-
bliothecae, unde Epistolae illae emer-
sere. Quare hinc nequaquam evin-
cas, Dialecticam Aristotelis tunc in
Latinum fuisse conversam, eoque mi-
nus ex Arabico. Johannes Monachus
Italus, qui circiter Annum DCCCCL.
Vitam Oldonis Abbatis Cluniacen-
sis scripsit apud Mabillonium Seculo
Quinto Actor. Sanctor. Benedicti-
norum, pag. 157. eum abiisse *Parisi-
sus, ibique Dialecticam Sancti Augu-
stini Deodato filio suo missam perlegisse,
& Martianum in liberalibus Arti-
bus frequenter levisse* sub Remigio
Autissiodorense Monacho. Sub nomi-
ne Dialecticae Augustiniana viri do-
cti putant, designari Librum de De-**

A *cem Categoriarum olim, sed immerito,
tributum Sancto Augustino. En ergo
qualis in usu Dialectica foret Saecu-
lo Christi X. & quis ejus argumen-
ti Auctor in Liberalibus Artibus tunc
traderetur discipulis legendus. Porro
& ipse Gerbertus, qui Anno DCCCC-
XCIX. ad Romanum Pontificatum a-
scendit sub Silvestri II. nomine (i-
deo tunc Magus a stulto popello cre-
ditus, quod Mathematicas discipli-
nas reliquis ignotas traderet) non a-
liunde quam a Latinis antiquis Dia-
lecticam, Geometriam, Astronomiam,
aliaque Liberalium Artium ornamen-
ta desumpsisse videtur. Scribit ille in
Epistola 8. apud supra laudatum Du-
Chesnium Tom. 2. *Sperate a nobis o-
cto Volumina Boethii de Astrologia* (hoc
est Astronomiâ) *praeclarissima quoque
figurarum Geometriae &c.* Petit etiam
in Epistola 122. Libros Boethii *Peri-
hermenias*, & in Epistola 9. Librum
Demosthenis Philosophi *de morbis ac re-
mediis oculorum, qui inscribitur Ophthal-
micus.* Et in Epistola 130. *Manilium
de Astrologia.* In Epistola quindeci-
ma inter additas a Du-Chesnio,
Celsum Cornelium de Medicina agen-
tem laudat. Neque tamen negaverim,
quin iis ipsis temporibus, at-
que antea, quaedam ex Arabum of-
ficina in Latium advecta fuerint, spe-
ctantia ad Medicinam, Algebram,
& Astrologiam, sive rectius Astro-
nomiam, quibus Artibus potissimum
ea gens operam dabat. Nam Gerber-
tus ipse Epistolâ 17. exemplum cu-
pit *Libelli de multiplicatione & divi-
sione numerorum a Josepho Hispano e-
diti.* Et Epistolâ 24. ad Lupitum Bar-
chinonensem scribens, ait: *Librum de
Astrologia translatum a te, mihi peten-
ti dirige.* Mirum est, quei duo isti
Scriptores Hispani diligentiam effu-
gerint Nicolai Antonii viri doctissi-
mi*

mi in contexenda Bibliotheca Hispana vetere. Isti ad Arabum fontes bibisse non immerito sunt existimandi.

Ad Arabes ergo quod attinet, illud statuendum, tantummodo post Caroli Magni aetatem eos ad Literariam palæstram se contulisse. Antea non addiscendis sive propagandis Scientiis, sed imperii finibus amplificandis, operam dedere. Almamon praeclarissimus Caliphas Babylonis & Aegypti, qui ferme eodem tempore, quo Carolus Magnus vivere desit, hoc est Anno DCCCXIV. imperare coepit, & Anno DCCCXXXIII. e rebus humanis sublatus est, primus inter Arabes Literarum amorem invehit. Elmacinus in Histor. Saracen. Lib. XI. Cap. 8. eum Astronomiae peritissimum tradit, eique Abulpharagus in Histor. Orient. laudem Literaturae excoltae tribuit. Multa de eo habet Herbelotius in Bibliotheca Orientali Gallice scripta, pag. 545. qui & animadvertit, apud Arabes ad ea usque tempora Scientiarum imperitos, male eum audisse, quod *Philosophiam aliasque Scientias Speculativas in eorum sinum intulisset; atque exinde coepisse eos in Astronomicis studiis diligentem operam collocare.* Confirmantur haec a Cedreno, qui num. 272. pag. 548. auctor est, *Manumum Ismaëlitarum Principem (ita is Almamonem appellat) tum aliis disciplinis Graecis, tum praecipue Geometriae deditum, incredibili anxietate curasse, ut ad se adduceret Leonem Philolophum Graecum, in Geometricis praefertim do-*

A *ctissimum.* Tunc ergo Arabes delictari coeperunt Graecorum disciplinis, earumque culturam propagare non in Syriam tantum & Africam, sed & in Hispaniam: quod tamen non illico factum, sed sensim, ita ut nihil ab iis haurire Saeculo Nonno, parum autem Saeculo Decimo, Christianis licuerit. Verum subsequente Saeculo Undecimo, Arabum Libri & frequentiores & majori in honore apud Latinos esse coeperunt, iique praecipue, in quibus Astronomia & Medicina pertractabatur Quod Hermannus Contractus Monachus Augiensis, qui circiter Annum ML. floruit, *trium Linguarum Graecae, Latinae & Arabicae peritissimus* fuerit, immo & *nonnulla Graecorum Philosophorum & Arabum Astrologorum volumina in Latinum* transtulerit, Johannes quidem Trithemius scribit, sed an certo Auctore, alii videant. Ego liberalissime id ab eo scriptum suspicor. Atque in ea me sententia confirmare videtur Elogium ejusdem Hermanni ab illius aequali & familiari contextum, quod quia luce adhuc caruit, evulgandum heic censui. Legitur illud in Additamentis ad Codicem MStum Historiarum Othonis Frisingensis in Caesarea Vindobonensi Bibliotheca adservatum: cujus exemplum ad me misit praeclarissimus & illustrissimus Vir Pius Nicolaus Garellius, Augustissimo Caesari CAROLO VI. a Consiliis, & eidem Bibliothecae Praefectus, nuper è vivis ereptus.

Elogium Hermanni Contracti ab ejus familiari conscriptum, Anno 1054.

Hucusque Cronica Reginonis Abbatibus, & secuntur Cronice Hermanni Contracti, cujus vitam & studium

presenti opere incidenter placuit admiscere. Hermannus, qui & Heros magnus reghioni, Comitis Wolferadi filius, ab incun-

ineunte aetate in exteriori homine passione paralytica omnibus membris dissolutorie contritus, in interiori autem ingenii vena precunctis sui Saeculi viris miserabiliter (lege mirabiliter) dilatatus, Arrium omnium perplexitates, Meteororumque subtilitates per semetipsum suo sensu fere comprehendit. Totus semper a primis hujus studio & ociis vacanter traditus, & vitam plenariam divinarum & secularium Literarum peritiâ magnus effectus est, ut ab omnibus ad magistrum & doctrinam ejus undique confluentibus, stupori & admirationi haberetur. Eâ verò per omnes artium (lege artium) compages immanitate dissolutus erat, ne se loco, in quo ponebatur, absque juvante quolibet per se movere, neve saltem se in aliud latus vertere posset; sed in sella quadam gestatoria a ministro suo depositus vix curvatum ad egendum quilibet sedere poterat. In qua utilis ille & mirabilis sancte operationis alumprus, quamvis ore, lingua labiisque dissolutis, fractos & vix intelligibiles verborum sonos quomocumque tractum formavit, cum auditoribus suis eloquens & sedulus doctatiffet * tota alacritate festivus, & in disputando perniciosissimus, & ad inquisita illorum respondendo morigerus minime defuit. Sive aliquis novi vix digitis itidem dissolutis scriptabat, sive sibi vel aliis lectabat, vel aliquibus utilitatis, aut justae necessitatis sese exercitiis intentissimus semper occupavit. Homo revera sine querebra, nichil humani a se alienum putavit. Enimvero humillime caritatis, & caritative humilitatis executor industrius, mire cultor sapientie, apparitor obedientie presentissimus, castitatis amator, virginie incorruptionis conservator, misericordiae cultor bylarissimus integerrime Fidei Orator vere Catholicus, veritatis assertor & defensor invictissimus, probatissimus Religionis Christiane pedagogus,

A non parve vir modestie, sobrietatis & continentie, ut pote qui ab infansia nunquam carnes manducavit. Psalmodie, orationi, & divinis laudibus officialiter satis devotus, & ante & post Clericatum susceptum, quem Bernardo Abbate Augiensi viro sancto & sapiente adhortante circa annum trigessimum octavum subierat, & totius sancte & honeste vite exitus administrator orthodoxus: mire benivolentie, affabilitatis, jocunditatis, & humanitatis omnivarie sese morigerum & aptum exhibens: utpote omnibus omnia factus, ab omnibus amabatur. Iniquitatis autem, injustitiae, & totius pravitatis & malicie, vel quidquid contra Deum fit, adversator & impugator indefessus ad usque finem vite feliciter perduravit.

C Compositi igitur rationem, regulas & nonnulla argumenta, in quo prioribus cunctis non parum precellunt, satis luculenter composuit & ordinavit, & preter cetera de naturali Lune incensione regulares experientissimos adinvenit, per quos evidentissime sciatur, in qualibet hora diei sive noctis a Sole incendatur. Ad inveniendam quoque Lune Eclipsim regulas experientissimus excogitavit. Geometriam quandam non parve profecto, quantum ad artem illam utilitatis, sicut in hac nemo majorum tantâ scientiâ & subtilitate praeditus fuit, ipse quoque naturali ratione & ordine per numeros & figuras conscripsit. Cantus item historiales plenarios, utpote quo musicus peritior non erat, de Sancto Georgio, de Sanctis Gordiano & Epimacho, de Sancta Asra Martyre, de Sancto Magno Confessore, de Sancto Wolfango Episcopo mirâ elegantiam & suavitate euphonicos preter alia hujusmodi perplura numeratizavit. Et composuit Libellum Croniconum ab Incarnatione Domini usque ad Annum suum, videlicet Millesimum Quinquagesimum Tertium, undecimque

laboriosâ diligentia collegit. Gesta quoque Conradi, & Heinrici Imperatorum pulcherrime descripsit. Libellum ad hæc de Octo Viciis principalibus jocundulum, metricâ diversitate lyricum poëtica satis elaboravit. In horologicis, & musicis instrumentis, & mechanicis nulli par erat componendis. In his igitur, & in hujusmodi per pluribus, que memorari non brevis est temporis, quantum ad imbecillitatem suam, totus semper continuus studuerat. Tandem verò cum de ergastulo Mundi hujus fastidioso sanctam ejus animam Dei pietas dignaretur liberare, pleureticâ arreptus passione, decem contabescens dies, incessabiliter fere & immaniter laboravit de tali hac invasione. Tum quadam die summo mane cum matutina Sinaxis celebraretur, Ego, quem quidem familiarem præ ceteris habebat, ad lectum egrotantis accessissem, ut an se aliquantulum melius habuerit, ab eo inquisissem, respondit: Noli, inquam, de hoc noli interrogare, quin potius hoc, quod tibi, in quo non parum confido, enarrem, diligenter attende. Moriar procul dubio in brevi, & non vivam, nec reconvalescam: ideoque tibi, meisque omnibus unice nimis commendo peccatricem animam meam. Per totam quippe noctem hanc in extasi quadam raptus fueram, & videbar mihi eâ memoriâ, & * sciam qua orationem solemus dominicam, Hortensium Tullii Ciceronis lectitando, & mox relectitando vigilanter percurritare, & id genus multa. Cujus nimirum instinctu & hortatu lectionis tanto magis mihi totus hic presens Mundus cum suis omnibus, & ipsa hæc vita mortalis contemptui & tedio est. Et e contrario tam ineffabili desiderio & dilectioni futurus ille non transitorius Mundus, & eterna illa & im-

A mortalis Vita, ut quasi nihil & inane cuncta transitoria hæc omnino reputentur, & flocci pendantur a me. Tedet quidem me vivere. Ego visionis autem hujus & sermonis non parum stupefactus, oraculo, & ut pro tanti amici, tanti vel talisque Magistri abscessu oportuerat, totus fluens in lacrimis & commotus ejulatu ne me satis indecenter vix continui. Mox ille me, quasi zelando, corripuit quam subito in me obliquans tremebundum intuitum. Noli, anime mi, noli super me plorare, quin potius mihi tripudiando congratulare. Accipe, queso, tabulas meas, & quecunque adhuc scribenda restant in eis, in primis tu diligenter emenda. Deinde scripta eis, qui dignentur, commenda. Ipse autem tete quotidie cogitans moriturum, prepara te semper toto nisu & meditato in idipsum quia nescis qualibet die vel horâ me tuum amicissimum prosequeris. Et in hæc verba cessavit. Dehinc in dies, ut fit, languore semper invalescente, eheu!, ad extremum perductus est, & totus jam jamque ad celestia suspensus, post confessionem peccatorum ex toto corde purissimam, & communicam devotissime Christi Eucharistiam, pluribus, qui ad eum visitandum confluebant, Fratribus, amicis & familiaribus in unum psallentibus, orantibus & consentibus, felici, quod solum semper præ omnibus exoptavit, consumatione felix ille & incomparabilis homo Dei, Octavo Kalendas Octobris omnino feliciter expiravit, & suis omnibus planctum relinquens non modicum in predio suo apud Alteshusen officiosè lamentabilibus exsequiis tumulatus in pace requievit. Sed hæc hætenus. Ad Historiam revertamur.

Sed sive Hermannus Arabicam Linguam nosset, sive Arabicis Libris in Latinum antea conversis uteretur, is

certe in Libris de mensura Astrolabii, & de utilitatibus Astrolabii a P. Pezio editis Part. 2. Tomi 3. Thesaur. Anecdotor. quidquid de Astronomia habet, ex Arabum lucubrationibus totum se fuisse mutuatam, prodit. Sed praecipue inter Italos eodem Seculo decurrente, Arabum disciplinas invexit & propagavit *Constantinus* natione Carthaginiensis, qui Fidem Christi, & Monasticam vitam in Casinensi Coenobio amplexus, illic rarissimae literaturae elogio circiter Annum MLXXV. claruit. Is enim, testante Petro Diacono Libro 3. Cap. 35. Chronic. Casinens. & Lib de Vir. Illustrib. Casinens. *Grammaticam, Dialecticam, Physicam, Geometricam, Arithmeticam, Mathematicam, Astronomiam &c. Physicamque Chaldaeorum, Arabum, Persarum, Saracenorum plenissime edoctus, transtulit de diversis gentium Linguis Libros quamplurimos.* Enumerat inter alios Petrus Diaconus *Pantegnum*, in quo exposuit, quid Medicum scire oporteat, *Practicam Medicinam, Dietaam ciborum, Librum febrium, quem de Arabica Lingua transtulit, Librum de Urina, Antidorarium, Chirurgiam*, aliosque complures, quos, brevitati consulens, praetereo, ita ut alter *Hippocrates* aetate sua fuerit appellatus. Multos ille discipulos reliquit, e quibus complures ad inlustrandam Medicinam Salernum perquam veri simile est se contulisse. Nam eodem ipso Saeculo XI. in illa potissimum Urbe Ars ista floruit, & viris pro conditione temporum illorum magni faciendis abundavit. Cujus rei luculentus adhuc testis superest Liber inscriptus *Scola Salernitana*, fortassis olim auctior, quam nunc in editis conspiciatur. Illum plerique conscriptum a Salernitanis Medicis tradunt circi-

Tom. IX.

A ter Annum MXCIX. & dicatum Roberto Principi filio Guilielmi I. Angliae Regis, post Hierosolimam captam suos lares repetenti. Joannes de Mediolano Medicinam Salerni eo tempore faciens, Auctor ejus Libri a nonnullis traditur. Verum quum plane is Liber ad *Angliae Regem* missus in fronte dicatur, eorum conjecturae accedendum potius videtur, qui Eduardo Angliae Regi ante Annum Christi MLXVI. opus hoc a Salernitanis destinatum opinatur. A vero minime abhorret, Regem illam exquisivisse consilia a Medicis iis *de conservanda valetudine*; celebris enim erat fama Scholae illius longe antea institutae, ita ut vel ab exteris regionibus eo confluerent, aut eruditionis acquirendae, aut valetudinis recuperandae causâ praestantes nobilitate viri. Hugo Flaviniacensis in Chronic. Verdun. Part. primâ, in fine haec scribit: *Huic, scilicet Verdunensi Episcopo, successit Adalbero filius Comitis Godefridi, Avus Ducis Godefridi, qui accepta uxore Bonifacii (Marchionis & Ducis Tusciae, idest Beatrice) postea factus est Marchio. Is (Adalbero) Salernum eodem Anno benedictionis suae, curationis gratiâ profectus, reversus in Italia obiit. Vixit in Episcopatu tribus annis; & successit Heinrico Anno DCCCCLXXXVIII.* Ergo ante hunc Annum Medicos Salernitanos singularis fama scientiae commendabat; ac proinde, ad gloriam Medicinae sibi comparandam minime expectavit Italia, ut principes Arabum Scriptorum prodirent, e quorum scriptis proficeret. Nam uti norunt Eruditi, Avicennas Anno MXXXVI. finem vivendi fecit, annos natus quinquaginta septem, & Averroës Anno MCXCVIII. adhuc in vivis erat. Ordericum etiam Vitalens

H

audi

audi Lib. 3. Ecclesiastic. Histor. ad Annum MLIX. ita loquentem: *Robertus Mala-Corona ab infantia literis affatim studuit, & Galliae, Italiaeque Scholas, secretarum indaginem rerum, insigniter attigit. Nam ut in Grammatica & Dialectica, in Astronomia quaeque nobiliter eruditus est, & Musica. Physicae quoque scientiam tam copiose habuit, ut in Urbe Plalernicana (idest Salernitana) ubi Maximae Medicorum Scholae ab antiquo tempore habentur, neminem in Medicinali Arte, praeter quamdam sapientem matronam, sibi parum inveniret.* En ab idoneo teste egregium Salernitanae Scholae elogium, simulque Italiae, in qua vides, multiplices Scholas Saeculo XI. viguisse, ac tanti nominis, ut ad se exteros quoque incitarent. Ac propterea Salernum fontem Physicae appellavit Aegidius Corboliensis, qui circiter Annum MCLXXX. floruit. Ejus versiculus in Libro de Virtut. Medicam. est hujusmodi:

Fons Physicae, pugil eucrastrae, cultivix Medicinae.

Itaque Arabicae eruditionis fama percrebrescens, acrius quam antea Saeculo Christi Duodecimo Literarum amatores Christianos excitavit, ad conquirendos, ac in Latinum sermonem transferendos eorum Libros. Quo in studio liceat mihi prae ceteris commendare *Gerardum Cremonensem*, Medicum & Astronomum ea tempestate percelebrem, & adhuc multae apud Eruditos existimationis, cui quamplurima debemus tum Astronomiae tum Medicinae Opera ex Arabico in Latinum conversa. Istum quantis potuit viribus eripere Italiae conatus est Nicolaus Antonius, Bibliothecae Hispanae veteris Auctor, vir sane eruditissimus, & veritatis alioquin a-

A mantissimus, Part. 2. pag. 263. ejusdem Bibliothecae. Ad ejusmodi opinionem nobis propinandam hisce argumentis ille est usus. Constare, Gerardum Toleti vacasse versionibus suis. Haberi *Carmonam* Baeticae Provinciae in Hispania Urbem, atque huic tribuendum Gerardum; nempe Scriptoribus Cremona Italica Urbs nota, Hispanica verò ignota, aequivocationi & errori locum dederit. Et revera *Gerardum Carmonensem* appellari in editione Operum Avicennae, Basileae procuratâ Anno MDLVI. Alios quoque recentes Scriptores reperiri, qui *Gerardum de Carmona* nominarunt. Sed basilice fallitur Nicolaus Antonius, & quicumque ante eum sibi effinxere Gerardum nostrum Hispanum, eâ duntaxat ratione ducti, quod is Toleti fuerit versatus. Possem & ego opponere editiones alias antiquiores, & longe plures Auctores, Gerardo *Cremonam* patriam tribuentes. At minime tempus teram inutili hac eruditione. Is ideo de *Carmona* a nonnullis appellatus est, quod *Cremona* rudibus Saeculis vulgo diceretur *Carmona* & *Cbermona*, uti in MStis Codicibus non semel vidi, & Joannes Villanius in sua Historia prodidit. Ad antiquos Codices MStos Nicolaum Antonium appello. Ex his multos ego inspexi, praesertim in Ambrosiana Bibliotheca, ubi is perpetuo nuncupatur *Magister Gerardus Cremonensis*. Sed quod controversiam e vestigio dirimit, ante quadringentos annos Franciscus Pippinus, Ordinis Praedicatorum, cujus Chronicon e Bibliotheca Estensi eductum publici juris feci Tomo IX. Rer. Italicar. quid de Gerardo sentiendum nobis sit, disertissime exposuit. Florebat ille circiter Annum MCCCXV. uti etiam ostendi in Praefatione ad

Bernardum Thesaurarium, Tomo VII. ejusdem Collectionis. Illius autem verba non tam ad profernendam opinionem Nicolai Antonii idonea sunt, quàm ad emendanda ea, quae doctissimus & amicissimus vir Franciscus Arisus Tomo primo Cremonae Literatae de Gerardo nostro literis mandavit, quum is sibi persuaserit, Gerardum floruisse Saeculo Quintodecimo, qui reapte vixit Saeculo Aerae nostrae Duodecimo. Accipe rursus verba Pippini ex ejus Chronici Lib. primo, Cap. 16. a me evulgata pag. 600. Tomi IX. Rer. Italicarum.

De Magistro Gerardo Cremonensi,
& scriptis ejus.

Gerardus Lombardus, natione Cremonensis, magnus Linguae translator Arabicae, imperante Friderico, Anno scilicet Domini MCLXXXVII. qui fuit Imperii ejusdem Friderici XXXIV. vitâ defungitur, septuaginta tres annos natus habens. Hic tam in Dialectica, quàm Geometria, & tam in Philosophia, quàm Physica, & nonnullis aliis Scientiis multa transtulit. Qui licet famae gloriam spreverit, favorabiles laudes, & novas Saeculi pompas sugerit, nomenque suum nubes & inania captando noluerit dilatari. fructus tamen operum ejus per Saecula redolens, probitatem ipsius enunciat atque declarat. Is etiam quum bonis floretet temporalibus, bonorum tamen affluentia vel absentia ejus animum nec extulit, nec depresso: sed viriliter duplicem occursum fortunae patiens, semper in eodem statu constantiae permanebat. Carnis desideriis inimicando, solis spiritualibus adhaerebat. Cunctis etiam praesentibus atque futuris prodesse laborabat, non immemor illius Ptolemaei: Quum fini appropinquas, bo-

num cum augmento operare. Et quum ab ipsis infansiae cunabulis in gremiis Philosophiae educatus esset, & ad cujuslibet Artis notitiam secundum Latinorum studium pervenisses, amore tamen Almagesti, quem apud Latinos minime reperist, Toletum pervexit, ubi Libros cujuslibet facultatis in Arabico cernens, & Latinorum penuriae de ipsis, quam noverat, miserans, amore transferendi, Linguam edidicit Arabicam: & sic de utroque, de scientia videlicet & idiomate confusus, de quamplurimum facultatum Libris quoscumque voluit elegantiores Latinitati, tamquam dilectae heredi plenus atque intelligibilis, quo ei polere fuit, usque ad finem vitae transmissere non cessavit. Inter cetera, quae transtulit, habentur in Arte tam Physicae, quàm aliarum facultatum, Libri Septuaginta sex, inter quos Avicennae & Almagesti, Ptolemaei translatio solennis habetur. Sepultus est Cremonae in Monasterio Sanctae Luciae, ubi suorum Librorum Bibliothecam reliquit, ejus praeclari ingenii specimen sempiternum.

In Ambrosiana quoque Bibliotheca vidi Collectanea scripta a Thadaco de Parma super Theoricam Planetarum Girardi Cremonensis. En ergo quae & quot praestiterint Saeculo XII. Italicorum ingenia. Sed majora etiam subsequente Saeculo XIII. ad Literarum incrementum moliti sunt Itali, & curâ praecipue Friderici II. Augusti Siciliae Regis. Quippe ipso praecipiente, Aristotelis Opera partim e Graeco, partim ex Arabico sermone in Latinum translata fuere per Viros lefos, & in utriusque Linguae prolatione peritos, uti fidem facit Petrus de Vineis Lib. 3. Epistol. 67. Obiter heic liceat mihi animadvertere, a sua eruditione ac diligentia defecisse Laurentium Pignorium, qui in

Notis ad Albertini Muffati Historiam Augustam, Tomo X pag. 405. *Res. Italicarum*, tradit, *Petrum de Vineis origine Patavinum* fuisse. Mirari subit, cur ejusmodi originem neutiquam novisse videatur Rolandinus Pignorii conterraneus, cujus Opera Historica Tomo VIII. *Res. Italicarum*, a me rursus edita fuere. Floruit ille iis ipsis temporibus, quibus Petrus de Vineis. Audi ipsum Lib. 4. Cap. 9. Chronici sui describentem acta a Friderico II. Augusto Patavii Anno MCCXXXIX. *Petro de Vinca Apulo ejus Judice, pro ipso Domino sapienter locuto, inter Dominum Imperatorem & Paduanum Populum foederavit quodammodo multam benevolentiam & amorem.* Neque Petrus de Vineis, ut nonnulli tradidere, apud Germanos, sed Capuae primam lucem vidit. Quoto autem Anno Fridericus II. versionem hanc Operum Aristotelis faciendam curarit, nempe num Anno MCCXX. an prius, aut serius, exploratum minime habeo. Illud quidem statuentum est, circiter ea tempora in Occidentem perductos illius Philosophi Libros, ingenti animorum commotione Parisiis fuisse exceptos, immo etiam proscriptos, quod inde venenum hausisse crederetur Almaricus Haereticus. Rigordus de gestis Philippi Regis Francorum apud Duchesnium, Tomo V. Scriptor. Francicor. haec tradit ad Annum MCCIX. *In diebus illis legebantur Parisius Libelli quidam, ab Aristotele, ut dicebatur, compositi, qui docebant Metaphysicam, delati De Novo a Constantinopoli, & a Graeco in Latinum translati.* Uti vides, Libri illi de novo, hoc est nuper, de Graecia Parisios delati. in Latinum sermonem fuerant conversi. Non ergo ex Arabum penu Aristoteles in Christianorum Occidentalium

A Scholas primùm investus est, sed e Graecia. Fridericus verò II. quidquid ad eum Philosophum pertinebat, cum ex Graecis, tum ex Arabicis Codicibus, coacervavit. & Latinis commune fecit. Neque reticebo, adservari in Ambrosiana Bibliotheca MSrum Codicem Aristoteli tributum, cujus exordium profero. *Domino suo excellentissimo, & in cultu verae Religionis strenuissimo, Domino Guidoni verò de Valentia. Civitatis Tripolis glorioso Pontifici, Philippus suorum minimus Clericorum, se ipsum, & fidele devotionis obsequium. Quantum Luna &c.* Infra in haec verba loquitur: *Quum ignis vobiscum essem apud Antiochiam, reperita hac preciosissima Philosophiae margarita, placuit vestrae dominationi, ut transferretur de Lingua Arabica in Latinam. Porro vestro mandato cupiens humiliter obedire, & voluntati vestrae, sicut teneor, deservire, hunc Librum, quo carebant Latini, eo quod apud paucissimos Arabes reperitur, transtuli cum magno labore & lucido sermone, de Arabico in Latinum &c. quem Librum peritissimus princeps Philolophorum Aristoteles composuit ad petitionem Regis Alexandri. Ibi primo loco occurrit Prologus cujusdam Johannis, qui e Graeco in Arabicum converterat eundem Librum. Inter cetera ita ille scribit: Deus omnipotens custodiat Regnum vestrum &c. Ego suus serviens exsequutus sum mandatum mihi injunctum, & dedi operam ad inquirendum Librum Moralium in regimine, qui nominatur Secretum Secretorum, quem edidit Princeps Philosophorum Aristoteles filius Nichomachi Alexandro filio Philippi Regis Graecorum &c.* In primo Libro agitur de Virtutibus: in altero de Medicina: in tertio de Astronomicis. Non inutilis mihi visus est Liber ille, eumque ex Aristotelis Operibus

ribus excerptum fuisse quisque facile intelligat. Quo tempore floruerit iste Tripolitanus Pontifex, uti & Italus ne fuerit, an Gillus, Philippus ille interpres, aliorum erit inquirere. Mihi monuisse sat fuerit, translationem istam ante Annum M.C.C.L. fuisse confectam.

Atque utinam plura majores nostri ex Arabicis Bibliothecis ad nos deri-asserent. Neque enim negandum, quin multa habeat, & plura etiam olim habuerit gens illa, quae ad Historiam veterem, & Geographiam Orientis, & Africae, & Hispaniae dignoscendam plurimum conducerent. Latissime dominati sunt Agareni, sive Saraceni, eorumque imperium & Lingua nobis eripuit complurium Provinciarum & Regnorum Historiam, praeter alia eruditionis documenta minime contemnenda: ii quippe non infelici successu disciplinas Seculares diu excoluerunt. Herbelotius in Bibliotheca Orientali ingentem copiam Arabicorum Scriptorum ac Librorum laudat. Sed & *De la Croix* in Praefatione ad Vitam Tamerlani laudat *Bibliothecam Orientalem* compositam ab *Hadi-Calfa*, Cadi, seu Iudice Constantinopolitano, Arabice scriptam voluminibus duobus in folio. Hanc ille ab Herbelotiana longe diversam arbitratur. Ego quoque in Praefatione ad Historiam Saracenicam Siculam, Parte II. Tomi I. Rerum Italicarum, aliquot Historias Arabice scriptas indicavi, in Ambrosiana Bibliotheca adservatas. Alias nunc adjungere juvat, quas in eodem celebri loco animadverti. Nimirum illic mihi occurrit Arabicus Codex, in quo luculenta habetur *Chrenologia*, seu *Historia Judaeorum & Romanorum*. In altero habetur *Phutabl Babanza*, *Historia Babanzenfis re-*

A gionis, quae est pars Aegypti. In alio Codice *Mazis Malechi Opera Astronomica*. Item *Ibnu Abilifalat*, de operatione *Abilabii*. Item *Ismabel Mardini compendium Arithmeticae*, quam Artem sane Arabes illustrarunt, & nos Seculo XII. ab eis, uti omnes norunt, praetereaque cifras, seu notas numericas accepisse credimur, quibus nunc in hominum commercio utimur, quanquam eis originem diversam alii tribuant. Item *Ibnu Jonas*, de exitu a *Linea Meridionali*. Habentur in alio Codice *Dialogi Theologici, Astrologici, Meteorologici, Philosophici, & Militares*. Item *Soliman Arabi de separatione Animae a Corpore* rhythmo ac stilo Arabico. Item *Bane Hali*, gesta militaria eodem rhythmo ac stilo. Item *Moyfes Alcabi*, *Parabola* & *Allegoriae*. Sunt & ibi quaedam *Panegyricae Orationes* Beatae Virginis, Christi Domini, Sancti Georgii &c. In alio Codice legitur *Historia varia*, cui multa de rebus Naturalibus immiscentur, Auctore *Hufus Amsiu*. In alio habetur *Kitabul Muabodhi*, vel *Heshebavi*, de praecipuis Orientis rebus. In alio *Saruhl Lamcha Philnabui*, de *Eloquentia Arabum*. Moraliibus quoque Libris abundant Arabes, Grammaticis, Poëticis, Philosophicis, Medicis &c. e quibus non paucos in eadem Bibliotheca vidi. Alios etiam Bibliotheca habet Instituti Astronomici Bononiensis, dono ei datos a Clarissimo olim viro Comite Aloysio Ferdinando Marsilio. Prae ceteris autem illic adservatur *Catalogus Librorum Auctore Asid Supremo Ismaëliticae Religionis Antistite*, in tres Tomos divisus, ubi recensentur tituli omnium Librorum & Auctorum Ordine Alphabetico, qui a primis Aegirae antiquis usque ad Saeculum proxime praeteritum

teritum per totum Orientem Idioma-
te Arabico, Persico, & Turcico, in
lucem prodierunt. Quot opes litera-
riae genti illi nunc sint, ex his fa-
cile intelligemus. Nos Arabum sive
Saracenorum nomine vix audito,
gentem execramur; immo immun-
dam, crudelem, infidam, indoctam
nobis continuo fingimus. Aliter sen-
sere Majores nostri, dum vacui affe-
ctibus essent. Eorum Literaturam
quisque suspiciebat. Anonymus au-
tem Italus in Breviar. Italic. Histor.
Cap. 3. Tomo XVI. Rer. Italicarum
haec scripsit: *In Legalitate Sarraceni,
& in Justitia omnes alias Mundi su-
perant Nationes.* Sed quando diebus
nostris Typographiae laudatissimam
Artem Turcae quoque amplexi sunt,
quam tantopere antea exhorrebant,
& Christianis eruditis in suas Bi-

A bliothecas accessum dare coeperunt,
sperandum est, non modicum lucis
in Eruditionem deinceps esse emana-
turum. Interea memorare juvat frag-
mentum Libri Geographici a me de-
prehenlum, cujus utinam mihi in-
teger esset Liber, ut ejus adornari
posset integra editio: illius quippe
Auctor fuit *Abulfada*, seu *Abulfada*,
a Ricciolio, Vossio, aliisque multâ
cum laude memoratus. Opus magni
faciendum, & quod a se sexcentis
Coronatis emptum Guilielmus Postel-
lus testatur in Cosmographicae disci-
plinae Compendio, edito Basileae An-
no MDLXI. Male me de Lectoribus
meritum non puto, si ejusdem
fragmenti partem heic interseram
(neque enim editum invenire potui)
unde liquebit, qualis Arabici illius
Scriptoris scopus fuerit.

Caput primum Geographiae a Sultano ac Rege Abulfada,
circiter Annum Christi 1350. aut citius compositae,
ex Arabico in Latinum sermonem translatae.

D Escriptio universi Orbis, auctore
Domino Sultano sapiente, justo,
bono, perfecto &c. propagatore Muba-
medicae persuasionis, & Idololatriae e-
versore, Abulfada Ismaële, cujus Deus
Regnum protegat, filio Regis Abulchuf-
sem filii Sultani, & Regis Abilfetach
Muhamedis, filii Sultani Regisque Al-
mansoris, protectoris Regis Abilmaali
Muhamedis, filii Abilbatibi Sultani
Regisque Homari, filii Ssabiffah, hoc
est Regis Regum, filii Jobi, quos Deus
conservet in sua misericordia.

Ad laudem Dei Optimi Maximi.
Quum ego inciderim in varios Scripto-
res, qui de regionibus, & Orbis terra-
rum finibus, uti de montibus, maribus,
& ceteris ejusmodi scribere, nullum re-
vera inveni, qui mihi absolute placuerit

D in hac tractatione. Inter illos autem,
in quos incidi in hac disciplinae forma,
est Ben Geucalius, qui prolixum Opus
scripsit, in quo fines, dimensionesque
sunt incompositae; praeterquamquod in
eo vera nominum prolatio desideratur,
nec longitudines aut latitudines regionum,
locorumque attingit. Unde vehemens na-
scitur obscuritas, & in nominibus, &
E in proprietatibus, plagivae. Cum hac
autem obscuritate seu ignoratione nullus
adipisci potest in illo fructus perfectus.
Liber quidem nobilis illius El Adarfi-
ni, quem aliqui Darfinium vocant, a-
lii Dariffi, quem de Regnis & Pro-
vinciis composuit. Similiter Opus Aben
Chardadhbei & una & seorsim acce-
pere a Ben Geucalio ab ipsa Latinitatis
penuria usque ad discussiorem nominum,
& locorum.

& longitudo & latitudo. Zangar autem, & Auctores, qui de longitudo & latitudine tractarunt, longe quidem absunt a veritate nominum, & a distantia Provinciarum. Opus autem conducibile in discutiendis nominibus, & eorum prolatione, punctorumve positione refertur ad Semaanium. Mustratus autem ad Jacutium Elhemujum. Liber praeterea Dispunctionum, seu Mezil, vel Artiab, & qui simili sunt nomenclatione: pariter Liber El Perffal, qui utriusque referuntur ad Abil Meged Ismael filium dilecti Deo Mossulensis. Sunt quidem ista instituta ad expressionem nominum sine intentione erga latitudines, & longitudes, & cum multa ignoratione distantiarum, eo quod ignoretur fixus locus talis regionis provinciaeve, nec exprimitur, an sit erga aliquem locum Orientalis, Occidua, Meridiana, aut Septentrionalis. Quibus omnibus appensus satagemus supplere in hoc Compendio, quod deest in Auctoribus praedictis: praeterquamquod nuncupabimus limites in omnibus regionibus, & earum prominentiis. Nam si alioqui haec res non quadret cum suis finibus, revera omnes Libri editi in hoc genere disciplinae parum admodum proderunt. Et quidem certe regio Sinarum cum sua amplitudine & multitudine Civium non pervenit ad nos de fama, nisi tenui admodum rumore; nec est satis discussum, quod innotuit, similiter est India. Quod enim ad nos pervenit de ejus fama, est adhuc perturbatum, nec satis discussum. Pariter Bulgaria, & Regio Cercassorum, Russia, Serbia, Valachia, & ut in summa dicam, tota Francorum regio, quatenus extenditur a sinu Constantinopoleos usque mare Oceanum Occiduum, in qua provincia sunt regiones & Regna, multa, lataque admodum. Quum enim nomina illarum partium sint nobis ignota, similiter & dispositiones

A locorum, non est quod de illis possimus nisi tenui admodum memoria tractare. Simili modo & de Nigrorum, seu Aethiopum regionibus ad Meridianam plagam positis, ubi sunt regiones gentesque variae & multae: ut sunt Zangei, Nubiani, Gipsii, Tacbrorii, & Zeligbi, & alii hujusmodi. De illis enim vix tenuis ad nos pervenit memoria. Posterior enim pars illorum, qui Itineraria regionum & Regnorum scripsere non satagit, nisi ut exacte tractaret regiones dogmatum Mussulmanorum affines, initiatasque; nec tamen satis diligenter ea circumscribere, eo quod constat per verbum, quod non scitur totum, non praetermittitur totum; quod melius est cognoscere quaedam, quam ignorare universa. Congessimus itaque in hoc Compendio, quod in aliis numerosis habetur Voluminibus, eo modo ut opus est, quod Deus faxit. Innixi autem sumus doctrinae tractationis Iben Gazele in Libro Tacuini, hoc est Dispunctionis corporum, & ad illius instar revocavimus Cosmographiam, tractantes Librum hunc Tacuinum regionum, sicut ille rem Medicam tractans, inscripsit Opus suum Tacuinum Corporum. Sed antequam Orbem nobis cognitum in tabulas cognoscere aggrediar, opus est de Terra, & septem Climatibus, variisque maris partibus &c.

E Neque incultam Geographiam reliquere majores nostri vel ipsis Seculis rudibus; exploratum quippe est Eruditus viris, ad hanc inlustrandam se olim contulisse Anonymum Ravenatensem, cujus Librum Porcheronius, ac deinde Gronovius aetate nostrâ tenebris ereptum evulgarunt. Is floruisse censetur Saeculo Christianae Aerae VII. aut VIII. & fortassis idem ille est ac Guido Ravennas, uti j m monui in Notis ad Ermoldum Nigellum, Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 61. In hanc rem consu-

le quae Cl. V. Don Gaspar Borettus, saepius alias mihi laudatus, differuit in Praeliminari Differtatione ad Tomum X. Rerum Italicarum. Profecto Anonymus iste ante Annum MC-LXVIII. floruisse censendus est, quum nullam Alexandriae Civitatis in Liguria conditae mentionem faciat. Neque segnes in Astronomicis excolendis fuere Itali post Annum a Christo nato Milleimum. Sub Henrico inter Augustos Tertio circiter Annum MLXXV. Astronomiam, ut supra innui, illustravit *Constantinus Monachus* Casinensis: eodemque Seculo floruit, teste Trithemio, & Jacobo Philippo Bergomate, *Campanus natione Lombardus, Philosophus & Astronomus, omnium opinione suo tempore celeberrimus*, qui *Librum de compositione Quadrantis, & alia quoque in Astronomia composuit*. Elementa quoque *Euclidis*, aliaque Geometrica ex Arabico convertit. In Codice Ambrosiana Bibliothecae Tractatum vidi *de Astrolabio, Auctore Messalak*, nempe Scriptore Arabe, qui circiter Annum Christi DCCCLX. scripsisse traditur, in Latinum nescio quo interprete, sane pervetusto, conversum. Ibi quoque legebatur *Magistri Roberti Astensis Liber de Officio Astrolabii*. Item *Liber Albategni, seu Mabometis filii Sebir, filii Cenini, de motibus Stellarum, & earum observationibus*. Et sane multum Arabum genti debemus, quod Astronomiae studia amplificarent observationibus propriis; sed & ii multa debuerunt Graecis, quorum vetustiores Libros ingeniosâ sedulitate expilarunt. Ego non paucos Graecos Scriptores de Astronomia enumerare possem, quos MSros, & ex iis nonnullos adhuc luce carentes, vidi in Ambrosiana Bibliotheca, atque in Estensi. Verum ju-

vat unum Codicem Ambrosianum memorare, in quo habetur Θεωρος Ἀλεξανδρέως εἰς τοὺς προχείρους κανόνας Τηγήτης, idest *Theonis Alexandrini in manuales Canones Explicatio*. Incipit: Ἡ μὲν λογικωτέρα ἐφοδος &c. Sequitur in eodem Codice Κλαυδῖς Πτολεμαῖς σαφήνεια, καὶ διάταξις τῶν προχείρων κανόνων τῆς Ἀστρονομίας, καὶ ὡς περ χρησίων αὐτοῖς, μέθοδος ἐναργής, hoc est, *Claudii Ptolomaei explanatio & descriptio manualium Canonum Astronomiae, & quomodo ipsis utendum sit, methodus dilucida*. Incipit: Ἡ μὲν σύστασις, ᾧ Σύρε &c. Additur ibidem Κλαυδῖς τῶν Πτολεμαῖς ὑποθέσεων τῶν πλανομένων, hoc est, *Claudii Ptolomaei de Hypothesibus Planetarum*, jam editus a Johanne Brainbrigde, Londini Anno MDCXX. Exhibet deinde idem Codex *Canonem Regum*, eodem Ptolomaeo Auctore, a Dodwello editum inter Differtationes Cyprianicas. Subsequitur *Canon illustrium Urbium: tum alter Mensium & Die-rum Aegyptiacarum*: ac subinde alii *Canones Astronomici*: deinde adnectitur Γωάννης Γραμματικὸς Ἀλεξανδρέως τῶν Φιλοπόων περὶ χρήσεως τῶν Ἀσρολάβων, hoc est, *Johannis Grammatici Alexandrini, cognomento Philoponi, de usu, seu utilitate Astrolabii*. Succedit alterum *Opusculum*, cui titulus *altera Methodus Astrolabii*: ac deinde *Canon Imperatorum Romanorum ac Byzantinorum*, qui definit in Theophilum, Michælem cum ejus matre, Michælem solum, Basilidem, ac Leonem. Tum adduntur *Canones Consulares*, a Dodwello editi, ac Theoni Alexandrino tributi. Denique ibi leguntur alii *Canones Astronomici*.

Astronomici. Codex diligentissime scriptus saltem ante annos quadringentos; literae minio aliisque ornamentis distinctae. Hic hominem videas, qui genu flexo, per tubum oblongum decussatum, & incumbentem hastae reetae, Lunam & Stellae contemplatur. Similem Ptolemaei imaginem se vidisse testatus fuerat Clariss. Mabillonius in vetusto Codice, ita ut suspicioni locus factus fuerit, aliquem telescopii usum fuisse antiquis Astronomis. Sed & Johannes Baptista Porta in Libro de Magia Naturali, Anno MDXLIX. non absimilis tubi mentionem fecit; diciturque fuisse Ptolemaeo Evergeti telescopium in Pharo Alexandriae, cujus ope naves longissime distans prospiciebat. Verum Vignolius Marvillius, Henricus Vagerius, & Johannes Albertus Fabricius V. Cl. Tom. 4. pag. 466. Bibliothecae Graecae, sibi, neque immeritò, persuaserunt, ejusmodi veterum tubos vitro destitutos fuisse, atque in eum tantummodo finem adhibitos, ut oculi intentius, & sine aliorum objectorum incursum, radios caelestium corporum exciperent. Ita apud Ditmarum Lib. 6. Chronici, Gerbertus, qui postea Romanam Cathedralam sub Silvestri II. nomine tenuit, horologium fecisse dicitur, *consideratà per Fistulam quadam stellà natarum duce*.

Negare tamen nolim, quin adeo arcta Literatorum Christi fidelium cum Arabum Libris familiaritas, eos quoque interdum deflexerit ad inania studia, quibus delectati sunt Sacerdotum plerique. Loquor de *Astrologia* Judiciaria, sive divinatione futurorum ex astrorum positione: ad cujus studium, antea non ignotum, neque infuetum, Arabes acrius incitarent Europaeorum ingenia. Artem

Tom. IX.

A hanc ingenti conatu olim Afri, Graeci, Romani excoluere, plurimisque Libris idem argumentum sunt persequuti. Spartiano teste in Vero, geniturae ex astris deducendae plerique *Astrorum peritissimi fuerunt*. Sed & illi habuere Graecos duces, immo potius Chaldaeos atque Aegyptios: adhuc enim supersunt *Apothelematica Manethonis Aegyptii*, Scriptoris sane vetustissimi, jam edita. Habetur apud A. Gellium Lib. 14. Cap. primo, Disputatio Favorini *adversus eos, qui Chaldaei appellantur, & ex coetu motibusque Siderum & Stellarum, fata se hominum dicturos pollicentur*. Multos e Graecis Auctoribus levi hac & illuforia Arte delectatis recenset nuper laudatus Fabricius Lib. 3. Cap. 20. utilissimi Operis Bibliothecae Graecae. Vide Legationem Liutprandi Cremonensis Episcopi Tomo II. Rer. Italicarum. Quantopere tunc Graeci hisce delectarentur, ibi habes. Veteres etiam Latini nobis dedere Manilium, & Julium Firmicum huic studio addictissimos. Hadrianus Augustus, Spartiano teste, *Mathefin sic scire sibi visus est, ut Calendis Januariis scripserit, quid ei toto anno pesses evenire*. Plura alia exempla suppeditat Historia Romana. Quare vel ipse antiquissimus Tertullianus in Lib. de Idololatria, in Mathematicos exardet, ac praecipue in Christi fideles, eorum fabulis ac somniis fidem habentes. Vide & Apollinarem Sidonium Lib. 8. Epistol. 11. qui Afros ineptae hujus Artis suo etiam aevo Magistros describit. Tempore quoque Ludovici Pii circiter Annum DCCCXXXVIII. Auctor Vitae illius, sub nomine *Astronomi* notus, se non alienum ab ejusmodi studiis prodit. Ita eisdem temporibus, hoc est Anno DCCCXXV. Adelmus Castrensis

I

Abbas

Abbas ab Astrologorum deliriis conversus est ad contemplandam Evangelii veritatem. Clariss. Mabillonius in Annalib. Benedictin. ad eum Annum hos de eo verius refert:

*Quae ventura forent, tentavit prodeve
Aethnus,*

Astorum variis lusis imaginibus &c.

Itaque ubi post Saeculum Christi Decimum Occidentales Populi Arabicas literas in usum suum convertere didicerunt, tunc multo plures esse coeperunt, quos Astrologiae amor enormis invasit. Et quidni, quum tot ac tanta polliceretur Ars ista, praestigiis alioqui non paucis ac nugis ad saturitatem referta? Johannes Sarisberiensis Lib. 2. Cap. 19. satis ostendit, quot illa amatores atque patronos haberet Saeculo Christi Duodecimo. Sed potissimum subsequente Tertiodecimo in insaniam evasit ejusmodi studium; nam Principes ipsi viri non solum faciles praebebant aures ejusmodi futurorum propolis, sed eos etiam carissimos habuere, & nihil magni momenti aggredi audebant, quin Astrologorum sententiam ante poposcissent. Id genus hominibus quantum fideret Fredericus II. Augustus, complures Historici testantur, sed praesertim Sabas Malaspina Tomo VIII. *Res Italicarum*, qui Cap. 2. *Histor.* haec habet: *Astrologos, & Nigromanticos adeo venerabatur, & Aruspices, quod eorum divinationibus & auspiciis Frederici velocissima cogitatio ad similitudinem venti vagabatur.* Adservatur adhuc in Ambrosiana Bibliotheca manu exaratus *Liber particularis Michaelis Scoti Astrologi Domini Frederici Romanorum Imperatoris & semper Augusti, quem secundo loco breviter compilavit ad ejus preces.* Ibi *Astronomica, Phy-*

fica, & Physio-gnomonica pertractantur. Erat & ejusmodi Liber ad manus doctissimi Du-Cangii, qui non semel ejus auctoritate est usus. Et quanquam fallax hoc hominum genus saepe sibi credulos falleret, stabat nihilo secius eorum existimatio, neque minuebatur spes in iis collocata, propterea quod interdum (casu potius atque calliditate, quam verâ arte, ut opinari fas est) occulta aut futura detexisse seu praevidisse credebantur. Auctor est Antonius Godius in *Chronico Vicentino*, *Fredericum eundem Augustum, quum Anno MCCXXXVI. e Vicentia capta recedere vellet, simulque exp. viri quemdam suum Astrologum, praecepisse, ut, qua egressurus esset viâ, eidem ediceret. Astrologus facto Brevis & clauso, in manibus Imperatoris tralito, oravit, ut eo non aperto, qua parte vellet Civitate exiret. Qui per quamdam fracturam muri Civitatis, quum novam fecit, Civitatem exivit, apertoque Brevis invenit scriptum: PER PORTAM NOVAM EXIBIT REX. Exinde ve d* *Imperator Astrologum habuit majori honore & reverentia sibi carum: Scilicet perspicax Astrologus consideravit, Imperatorem, ut sibi illuderet, quae firum insuetam exeundi formam ex Urbe, & sagacissime Portam Novam eidem praedixit. Quod ridendum, in proeliis, in obsidionibus, aliisque arduis negotiis, contrariae factionis homines sidera consulebant atque sollicitabant; & quisque Astrologorum suis omina sortemque felicem praedicebat. Hugo Falcandus Tomo VII. pag. 295. *Res Italicarum* narrans, obsessum in Oppido Boteria Rogerium Selavum a Guilielmo I. Siciliae Rege circiter Annum Christi MCLXI. haec habet: *Rex quum sciret, Tancredum fratris sui filium Astrologicis**

astrologicis rationibus dies tam obsessis quam obsidentibus utiles praevidere, ipse quoque cum Astrologis suis eosdem dies diligentius attendebat. indicans familiaribus suis diem, quo descensuros eos praeviderat, ut adversus repentinis eorum eruptiones exercitum praemunirent. Ita Manfredus Siciliae Rex, nuper memorati Friderici II. filius, Matthaeo Spinello teste in Ephemeridibus a me editis Tomo VII. Rer. Italicarum, quum Civitatis Manfredoniae fundamenta Anno MCCLVI. ponere vellet, misit in Siciliam & Lombardiam, ut inde accerferet duos Astrologos; is enim incredibile est, quantam fidem haberet Astrologorum posituris. Atque hoc fecit, ut captarent felix momentum primi lapidis in fundamenta jaciendi.

EcceLinus quoque Veronae, Patavii, ac aliarum Urbium crudelissimus Tyrannus, ejusdem Friderici aequalis (teste Monacho Patavino ad Annum MCCLIX. Tomo VIII. Rer. Italicarum) in sua Curia habuit plures Astronomos magnifice honoratos: Magistrum scilicet Salionem Canonicum Paduanum, & Riprandinum Veronensem, Guidonem de Bonato Astronomum Ferrivensem, Paulum etiam Saracenum cum barba proliza, qui de Baldach venit, a remotis videlicet finibus Orientis: qui tam origine quam aspectu & actu esse alter Balaam aviolum merididebatur. Rolandinus dum in Chronic. Lib. 12. Cap. 2. Eccelinum ab Astrologis suis deceptum fuisse prodit, ita punctum electionis ab iis captum refellit, ut apertissime ostendat, se quoque non vulgare studium posuisse in Astrologicis. Et quamvis fateatur, se nequaquam iis fidere, attamen addit, neminem esse redarguendum, qui pro posse de omni Scientia studeat. Vide etiam Annales Fo-

A rolivientes a me in Collectione Rer. Italicar. Tom. XXII. evulgatos, ubi multa de Guidone Bonato supra memorato enarrantur, quibus habeat fidem qui velit. Eruditis quoque perspectum est, typis aeneis Astrologica ipsius Guidonis Opera excusa proflare. Joannes Villanius eum appellat *Ricoprivore di tetti, che si faceva Strologo*. Seculis verò subsequentibus non minori adhuc in usu, ne dicam honore, fuit Judiciarum Astrologiae studium, tum apud Italos, tum apud reliquos Occidentales Christianos. Immo nullo unquam Seculo desipere homines desierunt, artem cupientes, & pertinacissime scrutantes praenoscendi futura, toties illusi, & nunquam confusi. Ejusmodi studium, etsi nunc non multos habeat sectatores, nonnullos tamen habet, plures praeterea habiturum, nisi Ecclesiastica tela Populum a fallacissima hac Arte deterrent atque averterent. Benevenuto de Imola, qui Seculo floruit, quo furiosius in hujus Artis studio Itali insaniverunt, haec scribebat circiter Annum MCCCCLXXXVIII. in Commentario ad Dantis Comœdiam, cujus Excerpta ad calcem Tomi primi * evulgavi. Nota quod istis Divinatoribus (inquit ille ad Cant. XX. Inferni) potest recte dici illud, quod dixit Vetula Thaleti Philosopho primis Astrologo. Quum enim iste Thales pervenisset ad montem, quem volebat ascendere ad speculationem siderum, & petisset ab una vetula de vicinia, ut duceret ipsum, ille a casu cecidit in fossam. Et dolens & clamans petebat auxilium a vetula. Illa videns dixit: „ Ah miser, infelix! quomodo vis, debis vias siderum caeli, quum non videas terram, quam sub pedibus habes? „ Et haec nota, quod fructus hujus lectionis est, quot Lectos

* Nobis Tom. III.

discat expensis istorum, non inquirere vane futura, & dicere multa mendacia cum perditione animae, & irrisione sui. Unde bene Petrus de Ebano Paduanus, vir singularis excellentiae, veniens ad morsem dixit amicis, Magistris, & Scholaribus, & Medicis circumstantibus, quod dederat operam praecipuam diebus suis tribus Scientiis nobilibus: quarum una fecerat eum subtilem: & haec erat Philosophia; Secunda eum divitem: scilicet Medicina; Tertia verd mendacem, scilicet Astrologia. Dicam ergo una cum Averroë: Astrologia nostri temporis nulla est. Sed Statim dicit Astrologus. „Averroës non scivit Astrologiam. „Sed Astra non mentiuntur. „Cui ego respondebo. Des mihi illum, qui bene sciverit, quia numquam diebus vitae meae aliquem vidi, quum tamen habuerim notitiam & familiaritatem multorum. Certe fateor, quod Astra non mentiuntur. Sed Astrologi bene mentiuntur de Astris &c. Et nota, quod Virgilius secure poterat arguere Dantem de isto errore: quia multo plus ipse deditus fuit huic vanitati Divinationis, sicut patet maxime in Libro Georgicorum. Ideo cognoscebat se saepe fuisse mentitum &c. Ita in proposito non debes habere compassionem erga istos, qui ultra facultatem naturae humanae, in tanta caligine verum positi, voluerunt ascendere caelum viventes, & usurpare sibi divinum officium inquirendo futura illi soli cognita. Et verd in uno maxime non merentur compassionem, quia sunt obstinatissimi hominum in proposito suo, sicut ego vidi in multis. Nam quanto plus mentiuntur, tanto plus dicunt, se dicere verum. Sicut ego novi unum, qui delusus & confusus per suam Astrologiam, immo potius Diabologiam, dum increparetur familiariter ab amico, adhuc pertinacissime contradicebat, commendans continuo dulcedinem hujus Ar-

tis. Sed neque desiderati sunt olim alii, qui Astrologorum Artem, ac inanem futurorum praedictionem flocci facerent. Inter ceteros Castrucius Lucensium Dux, vir grandis animi atque ingenii, teste Nicolao Tegrino in ejus Vita, Tomo XI. Rer. Italicarum, Mathematicos, & qui futura praenuntiant, genus hominum potentibus infidum, & sperantibus fallax, semper sprevis: existimans, quae fato manent, quamvis significata, non vitari, quum nulla vis humana nec virtus meruisse umquam potuerit, ut quod praescripsit fatalis ordo, non fiat. Prodigia nuntiata, monstruosos partus, & iis similia irvidebat, superstitiones aniles appellans. Dierum observationes (ideest Aegyptiacorum) ad hostium infelicitatem, aut ad suam, quum sit incertum, an referantur, & aliter felicitatem evenire necesse sit, contemnebat. Sapientior sane Castrucius fuit, quamvis illiteratus, quàm multi eorum temporum literis etiam ac disciplinis exculti: quum exploratum sit, tunc non paucos e Religiosis viris futilibus hisce studiis operam dedisse, simulque fidem adjunxisse. Vide Johannem Villanium prae ceteris, qui Lib. 6. Cap. 81. Historiar. atque aliis in locis, tradit, laborasse ejusmodi morbo interdum primores in Clero, & nonnulla ab eis multo ante tempore praenuntiata.

Praeter Astrologorum somnia, inva-
luerunt etiam post Saeculum a Christo nato Undecimum, aut serius, commenta Prophetiarum, quibus non tantum rude vulgus, sed & qui literis operam dabant, fidem mirâ facilitate adhibebant. Tunc enim quaecumque mirabilia videbantur, eo ardentius excipiebantur, atque a Literatis viris gemmarum ad instar in Libros a se compositos inferebantur.

Ergo

Ergo natae temporibus iis Prophetiae *Merlini*, de cuius nativitate ac vitâ admirandae, sed ineptissimae fabulae traditae sunt, neque in dubium a quoquam tunc revocatae. Emerferunt etiam Prophetiae de futuris *Romanis Pontificibus*, per typos quosdam & imagines configuratae, quas etiam Bibliotheca Estensis manu exaratas, suisque coloribus distincte depictas adservat. Eas ego protulisset, nisi antea publici juris factas novissem. Huc spectant & illae, quae circumferebantur falso attributae *Joachimo Abbati*, uti & similes confictae sub nomine *Sancti Malachiae* Archiepiscopi in Hibernia; itemque aliae, fata ventura Urbium ac Populorum, si superis placeat, praedicentes. Ineptiis hisce pascebatur tunc hominum curiositas; atque in hanc rem omittenda non sunt, quae habet Auctor synchronus Memorialis Potestatum Regiensium, Tomo VIII. Rer. Italicarum. Haec sunt ejus verba ad Annum MCC-LXXXII. *His diebus erat in Civitate Parmensi quidam pauper homo operans de opere cerdonico; faciebat enim sutellares. Erat illiteratus, sed illuminatum valde intellectum habebat in tantum, ut intelligeret scripturas illorum, qui de futuris praedixerunt, scilicet Abbatis Joachim, Merlini, Methordii, & Sibillae, Isaïae, Jeremiae, Oseae, Danielis, & Apocalypsis, nec non & Michaëlis Scoti. Et multa audita fuerunt ab eo, quae postea evenerunt, videlicet, quod Papa Nicolaus in mense Augusti mori debebat, & quod Papa Martinus erat futurus, & multa alia, quae exspectamus videre, si fuerit vita comes* Auctor est verò Conradus Halberstadenlis in Chronico, circiter Annum MCCL. erupisse *Joachimi Abbatis* nuper memorati Prophetias, ea-

A. sive a Cardinali Portuensi in Germaniam missas. Prostant complures editiones, complures etiam interpretationes adulterinae hujus mercis. Prophetias autem Sancto Malachiae affectas primus in lucem eduxit Arnoldus Wion Benedictinus Belga in Libro, cui titulus *Lignum Vitae*: easque etiam interpretatus fuisse dicitur Alphonsus Ciaconius; earumque editiones Thomas Messinghamus, Gabriel Bucellinus, Henricus Engelgrave, & alii deinde multiplicarunt, quasi novos hosce Sibyllinos Libros tanquam e caelo demissos curandum foret, ut quisque ad manus haberet, ac nemo non excoleret. Verum Anno MDCLXXXIX. Franciscus Menestrerius Vir Clariss. e Societate Jesu, edito Opusculo Parisiis ejusmodi Prophetias Malachiae falso adscriptas censorio stilo egregie infectatus est, ita ut si antea nullus emunctae naris figmentis hisce fidem adjungebat, nunc vel ipsi popello sat lucis supeditatum fuerit ad ipsa abjicienda vel deridenda. Paulus quoque Scaliger, sive Scalichius, Paschalinus Regifelmus, Theophrastus Paracelsus, phantasticus plane Scriptor, & Johannes Adrauder in imposturis Joachimo tributis extricandis oleum suum infuserunt. Prostant etiam typis traditae Parisiis Anno Christi 1513. inanes aliae praedictiones ejusmodi sub nomine *Hermac, Uguettini, Fratris Roberti Ordin. Praed. Hildergardis, Elisabeth, & Mechthildis*, levium ingeniorum pabulum, quas tantummodo innuisse juvat. Nam ne ego quidem tempus meum utiliter impenderem si ultra in prodendis ejusmodi commentis progrederer. Attamen quia nostris temporibus simplices quidam occurrunt, qui in eisdem imposturis Pontifices identidem eligendos

eligendos ridendo studio scrutantur, ala quoque addere juvat. Scilicet in Estensi Bibliotheca est mihi ad manus Codex MStus *Fratri Theophori de Cusentia Presbyteri & Eremitae*, qui *Revelationes a Deo factas devotissimo & Deo caro Joachimo exponit*. Postremus Pontificum, quem praedixisse dicitur Abbas Joachimus, est *Urbanus VI.* sub quo nimirum terribilissimum Schisma exordium cepit Anno Christi MCCCCLXXVIII. continuatum deinde per complures annos cum ingenti laceratione Catholicae Ecclesiae. Subsequuntur *descriptions Prophetiarum venerabilis & Deo devoti Anselmi Episcopi Marsicaniae*, quem Italiae Sacrae Auctor ignoravit, & plane confictum opinari licet. Consistunt explicationes figurarum, praesignantium, si superis placet, futuros Pontifices, in *Gabriele Condulmerio*, qui Papa renunciatus *Eugenii IV.* nomen assumpsit Anno MCCCCXXXI. Reliquae octo subsequentes figurae explicatione carent. Atque haec sane mihi persuadent, cadente Seculo XIII., aut incunte Seculo XIV. sub nomine Joachimi emeruisse easdem Pseudo-Prophetias, quas ad ea usque tempora explicare leve negotium fuit, quum fabricatae fuerint, non Joachimi aetate, sed postquam existerant in vivis Pontifices, de quibus

A. Prophetiae tanto tempore antea, ut fingebatur, promulgatae, loquuntur. Certe Frater Franciscus Pippinus Ordinis Praedicatorum, qui circiter Annum Christi MCCCXIV. Chronicon suum scribebat, a me editum Tomo IX. *Rer. Italicarum*, hisce commentis fidem habens, electionem summorum Pontificum eidem confirmabat. B. Aliae deinde figurae prioribus, ut opinor, additae fuerunt, sedente *Eugenio IV.* ac tributae *Anselmo* nuper memorato. Quod fraudem apertissime prodit, Pseudo-Prophetiae post mortem Pontificum fabricatae, egregie eorum mores expriment, ipsorumque vitam designant; nihil enim C. facilius, quam praedicere quae jam contigerunt. At quae de venturis Pontificibus inexplicatae supersunt, atque aptandae forent *Nicolao V. Callisto III. Pio II.* aliisque nondum electis aut natis, dissident omnino ab eorum moribus, ita ut nihil ibi simile reperias. Quare in malam crucem abeant impostores ejusmodi, quibus qui fidem adhibeat, prorsus desipiat. D. Sed ut speciem habeas figmentorum nuper memorati *Theophori Cusentini*, nonnulla ex eo delibare placet, quae risum moveant justo cuilibet humanarum rerum judici, atque historiarum perito.

Specimen interpretationum Theophori Cusentini Eremitae in Pseudo-Prophetias Joachimi Abbatis & Anselmi Episcopi.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, & Genitricis ejus, ac totius Coelestis Curiae. Amen. Incipit Libellus Fratris Theophori Presbyteri & Eremitae, secundum auctoritatem Sanctorum Prophetarum, & verarum Chroniconum, de statu, cognitione, ac fine praec-

E sentis Schismatis, & tribulationum futurarum, maxime tempore futuri Regis Aquilonis, vocantis se Federicum Imperatorem Tertium, usque ad tempora futuri Papae, vocati Angelici Pastoris, & Caroli Regis Franciae futuri Imperatoris post Federicum supradictum. I-

rem de summis Pontificibus Romanae Ecclesiae, ac de statu universalis Ecclesiae, & tempore dicti Angelici Pastoris, usque ad tempus ultimi Antichristi. Item a tempore & per tempus dicti ultimi Antichristi, & post mortem dicti Antichristi usque ad extremum Dei iudicium & finem Mundi. Universis & singulis factibus Christianis Ecclesiasticis & Secularibus, humilis Frater Theophorus de Cusentia pauper Presbyter & Eremita prope Thebas, humiliari sub divinae potentiae maiestatis, & ipsius gratiam & gloriam. Quum tristis & aeterni de malis praesentis Schismatis occasione occurrentibus, & verisimiliter occurrentibus, mansuetissimum Dominum cum magna jejuniorum & lacrymarum copia saepius humiliter exorasset, quaenam instantis Schismatis causae, & quis in ipso Schismate asserentium se summos Pontifices, verus Pontifex, & quis Pseudo-Pontifex existeret, ipsiusque Schismatis qualis & quotus finis, & quomodo finito Schismate Dei Ecclesia, maxime cum Principibus Secularibus regeatur; ipse Dominus mihi sermo suo ostendere dignaretur: Anno a Nativitate Domini praedicti MCCCCLXXXVI. circa auroram diei Resurrectionis praesati Domini nostri Jesu Christi, mihi dormienti levi somno, & quasi ex hoc stupenti visum existit videre Angelum Domini, virginis vultus, & altitudinis duorum cubitorum, ornatum duabus alis valde nitentibus, Alis latas, ac talari veste amictum, mibique dulciter alloquentem haec verba: Dominus exaudivit preces tuas dicens, quod servis suis dilectis Cyrillo Presbytero & Eremitae in Monte Carmelo, Joachim Abbati, & multis aliis servis suis praesens Schisma futurum, & ejus Schismatis causa, & quis esset ortho-Pontifex, & quis pseudo-Pontifex, finisque ipsius, & post ipsum Schisma futurum Ecclesiae

A regimen per Spiritum Sanctum & Angelum; jamdiu est quod indicavit & aperuit. Quaeras igitur praedictorum Libros & Scripturas, & tunc tuae erit satisfactum voluntati. Et quod in ipsis Libris & Scriptis reperies, scribe, & aliis pro tua & ipsorum salute indica & revela. Quibus dictis & auditis, Angelus illico disparuit. Ego autem timidus a somno surgens, vocavi socium meum carissimum Eulebium Vercellensem, cui omnia supradicta patefeci. Cujus consilio ipse & ego cum maxima diligentia in Civitate Thebarum in Cosentia, ubi ortus est praesatus Joachim sanctus Propeta, & in aliis locis vicinis ipsis Civitatibus, praedictorum vivorum Libros quaesivimus, & tandem invenimus supradicti Cyvilli Librum, qui incipit: Dominus totius &c. Cujus Libri verba Angelus Domini in duabus tabulis argenteis continentia futura magna negotia, incipiendo ab Anno Nativitatis Domini MCCXLIV. ipsi Cyvillo nuntiavit & dedit. Item reperimus Libros omnes praesati magni Prophetae Joachim, & maxime ipsius singulares Libros, missos Henrico de Suavia Imperatori Sexto, ac alium singularem Librum ipsius intitulatum: Liber de flore de Summis Pontificibus ab Innocentio IV. usque ad Antichristum. Qui incipit: Tempore colubri leenae filii &c. Item invenimus unum singularem Librum intitulatum: Haec incipit revelatio, quae Horoscopo intitulatur, extracta de Hebraeo in Latinum a Dandolo Il-londensi, de Summis Pontificibus futuris a Nicolao III. usque ad Angelum Pastorem: Quae incipit: Etenim omnipotens Opifex &c. Item invenimus quemdam parvum Librum intitulatum: Haec est revelatio MCCCCLIV. de summis Pontificibus. Qui incipit: Genus nequam &c. Item invenimus quam-

quamdam revelationem factam per Spiritum beato Francisco de praesenti Schismate. Quae incipit: Socii beati Francisci. Veh Mundo in centum annis &c. Item invenimus multas alias Prophetias & Visiones Sanctorum, & maxime quasdam singulares, quarum una incipit: In vigilia namque Ascensionis &c. Alia autem incipit: Scitote quoniam &c. Item invenimus Librum continentem Vates Ambrosii. M. CLIV. Sybillae Eriobreae de Babylonia, Sybillae Tiburtinae, ac Sybillae Ellespontiae de Praesagiis futurorum. Item reperimus extractiones Prophetarum continentes, quae ventura sunt, & debent de Anno Nativitatis Domini MCC. usque ad finem Antichristi magni. Item invenimus Chronicon Cusentini Antistitis, ac Fratris Tolomaei de Luca, & multas alias Chronicas, scribentes omnia gesta Ecclesiae, & specialiter Schismatum, & intrusionum Romanae Ecclesiae infrascriptorum a Nativitate Domini usque ad tempora sanctae memoriae Domini Johannis Papae XXII. inclusive, qui assumptus est ad Papatum Anno Nativitatis Domini M. CCCXVI. vel circa.

Quibus omnibus & singulis per me Fratrem Theophorum vigilantissimo studio perlectis, & orationibus ac lacrymis Domino saepe effusus, ut veritatem praedictorum mihi ostendere dignaretur, valde gavisus fui, tamquam clarificatus de supradictis, quae scire desideraveram diu. Namque clave cognovi praesens Schisma, ejusque causas, per Spiritum Sanctum jam centum quadraginta annis elapsis, praefatis Joachim, Cyrillo, & aliis supradictis sanctis Viris fuisse praedicta & demonstrata. Quorum Prophetarum & Sanctorum vivorum verba inseram bonâ fide in praesenti Libello, nihil de meo ponens, obediâque in hoc mandato Angelico, qui mihi revelavit, ut in-

A venta in praedictis Scripturis, aliis revelarem. In omnibus tamen & per omnia me subicio correctioni sanctae matris Ecclesiae, protestans quod non sum Propheta, nec Prophetae filius, nec Ananiae similis, qui in Spiritu Dei a se multa evenire praedixit, nec similis superbo Sedeciae, qui impostis sibi ferreis cornibus, Regi Josaphat in Spiritu mendacii dixit: His cornibus ventilabis Syriam. Nam solus sum sacrae Scripturae scrutator, exemplo Micheae, vera sed non grata Mundo nuntians. Astamen Reges Juda & Israël longe consultius mala nuntiantem vel prophetizantem audissent, quàm falsiloquos, ut placerent, semper prospera nuntiantes. Altissimum humiliter exoro, quod verba Prophetarum, descripta in praesenti Libello, facta sint in bono agro, & non in lapidibus, quia secundum Almeonem, qui seminat in lapidibus, non recipit fructum. Dicit enim Joachim in Libro Concordiae, quod necesse est transisuri per viam & loca periculosa & dubia, non solum agnoscere sed praescire, ne fortè tunc quaerant arma, quum venitur ad bellum, & quid agendum sit, nesciant, aut quid vitandum, stupore aut formidine acprebenti: quamquam homines libenter non audiant Mundi excidium nuntiantes, sed libenter de futuris excidiis disputant secundum Joachim. In hoc autem Libello magis & libentius innitor verbis praefati Cyrilli, quia verba ipsius Cyrilli in dicto Libro non fuerunt verba hominis sed Dei. Item dicti Cyrilli verba inceperunt praedicere futura ab Anno MCCLIV. vel circa, ut patet in primo dicti Libri Capitulo. A quo tempore citra non fuit nisi hoc Schisma seu unum omnes Chronicas; licet per Petrum de Corbaria Ordinis Minorum fuerit aliqua turbatio, quae tamen per Chronicistas non ponitur inter Schismata propter brevitatem temporis ipsius.

sius. Item in hoc Libello innitor in Prophetiis Joachim scriptis ad supradictum Imperatorem Henricum VI., & in Prophetiis ipsius Joachim scriptis aliis Principibus. Et hoc duabus rationibus. Primo quia Joachim ad Henricum praedictum scripsit magis clare; & habebat secum Fratrem Raynerium de Pontio, virum sanctum & habentem spiritum verae prophetiae, ut ipse Joachim ponit super expositionem Vatum Merlini & Evisbreae. Item Joachim, tamquam subiectus in temporalibus, motus ipsius Henrici rogationibus saepius, plus laboravit. Item dictus Joachim nisus est dicere & praedicere ipsi Henrico ea, quae futura essent, incipiendo ab Anno Domini MCXCVII. usque ad finem Seculi, quo tempore dictus Henricus regnabat, ut ipse Joachim testatur ad ipsum Henricum super Libris Evisbreae, Apocalypsis, & Hieremiae. A quo tempore nullum Schisma fuit, nisi praesens. Ultimum enim Schisma fuit sedatum tempore Federici Barbarossae, patris dicti Henrici. Cujus Schismatis victor fuit Alexander Papa III. natus Senensis, qui mortuus est Anno MCLXXXII. vel circa. Revertens ad propositum dico, quod diligentissime cribratis intentionibus & Libris Prophetarum, & sacrae Scripturae, effectus Operis & futurorum summa est secundum Joachim super Johannem ad Henricum Imperatorem super verbis: Templum aedificabitur juxta ordinem. Ac & ibi: Fundabo in saphyris; quod coelestis tamquam op-

A timus agricola, & a longa peregrinatione reversus, considerans ejus vineam sibi conjunctam, ab eo fuisse optimis plantis insertam, fortissimo muro cinctam, justissimisque custodibus commendatam, praedictis custodibus, succedentium culpâ, dolo & negligentia repleti spinis, tribulis & vepribus, & dictum murum collapsum, & ejus lapidibus putrefactis, ipsam vineam totaliter reformare disposuit. Et praedictae vineae negligentes & dolosos custodes mutare in justos & pervigiles custodes, ipsis tamen custodibus & pervigilibus, temporalibus & superfluis bonis ablatis, sibi que honesto victu solum relicto, prout primi custodes vineae habuerunt. Attamen praefatis dolosis negligentibus custodibus juxta demerita eorum personaliter & in omnibus gravissime punitis, ac spinas & tribulos & vepres evellere, & fructiferas & odoriferas plantas in ipsa vinea inferere, ejusque murum, abjectis lapidibus putrefactis, renovare lapidibus pretiosis, videlicet saphyris, jaspidibus, praefatus Agricola infallibiliter ordinavit. Anno Nativitatis Domini MCCCLXXXVIII. Satban seduxit Clerum, Imperatorem, Reges, & Principes, & alias gentes ad Schismata & bella. Anno Nativitatis Domini MCCCLXXV. solutus fuit Satban, ut seducere posses gentes in Mundo. Et quum consummati fuerint mille anni &c. (*)

Tom. IX.

K

Heic

(*) Theophorus heic in unum congestos ex Apocalypsi describit versiculos, Duodecimum nempe Cap. 12. Tertiumdecimum & seq. Cap. 9. Primum & duodecimum Cap. 16. Tertiumdecimum & seq. Capitis 16. Decimum nonum & seq. Capitis 19.

Heic incipit narrari, sicut praesens Schisma erat futurum in Ecclesia Dei, iusto Dei iudicio propter peccata Cleri & Populi Christiani, & quod Schisma erat pronosticatum a Spiritu Sancto, & a multis Prophetis jamdiu.

Nunc vero revertor ad materiam nostram Schismatis, & dico, quod verba, quibus Spiritus Sanctus per Angelum primo praedixit, & indicavit Cyrillo praesens Schisma omnino esse futurum in Ecclesia Dei, sunt in sex Capitulis Libri Cyrilli, qui incipit. Deinceps &c. & finit. Haec si multum stabit, quoque luparcos diade rutilante, ut tibi effundant electrum. Eapropter rudes migra mandent vi rodere & blaces blicie alludebunt tunc celibes & blascones lugere cum Roboam, & blenones mixtos dortonibus ridere cum Jeroboam. Haec Spiritus Sanctus. Super quibus verbis dicit Glossa Joachim. Si multum vermis in caput arietis propellatur, qui scabens, vel scalpens. vel rodens cellulam in qualibet eorum cogit parare arietem. Si multum quoque stabit, luparcos, idest, stultitia vel suasio Sathanae instigabit summos ministros, seu Cardinales Ecclesiae, qui luparci, quasi lupos arcentes a gregibus, esse debent, affiltere. Glossa super verbo, ut effundant electrum, dicit, electrum esse autem quaedam species metallica ex auro & argento confecta. Verum hinc nihil aliud possum intelligere, nisi unum Romanum Pontificem eligendum. Et videtur praecedens litera hoc resonare, scilicet diade rutilante, & migra vi rodere. Dias quidem, idest duo, quae divisionem significat: migra quoque mixtura est, aliquorum mixtionem significans, quam rudenses mandent vi rodere, idest in praesepio Ecclesiae. Ex hoc intellige, simplices utrique Pontifici annue-

A re, idest ab utroque spiritu alia acceptare, ignorantes, quis potior eorumdem effunderetur. Quotque aurum Ortho-Pontifex, & argentum Pseudo-Pontifex. Et quidem falsitas comparatur argento propter porositate & vacuitatem, simulque frigiditatem ipsius. Siquidem quum falsitas sit vacua veritate, Spiritus Sancti fervore non potest fervere. Super verbo tunc celibes dicit Glossa Joachim: Scimus quidem Roboam filium Salomonis verum Regem Israel existisse. Jeroboam vero Regem Pseudo-Israel; quamquam toleraverat ipsum Deus ob Populi sui delictum, de quo habemus tertio Regum volumine. Sic fieri oportet in proximo, ut celibes & blascones, idest pudici, verique cubicularii Romanae Ecclesiae sequantur Roboam, idest Ortho-Pontificem, secundum Canonicas sanctiones electum. Et blenones & dortones, idest luxuriosi & comestores sequantur Jeroboam, idest Pseudo-Pontificem reprobum & nefarium. Absit autem, ut diebus, quos vixero, tantam confusionem intuear. Haec Joachim in Glossa. Alia autem verba Spiritus Sancti porrecta dicto Cyrillo, praesens Schisma esse omnino futurum in Ecclesia Dei significantia, sunt in Capitulo Septimo dicti Libri Cyrilli, quod incipit Hunc, & finit Haec. Ex hoc autem conflictu Schismate de cridis diadisque non pauci ex etho virginis rapiuntur a Sathana. Haec Spiritus Sanctus. Super quibus verbis Glossa Joachim sic dicit: Ex hoc heic nosce exoriri Schisma in Ecclesia Dei Romana, ut multi dece-

decepti a Sathana, faventes utrique Pontifici, rapiuntur ex etho virginis idest ex gremio fidei matris Ecclesiae, & in errorem ducentur, ut de futuris nihil aut prave credant. Haec Joacchim. Item quod omnino futurum esset praesens Schisma in Ecclesia Dei, probant multi Prophetae, ut Merlinus, Sybillae, & specialiter Eriubrea, Rabanus, Dandalus, ut infra clare patebit in processu hujus Libelli. Etiam in Extractionibus Prophetiarum, traJantium de temporibus modernis, sic reperi, ut infra: Futurum quidem est, ut Pseudo-Papa fultus & adjutus reipublicae favore, & quasi alter Rex, impudens facie, nec propriis viribus praevallens, immo supra quam dici potest omnia devastans, contra Petrum concitet Neronem.

Tum pergit narrare personatus hic Scriptor cauffas Schismatis, hoc est, peccata totius Cleri, pronosticata a Spiritu Sancto & Prophetis, propter quae ipsi perdent bona temporalia, & diversimode affligentur justo Dei judicio, & propter quae etiam praesens Schisma est in Ecclesia Dei. Deinde agit de peccatis & vitiis Mendicantium Religiosorum, propter quae ipsi Religiosi & eorum Ordines, justo Dei judicio, destrui & auferri debent. Item de sancta & nova Religione fienda & ordinanda virtute Spiritus Sancti, quae praecedet omnes antiquas Religiones sanctitate, bonitate, & fide. Hoc autem futurum ait sub Friderico III. Imperatore futuro. Omnia haec jam tempus ostendit veritate carere, ac putidissima esse mendacia. Multa deinde habet de Federico isto Tertio, & de Angelico Pastore, qui coronabit Carolum Regem Franciae Imperatorem coronâ spinâ, respuentem coronam auream ob reverentiam Christi. Denique pluribus agit de magno ulsi-

A mo Antichristo, qui tempore tertii Pastoris post Angelicum Pastorem apparere debet. Jamque secundum illius calculos Antichristus venisset: quae tamen tempus inviētissime mendacii jandudum arguit. Talia olim impudentium aut stultorum hominum ingenium imperterritè venditabat. Atque heic in memoriam meam redit, eodem Saeculo XV. hoc est Anno MCCCCXLI. die XV. Augusti, Placentiae, ut habent Annales Placentini Antonii de Ripalta, a me editi Tomo XX. Rer. Italicarum, Fratrem Johannem Baptistam Ordinis Eremitarum Sancti Augustini Placentiae in Ecclesia Sancti Laurentii praedicasse Antichristum jam natum in Babylonia, & jam esse triennium, & ibi audisam fuisse vocem eminus per ducentum millia clamantem: Nunc finis est. Et hujus rei literas esse Mediolani, Januae, & Venetiarum. O Secula imposturis exposita, & impostoribus obnoxia. Subdit Ripalta: Die verò XVI. dicti Mensis, Reverendus D. Frater Alexius Ordinis Minorum, sacrae Theologiae Doctor, Dei gratiâ Episcopus Placentinus, in Platea majoris Ecclesiae Placentiae coram omni Populo praedicavit, se non credere Antichristum natum, nec ullo modo verum istud esse, multas assignando rationes pariter & auctoritates. Sed barbaricis Saeculis saepe sonabat in delirantium sciolorum ore fama Antichristi jam nati, jamque adulti: atque in ipsa Urbe Placentiae, eodem Ripalta teste, rursus Anno MCCCCLVII. Frater Johannes Baptista Ordinis Praedicatorum, ferens barbam longam, & nudissimis pedibus proficiscens, praedicavit finem Mundi adesse, & falsum Papam creari debere, & Antichristum regnaturum: quod tamen fuit fallum. Meliora nunc. Deo juvante, sapimus, & ejusmodi ridendas Prophetias prorsus di-

missimus phantasticis quibusdam hominibus extra Ecclesiae Catholicae castra militantibus, qualis aevo nostro fuit Calvinista Jurieu. Ceterum ex *Theophrasti Cusentini* somniis haec tenus delineatis nihil aliud excerpere visum mihi fuit, tum quia cordatos viros novi ab id genus nugis abhorere, tum etiam quod nonnulla contineant, quae a delicatulis Censurum quorundam stomachis vereor ut placide concoquerentur, ac propterea suis in tenebris relinquere satius duxi.

Neque minus avide levia praecedentium Saeculorum ingenia convolarunt ad alteram Artem (ejus amatorum pace dixero) artem delirandi, artem non ditescendi, sed in pauperiem ruendi, quae nempe Metallorum transmutationem & auri conficiendi, aut lapidis Philosophici inveniendi methodum, si superis placeat, sectatoribus suis amplissime pollicebatur. Veram Chemiam a falsa, sive ab Alchemia distinctam haec volo. Nostri & haec praecesserunt Arabes; nescio an praecesserint & Graecis. Syllogen quippe Graecorum de hoc argumento olim legebam ego in MSto Codice Ambrosianae Bibliothecae. Ibi primo occurrebant *Stephani OEcumenici Philosophi* Tractatus quidam *περὶ τῆς θείας τέχνης*, de *divina Arte*, ejusque energia: uti & compendium *τῆς ἱερᾶς τέχνης*, *sacrae Artis*. Is haec scripsisse dicitur ad *Heraclium Regem*. Sequitur *Heliodori Philosophi ad Theodosium Regem*, sive Imperatorem, *περὶ τῆς τῆς φιλοσοφῶν μουσικῆς τέχνης*, de *mystica Arte Philosophorum*. Jambici sunt. Deinde leguntur *Theophrasti Philolophi* de eadem *divina Arte* Jambici. Tum *H roshii Philosophi* de ipsa *divina & sacra Arte*. Accedunt *Archelai Philo-*

A *sophi* Jambici in idem argumentum, ac de ipso quoque Tractatus *Pelagii Philosophi*, & alter *Ostani Philosophi* ad Petasium. Sequuntur *Democriti* *Physica & Mystica*, & de *Azemi* confessione. Postea *Synesii Philosophi ad Dioscorum in Librum Democriti Scholia*. Succedit anepigraphi *Philosophi* *περὶ θεῶν ὑδατος τῆς λευκώσεως*, de *divina Aqua albedinis*; ac deinde ejusdem Opusculum de *Auro conficiendo*. Huic adnectitur *Ζωσίμου τῆς θεῶν περὶ ἀρετῆς* *Zosimi divini de virtute*. Tum *Christiani* (hoc tantum illi nomen, aut titulus) Opusculum de *divina Aqua*. Sequitur *Salomonis labyrinthus*. Tum de *temperando ferro*, *conficiendo chrysallo*, aliisque naturae arcanis. C Denique alia multa succedunt commixta, quae tum *Christiano* nuper memorato tribuuntur, tum *Zosimo*, cujus Opusculum de *organis & caminis* commemoratur; demum *Agathodaemoni*, hoc est *Mercurio*. Ibi legitur *oeconomia asbesti & magnesis*; ibi *Vocabularium per ordinem alphabeticum dictionum in Chrysopeja* currentium: ibi *methodus temperandi ferri*, conscripta sub *Principe Philippo*. Haec omnia Graece scripta. Codex olim fuit *Francisci Patricii* viri Clarissimi. Magna nomina hisce Libris praeposita vides, at fere omnia, ut merito non suspicari, sed arbitrari licet, adulterina, atque longe serius conficta. In Catalogo MSto Bibliothecae Regiae Scorialensis, quem apud me servo, testatur *David Colvilus*, se illic vidisse *Tractatus Graecos de Alchemia innumeros adespotos*. Ita incautis nimiumque credulis retia antiqui nebulones olim tendebant. Neque secus egerunt eorum simul atque Arabum discipuli Christiani Europaei. Habemus & nos Chemicorum volu-

mina Latina, falso tributa *Alberto Magno, Sancto Thomae Aquinati, Arnaldo Villanovano, Aristoteli, Platoni, Alphonso Regi Castellae*, ac aliis quamplurimis minoris nominis, quorum Tractatum, sive nugarum farraginem complectitur *Theatrum Chemicum Zetzeri*, in sex Tomos spissi characteris diffusum. Neque negandum, quin Saeculo XIII. inani huic studio se devovere ultra modum coeperint ingenia phantastica, & falli aut fallere cupientia. In hanc rem sat fuerit consulere opera *Raymundi Lulli*, qui eo Saeculo tum in aliis scientiis, tum heic multa suavissime somniavit, atque imitatores non paucos aut aemulos sibi conciliavit. Nonnullos hujus Codices MStos adservat Estensis Bibliotheca, si tamen ipsum habent Auctorem. Manu quoque exaratum vidi *Magistri Johannis de Reperissa sacrae Theologiae Professoris Librum de consideratione quintae Essentiae, qui nuncupatur quinta Essentia rerum, tradendus pauperibus*. Fuit hic Scriptor Ordinis Minorum, & vixit circiter Annum MCCXL. Quantopere postea invaluerit, & adhuc in honore & usu sit apud non paucos perniciofa haec dulcium desideriorum officina, non est hujus loci inquirere, aut meminisse.

Illud potius animadvertam, ante paucos annos floruisse (idque Eruditibus jandiu notum) in maxima Galliarum Urbe virum tum variâ Eruditione, tum editis Libris clarissimum, quem admiranda opinio invaluisse fertur (ipso tamen pernegante) videlicet, si sacras Scripturas excipias, Tullium, Vergilium, ac Plinium, reliquos antiquitatis Libros figmenta fuisse Monachorum, qui Saeculis barbaricis otium ac solitudinem non aliâ ratione demulcere se posse

A rati, sese exercebant in conficiendis Libris, hos veterum Latinorum nomine inscribentes, ut aut majorem iis famam compararent, aut cariori pretio divenderent. Non is certe sum, qui hanc opinionem homine sanae mentis & Catholico indignam, utpote quae *Septicismum, immo & Pyrrhonismum invehit, & per latus Religioni sanctissimae vulnera non una infert, refellere velim. Jandiu illam sapientes viri confutarunt, atque exploserunt; ipseque Scriptor ab ea se alienum publicâ protestatione professus fuit. Literariae Historiae, Librorumque veterum aliquantulum peritus, novit sane, aliqua nos habere conficta ab antiquis; sed simul intelligit, fieri nunquam potuisse (praesertim quod est ad Historica) ut tot homines ad tot effingenda conspirarent. Et si quis etiam conspirasset, vires omnino ei defuturas fuisse ad mentiendas bono aliquo colore antiquorum res gestas, & per tempora distribuendas, nisi Historicos praecedentes prae oculis habuisset. Quamquam iis etiam habitis apti nunquam fuissent rudi eâ tempestate Scriptores ejusmodi ad sermonem, stilum, ritum, ac mores veterum Latinorum tam recte imitandos, ut detegendae fraudis nulla nobis reliqua esset ratio. Monstra haec sunt in unius duntaxat hominis laesâ aut infirmâ imaginatione nata. Sed is potissimum sentiat, quantum haec pugnent contra rerum naturam, qui probe teneat, quot ineptiis, & quàm rudi stilo abundarint majores nostri, dum ignorantiae tempora fluebant, & quàm longè fuerint a stilo, ab eruditione, vigore, omnibusque (uno verbo dicam) antiquorum nervis atque ornamentis. Occurrebat mihi in Ambrosiana Bibliotheca post Sallustii Libros

* Scepticismum legi oportere videtur haud dubie.

bros de Bello Jugurthino, Anonimi cujusdam *Historia de bellis civilibus inter Caesarem & Pompejum*. En prima Opusculi verba; *Cum hyemis tempore Caesar apud Francigenas, alio nomine Belgas appellatos, desineretur, & ejus esset dispositionis eos Francigenas, liberos & Franchos, & in pace confirmare & manutenere &c.* Viden' infelicissimum stilum, barbarie undique redundantem? Sentis ne eruditionem cum ipsis temporibus, de quibus agitur, incaute pugnans? Hisce verbis describenda susceperat veterum acta Scriptor hic misellus, suae tempestatis vulnera tam aperte prodens. Eodem stilo is pergit usque ad Pompeji mortem, reliquis in MSto Codice desideratis. Ante quadringentos annos ille Codex mihi visus est exaratus. Hinc habes, quid possent obscurorum temporum ingenia. Quod si non desunt confictae veterum Epistolae, spuria Martyrum Acta, Diplomata deploratae fidei, atque aliae ejusmodi imposturae, quibus nulla aetas caruit: attamen pleraque ex adulterinis hujusmodi foetibus secum detulere aliquas, easque apertas, falsitatis notas, quas rudia quidem Saecula minime animadvertabant, sed postrema haec Secula, restituto sanioris Critices usu, recte perspiciunt. Atque

A heic fateor, me ancipitem diu olim sterisse, num inter Historias a sciolo aliquo serius fidas recensendum esset Opusculum, cujus fragmenta mihi occurrerunt inter Ambrosianae Bibliothecae Codices MStos cum hoc titulo: *Itinerarium Alexandri Magni at Constantium Imperatorum*. Vetusissimus erat simulque pervetustis Characteribus exaratus ille Codex, sed a Librario tam foede identidem corruptus, ut quis sensus verbis inesset, saepe assequi vel meditando nequirem. Ego specimen illius Lectori exhibere decrevi, cumque judicem statuere hujusmodi operis. Prius tamen differri nolo, me dum juvenis haec describerem, locis nonnullis ex ingenio meo, ut aliquis esset sensus, verba commodasse, aliaque a me fuisse emendata: cujus licentiae, dum haec scribo, me poenitet. Alia tamen loca, qualia erant, vitiata reliqui, ut inde eluceret inconcinna narrationis imago. Sed acqui bonique faciat humanissimus Lector, si quod nunc possum, quanquam non satis, ut vellem accurate, exhibeo. In Notis ad Capitolinum meminit Salmasius Vitae Alexandri Magni conscriptae ab incerto Auctore, qui sub Constantio vixit. An hoc ipsum Opusculum ille indicet, ignoro.

Fragmentum Itinerarii Alexandri Magni ab Anonymo perscripti ad Constantium Imperatorem.

Dextrum omen tibi, & magisterio futurorum, Domine Constanti, bonis melior Imperator, me patratuum putabam, si tibi orso feliciter jam, accinctoque ad Persicam expeditionem, Itinerarium Principum eodem tempore gloriosorum Alexandri scilicet Magni, Trajanique conscriptum offerrem. Et sane li-

Ebens & cum amore labori succubui. Regentium enim prospera in partem subditos vocant, & ab horum cordibus exprimunt gratulationis gaudiorumque officia. Ac licet, si quid in iis aut praeterierim, aut implicare retulerim, culpam sciam in me etiam redundaturam; quoniam tamen quisque mortalium jure na-

turæ in eo se plus diligit, a quo ipse defenditur, opus suscepti tributum venerationis futurum: Sed enim quamvis factorum egregiorum sit inops lingua testis ignobilis, ego tamen audacter onus subeo, non meis quidem fretus, verum externi ingenii viribus. Nec de loquacium numero vitibus usus Auctoribus, sed quos fidei amicissimos vetus censura pronunciat, quosque istic, quâ potui, tibi circumcisâ curiositate collegi, adhibito sane verborum cultu restrictius quàm voti communis utilitas, aut privatae jactantiae gloria petebat. Itinerarium denique pro Breviario superscripti, castigans operis ejus etiam nomine facultatem, scilicet ut virtutibus tuis, animoque laudem sciens iritamentum foret in causâ olim pari scire obsecusam rationi fortunam. Praesertim cum illinc tu res Martias auspice, ubi quemque fidentiores merita Imperii sublimarunt. Utinam illic triumphorum tuorum stipendiis imbuares, ubi quisque felicior pro gestis apicem posuit, scilicet, ut dum hereditaria virtute magnos conatus paternis maturitatibus admolis, inclysorum quamaxime Principum merita supervadas, quousque protinus te te in omni hac parilitate nec consilii poeniteat, nec pudeat verò fortunae. Quamquam majora longe felicioraque profecto, sint vobis exempla de maximis Constantinis Patre vel Fratre, certe quae priora sunt tempora, etiamsi meritis secunda tu feceris, ipsos illis, si quis sanctus est sensus, voto accessuros existimo. Tibi enim in Persas hereditarium munus est, ut qui Romana tamdiu arma tremuerunt, per te tandem ad nostratum nomen recepti, interque provincias nostras Civitate Romana donati, discant esse beneficio viventium liberi, qui omnes illic fastibus regis mancipati milites quidem bello, sed servi pace censentur. Igitur si Tevontius Varro Cneo Pompejo olim per

A Hispanias militaturo Librum illum Ephemeros sub nomine laboravit, ut res externas eidem gressuro aperiret, ne is Oceani pericula peteret, utque omnes reliquos motus aëreos praescientiae fide declinaret: cur ego tibi rem nostrae salutis adgresso non ut ex bona flamma virtutum hanc facem praeseram? quantum enim ingenio minor, tantum hoc voto

B Varrene sum potior, ut vel inde quantum corporis liber, animi tamen vobis militem viribus, dum perennibus votis regionem illam peto, quam veteres viam fortitudini straverunt, quaeque tibi nunc pro omnium salute carpenda est. Neque enim ego heic elegantiam sermonis affecto, cui de commodo usus ipsius laboratur, quum sit felicitas major in tali opere versari potuisse, quod profit, quam composuisse quod placeat, ut quo aperior fuerit dicti simplicitas, eo etiam fidei plus & luminis habeat enarratio. Quippe quoniam in tabulis veritas palma rapuerit eloquentiae, quae ubi arte protegatur, Scriptor pro auctore laudatur. Sed mihi heic & materiae parilitas blanda est & germanitas spei de te scripturo tum Alexandri tum Trajani gloriis postiora promittit, quibus cum tibi sane commune est, saevam hanc bellis lineam tangere. Aetas alterius poenes te est, alterius verò consilium, si non aetatem vincis. Quippe Alexandro illi interim sic aequabere: Magnus ille cognomine, tu verò Maximi filius, eandem fere natus in terrâ, eodem atque inde ducis exercitum, numero militum par, sed melior examine; eandem ultimus injuriam, sed disparis contumeliae. Ex quo jure sane sit praesumendum, quod aequali omine militans, pari potior fortunâ. Haecenus socius exemplo, ceterum pro merito felicior, siquidem Deo praesidi acceptiora sunt vota, quae jus & modestia concepit, quam quae effertis moribus inconsulta arrogantia rapit. Ille sibi

sibi soli vicisse gloriatur, factusque est in amicos saevior quo felicior, fructu victoriae tumidus, & ob id tumultuatus. Saluti veid Romanæ tu militans, ad illius Imperium parili aetate contendis, cujus te gloriae immortalitas comitabitur. Sed ne tibi tantis ac talibus occupato plura obloquar, hinc exordium faciam.

Alexander natus Olympiade generis Aeacidarum patre ambiguus fuit. A Jove enim Amnone, ut fama tulit, aut a Philippo Heraclide prodiit. Sed ubi Philippo successit, eumque ultus est, Pausaniâ caeso cum tribus filiis, quod hi praesidentem Argensi theatro Philippum interemissent, proinus Imperio Macedoniae positus, omnique in jus suum cum arcibus regis Peloponeso quaesitâ, consensu cunctorum in Persas ducere exercitum meruit, solis id modo Lacedemoniis reuentibus. Eorum tamen animos gloriae meliorumque spes & alienae ambitionis terror vicis, quoniam imperium sola res est, cujus pretium periculis aestimatur. Cum his igitur Alexander aetatis anno vicesimo, ut se tanto apparatus idoneum faceret, legit militem voluntarium, ac sibi voto competentem, non numero uberi, verum viribus alacritatisque usibus animatissimum. Etenim ut id esset commodius, sese in exemplo ponebat, quippe ipse visu arguta, navibusque subaquilinis fuit, fronte omni nuda, plerumque quamvis pinguius fimbriata de exercitio ob vehementiam equitandi, cujus id arbitrio dabat, ex quo relictam comam jacere sibi in contrarium fecerat. Idque decentius militi arbitrabatur, quàm si deflueret. Statura juvenis mediocris, membris exsuccior, sed quae nullas ferventi moras adferret, quod plus usui quàm contemptui lenocinaretur. Crebrioribus quippe musculis tubercens, miris nervorum coetibus intendebatur, pernix cursu quò vellet, vehemens impetu què raperetur. Nimitis tormento ja-

A culandi configere quem destinasset peritus, fervens irruere quò auderet, constans excipere, quò confideret, eminus certus, communis violentus, eques improvidus turbidusque, pedes intervitus pervicaxque. Sed quid ego tibi Alexandrum dicam? Tu te videso, nam nec blandiri proposui, & nolo videri auribus gratiosus, ubi oculus iudicium ferre de omnibus potest. Is igitur Magnus sibi Peloponesum, B Urbesque subditas multâ benevolentia pignoreratus est, Tbracas quoque animo variantes impigre subegit ab Orbelo monte, qui imminet Philippis Urbe Philippaea Haemo usque ad Istrî ostia. Exinde cum mari dextro perque Euxinum militans Meoti transmissâ jam remeans quum in Gothos irruisset, eos quoque superat bello. C Die eâtem regressus ad suos, sum Dabas, Moesosque, & Illyrios, Dalmatasque omne justis proeliis superat, componisque, & Thebas Baeotias diruit tumultuatas. Itaque iter in Asiam auspicienti nunciatur Orpheos musici statuam plurimum sudavisse, itque laboris fore ingentis, sed tamen laudes ejus certissime praenunciari. His magis incensus verbis Hellepontum proficiscitur; mandat imperii Macedonici, ac Peloponesi Antipatra procuracionem sub sui nomine; nec plus suorum quàm peditum decem, equitumque quinque millibus comitatus proficiscitur. Agmen verò ceterum, & E auxilia aliarum gentium classe vehentur, belli usibus divite, quae Amphipoli in Strymone incolis * erat. Eo usque a matre deductus acuitur ad gloriam, ita nobilitas & in feminis periculis est amica. Igitur ipse per Abderam, Maroniamque, sum H-brum & Melaniam amnes, Classis verò circuitu omni vigesimo die Seston utriusque adpulere, Abidumque transmittunt, & Diis Heroibus, qui regionem incolunt, litant. Ubique hastâ humi fixa omen sibi quisque facit Asiae bello quaerendae, quam Per-

sa miles eâ tempestate possidebat. Exin praemittit Parmenionem & Aitalum duces, qui Satrapas septem, omnem Asiam praetendentes irritamentis a sese diducerent, spargerentque quoniam primo consilio de summa belli decernere Alexander declinabat. Sed enim Satrapae notam ignaviae delinantes, quam in se scirent a Rege supplicio puniendam, ubi de Alexandri adventu comperere, apud flumen Granicum congreges locant castra, quod is Granicus a Dacis confiniis repens praecipitio montano descendens, ruensque impetu sonoro, agmen navale arcebat, in quo sperazo segnius venerat eminus Macedo. Res verò erat barbaris ceu secura, Graecis ardua, amnem tantae latitudinis, & torrentis profundi abruptis utrimque ripis adversum aciem evadere, quae multiplici numero gregasim sparsis consisteret. Nihilominus ubi suos quoque Alexander velut ex pari obvianturos sub luce composuit, paulisper moratus itidem, ut digesta acies erat, aequali fronte vadum evincere incitat. Ita rem belli aggreditur, audaciâ ne majori an fortunâ suâ haud pronuncies: exemplo praesentium vires adauget. Jamque alveus tot millibus obsentus armatis incertâ fortunâ omnium animos desinebat, quum ad ripas tandem quidam feruntur. Ubi emerfissent, mutuo admirandulabundi sociorum saluti prospicere, mox scutum levare, tela imminentium fundere, praerupta litoris complanare, trudere infestantes. Tum quicumque evaserat prior, vim cavere irruentium, sequentium ora tueri, & ordines struere laborabat. Satis enim constat, heic quoque laudis palmam paenes Regem fuisse. Dirigens quippe Alexander ante omnes cornu dextrum, scandensque obviam litoris partem, cum in sese duces hostium excivisset, ferventius bello usus hostilibus turmis terrorem incussit. Namque ubi ei hasta perfracta est, dum circumspicitas

A suos, dumque sibi porrigi aliam petit, irruenti Mitridati, qui gener Dario Regi erat, telum, quod accepit, insorsit. Quo protinus strato, & jam tunc in haec intento a tergo supervolat Spyridates, libraveratque jam lanceam brachium bellantis Alexandri petiturus. Sed & iste intusfectus, vetitusque facere, quod minabatur. Eis caesis aditus bellantibus datus, & virtutis exemplum reliquis insequentibus. Haec denique suis mora transeuntibus. Tum proelium liberis dextris instructum, omnesque ad interneccionem hostes compulsi fuissent, nisi pauci, qui studio fugae arma prae onere abjecerant, in victorum manus incidissent capti, quorum plerique Athenienses Persis pretio militabant. Hos quidem ferro victos ad Macedoniae vira transferrî jubet, reliquos humo tradi; praedae pleraque jactans gloriae matri transmittit.

C Igitur hac belli fortunâ in confidentiam consequentium eruditus, Lidiae, reliquaque recepit Asiae Civitates, Persis navale bellum frustra tentantibus, quoniam terrestribus undique sumibus aus praestidiis arcebantur. Fuit tamen Alexandro etiam Halicarnassi anceps bellum, Urbemque obsidione vix cepit & diruit. Propiciatus hinc post Reginae, cui mox reddidit. Regnum ejus Urbis, ab eâque filium se dici dignantissime pactus est. Exin Lyciam ac Phrygiam suas facit: quumque agevet Phaselide, audit Alexander Aeropi filium adveniri se hortatu Darii res velle novare; promissis additis, ut si is Magnum Alexandrum oppressisset, Regno ejus uteretur. Missa ad illum insuper auri talenta mille, & militia Persarum. Non ignota haec Alexandro, cui aliunde suspicio erat, inter Philippi interfectores aut conscios Aeropum fuisse, atque ejus heredes callidam occultare dementiam. Et est creditum facile, quod conscientia opinatur ad sui

meritum. Pergens itaque Alexander Pamphiliæ fines protinus transit. Hinc Aspensidis condicione imperatâ sollicitatis, quum eos iussis minime obsequentes audisset, regressus eos transeundo captivavit. Tum itinere mutato Pisidiam una cum exercitu repedans, veniti ausam invitamque obsequiis a Galasso expugnant Urbem monte munitam, perque Sagarim Phrygiæ amnem ad Euxinum venit, ubi de Macedonia coacti milites tum pedites tum equites eidem sunt additi vivibus magis quam numero potentes. Quibus peractis protinus per Bithyniam, Galatiam, & Cappadociam, superato Tauro Tarsum Ciliciæ venit. Artamenes Satrapa magnâ cum militum manu bellum patravit, & in Cilicia potens secebat. Atversus illos Alexander, ut ei mos erat, armis gravis, peditem suum pedes ipse in acie comitabatur. Sed ex adverso ii fugerant, qui prius arma corripuerant. Artamenes ipse suorum consilium secutus est. Ubi verdè Rex Tarsum invadebat, sudore & pulvere opertus, Cignum amnem videt Urbis ejus media pervadere, coetu avium coronatum, mundum facie, acutum frigore. Dolectatus elemento tali, seu potius aestu victus, ac desiderans frigoris, aut etiam ut fortitudinem suam insuentium civium theatro jactaret, saltu pontem fluminis scandit, inque amnem sese translatus alacri saltu præcipitat, omnemque latitudinem natat. Verùm minores animo corporis vires fuere, calens quippe ac vaporatus aestu, fluminis frigore in intima penetrante, rigentes nervos ita contraxit, ut ipsis vitalibus vi frigoris ebriatis spe bonâ medici laherentur, ni amore in eum diligentiores fuissent. Et tum quidem ferur illud specimen existisse Alexandri virtutum ad amicitiam admirabile. Philippus medicus alvo ejus incitandæ potum parabat. Id Parmenion acmulus Philippo venenum noxium dicens, literis

A Regem uti poculo lethali prohibebat. Quas ubi Alexander haustus excurrit, chartam medico legendam præbens, illico ipse poculum stringit, unaque vitium morbi & calumniæ diluit, docuitque amicitias probatas secundam non recipere deliberationem. Postquam id magnæ curæ Alexandro fuit, Ciliciam quoque ab hostibus purgare instituit. B Jamque Mallon Urbem appulerat Ciliciæ non ignobilem, cum Darius ei annuntiatur cum omni apparatu belli biduum abesse. Quæ res Macedonas itinere præversos tantum in belli ardorem spe præsumptæ victoriæ levat, ut ipso biduo gravarentur morâ & toedio. Ad Issum denique uterque concurrunt, aciemque angustiis loci faucibus struunt. C Atque hæc sane operæ prærium foret, si modò suscepta opera pateretur, referre in milites utrimque regalia incitamenta, ut hinc Græcis ultionis necessitas dista sit, & sui dignitas, & præjudicia fortunæ; at contra Persis adrogantia ventilata, summam, ubi fuerint, visam illic relinquendam, ubi victoria sequeveretur. Quum verdè Alexander Hammonis numine &c.

D Doleo nunc, me cetera non descripsisse. Verùm ultra non sum progressus, quippe fortasse nihil mihi tunc visus est Libellus complecti, quod jam a Curtio, Arriano, aliisque Scriptoribus, & quidem fufius, in Vita Alexandri Magni, literis consignatum non haberemus. E Prætere ne ipse quidem Libellus multum procedebat in gestis illius enarrandis, & potissima forsitan paginarum pars in Codice desiderabatur. Ceterum Anno Christi CCCLX. Constantius Augustus expeditionem Persicam suscepit, sed morte præoccupatus complere non potuit. Hæc autem & stili vigor, & Præfationis series indicare videntur Scriptorem

non alienum revera ab aetate Constantii Augusti, & Latinum potius quam Graecum. Videas etiam ab eo laudari *Librum illum Ephemeridos nomine, quem Terentius Varro Gneo Pompejo olim per Hispanias militaturo laboravit, pro elaboravit.* Varroniani hujus Operis apud quemquam alium mentionem nondum offendi. Proinde in eam conjecturam abii, non esse forsan hoc Opusculum imposturam Saeculorum subsequentium; immo nobis dolendum, excidisse jam, neque in Ambrosiano Codice legi, quae ad Trajani itinera spectabant: haec enim in primis Historiae intererat nobis servata fuisse. Leguntur etiam in Codice MSto membranaceo Bibliothecae Estensis *Gesta Alexandri Magni*, ab impostore quodam ante complura Secula, uti videtur, conscripta. Ibi multae illius Epistolae ad *Didimum Bragmarorum Didascalum, ad Candacem Reginam, ad Talistridam Reginam &c.* Aliae *Darii, Porri Regum &c.* Subsequuntur *Gesta Julii Caesaris*, & ipsa a sciolo quopiam barbaricis temporibus digesta, multisque fabulis mixta atque fucata. Liceat addere, nondum mihi fuisse persuasum, *Phalaridis, Hippocratis, Diogenis*, aliorumque vetustissimorum hominum *Epistolas*, e quibus pleraeque Cujacius, vir Clariss. evulgavit, certissimos esse illorum Auctorum foetus, quorum nomen praeseferunt. Vereor ego, ne olim tam magnificis nominibus quisquam illuserit literario O-bi, aut ne exercitationis causa confictae in Scholis literae pro veris tandem & venditatae & exceptae fuerint. Ita posteriorum Saeculorum figmenta puto *Epistolas magni Turci a Laudivio Equite Hierosolymitano* editas, quae in altero Estensis Bibliothecae Codice Anno MCCCC-

A LXXV. exaratae occurrunt post Phalaridis Epistolas. Subsequitur in hoc eodem Codice *Quinti Curtii viri clarissimi Epistolarum Liber.* Haec omnia suppositicia, simulque ridenda. Neque omittendae Romanenses Fabulae, vetustis quoque Seculis magni factae, & ab otii amatoribus studiosissime perquisitae, de quibus eruditissimum Tractatum nostris temporibus edidit Clarissimus Huetius. Immanis ejusmodi Fabularum est antiquitas, eaque Galli praecipue, Angli, & Hispani magnam animi contentione excoluerunt, quum vulgus, ac muliebre in primis genus, hisce dulcibus admirandisque figmentis delectarentur. Censet de Marca in *Histor. Marcae Hispanicae Lib. 3. Cap. 6.* *fabularum Historiarum originem deberi in Occidente ingenii Hispanicis, quae eas componere olim amabant ad usum histionum in theatris.* Ex hoc fonte, addit ille, *prodit liber de Vita Karoli Magni editus sub nomine Tilpini Archiepiscopi Remensis, ut inde ei conciliaretur auctoritas.* Et profecto Rodericus Toletanus *Lib. 4. Rer. Hispanicar. Cap. X.* quanquam plures & ipse fabulas venditet, nihilominus ait: *Nonnulli histionum fabulis inhaerentes, ferunt Carolum Civitates plurimas, Castra, & Oppida in Hispaniis acquisisse &c.* Temperantiora vero in ejusmodi studio inani fuisse Italico- rum ingenia, mihi persuadeo, quum raros hanc in rem foetus ab eorum calamo profectos Bibliothecae nobis offerant. Immo Guilielmus Ventura Historicus in *Chronico Astensi*, dum postremas tabulas Anno MCCCX. conderet, inter alia monita liberis suis relicta, hoc etiam protulit *Tom. XI. pag. 228. Rer. Italicarum: Fabulas scriptas in Libris, qui Romanzi vocantur, vitare debeant, quos sen-*

A
B
C
D
E

per odio habui. Attamen ut ostendam, ne illos quidem abhorruisse olim ab istis Fabulis, exerere juvat fragmentum non contemnendum, non ad eruditionem, sed ad voluptatem Lectoris, ficta minime averfantis, fortasse non inutile. Jam quidquid Chronici Novaliciensis Monasterii confessisse potui, conjeci in Corpus Rer. Italicar. Part. II. Tomi II. pag. 700. Monuit me postea nobilis vir, & antiquitatum studiosissimus, Comes de Robilant, Taurinensis, se incidisse in vetustissimas membranas, mutilas tamen, e quibus illud ipsum Chronicon descriptum ante fuerat. Illic desiderari quidem multa, quae ego deperdita dolueram: superesse nihilominus pauca, mihi nondum visa, quae pro sua humanitate etiam offerebat. Ad excipiendum hoc munus me sane impigrum non praebui.

A Dixeram in Praefatione ad idem Chronicon, ejus Auctorem fabulis mirum in modum fuisse deditum. Acceptis novis hisce fragmentis, luculentius in eadem sententia sum confirmatus. Is autem in Waltharii Monachi gestis recensendis ante oculos habuisse videtur Fabulam quampiam Romanensem, Saeculo fortasse Decimo a Christo nato conscriptam, & metro illigatam: nam quae fabulosa de ipso narrat, aut ex integris versibus, aut ex hemistichiis pleraque constant. *Metricanorum* ipse non uno in loco laudat, idest Poëtam, a quo is versus illos fuerat mutuatus. Ea autem, qualiacumque sint, apponere juvat, tum ut quaecumque de Novaliciensi Chronico supersunt, in omnium manibus versentur, tum etiam, ut Lector habeat specimen Romanensis Fabulae tandiu in Italia confectae.

Fragmenta Chronici Novaliciensis, inter quae Fabula de Waltharii Monachi primis gestis Heroicis, Saeculo, ut videtur, Decimo conscripta occurrit.

..... (a) plenus miraculis clavit. Hic nullum thesaurum in ipso fabricavit vel adunavit loco, quemadmodum hodie cernitur in ipsis vastis aureis & argenteis, vel Libris ab ipso compositis. Eodem autem tempore veniens quidam Monachus in ipsa Abbatia ad Abbatem Eldheradum, vivum omnia sanctissimum, qui habitabat in vallem Bramisinensem, ubi hodie dicitur Monasterium. Habentur nam quaedam in eo balnea calida, muro & calce olim composita, & quatuor Ecclesiae ab eisdem Monachis aedificatae: una in honore Sanctae Dei Genitricis: alia namque in honore beati Petri: tertia verò in honore Sancti Andreae: & quarta in ho-

D novere beati Martini gloriosi Confessoris: Vallis ipsa venationibus & piscationibus apta, sed a serpentibus oppido infesta. Hujusmodi verò Monachi, ut supra dixi, quum venissent ad Abbatem Eldheradum, insinuaverunt illi omnem molestiam illarum serpentium, dicentes: Domine, inquit, nequimus ultra manere in eodem loco, ubi haecenus habitavimus, propter multitudinem serpentium inibi manentium. Quis ait illis: Nolite timere; sed revertimini, & terram illam more solito operamini. Ego enim ocius subsequar vos. Illis autem regredientibus, secutus est eos Abbas ille venerabilis cum aliquantis Fratribus, ubi quum

per-

(a) E Libri Primi, qui jam integer excidit, Capite postremo pauca haec supersunt.

pervenissent ad praedictum Vicum, oratione facta, in circuitu ipsius Vici cum ferula, quam manu gestabat, coepit ire, ac multisudinem serpentium congregans, adunavit eas in loco quodam modicum cavato. Ibi praeicipiens eis in nomine Domini cunctis diebus manere, dicens etiam: Si contigerit vobis usquam progredi, praecipio vobis in nomine Domini, nemini hominum noceatis. Quae usque in hodiernum diem obediunt cunctae Abbatem illum. Sed quum a magno aestu contingit eas calefieri, videntur aliquantulum peragraré per Vicum, & per domos intrare, & ad ignem usque progredi; aliquando inter duos jacentes in lecto inveniuntur, aliquando verò in cunabulo cum puero cubare absque ullo nocumento. Est autem locus ille, ubi praedictae manent serpentes, modicus; qui manent in petrarum foraminibus; & est locus ipse situs juxta Azuzane fluvium.

Explicit Liber Primus.

Incipiunt Capitula Libri Secundi. (b)

ERat (c) autem Vallis ipsa valde decora, hominibus copiosa & perlatrata Ecclesiis..... in orationibus, ubi tantus Monachorum orabat exercitus; in qua nonnullae erant Ecclesiae, in quibus dum praedicti manebant Monachi seni vel duodeni, quos cibo & vestimento adornare accurabant. Et in ipso Monasterio Coenobitae ipsi praedicti sunt, qui plures in communem habitant, ut beatus Hieronymus ad Virginem..... dicit. Prima apud eos erat confederatio praedictis majoribus, & quidquid dixerint, facere..... centurias..... ha-

Aberent. Manebant igitur praedicti separatis & sejunctis cellulis, usque ad horam plenam tertiam, secundum institutum illis erat. Ibique Psalmis, Hymnis, orationibus unusquisque vacabat. Nemo pergebat &c. (d)

„ Ast (e) adolescentes propriis conspectibus ambos
 „ Semper inesse jubet, sed & artibus imbuunt illos:
 „ Praesertimque jocos belli sub tempore habentis,
 „ Qui simul ingenio crescentis mentis & aetate,
 „ Robore vincebant fortes animoque Sophistas,
 „ Donec jam cunctos superarent fortiter Hunnos.
 „ Militiae primos tunc Attila fecerat illos.

Sed non immerito: quoniam si quando moveret bella per insignes regionum illarum, isti ex pugna victoria micabant. Ideoque Princeps ille quidam dilexerat illos. Virgo etiam, quae cum ipsis ducta fuerat captiva, Deo sibi praestante, Reginae placavit vultum, & ipsa auxit illi amorem. Nobilis ergo moribus & operibus abundans sapientiae, & ad ultimum verò fit ipsa Regis & Reginae thesauris custodia cunctis, & modicum desse quin regnet & ipsa;

D „ Nam quidquid voluit de rebus fecit & actis.

E Gybicus interea Rex Francorum defungitur, & Regno illo Cundbavius ei successit filius, statimque foedera Pannoniarum dissolvit, atque censum illi deinceps

(b) Liber Secundus jam editus est, exceptis subsequentibus fragmentis.

(c) Haec sunt addenda ad Caput Primum Libri Secundi.

(d) ut in editis.

(e) En Romanensis Fabulae versus. Hi vero cum reliquis, quae in hoc fragmento prolixiori supersunt, addendi sunt ad Caput Nonum Secundi Libri.

deinceps negavit. At verò Haganus exul agnitâ proprii Domini morte, illico fugam parat. Ex cujus discessu Rex cum Reginâ multum dolentes, *Waltharium* retinere nitentes, ne fortè simili exitu illum amitterent, rogare illum coeperunt, ut filiam alicujus Regis *Satrapis Pannoniarum* sumeret sibi uxorem, & ipse ampliaret illi vira domosque. Quibus *Waltharius* talia respondit verba: Si nuptam, inquit, accipiam, secundùm Domini praeceptum, in primis vinciar curis & amore puellae,

„ Aedificare domos, cultumque in-
„ tendere ruris.

Nil ergo, mi Senior, tam dulce mihi, quam semper tibi inesse fidelis; teque, optime, deprecor, Pater, per propriam vitam, atque per invictam gentem *Pannoniarum*,

„ Ut non ulterius me cogas sume-
„ re taedas.

Quum haec dixisset, sermones statim deserit omnes. Sicque Rex deceptus, sperans *Waltharium* recedere numquam. Moxque *Satrapae* illi certissima venerat fama, de quadam gente quondam ab *Hunnis* devicta, super se iterum hostiliter ruente. Tunc ad *Waltharium* convertitur actio rerum;

„ Quos mox militiam percensuit ordine
„ totam;
„ Et bellatorum confortat corda suorum.
„ Nec mora. Consurgit sequiturque exer-
„ citus omnis.

Et ecce locum conspexerat pugnae, & numeratam per latos aciem campos; jamque congressus uterque infra teli ja-

A „ Constiturat cuneus. Tunc utique cla-
„ mor ad auras
„ Tollitur, horrendâ confundit classica
„ voce:
„ Continuoque hastae volitant hinc in-
„ deque densae,
„ Fraxinus & cornua ludum miscebat
„ in unum,
„ Fulminis inque modum cuspis vibrata
„ micabat.
B „ Fulmineos premunt enses, clypeosque
revolvunt.

Inde concurrunt acies, & per modum pugnam restaurant, ibique pectora equorum partim rumpuntur pectoribus; sternuntur & quasdam partes virorum duro umbone.

C „ *Waltharius* tamen in medio furit
„ agmine bello,
„ Obvia quaeque metens armis, hac li-
„ mite pergens.
„ Nunc ubi conspiciunt hostes tantas
„ dare strages,
„ Ac si praesentem metuebant cernere
„ mortem,
D „ Et quemcumque locum, seu dextram
„ sive sinistram
„ *Waltharius* pereret, cunctis mox terga
„ dederunt.

Quumque ex victoria coronatus lauro *Waltharius* cum *Hunnis* reverteretur, mox *Falagini* *Ministri* arcis ipsius laeti occurrerunt, equitemque tenebant, donec vir in lytus ex alta descenderet sella. Quemque demum fortè requirunt, si bene res vergant. Qui modicum illis narrans intraverat aulam. Erat enim oppido lapsus; Regisque cubile petebat. Illicque in ingressu *Hilgundem* solam offendit residentem; cui post amabilem amplexionem atque dulcia oscula dixit:

„ Ocuis

- „ Ocius huc potum ferto, quia fef-
 „ sus anhelo.
 „ Illa meo tallum complevit mox pre-
 „ tiosum,

atque *Walshario ad bibendum obtulit:*
quem signans recepit, virginemque ma-
num propria constrinxit. At illa vesicens
vultum insendit in eum. Quumque Wal-
sharius bibisset, vacuum vas reddidit
illi. Ambo enim noverans de se spon-
salia facta.

- „ Provocat & tali cavam sermone.....
 „ velli.
 „ Exilium pariter patimur jam tem-
 „ pore tanto.

Non ignoramus enim quod nostri
 quondam parentes

- „ Inter se nostrâ de re fecere futurâ.

Quae quum diu talia & alia hujusmo-
di audisset virgo verba, cogitabat, hoc
illi per ironiam dicere. Sed paululum
quum conticuisse, talia illi fatur:

- „ Quid linguâ simulas? quid ab imo
 „ pectore damnas?
 „ Ore mihi fingis toto, quod corde
 „ refutas;

tamquam si fit tibi magnus pudor
 ducere nuptam

- „ *Viv sapiens contra respondit, & in-*
 „ *tulit ista:*
 „ Absit, quod memoras. Dextrorsum
 „ porrige sensum.

Scis enim numquam, me simulatâ
 mente locutum. Adest heic nullus,
 exceptis nobis duobus. Amodo nam-
 que esto mente sollicita, quae extrin-
 secus es Regis Reginaeque thesauris
 custodia.

- A „ In primis galeam Regis, tunicam-
 „ que tralicem
 „ Affer, loriam fabrorum insigne
 „ ferentem.
 „ Diripe bina, dehinc mediocria
 „ scrinia tolle.
 „ His armillarum tantum da Pan-
 „ nonicarum,

B donec vix relevas unum ad pectoris
 onus.

- „ Inde quater binum mihi fac de
 „ more cothurnum.
 „ Infuper a fabris hamos clam posce
 „ retortos.
 „ Nostra viatica sint pisces, simul
 „ atque volucres.
 C „ Ipse ego piscator, sed auceps esse
 „ cohortor.
 „ Haec intra hebdomadem caute per
 „ singula comple.

Audisti, quod habere vianti neces-
 se est.

- D „ Postquam septenos Phoebus remea-
 „ verit orbes,

convivia laeta parabo Regi ac Regi-
 nae, Satrapis, Ducibus, famulisque;
 atque omni ingenio potus saepius il-
 linire studebo, ita ut nullus superius
 sit, qui sciat, vel recognoscat, cur
 vel ob quam causam factum sit tale
 convivium. Te tamen praemoneo,
 mediocriter vino utere, ut vix sitim
 extinguas ad mensam. Reliqui verò
 quum surrexerint, tu illico ad nota
 recurre opuscula. At ubi potus vic-
 lentia superaverit cunctos,

- E „ Tunc simul Occiduas properemus
 „ quaerere partes.

Virgo verò dicta vini valde memor
praecepta complevit. Et ecce praefinita
dies epularum venit, & ipse

„Walthevius magnis instruxit sumptibus
„escas.

Luxuria denique in mediâ residebat men-
sâ. Rex itaque ingreditur aulam velis
undique septam. Heroës itaque solito
salutans, quem magnanimitas duxerat
ad solium, quem byssus composuit &
estrum.

„Confedit, laterique Duces hinc inde
„que binos
„Assedere jubet, reliquos locat ipse
„Minister.

Centenos simul accubitus, & diversas
dapes libans conviva redundat. His
sublatis aliae referuntur edendae,

„Et pigmentatas crateres Bacchus a-
„dornat.
„Walthevius cunctos ad vinum hortatur
„& escas.

Postquam depulsa fames, atque sublata
mensa, Walthevius jam dictus Domi-
num laetanter adorsus, dixit: In hoc
rogito gratiam vestram, ut clarescat
in primis, atque vos reliquos laeti-
ficetis:

„Qui simul in verbo nappam dedit
„arte paratam,

gesta referentem prior..... ordinem
fenturae ipsius, quam Rex accipiens
uno haustu vacuaverat. Et confestim
jubet vel quos omnes tali bibitione inci-
tari. Tunc citissime accurrunt pincernae
atque recurrunt: pocula plena dabant,
& inania suscipiebant.

A „Ebrietas fervens totâ dominatur in
„aulâ.

„Balbutis madido facundia fusa palato.

Seniores fortes videres plantis titubare:

„Taliter in seram perduxit Bacchica
„noctem:-

B Nam in re volentes Walthevius munere
retraxit, donec perfecti somno, postuque
gravati, per porticibus sternuntur humo
tenus omnes passim. Etiam si tota Civi-
tas igne fuisset succensa, & ipsa flam-
mivoma super ipsos crassari videretur,
scilicet minitans mortem, nullus reman-
sisset, qui scire potuisset causam. Tam-
dem dilectam vocat ad se mox mulie-
rem, praecipiens causas quantocius de-
ferre paratas. Et ipse de stabulis duxit
meliolem equorum, quem ob virtutem
Leonem vocitaverat ipse.

C „Stat sonipes ac frenâ ferox spumantia
„mandit.

D Postquam enim hunc caballum ligamen-
tis solito circumdederat, ecce scrinia ple-
na gazae, quibus utriusque suspendit la-
teri, atque itinere longo modicella ponit
cibaria,

„Loraque virgineae mandat fluitantia
dextrae.

E Ipseque vestitus lorica more gigantis;
atque capiti imposuit suo rubras cum
casside cristas, ingentesque complectitur
aureis ocreis, & lacrum femur ancipiti
praeinixerat ense,

„Atque alio dextrum pro ritu Pan-
„noniarum.

„His tamen ex una tantam dat vul-
„nera partem.

„Tunc

„ Tunc hastam dextrâ rapiens , cly-
 „ peumque sinistrâ ,

coeperat invisâ terrâ trepidus decedere .

„ Femina duxit equum , nonnulla ta-
 „ lenta gerentem .

*Ipsa verò in manibus virgam tenet si-
 mul columnam , in qua piscator hamum
 transponit in undam . Nam idem vir
 maxime gravatus erat undique telis : ob
 hoc suspectam habuit cuncto sibi tempo-
 re pugnam . Sed quum prima lumina
 Phoebus rubens terris ostendit ,*

„ In silvis latitare student , & opaca
 „ requirunt .

*Ergo tantùm timor pectora muliebria
 pulsabat , ut ad cunctos susurros aurae
 vel venti haereret , formidans collisos
 racemos sive velucres .*

„ Vicis diffugiunt , spatiosa novalia lin-
 „ quunt ,

„ Montibus intonsis cursus ambage re-
 „ curvos .

„ Ast urbis Populus somno , vinoque
 „ solutus .

„ Sed postquam surgunt , ductorem quo-
 „ que requirunt ,

„ Ut grates faciant , ac festâ laude sa-
 „ lutent .

*Attila nempe utraque manu caput am-
 plexatus ; egrediturque thalamo ipse Rex .
 Walsbarium dolendo advocat , ut pro-
 prium quaereret foris dolorem . Cui re-
 spondent ipsi Ministri , se non potuisse
 invenire virum ; sed tamen Princeps
 sperat , eundem Walsbarium in somno
 quietum recubare , tentum hactenus , ac
 occultum locum sibi delegisse sopori . O-
 spirin verò Regina (hoc illi nomen e-
 rat) postquam cognovit Hildegunde a-*

Tom. IX.

A besse , nec vestem deserre juxta suetum
 morem , tristior Satrapae immensis stre-
 pens clamoribus dixit .

„ O detestandas , quas heri sumfimus
 „ escas !

„ O vinum , quod Pannonias destru-
 „ xerat omnes !

„ Quod domino Regi jam dudum
 „ praescia dixi ,

„ Approbat ilte dies , quem nos su-
 „ perare nequimus .

Heu ! hodie imperii nostri cecidisse
 columna noscitur . En robur procu-
 buit , & inclyta virtus !

„ Waltharius lux Pannoniae disces-
 „ serat inde .

„ Hildegunde mihi caram deduxit
 „ alumnam !

*Jam Princeps effervâ nimitâ succenditur
 irâ . Mutant priorem laetitiam moerentia
 corda . Sic intestinis Rex fluctuatur
 undique curis , atque ipso quippe die fa-
 stidit omnino potum & escam , nec pla-
 cidam curam membris potuit dare quie-
 tem . At ubi nox supervenit atra , de-
 cidit in lectum , ubi nec lumina clausis ,
 vertiturque frequenter de latere in late-
 re , tamquam si jaculis transfixus esset
 acutis . Indeque surgens discurrit in
 Urbem ,*

„ Atque thorum veniens , simul attingit
 „ atque reliquit .

„ Taliter insomnem consumserat Attila
 „ noctem .

*At profugi comites per amica silentia
 euntes . Tunc Rex notum fecerat , ut si
 quis Walsbarium illi vinculum afferret ,
 mox illum auro vestiret saepe recocto .
 Sed nullus in tam magna regione fuit
 inventus Tyrannus , Dux , sive Comes ,*

M

seu

seu Miles, siue Minister, qui quamvis proprias ostendere cuperet vires, Waltharium aliquando iratum praesumerit armis insequi. Nota siquidem virtus ejus facta fuerat prope omnibus habitatoribus. Qui Waltharius, ut dixi, fugiens, noctibus ixit, atque die saltus requirens & arboribus densa; heic vero arte accersitâ pariter volucres arte capit:

„ Nunc fallens visco, nunc fisso deni-
„ que ligno.

Similiter in flumina immittens hamum,
vapiebat sub gurgitibus pradam.

„ Sicque famis pestem pepulit tolerando
„ laborem.

Namque toto tempore fugae se virginis
usu continuit vir Waltharius, laudabilis heros.

Et ecce quadraginta dies Sol per
Mundum circumflexerat, ex quo Pannoniâ fuerat digressus ab Urbe. Ergo ea die, quo numerum clauserat istum, venit ad fluvium jam vespere mediante, cui nomen est Rhenus, quâ cursus tendit ad Urbem nomine Warmatiam Regali sede nitentem.

„ Illic pro nautico pisces dedit antea ca-
„ ptos;

quumque esset trans positus, graditur
properanter anhelus. Orta vero dies:
pariter exurgens praefatam venit in Ur-
bem, ubi Regali coquo, reliquorum certe magistro, detulerat pisces, quos vir ille viator dederat. Hos vero dum pigmentis condisset & apposuisset Regi Cundbario, miratus fatuus ab alto: Ergo istiusmodi pisces Francia numquam ostendit. Dic mihi quantocius, quoniam homo detulit illos? Et ipse respondens narrat, quod nauica dedisset.

A Tunc Princeps hominem iussit accedere
eandem.

„ Et quum venisset, de re quaesitus
„ eadem,

„ Talia dicta dedit, causamque ex or-
„ dine pandit.

B Vespere enim per terram residebata
ego litore Rheni. Conspexi: & ecce
viatorem vidi festinanter venire,
tamquam pugnare per membra pa-
ratum: qua re etenim penitus fue-
rat, Rex inclyte, cinctus; gerebat
namque scutum gradens, & hastam
coruscantem. Viro certe forti similis
fuit. Et quamvis ingens asportaret
onus, gressum tamen extulerat a-
crem. Hunc incredibilis formae puel-
la decorata nitore assequabatur, ipsa-
que caballum per lora rexit robu-
stum, bina quidem scrinia non par-
ua ferentem dorso. Quae scrinia,
dum cervicem scrupes crurum super-
ba glomerare cupiebat, dabant soni-
tum, quasi quis gemmis illiferit au-
rum. Hic miles mihi praesentes pro
munere dederat pisces. Quumque hoc
C Haggeno audisses verbum (residebat quippe
ad mensam) cujus in medium prom-
isit de pectore verbum: Congaudete mi-
hi, quaeso, quia utilia novi.

„ Waltharius collega meus remeavit
„ ab Hunnis.

E Cundbario vero Princeps atque superbus
ex hac oratione vociferatur, & omnis
mox ei aula reclamatur: Congaudete
mihi. iubeo, quia gazam, quam Gy-
bicus Rex pater meus transmisit At-
tilae Regi Hunnorum

„ Hanc mihi cuncta potens huc in
„ mea Regna remisit.

Qui quum dixisset talia, mensam pede percussit, & exiliens ducere equum jubet, & sellam componere illico sculptam, atque de omni plebe duodecim elegit viros, virâ insignes, & animis probatos, in quos simul ire Haganene jubebat, quos Haganeno memor antiquae fidei & prioris sortis, nitebatur transferere rebus. Rex tamen e contra instat & clamat: Ne tardate: vestra prae-tingite corpora ferris. Instructi itaque milites telis (nam jussio Regis urgebat) exibat portis, ut Waltharium caperent, sed omnimodis Haganeno prohibere studebat. At infelix Rex coepto itinere respicere non vult. Interea vir inclitus atque magnanimus Waltharius de flumine pergens venerat in Silvam ab antiquis temporibus vocitatum; nam nemus est ingens & spatiosum, atque repleta ferarum plurima habens. Ibi suctum canibus resonare tubisque. In ipsa itaque sunt * binae montes in secessu ipsius atque propinqui, in quorum medio quamvis angustum sit spatium, tamen specus exstat amoenum. Mox juvenis, ut vidit, huc, inquit, eamus. Nam postquam fugiens Avavorum armis discesserat, non aliter somni requiem gustaverat idem, quam super innixus clypeo; vix clauserat oculos. Tum demum bellica deponens arma, dixit virgini, in cuius gremium fuerat susus: Circumspice caute, Hildegunda, & nebulam si tolli videris atram, tactu blando me surgere commune. Etiam si magnam conspexeris ire catervam, ne subito me excutias a somno, mi cara, caveto; sed instantem cunctam circa explora regionem. Haec ait: statim oculos conclauserat ipse desiderantes frui jamdiu satis optata requie.

„ Ast ubi Cundharius vestigia pulvere
„ vidit,

A „ Cornipedem rapidum saevis calcavibus
„ urget.
„ Accelerate, viri: jam nunc capie-
„ tis eundem.
„ Numquam hodie effugiet; furata
„ talenta relinquet.

Illico inclitus Haganeno contra mox red-
didit ista: Unum tantum verbum dico tibi, Regum fortissime. Si toties tu Waltharium pugnasse videres, quoties ego novâ caede furentem, numquam tam facile spoliandum fortè putares. Vidi Pannonicas acies, quum bella egerent contra Aquilonares seu Australes regiones:

C „ Illic Waltharius propriâ virtute
„ coruscus,
„ Hostibus invisus, sociis mirandus
„ obibat.
„ Quisquis ei congressus erat, mox
„ tartara vidit,
„ O Rex, & Comites, experto cre-
„ dite, quantum
„ In clypeum surgat, quam bene
„ torqueat hastam.

D Sed dum Cundharius, male sanâ mente gravatus, nequaquam festi posset, castris properabant. At Hildegund de vertice montis procul aspiciens pulverem sublatum, venientes sensit, ipsum

E „ Waltharium placido tactu vigilare
„ monebat.
„ Eminus illa refert, quasdam volitare
„ phalanges.

Ipse verò oculos tonsos somno, glaucumate purgans,

„ Paulatim vigidos ferro vestiverat artus.

Quumque paululum properassent, mulier coruscantes ut vidit hastas, supersacta
M 2 nimis,

nimis, Hunnos hinc, inquit, habemus: & illico in terram cadens effatur talia tristis: Obsecro, mi Senior, mea colla secentur, utque tuo non merui thalamo sociari, nullius jam ulterius patiar consortia carnis. Cui *Waltharius*:

„ Absit, quod rogitas. Mentis de-
„ pone pavorem.

Ipsè Dominus, qui me de variis saepe eduxerat periculis,

„ Is valet heic hostes, credo, con-
„ fundere nostros.

Haec ait, oculosque ad tollens effatur ad ipsam: Non adfunt heic Auares, sed Franci nebulones, cultores regionis.

„ *Aspicit & gnoscens adjunxit talia*
„ *videns*:

En galeam Haganonis: meus collega veteranus, atque sorius. Hic Heros introitus stat onis adibat, inferius stanti praedicens sic mulieri: Coram hac portâ verbum modò jacta superbum: hinc nullus rediens Francus, qui suae valeat nuntiare uxori, qui tantum praesumerit tollere gazae. Nec dum sermonem compleverat, & ecce humo tenus corruit, & veniam petiit, quod talia dixit. Postquam autem surrexit, contemplanus cautius dixerat: Horum, quos video, nullum timeo. Haganone remoto. Nam ille meos per proelia scit mores atque didicit, tenet & hic etiam sat callidus artem, quem si fortè valentem dum intercepero solum, ex aliis namque formido nulla.

„ *At ubi Waltharium tali statione*
„ *receptum*

A *conspexit Haganò Satrapae mox ista superbo suggerit verba*:

„ O Rex, mi Senior, desiste laceffe-
„ re bello
„ Hunc hominem. Pergant primo
„ qui cuncta requirant,

B & gentem, & patriam, nomenque, & locum relictum; vel si fortè petat pacem sine sanguine. Qui licet inuisus dicto Haganoni acquievisset, misit illico mandans *Waltharium* reddere pecuniam, quam deserebat. Ad quod *Waltharius* talia fertur dedisse verba: Ego Patri suo eam non tuli, neque sibi; sed si voluerit eam capere, vi defendo eam effundens alterius sanguinem. Quumque haec denuntiata essent *Cundbario*, proxinus misit, qui eum oppugnaret; vir autem ille fortis ut erat, viriliter se ab ipsis modicum desinenti, illico interfecit. Rex autem, ut vidit, & ipse proxinus feroci animo super eum veritur. *Waltharius* verò nihil formidans, sed magis ut supra viriliter instabat proelio. Cepit autem & ex illis *Waltharius* *Victoriam*, occisis cunctis praeter Regem & Haganonem. Qui quum cum nullatenus superare possent, simulaverant fugam. Sperans ergo *Waltharius* eos inde discedere, reversus in statione, acceptaque omni suppellectili sua, & ipse mox cum *Hildegunda* ascensis equis coepit iter agere. Quumque *Waltharius* egressus esset ab antro quinque vel octo stadia, tunc laeti post terga ipsius recurrentes memorati viri, quasi victum eum jam extra rupem cogitabant. Contra quos illico *Waltharius*, quasi leo insurgens, armis pertectus fortiter debellabat bellantibus sibi. Qui diu multumque invicem pugnantes, ac prae nimia lassitudine & siti deficientes, jam non valebant virorum fortissimum superare. Et

ecce

ecce respicientes viderunt a sagina Wal-
tharii vasculum vini dependere. (f)

Expliciunt Capitula Libri Quarti.

Incipit Liber Quintus. (g)

DE quodam Monacho, qui ei unâ
die alapham dedit.

De alio Monacho, Stabilis nomine.

De Abbate Gotofredo, qui longe post
mortem suam cuidam Fratri fugienti ap-
paruit.

De latrone, qui in vico Novaliciensis
furtum faciebat.

De lupo, qui ex eadem Villa puerum
deportavit, & minime comedit.

De vaccario ejusdem Ecclesiae, qua-
liter eum beatus Petrus liberavit a ser-
pente.

De luctu & planctu Daemonum.

De Diabolo, qui in similitudinem jo-
culatoris cuidam Fratri apparuit.

De quodam Sancto, qui in similitu-
dinem Pastoris ferulam gestabat, & ibi
cuidam Fratri apparuit.

De Mansionario ejusdem Ecclesiae.

Circa haec tempora &c. (h)

Carolus (i) Dei gratiâ Rex Fran-
corum & Longobardorum, a Patri-
cius Romanorum, omnibus Episcopis,
Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Do-
mesticis, Vicariis, Centenariis, vel omnes
Missos nostros discurrentes, praesentibus
& futuris. Hoc nobis ad stabilitatem
Regni nostri maxime credimus pertinere,
si illa beneficia, quae antecessores nostri
ad loca Sanctorum concesserunt, per no-
stram auctoritatem confirmamus. Ideoque
vir venerabilis Frodoinus Abbas cle-
mentiae Regni nostri suggestit, eo quod
inlyri antecessores Reges, vel Dominus

A & Genitor noster bonae memoriae Pi-
pinus quondam Rex, integram.....
ad Monasterium Novalicis in Valle Si-
gofina, quod est in honore beatorum A-
postolorum Petri & Andreae, vel cetero-
rum Sanctorum constructum, concessis-
sent, ut nullus Judex publicus in rebus
atque facultatibus ejusdem Ecclesiae ad
causas audiendum, vel freda exigendum,
nec mansiones, aut paratas faciendum,
B neque fidejussores ad homines ingenuos,
aut servientes tollendum, nec nullas re-
tributiones, (k) quae partibus Fisci de-
beantur, requirendum inibi judicari....
potestis, ingredi quocumque tempore non
deberet. Unde & ipsas emunitates nobis
in praesenti ostendit velegendas,
per quas ipsum beneficium usque nunc
C tempore conservatum esse cognovimus.
Sed per firmitatis studium petiit Celsi-
tudini nostrae, ut hoc circa ipso Abba-
te, ejusque post eum succedentibus con-
firmare deberemus. Cujus petitionem no-
luimus denegare. Sed ita in omnibus
praestitisse & confirmasse cognoscite. Prae-
cipientes enim, ut sicut constat ab An-
tecessoribus Regibus, vel Domni Genito-
ris nostri fuisse indultum, inspectas ip-
D sas emunitates, de omnibus rebus ipsius
Ecclesiae infra Regna Deo propitio no-
stra Franciae, Italiae, in quibuslibet
pagis & territoriis, sub emunitatis no-
mine cum omnibus rebus concessis va-
leant possidere & dominare, & nulla
requisitione, nec ullum impedimentum a
Judicibus publicis tam nostro tempore,
E quàm & succedentium Regum exinde
habere non pertimescant. Sed ut dixi-
mus sub integra emunitate absque in-
trouitu Judicum in Dei nomine resedeant.
Et ut haec auctoritas firmiter habeatur
vel diuturnis temporibus conservetur, ma-

(f) Haec sequitur Caput Decimum Libri Secundi editum.

(g) Desideratur in editis Synopsi sequentium Capitulorum.

(h) Sequitur in editis pag. 730.

(i) Haec addenda sunt ad Caput Vigésimum Libri Tertii.

(k) foris redhibitiones.

nu propria subter eam decrevimus roborare, & de annulo nostro jussimus sigillare.

Signum Caroli gloriosissimi Regis.

Wigbaldus ad vicem Radoni recognovi.

Data X. Kalendas Junias, Anno XI. & V. (1)

Atque hætenus fragmenta Chronici Novalicentis. Peto nunc veniam, si figmentis hisce subnecto, non figmentum quidem, sed dubium monumentum, videlicet Synodum Syriacam, nemini, ut reor, hætenus visam, quam immortalis memoriae Fridericus Cardinalis Borromaeus Archiepiscopus Mediolanensis e Syrorum Lingua in Latinum sermonem convertendam curavit, atque in Ambrosianam Bibliothecam a se institutam intulit, unde illam ego hausi. Atque utinam Synodus ista, uti venerandam prima facie antiquitatem praefert, ita germanus & revera vetustissimus foetus dicenda foret. Verùm hoc praestare nequeo, metuens, ne Cardinali doctissimo lusum luserit Syrus aliquis spe lucri ex hujusmodi merce concepta. Habita haec dicitur Anno Undecimo Jesdarged filii Saporis Regis, videlicet Persarum, qui Mesopotamiae, aliisque Syriae partibus tunc dominabatur. Auditor est Theophanes in Chronico, eodem Anno, quo Arcadius Theodosii Magni filius patri in Imperio successit, hoc est Anno Christi CCCXCV. delatum quoque fuisse Ildegardi Regnum Persarum. Quum ergo Annus ejus Un-

A decimus in Annum Christi CCCCV. incidat, eo ipso celebrata fuerit haec Synodus, dum tamen ab illa absit omnis fraudis suspicio. Et sane sub eodem Ildegarde Rege floruit Maruthas Episcopus, Mesopotamiae, vir eximia pietate praeditus. Illum ejusmodi elogio ornat Socrates, Histor. Ecclesiast. Lib. 7. Cap. 8. qui & narrat, ejus sanctis moribus & hortamentis Regem adeo fuisse commotum, ut Maruthae permiserit, ubicumque vellet, Ecclesias aedificare. Exinde apud Persas Christiana Religio latius propagata est. Parum etiam abfuisse tradit, quin Christo suum nomen Ildegardes dederit: quod & Theophanes confirmat. Haec ergo recte collineant in Regem & tempus, quo coacta dicitur Synodus ista. Ad ista accedant, quae Illustrissimus & Clarissimus vir Joseph Simonius Assemanus ante paucos annos in Tomo primo *Bibliothecae Orientalis* adnotavit, dum Sancti Maruthae Acta illustraret. Is nempe Chronicon Syriacum laudat, a Dionysio Patriarcha Jacobitarum compositum, in quo Sanctus ille Episcopus floruisse traditur Anno Christianae Aerae CCCCXIV. diciturque duobus Conciliis in Regno Persarum celebratis praefuisse, e quibus primum habitum fuit, imperante Arcadio Augusto, alterum imperante Theodosio juniore Augusto. Quare confluant & ista ad persuadendum nobis, revera celebratam fuisse Synodum a Sancto Marutha, cujus Acta tortis usque ad nos servata fuerint. Verùm dum ego, quae se mihi obtulere, publici juris facio, primo perpendatur velim, an Rex Jesdarged recte Saporis Regis filius appellatus fuerit. Deinde num ejusmodi Concilium facile putandum sit in Sym-

(*) Reliqua, ut in editis.

Symbolo pronuntiasse, se amplecti *Sanctum Paracletum vivum de Patre & Filio*. Quum enim in fine adnotatum fuerit, Synodum istam fuisse habitam *post Synodum CL.* idest Episcoporum, in Concilio Constantinopolitano OEcumenico Primo congregatum Anno Christi CCCLXXXI. Symbolum tunc efformatum tantummodo habet, Spiritum Sanctum *a Patre* procedere. Num & *a Filio* processerit, diu postea agitata fuit acriter quaestio inter Latinos & Graecos. Quare haec suspicionem justam

A aut confici, aut interpolati Concilii ingerit hujusmodi sententia. Canone etiam Octavo, si *Cucbari* appellatione Romanus Pontifex venit, uti Interpres in postrema adnotatione contendit: perpendendum est, an affectatione prorsus careat, quod ibi scriptum est. Quanquam fortasse referri haec possint ad Antiochenum Patriarcham. Reliqua omitto, ut & suus Lectori erudito sit locus in exigendo ad lapidem Lydium Opusculo isto.

Synodus Syriaca habita Anno Christi 405.
atque in Latinam Linguam translata.

C Anones aliqui & ordinationes, quae positae fuere a Synodo Episcoporum facta in Soloc & Cataisphon Civitatibus potestatis Regni Persarum, in legatione Sancti Maruthae Episcopi Miphraectenensis ad Jeddarged Regem, Anno Undecimo ipsius Jeddarged filii Saporis Regis.

Convenerunt Episcopi quadraginta in Soloc & Cataisphon, & erant ipsorum praecipui Isaac Catholicus & Archiepiscopus ipsius Soloc & Cataisphon, & Marutha ejus frater. Et consedere in Ecclesia magna ipsius Soloc & Cataisphon Mense Februarii, tertia feria. Et quum legissent Epistolam missam ad eos ab Occidente ab Episcopis in terra Romanorum, & conscripti erant Canones, qui positi fuere in Occidente, posuerunt ipsi Canones hos, qui scripti sunt infra.

I. In omnibus Ecclesiis prius Oratio & precatio & obsecratio & supplicatio offeratur coram Deo vivo & sancto pro Regibus, & Principibus, ut habitationem tranquillam & quietam habitemus sum tota sanctitate & justitia, & ipsi

C non excogitent cogitationem superbam & asperam adversus Populum Dei.

Symbolum positum ab ipsis Episcopis istis Persis.

II. C Redimus in unum Deum Patrem omnipotentem, qui per Filium suum fecit Coelum & Terram, & per ipsum condita sunt secula superius & inferius, & insuper fecit resurrectionem & gaudium toti creaturae. Et per ipsum Filium suum Unigenitum, qui natus est de ipso de substantia Patris sui, Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, natus & non factus: qui est Filius naturae Patris sui; qui propter nos homines, qui per ipsum creati sumus, & propter nostram salutem descendit, & induit corpus humanum, & factus est Homo, & passus, & resurrexit tertia die, & ascendit in Coelum, & sedit ad dexteram Patris sui, & venturus judicare vivos & mortuos. Et Confitemur in Spiritum vivum & Sanctum Paracletum vivum de Patre & Filio, in u-

na Trinitate, in una substantia, in una voluntate, amplexantes Fidem CCC-XVIII. Episcoporum habitam in Nicæna Civitate. Quae est professio nostra, & Fides nostra haec, quam accepimus a Patribus nostris Sanctis, definitio posita a Synodo sancta.

III. Quicumque Episcopus fiat ab uno Episcopo, aut a duobus, deponatur factus & faciens. Itaque quum fit Episcopus, convenient Episcopi in Civitatem illam, pro qua inquiritur Episcopus, & consilio & cogitatione Communitatis rogent, & exquirant de viro, qui habeat curam pauperum, & recipiat hospites, & reficiat angustiato, & cibus orphano, & viduas, & pecuniam suam ad usuram non det, & subornationem non admittat, & in facies in judiciis non accipiat, & a gula & dilectione ventris elonget se, & sit verbo & sapientia & doctrina Scripturae die nocteque exercens se, & sit in eo intellectus & prudentia dirigendi omnia convenientia Ecclesiae, quae requiruntur ad gregem Christi. Unde congregati Episcopi cum facultate & cum Epistola ipsius Metropolitanus & Archiepiscopi in Populo & Ecclesia ejus, quod fit ante altare sanctum tempore, quo offertur Sacrificium, imponatur Evangelium sanctum super caput ejus, & extendant dexteram super eum omnes aequaliter. Et qui est inter eos caput & Senior ceteris congregatis, ille ipse recitet ordinationem. Et postea accedat Episcopus, qui est ordinatus, & praeficiatur a Metropolitanus magno Catholico Solec & Cataisphon, ferens secum Epistolam ab Episcopis illis, qui eum ordinarunt. Qui vero ausus fuerit & nobis & Episcopis alium fecerit aut in vita aut in morte juxta definitionem istam positam a Synodo magna ac sancta, factus & factor a toto Clero Ecclesiae sine misericordia rejiciatur.

A IV. Circa Eunuchos vero secundum quod ordinatum est in Synodo, ita & nos servamus, quia omnis vir, qui voluntate propria abscindit se, & naturam suae conditionis laedit, hic in Ecclesia non admittitur. Quod si in sua pueritia a dominis suis violenter aut a barbaris abscissus fuerit, aut in infirmitate decisus est a Medicis, admittitur in Clerum Ecclesiae, id quod permittit ei Canon Ecclesiae.

B V. Circa habitatrices, sicut jussum est a Synodo, omnes nos facimus, quia deinceps omnis vir Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut Subdiaconus, aut Clericus, cujus habitatio cum feminis fuerit, & honeste & sancte seorsim, ut decet ordinem ministerii Ecclesiae, non fuerit monastice viri cum viris seorsim, & feminae cum feminis seorsim, hic in ministerio Ecclesiae nobiscum non recipitur.

C VI. Circa lucra obscena & conventiones, & usurae, de quibus mandatum est in Synodo ne fiant, omnes nos alacriter servamus, quia deinceps omnis vir, qui in ministerio Ecclesiae nostrae est in aliquo graduum Clericatum, & usuris & conventionibus utitur, alienus Ecclesiae nostrae, ministerioque nostro est, & commixtionem nobiscum non habet.

D VII. Circa auguria, & incantamentum, & opera aliena iniquitatis & peccati, haec, quae competunt Paganismo, & ligationes, & veneficium, & totus cultus Daemonum, haec omnia anathemate & maledictionibus ab omnibus Ecclesiis, & filiis Fidei nostrae negentur; & qui inventus fuerit in aliquo istorum, sine misericordia ejiciatur a tota Ecclesia Christi, & usque in aeternum misericordia non sit super eum.

E VIII. Canon vero iste injunctus in Synodo, ut bis in anno quolibet congregentur Episcopi in Synodo ad invicem, ut per eorum congregationem omnis
dissentio

dissentio & calumniae cessent; rogatu magno praecipuos Synodi rogamus & persuademus, ut in duos annos, idest secundo quoque anno semel congregentur, sedente Rege in Soloc & Cataisphon, & scribente ad nos Dominus Metropolitanus magnus, & Archiepiscopus, qui sedet super thronum Cucharum, atacriter congregamur, & ad adorationem, & honorem Paternitatis ejus convenimus, & quidquid jussit nobis in verbo Dei sine mora exsequimur, & legem, quam in Christo Domino nostro imponit nobis, recipimus, & cum tremore & amore ejus voluntati consentimus.

IX. Quoad domum verò, in qua sunt recipiendi hospites & pauperes, ut in omnibus Ecclesiis nostris sit destinata, consentimus ac persuasi sumus, ut oporteat per epistolam recipiantur ab Episcopo ad Episcopum ejus socium, aut a Presbytero ad sibi similem.

X. A: ne accedant Presbyteri & Diacones & Subdiacones ad refectorium pauperum, sed sit notum coenaculum Clericorum & portiones inde non sit licitum eis sumere, ne foris deaeus & injuria adversus libertatem Ecclesiae contingant, omnes nos consentimus, & consentimus.

XI. In loco quoque dissumbendi..... in coenaculis non est in..... lugentium neque in nuptiis. Quicumque est in Ecclesia & Presbyterus aut & Diaconibus, aut & Subdiaconis, aut filius status, aut consecratis, aut custodibus januarum consentimus, ut nullo modo liceat eis discumbere.

XII. Utque in omni die Dominico legatur Evangelium cum aliis Libris, & verbum edisseratur usque ad tertiam horam, & ad quartam horam, & tunc Sacrificium offeratur, omnes nos conveniens esse desimus.

A XIII. Quoniam autem multa, quae sunt sermone illo Canonum Synodi Sanctae illius Nicaenae, recepimus, adjudicamus, ut quilibet vir aut Episcopus Metropolitanus, qui praestitit tribus aut quatuor aut quinque Episcopis, aut etiam pluribus forte, scribat ipsos Canones istos, & coram oculis suis sint semper, & secundum eos constituent Episcopi omne negotium, & secundum eos statuunt convenientia pro Potestatibus suis; post verò pauca ipsorum actuum Synodi Episcoporum Persarum.

B XIV. Seditio quoque Chorepiscopi multi, qui efficiebantur in una regione, seu Dioecesi, deinceps non fiat, neque sint plures, sed unus Chorepiscopus sit uni Episcopo, & sufficiat ei, & ubi sunt plures, interea absolvantur.

C XV. Et singulis Episcopis in Civitatibus suis unus Archidiaconus sit destinatus eis, qui & rationalis ac prudens & sapiens est in sermone ac doctrina; sitque ei cura circa pauperes, & sollicitus hospitem, & versatus in ministerio Ecclesiae, ad corrigendum & ordinandum omnia convenientia.

D XVI. Et die Dominico super cathedram concionem Diaconi praesente Episcopo, ipse praedicet Evangelium, ipse legat, & de omni opere requisito ad ministerium Ecclesiae ipse jubeat, & brachium & lingua & honorans Episcopo ipse sit, & voluntate occulta Episcopi per eum fiat palam, & Presbyteros super sedilia ipsa sedere curet, & in capite Diaconorum ipse sedeat secundum ordinem, quo sederit Episcopus super thronum.

E XVII. Item Ministros hos, qui vacantur Exorcistae, super januas tempore ministerii ipse constituat, & Libros Lecturibus ipse injungat & tradantur, & Presbyteris & Diaconis & Subdiaconis ipse distribuat Hebdomadam, ut conservat Baptisma & inserviat Altari, &

caveant templo & ejus orationibus & rebus. In omnibus Ecclesiis, in quibus sunt Episcopi, ita faciant.

XVIII. Qui hebdomadas recipiunt, & bonis Ecclesiae cibentur, & eorum cubile sit in domo illa denominata in omni loco nomine ministrorum, & omnis Ecclesia & Civitas pro sua magnitudine distribuantur in ea homines hebdomadis. Circa verò proventus & redditus, qui sequestrantur, & dantur viro illi, qui factus est Major-domus fidelis Ecclesiae, haec lex sit, ut claves dispensationis & administrationis super Altare ponantur, & qui futurus est Major-domus, ab Altari recipiat ea, & quum deponit administrationem, aut ipse ejus Episcopus vult eum absolvere ab hoc negotio, super Altare ponat ipsas claves, & ut mereatur retributionem suam a Domino Altaris, sive bene sive male recipiet.

XIX. Quicumque verò vir Presbyter, qui in Civitate est, & aegrotans non aegrotat, & super sedilia cum suis collegis tempore orationis non residet, & tempore concionis coram Altari non stat, deponatur a ministerio.

XX. Archidiaconus autem dicito viro Presbytero: offerat Sacrificium, quoties adest Episcopus. Quum verò Episcopus adest, Episcopus habet auctoritatem jubendi, ut vult, Diaconi quoque ita. Omnis vir Diaconus, qui in Civitate est, & aegrotans non aegrotat, & tempore orationis non reperitur in Ecclesia, & in ordine Diaconorum in Populo non stat etiam, quum ab Archidiacono jubetur accipere stolam, & ascendere ad seaille le. . . . . & accipere Librum, & legere, & ubi legerit, rursus relinquere ministerium suum, & vagari, subeat poenitentiam sibi convenientem; quin neque in Diaconio liceat ei relinquere Populum tempore orationis, & sedere intus, nisi fortè aegrotans aegrotat: sed

A cum sociis suis in ordine stet, & tempore sacrificii coram Altari stet, donec absolvatur tempus. Adversus Diaconem haec convenientia spernensem, auctoritatem habet ipse Archidiaconus, ut iudicium secundum jus suum ulciscatur contra eum.

B XXI. Subdiaconorum quoque eadem similitudine singuli, qui tempore ministerii non reperiuntur in Ecclesia, nisi aegrotent, aut discedant aliquo, & in Choro Psalmis non stant, & ad januas Templi tempore ministerii non cavent, rejiciantur extra, ne indulgentia ista seu mellities plurimos corrumpat.

C XXII. Archidiaconi autem erit haec omnia convenientia rogare, ac inquirere singulos. Et sine ejus consilio nemini Presbyterorum, aut Diaconorum, aut Subdiaconorum, aut Clericorum liceat adire rus, aut ad aliquem alium locum, sed ut diligenter & splendide decet ipsum Archidiaconum ministrare in Ecclesia Christi, & esse exemplum bonum multis.

D XXIII. Quoniam ipse est lucerna Ecclesiae & lumen coram Episcopo, verbo ac doctrina sua neque apprehendatur mos iste vetus, neque sit amplius praesente scilicet Presbytero seniore non offert Sacrificium ille junior ipso. Ob hanc causam omnes seniores dimittunt, & exeunt, quippe qui locum dantes illis junioribus; nam coram Episcopo, si ab eo jubeatur, licet illi juniore ceteris in annis offerre. Quod si coram Episcopo celebrat, & coram sociis suis senioribus se celebrat solum autem absente Episcopo, quicumque Presbyter celebrans majoris est honoris, sive senior sit, sive junior. Ergo omnibus Presbyteris & Diaconis non licet eis deserere Altare, & discedere, quamvis conveniens sit exhibere honorem sibi invicem secundum verbum ipsius Apostoli jubentis, ut honore quis socium suum veluti se dignum magis reputet.

XXIV. Circa morem quoque istum **A** contemnendum, qui subintravit confuse & non competenter, ut qui parvuli sunt, doctrinamque Scripturae non intelligunt, facile & leviter dextera Sacerdotis eis imponebatur sine discretione & examine, deinceps definitio ista sit juxta praeceptum Synodi, quia super minorem, triginta annos natum, dextera Presbyteratus non impanatur.

XXV. Item non liceat Episcopo ordinare Presbyteros, Diaconosque in locis simplicibus, nisi in Ecclesia ante Altare.

XXVI. Qui verd ignarus est in doctrina, nisi David totum (idest, Psalterium) & ore suo recitet, neque Subdiaconus fiat. Sed admoneatur, ne fiat, donec totum David & ore suo addiscens, recitet. Ob hanc enim licentiam erit obtenebratio in Ecclesia. Quod si contigerit, & acceperit quis, prius non eruditus, dexteram Presbyteratus aut Diaconatus, rursus colligat se, addiscat & consideret doctrinam, ne dormisent Ministri Christi, & sint idiotae in verbo ac doctrina sua.

Post verd alia, & ipsis gestis:

XXVII. Omnis verd Episcopus in sua Dioecesi & Civitate potestatem habet ipse ordinandi Presbyteros & Diaconos & Discipulos, & aedificandi Ecclesias, & augendi omnia bona, quae voluerit, ut sit exemplum bonum. Episcopus verd ille Metropolitanus, qui praeficitur ipsis Episcopis fratribus suis, sicut est honorandus in ipsis Episcopis secundum gradum suum, ita convenit, ut ad eum pertineat scribere cedulam, & monere Catholicum circa quodlibet negotium, quod contigerit inter ipsos Episcopos sibi proximos, & sub ejus manu sunt. Et ipse moneat fratres suos de eo, quod scribitur sibi a Catholico, & ab ipsomet scito Catholicus quodlibet negotium ortum inter illos, quod si contigerit, & sit

querela aliqua inter Episcopum & Episcopum, aut inter Presbyterum aut Diaconum, & suum Episcopum, sive ob convenientiam ministerii, sive quod ipse Episcopus forte non se gerit secundum cavitatem benigne & humiliter, interfit eis Episcopus Metropolitanus, qui praest eis, juxta quod scriptum est in Canone Synodi magnae. Quod si fortius sit ipse Metropolitanus negotium quodcumque, & non valeat pacifice absolvere illud, scribens moneat Catholicum, & liberetur a contritione, (idest, fastidio). Et ipse Catholicus scribat, & secundum sapientiam suam jubeat & absolvat negotia. Episcopo verd illi metropolitanare non liceat, ut quasi vi dominanter aggrediatur negotia Dioecesis alicujus Episcoporum, quibus praest, & inquirere vi res. Sed manens loco suo ipsemet Metropolitanus scribat ad ipsum Episcopum illius Dioecesis circa illud scandalum, quod audit, si obtemperat ei. Sin autem moneat Catholicum, uti supra scriptum est. Quod si voluerit ipse Episcopus Dioecesis in commemoratione Martyrum, postulet ab ipso Metropolitanus, qui praest sibi, & invitet eum in Dioecesim suam. Hoc ejus erit Episcopi, quicumque sit, ut si velit complacere, quibus praest, habet auctoritatem ipse Metropolitanus convocare ipsos ceteros Episcopos, & constituere Episcopum illum, quem voluerit ipsa Civitas. Postquam verd ordinavit eum, transmittat eum cum Epistola ad Catholicum & perficitur ab ipso. Extra verd ista non habet auctoritatem Episcopo Metropolitanus supra Episcopos illos, qui sub ejus manu, neque hoc potest, ut gula & magnitudine ventris inquirat eos accipiendi & dandi.

Expliciunt Canones positi a Synodo Episcoporum Persarum, velut ex virtute Canonum illorum Synodi magnae Nicaenae. Una & hac parte fluminis, & alia & illinc Cataispbon & Seleoc ve-

ant cam, sed una est. Tempus horum Canonum, Persarum est tempus illud, quod est post Synodum CL.

Anonymi Interpretis Adnotationes in hanc Synodum.

Circa hanc Synodum nota primo, Lector, quod licet tanta fuerit, ac sit Latinorum industria, transferendo scilicet in Latinum sermonem aliarum nationum doctrinas, ut ipsis solis ingenii sagacitatem omnibus numeris absolutam meritis adscribere nobis liceat: eos tamen haecenus quamplurima scitu dignissima apud nos Chaldaeo-Syros & Arabes latent doctorum opera, quinimmo fere omnia.

Nota secundo, Catholicum istum, cujus mentionem saepe numero haec Synodus facit, esse Armenorum Patriarcham. Sic enim usque in praesentem diem eum vocant ipsi Armeni. Itaque haec Synodus habita fuit inter Episcopos Armenos, Catholicos tamen, atque Ecclesiae Romanae tunc temporis obediens, ut patet in Prooemio hujus Synodi.

Nota denique tertio, Metropolitanum illum Cucharum, cujus in Octavo Canone fit mentio, esse Pontificem Romanum, tum quia haec praepositio

Λωϊογ. Λωϊολλω Λωϊ?

apud nos Syros eum significat, qui majorem se habet neminem. Qui quidem, si Secularis est, Imperatorem agnoscimus, si autem Ecclesiasticus, Pontificem Romanum intelligimus. Quamobrem quum in hoc Canone fiat ejus mentio, non ut Secularis sed ut Ecclesiastici, non alius quam Pontifex Romanus esse potest: praesertim quum hoc ipsum colligatur ex ipsomet modo loquendi Canonis. Hoc autem notaverim, tenens, Auctores hujus Synodi fuisse Catholicos ante Schismatis tempora.

A Porro in Philosophicis, Theologicis, atque Asceticis, quantum utilium, quantum quoque inanium rerum, Ingenia Italorum, dum barbarica Saecula fluerent, nobis dederint, nihil est quod ego commemorem, in vasto praesertim campo, quem integrum percurrere non leve negotium foret. Illud tantummodo innuam, disputatum haecenus acerime fuisse, & adhuc disputari de Auctore aurei Opusculi de Imitatione Christi, quem Galli Jobanni Gersonio tribuunt Cancellario Parisiensis Facultatis, Germani suo Thomae de Kempis Canonico Regulari, Itali verò Joanni Gersen Benedictino, iis antiquiori, quem Vercellensem Abbatem fuisse opinantur. Ad istam controversiam minime delatos vidi duos ejusdem Opusculi Codices MStos, quos Venetiis adservant Monachi Benedictini in insigni Coenobio Sancti Georgii, atque egomet sub oculis habui. Primus membranaceus est, in cujus calce haec scripta sunt: *Finito die XII. Mensis Decembris MCCCCLV.* In operimento ligneo Codicis legitur epigraphe, in membrana cooperta vitro, sive Speculari crustâ. Nos Talco appellamus, vocem a Germanis mutuati. Eodem tempore, quo scriptus Codex, videtur enata & illa Epigraphe, cujus verba sunt: *Johannes Gersen de Imitatione Christi.* Alter Codex Chartaceus est, sed perverustus. Titulus alienâ manu, sed antiquâ, additus haec habet: *Johannis Gersen de Imitatione Christi.* In fine legitur: *Possidet Azagâ Librum de stirpe Johannes,*
Cui juvenite capus Insula sacra regit.
Est sibi Donatus genitor, genitrixque Johanna:
Ejus sunt Fratres B. simul & Stephanus.

Frax-

Frustra hætenus quaesivi, quis fuerit iste *Johannes Arzaga*, & cujus Urbis *Episcopus* fuerit. Felicius inquirunt Eruditi *Mediolanenses*, apud quos nobilem fuisse olim *Arzagam* gentem novi. Aetate saltem *Johannis* hujus, fortasse tamen & antea, exaratus ille *Codex* fuerit.

Sed quando supra vidimus, ne barbaricis quidem temporibus omnino excidisse studia *Aritbmeticae*, *Geometriae*, & *Astronomiae*, repeto nunc, praecipue sub finem *Saeculi Decimi*, Geometricis operam dedisse saepe mihi laudatum *Gerbertum Monachum*, patriam *Aurelianensem*, qui *Romanus Pontifex* sub *Silvestri II.* nomine Anno Christi *DCCCXCIX.* electus, magnum nomen, magnam quoque invidiam sibi comparavit, & Scholas in Italia restaurandas curavit, uti in praecedenti *Dissertatione* monui. Haec ejus studia, praecipueque *Geometricae* figurae, ab ipso usurpatae, oculos & mentem indoctae gentis adeo praestrinxere, ut is pro *Mago* & praestigiatore tunc haberetur, & injuriola fabula ad posteror etiam manarit. Exstat adhuc ejus *Traëtatus de Abaco*, sive de *Aritbmetica* in *Ottoboniana Bibliotheca* *MStus*, & *Epistola de Geometrica quaestione* ad *Adalboldum*, uti & *Traëtatus de Geometria*: quae duo postrema *Opuscula* evulgavit *V. Cl. P. Pezsius Monachus Benedictinus* Tomi 3. Part. 2. *Thesaur. Anecdotorum*. Sed & ipsum rei *Agrariae*, seu mensurae agrorum studiosissimum fuisse, prodidit *Wilelmus Goësius* in eleganti editione *Scriptorum* ejusdem rei *Agrariae*, *Amstelodami* Anno *MDC-*

LXXIV. procuratâ. Nam in *Notis* pag. 142. quaerens, an *Julius Frontinus* auctor fuerit fragmenti cujusdam agrarii, id sibi minime videri fateatur, tum propter inelegantiam operis, aliasque ob causas, tum etiam, ut ait, quod haec in *MStis* adscribi videam partim *M. Junio Nypso*, partim etiam, ut est in *MSto*, *Domno Gerberto Papae & Philosopho*. *Turx* pag. 156. earumdem *Notarum*, *Libellum de Coloniais*, a *Rigaltio & Holstenio* eidem *Frontino* adscriptum, ne ipsum quidem tanto viro tribuendum censet, ejusque argumenta sententiam hanc mihi omnino persuadent. Liceat mihi in rem istam prodere, adservari in *Estensi Bibliotheca* *Libellum*, recentiori manu exaratum, & nonnulla complectentem fragmenta ejusdem rei *Agrariae*: quae omnia sub titulo unius *Marci Junii Nypsi de Mensuris* veniunt. Undique vitiis scatere, quae *Goësius* evulgavit, jam norunt *Eruditi*. Ultra etiam modum depravata sunt, quae in *Estensi Codice* leguntur. Quam enim imperiti amanuenses neque voces neque materiam intelligerent *Artis Agrimensoriae*, passim impingebant, ac monstra ad posteror transmisere. Attamen ex quo animadverti, inter ipsa *Sphalmata* aliquid occurrere, unde *Goësi*anae editioni aut praesidium aut emendationem obvenire posse sum opinatus, quaedam ex ea farragine excerpta inferre huc statui, nihil moratus textus vitia, quae detergenda vix quisquam sibi sumat. *Eruditis* viris fortassis & ista alicui usui esse poterunt.

M. JUNII NYPSI DE MENSURIS.

Notum (a) est omnibus, Celse, paenes te studiorum nostrorum manere summam. Ideoque primum sedulitatis meae impendium iudicio tuo offerre proposui. Nam consequi inter aequales quemdam locum, deposita accumulatione, magis conatibus nostris profuturum credidi, quam inter eos, qui in hac parte plurimum possunt. Itaque quo cultior quorundam sit notitia apud te, omnia perlaturus Liber iste festinat, & apud te zyrocinii rudimenta deponens, tecum conferet quidquid a me inter ipsam armorum exercitationem accipere potuit. Nam si meretur publicam conversationem, ut sufferat universorum oculos, a te potissimum incipiat. Quod si illi parum diligenter adhibitam curam esse credideris, ut in aliquam cessare videamur partem, non exiguum laboris mei consequar fructum, quod te monente malignorum luerifecerim existimationem. Quaeso itaque, si monere non est improbum, habeam apud te quamdam excusationem, quod non potuerit eo tempore consummari, quo genus hoc, ferventibus studiis nostris, disputatum est. Omnium enim, ut puto, liberalium studiorum ars ampla materia est, cui ne quid desit, & in hac modica re si quid desit, ingenti animo veri iudicis custodiendum est. Clara sacratissimi Imperatoris nostri expeditio me in ipsa scribendi festinatione praepedit. Nam dum armorum magis * excreor curis, totum hoc negocium velut oblitus intermiseram, nec quidquam aliud, quam

A belli gloriam cogitabam. At postquam primum hosticam terram intravimus, statim Celsi nostri opera mensurarum rationem exigere coepit. Erant dandi interveniendi certo itineris spatia duo rigores, quibus in tutelam commendandi ingens majorum assurgeret moles. Mox interventu operis decisa parte, ferramenti usus explicuit. Nam quod ad notitiam pontium pertinet, & fluminum latitudinem discernere, etiamsi hosti infestare ex proxima ripa poterimus; expugnandorum deinde montium altitudines ut scirem, hos venerabiles Diis oratio monstrabit, quam ego in omnibus temporibus optabam. At postquam magnarum habitum experientia religiosius excolere coepit, ad consummandum hunc Librum, velut ad vota reddenda properavit. Postquam ergo maximus Imperator victoriam Dacicam proxime reseravit, statim ad Septentrionalem plagae annuam vicem transire permisit: ego ad studium meum tanquam ad cecum sum reversus, & multa velut scripta folia & sparsa, in ordinem artis laturus, recollegi. Foedum enim mihi videbatur, si genera angularum interrogatus, responderem multum. Ideoque rerum ad professionem nostram pertinentium, in quantum potui, occupatus, species, qualitates, conditiones, modum, & numerum persequens, satis ampla mediocritatis meae opinio observabitur, si illa viri tanti auctoritate studentibus profutura iudicaveritis.

Ergo

(a) Vide Goësum pag. 28.

Ergo ne quid nos praeterisse videamur (a) Coloniae omnes Maritimae appellantur. Existimo, vel quod mare in his deducitur litoribus; vel (quod pluribus places) Maritimas appellant, ideo quod ab Alpibus in mare decurrunt. A tribus lateribus intuendum est. A Sicilia usque ad Galliam: contrarius rursus; pars vero, quae ad mare attingit Macedoniae & Galatae Epyros partem spectant. Ergo in his litoribus Romani Colonos miserunt Dacos . . . . . Colonos dari Municipiis, vel ad supplendum Civium numerum, qui subinde movebantur. Praeterea legem tulit, ne quis in Italia amplius quam ducenta jugera possideret. Intelligebat enim, majorem minuere modum, si subinde possiderent, quod ab ipso possidente celi non posses. Et sicut Populus Romanus omnium gentium potius sunt agros, & ex hoste captos victori Populo Romano partiti sunt, alios vendiderunt, ut Sabinorum ager, qui dicitur Quacstuarium, eum actis limitibus dividerunt, & denique quibusdam artibus laterculis quinquagena jugera incluserunt. Omnium (b) enim Mensurarum appellationes conferamus. Nam Mensurae notantur, ita & de qua loquimur, appellatur; & quidquid pondere, aut capacitate, aut animo finitur, aeque longitudine Mensura appellatur. Quid ergo Mensura sit, de qua quaeritur, tractemus. Mensura est quamplurimum & inter se aequalium intervallo-

A rum. Mensura finitur, ut Pes: per Pedem Decempeda: per Decempedam Actus: per Passum Stadium: per Stadium Milliarium, & similia. Mensurarum appellationes, quibus utimur, sunt duodecim. Digitus, Uncia, Palmus, Sexta, Pes, Cubitus, Gradus, Passus, Decempeda, Actus, Stadium, Milliarium. Minima pars earum Mensurarum est Digitus. Si quid infra Digitum metiamur, partibus respondemus, ut dimidiam aut tertiam partem Digiti. Uncia habet Digitum unum, & tertiam partem Digiti. Palmus habet Digitos sex, Uncias tres. Sexta, quae tamen Sextans appellatur, habet Palmos tres, Uncias novem, Digitos duodecim. Unciae quadraginta quatuor. Digiti ducenti quinquaginta sex. In Pede quadrato semipedes octo, Palmi quadraginta quatuor, Unciae mille sexcentum viginti octo, Digiti quatuor mille quinquaginta sex. Quae habet omnem istam mensuram agrorum, diligentius & fideliter exquirenda sunt. Ideoque monemus, ut quisque suos fines teneat, non alios lacissat; nam ideo limites agrorum positus est,

D . . . . . litem ut discerneret arvis:

Nam ante Jovem limites non parebant, qui dividerent agros. Vicinorum autem exempla sumite, unde possitis inculpabiles proferre sententias. Nam ideo azer pedibus mensuratur, ut veritas declaretur.

Nomi-

(a) Haec Frontini verba apud eundem Goësum.

(b) Sequitur Frontini textus apud Goësum pag. 29.

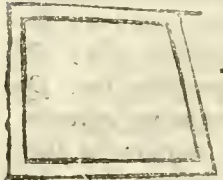
Nomina Lapidum finalium (a).

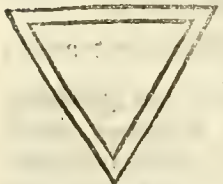
*Orthogoneus Rectus
rectum angulum
mittit.*

Isocelos.

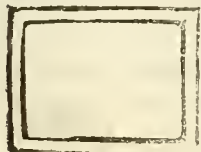
Excultellatus lateribus.

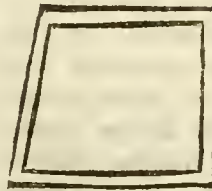
*Isopleurus Rectus sub-
ter constitutus.*

*Exculinus, sive
Exagonens.*

*Rumbus, sive Tra-
pezus.*

Isocelos.

Pentagonus.

Septagonus.

*Terminus Græcâ literâ
scriptus.*

*Circulatus perramus me-
tæ acutatae similis.*

*Complactus Rumbus Am-
pligonus.*

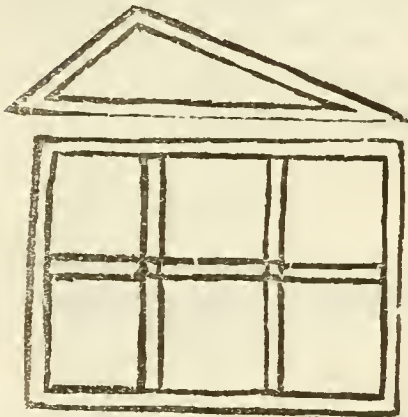
(a) Vide Coësum pag. 212.

Terminus Augustalis.

Terminus Cursorius.

Sepultura finalis.

Terminus lineatus.

Solus Trigonus illa jactat.

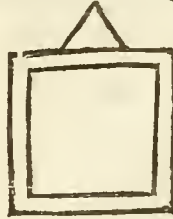

Exagonus.

Sinagonus.

Tom. IX.

Terminus in summo acutus.

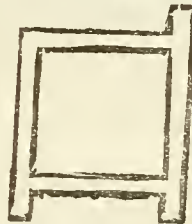
Pervamus metae praecisae similis.

Emicirculus quadratus.

Terminus in summo acutus.

Terminus Trifinius.

Terminus in laterculum constitutus.

Terminus rotundus.

Terminus quadrifinius.

O

Spa-

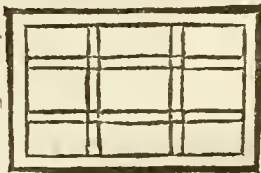
Spatula cursoria.

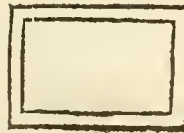
Spatula cursoria.

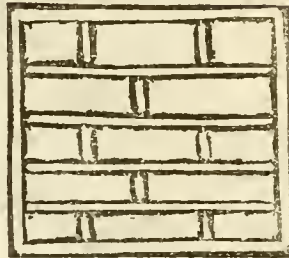
Terminus, qui angulum subjacet.

Terminus linearis.

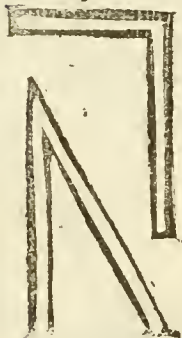

Terminus inversum positus.

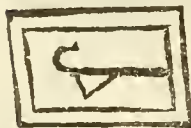

Arcifinium.

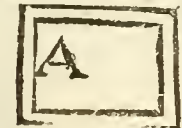
Lapides finales in diversas regiones secundum positionem locorum.

Terminus gammatus.

Noverca.

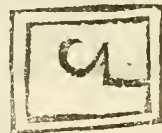
Tivortinus.

Augustalis.

Terminus lineatus.

Symmatus.

Emicirculus.

Triideus.

Limites Orientis dicuntur Decimani.
 Limites Septentrionales dicuntur
 Cardines.

Limites Maximorum & Decimanorum.

Limites Aftuarii.

Limites Intercisivi.

Limites Linearis.

Limites Sextani.

Limites Nonani.

Limites, qui cursum Solis sequuti sunt.

Limites Praefecturales.

Limites Montani.

Limites, qui angulum subjacent.

Limites Uftrivales.

Limites Undecimani.

Limites Solitri.

Limites Graeci.

Limites Regulares.

Limites Subjunctivi.

Limites Quinciani.

Limites Scutellati.

Limites Temporales.

Limites, qui cursum Lunae secuti sunt.

Limites Diagonales.

Limites Depotensales.

Limites Gallici.

Limites Decimani.

Limites Coronici.

Limites Perpetui.

Limites Passivi.

Limites, qui per antica & postica
 dividuntur.

Nomina agrorum. (e)

Ager Centuriatus.

Ager Dextratus.

Ager Citratus.

Ager Tricagonus.

Ager Normalis.

Ager Triumvralis.

Ager Neronianus podimatus.

Ager Caesarianus assignatus.

A

Ager Nigrius in quinquagenos.

Ager Meridianus in viginquinque.

Ager commutatus ex beneficio Augusti.

Ager assignatus.

Ager succisivus.

Ager fenestratus.

Ager Ultratus.

Ager T.stellatus.

Ager Epiponicus.

Ager solitrius Sylvanus.

B

C

D

E

Advocatio. (f) Praestandum est, quam-
 quam diversa sint, & longe inter se
 discernere debeant. Prudenciam tamen
 eandem artifices habere debent, qui ju-
 dicaturi sunt, & qui advocant, ut prae-
 statores. In judicando autem mensorem,
 bonum virum & justum agere. Diver-
 sorum fides quaerenda est. N. que ullâ
 ambitione aut sordibus moveri. Servare
 opinionem metris & moribus. Omnis e-
 nim artificis veritas custodienda est, ex-
 clusis illis similitudinibus, quae falsa
 pro veris subjiciunt. Quidam enim per
 imprudenciam, quidam per avaritiam
 peccant. Totum hoc judicandi hominem
 artificem exigent egregium. Erit enim
 aequissimum & in advocacionem & in
 controversiam, de eadem fide concordare
 mensoribus. Sed hoc possiores aequo a-
 nimo ferre non possunt. Nam dum his
 veritas exposita fuerit, adversus sincer-
 itatem Artis facere coguntur. Multa sunt
 in professione, quae generaliter pro veris
 subjiciuntur, & quaedam quae speciali-
 ter, conjecturaliter etiam, metivi Assi-
 fices coguntur.

Agri mensurae. (g)

VEJUS Civitas, priusquam oppu-
 gnaretur, ager ejus limitibus est
 assignatus ex Lege Julia. Postea dese-
 rit

O 2

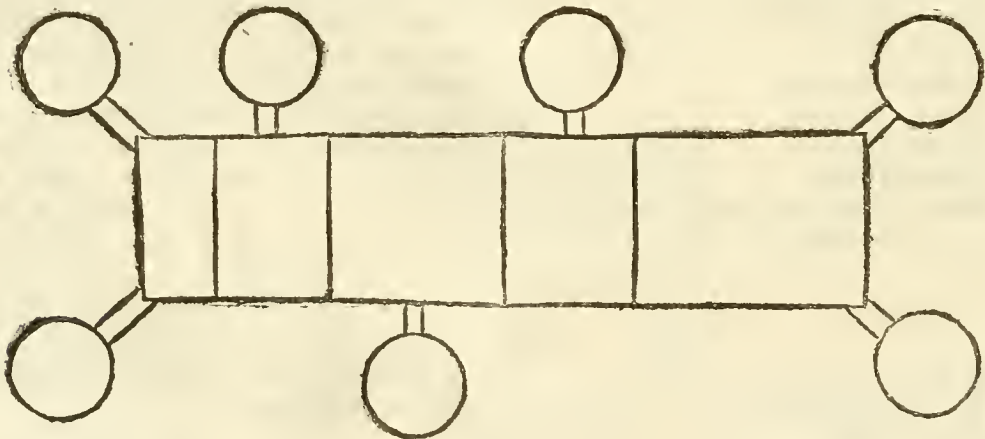
(e) Idem Goësius pag. 26.

(f) Vide Goësum pag. 128.

(g) Rursus vide hunc eundem pag. 129.

His bis ad urbanam Civitatem associandam censuerat Divus Augustus. Nam variis temporibus, & admodum in partibus, breves agri sunt assignati, cujus ratio item datur circa Oppidum ejus. Sunt enim naturae locorum, quas vicem limitum servant, sed non per multa millia passuum concurrunt. Et termini sibi sunt pro parte Siliceni, alii Tyburtini. Tyburtini verò distant a se in pedes CCXL. in pedes CCCXL. in pedes CCCCXX. in pedes DCC. in pedes DCCC. in pedes DXL. in pedes DCLX. Siliceni verò distant a se in pedes CCXL. CCCLX. CCCCLXX. DLXXX. DCXL. DECXXV. Quod si spissiores sunt, riparum cursus servatur, earum tamen, quae non per multa millia pedum concurrunt. Et ne eas ripas sequendas sperares, quae intra corpus agri nascuntur, & unaquaque in sua spatia decidunt, lex Militum eas proclamavit. Et ne id aliquando sequamini, quod major pote-

A stas limitum, vecturarum, riparum non confirmat. Sed si conversationis causâ eas partes inter se custodiendas censuerunt, non vecturae imputandum est, sed concurrenti definitioni fides adhibenda est. Quidquid enim viarum, riparum, cavearum, multorum agrorum, separandorumve permeantium cursus servatur. Pars verò camporum, & silvae regionis Campaniae, vel Aureliae, ante a Divo Augusto veteranensibus data fuit. In qua regione limites Maritimi appellantur, ubi non sunt termini lapidei, sed lignei sacrificales, qui ab exordio sunt constituti. Nam postea jussu Imperatoris Adriani vice numero limitum termini sunt positi, qui ab uno incipiunt scripturae numerum continere, ut puta: Terminus I. & Terminus II. Terminus III. Terminus IV. Terminus V. usque ad numerum suum, vel conclusionem angulorum agri assignati.

Quorum mensura licet diversa sit, sed tamen distant a se in pedes CL. in pedes CC. in pedes CCC. in pedes CCCCLX. in pedes CCCCLXXX. in pedes D. Nam pars agri, quae circa portum est Tyberis, in jugeribus est assignata, atque oppidanis est tradita, & pro extimo u-

D bertatis professionem acceperunt. Media autem pars inter Romam & Portum, aptis quidem mensuris est assignata stipitibus cleaginis adfixis, numeri ad singulos angulos sunt assignati. Quorum palorum loco postea lapides Graecales ad eum numerum, pedumque constituti sunt.

Postea varus loci deficientibus veteranis, jussu Imperatoris Caesaris Trajani, agris termini lapidei sunt assignati. Qui termini accipiunt mensuram per Gamma. Distant a se in pedes CC. DCC. DCCC. XL. MXX. MCC. MCCCXL. MDC. MDCC. MDCCC. MDCCCC. Ejus enim terrae formam in tabula aenea ab Imperatore Trajano jussum est scribi, quod limitibus normalibus maritimis est assignatum. Quinimmo & supra Hostis, quod est juxta portum, in quo terrae omnis ager jugerationis malum collectum, sicut & in caeteris, nominatur.

Colonia Junonia a Triumviris assignata est, in qua limites intercisiivi sunt directi. Sed numero pedatura limites sunt

A constituti in locis quibusdam rivofinales & cavae, quae ex passione sunt assignatae. Termini autem sunt Silicinei pro parte, & distant a se in pedes CCCXL. CCCXX. CCCCLXXX. & DC. Ceteri normales: rivorum cursus servant.

B Colonia Nepeſi eâ lege servatur, quae & ager Falſcorum. Colonia oppidanis est deducta. Ante, limites contra Orientem reſturas deducebantur. Poſtea ex omni latere ſunt exſenuati. Licet omnes agri ad modum jugerationis ſunt assignati, tamen propter naturam locorum ſicuti artifices agrum cenſuerunt, fecerunt gammatoſoſ riparum & coronarum natura laxi assignati.

Sunt & termini mixti, quos pro parte lapideos posuerunt, alios ligneos, qui Sacrificales appellantur, qui distant a se in pedes CCCC. in pedes DCCC. in pedes M. Ceteros normales. Longitudo per rivorum cursu servatur.

Ager Armetillus lege Imperatoris Augusti est assignatus. Veteranis est quidem adjudicatus, & aestimo ubertatis legem sunt consecuti, ubi termini junguntur tam limitum, quàm reſturarum circa ipsum Oppidum. Sed extra tertium miliarium lex Caesariana operata est in absoluto. Termini sunt assignati, qui distant a se in pedes MCC. alii a se in pedes MCCCXL.

Colonia Spelatina lege alia est assignata in modum jugerationis, terminis longis lapides semissiles, qui distant a se in pedes CCLI. CCCXX. semis II.

C III. eâ lege mensuram servari a nostris jussum est,

Ager Tyberinus in Centuriis est assignatus. Postea jussu Imperatoris in sexagenos quinos, prout occupavit, misit. Plebe deficiente, alii paucioribus est assignatus, termini: * plerospicis, & in qua observatione rationem tantum ostendunt, quantum reſturam limitum.

D Colonia Ferenticensis lege Semproniana est assignata. Sed quod ante limitibus centuriatis fuerat assignata. postea deficientibus veteranis juxta fidem possessionis est recensita. Sed numeris uncialibus termini sunt constituti, idest Silicinei, creſti, longi, qui distant a se in pedes MCCCC. alii ab aliis. Duo longe iidem distant a se per DC. Ceteri, prout natura locorum invenit, positi sunt.

* Frontin. de Coloniais apud Goëf. pag. 131. Plebe deficiente &c. Eadem verba referuntur; plerospicis tamen pro plerospicis habet.

Colonia * Orientium Lege Augusti
 &c. (h)

Colonia * *Gavis* ab Augusto deduci
 iussa est, nam ager in absoluto teneba-
 tur. Postea a Tiberio Caesare iugeratio-
 nis modum servandi causâ lapidum im-
 mens . . . . . Reipublicae loca designavit.
 Nam inter privatos gregibus terminos
 posuit, qui distant a se parvo interval-
 lo. Facile reperiuntur. Sunt & per re-
 cturas fossae interjectae, quae communi
 ratione Gavorum in iugeribus limitibus
 intercivis sunt assignata; ubi cultura
 ceterum in absoluto est, & relictum
 in montibus & * succivis: quod Reges
 consueverunt. Nam & inter multa loca
 hereditaria accepit ejus Populus agrum,
 qui fundo suo ter vel quater vicenus
 situs est in iugeribus, & jure ordina-
 rio possidetur, sicut Interamne Flami-
 niae, & Interamne Palestina Picensi.

Castinum, muro ductum, a Lege
 Triumvirali in iugeribus est assigna-
 tum &c.

Aquinum, muro ductum, Colonia Le-
 ge Triumvirali deducta. Iter Populo
 debetur pedibus LXXX. Ager ejus pe-
 rennis militibus est assignatus.

Nuceria, (i) muro ducta Colonia &c.

Atella, muro ducta Colonia. Nero
 Claudius deduxit &c.

Setia (k) in Municipium Coloniae,

A vel familiae Imperatoris Vespasiani jussu
 acceperunt. Postea in laciniis ager ejus
 est assignatus. Iter Populo debetur.

Cora (l) Oppidum Imperator Hadria-
 nus censuit &c.

Beneventum, Colonia muro ducta,
 Concordia dicta. Deduxit Nero Claudius
 Caesar &c.

B Bovianum, Oppidum Lege Julia mi-
 lites deduxerunt Coloniae. Iter Populo
 debetur per pedes X. &c.

Boville Lege Syllana est circumdu-
 ctum &c.

C Capua, muro ducta. Colonia Julia
 Felix, jussu Imperatoris Augusti a XX.
 viris est assignata. Iter Populo debetur
 pedibus C. Ager ejus Lege Syllana fuerat
 assignatus. A Caesare Augusto in
 iugeribus militibus dividi jussum est pro
 merito. (m)

Calatia, Oppidum &c.

Claudium, Oppidum &c. postea men-
 suratus, limitibus est census.

Cumae, muro ducta, Colonia &c.

Cales, (n) Municipium muro du-
 ctum &c.

D Iamonium, Oppidum Lege Syllana
 est munitum &c. (o)

Calatium, Oppidum Lege Gracchana
 est munitum &c. (p)

Divinum, Municipium &c.

Forum Populi (q) Oppidum &c.

Bola-

* Legendum Colonia videtur.

(b) Vide reliqua apud Goësius.

* Asteriscus heic, & deinceps, erroris suspicionem indicat. Forte *Gavis*, ut infra.

(i) *Nursia* habet Goësius.

(k) Goësius habet *Aetium*. *Setia* Urbs Volscorum in Latio, nunc *Sezza*. Sed infra eadem rursus occurrit.

(l) Goësius corrupte habet *Tamirum*. Adhuc Oppidum retinet nomen *Cori* in Cam-
 pania Romana.

(m) De Colonia ista multa attulit V. Cl. Alexius Symmachus Mazochius Canonici-
 cus Capuanus in erudito Commentario Campani Amphitheatri.

(n) Goësius habet *Gallis*.

(o) Goësius habet *Lemonium*. Utrumque nomen corruptum videtur. *Emonam*, sive
Aemaniam, aut *Anonium*, in finibus Italiae, huc adfiscenda non puto. Neque *Humanam*
 sive *Numanam* olim Urbem. Anonymus Ravennas memorat *Laminium*, & *Lanimumium*,
 Italiae Civitates. Sed & ista nomina vitiata suspicor.

(p) Goësius habet *Catium*.

(q) Idem Goësius habet *Forum Livii*.

Boiaterria Colonia Lege Triumvira-
li &c.

Capis Colonia &c.

Fabrateria, muro ducta &c.

Fundi, Oppidum muro ductum. Iter
Papulo non debetur. Ager ejus sub Au-
gusto veteranis est assignatus. Cultura
ceterum in ejus jure & in publico residet.

Havum, (r) Oppidum Lege Sullanâ
munitum &c.

Surrentum, Oppidum &c.

Suesa, quae & Arunca dicitur, mu-
ro ducta &c.

Signia, muro ducta &c.

A

Teanum, quod est Sidicinum, Colonia;

Trebula, Municipium &c.

Tereventum, Oppidum &c.

Veletre, Oppidum &c.

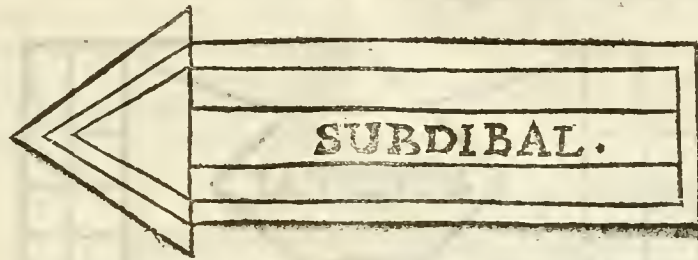
Mensurae rationabilium agrorum.

Ager est Arcifinius &c. (f)

De Succisvis controversia, &c. (t)

De locis publicis sive Populi Roma-
ni, sive Coloniarum, Municipiorumve,
controversia est &c. ut ex proximo in
Monte Mutelli.

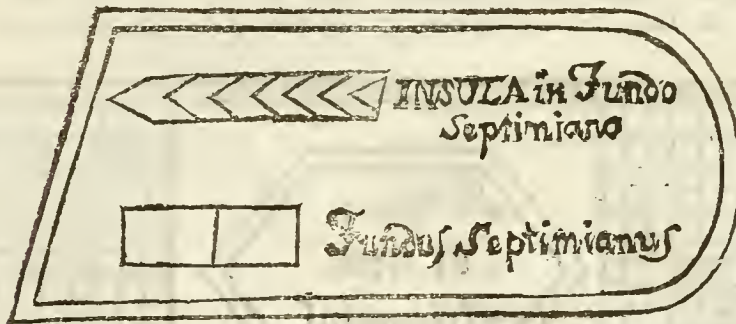
B

Nam & Coloniarum & Municipio-
rum similis est conditio, quoties Rei-

C

publicae data assignataque fuerint, ab
aliis obtinebuntur, ut succisiva concessa.

De locis relictis & extractis con-
troverfia est in agris assignatis. Relicta
autem loca sunt, quae sive locorum ini-

D

quitate, sive arbitrio conditoris relictâ,
limites non acceperunt. Haec sunt juris
succisivorum.

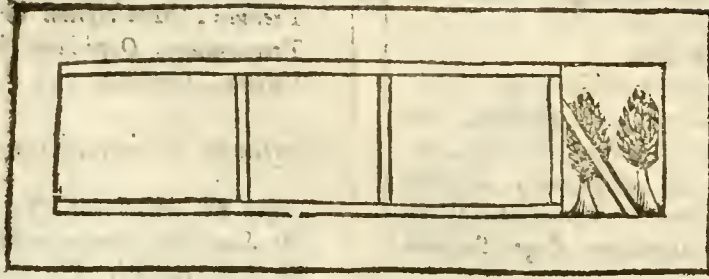
Ex-

(r) Corrupta vox. Goësius habet Gavis. Sed supra Gavis se nobis exhibuit.

(f) Vide praelaudatum Goësium pag. 38.

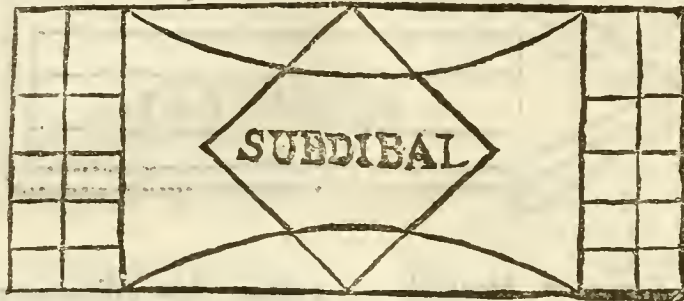
(t) Vide eundem pag. 42.

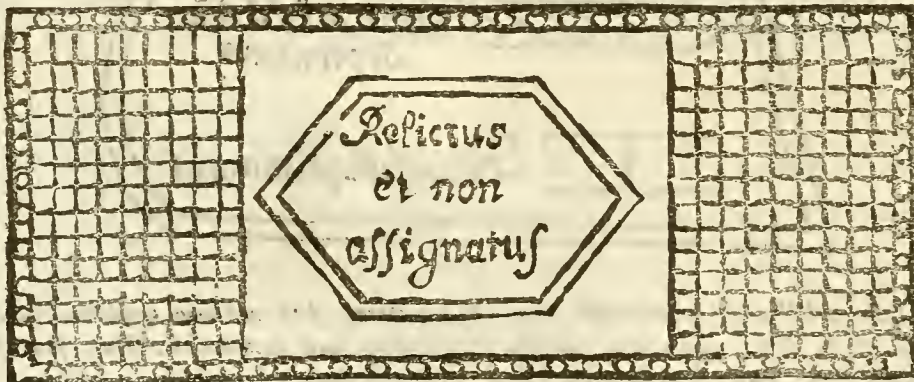
Extraculsa loca sunt, quae juris succis-
vorum, quae ultra limites, & ultra
finitimas lineas erunt. Finitima autem
linea mensuralis est, quae aut aliqua
observatione, aut aliquo terminorum or-

A | dine servatur. Multis enim locis assi-
gnationes agrorum & immunitas super-
fuit, sicut & Lusitaniae finibus Au-
gustanorum.

De locis sacris & religiosis controversiae
plu. mae nascuntur, quae jure ordinario
finituntur, si de locorum modo agitur,

B | ut de locorum publicorum in montibus,
aut aedium, quibus secundum instru-
mentum finis restituendus est.

Similiter (u) locorum religioforum, C | restituendus, quatuor signa ea, quae
quibus secundum cautionem modus est | posuisti in limitem, aliis corniculis re-
necbis

(u) Vide Goëssum pag. 28.

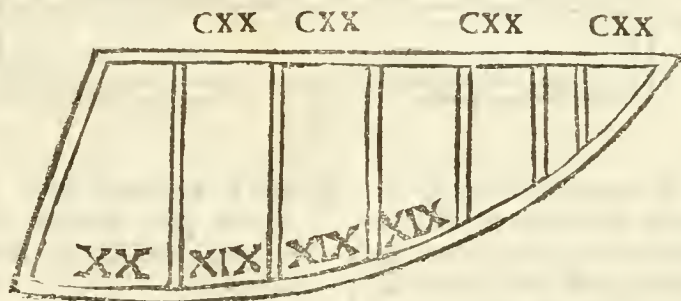
nebis alium limitem; & sic mensuras agis, ut scias primam, an in limitibus Centuriae signa sint. Lege scripturam lapidum. Si in uno vigore sunt decimanum adscriptum habes, ut, puta, decimanus primus, aut secundus aut tertius, vel quatuordecimum in aliis lapidibus fuerit scriptus. Duo lapides in lineam decimani: contra alios alii. Si vero in cardine linea fuerit, similiter in ambobus lapidibus unus cardo scriptus erit. Item rationem lapidis, si fuerit, sic deprehendis; ut, puta, primum lapidem, quem inspexeris, si scriptus est decimanus quintus, cardo XII. & alius decimanus sextus, cardo XIV. Apparet per hos duos lapides, quia non cardo, nec decimanus est, illos in rationem esse.

Varationem in agris divisis sic reponimus, ut puta lapidem a lapide pedes

A XX. Semperque praecedens XX. quoniam solum est, sumo partem XX. Item varationis modus fit, id est si repositionem facies, ut per actus singulos pedes, quos varasti, repones, si eundem limitem agere necesse fuerit. Sed si ultra agros eurus prodideris extra pedes XX. adhuc unum actum renormabis pedes XXI. & signum ad perpendicularum pones. Deinde in aliis pedibus insequentibus CXX. similiter & signum pones. Deinde apprehensis signis duobus, & lapide, recto limite ibis similiter. Si vero ire volueris a lapide, a quo exieris, derivabis in actibus varationis pedes quantum adjeceris, si in priorem eas, hoc non solum observare debes, sed in pedes LX. vel LXXX. plus minus, pro ut rasso postulerit, facere debebis.

B

C

Alia ratione, ut quodcumque &c.

Quod si monti ordinato semina nascuntur, omnia secundum loci naturam habentur, cum non idem, hoc est totidem amborum ordines capiant, quot partes ejus in campo limes recte celselabitur.

Limitum prima origo, sicut Varro &c. (x)

Decimanorum (y) numerus in Septentrionem si crescit, erit pars dextrata. Sic scies te in dextrato & in cirrato

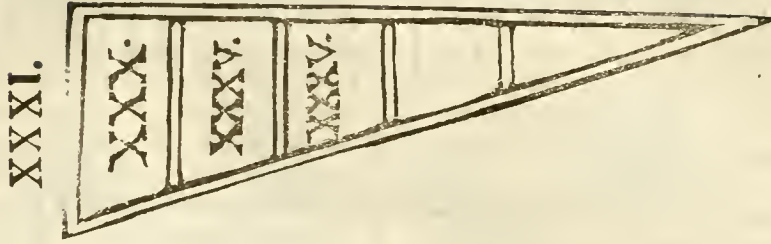
D esse. Edimus semper partem solidam limitis, ut ad solidam varationem habeamus. Ut nunc limites CCCLXXXV. Sumo partem XL. ubique convenerit, fit XXXI. Item XVII. fit..... hoc in partionem limitis & varationis sive in priore repositione faciemus, & retrahimus, ut sciamus, quantum ad singulas repositiones aut adjicere, si in priore ibimus, aut demere, si retro revertimur.

E

In

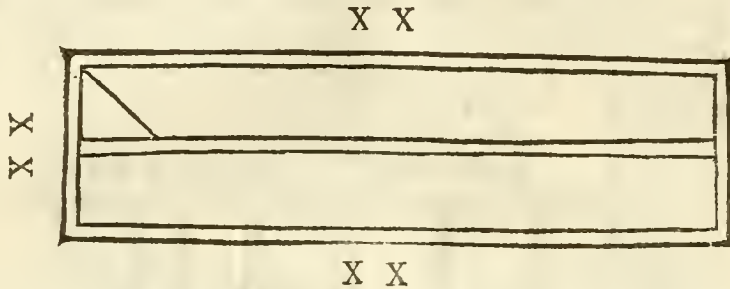
(x) Et pag. 215.

(y) Et pag. 298.

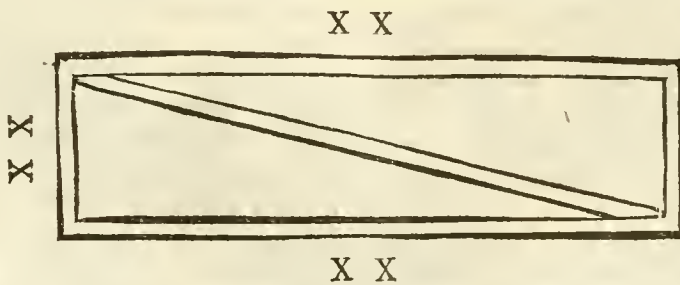
In agris divisis solent lapides in Centuriis non parere; sed sunt vermini, qui inter limites consortales finem faciunt. Aream prebendas in limite. Interponis & comprehendis lapidem, qui est in

A | angulo Centuriae, & tractabit, quomodo latitudinem ad longitudinem. Quod tibi fuerit, tractabis similiter, & bi potius..... areae ponis..... & comprehendis.

Aut lapis in angulo fuerit, & in alio angulo alius quasi qui perspiciatur in Zaono. Similiter duo lapides. Et quia in Centuriis paria latera sunt latitudinis, similiter & quacumque vol-

B | veris, versuram facies normaliter. Et totidem quot inveneris cultellabi, comprehendis limitibus in extremitatibus formarum.

In agris divisis ex Julio Frontino Siculo successiva fiunt, in quibus Trigonis Trapezica pentagona sunt. Et nihil aliud nisi modus jugerum assignatorum,

C | & nomen scriptum est, vectorum angulorum ratione construngi. Itaque maxime providere debemus, quod sub ferramento quidquid occurreris, transeamus. Adhibere dein-

deinde metiendi diligentiam, quis potius
 A artus incensiti imitationis effectum lateris
 longitudinem aequae & ferramentum
 primum, ut & omnia indomito perpense
 dirigere. Cujus ex omnibus corniculis
 expensa ponderibus inter se comparata fila
 * zenuere vitas; ita perspicere, dum haec
 proxima consumptio alterius visum sola
 metiatur: tunc ductare metas, & easdem
 transposito inter extremas metas ferra-
 B mento reprehendere eodem momento, quo
 tenebantur, & coeptum rigorem ad in-
 terversuram aut finem perducere. Omni-
 bus autem intervorsuris tetraantis locum
 perpendiculis ostendas. Cujuscumque loci
 mensura agenda fuerit, cum circumire ante
 omnia oportet, & ut ad omnes angulos
 signa ponere, qui normaliter ex rigore
 aguntur. Posito deinde & perpense ferra-
 C mento, rigorem ob secundo maximo
 lateri ductare, & collocatis creptis alte-
 ram partem rigoris mittere. Qui cum
 ad extremum pervenerit, parari.....
 primi rigoris, exeat, & seu in rigore
 ductando, quaedam dubitando. Incur-
 runt valles, loca fragosa, arbores, quae
 propter moras aut fructus succidi non
 possunt. Nam aedificia & maceriae,
 D petrae, aut montes, & his similia; &
 haec quacumque ratione optime poterit,
 mensuram accipere debent. Si fuerit ergo
 Vallis, quae in conspectu agentis exsu-
 peret, per ipsam metis ad ferramentum
 appositis eris descendendum. Cujus rigo-
 ris incensum, ut se in contrario atque-
 mus, afficta ante lineam, capitulum per-
 sicae aequaliter & perpendiculum cul-
 E tellare debemus, & perpense rigorem
 extendere lineam, in qua cultum locum
 perpendiculum assignat. Nam quoties cul-

tellamus sine linea, conspectum iterum
 saepe excedimus, & festinantes ex eo
 loco iterum rigorem conspiciamus: tunc
 in illa perficarum quamvis exigua con-
 versione non minus fit distendi. Quod
 si jacentia quamvis, compristere autem
 valle, & ultra quam prospici potuerit,
 evadendi difficultatis causa, sic transire,
 ut ulteriores partem ductare minus me-
 tas tres. Quibus impressis, transposito
 ferramento recipere priores oporteat: &
 perpense caeli rigore, quantum res ex-
 gerit, perducere debemus.

Si in agris (z) quadratura tibi du-
 ctanti occurrerit flumen, quod necesse sit
 varari, sic facies. Rigor, qui impegerit
 in fluvio, exinde versuram facies: &
 in qua parte veneris, tetraantem pones.
 C Deinde transfers ferramentum in eo ri-
 gore, quem ductaveris, qui in flumen
 impegerat. Deinde transfers ferramentum,
 & comprehenso eo rigore, quem ductasti,
 versuram facies in partem dextram. Dein-
 de exigis medium illum in duas par-
 tes, & ibi signum ponis. Deinde figes
 perpense ferramentum ad signum, quod
 dividit duae partes, quas divisisti.
 D Et fixo ferramento, & perpense, com-
 prehenso rigore ab umbilico soli, emis-
 sum perpendiculum quum super signum
 ceciderit, percutis croma, donec compre-
 hendis, signum, quod posueras trans
 flumen. Quum diligenter comprehende-
 ris, transis ex alia parte, & manente
 croma, ductabis rigorem. Ubi se conse-
 cuta fuerit norma tua cum eo rigore,
 E quem ductaveris, signum ponis, & ex-
 gigis ad numerum ad signum tetraantis.
 Sed quia linea, quam secutus eras, me-
 dia duo trigona ostendit &c.

EXCER-

(z) Vide Goëfium pag. 285.

[The text on this page is extremely faint and illegible. It appears to be a multi-column document, possibly a ledger or a list, with several columns of text and some numerical entries. The content is too blurry to transcribe accurately.]

E X C E R P T A

E C H A R T I S

A R C H I V I

PISANI ARCHIEPISCOPII

Ab Anno Christi DCCXX. usque ad Annum MCXCIX.

NUNC PRIMUM EDITA.

ENGLAND

1850

THE

ROYAL

ACADEMY

OF

IN EXCERPTA
E CHARTIS
ARCHIVI PISANI ARCHIEPISCOPII
P R A E F A T I O.

Quantum infra Graecam & Romanam jaceat Eruditio barbaricorum Saeculorum, jam alibi animadverti. Quod ergo praestiterunt hactenus viri de re Literaria bene meriti, in pluteis Bibliothecarum Libros & Opuscula MSta, in Archivis Diplomata & Chartas expiscati sunt; haec enim una ratio superest, qua tenebricosis iis temporibus aliquid lucis adferri possit. Eorum vestigiis & ego institi pro viribus tum in Opere isto, tum in Collectione Rerum Italicarum. Juvat nunc proferre syllogen Chartarum, quas ex insigni Archivo Archiepiscopii Pisani excerpendas duxi. Laudandum vero in primis est mihi nobile consilium Illustris. & Reverendis. viri *Francisci Frosini* Archiepiscopi Pisani & Primatis, quod ante aliquot annos ejusdem Archivi Chartas describendas, & in unum volumen compingendas curaverit. Illius exemplum utinam & aliae Ecclesiae, ipsaque Monasteria, quibus est veterum Monumentorum copia, imitarentur. Quod ejusmodi Regesto uti mihi quoque licuerit, tribuendum est eximiae humanitati Illustris. ac Reverendis. ejus in Archiepiscopatu Pisano Successoris, *Francisci* videlicet ex antiquissima & generosa *Comitum Guidonum* stirpe progeniti. Ut enim ille est bonarum Literarum amantissimus, atque erga earum cultores probe animatus, vix a me rogatus, quod exoptabam liberalissime concessit. Inde igitur quae aliqujus usus ad Eruditionem barbarici aevi esse posse sum arbitratus,

ea selegi, reliquis dimissis. Neque enim quaecunque Chartae veteres temporum edacitatem evaserunt, luce omnes dignae sunt. Ejusmodi honor ac beneficium, si quid video, illis tantum deferendum est, quae opem conferre possunt ad statuendam Chronologiam Imperatorum, Regum, aliorumque Principum, aut Romanorum Pontificum, atque Episcoporum; tum quae Magnates antiquorum temporum, aut inlustria Monasteria nobis ostendunt, aut aliquid non vulgare ad veterum ritus dignoscendos, ad Historiam, ad Geographiam, aliasque Artes inlustrandas complectuntur. Oneri forent, non eruditioni, quae nihil horum praeferunt, leves nempe donationes, emphyteuticae concessionem, aliaque ejusmodi acta a plebejis hominibus nullâ memoriâ dignis profecta. Postrema haec una tantum grandis antiquitas commendare nobis potest, qualia fere sunt conscripta ante Annum Christi Octingentesimum.

Multum sane debemus Ferdinando Ughellio, quod ingenti labore ac studio Italiam Sacram primus nobis dederit, eamque tot antiquis Monumentis refertam, e quibus barbaricorum temporum Eruditio plurimum lucis accepit. Multum quoque debemus doctissimo Coletto, qui non solum novam insignis illius Operis editionem Venetiis instruxit, sed etiam austario magni faciendo, & compluribus etiam emendationibus locupletiolem nobis exhibuit. Quod tamen non semel dixi, heic repetam. Videlicet optandum esse, ut quisquam laboris impatientis, & cui commodum sit per universam exspatiari Italiam, singulas rursus adeat Ecclesias, & earum superstites Chartas diligentius consulat: qua ratione aut nova Italia Sacra effigi, aut saltem vetus expurgari, augerique, & compleri poterit. Hoc in Gallia Sacra praestiterunt, aut adhuc praestant Clarissimi PP. Benedictini e Congregatione S. Mauri. Nempe in Ughellii Opere quam plurima offendas Diplomata, aliaque vetustatis documenta, non eâ, quae par erat, diligentiae mensurâ descripta. Hisce adhibenda foret medica manus. Alicubi etiam confusa est Episcoporum series, & Chronologia; Episcopi quoque suppositicii additi; nullaque ratio habita fuit aliorum monumentorum, quibus tamen tempus pepercit. Exemplo erunt, quae nunc ex Archiepiscopali Pisarum Archivo deprompta publici juris facio. Ex iis intelliges, quam parum accurate digestus fuerit ab Ughellio veterum ejus Episcoporum catalogus. Quo quidem in argumento jampridem versatus fuit Clarissimus Vir P. D. Guido Grandius, Camaldulensis Abbas, illustre non solum Pisanae Academiae, sed & universae Italiae ornamentum, in Epistolâ *de Pandectis* Anno MDCCLXXVII.

XXVII. editâ. Sed haec eadem, ipsis Chartis productis, confirmata, aut luculentius illustrata in posterum habebis. Quod tantummodo Lectorem monitum volo: qui omnia publica Acta praeaudati Archivi Pisani e membranis descripsit, suo quidem munere satis laudabiliter functus fuit, & fideliter quaecumque intellexit, exaravit. At quia non omnium est probe assequi brevias antiquorum voces, & barbarica verba & phrasæ, quæ in iis occurrunt: complures ipse lacunas in exemplo suo reliquit, quas complere mihi longe posito non licuit: Quum tamen ex iis nulla sit, quæ argumentum Chartæ vitiet, aut tenebris conspergat: nullam mihi molestiam ejusmodi defectus attulit, nullam inde Lectoribus obventuram spero.

EXCERPTA

E CHARTIS

ARCHIVI PISANI ARCHIEPISCOPII.

Charta venditionis factae a Sundualdo Pisano honorabili viro.
Anno Chr. 720.

IN nomine Domini Dei nostris Jesum Christi. Regnante Domino nostro Liutprand Rege, Anno Octavo (1), sup die Quartam Kalendis Februari, per Inditione Tertia. Constant, me Sunduald, vir honorabilis, hac dies arvitrium bone mee voluntatis..... eniente, neque aliquis me suadente, nisi bono animus meus vindidisse, & vindedi, tradidisse & tradedi tibi Filicausi, medietatem de Casa meas infra Civitatem cum gronda (2) sua livera, tam solamentum, quam ligname sine grondas, ipsa medietatem de casas cum petras, que inibi esse vidi..... tibi Filicausi venondavit, atque tradedit, de quibus pretium petivi. En in presenti accepit auris Solidos nove tantummodo, sicut inter nobis bono animus in placetum convinit, & constant me in omnibus esse supplementus, & nihil mihi in amplius pretium reddere videris set omnia mihi cum-

Apletus pariaisti. Unde atmodo tu supra-scripto Filicauso ipsa medietatem de casa cum solamento haveas, teneas, possideas tu, tuisque, vel heredibus tui in perpetua temporibus vindici atque defendas, & quidquid exinde agere, facere volueritis vendendo, donandi, ut potens firmissimus domino in tua..... emturi sit potestatem ipsa medietatem de casa vel solamento quia tibi venondavit atque tradedi. Et quod non credimus, nec fieri potens, ut si contra hanc cartula venditionem a me facta ire, venire temptavero ego per me Sunduald, aut heredibus meus, & menime potuero defendere aut anstare ipsa supra-scripta medietatem de Casas de quacunque homine sit tibi emturi, componimus pine nomine auri **C** Soledos Denarios dece octo, quod est dupla bona conditionem, & cartula venditionis in sua permaneat firmitatem. Unde pro monimine & cautela praelentis futuri temporibus anc cartula venditionis Ansof Notarium scribere rogavit. Actum Pisa, per Inditione supra-scripta feliciter.

Signum

(1) Hinc certum habes, Liutprandum Langobardorum Regem initium Regno suo dedisse Anno Ch. 712.

(2) Pars prominens tectorum, sive tegularum. Subgrundes habet Varro de Re Rustica.

Signum manus ✠ Sunduald Vir Honorabilis, qui hanc cartula scribere rogavit.

Signum manus ✠ Pertualdi V. D. testis.

Signum manus ✠ Audolfi V. D. testis.

Signum manus ✠ Veoglantis V. D. testis.

Signum ✠ manus Coliutulo V. H. testis.

Signum ✠ manus Gundualdi V. D. testis.

Signum ✠ manus Reparato V. S. Clericus testis.

Ego Ansof Notarius rogatus & petitus ab Sunduald, qui hanc cartula scripsit & deplevit.

Charta venditionis factae a Candido Clerico, teste Johanne Episcopo Pisano. Anno 730.

IN nomine Domini Dei Jesu Christi. Regnante Demno nostro Liuzprand vir excellentis..... ejus, Octavo decimo, mense Januario, Indictione Tertriadecima. Candido venerabilis Clirico, filius condam..... doloni anc dies arvitriom & benigna voluntatem vendidisse, & vindedi, tradidi tui Larino, terrula mea in locum, qui dicitur..... minus modiorum tris, prope via publica, & caput de..... & infra ipsa terrula est uno pero, tui venondavi de..... & infra ipsa terrula est de p..... petivi, & in presenti accepit auris soled..... cano numero quindecim tantum, sicut in..... placitum convine, & consta me in omnibus..... tus; & nihil mihi in amplius pretium reddere vide..... mihi cumpletus pariaffi, unde a modo tu denom..... terrula in predictum locum aveas, teneas, posse..... vel heredibus tui in perpetui temporibus vind..... das, & quidquid exinde agere facere volueris..... missimos domino in tua..... emturi sis potest..... terrula. Et quod non credimus nec fieri p..... Cartula venditionis a me facta, vel tradi..... tempa vero ego per me Candido, aut here-

B dibus..... posuero, te aut tuos heredis ipsa terrula qualivis homine sis tui emturi co..... auris Soldos trentas, quod est in duplus pr.... in sua manere firmitate. Quam Cartul..... Ansof Notarium scribere rogavi, ubi prope..... signum sancte Crucis feci & testibus.....

C Actum Pisa per Indictione suprascripta feliciter.

Signum ✠ manus Candido venerabilis Cliricus, qui i..... scribere rogavit.

✠ Ego Joannis (1) Episcopus in hanc Cartula manu mea.....

✠ Ego Andreas Diaconu in anc Cartula venditionis.....

D ✠ Ego Benedictus..... Notarius Domno Gregorio & Lodocio huic..... nis rogatus ab Candido venerabilis Clerico testis subscripsi..... quindice Sol.....

Ego Albavi ad Candidu rogatus propria manu mea subscripsi.

Signum ✠ manus Ansprand venerabilis Diaconus filius quondam Tr.....

E Ego Ansof Notarius post tradita deplevit.....

Char-

(1) Ughellius Tom. III. Ital. Sacr. ad Annum Ch. 742. Episcopum Pisanum exhibet nobis *Andream*. Tum ab Anno 742. utque ad 747. floruisse *Johannem* Episcopum ait. Habemus heic *Johannem* in eadem Cathedra sedentem Anno Chr. 730. *Maximus* Episcopus Pisanus Anno 715. occurrit in Charta heic edita Dissertat. LXXIV.

Charta venditionis factae a Rodoino Pisano viro honesto. Anno 730:

IN nomine Domini Dei nostri Jesu Christi. Regnante Domino nostro Liutprand vir excellentissimus, Rege, Anno felicissimi regni ejus Octavo decimo Mense Februario, Indictione Tertiadecima. Consta, me Rodoin vir honestus, filius quondam Baroncioni, & quia manifestum est eo quod ante as annibus vendidavi tivo Dondoni aliquanta terrula in locum, qui dicitur ad Stabla Marcucci, uno capite tenente in terra Chisoni, & alium capite tenente in terra Ciulloni. De uno latere corre (1) Via publica, & de alium latere est terrula Pisinnuli, plus minus modiorum dua, & Scaffilo. Item & alia petia in locum Taurina prope terra Haudimari, plus minus modicrum..... Et petia una ad uncio B. l. larida, Uraturio prope terrula Haudimari & Cecciani, sistariorum quindecim. Item & portionem meam de terrula in caput de terra Barroncioni, & ..... cualdi, quarta portionem de ipso Campo tivo Dondoni vendidavi, & modò viso petisti me, ut tivo exinde cartula venditionis & mittere deberet. Ita me factum est. Unde pretium petivi, & in presente accepi pro scripta terrule auri Soledus Stellatus nobis... ano numero quindecim & tremisse tantum, sicut inter nobis bono animus in placitum convinet. Et consta, me in omnibus esse suppletus, & nihil mihi in amplius pretium reddere videri, set omnia mihi cumpletus parasti; unde ammodo tu denominato Dondulo ipsa

A predicta terrule, sicut superius legitur; aveas, teneas, possideas, tui, tuisque vel heredibus in perpetui temporibus vindici ac defendas. Et quidquid exinde agere, facere volueris ut potens firmissimo domino in tua, qui emturi, sit potestatem ipsa terrula, qualiter superius legitur. Et quod non credimus, nec fieri potens, ut si contra hanc cartula venditionis a me facta vel tradita, ire venire temptavero, ego per me Rodoin, aut heredibus meis, & non potuero defendere te aut tuos heredis ipsa superscripta terrula, qualiter superius nominata da qualivis homine, sit tivo emturis composituri pine nomine auri Soledos trentas, & duas tremisse, quod est in duplus: presens cartula venditionis in sua maneat firmitate. Unde pro nomine ec cartula presentis futuris temporibus, hanc cartulam venditionis Ansof Notarium scribere rogavit.

Actum Pisa per Indictionem superscripta feliciter.

Signum ✠ manus Rodoin v. h. qui hanc cartula scribere rogavit.

Signum ✠ manus Pertuald v. d. filius quondam Fridimundi, testis.

Signum ✠ manus Gairemond v. d. idem filius Fridimundi, testis.

Signum ✠ manus Caujeradi germano Pertuald, v. d. testis.

Ego Ansof Notarius rogatum & petetum ab a Rodoin post tradita vel signa testius scripsit deplevis.

Charta venditionis factae a Pinculo & Macciulo viris honestis Pisanis
Mauricioni Ganevario Regis Liutprandi. Anno 730.

IN nomine Domini. Regnante Domino nostro Liutprand vir excellentissimo Rege, Anno Nono decimo Mense Julio (1), Indictione Tertiadecima. Constat, nos Pinculu & Macciulu viri honesti, germanis filiis quondam Alchis, hac die prona & benigna nostra voluntatem, nullus aliquis nos suadentes, neque occasione querentes, vindedissemus & vindedissemus & vindedimus, tradedissemus atque tradedimus tibi Mauriccioni, Canavario (2) Domni nostri Regi, sorte de terra nostra, quem avire visi sumus de Fiuwadia in loco Arenas fa... aliis coli verti nostri, uno caput tenente in fossa, & alio in palude prope terra Stavili. Unde recipimus a te prepreditus Mauriccium pretium placitum & definitum auri. Soledos sex & tremisse, sicut novis bono animo in placitum convinet; constat nos ex homnebus esse suplerus. In tale vero venire promettimus nos, qui supra vendituri, ut si qualive tempore forsitan ipsa terrola portionem nostra in integro publicum requeferit, & ad devisionem revinerit cuiusque in alio homine, & novis in alio locum ad vicem sorte redditam fuerit, si volueris tu Mauriccium ipsa terra, nos tibi sine aliqua mora ipsa terra reddamus. Et si minime vo-

A luerimus tibi ipsam portionem nostra reddere, aut si nos qui supra Pinculus & Macciulus, aut heredes nostris de ea, que superius legitur..... Mauriccioni, aut ad heridebus tuis qualive molestia generare pre..... rimus, aut a qualive homine vobis minime defensare potuerimus, cunponamus tibi pine nomine Soledos duodecim & duo tremmissi, & nec sic valeamus nostra dirumpi venditione, set presentis & futuris temporibus in tua vel heredibus tuis permaneat potestatem. Quam vero venditionis nostre cartula Roduald Notario scribere rogavimus.

Actum Pisa per Inditionem suprascriptam feliciter.

C Signum ✠ manus Pinculuni v. d. vendituri, & conserbaturi.

Signum ✠ manus Macciuluni v. d. germano ejus, vendituri.

Signum ✠ manus Barbentius v. d. filius quondam Gunduln, testis.

Signum ✠ manus Cuniperi v. d. filius Pirtuni, testis.

Signum ✠ manus Ermuluni v. d. filius quondam Arnicausi, testis.

D ✠ Ego Roduald Notarius hanc cartula scripsi, Soledos dante vidi, & post tradita explivi.

Donatio facta Ecclesiae S. Mariae de Cassina a Raculo. Anno 750.

IN nomine Domini Dei nostri Jesu Christi, regnante Domino nostro Ai- | **E** stolfo vir excellentissimo Rege, Hanno Regnis ejus Primo, Mense Junio, die sexta

(1) Ergo inter Februarium & Julium Anni 712. Liutprandus Regnum iniit.

(2) Inter officia Domus Regiae & hoc enumerandum est. Hac de re dedi Dissertationem T. I. Antiquit. Italic. Canavarius Cellae vinariae Praefectus. Vox apud nos perdurat. * Et apud alios, praecipue Florentinos, ut alibi adnotavimus.

sexta ante Calendas Julias, per indictione Tertia. Ideo ego Racolo v. d. filio quondam Tachiperti vocitator Vicobraci, & manifesto sum mihi eo eod ante os anno mihi offerere visus fuit cum hominis res meam de quanto avire viso sum ab Ecclesia Dei, & beatissime Sancte Marie de Cassina. Et menime exinde cartula ad ipso suprascripto loco emisit ..... Vero consideravit Dei omnipotentis remore & mercede anime mea, ut per hanc cartula suprascripta res mea in ipso suprascripto loco una meco offero, unde modo Deus & tibi predicta Ecclesia Sancte Marie cartula exinde emitto, ut aveas, possedeas ipsa suprascripta Ecclesia omnis res meam, vel ejus Costodes, tam Casa avitationis mecum omnia & in bonnibus, de quanto mihi de jura parentorum meorum evinet, & in perpetui mea futuris temporibus ipsa meam offeritionem firma & istavilis permanead. Es non ego, non credes meus, nec nullus..... sita personam aveas loquendi facundia aliqne de suprascripta res meam ad ipso suprascripto loco, vel ejus Costodis retollendo. Ses, ut dixit, istavile permanead in

A ipso suprascripto loco homnia, sicut superius legitur; ut mihi apud Domino, vel ejusque Sancti exinde magna meritis adscribad, & in futuro seculo bona invenias retributionem, vel ejus Costodiens dic noctuque Deus deprecare pro redemptionis anime meam non cessit. Ecce ut meus bono fuit desiderio, per hanc cartula confirmavit, unde pro monimine & cautelat han cartula in ipsa Ecclesia emisit, & Teofrid Notarius iscrivere rogavit.

Abbum Pisa per Inditione suprascripta feliciter.

Signum ✠ manus Racoli v. d. qui han cartula iscrivere rogavit.

Signum ✠ manus Birrica filio quondam Uyst, testis.

C Signum ✠ manus Teofrid filio Lautperti, testis.

Signum ✠ manus Sisperti filio quondam Aunefrid, testis.

Signum ✠ manus Lamperti filio quondam Teuperti, testis.

Ego Teofrid Notario rogito ad Racolo hanc cartula iscriptis, & post seclium rovorati supplevis & dedit.

Collatio Ecclesiae S. Mamiliani in loco Collinae, facta ab
Andrea Episcopo Pisano. Anno 757.

IN nomine Domini Dei nostri Jesu Christi, gubernante Domino Ratchis (1) famulus Christi Jesu, Principem gentis Langobardorum, Anno Primum, Mense Februario, per Inditione

D Decima. Magnum donationis est titulus, ubi causa largitatis congrue potest agnoscisci. Ita Dominus Episcopus Andreas sancte Pisane Ecclesie ..... unusquis considerans servienti suo fideli famulo

Q 2

alico

(1) Nodum heic exhibeo. Uti Pagius animadvertit, aliaque a me edita monumenta produunt, Liutprandus Rex Anno Ch. 744. e vivis abiit. Eodem Anno Ratchis, dejecto Hildebrando, Regnum iniit. Quid ergo est quod Ratchis Annum Primum signat Anno 742. quem Indictio Decima innuit? Quod peregrinum est, non is Rex appellatur, sed Princeps gentis Langobardorum gubernans. Num is Tusciae Praefectus annos regiminis sui numerare coepit? At negligendum nomen Regis non erat. Hac etiam ex Charta Ughellius deduxit, ut arbitror, Andream Episcopum Pisanum Anno Ch. 742. sedentem. In eam ergo sententiam descendi, indicari heic non Annum 742. sed quidem 757. quo tempore uti Anastasius Bibliothecarius memoriae prodidit in Vita Stephani II. Papae, Rato

alio beneficii munus impenditur, ut beneficii sui aliqua remunerationi sue misericordia consequatur, idio omnipotens Dominus suo fideli famulo, iustoque dispensatori adsatus est, dicens: Euge, serve bone & fidelis. Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudio Domini tui. Itcirco auctore Deo ego superius nominatus Andreas Episcopus, considerans tuo Atoni obsequium, & fidelem servitium, confervo adque cedo tibi, cui supra, Atoni Ecclesiam Sancti Mamliani, sita in loco Collinem, quam mihi da Rospertu quondam Presbiter cum Monasterio, vel campis, pratis, silvis, vineis, pomiferis, pascuis, padulibus, vel aquarum fontibus, seu & in loco, qui dicitur Pinnule quidquid ad ipsa Ecclesia; vel ad ipsum Presbiterum pertenuit, vel nunc presenti tempore habere vel possidere videtur, ut diximus, movilia & immovilia, familia, seque moventia, in sua Atoni giure dominioque concedo, habendi, dominandi, possidendi, ordinandi omnibus diebus vite tue, vivere & inconcusse firmiter valeas possidere, & nullo unquam in tempore tibi aliquis homo aliqua possit exinde inferre molestia. Nepotis autem ipsius quondam Rosperti Presbiteri, qui nunc ividem abitare videntur, eorum nomina sunt Rusperga & Romias, Monacas ambas, dum advivere meruerent, liceat earum ambabus cum sis suas ividem vivere & abitare. Post obitum earum vertatur omnia ad ipsa Ecclesia & Atoni, vel quem tibi ipse constitueret. Po-

A | stea vido post decesso Atoni, vel quem Ato ordinaveres, ideo postea revertatur ad potestatem Sancte Marie Matris Ecclesie, vel Episcopo, qui pro tempore in Civitatem Pisanam fueris ordinatus. On- de amodo tempore abeas nostrum firmi- tatis donum cum Dei gratia, & sancte ejus Genetricis Marie, securus cum gau- dio valeas possidere. Quam viro dona- tionis, seo firmitatis nostre cartula, Al- pertu Notario sancte Ecclesie nostre scri- vere jussimus.

Alum Pisas, per Indictione supra- scripta feliciter.

✠ Ego Andreas Episcopus in hanc cartula donationis a me facta manu mea propria subscripsi.

C | ✠ Ego Anemund Archipresbiter ex jussio Domino Andreas Episcopus in anc cartula manus mea subscripsi.

✠ Ego Aluart Presbiter ex jussio Domino Andre Episcopus in hanc cartu- la manu mea subscripsi.

✠ Ego Ilmpeustus Diaconus ex jus- sionibus Domni Andre Episcopus manu mea subscripsi.

D | ✠ Ego Asuvu Diacono ex jussione Domino Andreas Episcopus manu mea subscripsi.

✠ Ego Barunta Presbiter ex jussio- ne Domni Andree Episcopus manu mea subscripsi.

E | ✠ Ego Alpertu Notarius ex jussione Domni venerabilis Andrea Episcopo hac cartula donationis scripsi, & post ma- nu ipsius propria scripta, & a testibus rovorata, & manibus sui tradita sup- plevi & dedi.

Oblatio

chis Monasticae professionis pertaesus, ad Regnum antea depositum rursus adlumendum advolavit, exercitumque contra Desiderium conflavit. Charta haec prodit, ambitiosum hunc Monachum jam Tuscia Provinciam portum, numerasse priam Annum Regiminis a se suscepti: quod antea ignotum fuit. Quare Andreas Pisanus Episcopus ab Anno Ch. 742. transferendus est ad Annum 757.

Oblatio suarum rerum, facta Ecclesiae S. Petri ad septem
Pinos a Liutperto. Anno 763.

IN nomine Dei nostri Jesu Christi. **A**
Regnante Domino nostro Desiderio,
& Adalobis filio ejus, Regibus, Anno
Regni eorum in Dei nomine Septimo
& Quarto, mense die Calenda Martia,
Indictione Prima. Liutpertu v. d. filio
quondam Adaloni dixit: dum me in
infirmirate egritudinis fortissima esse co-
gnovisse, adque ad filio, vel filia di-
stituto, pro ut namque Dei compulsatio-
ne super me venientem, ut pro meis
delicta cogitare, qualiter mei facinoribus
redimere, ut mihi Domino pondere pec-
cata relaxare, & in forvno Seculo illa
invenire retributione, quam Deo dare
promise diligentibus sivi: ex cujus con-
punctione rememorato sum ego jam nomi-
nato Liutpertu, ita tractavit in omni-
bus mea bona voluntate, qualiter me
ad aula Sanctorum Dei cum homnia
offerre, sicut nunc presente die me una
cum omnis paupertatis substansiola mea
quitquit avire aut possidere mihi perti-
nente ubique viso sum, do, dono, cedo,
& hofferu me Deo & tibi Ecclesia
Sanctorum Dei, & beatissimi Sancti
Petri ad septem Pinos, ubi Alateo Ar-
cidiacono praesse viderur, ita ut in ip-
sius sancti & venerabilis Ecclesia ad-
modo sia potestatem & defensionem, ut
dixit, omnia & in omnibus res meas,
anteposito homeni, quod mihi reservavi
ad livestando, seo & nutrimenta &
orenfilia, quot pro anima mea capen-
sando mihi reservavit una cum Alateo
Arcidiacono, aut Sacerdote predictae Ec-
clesiae. Et si me mors occupaverit, &
ego ipso non adimpliro ita, in ipsorum
Sacerdotis sia dominio hec adimplendo,
quod supra promisi, & quot in Dei
ponitur potestate, & mihi Domino de
infirmirate ista ad vita reduxerit, ita

A decerno, ut pro unoquomquem anno da-
re diveas in Ecclesia ipsa luminariae
Solido uno puro. Usufructum de ipsas
res, & filio, aut filia de conjugue mea
Alderada abuero, & ipsi sic persolva
in ipsa Ecclesia, sicut ego dare promi-
si. Et si ipsa conjugue me super me vi-
xere, & lecto custodierit, avea medie-
tate ipso usufructum. Pos decesso.....
B ipsius mulieri opservata sicut supra om-
nia & in omnibus reveratur in ipsius
Ecclesie, ve de ejus Custodis potestatem
& dominio, sicut supra legitur, & ad
mi semel concessa & offera est. Et num-
quam ego Liutpertu, nec meus credis
nec per nulla supposita persona anc mea
donationis offera possit disumpere, nec
alio tenore se rimovere, ac judicare;
C & compona in ipsa Sancta Ecclesia du-
plus de eo agitur, presens anc mea of-
ferta in suo manea rovere, Sacerdote
vis..... Ecclesie qualiter pro anima
mea de pondera peccata mea Deo depre-
cave avead Domino..... re. Unde
qualiter mihi complacuit anc Cartula
fieri eligi, & Teusfrit Notarium iscrive-
re rogavit.

D Actum Pisa per Inditione suprascri-
pta feliciter.

Signum ✠ manus Liutpertu, qui
an Cartula fieri rogavit.

Signum ✠ manus Beati filio quon-
dam Barancio, testis.

Signum ✠ manus Gumpuli filio
quondam Cuniperti, testis.

E Signum ✠ manus Ursi filio Beati,
testis.

Signum ✠ manus Cuntefridi aurifi-
ci, testis.

Ego Teusfrit Notarius an Cartula
post tradita supplevit.

Dona-

Donatio facta Ecclesiae S. Margharitae ab Audiperto Pisano. Anno 765.

IN Christi nomine, Regnante piissimo Domno nostro Desiderio, viro excellenti Rege, & Domno nostro Adalchis Rege, Anno pietati Regni eorum Octavo & Sexto, Mense Januario, Indictione Tertia. Audipertus, qui & Argentio vocatur, filio quondam Audualdi, propter salute dixi, quia dum in hoc Seculo vivit homo, oportet illi cogitare, qualiter malorum nostrum pondera subleventur, & ea que noviscum portare non possumus, piis expendamus operibus, ut aliquas portiuncula beatitudinis sit novis profutura. Et ideo ego, qui supra Argentio, Dei omnipotenti consideratum sum misericordia, & pro redemptione, & mercede anime me, do, dono, cedo, trado, & offero tibi Deo, & ad Ecclesiam Sancte Margharite, sita hic intra Civitatem nostram Pisana, quam nunc Aluvaro Arcipresbiter a fundamentis edificavit, idest portione de res mea in loco Colline, que vocatur Ursiano; hoc est, Casa massaricia, qui regitur per Liuspertus, una cum terris, vineis, silvis, movibile & immovibile, adque se ipse movens, omnia & in omnibus, quidquid ipsi Liuspertus manu sua avire invenitur: vel omnia ad superscripta Casa pertinente, ut dixi, quidquid tibi avire visum sum, omnia in predicta Ecclesia Dei & Sancte Margharite amodo transacto jure contradavi, avendi, possidendi posteris quevis Aluvar Arcipresbi-

A ter..... ipsis dominandi, aut quidquid ex eis facere, judicare volueritis, in vestra sit potestate. Et si quis ego superscripto Argentio, aut meus heredes contra hanc cartula ire, venire in aliquo ex eis molestare voris aut subtrahere queissemus per nos, aut per qualivis hominem, duplam meliorata rem componere promitto ego Argentio, aut meus heredes in superscripta Ecclesia, aut ad Custodivus ejus, & presens pagina omnino tempore in sua permaneat firmitate. Quam verò in predicta Ecclesia benigna mea voluntate pro anima mea de superscripta res fieri eligi, & Maccio Notario scribere rogavi.

Actum Pisas per Indictionem superscripta feliciter.

C Signum ✠ manus Argentio, qui hanc cartula donationis pro anima sua fieri rogavit.

Signum ✠ manus Pertingo filio quondam Pertinandi, testis.

Signum ✠ manus Tiunti filio Gundi, testis.

Signum ✠ manus Grinpo filio quondam Teusperti, testis.

D Signum ✠ manus Mauri germano Grinpi, testis.

Ego Diastianus filius quondam Leoniani rogatus ad Argentio in hanc cartula manu mea subscripsi.

Ego Maccio Notarius post tradita compleri & dedi.

Codicilli Dommolini pergentis in Exercitum, quibus liberalem se praebet erga Austricundam Sororem. Anno 769.

IN Christi nomine. Regnante piissimo Domno nostro Desiderio & Adalchis Regibus, anno felicissimo regni eorum

E Tertio decimo, & Decimo, Mense Julio, Indictione Septima. Ego Dommolino filio quondam..... quoniam incerti su-

mus omnis de Dei iudicio, non iscimus qualiter novis finis mortis occurrat, & ideo dispositum sum iter in exercito (1), & tibi Austricunda dulcissima Sorore germana mea in domo mea in capitulo (2) avire videor, elegisti tibi monastico voto Deo deservire, petisti me, ut tibi largito cedere de res tua facultate, quam tibi conquisisti, pro anima tua dare. Unde consideratus sum superna retributione, & tuam..... nam mihi postulasti, do, & cedo tibi licentia, adque per hanc cartula mea largit..... secundo edisti pagina in te confirmo & constituo tibi avire Dispensatorem Ufris Presbiterum Ecclesia Sancti Petri sita, que vocatur ad Septem Pinos, aut posteros ejus. Et si post transitu meo tu dulcissima Sorore mea remanserit, volo, decerno u..... a eum ipso, sicut tua fieri voluntate & licentia aveatis omnis res tuas, quas tibi comparasti aut conquisisti, movilia & immovilia vendere, & cartula venditionis emittere pina super credes meus obonligare ipsa res molestare ad emtoribus, aut ad loca venerabilia, aut ebuli de ipsa res in integro, aut quomodo volueri dare, suptragi quesieri, dupla meliorata componatur, sicut tibi placuerit animo dandi pro anima tua una cum suprascripto Dispensatores, aut

A posteros ejus, quot dederit omni tempore pro mea largitate firmiter constituo permanere. Et si quis aliquis de credis proberedibus meis post meus decessor quoquo tempore contra anc cartula largitatis dispensationis ire, venire, molestare, dirumpi, aut molestare tentaverit, componitur esse inveniat tibi suprascripto Dispensatores, aut ad posteros tuos dupla meliorata rem, de quot agitur. Et presens cartula in sua permaneat firmitate, sicut Maccio Notario iscrivere rogavi.

B *Actum Pisa per Indisio suprascripta feliciter.*

Signum ✠ manus Dommolini, qui an cartula fieri rogavit.

Signum ✠ manus Rotperti filio quondam Rodualdi, testis.

Signum ✠ manus Ansari filio quondam Ansualdi, testis.

Signum ✠ manus Auriboni filio quondam Ausrit, testis.

Signum ✠ manus Mawunte filio quondam Filicenti, testis.

Signum ✠ manus Gumsrit filio quondam Guntisrit, testis.

D Ego Maccio Notarius post testium complevi & dedi.

Ego Anspersu Notarius an cartula sine fraudem exemplavi.

Oppignoratio fundi pro debito, facta Giselperto a Barundolo. Anno 777.

I N Christi nomine. Regnante piissimo Domino nostro Carulo viro excellenti (3) Rege, Anno Regni ejus in.... Tertio, Mense Augusto, Inditione Quintadecima. Consta me Barundulu.....

E & quia manifestu sum, eo quod divito sum, dare tibi Gisilperro filio..... tuos, & medio boni novi sonantis expendivilis Lucan (4)..... Unde tibi modo ipso divito persolva, proinde tibi manus mea

(1) Alterum exemplum in hoc Opere dedi hominis ituri ad exercitum, qui Testamento peracto suis consuluit rebus.

(2) Idest virgo; intonsae quippe virgines eo tempore erant ad nuptarum discrimen. Vide Leges Langobardicas.

(3) Rectius Excellentissimo, ut in aliis ejus aevi Chartis.

(4) Habes heic Solidos Lucenses, nam vel sub Regibus Langobardis jure Monetae sive cudendi Nummos, fruebatur Civitas Lucensis, eaque una in Tuscia.

em..... heredes, ego aut meus heredes in affiduciatu posui terram in loco..... in fluvio Aufare, & alio capo tenente in terra mea, uno lato tenente..... & alio lato tenente in terra Aufrid. Hec terra, sicut superius legitur, unum omnia ad ea pertinen..... sivi in affiduciatu dedi & tradavi. Dato enim constitutu supradicti Soledi ad reddendo in Sancti Stefani post isti alii proxime venientem, & dum usque ipso diviso nos auveremus, pro nullo ingenio non aveamus licentia vindere nec alienare, & si vindidero aut alienavero ego aut meus heredes, tu Gisilperu, aut tuos heredes licentia aveatis ipsa terras prindere vin..... avire & denominare in extromento vinditionis. Unde promitto ego qui supra Barundulus, aut meus heredes sivi Gisilperu, aut ad tuos heredes, ut si suprascripti Soledi ip'o capital, sicut superius legitur, in suprascripto constitutu non dederemus & non redederemus, & vo. parati fuissetis recipere hic in Pisa ad casa avitacionis vestre, nos tui parati non auveremus, & non redederemus ip'o capital (1) in integro, licentia aveatis tu aut tuos heredes supradicta terra avire & dominare in vestra potestate, tan-

A quam si ea vovis da omnem hominem defendere non potueremus, alia tanta terras ab extimationem ferquide tale rivi, aut ad tuos heredes ego aut meus heredes restaurare deveamus. Et si infra quarta die restaurare neclixeremus, conpono repromitto ego Barundulu, aut meus heredes sivi Gisilperu, aut ad tuos heredes ipsa terra in duplum. Et si in suprascripto constitutu vedere potueremus post diviso sulutu, & fruge recolitu, hanc cartula apud me, aut apud meus heredes reveratur. Unde sivi hanc cartulam Istaipertum Notarium iscrivere rogavi.

A Tum Pisa per suprascripta Inditione feliciter.

C Signum ✠ manus Barunduli, qui hanc cartulam fieri rogavit.

Signum ✠ manus Domnuli filio quondam Pericausi, testis.

Signum ✠ manus Riperti filio quondam Tripaldi, testis.

Signum ✠ manus Rodicausi filio quondam Roxperti, testis.

Signum ✠ manus Petri filio Dearidi, testis.

D ✠ Ego Istaipertu Notarius pos tradita complevi & dedi.

Donatio Curtis Rafiniana, facta à Perprando Ololiae filiae suae.

Anno 783.

I N Dei nomine. Regnante Donno nostro Carulu Regi Francorum & Langubardorum, Anno Regni ejus in Langubardia Decimo, & Donno nostro Pipinu Rege filio ejus, Anno Regni ejus Tertio, Mense Julius, Inditione Sexta feliciter. Manifestu est mihi Perprandu, filio bone memorie Avalperu, quia per hanc cartula donare & tradere videor tibi Ololia Filia mea, idest Curte mea,

E quam avire visus sum in loco Rafiniano, unacum terris, vineis, silvis, pratis, pascuis, cultu vel incultu, novilia vel immovilia omnia & in omnibus, seo semoventibus, sive cum massavicias Casas ad eas pertinente, sive Aldionibus vel Aldiane, mihi pertinentibus ad jam dicta Curte in predicto loco Rafiniano, seo nostrimina menovis vel majoris; excepto sala mea in ipso loco, ubi dici-

(1) Animadvertite antiquitatem Italicae vocis Capitale pro summa pecuniae creditae.

dicitor ad Monte una cum Sundrio de vinea ante se, seo & ipso Oliveto, in ipso Monte, seo & Casagio meo in ipso loco Rafiniano, ubi dicitor ad Suvera, seo & vinea, ubi dicitor prope Sancto Johanne, excepto Appula muliere Ermuli Cavallarii meo, una cum infantuli sui; excepto Casagio meo, qui dicitor da Formicianu, & prato tras monte; & excepto omnia in ipso loco, quantum mihi da Liutprandu obvine. Ipsa omnia excepta tua res, vel homenes, in mea referbo esse potestate faciendi de as quena voluero. Nam alia omnia res ipsa in jam dicto loco Rafiniano, que superius legitur..... case seo homines Aldionibus vel Aldiane, sicut mihi sunt pertinenti, tibi qui supra Ololia dulcissima Filia mea, mulier Austrifunsi, donare & tradere visu sum in integrum, ut in tua vel de heredibus tuis sit potestate, excepto, ut dixi, quem superius exceptavi. Sic tu me in eo ordine tibi ista omnia res, seo homenis donavi & tradedi, ut dum ego advivere meruero, ut in mea sit potestate usufructandi, & post viri meo decesso jam dicta..... omnia, quas tibi superius donavi, in tua, ut dixi, vel de heredibus tuis sit potestate. Et adcepi à te launichildi legibus meis Langubardorum, sicut Edicti contenit auctorita, uno pario mani-

A) cias. Et neque ad me neque ad meis heredibus hoc mea cartula donationis post meo decesso possit derumpi, set omni in tempore post meo decesso firma & istavile divisa permanire. Et si quicumque de heredibus meis tibi jam dicta Ololia, vel ad tuis heredis, si intentionare..... quisserit jam dicta Curta, vel ipse alia casa, seo omnia ad eas pertinente, quas tibi superius donavi, per qualibe ingenio, & as vobis ad omni homine defensare non potuero, ut sit composituri ipsi heredis meis tibi, vel ad tuis heredis..... ipse Case, & res, vel homenis, omnia in duplum, in serquide locum su extimatione qualis tunc fuerit. Et Teudipert iscrivere rogavi.

Actum in Cantinianu.

C) ✠ Ego Perprand in anc donationis à me facta manus mea subscripsi.

Signum ✠ manus Tachiperti, filio bone memorie Ratcausi de Pisa.

Signum ✠ manus Anselmi filio quondam Auriperti, testis.

Signum ✠ manus Riculi filio quondam Asprandi, testis.

D) Signum ✠ manus Auriprandi filio quondam Aupertis, testis.

Signum ✠ manus Lucci filio bone memorie Causeradi, testis.

✠ Ego Teudipert post tradita consplevi & dedi.

Placitum Reghinardi Episcopi Pisani, in quo decernitur, quosdam homines Servos esse Pisanae Ecclesiae. Anno 796.

I N Christi nomine. Regnante piissimo Domno nostro Carulo, viro excellenti (1), Rege Francorum & Langubardorum, hac Patricius Romanorum, quod Langubardia cepi Anno Vigesimo secundo, & Domno nostro Pippino Rege Tom. IX.

E) Langubardorum filio ejus Anno Regni ejus Sextodecimo, Quinto die intrante Mense Junio, Indictione Quarta. In Dei nomine dum vesedisse Reghinardus (2)..... nomine vocatus Episcopus sancte Ecclesie Pisane Civitatis, &

R

nos

(1) In membrana, ut puto, legitur Excellent. idest Excellentissimo.

(2) Diligentiam Ughellii effugerat Episcopus iste, Pisanae Ecclesiae Fastis propterea addendus.

nos infimul Petrus Diaconus, Fiducia Clericus loci posite (1) suprascripte Ecclesie hujus Pisane Civitatis, atque & Dondo idem Scabino de Pisa, ubi aderant nobiscum Thomas Diaconus, Orus Presbiter, Chunisfrid Presbiter, Roschifi Presbiter, Johannis Clericus, Hildiperus Subdiaconus, Grimpo Clericus, Sanitas Notarius, Sachipertu Clericus, Petro Clericus, Baucherat Vassus Domini Regi, Uvillardo Gar . . . . . Istabili, Manepas, Gumpertus filius quondam Ursi, Teodingo, Pertualdo, Amulo, Allo, Gumprando, & Uvalprando germanis, Grauso Clericus, Suliprando, Nandisfrid, Lautperru, & alios plures. Venerant ibi ante nos Arnulfus Vicedominus, nec non & Sotprandulu, Aspertulu Clericus, & Perticaufulu germanas personas, altergationem habentes. Dicebat Arnulfus Vicedominus contra jam nominatos Sotprandulo, Aspertulu Clerico & Perticaufulu: Pro quas re personas vestras queritis subtrahere de servitio Sancte Marie? Quia quidam Anscaufulu genitor vestrorum Servo fuit Sancte Marie domoi Episcopalis Civitatis Pisana. Hæc contra respondebat suprascripti Sotprandulus, Aspertulus Clericus, & Perticaufulu: Non faciat Deus, quod genitor noster Servus fuisset Sancte Marie, nec nos de personas nostras Servi esse devemus, nisi tantum de ipsa casa Sancte Marie hic fecimus servitio pro livcris homenis. Tunc qui supra Petrus Diaconus, Fiducia Clericus, seo Dondo Scabini pertractantis nos una eum suprascripti Auditores, judicabimus, & vviadium dare fecimus Arnulfus Vicedomini consignare per testimonia, qualiter Anscaufulu pater Sotpranduli, Aspertuli Clerici, & Perticaufuli, Servus fuisset Sancte Marie, & ante nos eo-

rum fidijussore posuet. Et dum presertus Arnulfus ibi presentem testimonia ante nos presentasset, & nos eos singulatim & diligenter sub Dei timore inquisivimus. In primis Tiontii dixit: I scio, Anscaufulu pater istorum Sotpranduli, Aspertuli Clerici, & Perticaufuli infra trigintas annos esset Servus Sancte Marie: & quando Rincualdo battedit ipsum Anscaufulu, ad parte Sancte Marie pro Servo composuet. Gumprando filius quondam Gasperti similiter dixit. Arvulus germanus ejus similiter dixit. Audilasci Presbitero dixit: Scio Sicualdo Presbitero esse Vicedomoi Sancte Marie, & prindere Anscaufulu pater istorum Sotpranduli, Aspertuli Clerici, & Perticaufuli, & batebant eum pro Servo. Et infra trigintas annos Servo fuit Sancte Marie de persona sua. Post testimonium vero reddito ipse testimonia unuquisque ipsorum germanis per Dei Evangelia juratus dixerunt ante nos; sicut testimonium rededimus, sic fuit certa veritate. Et insuper Arnulfus Vicedomoi ante nos omnes Sotpranduli, Aspertuli Clerici, & Perticaufuli juratus dixit per sanctam Dei Evangelia: Sicut testimonia istas ad parte Sancte Marie testimonium reddiderunt, sic fuit certa veritate. Post ec interrogabimus nos Petrus Diaconus, Fiducia Clericus, & Dondo Scabini jam dictos Sotprandulo, Aspertulu Clericus, & Perticaufulu, ut si poteris adunare libertate sua aut per cartulam, aut per testimonia, vel possessionem junta Lege. Quidem ipsi dixerunt, quod sua libertate adprovare poteris. Et taliter ipsi Arnulfi de consignationem vviadium dare fecimus. Tunc ibi presenters Sotprandulo, Aspertulu Clerico, & Perticaufulo post vviadium data manifesta-

(1) Pro Locostiti, idest Vicarii. De Loei Servatoribus in hoc Opere egi Dissert. X. Sed hi Loco positi Ecclesie Pisane dicuntur.

berunt in iudicio ante nos omnes, quia neque per testimonia, neque per cartulam, nec per possessionem juxta Lege, nulla consignationem, sicut vviadium dedimus de persone nostre, qualiter liveri fuisset, facere non potemus, nec libertate nostra adunare non potemus, quia Servi sumus de persone nostre Sancte Marie Domus Episcopalis Pisane Civitatis. Unde nos, qui supra Petrus Diacenus, Fiducia Clericus, & Dondo Iscabini iudicavimus, sicut Arnulfo Vicedomoi per testimonia consignabis, & per sacramentum firmaverunt. Et secundum ipsorum manifestationem iudicabimus, ut Sosprandulo, Aspersulu Clericus, & Perticassulu omni tempore deservire in casa Sancte Marie de personas sua pro Servi omnibus diebus vite sue. Et finita est inter eis causatio. Et hunc notitia iudicati Istaipertu Notario scribere ammonuemus.

Actum Pisas per Inditionem supra-scriptam feliciter.

✠ Ego Petrus Diacenus in uno iudicatu ad nos factu, manus mea subscripsi.

✠ Ego Fiducia Clericus in hoc iudicatu ad nos factu, manus mea subscripsi.

Signum ✠ manus Dondi Locissi, qui hunc notitia iudicati pariter fieri amonuet.

✠ Ego Thomas Diacenus in oc iudicio interfui.

A ✠ Ego Orus Presbiter in hoc iudicio interfui.

✠ Ego Cunifridi Presbiter in hoc iudicio interfui.

✠ Ego Roschisi Presbiter in hoc iudicio interfui.

✠ Ego Johannes Clericus filius Alperti in oc iudicium interfui.

B ✠ Ego Sanitas Notarius in hoc iudicio interfui, & manu mea subscripsi.

✠ Ego Nonpersu Subdiaconus in hoc iudicio interfui.

✠ Ego Grimpo Clericus in hoc iudicio interfui.

✠ Ego Rachipertus Clericus in uno iudici interfuit.

Signum ✠ manus Gumperti filio quondam Urli in hoc iudicio interfuit.

C ✠ Ego Teudintus in hoc iudicio interfui.

Signum ✠ manus Amuli filio quondam Pertuinghi in hoc iudicio interfuit.

Signum ✠ manus Alli filio Alduli in hoc iudicio interfuit.

✠ Ego Grausus Clericus filio Dondi in oc iudicio interfuit.

D ✠ Petrus Clericus filio quondam Fauvigbi in oc iudicio interfuit.

✠ Ego Suilprando filio quondam Tiusulli in oc iudicio interfui.

Signum ✠ Uvalprandi filio quondam Auruli in oc iudicio interfui.

Ego Staipertu Notarius post renovatam supplevi.

Locatio terrarum facta a Platone Episcopo Pisano, Anno 801.

IN Dei nomine. Regnante Domino nostro Karolus Imperator Augustus, Anno Imperii ejus postquam Italia in-

E gressus es, Anno Primo, Pridie Kalendas Magias, Indictione Nona. Placuit & convenit in..... Plato (1) per miser-

R 2

(1) Episcopum hunc Ughellius exhibet nobis ab Anno 821. usque ad 826. in Cathedra Pisana sedentem. Habemus heic ipsum eidem Ecclesie praefectum Anno Ch. 801. Quare expungendus ex eisdem Ughellii Catalogo Johannes Secundus, quamquam is dicatur ab Anno 804. usque ad Annum 820. in multis instrumentis subscriptus. Chartas sub Carolo Magno scriptas minime distinxit Ughellius à scriptis sub Carolo Calvo, & Crasso Augustis.

miseri cordia Dei ujus sancte Pisane Ecclesie Episcopus, nec non & Teupaldus, & Vit..... auchisi est qui supra Teupaldus, & Vitali germani, & nostris hereditibus nostris laborare & exercere debeamus casis & rebus pertinentes Sancte Marie, quod est Plebe Baptistimalis..... Cassina. Casa vero ipsa in loco Cociliana, quam recta fuit per Lupualdo & Petro..... per nos ipsi recta esse videtur. Hec predictis Casa & omnibus rebus ad eam pertinent..... horare & excolere facere debeamus, ita ut melioretur & non pejuretur, & per omne..... & fruge, feo & per fructum arboribus nos vobis per omnes annos ad parte Episcopatus vestro ad ipsa Curte vestra in Cassina vobis vel ad loco posito vestro, qui in ipsa Curte..... ordi..... censum dare & persolvere debeamus, idest de argentum denarios duodecim de bo..... expendibiles, & ille homines, qui in ipsa Ca..... resedentes fuerit, nos vobis à mandato ves..... debeamus in Civitate Pisa & ad ipsa Curte vestra Dominicata in Cassina ad justitia... cio vestro audiendum & complendum. Unde promitto ego Teupaldus & Vitali una cum..... vobis jam dicto Plato Episcopo, & ad Subcessores tuos, si nos jam dicta Casa, & rebus ad eam perte..... re, aut postponere presumerimus, aut si per nos peguratas fuerit, & nos vobis ad parte Episco.....

A nia per singulos annos non persolverimus & non adimpleverimus, qualiter superius legitur, componamus vobis penne..... quinquaginta. Item & repromitto ego qui supra Plato Episcopus, una cum Subcessores meos vobis jam..... tris hereditibus, si vos nobis ad parte Episcopato nostro omnia per singulos annos sic persolveritis..... rivi, sicut superius promisistis nos vobis de jam dicta Casa, & rebus ad eam pertenentes fora expellere..... nave, aut amplius vobis super imposita fuere presumerimus, similiter componamus Solodos quinquaginta..... taliter incer nos convenit. Et duo libelli prope uno tinore Johanne Notario scribere rogavimus.

C Actum Pisa.

✠ Ego Teupaldus in unc libello à nos facto manu mea subscripsi.

Signum ✠ manu Vitali germano suprascripti Teupaldi, qui unc libellum scribere rogavi.

✠ Ego Agiprando subscripsi.

✠ Ego Petru Scabino subscripsi.

D ✠ Ego Johannis rogatus à suprascriptis germanis me teste subscripsi.

✠ Ego Jobanni rogatus à suprascriptis me teste subscripsi.

Signum ✠ manu Leofridi filio quondam Ricoli, testis.

✠ Ego Johannes Notarius & Scabinus post tradito complevi.

Locatio terrarum facta ab Adalberto Presbytero. Anno 804.

I N nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Domino nostro Carolo serenissimo Augusto à Deo coronato, magno & pacifico Imperatore Romano, gubernante Imperio..... misericordiam Dei Rege Francorum & Langubardorum, Anno Regni ejus, à quo

E Langubardia cepit, Deo propitio, Trigesimo..... ejus Domino nostro Pipino Rege..... Lungubardorum, Anno Regni ejus in Dei nomine Vigesimo tertio, mense..... arto, Indi tione Duodecima. Placuit atque convenit inter nos..... tus Presbiter Ecclesie Sancti

Si..... ri, que vocatur ad septem
 Pinos..... & Sichiprandus..... Teu-
 perti, ut ego..... ndus Clericus
 refedere & avitare deveam..... ere
 & colo..... ipsius Ecclesie Sancti
 Petri..... in ipsa Casa & ..... ad
 ipsa suprascripta Dei Ecclesia..... per
 offerstonis..... meme..... evenit &
 ipsa Casa..... ego bene laborare &
 excolere deveam, ut melioresur & non
 pejoretur, & per omnem..... ego qui
 supra Sichipra..... aut meus heredes
 tibi suprascripto Adelpertus Presbitero,
 vel ad posteros tuos ad partem predi-
 cte..... e de ipsa Casa & Colonia
 (1) vobis redditum facere debeamus
 uno Solido argento per omnem natale
 Sancti Petri, & à mandato vestro ve-
 nire deveamus, justitia faciendo. Et si
 hec, quod superius legitur per singulos
 annos non persolvero, & non adimple-
 vero ego, qui supra Sichiprandus Cleri-
 cus, aut meus heredes tibi suprascripto
 Adelpertus Presbitero, vel ad posteros
 tuos ad partem prefate Ecclesie, aut si
 ipsa suprascripta Casa & Colonia di-

A mittere vel postponere presumpserimus,
 aut si apud nos peiorata fuerit, compo-
 namus vobis pene nomine Solidos centum.
 Item & ego Adalpertus Presbiter
 repromitto tibi suprascripto Sichiprando
 Clerico, ut si ego vel posteros meos ti-
 bi vel tuos heredes de ipsa predicta
 Casa & Colonia vobis foram expellere
 vel menare quesierimus, aut si vobis su-
 perimposita fecerimus, similiter vobis com-
 ponamus Solidos centum. Unde inter no-
 bis due Cartule uno tenore Anselmo
 Notario scribere rogavimus.

Actum Pisa.

Signum ✠ manus Sichiprandi Cleri-
 ci, qui hanc Cartula scribere rogavit.

✠ Ego Petrus Clericus filio quon-
 dam Furingi, rogatus ad Sichiprandu
 Clerico, me teste subscripsi.

✠ Ego Ilmerandu filio quondam
 Deusdedi, rogatus at Sichiprandu Cle-
 rico, me teste subscripsi.

Signum ✠ manus Cocie filio quan-
 dam Nandulfi, testis.

✠ Ego Anselmo Notarius post tra-
 dita complevi.

Charta venditionis, factae Adelperto à Gumperto & Landolo Anno 816.

R Egnante Domino nostro Lodobis
 Rex, & magnus Imperius in
 Italia Anno Tertio, & Dominus Ber-
 nardus (2) Rex Langubardorum in I-
 talia Anno Quinto, mense Januario,
 Indictione Nona. Constat Lando, &
 Gumpallo germanis filiis quodam Gum-
 perto, Landolo filio quondam Theopal-
 do, vindimus & tradamus vobis A-
 delperti v. d. enturis tris petias de ter-
 ra infra Calale. Prima petia in l.....
 dece & septe in traverso de uno capo

D pertegas duas, de alio uno pedis octo,
 & lato un..... ri, de alio lato
 heredes Theopaldi, capo via, alio ca-
 po Canifridi. Secunda petia in..... in
 traverso pertigas dua in ambas capus
 ex lato Domnini, alio Galdenari ca...
 alio capo Theopaldi heredis. Tertia pe-
 tia in longo pertigas sidicenta ad per-
 tigas..... de pedis duodice mensura-
 tam, & lato Dullioli, de alio Basili-
 ca Sancti Johanni, alio heredes Theo-
 paldi. Quarta petia cum vitis in dul-
 lio,

(1) Idest praedium. A Colono nata haec vox, cujus exempla complura habes apud
 Du-Cangium in Gloss. Lat.

(2) Epocha Bernardi Italiae Regis heic desumta videtur ab Anno Ch. 811. aut ab
 exordio subsequenti.

lio, avens in longo perigas quatuordice in traverso, de uno capo pedis dece, de alio capo Martini, alio Theopaldi, Secunda petia cum vitis in long..... has nove in traverso, de uno capo duas pedis, cinque de alio capo duas pedis sex..... lato Domini, de alio lato Caponoruni, de alio capo vindeturis. Tertia petia cum vitis ad Albavelli in longo pertecas iris & pedis quatuor ex traverso in uno capo perteca una, de alio similiter ad perteca legitima ex lato Domni Regis, alio lato Bristolani Capo Regis, alio similiter Regis sibi quis alius sunt adfinis. Quarta petia cum vitis pro numero vitis sex prope emturi recepimus nus suprascriptis vindeturis ad te emtur pro suprascriptas res una cum superius & in inferioribus rebus recipimus Dinarius sexsanta fenitum pretium. Unde modo promissimus nus suprascriptis vindeturis, & nostros heredes vobis enturis, & ad vestris hereditibus suprascriptas res ab omni ha-

A inine defensare, sit minimen potuerimus, aut removere presumserimus, tunc componamus dublas res melioratas in constumile loco.

Acta Cartol.....

Signum ✠ manus Landoni vindeturis, qui fierit rogavet.

Signum ✠ manus Gumpaldo vindeturis, qui fierit rogavet...

B Signum ✠ manus Theopaldo filio bone memorie Vuinpaldi, testis.

Signum ✠ manus Gille filio quondam Unesperto, testis.

Signum ✠ manus Jobanni filio bone memorie Garipaldi, testis.

Signum ✠ manus Ariserti filio bone memorie Riserti, testis.

C Signum ✠ manus Martello filio bone memorie Theodaldi, testis.

✠ Ego Urso filio Munichini rogatus ad supra uris vindeturis, me testis subscripsi.

✠ Iscripsi Gogavoin Notarium complevit & dedit.

Locatio agrorum facta à Platone Episcopo Pisano. Anno 819.

I N nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Donno nostro Lodoico Serenissimo Augusto, à Dio coronato, magno & pacifico Imperatore, Anno Sexto, decimo mense Madii, Indictione Duodecima. Placuit & convenit inter nos Platus gratia Dei sancte Pisane Ecclesie Episcopus, nec non Deodatus Presbiter, qui super nomine abet Avocatus, filius quondam Osperci, ut ego Deodatus Presbiter vedere & tibi dare debeam in Casa & rebus pertinentibus Ecclesie vestre Sancti Martini in loco & fenibus Septimo; Ecclesia vero ipsa, seu Casis & rebus, quibus antea, rectas sunt, per quondam Majorino Presbitero, & usque modo per me ipsa rectas esse videntur. Ipsa vero Ca-

D sa, & rebus, quibus memorato Majorino Presbitero ad manum suam habuit, & ego laborare & gubernare debeamus, melioretur & non pejoretur, & in ipsa Dei Ecclesia sit incensum & luminaria, seu officium die, noctuque, justa possivilitate mea facere & adimplere debeam. Et ipsa jam dicta Ecclesia, seu Casa & rebus per omnes annos in mense Martio, tibi vel ad posteros tuos, aut à Misso, vel Loco..... to vestro, censum vobis dare & persolvere debeam a Pisa Curte vestra in Cascina de argentum Denarios sexaginta boni expendibiles, & a mandato vestro venire debeam ad justitia faciendum, & iudicio vestro audiendum & complendum. Unde promitto ego, qui supra Deodatus Presbiter

ebiter tibi Plato Episcopo & ad posteros tuos, si ea, que superius legitur, mea promissione per singulos annos vobis tal. .... parte Sancte Marie Episcopatus vestri non persolvero, & non ad ..... sicut supra promisi, ut si jam dicta Ecclesia, seu Casa, & rebus dimittere, aut postponere presumpsero, aut si apud me pejorata fuerint, sine vobis componiturus pena nomine Solidos centum. Item & ego Platus Episcopus promitto tibi suprascripto Deodato Presbitero, si ego aut posteros meos te de jam dicta Ecclesia, vel de Casa, & rebus ad eam pertinentibus, de quibus memorato Majorino Presbitero ad manu sua habuit, foras expellere, vel menuaris quesierimus, aut superimponere tibi

A facere presumpserimus, similiter tibi componere Solidos centum, quia taliter inter nos convenimus, duo libelli juxta uno tinore Rosselmum scribere rogavimus.

Actum Pisa.

✠ Ego Deodatus Presbiter in hoc libellum à me facto, manus mea scripsi.

✠ Ego Nandifredi filio Dodi rogato à Deodato Presbitero testis scripsi.

B ✠ Ego ..... tus à Deodato Presbitero me teste subscripsi.

.....

.....

Ego Rosselmus Notarius .....

Ego Raynerius Notarius Apostolicæ Sedis autenticum hujus vidi, & ..... hunc exemplar tracta est, & exemplavi.

Locatio terrarum facta à Platone Episcopo Pisano. Anno 823.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Domino nostro Hludovico Severissimo Augusto à Deo coronato, magno & pacifico Imperatore, Anno Octavo, mense Martio, Indictione Prima. Placuit & convenit inter nos Plato (1) gratia Dei, sancte Pisane Ecclesie Episcopus, nec non Ildeprandus qui supra nomen Ildo vocatur, seu Lamprando, & Teupertus germanis filii quondam Ermiprandi, ut nos Ildeprandus, Lamprandus, & Teupertus germanis resedere & habitare debeamus in Casa, & rebus pertinentibus Episcopatus vestri Sancte Marie in loco & finibus Chociliana, quibus rectas fuerunt per quondam Benedicto, & usque modo per nos ipsis regere videtur. Ipsa vero Casa cum rebus ad eam pertinentibus, nos vel nostris hered. .... simul cum portia illa de vinea trans fluvio Arno, que tu nobis ad ipsa Casa adjunxisti,

C laborare & gubernare debeamus, ut melioretur & non pejoretur, & pro jam dicta Casa & rebus, seu & pro suprascripta vinea per omnes annos unus ex nobis in Cassina angaria facere debeamus, idest per omnes hebdomatas dies quatuor, quibus de suprascripta Casa & rebus consuetudo fuit ad faciendum, & a mandato vestro venire debeamus ad justitia faciendum, & judicio vestro audiendum & complendum. Unde promittimus nos qui supra Ildeprandus, Lamprandus, & Teupertus, vel nostris heredibus tibi suprascripto Plato Episcopo, & ad posteros tuos, si haec quod superius legitur, nostra promissione per singulos annos vobis taliter ad parte Sancte Marie non persolverimus & non adimpleverimus, sicut supra promissimus, aut si in jam dicta Casa & rebus dimittere aut postponere presumpserimus, aut si apud nos pejoratis fuerint, siamus

(1) Supra vidimus ad Annum Ch. 801. Platonem Pisenum (Antistitem). Idem hos Anno recurrit. Quare nullus locus Johanni II. quem Ughellius interposuit.

mus vobis componituri pene nomine Soledos centum. Item ego Plato Episcopus promitto vobis suprascripti Ildeprando, Lamprando, & Teuperto, & ad vestris hereditibus, si ego, aut posteros meos, vos de jam dicta Casa, vel de rebus ad eam pertinentibus, aut de suprascripta vinea foris expellere vel menare questierimus, aut superimposita vobis facere presumpserimus, similiter vobis componamus Soledos centum, quia taliter inter nos convenit, & duo libelli juxta uno tinore Rosselmm Notarium scribere rogabimus.

Actum loco Calci.

Signum † † † manus suprascripti Ildeprandi, Lamprandi, & Teuperti germanis, quibus hunc libellum scribere rogaverunt.

A † Ego Adalberto filio bone memorie Hiudi, rogatus à suprascriptis germanis, me teste subscripsi.

..... batus à suprascriptis germanis, me teste subscripsi.

..... filio Teuding, rogatus à suprascriptis germanis, me teste subscripsi.

B ..... andi filio quondam Vualprandi, testis.

..... filio quondam Gberimundi, testis.

† Ego Gumpertu, rogatus à suprascriptis germanis, me teste subscripsi.

† Ego Adalberto, rogatus à suprascriptis germanis, me teste subscripsi.

† Ego Rosselmm Notarius & Scabinus post tradico complebis.

Charta locationis terrarum facta à Platone Episcopo Pisano. Anno 823.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Domino nostro Hludovico Serenissimo Augusto, à Deo coronato, magno & pacifico Imperatore, Anno..... mense Martio, Indictione Prima. Placuit & convenit inter nos Plato gratia Dei, sancte Pisane Ecclesie Episcopus, nec non & Sindipertus Presbiter..... diprandi, ut ego Sindipertus Presbiter laborare & gubernare debeam rebus pertinentibus Ecclesie vestre Sancti Pauli, que est Plebe Baptismale prope Villa Magna, simul cum capanna & rebus vestris illis, quibus vestras fuerunt per Andripert Presbiter..... & una petia de vinea, que Lupulo ad laborandum abuit, quibus ego laborare & gubernare debeam, ut non pejoiretur, & in ipsa Dei Ecclesia incensum & luminaria, seu officium juxta possibilitate mea facere.... re debeam, & pro jam dicta Ecclesia & rebus adpertinentibus, sive..... supra-

C scripta capanna, & rebus ad eam..... annos in mense Octobris hic Pisa ad domus Episcopat..... deeamus de argentum Dinarios decem & octo boni expendibiles, & si u..... dum tres vices in annos. Unde promitto ego, qui supra, Sindipertus Presbiter tibi suprascripto Plato Episcopo, & ad posteros tuos, si hec que..... singulos annos vobis taliter ad parte memorari Episcopatu vestro non persolsero, & non adimplebero, sicut superius promisi, aut si..... & capanna & suprascriptis rebus & vinea dimistere aut postponere presumpseri..... aut si apud me pejoiratis fuerint..... vobis componitur

D ..... quinquaginta. Item ego Plato Episcopus promitto tibi suprascripto Sindiperto Presbitero, si ego aut posteros meos te, vel homines tuos de predicta ..... & capanna, vel de rebus ad eam pertinentibus, vel de suprascripta vinea foris expellere, vel menare questierimus,

E

rimus, aut superimposita vobis facere presumpserimus, similiter tibi componamus Solidos quinquaginta, quia taliter inter nos convenis, & duo livelli juxta unum in ore Rosselmum scribere rogabimus.

Actum Pisa.

✠ Ego Sindipertus Presbiter in unum rebellum à me factum manu mea subscripsi.

✠ Ego Jobannis Notarius & Scabinus subscripsi.

✠ Ego Johannes rogatus à Sindiperto manu mea subscripsi.

A ✠ Ego Pertifusu filio bone memorie Pertreldi, rogatus à Sindiperto, me teste subscripsi.

✠ Ego Adalprando rogatus à Sindiperto, me teste subscripsi.

✠ Ego Teupaldu filio bone memorie Aucis, rogatus à Sindiperto, me testis subscripsi.

B Signum ✠ manus Saiperti filio quondam Sacrifidi, testis.

✠ Ego Rosselmus Notarius & Scabinus post tradito complebi.

Locatio agrorum facta à Johanne Secundo Episcopo Pisano. Anno 827.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Domino nostro Hlodouico serenissimo augusto, à Deo coronato, magno & pacifico Quaresimo, & dilecto filio ejus Domino nostro Hlotario (1) idemque Imperatore, Anno imperii ejus postquam..... gressus est, Sexto, Mense Decembris, Inditione Sexta. Placui & convenis inter nos Johannes (2) sancte Pisane Ecclesie..... Sundiperto, homo Lucense, filio bone memorie Pertualdi, ut ego Sundipertu laborare & excolere faciam Case &..... Ecclesie vestre, in loco & finibus Casale, & in lapide, que jam antea Asfaldo in beneficio habuit. Simili..... colere faciam Casa una pertinens ipsius Ecclesie vestre in loco Floriano finibus Lucense. Hec omnia.... dicte loca ego laborare & excolere faciam, ut non pejuretur, & censum vel angaria..... res vos consuetudo habuisti exigere & tollere, ego ipso exire & habere debeam in mea po..... ego advixero. Et ipsis hominibus, qui in jam dicte Case vesdunt, ad mandatum vestrum venire.....

Tom. IX.

C ...tia faciendo & judicio vestro complendo. Et pro omnibus memoratis rebus vobis per omnes annos in festo Sancte Marie in Mense Augusto per me vel per Misso meo censum dare & persolvere debeam ad parte Ecclesie vestre argenti Denarios duodecim bonos. Unde promitto ego, qui supra, Sundiperto, tibi.... Jobannis Episcopus, vel ad posteros tuos, si jam dicte Case, & rebus dimittere aut postponere presumpsero, si apud me pejurate fuerint, & vobis omnia per singulos annos non persolsero, & non adimplevero omnia, ut supra promisi, compositum sim vobis pene nomine Solidos quargmentos. Item & ego, qui supra Jobannis Episcopus promitto tibi Sundiperte, si ego, vel posteros meos te de jam dicte Case & res foras expellere aut tollere presumpserimus, aut si de ipso Censum vel angaria, quod ipsi Massarii, qui in jam dicte Case vesdunt, per singulos annos persolvere debent, tibi exinde qualivet superimposita facere presumpserimus, similiter tibi componamus Solidos quargmentos, quia ta-

S

liter

(1) Ejus Epocha deducta fuit heic ab Anno 822. quo is Ludovico Augusto Patre jubente in Italiam ingressus est.

(2) Nimirum Secundus, non Tertius appellandus in Catalogo Pisatorum Antistitum.

liter inter nobis convenit, & duas cartulas prope uno tenore Petro Notario scribere rogabimus.

Actum Pisa.

✠ Ego Sundiperto in ac cartula à me facta, manu mea subscripsi.

✠ Ego Alisi Notarius rogatus à Sundiperto, me teste subscripsi.

✠ Ego Andreas Gasto subscripsi.

✠ Ego Johannes Clericus rogatus à Sundiperto, me teste subscripsi.

✠ Ego Petrus Diaconus subscripsi.

✠ Ego Adalpradus Presbiter subscripsi.

✠ Ego Ausridi Presbiter subscripsi.

✠ Ego Ghiselpersus Diaconus subscripsi.

✠ Ego Alalbertus Presbiter subscripsi.

✠ Ego Natali Presbiter subscripsi.

A ✠ Ego Rotpertus Arcipresbiter subscripsi.

✠ Ego Iparrando Clericus filio Camperri, rogatus à Sundiperto, me teste subscripsi.

Signum manus ✠ Lamperti filio quondam Mauri, testis.

Signum ✠ manus Dominici filio quondam Joannis, testis.

B Signum ✠ manus Asaldi filio quondam Lupaciani, testis.

Signum ✠ manus Ildicari filio Rachinaldi, testis.

Signum ✠ manus Cuneradi filio quondam Auriserti, testis.

✠ Ego Ilprandus Arcidiaconus subscripsi.

C Ego Petro Notarius post tradita complebi.

Testamentum Liutperti, qui & Centolus, Archidiaconi Pisanæ Ecclesiæ, scriptum à Johanne II. Episcopo Pisano. Circiter Annum Chr. 842.

IN nomine Dei Salvatoris nostro Jesu Christi. Regnante (1) pi-ssimo at-que excellentissimo . . . . . idest exhilarate corda & mentes nostras ad gaudia patrie celestis erigere. Cum Paulus egregius predicator dicit: Nolite diligere Mundum, nec ea, que in Mundo. Qui enim diligit Mundum, non est charitas Patris in eo, quoniam qui amat eum, amatur ab eo, quem amat, & per hoc inimicus Dei esse convincitur. Dominus dicit: Facite vobis sacculos, qui non veterascunt. Et centurio ait: Domine, si aliquid defraudabi, reddo quadruplum. Nam

D & David Psalmi gratus vates cecinit. Ait: Divitie si affluent, nolite cor apponere. Proinde debet unusquis eternis laborare muneribus, unde nobis aliqua beatitudinis portiuacula in perpetuo tempore sit profutura, & ante tribunal eterni Judicis cum secura conscientia presentemur, quia si omnia istius Mundi habeamus divitias, nihil est dignus Domino. Ideoque ego, qui supra Liutperz, qui & Centolus, Archidiaconus sancte Pisanæ Ecclesiæ, hac die, que superius legitur, dum Dei visitatione egrotante me lectulo reducerem, in presentia venerabili Patri nostro Justino (2) Episcopo,

(1) Exciderunt Chronologicae Notae. Unus heic Imperator commemoratus videtur. Quare circiter Annum 842. quo unus Lotharius imperabat, scriptae mihi creduntur hae Tabulae.

(2) Error antiqui Amanuensis. Nam infra diserte Pisanus Episcopus Johannes appellatur. Ad Annum Chr. 837. Ughellius Biurgum, seu Bingham Pisanæ Ecclesiæ Episcopum statuit. Tum subdit Zenobium ad Annum 841. Quibus tabulis nescio. Ambos ego

scopo, Animundo Archiepiscopo, Gausserado Presbitero, Hudoaldo Presbitero, Pirro Presbitero, Uuandolo Diacono, seu & Gunderad filio quondam Cuniperti, Coccie, Pertoli, Avandoli, Petoligi, seu & aliorum plurium amicorum, medietate de omnes res & substantiam mea, tam homines, quam Casas, prata, vineas, campos, silvas, quatropedias, omnia & in omnibus, tam de parentum iura, quam de comparatione quicquid mihi competit, tradedi tibi Consobrino meo Rigiberso, qui & Maccio, Diacono. Postea vero in eorum supradictorum presentia nos..... Centolus Archidiaconus & Maccio Diaconus comune consilio, parique consensu tractantes nostrarum animarum remedia..... res, ut dum ipse aduivere meruerimus unus aut ambo, omni..... sit potestate. Post obito ve. d. nostro volumus de colonia..... a causa & Alipergera cum Casa, filios vel filias suas, & cum mobile vel immobile, & pertinentia sua pertinere dinoscitur, seu & Fridibisi, & Gisa cum filios & filias suas Gausserado & Auvalderada, seu & Sorola cum filias suas Clemonse, Gungulsi, Rodicibis, & Perterada cum filiis & filias suas, Teupert & Perterada cum filios & filias suas. Isti suprascribri cum casas & personas sua, & omnem substantias suas, ad se pertinentia mobilia & immobilia, seu & Teuspald, Radtrada, Ermisfid, Bonello, Magnisfid, Mucciolus, Iffido, & Fridicanso germanis, Baroncellus, & Rasperga cum filios & filias suas, & Liosolus germani ejus, Pertold, Gundipert, & Anitruda cum filios & filias suas, Buzzulo, & Anitruda

A cum filios & filias suas. Isti omnes cum casas vel omnes res suas mobilia & immobilia, quidquid ad manus suas habere videntur, seu & Rodicunda Ancilla Dei, & de Cultano Anipergera, persona ejus in vel que de ea procreantur, volumus ut omnes isti cum omnibus rebus suis, dum nos Centolus & Maccio aduivere meruerimus, in nostra sit potestate; post obito vero nostro decreuimus, ut omnes sint cum omnes rebus suis liberi & absoluti ab omni nexu condicionis, vel à jugo seruitutis. Et volumus habeatis defensionem (1) ad Ecclesia Sancte Marie, vel Episcopo in loco, qui positus fuerit, & per omne casa per singulos annos dare debeatis ad Casa Sancte Marie exenio trimissale, aut certe trimisse in auro; amplius vobis nulla imponatur, & mundo, si qua de vestra procreatione ad marito ambulaverit, ad Ecclesia Sancte Marie, vel Episcopi sit potestate. Et hec volumus, ut si alicui ex vobis prenominais aliquas res vendere fuerit oportunitas, non habeatis potestate aliis hominibus vendendas licentia, nisi inter vobis Conuixeris unus alterius..... ad parentibus nostris de benefactoribus vestris superscriptis Diacones. Et si aliquis ex ipsis presumpserit aliquas res.... homine venundare, potestate habeant heredes, aut parentes de ipsi Diacones prendere & tenere & defendere. Nam si decreuerit semel noster..... sicut superius statuimus, ita perpetuis & perennis permaneat temporibus. Ecce ut noster concepit animus pro Dei omnipotentis remuneratione in vos adimpleuimus, & unde supra diximus. Iterum memoramus de ipso vestro mundo, quod

S 2

sit

ego arbitror è serie Pisancrum Antistitum expungendos. Nam Johannes Episcopus ad Annum 848. sese nobis offerret, non alius, ut opinor, quam qui Anno 827. in ea Cathedra sedens jam nobis occurrit.

(1) Idest sitis tub defensione sive Patronatu Pisanae Ecclesiae, ejusque Episcopi. Nam uti acud Romanos, ita & apud Langobardos in Libertos aliquid juris restabat Patronis, quorum tamen tutelâ ipsi quoque Liberti fruebantur.

fit in potestate Ecclesie Sancte Marie, vel Episcopi, volumus, ut per caput sit tantum Soledum unum. Unde pro memoranda futura tempora & anime nostre cautela, & ne in posteris aliqua fiat oblitio, hanc testamenti cartula fieri elegimus, & in presentia subscriptorum testium Joannem Episcopum rogabimus scribendam.

Actum Pisas, Regno, Anno, Mense, Die, & Inditione superscribas feliciter.

✠ Ego Liuspertus, qui & Centulus Archidiaconus in unce testamento a me facto, manu mea subscripsi.

✠ Ego Righipertus, qui & Maccio Diaconus, in unce testamentum a me facto manu mea subscripsi.

Ego Alvars Diaconus in hunc testamentum rogatus me testes subscripsi.

Signum ✠ manus Ermesfridi filio quondam Arnicausi, testis.

A ✠ Ego Aususus Unvicis in unce testamentum mi teste subscripsi.

Signum ✠ manu Gadolini v. d. filio quondam Filerad, testis.

Signum ✠ manu Cunipert filio quondam Pittoni v. d. testis.

✠ Ego..... ripertus relegiosus Clericus in unce testamentum rogatus me teste subscripsi.

B ✠ Ego Aususu sacro relegiosus Clericus in unce testamentum rogatus me teste subscripsi.

✠ Ego Joannes (1), licet indignus Episcopus, rogatus a Liuspert, qui & Centulus, Archidiacono, seo & Righiperto, qui & Maccio, Diacono, hanc paginam testamenti, in presentia quorum supra testium, ad scribendum suscepi, & postea post signa aliorum septem testium subscripsi, & deplebi.

C

Locatio terrarum facta a Johanne II. Episcopo Pisano Anno 848.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Domino nostro Hlotario serenissimo Augusto, a Deo coronato, magno & pacifico Imperatore, Anno Imperii ejus, postquam in Dei nomine Italia ingressus est Vigesimo (2) Sexto, Mense Octobris, Inditione Duodecima. Placuit & convenit inter nos Johannes (3) gratia Dei ujus sancte Pisane Ecclesie Episcopus, nec non Lupacianu, & Sachisindus germani, filii quondam Gherisindi..... Sachisindus germanis, vel nostris heredibus, habitare & excolere debeamus rebus pertinentes Episcopatus vestro Sancte Marie in loco

D Ciciliana, rebus ipsis, quibus memorate Ecclesie Sancte Marie a quodam Tachiperto obvenit, medietatem ex omnibus ipsis rebus in prenominate loco Ciciliana nos vel nostris heredes laborare & excolere debeamus, ut melioretur & non pejoretur, & pro fruge de jam dictis rebus per omnes annos in Mense Augusto hic domus Episcopatus vestro tibi vel ad posteros tuos, aut ad Misso vestro censum & tributum dare & persolvere debeamus de argentum Denarios quadraginta & duos bonos expendibiles, & a mandato vestro venire debeamus ad justitia faciendum, & judicio vestro

E

(1) Animadvertite, Notarii loco Episcopum ipsum hanc tabulas conscripsisse. Id factum, tum quod agebatur de eminenti Ministro Pisanae Ecclesiae testamentum faciente, tum etiam quia de pia causa actum fuit.

(2) Epocha quoque illa deducta fuit ab Anno 822. quo Lotharius in Italiam primum ingressus est.

(3) Nisi authenticæ tabulae aliud persuadeant, hic idem Episcopus credendus, qui Anno 827. Ecclesiam Pisanam rexit.

stro audiendum & complendum. Unde promittimus nos, qui supra Lupacianu & Sachisindus germani vel nostris heredibus componere tibi Domino Johanne Episcopus, vel ad posteros tuos, si bec, quod superius legitur promissione per singulos annos vobis ad parte Sancte Marie Episcopatu inter ambos non persolverimus, & non adimpleberimus, sicut supra promissimus, aut si jam dictis rebus dimittere, aut postponere presumpserimus, aut si admodum apud nos peyoratas fuerit, siamus vobis componitari penam nomine Solidos quinquaginta. Item ego qui supra Johannes Episcopus promitto vobis suprascripto Lupacianu & Sachisindu germani, vel ad vestris heredes, si nos vobis per singulos annos ad parte Sancte Marie sic persolveritis & adimpleberitis, sicut supra promissistis..... posteros meos, vos de jam dictis rebus foras expellere & menare quesierimus, aut superimposita vobis facere presumpserimus, simi-

A liser vobis componamus Solidos quadraginta, quia taliter inter nos convenit, & duo libelli juxta tenore Rossellmum Notarium scribere rogavimus.

Actum Pisa.

Signum manus ✠ Lupaciani.

Signum ✠ manus Sachisindi germani, qui hanc libellum fieri rogavit.

B ✠ Ego Nandisfridi filio Dodie, rogatus a suprascriptis germanis me teste subscripsi.

✠ Ego Therimundo filio bone memorie Therimundi, testis subscripsi.

✠ Ego Johannes Clericus & Scabinus subscripsi.

✠ Ego Johannis filio Asaldi, rogatus a suprascriptis germani, teste subscripsi.

C ✠ Ego Ansaldus filius Anselmi; rogatus a suprascriptis germanis, me teste subscripsi.

✠ Ego Rossellmus Notarius & Scabinus post tradita complebi.

Collatio Ecclesie Baptismalis S. Petri in Radicata, facta a Johanne, fortasse Tertio, Episcopo Pisano. Anno 857.

I N Dei nomine. Regnante Domino nostro Hluduvicus (1) gloriosissimus gratia Dei Imperatore Augusto, postquam in Italia ingressus est, Anno Imperii ejus Secundo, Sexto Idus Martias, Indictione Quinta. Manifestus sum ego Alamundo filio Bost, quia tu Joannes (2) gratia Dei vjus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus per cartula ordinationis ordinasti & firmasti Stephano Presbitero filio Cristine in Ecclesia Dei & Sancti Petri, quod est Plebe baptismalis, sita loco Radicata, cum omni-

D bus rebus ad ipsa Ecclesia pertinentes; & dedisti eis Solidos viginti de bones denarios. Et proinde ego, qui supra, Alamundo, consentiente mihi ipso Boso genitor meus, per hanc cartula repromitto tibi Joannes Episcopus, ut si ego vel meus heredes tibi vel ad successoribus tuis pro ipso Stephano Presbitero non dederimus & non persolverimus usque dum ipse Stephano Presbitero jam dicta Plebe, & prefatis rebus abueris, & nos abuerimus, per singulos annos vobis non dederimus per om-

(1) Habes haec Epocham Ludovici II. Augusti, deductam a morte Lotharii Augusti patris.

(2) Ad haec tempora Johannem Quartum Ughellius refert. Is mihi Tertius est. Neque enim audeo tandiu producere vitam Johannis Secundi, cui se nobis obtulit ad Annum Ch. 827. quamquam fieri potuerit, ut idem ad haec usque tempora in vivis fuerit.

nes Menses sexaginta Denarios boni expendibilis, qualis pro tempore per caput melius fuerit expendibilis, & vobis non dederimus in suprascripto Constituto Aucellos (1) boni merinos centum, usquedum nos vel nostris heredibus jam dicta Plebe & prefatis rebus habuerimus, & vobis jam dictos Denarios (2) & jam dictos Aucellos vobis vel ad successoribus tuis, tunc spondemus nos vobis componere penam argentum Soledos centum, & hanc promissio omni tempore in sua permanead firmitatem, quia in tali ordine hanc promissio & Rossellmum Notarium scribere rogavi.

Actum Pisas.

A Signum manus ✠ Alamundi, qui hanc promissionem fieri rogavit.

Signum ✠ manus Bofi genitor suprascripti Alamundi consentientes.

✠ Ego Teupertus rogatus ab Alamundo, me teste subscripsi.

✠ Ego Gumbertus rogatus ab Alamundo, me testes subscripsi.

B Signum ✠ ✠ manus Tauchiperti, & Soprandi germani, filii bone memorie Ratchiperti.

Signum ✠ manus Cosperti, que Pipino vocatur, filio Amulpergbe testes.

Ego Rossellmus Notarius post tradita complevi & dedi.

Charta Emphyteufis facta a Johanne, fortasse Tertio, Episcopo Pisano. Anno 857.

I N Dei nomine. Regnante Domno nostro Hludovicus gloriosissimus gratia Dei Imperator Augusto, postquam in Italia ingressus est, Anno imperii ejus Secundo, Quintodecimo Kalendas Junias, Inditione Quinta. Manifestum sum ego Anselmo filio bone memorie N:ndisfridi, quia tu Johannes gratia Dei hujus sancte Pisenis Ecclesie humilis Episcopus per cartula livellario nomine ad Censum perexolvendum dedisti mihi idest Casalino illo, in qua fuit Casa & Curte domnicata, in locho & finibus, ubi vocitatur Cammajano, prope loco & finibus, ubi vocitatur Rivoardi, una cum Casa illa in locho, ubi vocitatur ad Celli, qui est pertinentes de ipsa Curte, que regitur per Sabbatino, cum casas & Casalino, & rebus illis in locho, ubi vocitatur ad Seaparne, qui recta esse videtur per suprascripto Sabbatino, & Berro, seo &

C Casalino & rebus in suprascripto locho Cammajano, qui regitur per Azgo Masfario, & est pertinentes ipso Casalino, in qua fuit casa & Curte domnicata, & predictis casis, & cassinis, & casalinis, & rebus suprascripti Episcopatu vestro Sancte Marie jam dicto Casalino, in qua fuit casa & Curte domnicata cum rebus domnicatis, adque casis, & cassinis, seo casalinis in denominatis locibus ad suprascripta Curte pertinentes, cum fundamentis suarum, cum curtis, ortalia, terris, vineis, oliveris, silvis, virgbarcis, pratis, pascuis, cultis rebus, vel incultis, omnia quantum ubique ad suprascripta Casalino, qui jam fuit casa & Curte domnicata, seo ad prefatis casis & cassinis, seo casalinis, ubique sunt, pertinentes in qualibet locis vel vocabulis in integrum, mihi eas livellario nomine dedisti & confirmasti. Simul & dedisti mihi

(1) Unde Italicum *Augello*, diminutivum vocis *Aviculae*, *Avicellae*.

(2) Et tunc in usu fuit pensiones imponere Ecclesiis, & quidem ad utilitatem Episcopi: quod minime probes.

bi Cassinas, & res illa in loco & finibus Campolongho, qui est pertinetes ipsius Episcopatus vestro Sancte Marie, qui recta fuit per quondam Joannes filio quondam Andrenini, jam dicta Cassina, cum fundamento, & omnem edificio suo, cum curte, orto, terris, vineis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia quantum ubique ad ipsa Cassina est pertinentes, & suprascripto quondam Joannes Massario exinde ad manus suas abiit, mihi dedisti & confirmasti in integrum. Tali vero ordinem, ut ab ac die in mea, qui supra Anselmo, vel de meis filiis & heredibus nostrorum esset perstatem, aut ad illas personas hominum, cui nos jam dictis Casis & Casalini, seu Cassinis, & rebus, quas mihi, ut supra, libellario nomine dedisti & confirmasti, & cui n..... larario nomine dederimus, vel abere constituerimus in eorum um..... vendi, possidendi, laborare faciendi, & nobis eas..... pro omni censum & justitiam exinde tibi, vel ad posterisque..... Episcopatus vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes Mense..... deve debeamus ipsa & de ipso domo Episcopatus vestro Sancte Marie & per nos, aut per mis.... de loco posito vestro aut super ipso Alvario beate Sancte Marie ponantur argentum Denarios bonos expendibilis numero septuaginta duo, nullam aliquis amplius & homin..... qui in ipsis casis &

A cassinis abitantes fuerit, suppositum fuerit, nos eos a mandato vestro venire faciamus hic Pisa ad legem & justitiam faciendum tantum. Et si nos vobis habere omnia, qualiter superius legitur per singulos annos, sic novis fuerit adimpleta & conservata..... suprascripto Casalino, in qua suprascripta casa & Curte domnicata seu rebus domnicatis, adque casas, seu cassinas, seu casalini ad ipsa Curte pertinentibus, seu & jam dicta cassina & res, quas mihi, ut superius dedisti, relaxaverimus, vel si per nos peiorata fuerit, spondeo ego, qui supra, Anselmo, una cum meis filiis & heredibus nostrorum componere tibi, qui supra, Joannes Episcopus, vel ad pos..... successoribus tuis penam argentum Soledos ducentos quatuor, inter nos conveni &..... Rosselmum Notarium scribere rogavi.

Azum Pisa.

..... libello a me facto manu mea subscripsi.

..... rogatus ad Anselmo me teste subscripsi.

✠ Ego Cunipertu rogatus ad Anselmu me teste subscripsi.

Signum ✠ manus Samuel Scabin....

Signum ✠ manus Teupaldi filio quondam Pertuli, testis.

✠ Ego Gumberto rogatus ad Anselmo me teste subscripsi.

✠ Ego Rosselmus Notarius post tradita complevi & dedi.

C

D

Charta Emphyteusis facta a Johanne, fortasse Tertio,
Episcopo Pisano. Anno 857.

IN Dei nomine. Regnante Domino nostro Hludovicus gloriosissimus.... postquam in Italia ingressus est, Anno Imperii ejus Secundo, Sexto Calendas Julias, Indivisione Quinta. Manifesto sum

E ego Ghisalberto filio..... ldi, quia tu Johannes gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus libellario nomine ad censum persolvendum dedisti mihi..... loco & finibus, ubi dicitur

dicitur Lajano, qui recta fuit..... res pertinentes suprascripto Episcopatu vestro Sancte Marie; Casalino vero ipso eum fundamento suo, cum Curte, orto, terris, vineis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultas res, vel incultas, omnia, quant..... pertenentes, & suprascripta terrula exinde ad manus suas..... in integrum. Tali vero ordinem, ut da admodum in mea vel de meis hereditibus sine potestatem eas habendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nomine usufructuandi..... ad justitiam exinde tibi, vel ad..... Episcopatu vestro Sancte Marie per singulos annos..... censum vobis reddere debeamus hic Civitate Pisa ad ipso Domo Episcopalis vobis, vel ad Ministeriale vestro, aut ad loco posito vestro per nos, aut per Misso nostro, argentum Denarios bonos expendibiles numero..... & si in ipso Casalino Casa ibi..... dum, & habitandum miserimus..... faciamus hic Pisa duo vice in anno ad le-

A gem & justitiam faciendum tantum; Et si nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur, per singulos annos, sic non fuerit adimpleta & conservata, aut si suprascripto Casalino, & res, quas mihi dedisti, relaxaverimus, vobis..... spondeo ego, qui supra Gbisalbero, una cum..... Johannes Episcopus, vel ad subcessoribus tuis penam argenti..... quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos cartulas Rosselmum Notarium scribere rogavi.

Actum Pisa.

Signum ✠ manus Gbisalberti, qui hunc libellum.....

✠ Ego Adalprand rogatus.....

✠ Ego Tempertus rogatus a Gbisalbero....

C ✠ Ego Isalprando rogatus a Gbisalbero, me testes subscripsi.

✠ Ego Alperto rogatus.....

Signum ✠ manus Adalberto filio....

✠ Ego Bene rogatus.....

✠ Ego Rosselmus Notario post tradita complevi & dedi.

Placitum Pisis habitum a Missis Ludovici II. Imperatoris, in quo causa nonnullorum Servorum Ecclesie Pisane agitatur. Anno 858.

DUM in Dei nomine ad potestate piissimi Domni Hludovici Imperatoris partibus Tuscie directi fuissent Joannes, & Ildiprandus, Vassi Imperiales, singulorum hominum justitias faciendum, & cum venissent Civitate resedentes in judicio in sala olim Aganoni Comiti, residentes cum eos Adalbertus, & Ratfredus, Judices sacri Palatii, Ansiprandus, Alpertus, & Gumpertus Vassi..... Gregorius, Rosselmus, omnes Schabinis Pisenfis, Chunimundo Scabino Lucensis, Tempertus, Gbifulsus, Gunderado, Nandulso, Nandibodo, Teudiperto, Teusfridi, Ramingo, Joanni, Gberimundo, Vuidaldo, Adalberto Joannis, Gbifisfri-

D mo, Ansualdo, & reliqui multi. Ibi- que in judicio..... Leo filius quondam Petri, una cum conjuge sua, nomine Adelinda, nec non & Gosfrid Advocato Episcopatu Sancte Marie Pisenfis, in quo vir beatissimo Joanne Episcopo preeffe videtur, altercationem inter se habentes, dicendum ipse Leo servi & pertinentes Episcopatu Sancte Mariae, de quibus iste Gosfrid peragit causa, fecerunt vasionem in Casa & res illas, loco nuncupante Tredecim prope Ecclesia Sancti Fridiani; qua Casa & res fuerunt pertinentes quondam Mauri Formicini natione Corso, qui fuit socero meo: & ipse

& ipse focero meus reliquit in successione istius Adelinde conjugii mee. Unde quero, ut exinde inter nos detis iudicium. Hoc dictum obvians ei memoratus Gosfrid, & dixit: Parte Episcopatu Sancte Marie habet & detinet aliquantas Casas & res in loco Tredecim, set ipsa Casa & res, de quibus tu Leo mihi queritur, ego nescio. Refertur hoc, deest vvdiam ipse Leo eidem Gosfrid de Casa & res ipsa; ostensi, ipse Gosfrid deest ei vvdiam, ut esset paratus ad videndum, & reverterent ad Placitum, starent exinde ad rationem secundum Lege. Et statuerunt inter se fidijssores. Et constituto ei dum ipsi Mssi cum prefati Judices Imperiales perrexerunt..... in servitio ei de Mense Augusti, & nos fuissent ad ipsum predistinatam Placitum, tunc per Imperialem iussione una cum memorato Joanne reverentissimo Episcopo Pisense, Raghinaro Gestaldo in Domo huius Episcopatu Pisensis resedentes in iudicio nos, presentibus Rosselmo, & Joannes Scabinis, Teuperus, Urso Viceomini, Gunderatio, qui nobis aderant Nandolfo, Nandibodo, Adalberto, Gundiperto, Cunerado, Ramingo, Joanni, Framundo, Adalberto, Oprando, huius & alii plures reversi sunt ambas partes ante nos. In iudicio cepit memoratus Gosfrid dicere eidem Leoni: Ostendisti mihi Casa & res in loco Tredecim, sicuti mihi tu vvdiam dedisti, & ipsa Casa & res parte Episcopatu Sancte Marie habuit & possedit per annos triginta & amplius, quod nec tibi, nec ad Coniuge tua nihil pertinuit, nec pertinere debentur juxta lecto. Hodie est nostrum firmum constitutum, exinde ratione mittendum, sicut vvdiam habuimus. Refertur hoc, interrogamus nos,

Tom. IX.

A qui supra Auditores & Judices eundem Leonem, quia exinde ipse dicere voluisset, ut diceret responsum. Qui de presente prefatum Leonem..... Adelinda conjugis sue professi sunt, & dixerunt: Verè Casa, & res ipsa, de quibus intentione ista habuimus, nos eas contendere non valemus, quia non possumus, nec nobis nihil pertenuit, nec pertinere debentur juxta Lege. Hec professio facta, causa manifestata, quomodo aut qualiter ab hordinem superior legitur, parvis nobis recte, quorum supra Auditores & Judices, una cum omnibus ibi nobiscum assistentibus ita iudicabimus, ut secundum eorum altercationem, & secundum ipsorum Leoni & de conjugis eius professionem habere debuisset superscripta Casa & res parte Episcopatu Sancte Marie, de quibus ipse Gosfrid Advocatus peragebat causa, absque illorum Leoni & de conjugis eius essent exinde remoti & contempti. Et taliter est inter eis finita causa. Unde qualiter ante nos hac causa perhabita & deliberata est, hanc notitia iudicati nostri pro securitate memorati Episcopatu Sancte Marie fieri previdimus.

Quidem & ego, qui supra Gregorius Notarius & Scabinus scripsi, Anno Imperii Domini nostri Hludovici Imperatoris Otabo (1), Decimo Calendas Aprilis, Indictione Sexta.

Signum ✠ manus Raghinardi Gestaldio Pisense, qui interfuit.

✠ Ego Johannes Notarius & Scabinus interfui.

✠ Ego Teuperus ibidem fui.

✠ Ego Rosselmo Notarius & Scabinus interfui.

✠ Ego Hunerado ibi fui.

✠ Ego Nandolfo interfui.

✠ Ego Nandibodo filius bone memorie Nandulsi interfui.

T

✠ Ego

(1) Usurpatam hęc habemus Epocham Ludovici II. Augusti, inchoatam Anno Chr̄i 850. quo is Romę Imperiali Coronā donatus fuit.

✠ Ego Urso Archipresbiter, & Vicedomui interfui.

✠ Ego Petrus Diaconus interfui.

✠ Ego Adalberto filio bone memorie Andree interfui.

✠ Ego Frabinardo filio Joanne interfui.

✠ Ego Adalberto filio bone memorie Banduci ibidem interfui.

Charta Johannis, fortasse Quarti, Episcopi Pisani, per quam concedit quosdam fundos in Emphyteusim. Anno 877.

IN Dei nomine. Regnante Domino nostro Hæroldus, gratia Dei Imperator Augusto, postquam Italia ingressus est, Anno Dno propitio imperii ejus Secundo, Quintodecimo Kalendas Junias, Inditione Decima. Manifestu sum ego Teudici filio bone memorie Tudelgrimi, quia tu Joannes (1) gratia Dei sancte Pifensi Ecclesie humilis Episcopus per cartulam livellario nomine ad censum persolvendum dedisti mihi idest medietatem de Casa & Curte illa dominicata in loco & finibus Colline, ubi dicitur Sala Tachaldi prope Ecclesiam Sancti Angeli, quot est Plebe Baptismalis, & est pertinentes ipsius Episcopatus vestro Sancte Marie de predicta Casa, & Curte dominicata, una cum omnibus rebus dominicatis ad eam pertinentes, simul cum omnibus Casis & rebus massariciis ad ipsa Casa & Curte dominicata pertinentibus, cum fundamentis & universis fabricis suis Curtis, antalia, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus, vel incultis, mobile vel immobile, seu qui semoventibus, servos vel ancillas, aldiones vel aldianos, de omni vel in omnibus Casis & rebus tam dominicatis, quam & massariciis, quantas ubique in qualibet locis

B vel vocabulis ad superscripta Casa & Curte dominicata, seu ad ipsis Casis massariciis fuit pertinentes, aut pertinere videntur. De hec omnia & in omnibus medietatem exinde ex integra mihi dedisti livellario nomine tali ordine, ut da admodum ipsa medietas ex integra in mea, qui supra Teudici, vel de meis heredibus sint potestatem eas abendi, imperandi, laborare faciendi, gubernandi, ita ut non pegoresur ex nobis privato nomine usufructuandi, nisi pro omni censum, & justitia exinde tibi, vel ad successoribus tuis ad pars ipsius Episcopatus vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes Mense Magio censum reddere debeamus per nos, aut per Miffo nostro vobis, vel ad Miffo vestro ad ipso Dome, aut super ipso Altario Sancte Marie ponere & persolvere debeamus argentum Denarios bonos expendibiles numerum sexaginta. Et si oportuna fuerit hominibus illi, qui in ipsis Casis, quas nobis dedisti, habitantes fuerit, ad Placitum adducendo, nos eos vobis in Civitate Pisa duo vices in annos venire faciamus, legem ac justitiam faciendum tantum. Et si a nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur, per singulos annos sic non fuerint adim-

(1) Confusa prorsus est apud Ughellium Pisanorum Antistitum series. Is postquam nobis dedit *Johannem*, appellatum immerito *Quartum*, Anno 844. *Platonem Secundum* nobis obtrudit ad Annum 860. eumque protraxisse vitam ait usque ad Annum 870. Deinde *Johannem Quintum* exhibet sedentem Anno 890: & subsequenti. Verum *Plato Secundus* nunquam Ecclesie Pifanae praesuit. Hisce vero temporibus eandem Ecclesiam rexit *Johannes Episcopus*, qui non *Quintus* appellandus est, sed *Quartus*, & rectius fortasse *Tertius*; nam qui Anno 857. sedebat, hucusque vitam produxisse potuit.

adimpleta & conservata, aut suprascrip-
pta medietas de prefatis Casis & rebus
seo mobilibus vel immobilibus, quas no-
bis dedisti velleaverimus, vel si per nos
pegiorata fueris, spondeo ego, qui supra
Teudici cum meis heredibus componere
tibi, qui supra Joannes Episcopus vel
ad subcessoribus tuis penam argentum
Soledos quingento, quia taliter inter
nos conveni, & duas nos cartulas Sof-
fridi Notario scribere rogavimus.

Actum Luca.

✠ Ego Teudici in unc livello a me
facto manu mea subscripsi.

✠ Ego Therimundu rogatus a Teu-
dici me teste subscripsi.

✠ Ego Nandibodo rogatus a Teotici
subscripsi.

✠ Ego Tacbipertus rogatus a Teo-
dici subscripsi.

A ✠ Ego Ansoaldus rogatus a Teudici
me teste subscripsi.

✠ Ego Joannes Notarius & Scabi-
nus subscripsi.

✠ Ego Ghiselfridi Notarius & Scha-
binus subscripsi.

✠ Ego Cospertu rogatus a Teudici
me teste subscripsi.

B ✠ Ego Leo rogatus a Teudici me
teste subscripsi.

✠ Ego Stephanus rogatus a Teudici
me teste subscripsi.

Signum ✠ manus Chuneradi filio bo-
ne memorie Alperti, testis.

Signum ✠ manus Rosselmi quondam
suprascripti Nandibodi, testis.

Ego Soffridi Notarius post tradita com-
plevi & dedi.

C

Commutatio agrorum inter Johannem, fortasse Quartum, Episcopum Pisanum, & Umbertum filium Gumberti. Anno 878.

IN Dei omnipotentis nomine. Regnan-
te Dominus Carolus, divina favente
elementia Imperator Augusto, Anno Im-
perii ejus Tertio, mense Octobris, Indi-
ctione..... In Dei omnipotentis no-
mine convenit inter nos Joannes gratia
Dei sancte Pisane Ecclesie humilis
Episcopus, nec non Umbertus filio bo-
ne memorie Gumberti, ut inter nos de
aliquantis petiolis de terre subter deno-
minata commutationes facere deberemus,
sicut & fecimus. Ego quidem Joannes
Episcopus dedi tibi jam dicto Umbertus
in commutationem de pars Episcopatus
nostro Sancte Marie una petiola de ter-
ra in loco & finibus..... conetri,
& est pertinentes de Ecclesia nostra San-
cti Petri, que est Plebe Baptismalis in
loco, qui vocitatur Ospio, & tenentes
uno caput in vinea Domne Regine,

D & aliquantulo in terra, qui modo vi-
nea est Alberti, alio caput cum uno la-
to tenet in via Carraricias, alio lato
tenet in vinea Benedicti de filio quon-
dam Feruli..... & predictas petia de
terra in eodem loco, & sicut circunda-
tas sunt, capitas & lateras, tibi qui
supra Umbertus in commutationem da
parte suprascripti Episcopatus nostro de-
di & tradidi in integrum. Item ego
qui supra Umbertus dedi tibi jam dicto
E Joannes Episcopus similiter in commuta-
tiones ad pars suprascripte Ecclesia ve-
stra quatuor petiolas de terra in loco &
finibus Blentina. Una ex ipsa petia de
terra, que vocitatur Orto Frumaldi, &
eas tenentes uno capo in terra Domne
Regine, alio caput tenet in terra San-
cti Salvatoris de Sexto, uno lato tenet
in terra de filii quondam Bonifa-
tiii

tii (1) Comitis, alio lato tenet in vinea Sancti Salvatoris de Sexto. Ipse alie-
 ve res petia dicitur a Longagnolo.....
 ipse petie es tenentes uno caput in vi-
 nea de filii quondam Bonifatii Co-
 mitis, alio caput similiter tenet in ter-
 ra de jam dicti filii Bonifatii, lato u-
 no tenet in vinea Sancti Salvatoris de
 Sexto, alio lato tenet in terra Sancti
 Petri de Romam. Ipsa tertia petia es
 tenentes uno caput Carravicias, alio ca-
 put tenet in vinea de filii quondam Bo-
 nifatii, lato uno tenet in terra Sancti
 Petri de Romam, alio lato in terra de
 supradicti filii Bonifatii. Ipsa quarta
 petia de terra es tenentes uno caput in
 vias Carravicias, alio caput tenet in
 terra de jam dicti filii bone memorie
 Bonifatii, uno lato tenet in terra Fir-
 misco meo, alio lato es tenentes in vi-
 nea de jam dicti filii quondam Bonifa-
 tii. Hic predicte ipse quatuor petie in
 suprascripte locas, & sicut circumdate
 sunt a capitas & lateras una cum sof-
 sas & sepes, seo arboribus a se perti-
 nentes, ego qui supra Umberto dedi ti-
 bi suprascripto Joannes Episcopus in
 commutationem a pars suprascripti Epi-
 scopatu vestro Sancte Marie in inte-
 grum pro suprascripta petia de terra,
 que tu mihi superius in commutationem
 dedisti & tradidisti. Ubi interfuerunt
 Ansiprandio filio Brunari, Misso Adal-
 berti (2) Comitis, seo Cuneradus filio
 bone memorie Alperti, Misso Johanni
 Episcopi, una cum Joannes Scabino,
 & Ansualdo germani filii quondam A-
 saldi, & Petrus Scabino filio bone me-
 morie Ildiperti. Qui super ipsis jam di-
 ctis rebus ambulaverunt utraque parte
 & estimaverunt, quod pars Sancte Ma-
 rie..... Unde inter nos penam addi-

A mus atque obligamus, ego quidem Johan-
 nes Episcopus de me, & de posteros
 successoribus meis, & ego qui supra Um-
 bertus de me, & de mei heredibus, ut
 si quislibet de nobis ac nostre commuta-
 tionis atque traditionis disfacere aut cor-
 rumperere questierint, & uno alterius eas
 in integrum defendere non potuerimus,
 componamus uno alterius ad pars, qui
 sic non conservaveris ad parte fidei ser-
 vanti. ipse nostre commutationis atque
 traditionis in duplo, de quibus agitur
 in serquido loco sub extimationis, qua-
 lis in die illa fuerint, quia sic inter
 nos convenit, & duo inter cartule com-
 mutationis prope uno tinore Joannem No-
 tarium scribere rogavimus.

C Actum in loco ad Curte Dominicata
 ad Sancto Casciaro.

✠ Ego Umberto in ac cartula com-
 mutationis a nos facta manu mea subscripsi.

Signum ✠ manu Ansiprandi Misso
 Adalberti Comis, sicut de ipsa legitur,
 Misso fui.

Signum ✠ manu Cuneradi Misso Jo-
 hanni Episcopi, sicut de ipsa supra le-
 gitur, Mssus fui.

D ✠ Ego Johannis Scavini, sicut de
 me super legitur, extimatur fui.

✠ Ego Urso Vido, sicut de me su-
 per legitur, extimatur fui.

✠ Ego Petrus Notarius & Scabino,
 sicut de me superius legitur, extimator
 fui.

✠ Ego Ricolfu Clericus in ac com-
 mutationis manu subscripsi.

E Signum ✠ manu Cuniperti filio quon-
 dam Feraldi, testis.

Signum ✠ manus Teuperti filio quon-
 dam Alperti, testis.

✠ Ego Joannem Notarius & Scabi-
 nus post tradito complebi.

Char-

(1) Qui Tusciam rexit Anno 820. de quo consulendus Florentinius in Monumentis
 Comitissae Mathildis. Egi & ego in P. I. Cap. 22. Antiquit. Esten.

(2) Qui & Dux Tusciae hisce temporibus fuit. Sit ne Primus, an Secundus ejus no-
 minis, discernere non ausim. Vide Florentinium, Cosmum de Arena, & quae ego attuli
 in nuper memorato Libro.

Charta Emphyteusis concessae a Johanne, fortasse Quarto,
Episcopo Pisano. Anno 883.

IN Dei omnipotentis nomine. Regnan-
te Domno nostro Carulo, divina fa-
vente clementia, Imperator Augusto, An-
no Secundo (1) Imperii ejus, Nono Ca-
lendas Junii, Indictio Prima. Placuit
& convenit inter nos Johanni Episco-
pus sancte Pisane Ecclesie, nec non
Cumperto filio bone memorie fili de Li-
vertate Florentie, licellario nomine da-
re videor tibi Cumperto, Curte & ter-
ras illas in loco Saveriano in finibus
Quarariana, cum terris, vineis, silvis,
olivis, pratis, pascuis, cultum vel in-
cultum, quantum de ipsa Curte domni-
cato es pertinentes. Insimul dare videor
tibi duos orti massaricie in ipso loco Sa-
vetiano, cum omnia pertinentia sua, u-
na ex ipsa recitur per Alfufulo Massa-
rio, alia regitur Paulo Massario. Insi-
mul dare videor tibi Sorte & res illa
in Agullano, que regitur per Nevulo,
cum omne pertinentia sua, & simul da-
re videor tibi Sorte & res illa in Bu-
leco. . . . . que regta fuit per Gario Mas-
sario, & modo regitur per filii ejus,
cum omnis pertinentia sua. Insimul da-
re videor tibi Sorte & res illa in loco
Oliceto, qui regitur per Erminpersulu
Massario, & per filii. . . . . cum omne
pertinentia sua. Insimul dare videor ti-
bi Sorte & res illa in Marciniana, qui
regitur per Guiliperto Massario, & per
germano ejus, cum omne pertinentia sua.
Insimul dare videor tibi Sorte & res
illa in loco & finibus Vico Valleri in-
fra Plevre Sancti Ginesi, ipsa sorte mas-
saricia cum omnia pertinentia sua; cum
ipsi Servi & Ancille, qui de ipsa Cur-

A te pertine, qualiter superius legitur, ad
eas bene laborare & cubernare debeatis,
sed melioretur, & non pejuresur. Et pro
omni censum & justitia de superscriptis
rebus vobis reddere debeamus argentum
Soledos dece vobis, vel ad posteros tuo
in Pisa in Domo Episcopatis ego Cum-
perto vel meis heredes vobis, vel at lo-
co posito vestro ego vel Misso vestro.
B Et si nos, vel meis heredes si non a-
timpleverimus, sicut superius legitur,
tunc ispondimus nos vobis componere vo-
bis Joanni Episcopo, vel at posteros tua
parie Sancte Marie sianus vobis com-
ponituri pena nomine Soledos centum. I-
tem ego Joannes Episcopus promitto ti-
bi suprascripto Cumperto, vel at tuis
heredis, si vos nobis per singulos annos
a parte supradicti Episcopati nostri sic
perexolseritis & atimpleveritis, sicut su-
pra prunesistis, ego vel posteros meos
vos de jam dicte Case & rebus, sicut
superius legitur, fore expellere vel me-
nare quesierimus, aut suprainposita vo-
bis per quolibet ingenio facere presump-
serimus, similiter conponamus vobis So-
ledos centum; quia taliter inter nos con-
veni, & duo libelli uno tinore Ildipal-
do Notario scribere rogavi.

Actum Curte Sancti Cassiani.

✠ Ego Gumpertus in unc libello a
nos facto manus mea subscripsi.

✠ Ego Petrus rogatus a Gumpertus;
me teste subscripsi.

✠ Ego Drodatus rogatus ad Gump-
ertus, me testes subscripsi.

E ✠ Ego Nandibono rogatus ad Gump-
ertus, me testes subscripsi.

Signum

(1) Pagius in Critica Baron. contendit, Carolum Crassum ad Augustale culmen per-
ductum fuisse Anno Ch. 880. festo die Natali Domini. Quaestionem hanc & ego agitavi
in hoc Opere. Certe Pagii sententiae Charta ista advertatur, quum ex ea constet, eun-
dem Imperiali Corona redimitum fuisse non nisi post diem 24. Maji Anno 881.

Signum ✠ manus Alinprandi filio
quondam Adalprandi, testis.

Signum ✠ manus Gbifolfi filio quon-
dam Colli, testis.

Locatio agrorum facta a Johanne, fortasse Quarto,
Episcopo Pisano, Anno 891.

IN Dei omnipotentis nomine. Regnan-
te Domino nostro Huido, gratia
Dei Imperator Augusto, Anni Imperii
ejus Primo, (1) mense Junio, Indictio-
ne Nona. Placuit ad convenit inter nos
Johannes gratia Dei sancte Pisane
Ecclesie Episcopus, nec non & Boni-
prandus de loco Lajatico, filio quondam
Domniprandi, ut ego qui supra Boni-
prandus, & mei heredes laborare &
excolere debeamus Casalino & res ve-
stras illa in loco Lajatico, qui est per-
tinentes Ecclesie Sancte Julie, qui sita
esse videtur Porto Pisano, & est perti-
nentia suprascripto Episcopatu vestro
Sancte Marie. Casalino vero ipso in
eodem loco, & jam rectum fuit per Lu-
cifridi, hec post dicto Casalino & re-
bus ad eas pertinentes, nos eas bene
laborare & excolere debeamus, ita ut
in omnibus melioretur & non pejuretur.
Et in ipso Casalino infra isto anno ca-
sa levare adque conciare debeamus, &
in ipsa casa tam ego, quam mei beve-
des vesedere adque habitare debeamus.
Et pro jam dicto Casalino, & omnibus
rebus ad ipso Casalino pertinentes, nos
vobis ad parte suprascripti Episcopatu
vestro per singulos annos in mense Ja-
nuario censum dare & persolvere debe-
amus ad ipso Domo Episcopalis vobis
vel ad Ministeriales vestros, que ibi
pro tempore habueritis, idest de argen-
tum Denarios tressegesima sex de bonos
Denarios per caput bene expendibiles in
Pisa & Luca Civitates, & medietate

de ipso rebus nos vobis per singu-
los annos reddere debeamus ad ipso Do-
mo Episcopalis, vel ad Missos vestros.
Et ad mandato vestro, si oportum fue-
rit, duo vices in anno in Pisa venire
debeamus ad justitia faciendum & com-
plendum tantum. Unde repromitto ego
qui supra Boniprandus, una cum mei
eredes tibi suprascripto Joanne Episco-
pus, vel ad posteros subcessores tuo, de
jam dicto Casalino & rebus ad eos per-
tinentes dimittere aut postponere pre-
sumserimus, aut si apud nos pejurata
fuerit, & nos vobis per singulos annos
sic non persolverimus, & non adimpli-
verimus, sicut superius legitur, compo-
namus vobis pene nomine de argentum
Soledos quinquaginta. Et repromitto e-
go, qui supra Joannes Episcopus, una
cum posteros subcessoribus mei tibi, qui
supra Boniprandus, & de tui eredes,
si vos nobis omnia sic persolveritis ad
pars suprascripti Episcopatu nostro, &
sic adimpleveritis, sicut superius promi-
sisti, si nos vobis de jam dicto Casali-
no, & rebus ad eos pertinentes foras
expellere, vel menare..... super im-
posita facere presumerimus, similiter
componamus vobis Soledos quinquagin-
ta..... convenit & duo inter nos li-
velli pariti nostro Johannes Notario scri-
vere rogavimus.

Signum ✠ manu suprascripti Boni-
prandi, qui tunc livellum scribere ro-
gavit.

✠ Ego

(1) Egregia Charta, cujus ope statuitur opinio Sigonii & Pagii, contendentium, V. Vidonem Imperiali diademate donatum fuisse hoc Anno IX. Kalendas Martii, non vero serius uti Cardinalis Baronius censuit.

✠ Ego Gerimundo rogatus a Boniprando, me testes subscripsi.

✠ Ego Andreas rogatus a Boniprando, me teste subscripsi.

✠ Ego Anselmo rogatus a Boniprando, me teste subscripsi.

Signum ✠ manu Cuniperti filio Cuneradi, testis.

Signum ✠ manu Petri filio quondam Joanni, testis.

Signum ✠ manu..... gbisi filio quondam Avultighisi, testis.

✠ Ego..... rogatus a Boniprando, me teste subscripsi.

Ego Joannes Notarius post tradito complebi.

Permutatio agrorum inter Theodericum Episcopum Pisanum;
& Cuneradam. Anno 909.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni, Anno ad Incarnationis ejus Nongentesimo (1) nono, Quinta Calendas Septembris, Indictione Duodecima. Manifestu sum ego Cunerado filio bone memorie Cuneradi, quia convenit mihi una tecum Teudericus (2), gratia Dei hujus sancte Pilefis Ecclesie humilis Episcopus, & inter nos, de aliquantis rebus commutationem facere deberemus, sicut & factum est. Proinde ego, qui supra Cunerado per hanc Cartula in commutationem dare & tradere videor tibi ad pars ipsius Episcopatus vestro Sancte Marie, idest Casa & res mea illa, quas abeo in loco & finibus, ubi vocatur Casalascii, qui regitur per Vuillelmo, que Vvinitio vocatur, Massario. Casa vero ipsa cum fundamento & omnem edificio suo, cum curtis, orto, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia & in omnibus rebus, quantas ubique ad ipsa Casa est pertinentes, & superscripto Massario exinde ad manus suas abere & destinere videtur, in integram tibi eas

B ad parte predicto Episcopatus vestro in commutationem dedi & tradidit, excepta exinde una petia de terra, quod est prata in loco & finibus, ubi vocatur Rivo Pu..... dito, quas tibi mea me dare videor. Pro quibus ad te eas recepi ad pars * superscripto Episcopatus vestro Sancte Marie, idest terra & Colle illo in loco & finibus, ubi vocatur ad Tane, prope loco & finibus Ursiano, qui est pertinentes superscripti Episcopatus vestro Sancte Marie, qui uno caput tenet in Fossa Rigangno, & in aliquantulo in terra Adalberti (3) Marchioni, & alio caput tenet in via, lato similiter in via, & alio lato tenet in terra mea, qui supra Cunerado, & in aliquantulo in terra ipsius Adalberti Marchioni. Similiter & dedisti mihi in commutationem terra & Colle & Cervero illo prope ipso loco Ursiano, que vocatur Casale Pintioli, qui uno caput tenet in Rivo, & alio capo tenet ambas lateras est pertinentes in terra de filii quondam Amiperti. Adque dedisti mihi in commutationem una petia de vinea in ipsa

(1) Certe Indictio XII. decurrente die 28. Augusti Annum 909. indicat. Nondum ergo in usu erat Annus Pisanus; nam appellandus fuisset Annus Nongentesimus Decimus. Berengarii Regis nulla heic mentio facta indicio esse potest, minime Tusciam tunc ea paruisse.

(2) Ughellius heic ad hunc ipsum Annum Ardingum Pisanum Episcopum nobis exhibet. Nisi tabulae prodeant testes hujusce Episcopi, imaginarium ipsum habere nobis licebit.

(3) Nempe Secundi, qui Marchio & Dux Tusciae fuit. Is infra Dux appellatur.

ipso loco; que vocatur ad Ponticall..... uno caput tenet in Fossa, & alio caput tenet similiter in terra de filii quondam Aniperti, lato uno tenet in terra Ostifusi, & alio lato tenet in terra de filii quondam Aniperti. Seco & didisti mihi in commutationem da pars predicti Episcopatus vestro, una petiola de vinea prope ipso loco Urstano, quod sunt ordines duodecim, & est tenentes uno caput, & ambas lateras in terra & vinea Michuël, & de filii quondam Rosselmi. Jam dictis petiis de terris, & vineis, seo silvis..... abentes, qualiter ab omni parte circumdate sunt, per designatas locas mihi ad pars Episcopatus vestro in commutationem dedisti & tradidisti in integrum..... commutationem ego ipse, qui supra Teudericus Episcopus direxit Missos, idest Anselmo, & Analfridi, & Adalbertus Dux direxit Missos suos, idest Adalberto Schabino, & Rosselmus Notarius, & Liudoin, qui ambulaverunt cum Urso filio bone memorie Ursi, seo Rigiperti filio bone memorie Firmi, & Petrus filio bone memorie Arnini, estimatoribus super hanc commutationem. Et super haccefferunt..... aderunt cum aliis bonis & credentes homines, & providerunt, hac renunciaverunt, meliorata commutationem dedit ad pars predicti Episcopatus vestro Sancte Marie..... Ut magis onni tempore inter nos firmam & stabilem permanead semper. Unde ego, qui supra Chunera do, una cum meis heredibus tibi, qui supra Teudericus Episcopus, vel ad posteris que subcessoribus tuis..... homini,

A cui nos suprascriptis Casis & rebus, quas tibi in commutationem dedi & tradedi..... deieveritis, vobis eas aliquando tempore in aliqua exinde intentionaverimus, aut retolli, vel..... erimus, nos, vel illi homines, cui nos eas dedissemus aut dederimus pro quolibet ingenio, & eas vobis abem..... defendere non potuerimus, spondemus nos vobis componere suprascriptis Casis & rebus, quas tibi in commutationem dedit, in duplum in ferquidem loco sub estimationem, quales tunc fuerit, quia taliter duos inter nos cartulas commutationis & Rosselmum Notarium scribere rogavimus.

✠ Ego Cunerado in ac commutatione a me facta, manu mea subscripsi.

C ✠ Ego Anselmo, sicut supra legitur, missus fui.

✠ Ego Amelfridi, sicut supra legitur, missus fui.

✠ Ego Adalbertus Schabinus, sicut supra legitur, missus fui.

✠ Ego Rosselmus Notarius, sicut supra legitur, missus fui.

D ✠ Ego Urso, sicut supra legitur, intersui.

✠ Ego Liudoini, sicut supra legitur, intersui.

Signum ✠ manus Rigiperti, sicut supra legitur, intersui.

Signum ✠ manus Petri, sicut supra legitur, intersui.

✠ Ego Gumpertus rogatus me testes subscripsi.

E ✠ Ego Sospertus rogatus me testes subscripsi.

✠ Ego Rosselmus Notarius post tradita complevi & dedi.

Permutatio terrarum inter Theodericum Episcopum Pisanum;
& Stephanum Presbyterum. Anno 910.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni, Anno ab Incarnationis ejus Nongentesimo (1) decimo, Undecimo Calendas Martias, Indictione Tertiadecima. Manifestus sum ego Stephano Presbytero, filio bone memorie Dominichi, qui convenit mihi una tecum Teudericus gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, ut inter nos de aliquantibus rebus commutationem facere deberemus, sicut factum est. Proinde ego, qui supra Stephano Presbytero per hanc cartula in commutationem ad parte predicti Episcopatus vestro dare & tradere videor tibi, idest una petia de terra mea illa, quas abeo in loco, ubi vocitatur Nosule, tenentes ambas capitales & ambas lateras in terra supradicti Episcopatus vestro. Seo & dedire videor tibi duo petiis de terris meis illis, quas abeo in loco, ubi dicitur Antrivo..... tenentes uno caput in terra suprascripti Episcopatus vestro, & alio caput in via, lato uno tenet in terra Sancti Ambrosii. Simul & dare videor tibi in commutationem una alia petia de terra trans ipsa Taura, ubi vocitatur Vade Mezzano, tenentes uno caput in terra Sancti Ambrosii, & alio caput in terra Sancti Savini, lato in terra predicti Episcopatus vestro. Simul & dare videor tibi in commutationem de terra & vinea, seu ortale, totum insimul amembratos, tenentes uno caput in via, & in terra Sancti Savini. Seo dare videor tibi in commutationem tres petiis de terris, quod sunt

Tom. IX

A silvis, qui una ex ipse petia de silva, que vocitatur Colle Mezzano, tenentes uno caput in silva, & alio caput in silva presati Episcopatus vestro, & ille alia petia de silva, que vocitatur Colle Reotundo, tenentes uno caput & uno lato in terra Episcopatus vestro, & ille tertia petia de silva, que idest silva, que vocitatur Colle Longo, tenentes uno caput & uno lato in terra Episcopatus vestro. Simul & dare videor tibi in commutationem tres petiis de terris, quod sunt silvis de ista parte Taura, tenentes uno caput in Mi..... to in silva supradicti Episcopatus vestro, & ille alia petia tenentes uno caput in via, & alio caput in silva jam dicti Episcopatus vestro, & ille..... uno caput in via, & alio caput tenet in silva suprascripti Episcopatus vestro. Jam dictis petiis de terris, & vineis, seo silvis, & ste..... omnis parte circumdate sunt, per designatas locas, quod sunt per mensura ad justa petica mensurata modiorum..... in integrum tibi eas in commutationem ad parte predicti Episcopatus vestro dedi & tradidie. Pro quibus ad se eas in parte predicti Episcopatus vestro Sancte Marie, idest terris, & silvis, seo sterpatis, adque pascuis, totum insimul amembratis, & illo prope Casis & rebus Amalheri & Roberti germani, & est pertinentes supradicto Episcopatus vestro Sancte Marie, & est tenentes uno caput in Ecclesia Monasterii Sancti Savini & Sancti Salvatoris, & in ali-

D

V

quan-

(1) Ne heic quidem memorantur Anni Berengarii Regis. Attamen sedente Theoderico illo Episcopo fuisse tempus, quo Adalbertus II. Marchio & Dux Tusciae Berengarium I. Regem Italiae agnovit, constat ex Charta ab Ughellio edita. Ibi legitur olim Adalbertum illustrissimum & magnum Marchionem per id tempus, & jussionem Berengarii magni atque preclari Regis generalem Placitum habuisse &c.

quantulo in terra presati Episcopatus Sancte Marie, lato uno tenet in via, & alio lato tenet in terra, qui fuit Domini Regi, & modò filii quondam Gbisselprandi ad manus suas abere & detinere videtur. In commutationem una alia petia de terra illa in loco Castello, prope Casa Chiniperi & Gbissalperti, quod est sterpato, & est tenentes uno caput in via, & alio caput in terra & vinea Jobanni, lato uno tenet similiter in via, & alio lato in terra, & sterpatis, adque pascuis, qualiter ab omni parte circumdate sunt, per designatas locas; quod sunt ad iusta pertica quadraginta quinque in integrum, mihi eas in commutationem de parte predicti Episcopatus vestro dedisti & tradidisti. Teudericus Episcopus direxit Missos suos, idest Gumperto, filio bone memorie Gumperti, & Gumberro, filio bone memorie Anaberti, & Meirando, filio bone memorie..... Missos suos, idest Joannes, filio bone memorie Gbissalperti, & Teuperto, filio bone memorie Ursi, qui super haccesserunt alios bonos & credentes homines, & extimaverunt & previderunt, & hoc renuntiaverunt, quod me..... prefato Episcopatus vestro Sancte Marie, quam recepisset. Ut magis omni tempore inter nos..... Stephanus Presbitero, vel meus heredes tibi, qui supra Teudericus Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis, aut..... sterpatis & pascuis, quas tibi in commutationem dedi & tradedi, dederitis, vel abere decreveritis, aut retolli vel subtragi que-

A | serimus pro quolibet ingenio, & eas vobis ab omni homines defendere non potuerimus, seo silvis & sterpatis, quas tibi in commutationem dedi & tradidi, ut in duplum in serquido loco inter nos convenit, & duas inter nos cartulas commutationis, & Rosselmum Notarium scribere rogavi.

Actum.....

B | ✠ Ego Stephano in anc commutationis cartula a me facta, manu mea subscripti.

✠ Ego Gumbertus, sicut de me supra legitur, missus fui.

✠ Ego Gumberro, sicut de me supra legitur, missus fuit.

Signum ✠ manus Meirandi, sicut supra legitur, missus fuit.

C | Signum ✠ manus Cuiniperi, qui intersui.

Signum ✠ manus Joanni, filio bone memorie Gbissalberti, missus fuit.

Signum ✠ manus Gbissalberti, filio bone memorie Adalberti, qui intersui.

Signum ✠ manus Oieuperti, filio bone memorie Guiperti, missus fuit.

D | Signum ✠ manus Cuiniperi, filio bone memorie Chissalperti, qui intersui.

Signum ✠ manus Aviberti, filio bone memorie Ursi, sicut supra legitur, missus fuit.

✠ Ego Amalsvid rogatus a Stephano Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Rosperto rogatus a Stephano Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Rosselmus Notarius post tradita complevi & dedi.

Charta Emphyteusis concessae a Wolfgherio Episcopo Pisano. Anno 927.

I N nomine Domini Dei eterni. Ugho divina ordinantem providentiam Rex, Anno Regni ejus Primo, Decimo

E | Calendas Martii, Indictione Quintadecima. Manifestu sunt ego Adalprando, filio bone memorie Ursi, quia tu Vvolffgherius

gherius (1), gratia Dei ujus sancte
Pisane Ecclesie umilis Episcopus,
per cartula livellario nomine ad censum
perexolvendum dedisti mihi, idest duos
petiis de teris ac sterpatis illis in loco
& finibus Laurentiana, que vocitatur
ipsa terra ad Deniblo Silvuli, & sunt
pertinentes suprascripti Episcopatus ve-
stro Sancte Marie, qui ambas capitias
sunt tenentes in Rigone cum uno lato,
& alio lato sunt tenentes in terra E-
piscopatus vestro Sancte Marie, quomo-
do ibi signa posita sunt; suprascriptis
petiis de terris ac sterpatis, qualiter ab
omni parte circumdate sunt, per desi-
gnatas locas in integrum mihi eas li-
vellario nomine didisti. Tali vero ordi-
ne, ut da admodum in mea, vel de
meis heredibus sint possessatem eas aben-
di, imperandi, gubernandi, laborare
faciendi, meliorandi, & nobis eas pri-
vato nomine usufructuandi, & infra
una de ipse petie de terra, Casa ibi
levare & claudere, seo cumperire cuns
schividule debeamus, ut ego, vel meus
heredes in suprascripta Casa resedere &
abitare debeamus. Et exinde tibi vel
ad posterisque subcessoribus tuis ad pars
ipsius Episcopatus vestro Sancte Marie
per singulos annos per omnes mense Au-
gusto, excepto isto mense Augusto, qui
proximo est venientem, quas tibi ipsum
censum menime reddere debeamus, &
post isto mense Augusto censum vobis

A reddere debeamus ad Curte vestra illa
suprascripto loco Laurentiana vobis, vel
ad Ministerialem illum, quas pro tem-
pore in ipsa Curte fuerit, per nos aut
per Misso nostro, argentum Denarios
boni expendibilis numero triginta sex.
Et a mandato vestro venire debeamus
ad suprascripta Curte in suprascripto
locho Laurentiana semel in anno, si o-
portum fuerit, ad legem & justitiam
faciendum tantum. Et si nos vobis hes
omnia, qualiter superius legitur, per
singulos annos sic non fuerit adimpleta,
& conservata, ut si suprascriptis petiis
de terris, quas mihi dedisti, relaxave-
rimus, vel si per nos pegiorata fuerit,
spondeo ego, qui supra Adalprando,
una cum meis heredibus componere tibi,
C qui supra Vvolfgberius Episcopus, vel...
credibus tuis penam argentum Solidos
centum; quia taliter inter nos convenit,
& duas inter nos cartulas Urso Nota-
rio scribere rogavi.

Actum Pisa.

Signum ✠ manus Adalprandi, qui
unc libellum fieri rogavit.

✠ Ego Analfredi rogatus ab Adal-
prando, me testes subscripsi.

✠ Ego..... rogatus ab Adalpran-
do, me testes subscripsi.

✠ Ego Mandolfo rogatus ab Adal-
prando, me testes subscripsi.

✠ Ego Urso Notarius post traditum
complevi & dedi.

(1) Ughellius Thomae Dempsteri MSis usus ad Annum Ch. 917. inter Pisanos E-
piscopos recenset *Thurrichium*. Tum ad Annum 918. *Volighidium*. Sed & ipse miratur,
geminos hocce Episcopos a Dempstero sine tabulis intrusos. Confictos revera & ego su-
spicor. Tum Ughellius ad Annum 920. *Ulfertum* exhibet. Eodemque Anno sedentem
in Cathedra Pisana subdit *Auntum*. Deinde ad Annum 924. propinat nobis *Actium Pri-
mum*, quem suspicatur non alium ab *Auntio*. *Johannes Sextus*, eodem Dempstero proden-
te, floruit Anno 915. Et *Henricus* Anno 926. De his ipse Ughellius dubitat, neque im-
merito. Quis enim puter, tot Episcopos in Cathedra Pisana tam paucos annos sedisse?
Sed quae line antiquis monumentis recentiores proferunt, aut falsa, aut saltem dubia
sint necesse est. Habemus heic in authentica Charta *Vvolfgberium* Pisanaum Episcopum
Anno 927. viventem. Nullus fortassis alius Episcopus intercessit inter ipsum, ac *Thesde-
vicum*, quem nuper vidimus Anno 910. Pisanae Ecclesiae praefuisse.

Charta Zenobii Episcopi Pisani, per quam nonnullos agros
in Emphyteusim concedit. Anno 934

IN nomine Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi. Hugo gratia Dei Rex, Anno Rengni ejus, Deo propitio, Octavo, & filio ejus Dominus Lotharius, idemque Rex, Anno Rengni ejus, Deo propitio, Quarto, Tertio Idus Julii, Indictione Septima. Manifestu sum ego Judo Presbitero, filio bone memorie Pauli, quia tu Cenobius (1) gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus per cartula livellario nomine ad censum perexolvendum dedisti mihi idest quatuor petiis de terris illis in loco & finibus, ubi dicitur Massajule, prope loco Laurentiana, qui sunt pertinentes suprascripti Episcopatus vestro Sancte Marie, qui una ex ipse petia de terra, quod est cerreto & sterpeto, que uno caput tenet in terra Sancti Ambrosii, sita medio Lancusore, in aliquantuolo tenet in Rigone, & alio caput tenet in Rigone: & illa secunda petia de terra prope ipso loco, qui uno caput tenet in Rigone, & alio caput tenet in terra suprascripte Ecclesie Sancte Marie, que dicitur domnicata, lato uno tenet in terra suprascripte Ecclesie Sancti Ambrosii, & in terra, que fuit quondam Gumberti, & alio lato tenet in terra suprascripte Ecclesie Sancte Marie, & in aliquantuolo tenet in Rigone; & illa tertia petia de terra prope ipso loco, que uno caput tenet in Rigone, & alio caput tenet in suprascripta Ecclesia Sancte Marie, que vocatur domnicata, lato uno tenet in terra supra-

A scripte Ecclesie Sancti Ambrosii, & in terra suprascripti Gumberti, & alio lato tenet in Rigbone, & in aliquantuolo tenet in terra Sancte Marie; & illa quarta petia de terra prope ipso loco, qui uno caput tenet in terra predictæ Episcopatus vestro Sancte Marie, & alio caput tenet in Rigbone, & ambas lateras est tenentes in terra predictæ Ecclesie Sancti Ambrosii, & Gumberti. **B** Suprascriptis quatuor petiis de terris, ut superius dictas, qualiter ab omnis parte circumdate sunt, per designatas locbas, in integrum mihi eas livellario nomine dedisti. Tali vero ordinem, ut da admodum in mea, qui supra Judo Presbitero sint potestatem suprascriptis quatuor petiis de terris, **C** ut superius dictas, abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nomine usufructuandi, & licentiam & potestatem abeas ego, qui supra Judo Presbitero, per meo libellario nomine firmandum Stephano, & Paulo, seu Tendiperto, & Hudiberto, & Cuniberto, sive Gottisidi germani filii Ildiperghæ, **D** & beorumque heredibus, ut in certum sint potestatem suprascriptis quatuor petiis de terris abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandum, & beorum privato nomine usufructuandum. Et exinde tibi, vel ad posterisque successoribus tuis, ad pars suprascripti Episcopatus vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes **E** Mense Decembris, censum vobis reddere debeamus

(1) Idem atque Zenobius ab Ughellio memoratus. Sed minime Secundus, ut ille est arbitratus. Alterum Zenobium ad Annum Ch. 841. ille protulit, cui tamen nullum locum futurum in serie Antistitum Pisanorum mihi persuadeo. Unde hic error manaverit, infra ad Annum 949. aperiam.

debeamus ad Curte vestra illa ic Pisa ad Ecclesiam Sancti Georgii, vobis, vel ad Ministeriale vestro ad Jad Misso vestro, vel ad homines illos, qui ipsis petitis de terris da vobis in beneficio abuerit, per nos, aut per Misso nostro, argentum Denarios boni expendibilis numero duodecim tantum. Et si ad nos vobis hoc omnia, qualiter superius legitur per singulos annos sic non fuerit adimpleta & conservata, ut si a suprascriptis..... superius dictas, quas nobis dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondemus nos, qui supra una cum Stephano & Paulo & Teudiberto, atque Hudiberto, sive Cuniberto, & Gottisfridi..... tibi, qui supra Cenobius Episcopus, vel ad posterisque successoribus tuis, penam argenti Selidos centum; quia taliter

inter nos conveni, & duas inter nos cavata Joannem Notarium & Judex Domnorum Regum scribere rogavi.

Actum Pisa.

✠ Ego Judo Presbitero in uno libello a me facto subscripsi.

✠ Ego Benedictus rogatus ad Judo Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Gumberto rogatus ad Judo Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Teuperi Judex Domnorum Regum subscripsi.

✠ Ego Silveradus Judex Domnorum Regum subscripsi.

✠ Ego Umberto rogatus ad Judo Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Joannes Notarius & Judex Domnorum Regum post tradita completi & dedi.

Collatio Ecclesie Baptismalis S Johannis in loco Vico, facta a Zenobio Episcopo Pisano Johanni Presbytero. Anno 934.

IN nomine Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi. Ugho gratia Dei Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Octavo, & filio ejus Dominus Lotbario, idemque Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Tertio, Quartum Nonas Martii, Indictione Septima. Manifestu sum ego Joannes Presbitero, filio bone memorie Ildiperghe, quia tu Cenobius, gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, qui una per consensum Sacerdotum tuorum, & filii ipsius Ecclesie, secundum canonicum ordinem, Rectorem adque Custodem ordinasti, adque confirmasti me, qui supra Joannem Presbitero, idest Ecclesiam Dei & beatissime Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, sita locho & finibus Vicho, quod est de sup potestate suprascripti Episcopatus vestro Sancte Marie; jam

dicta Dei Ecclesia Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, una cum Casa, & subdita illa, seo Cassina & Curticella, seo orto, recta ipsa Ecclesia, quas Rosselmo Presbitero modo ad manus suas habere videtur, non aliis rebus nisi, sicut superius dicta sunt, cum Decimationem & offeras, que ibidem intraverit, in integrum me ibi firmasti adque ordinasti. Tali vero ordinem, ut ab hac die in mea, qui supra Joanni Presbitero, sint potestatem eas abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & usufructuandi, & in ipsa Dei Ecclesia Sancte Marie & Sancti Joanni per me, aut per meam dispositionem, officium Dei, & luminaria, & Missas, seo incensum facere debeamus, & licentiam & potestatem abeas ego, qui supra Joanni Presbitero, per meo
libellario

libellario nomine firmandum Petrus filio bone memorie Ropperi, dum vita sua fuerit, non in aliis hominibus dandum neque firmandum, nisi in Petrus, dum vita sua fuerit, suprascripta casa, & cassina, & curticella, seo orto, & decimationem, & offertas, ut superius dictas, abendi, imperandi, laborare faciendi, & usufructuandi. Nisi tantum pro omni censum & justitiam exinde tibi vel ad posterisque subcessoribus tuis ad pars ipsius Episcopatus vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes Mense Februarii pro fruges & decimationes seo offertas & circatas (1), censum vobis reddere debeamus hic Pisa ad Curte vestra ad Ecclesiam Sancti Georgii, vobis, vel ad loco posito vestro, aut ad Ministerialem illum, quas pro tempore ibidem habueritis, aut ad Misso vestro per nos, aut per Misso nostro, argentum Denarios boni expendibilis numero duodecim tantum. Et si nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur, per singulos annos, sicut fuerit adimpleta & conservata, aut si suprascripta Ecclesia Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est plebe Baptismalis, & suprascripta casa, & cassina, & curticella, seo orto, sicut superius legitur dictas, quas mihi superius dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondeo ego, qui supra Joanne Presbitero componere tibi, qui supra Cenobius Episcopus, vel ad posterisque

A subcessoribus tuis, penam argentum Solidos centum, & post vero decessum suprascripti Petri non abeas ego, qui supra Joanne Presbitero, in ipsa Plebe, & in suprascriptis rebus introire, & si at ipsa ordinationis cartula inanis & vacua adque incassata, ut in se nullum obtinead roburem, neque firmitatem; quia taliter inter nos conveni, & duas ordinationis cartula inter nos, & Urso Notarium & Judex Domnorum Regum scribere rogavi.

Azum Pisa.

✠ Ego Joanne Presbitero in ac ordinationis cartula a me facta subscripsi.

✠ Ego Andreas Presbitero & Cantor, seo ordine Canonico subscripsi.

✠ Ego Bernardus Presbitero & Canonico subscripsi.

C ✠ Ego Elias Presbitero & Canonico subscripsi.

✠ Ego Dominicus Presbitero & Canonico subscripsi.

✠ Ego Gumberto rogatus ad Joannes Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Arvino rogatus ad Joannes Presbitero, me testes subscripsi.

D ✠ Ego Joannes rogatus ad Joannes Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Teupertus Judex Domnorum Regum subscripsi.

✠ Ego Urso Notarius, Judex Domnorum Regum, post tradita compleri & dedi.

Collatio Ecclesie S. Johannis in loco Cassina, facta a Zenobio Episcopo Pisano Gundo Presbytero. Anno 935.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Hugo gratia Dei Rex, Anno Regni ejus, Deo pro-

E pitio, Nono, & filio ejus Dominus Lothario, idemque Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Quarto, Decimo Calendis

(1) Idest Visitationes Ecclesiarum, tunc etiam temporis factas ab Episcopis. Etiam si non fierent, ad mentionem tamen pro iis solvendam adigebantur Ecclesiarum Rectores. Ne ea quoque tempora abusibus carebant.

lendas Junii, Indictione Octava. Manifestus sum ego Gundo Presbitero, filio bone memorie Marie, quia tu Cenobius gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus, quia una per consensum Sacerdotum tuorum, & filii ipsius Ecclesie, secundum canonico ordinem, Rectorem adque Custodem ordinasti adque confirmasti me, qui supra Gundo Presbitero, idest in Ecclesiam Dei & beate Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, sita loco & finibus Cassina, qui est de sub potestate suprascripti Episcopatus vestro Sancte Marie. Jam dicta Dei Ecclesia Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, cum subditas illas recta ipsa Ecclesia consistens, seu cum omnes Decimationes, qui in ipsa Dei Ecclesia Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, intraverit, & ibidem ipsa Decimationes, adque ad ipsa offertas pertenuerit, in integrum me ibi firmasti, adque ordinasti. Tali vero ordine, ut ab odierna die in mea, qui supra Gundo Presbitero, diebus vite mee in mea sint potestatem, eas abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nomine diebus vite mee usufructuandi, & in ipsa Dei Ecclesia Sancte Marie, & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, per me aut per meam dispositionem officianti, & luminaria adque incensum & Missas facere debeamus, sicut mox est. Sed & dedisti nobis idest quatuor petiis de inter terris & vinea, seu Prato: que una ex ipse petia de terra prope ipsa Ecclesia esse videtur, que uno caput tenet in via publica, & alio caput tenet in via Carrariccia prope ipsa Ecclesia, lato uno tenet in terra suprascripto Episcopatus Sancte Marie; & ille alia petia de terra, quod est vinea, que uno caput

A tenet in Cassina, & alio caput tenet in terra Gumberti Presbiteri, & Romani, & de consortibus suarum, lato uno tenet in terra & vinea Lamberti, & alio lato tenet in via Carrariccia; & illa tertia petia de terra, quod est Prato, que vocatur Prato da quondam Ildevado Presbitero, qui uno caput cum uno lato tenet in terra suprascripti Episcopatus vestro Sancte Marie, sicut ibi signa esse videtur, & alio lato tenet in terra, que fuit quondam Adalberti Marchioni; & illa quarta petia de terra, que vocatur Pissiniana, que uno caput tenet in Decumano, & alio caput tenet in terra suprascripti Episcopatus Sancte Marie, lato uno tenet in terra, qui fuit suprascripti quondam Adalberti Marchioni, & alio lato tenet in Carrariccia. De tota ipsa petia de terra in suprascripto loco Pissiniano, qualiter ab omni parte circumdata est per designatas locas, ipsa vero medietatem exinde ex integra mihi eas dedisti & confirmasti, & quod est ipsa medietatem de partibus exurgentem, nam illis suprascriptis tres petiis de terris & vinea, sicut superius dictas, qualiter ab omni parte circumdate sunt per designatas locas, in integrum mihi eas dedisti & confirmasti. Tali vero ordinem & da admodum in mea, qui supra Gundo Presbitero, dum mea vita fuerit, suprascriptis petiis de terris & vinea abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & diebus vite mee usufructuandi, & licentiam & potestatem abeas ego, qui supra Gundo Presbitero, pro meo libellario nomine firmandum Joanne Clericus, filio Romani, ut in ejus sint potestatem, dum vita sua fuerit, suprascriptis rebus, ut superius dictas, abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendum, meliorandum, & privato nomine diebus vite sue usufructuandum. Et
exinde

exinde tibi, vel ad posterisque subcessoribus tuis ad pars Episcopatus vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes Mense Aprilis pro fruges & decimationes, seu pro offertas & circabatas, censum vobis reddere debeamus ad Curte vestra illa dominicata in Pisa ad Ecclesiam Sancti Georgi, vobis, vel ad Ministeriale vestro illam, quas pro tempore ibidem habueritis ad Curte vestra illa dominicata, aut ad Misso vestro, per nos, aut per Misso vestro, argentum Denarios boni expendibilis, quales tunc pro tempore per caput melius fuerit, numero Solidos viginti, duodecim Denarios per singulos Solidos rationatos tantum. Et si ad vos nobis et omnia, qualiter superius legitur, per singulos annos sic non fuerint adimpleta & conservata, aut si a suprascripte Ecclesie Sancte Marie & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis, cum suprascriptis petiis de terris, seu vinea & prato, sicut superius dictas, quas mihi superius dedisti, relaxaverimus, vel si per nos peiorata fuerit, spondeo ego, qui supra Gundo Presbitero, componere tibi, qui supra Cenobius Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis penam argentum Solidos tricentos, quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos car-

cula ordinationis, & Joanne Notario Judex Domnorum Regum scribere rogavi.

Actum Pisa.

✠ Ego Gundo Presbitero in am commutationis cartula a nos facta subscripsi.

✠ Ego Davit Presbitero Custos & Canonicus subscripsi.

✠ Ego Pasquali Presbitero & Canonicus subscripsi.

✠ Ego Andreas Presbitero & Canonicus subscripsi.

✠ Ego Pasquali Presbitero & Canonicus subscripsi.

✠ Ego Tendimundo Vicedominus & Canonicus subscripsi.

✠ Ego Gumbero rogatus a Gundo Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Filveradus Judex Domnorum Regum subscripsi.

✠ Ego Gosperro rogatus a Gundo Presbitero, me testes subscripsi.

Signum ✠ manus Leoprandi, que Leupitio vocatur, filio Leopervi, testis subscripsi.

✠ Ego Umbertus rogatus a Gundo Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Joannes Notarius, Judex Domnorum Regum, post tradita compleri & dedi.

Collatio Ecclesie SS. Pauli & Johannis in Portu Pisano, facta Martino Presbytero a Zenobio Episcopo Pisano. Anno 942.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Ugo gratia Dei Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Sexto Decimo, & filio ejus Domino Lothario, idemque Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Undecimo, Undecimo Calendas Aprilis, Indictione Quinta decima. Manifestu sum ego Martino Presbitero, filio bone memorie Sore, quia in Cenobius, gratia Dei hujus

E sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus, una per consensum Sacerdotum suorum & filii ipsius Ecclesie, secundum canonicum ordinem, Rectorem adque Custodem ordinasti, adque confirmasti me, qui supra Martino Presbitero, idest in Ecclesiam Dei & beati Sancti Pauli & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis, sita loco & finibus Porto Pisano, qui est de sup posteratam

restarem suprascripti Episcopatus vestro Sancte Marie. Jam dicta Dei Ecclesia Sancti Pauli & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis, cum casis dominicatis, & massariis subjectis ipsius Plebe cum fundamentis, & omnem hereditariis, vel universis fabricis suarum, cum curtis, ortis, terris, vineis, clivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultris, sive mobile vel immovile, seu qui se moventibus, omnia & in omnibus casis & cassinis, seu rebus ipsis tam dominicatis, quam & massariis, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad jam dicta Plebe ubique est pertinentes, aut pertinere debetur, una cum omnes decimationes, seu offertas, que ibidem intraverit, in integrum me ibi firmasti adque ordinasti. Tali vero ordine ut ab odierna die in mea, qui supra Martino Presbitero, diebus vite mee in mea sint potestatem eas abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis privato nomine diebus vite mee usufructuandi, & in ipsa Dei Ecclesia Sancti Pauli & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis pro mea, aut pro mea dispositione officium Dei & luminaria, adque incensum, & Missas facere debeamus & licentiam & potestatem abeas ego, qui supra Martino Presbitero pro meo libellario nomine firmandum illis personis hominibus, cui nos eas pro nostro libellario nomine dederimus vel abere constituerimus, & herorum hereditibus, ut in eorum, vel de herorum hereditibus sint potestatem suprascriptis casis, & rebus, ut superius dictas, abendum, imperandum, gubernandum, laborare faciendum, meliorandum, & privato nomine usufructuandum, & exinde tibi vel ad posterisque successoribus tuis ad pars suprascripti Episcopatus vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes mense Februarii pro

TOM. IX.

fruges & decimationes, seu pro offertas & circatas, Censum vobis reddere debeamus hic Pisa id Curte vestra illa dominicata ad Ecclesiam Sancti Georgi vobis vel ad ministeriali vestro illam, quas pro tempore ibidem fuerint, aut ad Misso vestro argentum Denarios boni expendibilis numero triginta & sex tantum. Et si ad vos..... hec omnia qualiter superius legitur per singulos annos sic non fuerint adimpleta & conservata, aut si suprascripta Ecclesia Sancti Pauli & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis, seu & jam dictis Casis & Cassinis & rebus ad jam dicta Ecclesia Sancti Pauli & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis, pertinentibus, quas mihi dedisti, relaxaverimus, vel si per nos peiorata fuerint, spondeo ego, qui supra Martino Presbitero, componere tibi, qui supra Cenobius Episcopus, vel ad posterisque successoribus tuis penam argentum Solidos duocentos, quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos cartula ordinationis Benedictus Notarius scribere rogavi.

D. Actum Pisa.

✠ Ego Martino Presbitero in hac ordinationis cartula a me facta subscripsi.

✠ Ego Dominicus Archipresbitero & Canonicus consensi & subscripsi.

✠ Ego Anselmo Archidiacono & Canonicus consensi & subscripsi.

✠ Ego Pasquali Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.

✠ Ego Angelo Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.

✠ Ego Natali Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.

✠ Ego Teupereo Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.

✠ Ego Vitali Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.

X

✠ Ego

✠ Ego Andreas Presbitero & Canonicus consensu & subscripsi.

✠ Ego Abram Presbitero & Canonicus consensu & subscripsi.

✠ Ego Gumberio rogatus ad Martino Presbitero me teste subscripsi.

Signum ✠ manus Vvicheradi, que Belitio vocatur Vicecomes, filio bone memorie Alboni Vicecomes, testis.

A ✠ Ego Urso Judex Domnorum Regum subscripsi.

Signum ✠ manus Guiperti, que Bonitio vocatur, filio bone memorie Adalberti, testis.

✠ Ego Benedictus Notarius post tradita complevi & dedi.

Charta Emphyteusis concessae Rodulfo Comiti a Zenobio
Episcopo Pisano Anno 949.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Lotharius gratia Dei Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Nono decimo, Idus Magii, Indictione Septima. Manifestus sum ego Rodulfo Comes, filio bone memorie Gbrolfi, quia tu Cenobius (1) gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, per cartulam livellario nomine ad censum perexolvendum dedisti mihi, idest tertiam portionem ex integro de omnibus casis & rebus illis pertinentibus Ecclesie Plebis vestre, cui vocabulum est beati Sancti Stephani, & Sancti Christophali, & Sancti Jobanni, quod est Plebem Baptismalis, sita loco & finibus Porto Pisano, quem Plebem ipsa esse videtur de sub regimine & potestate predicti Episcopatus vestro Sancte Marie, Casis vero ipsis tam domnicatis, quantum massariciis cum fundamentis, & omnem edificis, & universis fabricis suis, seu de curtis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, sive de mobile vel immobile, seu semoventibus, tam de servis, quam & de ancillas de omnia ex omnibus casis &

B rebus tam domnicatis, quantum massariciis, seu movilia & familia, quantas ubique in quolibet loco vel vocabulis ad superscripta Ecclesie Plebe nostra Sancti Stephani & Sancti Christophali & Sancti Jobanni sunt pertinentibus vel aspicientibus, adque in antea ibidem pertinentes fuerint, ut dictum est, tertiam portionem ex integra mihi eas livellario nomine dedisti. Item & dedisti mihi, idest tertiam portionem ex integro de omne debitum & debitacionem illa quanta singulis omnibus, que sunt abitantibus in Villis illis, que dicitur..... ostaliouule, Terpla, la Te-positionaia, Purciliano, Puliano, Villa Piccienna, Villa Magna. Sa..... nomajore, Marignano, Salviano, Sectari, Fundo Magno, Gnurignano, Sancta Julia, Salagum..... seto, Casale Gavini, Masejana, Blotitano, Limone, Casale, Merulio, Livevo, Arrianna..... ano, Anule, Sancto Quirico, Aguliana, Campo Carbonaia, Salavegu..... ta, Scuata, Germ..... abitantibus singulis quibusque annis ad pars ipsius Ecclesie Plebis vestre consuetudi vel debiti reddere a superscriptis Villis,

(1) Ughellius in Italia Sacra, & Troncius in Annalibus Pisanis, quod haec scripta viderint Regnante Lothario Rege, quasi heic de Lothario I. Augusto agatur, subine admodum alterum Zenobium in Catalogum Pisanorum Antistitum intulerunt ad Annum Chr. 841. qui tamen nunquam in rerum natura fuit. Lotharium heic memoratum Hugonis Regis filium fuisse Eruditus quisque novit.

Villis, vel abitantes fuerit, & ad pars ipsius Ecclesie Plebe nostra consuetudi vel debiti sunt..... dum tam labore, quam & vinum, simulque bestis, vel de qualibet frugibus terre aut de qualibet..... redditum & abitationem, quantas singulis omnibus, qui sunt abitantibus in predictis Villis, adque in antea abitantes fuerint vel per alias locas abitantibus, singulis quibusque annis ad pars Ecclesie Plebem vestra debiti sunt redandi, aut que in antea consuetudi vel debiti fuerint ad reddendum, ut dictum est, portionem ex in tegro mihi eas libellario nomine dedisti. Tali ordine, ut ab hodierna die in meam, qui supra vel de meis heredibus ac probredibus meis, seu de illis personis omnibus..... omnia, que iuperius legitur, libellario nomine dederimus, vel habere constituerimus, & de eorum..... sint & permaneant postestate, tertiam portionem de omnibus supra scriptis Casis & rebus, seu novilia & familia, adque redditum & de..... prefate Ecclesie Plebem vestra, quas mihi eas abendi, tenendi, imperandi, laborare faciendi, & privato nomine usufruandi, & faciamus ex frugibus earum rerum, vel censum

A quilibet eorum annum..... erimus, & ipsa redditum & debitionem singulis quibusque annis requirendi & recolligendi omnibus quidquid voluerimus, & nobis privatim fruendum. Nisi tantum pro onnis censum &..... tibi vel ad posterisque subcessoribus tuis ad pars suprascripte Ecclesie Plebis vestre per singulos annos..... censum vobis reddere debeamus ic Pisa ad Curte vestra illa Sancti Georgii per nos aut per Misso nostro ad vos, aut ad Ministeriales illum, quas ibi pro tempore abueritis..... tum Dnarios boni expendibiles..... aut si jam dicta tertiam portionem ex integro de omnia novilia & familia, adque redditum & debitionem pertinentibus Ecclesie Plebem vestra, quas..... erimus, vel si per nos peiorata fuerit, spondeo ego, qui supra Rodulfo Comes, una cum meis heredibus componere tibi, qui supra Zenobius Episcopus vel ad posterisque subcessoribus tuis penam argentum Solidos..... quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos libelli Terminatus Notarius Domni Regis scribere rogavi.

Actum Pisa.

Alter Charta terrarum in Emphyteusis concessarum Rodulfo Comiti a Zenobio Episcopo Pisano. Anno 949.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Lotharius gratia Dei Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Nono decimo, Tertio Calendas Junii, Indictione Septima. Manifestum sum ego Rodulfo Comes, filio bone memorie Ghi-

E solfi, quia tu Zenobius (1) gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus per cartula libellario nomine ad censum perexsolvendum dedisti mihi, idest duo Casis, & rebus illis massariis in loco & finibus Colline, qui sunt pertinentes

X 2

(1) Hinc emendandus Ughellius, qui ab Anno 930. usque ad 940. sedisse in Cathedra Pisana Zenobium, perperam appellatum *Secundum*, scripsit. Uti vides, Anno quoque 949. florebat Zenobius. Immo serius etiam idem Episcopus vixit. Nam in Pisano Archivo habetur Charta cum hinc Notis Chronologicis: Berengarius & Adalberto filio ejus gratia Dei Regibus, Hanno Regni eorum, Deo propitio, Quarto, Quintodecimo Kal. Junii, Ind. XII. Scripta haec fuit Anno Ch. 954. Ibi Zenobius Episcopus vivens.

pertinentes suprascripti Episcopatus vestro Sancte Marie. Hec autem suprascriptis Casis & rebus ego per commutationis cartula dedi ad pars predicti Episcopatus vestro, qui unam ex ipse Casa & res prope Ecclesiam Sancti Carbonii regitur per Poro Massario, quod est per mensura juxta perticas mensuratas modiorum quindecim, & ille alia Casa & res prope Ecclesiam Sancti Petri, qui recta fuit per quondam Petrus Massario, & modo Andreas Presbitero ad manus suas abere & detinere videtur, quod est per mensura juxta perticas mensuratas modiorum sex. Has suprascriptis Casis cum fundamentis, & omnem bedificiis, vel universis fabricis suis, cum curtis, ortaliis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia & in omnibus rebus, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad suprascriptis Casis & rebus massariis sunt pertinentibus vel aspicientibus, & suprascriptis denominatis Massariis exinde ad manus suarum abuerunt & abere videtur, & qualiter supra per mensura legitur, in integrum mihi cas livellario ordine dedisti tali ordinem, ut da admodum in mea, qui supra Rodulfo Comes, una cum heredibus ac proheredibus meis, seu de illis personis omnibus, cui nos suprascriptis Casis & rebus, quas mihi dedisti libellario nomine dederimus, vel abere constituerimus, & de horum heredibus sint & permancant potestatem eas habendi, tenendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis cas privato nomine usufructuandi, & exinde tibi vel

A ad posterisque subcessoribus tuis ad pars suprascripti Episcopatus vestro Sancto Marie per singulos annos per omnes mense Martio censum vobis reddere debeamus in Pisa ad Curie vestra illa ad Ecclesiam Sancti Georgii vobis, vel ad ministerialem vestro illum, quas pro tempore ibidem fuerint, aut ad Misso vestro per nos aut per Misso nostro, argentum Denarios boni expendibilis numero viginti quatuor tantum. Et si nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur, per singulos annos taliter non adimpleverimus, & non conservaverimus, aut si suprascriptis Casis & rebus, quas mihi libellario nomine dedisti, relaxaverimus, vel si per nos peiorata fuerint, spondeo ego, qui supra Rodulfo Comes, una cum heredibus & proheredibus meis, componere tibi, qui supra Zenobius Episcopus vel ad posterisque subcessoribus tuis penam argentum Solidos duocentos, quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos libelli Benedictus Notarius Domni Regis scribere rogavimus.

Actum Pisa.

D Rodulfo (1) Comes in uno libello a me facto subscripsi.

✠ Ego Taiberto rogatus ad Rodulfo Comes, me teste subscripsi.

✠ Ego Teudialbo rogatus ad Rodulfo Comes, me teste subscripsi.

✠ Ego Erico rogatus ad Rodulfo Comes, me teste subscripsi.

E ✠ Ego Cunerado rogatus ad Rodulfo Comes, me teste subscripsi.

✠ Ego Benedictus Notarius Domni Regis post tradita complovi & dedi.

Charta

(e) Veri videtur simile, hunc titulo Comitum Pisanam Urbem rexisset.

Charta Emphyteusis terrarum facta a Grimaldo Episcopo Pisano:
Anno 961.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Berengarius & Alalberti filio ejus, gratia Dei Reges, Anno Rengni eorum, auxiliante Domino, Decimo, octavo Idus Octobris, Indictione Quinta (1). Manifesti sumus nos Tachiperto Presbitero, filio bene memorie Leoni, & Ato, filio bone memorie ..... quia tu Grimaldus (2), gratia Dei sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, per cartula libellario ad censum perexolvendum dedisti nobis, idest quatuor petiis de terris illis in loco & finibus Auseris Sala, que est pertinentes suprascripte Ecclesie Episcopatus Sancte Marie, que una ex ipse petia de terra cum Ecclesia beate Sancte Marie, ubi dicitur ad Luto, infra se habentes seu Casas & Curte & orto insimul amembratas; que ambas capitatus cum uno latere tenet in via publica, es alio lato tenet in Rivo, qui dicitur Caperisco. Et ille alia petia de terra, ubi dicitur Casagio Venajoli, que ambas capitatus es tenentes in terra Ecclesie, Monasterii Sancti Savini, lato uno tenet in via publica, es alio lato tenet in terra & vinea Erimberti, que Erivio vocatur de filie quondam.... Petie ille de tercia petia de terra, ubi vocatur ad Ponti..... quod uno capto cum uno lato tenet in terra suprascripti Monasterii S. Savini, es alio lato tenet in terra Martini de filio quondam Gerardi, es alio lato tenet in via pu-

Ablica. Et ille quarta petia de terra in ipso loco Ponticello, que uno caput tenet in terra Persi, es alio caput cum uno lato tenet in via publica, es alio lato tenet in Caterado. Simul dedisti nobis, idest una petia de terra illa in loco, ubi dicitur Bogiano, quod est pertinentes suprascripte Ecclesie Episcopatus Sancte Marie, que ambas capitatus tenet in terra suprascripti Monasterii Sancti Savini, lato uno tenet in via Carravicia, es alio lato tenet in terra suprascripti Erimberti. Has suprascriptis quinque petiis de terris una ex ipse cura predicta Ecclesia, seu Casa cum fundamentis, & omnem edificio, vel universis fabricis suis & Curte, seu Orto insimul amembratas, in predictis locis qualiter ab omni parte circumdate sunt, per designatas locas in integrum nobis eas livellario nomine dedisti. Tali ordine, ut da admodum in antea, qui supra Tachiperto Presbitero, & Ato, seu Ildiperto, qui Ildisio vocatur, filio Amicie, vel de nostris credibus, sine potestate eas abendi, tenendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nomine usufructuandi, & in ipsa Dei Ecclesia Sancte Marie per me, qui supra Tachiperto Presbitero, aut per meam dispositionem, officium Dei & luminaria, adque incensum & Missas fieri.... debeam. Et exinde tibi, vel ad posteriisque successoribus tuis ad pax suprascripte

(1) Si a Septembri deducta est, signat Annum 961. Sed vereor, ne Annum Decimus Regum corruptus sit culpâ antiqui descriptoris; unum enim apographum superest.

(2) Quem Grimaldum Ughellius appellat, & sedisse in Cathedra Pisana censet ab Anno 940. usque ad 958. Atqui, ut vidimus, Zenobius Episcopus eandem Sedem tenebat Anno etiam 954. Altera Charta Pisani Archivi, quam praetermissi, scripta Berengarius & Adelbertus &c. Reges Anno Octavo, VII. Id. Decemb. Ind. Secunda, idest Anno Ch. 958, nobis exhibet Grimaldum Episcopum jam sedentem.

scripte Ecclesie Episcopatus Sancte Marie per singulos annos per omnes mense September, census vobis reddere debeamus hic Pisa ad Curte, vel ad illa dominicatum ad Ecclesiam Sancti Georgii vobis, vel ad Ministeriale vestro, aut ad Misso vestro argentum Denarios boni expendibilis numero duodecim tantum. Et si ad nos vobis & omnia qualiter superius legitur, per singulos annos taliter non adimpleverimus, & non conservaverimus, aut si suprascriptis petiis de terris, seu Ecclesia & Casa, sicut superius dictas, quas nobis dedisti, relaxaverimus, vel si per nos peiorata fuerit, spondimus nos, qui supra Tachiperto Presbitero, & Aio, una cum nostris credibus componere tibi, qui supra Grimaldus Episcopus, vel ad posterisque successoribus suis penam ar-

gentum Solidos centum, quia taliter inter nos eveni, & duas inter nos libelli Terminandus Notarius & Judex Domnorum Regum scribere rogavimus.

A Lun Pisa.

✠ Ego Tachiperto Presbitero in hunc libello a nos facto subscripsi.

Signum ✠ manus suprascripti Aii, qui unc libellum fieri rogavit.

B ✠ Ego Stephanus Notarius Domnorum Regum rogatus testis.

✠ Ego Benedictus Judex Domnorum Regum subscripsi.

Signum ✠ manus Eriberti, qui Eritio vocatur, filio bone memorie Inghillemi, qui Inghitio vocabatur, testis.

C ✠ Ego Terminandus Notarius & Judex Domnorum Regum, post traditam complevi & dedi.

Rodulfi Comitis Charta, per quam nonnullos fundos vendit. Anno 964.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Regnante Domino nostro Hecio gratia Dei Imperator Augusto, Anno Imperii ejus in Italia Tertio, Pri die Idus Novembris, Indictione Octava. Manifestu sum ego Rodulfus Comes, filius bone memorie Gbifolfs, quia per hanc cartam vendo & trado vobis Brafanio filio bone memorie U-li, & Johanni, filii Cristiani, idest tres petias de terris meis, quas abeo in loco & finibus a Rethiano, quas quondam Guistinor ad manus suas abuis, qui una ex ipse petia de terra cum Cassina & Curte, seu orto adque vinea infra se habentes, qui uno capo cum uno lato tenet in terra Ecclesie Episcopatus Sancte Marie, & alio capo tenet in Rivo, que dicitur Sambra, & alio lato tenet in terra Ecclesie Sancti Viti & in terra de filii quondam Rosselmi & de consortibus suis. Et illa alia petia

de terra, que uno capo cum uno lato tenet in via, & alio capo cum alio lato tenet in terra, qui suis quondam Andree Aurifex. Et ille tertia petia de terra, quod est sterpto & monte, qui uno capo tenet in suprascripto rivo Sambra, & alio capo tenet in terra, lato uno tenet in terra & monte Ecclesie & Monasterii Sancti Savini, & alio lato tenet in terra & monte Bervaldi quondam Berolfs germanorum de loco Calci. Hs suprascriptas tres petias de terris, seu Cassina cum fundamento & omne edificio suo, qualiter ab onnis parte circumdate sunt per designatas locas in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum accessoribus & ingressivas suas vobis eas vndo & trado. Et pro suprascripta mea venditio recepi a vos pretium argentum Solidos quadraginta in prefinito. Unde repromitto ego, qui supra Rodulfo Co-

nes, una cum meis heredes vobis, qui supra Bisanio & Jobanni, vel ad vestris heredibus, aut eidem homini, cui vos ista mea venditio dederitis, vel habere decreveritis, ut si nos vobis eas aliquando tempore in aliquo exinde intentionaverimus, aut resolli vel subtrahi querimus, nos vel ille homo, cui nos eas dedimus aut dederimus per quodlibet ingenium. Et si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ad omnes homines defendere non poterimus, spondimus nos vobis componere ista mea venditio in duplum in serquidem loco sub extimatione, quales tunc fuerint, sic tamen si nos exinde auctores nec defensores querere nec dare poteritis, licentiam abeatis absque nostra persona, si vestra fuerit voluntas exinde causam agendi, responsum reddendi, finem ponendi, modis omnibus vobis eas

A defensandi, cum carta ista, vel qualiter justa legem melius potueritis, quia in tali ordine anc cartula Terminandus Notarius & Judex Domni Imperatoris scribere rogavi.

Actum Pisa.

✠ Ego Rodulfo Comes in anc carta a me facta subscripsi.

B ✠ Ego Petrus Notarius Domni Imperatoris, rogatus testis subscripsi, & pretio dante vidi.

✠ Ego Teupertus rogatus testis subscripsi, & pretio dante vidi.

Leo filio Boni Silveradi testis, & pretio dante vidi.

Ego Benedictus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

C ✠ Ego Terminandus Notarius & Judex Domni Imperatoris post tradita complevi & dedi.

Charta Grimaldi Episcopi Pisani, concedentis quasdam terras in Emphyteusin. Anno 965.

I N nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Regnante Domino nostro Otto gratia Dei Imperator Augusto, Anno Imperii ejus in Italia Quarto, Quintum Nonas Martii, Indictione Octava. Manifestus sum ego Oberto filio bone memorie Eraldi, quia tu Grimaldus, gratia Dei vjus sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus per cartula livellario nomine ad censum prexolvendum dedisti mihi idest portionem de Cassina & res illa massaricias in loco & finibus Campelongo, qui est pertinentes suprascripse Ecclesie Episcopatus vestro Sancte Marie, qui recta esse videtur per Petrus & Martino germani. D. Cassina vero ipsa cum fundamento tam omne edificio suo, de curte, crivo, terris, vineis, olivis, silvis, vingarais, pratis, pascuis, cultas res vel

D incultas, de omnia & in omnibus rebus, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad suprascripta Cassina, & res est pertinentes, & suprascripti germani exinde ad manus suarum abere & detinere videtur; conpetivi exinde ad pars predicti Episcopatus vestro Sancte Marie medietatem, ipsa vero medietatem exinde in integrum mihi eas livellario nomine dedisti. Tali ordinem, ut da admodum in mea, qui supra Oberto, vel de meis heredibus sint potestatem suprascripta medietatem de predicta Cassina & res abendi, tenendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nemine usufruandi, & exinde tibi vel ad posterisque successoribus tuis ad pars suprascripte Ecclesie Episcopatus vestro Sancte Marie per singulos annos per

per omnes mense Martio censum vobis reddere debeamus in Pisa ad Curte vestra illa dominicata ad Ecclesiam Sancti Georgii vobis vel ad Ministerialem illum, quas pro tempore ibidem fuerint, aut ad Misso vestro per nos aut per Misso nostro, argentum Denarios boni expendibilis numero Solidos quinque, duodecim Denarios per singulos Solidos rationatos tantum. Et si ad nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur per singulos annos taliter non adimpleverimus & non conservaverimus, aut si suprascripta medietatem de predicta Cassina & res, ut superius dictas, quas tibi dedisti relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerint, spondeo ego, qui supra Obero, una cum meis heredibus

A componere tibi, qui supra Grimaldus Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis penam argentum Solidos centum, quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos libelli Petrum Notarium Domni Imperatoris scribere rogavi.

Actum Pisa.

✠ Ego Obero in uno libello a me facto subscripsi.

B ✠ Ego Isalprando rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Tendibaldo rogatus ad Obero, me testes subscripsi.

✠ Ego Terminandus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

✠ Ego Petrus Notarius & Judex Domni Imperatoris post tradita complevi & dedi.

Alberici Episcopi Pisani Charta, concedentis in Emphyteusim quosdam agros. Anno 970.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Regnante Domino nostro Hoto gratia Dei Imperator Augusto, Anno Imperii ejus in Italia Nono, & filio ejus Dominus Hoto itemque Imperator Augusto, Anno Tertio, Pridie Idus Aprilis, Indictione Tertiadecima. Manifesti sumus nos Ansiprando, & Leo, que Belisio vocatur, germani, filii bone memorie Grime, quia tu Albericus (1), gratia Dei sancte Pisanne Ecclesie umilis Episcopus, per cartula livellario nomine ad censum perolverendum dedisti nobis, idest medietatem ex integra de omnibus Casis & rebus illis, pertinentibus Ecclesie & Plebi vestre, cui vocabulum est beati Sancti Cassiani & Sancti Johanni, quod est Plebem Baptismalis, sita loco & fi-

C nibus prope fluvio Arno, quem Plebem ipsa esse videtur de sub regimine & potestatem predictae Ecclesie Episcopatus Sancte Marie. Casis vero ipsis tam dominicatis quam & massariis cum fundamentis & omnem edificis vel universis fabricis suis, seu de curtis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus, vel incultis, sive de mobile vel immovile, seu que sen-orientibus tam de Servos quam & de Ancillas, de omnia & ex omnibus casis & rebus tam dominicatis quam & massariis, seu movilia & familia, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad suprascripta Ecclesia Plebem vestra S. Cassiani & S. Johanni sunt pertinentibus vel aspicientibus, adque in antea ibidem pertinentes fuerint, ut di-

sum

(1) Episcopum hunc Ughellius ab Anno 968. usque ad 987. Ecclesiae Pisanae praefuisse scribit. Ultra eum Annum vixisse illum deprehendi. Habetur enim in Archiepiscopali Archivo Pisanum Charta, scripta Anno ab Incarnationis ejus Nonagesimo Octavo Sexto, Octavo Kal. Jun. Ind. Tertiadecima. Qui Annus Pisanus refert Annum vulgarem 985. Tunc etiam Albericus erat in vivis.

Num est, medietatem ex integra nobis
 eas livellario nomine dedisti. Item &
 dedisti nobis idest medietatem ex integra
 de omnem redditum & debitionem illa,
 quantas singulis omnibus, qui sunt a-
 bitantibus in Villis illis, que dicitur
 Sexto, Sancto Cassiano, Argile, Laja-
 no, Paccianula, Tavula, Cassianula,
 Scorno, Visiniano, Pagnatico, Mosca-
 lolima, Cerata, Marciana, Ferrajano,
 Septimo, Barbajano, Oliveto, Paterno,
 Saffeto, Aviliano, ad Noce, aut alibit
 abitantibus singulis quibusque annis ad
 pars ipsius Ecclesie Plebis vestre consue-
 tudi vel debiti fuerint ad reddendum
 eam labore, quam & vinum, simulque
 bestias, aut de qualibet frugibus terre,
 vel de qualibet movilia de jam dicto
 redditu & debitionem, quantas singulis
 omnibus, qui sunt abitantibus in pre-
 dictis Villis, aut que in antea ibidem
 abitantibus fuerint, vel per alias locas
 abitantibus singulis quibusque annis, ad
 pars ipsius Ecclesie Plebis vestre consue-
 tudi vel debiti sunt reddendi, aut que
 in antea consuetudi vel debiti fuerint
 ad reddendum, ut dictum est, medietate-
 sem ex integra nobis ex libellario no-
 mine dedisti. Tali ordinem, ut ab o-
 die rna die in nostra, qui supra Ansi-
 prando & Leo germanis & de heredi-
 bus, ac probere debitis nostris, seu de il-
 lis personis, omnibus, cui nos eas om-
 nia, que superius legitur, quas nobis
 libellario nomine dedisti, dederimus vel
 abere constituerimus, & de eorumque he-
 redibus sint & permanead potestate jam
 dicta medietas ex integra de omnibus
 superscriptis Casis & rebus, seu movi-
 lia & familia, adque redditum & de-
 bitionem pertinentibus prefate Ecclesie
 Plebis vestre, quas nobis dedisti eas a-
 bere, tenendi, imperandi, gubernandi,
 laborare faciendi, & nobis eas privato
 nomine usufructuandi, & facietis ex
 frugibus vel earum rerum, vel censum,

Tom. IX.

quibus exinde annue Dominus dederit,
 quod volueritis, & ipso redditum &
 debitionem singulis quibusque annis re-
 quirendi & recolligendi & faciendi ex-
 inde in omnibus quidquid volueritis no-
 bis privatum fruendum. Nisi tantum
 pro omni censum & justitiam exinde ab-
 se, vel ad posterisque subcessoribus tuis
 ad pars superscripte Ecclesie Episcopatus
 vestro per singulos annos per omnes men-
 se Magio censum vobis reddere debeamus
 ad Curte vestra ic Pisa ad Eccle-
 siam Sancti Georgii per nos aut per
 Misso nostro vobis vel ad Misso vestro,
 aut ad Ministerialem illum, quas ibi
 pro tempore abueritis, argentum Solidos
 decem de bonis Denarios expendibiles,
 duodecim Denarios per singulos Solidos
 rationates, tantum. Et si ad nos vobis
 ec omnia, qualiter superius legitur per
 singulos annos taliter non adimpleverimus
 & non conservaverimus, sicut supra
 legitur, aut supra dictum est, medietas
 ex integra de omnibus superscri-
 ptis Casis & rebus, seu movilia & fa-
 milia, atque redditum & debitionem
 pertinentibus superscripte Ecclesie & Ple-
 bis vestre, quas nobis dedisti, relaxa-
 verimus, vel si per nos peiorata fue-
 rit, spondimus nos, qui supra Ansi-
 prando & Leo germani una cum nostris
 heredibus componere tibi, qui supra Al-
 bericus Episcopus, vel ad posterisque sub-
 cessoribus tuis penam argentum Solidos
 sexcentos, quia taliter inter nos conveni,
 & duas inter nos libelli Teuper-
 tum Notarium scribere rogavimus.

† Ego Ansiprando in uno libello a
 nos facto subscripsi.

Signum † manus Lei, qui uno li-
 bellum fieri rogavit.

† Ego Tendibaldo rogatus a supra-
 scriptis germanis, me testis subscripsi.

† Ego Benedictus Judex Domni Im-
 peratoris subscripsi.

Y

† Ego

✠ Ego Stephanus Notarius Domni Imperatoris, rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Teupertus Notarius post tradita complevi & dedi.

Raimberti Episcopi Pisani Charta, per quam agros aliquot in Emphyteusin concedit. Anno 996.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Regnante Domino nostro Otto, gratia Dei Imperator Augusto, filio bone memorie Ottoni Imperatoris, & Nepus bone memorie itemque Ottoni Imperatoris, Anno Imperii ejus in Italia Primo, Nonodecimo Calendas Januarii, Indictione Decima. Manifesti sumus nos Odimundo, qui Bando vocatur, filio bone memorie Amalfridi, & Johannes Presbitero, filio bone memorie Rotrude, que Rotitia vocabatur, quia tu Raimbertus (1), gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, per cartulam livellario nomine ad Censum perexolvendum dedisti nobis, idest una petia de terra illa in loco & finibus Porto Pisano, ubi dicitur Vvaralda prope Ecclesia, & Plebem Sancte Julie, que est pertinentes Ecclesie Episcopatus Sancte Marie. Quas ipsa petia de terra tenentes uno capo in Rivo, qui dicitur Mulinaio, & alio capo tenet in Terra Comitorum, lato uno tenet in suprascripto Rivo Vvaralda, & alio lato tenet in alio Rivo, que vocatur Silculo. As suprascripta petia de terra, cod est culta & agrestis cum aliquantula vinea infra se abentes, totas insimul amembratas in eodem loco, qualiter ab onnis parte circumdata est, per designatas locas in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum accessionibus & ingressoribus suas nobis eas livellario nomine de-

disti tali ordinem, ut da admodum in mea, qui supra Odimundo & Johannes Presbitero, vel de nostris credibus sine potestatem eas habendi, tenendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nomine usufructuandi, & licentiam & potestatem abcas ego, qui supra Johannes Presbitero pro meo libellario nomine firmandum de meam portionem, cod est medietatem de suprascripta petia de terra, que superius legitur, Johannes filie Imille, seu alii filii, quod de suprascripta Imilla in vita mea, qui supra Johannes Presbitero nati vel procreati fuerit, ut in eorum sine potestatem, suprascripta medietas de suprascripta petia de terra eas abendum, tenendum, imperandum, gubernandum, laborare faciendum, meliorandum, & privato nomine usufructuandum. & exinde tibi vel ad posterisque successoribus tuis ad pars suprascripte Ecclesie Episcopatus vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes mense Augusta censum vobis reddere debemus ic Pisa ad Curte vestra illa domnicata ad Ecclesiam Sancti Georgii vobis vel ad Ministerialem illa, quas pro tempore ibidem fuerint, aut ad Misso vestro per nos aut per Misso nostro argentum Denarios boni expendibilis numero viginti & quatuor tantum. Et si at nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur, taliter non adimpleverimus & non conservaverimus per singulos annos,

(1) Episcopum istum floruisse ab Anno 986. usque ad 991. Ughellius tradit. Charta haec viventem illum prodit Anno 996. Memoratum eundem vidi in altera Charta scripta Anno ab Incarnationis eius Nonagentesimo Hottuagesimo Ottavo, Ottavo Id. Aprilis, Ind. XV. Heic Annum Pisanum habes, qui reddit Annum nostrum 987.

nos, aut si suprascripta petia de terra, quas nobis dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondimus nos, qui supra Odimundo & Johannes Presbitero, una cum nostris credibus, componere tibi, qui supra Raimbertus Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis, penam argenti Solidos centum, quia taliter inter nos convenit, & duas inter nos libelli Alfeo Notarium Domni Imperatoris scribere rogavi.

Actum Pisa.

Signum ✠ manus suprascripti Odimundi, qui unc libellum fieri rogavi.

A ✠ Ego Johannes Presbitero in un libello, a nos facto subscripsi.

✠ Ego Bernardus rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Terminandus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

✠ Ego Rambertus rogatus testis subscripsi.

B ✠ Ego Benedictus Notarius Domni Imperatoris rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Alfio Notarius Domni Imperatoris post tradita complevi & dedi.

Donatio rerum suarum facta a Gerardo Comite Monasterio S. Mariae sito in Castello Serenae. Anno 1004.

IN nomine Sanctae & individuae Trinitatis, Anno ab Incarnationis ejus Millesimo Quarto, Indictione Secunda. Manifestu sum ego Gerardus Comes ..... qui fuit similiter Comes ..... & uxor mea Guilia ..... utilitatis, quae bona praesentis vitae non essent perpetua, sed temporanea & fugitiva, idcirco de bonis perituris modo thesaurum facere cupimus, ut centuplum efficiatur, & aeternaliter possideatur. Ideo remedium animae ..... parentum nostrorum contrahere, atque simul offerre unanimi voto providimus tibi omnipotenti Deo & Ecclesiae & Monasterio sanctissimae Mariae matris nostrae, quae nos construimus infra Episcop. .... Castello de Serena, quatenus concedimus & confirmamus ubi Monasterio in onorem sanctissimae Mariae matris nostrae, ad quam omnia vestra bona, & certas nostras possessiones unanimi voto donamus, cum Curtis & Ecclesiis, Castellis & Ronchis, Villis, campis, pratis, silvis, pascuis, saltibus, pantaneis, piscareis, puteis, fontibus, rivis, & aquis, molendinis,

C montibus, & rupibus, aedificiis, cultis & incultis, locis habitantibus, & sine habitationibus, & jam nominatis Curtis, sive sint infra Comitatu, & territorio Voliterrensis, & Lucensis, & Populoniensis & Rossellensis, & infra Comitatu & territorio Orbivieto, & infra Comitatu & territorio Castro, seu super aliis Comitatis. Desuper scriptis Comitatis primum nominamus Castellum de Serena cum Curte pertinentia cum Ecclesiis, Ecclesia Sancti Andreae de Padule, medietate cum Curte, Castello de Mirandolo, cum Ecclesia Sancti Joannis Evangeliste cum Curte, Castello de Sovejoli, cum Ecclesia Sancti Laurentis cum Curte, Castello de Frosini, sexta parte cum Ecclesia Sancti Michaëlis Archangeli cum Curte, Scopetulo Castello cum Curte, medietate de Castello de Cumulo cum Curte, Castello de Vicinatio cum Ecclesia & Curte, Ecclesia Sanctae Mariae de Bosseto, Ecclesia Sanctae Margheritae de Tavernule, Ecclesia Sanctae Mariae de Salaris, Ecclesia Sanctae Mariae de Perignano cum Curte, Ecclesia Sanctae

Mariae de Pulverario cum tredecim mansis, quas sunt in Curte de Casale, Ecclesia Sancti Blasii de Illarto cum Curte, Ecclesia Sancti Michaëlis de Noctule medietate, & medietate de Linalia, Castello de Campilia medietate, cum Ecclesia & Curte, & Castello de Acquaviva, quarta parte, quae Colle Godimari vocatur, cum Ecclesia Sancti Cassiani, Rocca de Bizerno, que Finiccolo vocatur, cum Ecclesia Sancti Angeli medietate Curte, & suam portione de Rivo de Gualdo, Castello, ubi dicitur Montecalvo suam portionem medietatem, & suam portionem, quae jam fuit Castello novo, Castello de Mitiano, medietate cum Curte, Castello de Megrano suam portionem medietatem, Castello de Varianello medietatem cum Curte, Castello de Planzano suam portionem medietatem cum Curte, Castello, ubi dicitur Bizengo, medietate cum Curte & cum Ecclesia Sancti Michaëlis, Castello de Marcha cum sua portione, seu per aliis locis & vocabulis de his superscriptis Cartis & Casis, seu Castellis & Rocchis, sive Ecclesiis, & rebus dominicatis & massariis rebus cum fundamentis & omnibus aedificiis, vel universis fabricis suarum, seu cunctis ortalis, campis, vineis, olivetis, castagnetis, quercetis, silvis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia ex omnibus, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis, qui a superscriptis Casis & Curteis, seu Castellis, & Rocchis, sive Ecclesiis sunt pertinentes, vel aspicientes tam servos, quàm & ancillas..... vel vocabulis, habere & possidere visi sumus, & quocunque ordine, legibus est nobis pertinentes, tam in vita nostra, quàm & post hobitum nostrum, ubicunque esse inveniuntur, sicut supra dictum est, & denominatae sunt infra curteis & locis juris nostri, una cum accessione.....

A cum superioribus & inferioribus suis, qualiter super legitur, in integrum tibi superscriptae Dei Ecclesiae & Monasterio offerimus, ut in ipsa sancta Dei Ecclesia & Monasterio sint omni tempore proprietario jure, & in suo dominio habeat & teneat, atque possideat, & faciat tam ipsa Dei Ecclesia & Monasterio, quàm nos atque Boniperto

B Abbas istius Monasterii cum Fratribus suis, quae ipsa Ecclesia & Monasterium nunc detinetur, aut alii Successores sui, qui in tempore fuerint, quidquid juxta legem voluerint sine omni nostra contradictione. Equidem spondimus atque promittimus nos ego, qui saper Girardo una cum predicta Guilia pariter praedictae Dei Ecclesiae & Monasterio,

C illius Abbas, qui in tempore in ipsa Ecclesia & Monasterio fuerint istas nostras certas possessiones, qualiter supra legitur, in integrum ab omnibus hominibus defensare; & insuper haec jam dictus Girardus, & uxor mea Guilia liceat utlo tempore nolle, quod volumus, sed quod a nobis semel actum conscriptum est, inviolabiliter conservare promissimus cum stipulatione subnixta.

D Nam qui hanc Cartam & nostro Testamento vesfragare voluerit, in primis ira Dei incurrat super eum, & habeat maledictionem ex parte Patris & Filii & Spiritus Sancti, & da omnes Sancti Angeli & Archangeli, Troni, & Dominaciones, & da omnes Sancti Apostoli & Evangelistae, & da illi centum quadraginta quatuor milia, qui pro Christo passi sunt, & cum Darhan, & Abiron, & cum Juda, qui Dominus tradidit, & habeat portionem in diem Judicii; quia sic complacuit animo nostro. Hanc enim Cartula Anselmus Notarius scribere rogavit.

Intra Castellum superscriptum Monasterium Sanctae Mariae, & territorio Voluzerrensis.

Ego

Ego Gerardus, una cum uxore mea **A** Guilia anc Cartula offerfionis a nobis facta est.

Ego Bonipertus Abbas praedicti Monasterii in me facta est, & subscripsi.

Ego Petrus Monachus hanc Cartam in me facta est, & subscripsi.

Ego Petrus filius Alberti rogatus testis.

Ego Bernardus filius Rustici rogatus testis.

Ego Rodulfo, filio Rollandi rogatus testis.

Ego Rollandus Judex sacri Palatii subscripsi.

Ego Guilielmus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

Ego Anselmus Notarius post tradita complevi & dedi.

Concessio Emphyteutica facta a Widone Episcopo Pisano. Anno 1005.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Mille Sexo, Sexto Idus Julii, Indictione Tertia. Manifestu sum ego **V**vido (1), gratia Dei ujus sanctae Pisanae Ecclesiae umilis Episcopus, quia per anc cartula livellario nomine ad consum perexolvendum dare videor tibi Cuncrado, qui Cunitio vocatur, filio bonae memoriae Dominichi, qui **B**arcio vocabatur, idest duas portiones..... de tres petiis de terris illis, quibus sunt positis in loco & finibus Porto Pisano, quae sunt pertinentes **C**suprascriptae Ecclesiae Sanctae Mariae; quae una ex ipsa esse videtur prope Ecclesia Sancti Stephani, & est pertinentes suprascriptae Ecclesiae Sancti Stephani..... videtur de sub regimine & potestate suprascripti Episcopatus vestro Sanctae Mariae, quae uno capo cum uno lato tenet in Rivo, qui dicitur Cingla, & alio capo tenet in terra, que dicitur Aguliana, & lato uno tenet in Rivo, qui dicitur Marcianella, qui est iusta fluvio Auscione, & alio lato tenet in litus mare. Et ille secunda petia de terra in loco prope Ec-

clesia Sanctae Juliae, ubi dicitur Fondo Maggiore..... dictae Ecclesiae Sanctae Juliae, quae Ecclesia ipsa esse videtur de sub regimine & potestate suprascripti Episcopatus nostro Sanctae Mariae, quae uno capo cum uno lato tenet in terra Comitum, & terra, qui..... Comes, & alio capo tenet in Rivo, qui dicitur Molinario, & alio lato tenet in terra, quae dicitur **D**Pisana. Et ille tertia petia de terra, ubi dicitur Lungnano, quas..... cum ambas lateras in terra e Silva Comitum, & in terra e Silva de filiis quondam Ghisolfi; de as suprascripti tres petiis de terris in praedictis locis qualiter ab omnis parte circumdati sunt..... donationis exinde integras cum inferioribus & superioribus suarum, scio cum accessionibus & ingressoras suarum, tibi eas livellario nomine dare videor. Tali ordine, ut da admodum..... tuis heredibus sint & permanead potestatem eas abendi, tenendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & vobis eas privato nomine usumfruendi, & exinde mihi, vel ad posteris subcessoribus meis a pars **supra-**

(1) Inter Raymbertum, & *Widonem*, Ughellius interferit *Petrum* Episcopum Pisanae, viventem Anno 1005. Hoc ei persuaserit Troncius. Tutius fidem ei abroget *Leator*. Jam nos habemus hanc *Widonem* Episcopum Anno eodem 1005. Quippe Annus *Pisanae* in Charta hac usurpatur, atque *Indictio Tertia* vulgarem Annum 1005. indicat.

supra scriptae Ecclesiae Episcopatus Sanctae Mariae per singulos annos per omnes Mense Octobris, censum vobis reddere debeamus hic Pisa ad Curse nostra illa donicata ad Ecclesiam Sancti Georgi nobis vel a Ministerialem illum, quas pro tempore ibidem fuerint, aut ad Misso nostro per vos, aut per Misso vestro, arientum Denarios boni expendibilis numeros viginti & quatuor tantum. Et si a nos vobis et omnia qualiter superius legitur per singulos annos taliter adimpleveritis & conservaveritis, & nos vobis supra scriptae duos portionis ex integre de supra scriptis tres petiis, quas tibi livellario nomine dedi, retollerimus, vel aliquit amplius vobis super imposuerimus pro colibet ingenio, spondeo ego qui supra

A Vuido Episcopus una cum posteris, que successoribus meis componere tibi, qui supra Cunrado..... vocatur, vel a tuis credibus penam arientum optimum Libras vinti; quia taliter inter nos convenis, & duos inter nos libelli Alseco Notario Domni Imperatoris scribere rogavi.

Actum Pisa.

B ✠ Vuido gratia Dei umilis Episcopus huic libello a me facto subscripsi.

✠ Ego Sigifredus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

✠ Ego Pandolfus Notarius Domni Imperatoris, rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Eribertus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

C ✠ Ego Alseco Notarius Domni Imperatoris post tradita compleri & dedi.

Charta Emphyteusis facta a Widone Episcopo Pisano. Anno 1006.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni, Anno ab Incarnationis ejus Millesimo Septimo, Pridie Nonas Augusti, Indictione Quarta. Manifestum nos Johannes, & Dominico Clerico, seo Bonitio, germani, filii bonae memoriae Matirneri, quia tu Vuido, gratia Dei ujus Sanctae Pisanae Ecclesiae umilis Episcopus per cartula livellario nomine ad censum perexolvendum dedisti nobis idest sextam portionem ex integra de omnibus Casis & rebus illis pertinentibus Ecclesiae Plebis vestrae, cui vocabulum est beati Sancti Andreae & Sancti Johanni, quod est Plebem Baptismalis, sita loco & finibus Porso. Quem Plebem ipsa esse videtur de sup regimine & potestatem supra scriptae Ecclesiae Episcopatus vestro Sanctae Mariae, de casis & cassinis, seo casalinis, adque rebus tam dominicatis quam & massariciis verò ipsis a predicta Ecclesia Plebis vestrae Sancti

Andreae & Sancti Johanni, quod est Plebem Baptismalis sunt pertenenstibus, cum fundamentis, & omnem edificiis, vel universis fabricis suarum, seo de curtis, ortis, terris, vineis, olivetis, castanicis, quercetis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, de omnia & ex omnibus cassis & cassinis seo casalinis, adque rebus tam dominicatis quam & massariciis, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad supra scripta Ecclesia Plebis vestrae Sancti Andreae & Sancti Johanni, quod est Plebem Baptismalis sunt pertenenstibus, vel aspiciensibus, ut dictum est, sextam portionem exinde in integrum, cum inferioribus & superioribus suarum, seo cum accessionibus & ingressoras earum, nobis eas livellario nomine dedisti. Item & livellario nomine dedisti nobis idest sextam portionem ex integra de omnem redditum & debitionem seo decimationem illam, quantas

tas singulis omnibus, qui sunt abitanti-
 bus in Villis illis, quae dicitur Boti-
 tio, Naria, Platiniano, Mariliano, Se-
 livano, Oliveto, Carbonaria, Casale,
 Meriuli, Ariana, Limone, Casagave-
 nali, Gumbalio, Porciliano, quae sunt
 pertinentibus suprascriptae Ecclesiae Ple-
 bis vestrae Sancti Andreae & Sancti
 Johanni, quod est Plebem Baptismalis,
 adque in antea in ipsis Villis habitantes
 fuerint consuetudi vel debiti fuerint ad
 reddendum tam labore quam & vinum,
 simulque bestis, aut de qualibet frugi-
 bus terrae vel de qualibet movilia de
 jam dicto redditum & debitionem, seu
 decimationem, quantas singulis omni-
 bus, qui sunt abitantibus in praedictis
 Villis, adque in antea ibidem abitan-
 tes fuerint, & a pars ipsius Ecclesiae
 Plebis vestrae singulis quibusque annis
 consuetudi vel debiti fuerint ad reddend-
 dum aut alibi abitantibus singulis qui-
 busque annis ad pars ipsius Ecclesiae
 Plebis vestrae consuetudi vel debiti fue-
 rint ad reddendum, & quondam Johan-
 nis Presbitero filio bonae memoriae Pe-
 tri Gullae ad manus suas abiit & de-
 tenuit, ut dictum est, sextam portionem
 ex integram nobis eas livellario nomine
 dedisti. Tali ordinem, ut da admodum
 in mea, qui supra Johannes & Domi-
 nico Clerico, seu Bonisio, germani, vel
 de nostris credibus sine potestatem eas
 abendi, tenendi, imperandi, gubernan-
 di, laborare faciendi, meliorandi, &
 vobis eas privato nomine usufructuandi
 & licentiam & potestatem abeamus nos,
 qui supra Johannes & Dominico Cleri-
 co seu Bonisio germani & nostris credi-
 bus vel nostris omnibus in praefata Ec-
 clesia Sancti Andreae & Sancti Johan-
 ni, quod est Plebem Baptismalis, in-
 trandi, & ipsum redditum & decima-
 tionem seu debitionem revendite recollig-
 endi rerum vel censum, quibus exinde
 annue Dominus dederit; & teneamus
 & faciamus ex frugibus earum quicquid

voluerimus, absque omni calumnia nobis
 privatum fruendum, & in ipsa Eccle-
 sia Sancti Andreae & Sancti Johanni,
 quod est Plebem Baptismalis per nostra
 dispositionem officium Deo & laminaria
 adque incensum & Missas fieri debeamus,
 & exinde tibi, vel ad posterisque
 subcessoribus tuis ad pars suprascriptae
 Ecclesiae Episcopatus vestro Sanctae Ma-
 riae per singulos annos per omnes Men-
 se Genuario censum vobis reddere debeamus
 ic Pisa ad Curte vestra illa domi-
 nicata ad Ecclesiam Sancti Georgi vobis
 vel ad ministerialem illum, quas
 pro tempore ibidem fuerint, aut ad Mis-
 so vestro per nos aut per Misso nostro
 argentum Denarios boni expendibilis nu-
 mero viginti & quatuor tantum. Et
 si a nos vobis ea omnia, qualiter super-
 rius legitur, per singulos annos taliter
 non adimpleverimus & non conservave-
 rimus, aut si eas omnia, quae superius
 legitur, quas nobis livellario nomine de-
 disti, relaxaverimus, vel si per nos pe-
 jorata fuerit, spondimus nos, qui supra
 Johannes & Dominico Clerico, seu Bo-
 nisio germani, una cum nostris credi-
 bus, componere tibi, qui supra Vuido
 Episcopus, vel ad posterisque subcessori-
 bus tuis, penam argentum Solidos cen-
 tum viginti, quia taliter inter nos con-
 venit, & duas inter nos libelli Leo
 Notarium Domni Imperatoris scribere ro-
 gavimus.

Actum Pisa.

Signum ✠ ✠ manus suprascripti Jo-
 hannis & Dominici germani, qui uno
 libellum fieri rogaverunt.

✠ Ego Petrus rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Vuido Notarius Domni Im-
 peratoris rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Urso Notarius Domni Impe-
 ratoris rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Johannes Judex Domni Impe-
 ratoris subscripsi.

✠ Ego Leo Notarius Domni Impe-
 ratoris post traditam compleri & dedi.

Azzonis Episcopi Pisani Charta, per quam nonnullas terras
in Emphyteusin concedit. Anno 1017.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Regnante Domino nostro Enrigo, gratia Dei Imperator augusto, anno Imperii ejus in Italia Quarto, Idus Novembris, Inditione Prima, Manifestus sum ego Attus (1), gratia Dei ejus sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus, qui per ac cartula livellario nomine ac censum persolvendum dare videor tibi Petrus filio bone memorie Suaverichu, qui Suarizio vocabatur: idest una petia de terra mea illa, que est posita in loco & finibus Porto Pisano prope Rivo Majore, ubi dicitur Orciano, que est pertinentes suprascripte Ecclesie Episcopatu vestro Sancte Marie, qui uno capo tenet in predicto Rivo majore, alio capo tenet in Terra Cbomitorem, da uno tenet in terra, que fuisse..... Gastaldo filio bone memorie Martini, & alio lato tenet in terra similiter Cbomitorem..... terra Gbifolfini, quas suprascripta petia de terra in eodem loco, qualiter ab omnis partes circumdata per designatas locas, quod est per mensuram ad justas peticas mensuratas modiorum triginta in integrum, cum inferioribus & superioribus suis, seo cum accessionibus & ingressuras suas,

A tibi eas livellario nomine dare videor. Item & libellario nomine dare videor tibi, qui supra Petrus, idest duo Casis & rebus illis massariciis, quibus sunt positis in suprascriptis loco & finibus Porto, qui sunt pertinentes suprascripte Ecclesie Episcopatu vestro Sancte Marie, quia ex ipse, ubi dicitur Car.... obaria, quas Domico da Romuli Massario ad manus suas habere & detinere videtur, & ille alia, ubi dicitur Morteta, que recta & laborata esse videtur per Urso Massario. Casis & rebus vero ipsis cum fundamentis, & omnem disciis vel universis fabricis suarum, seo curis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia & ex omnibus rebus quantas ubique in qualivet locis vel vocabulis ac suprascriptis Casis & rebus massariciis exinde ad manus suarum habere & detinere videtur in integrum cum inferioribus & superioribus, seo cum accessionibus & ingressuras suas, nos tibi eas libellario nomine dare videor. Item & libellario dare videor tibi, qui supra Petrus, idest omnia & ex omnibus Casis & Cassinis, seo Casaliniis, adque rebus illis,

(1) Qui & Azzo, Azzo, Azzus &c. in aliis Chartis appellatur. Post *Widonem*, Pisanae Ecclesie Episcopum Ughellius interferit *Lambertum* Episcopum, qui Anno 1013. Pisanos contra Musatum Saracenum Sardiniae Regem incitavit. Tum ad Annum 1015. alterum *Widonem* Episcopum profert. Inteliciter sane. Nullus heic *Lamberto* locus, nullus alteri *Widoni*. In Archivo Pisani Archiepiscopi tabulae exstant, prodentes *Widonem* Episcopum Anno etiam 1012. Pisanae Ecclesie praefuisse. Tum ad Annum 1015. occurrit *Azzo Episcopus* in Charta scripta Regnante Domino nostro Enrigo gratia Dei Imperator Augustus, Anno Imperii ejus in Italia Secundo, V. Idus Octubris, Ind. *Quartadecima*: quae Notae exhibent Annum 1015. Omnia turbavit Ughellius: nam ne ipsum quidem *Azzonem* ille ad haec tempora agnovit Pisanum Antistitem, sed somniato *Widoni* Secundo successisse ait *Hugonem* Anno 1019. Itaque *Widoni*, uni haecenus hujus nominis Antistiti Pisano, nullo interposito, successit *Azzo Episcopus*, quem adhuc viventem reperi in Charta exarata Anno 1031. cum hisce Notis. Anno ab Incarnationis ejus Milleesimo trigesimo primo, Regnante D. N. Chunradus gratia Dei Imperator Augustus, Imperii ejus in Italia Quarto, Nono Kal. April. Ind. *XIV*.

que sunt pertinentibus Ecclesie Episcopatu vestre, cui vocabulum est beate Sancte Julie, & Sancti Joan Baptiste, quod est Plebe baptismalis, sito supra scripto Porto Pisano prope Livorna (1), quem Plebem que san esse videtur de suo regimine & potestate Ecclesie Episcopatu vestro Sancte Marie, Casis & Cassinis vero ipsis tam dominicatis quam & massariciis, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad supra scripte Ecclesie & Plebi vestre sunt pertinentibus vel aspicientibus, aut in antea ibidem pertinentes esse debet in integrum, tibi eas libellario nomine dare videor, seu & libellario nomine dare videor tibi, qui supra Petrus, idest omnem redditum, & debitationem, seu decimationem illam, quantas in singulis hominibus, qui sunt abitantibus in Villis illis, seu in predicto Castello, ubi dicitur Livorna, sive in predictis Villis, qui dicitur Muro . . . . ato, Vvaralda, Tribio, Alduli, Sala, Regirio Maggiore, Fundo Mangno, Septere, seu quantas abitantibus sunt in predicto loco Livorna, foris de ipsi Castello, & in aliis Villis singulis quibus ad pars ipsi . . . . . supra scripti, & Plebi nostre Sancte, & Sancti Joanne Baptiste, consuetudi vel debiti sunt ad reddendum, aut in antea . . . . . reddere debuit, in integrum tibi eas libellario nomine dare. Item & libellario nomine dare videor tibi, qui supra Petrus, sexta portionem ex integram de omnia ex omnibus Casis & Cassinis, seu rebus illis, que sunt pertinentibus Ecclesie & Plebe nostre, cui vocabulum est beate Sancte Marie, & Sancti Joanni Baptiste, quod est Plebe Baptismalis, sito loco &

Tom. IX.

(1) Egregius locus ad indicandum situm *Pisani Portus*, cujus memoria oblitterata videtur. Habes Portum illum prope *Liburni Castellum*. Scilicet olim *Arnus* illum suas exonerabat aquas, ejusque *Fluminis* fauces *Portum Pisanum* efformabant. Ex quo *Genuenses* locum attrivere, & *Pisanus Populus Arnus* coegit breviora via ad mare descendere, *Portus* ille cessavit, cui celebris *Liburni Portus* successit. *Arni veteris* memoria adhuc alicubi fervatur.

A finibus *Scutriano*, quem Plebem ipsa esse videtur de sup regimine & potestatem supra scripte Ecclesie Episcopatu Sancte Marie, Casis & Cassinis, seu rebus vero ipsis tam dominicatis, quam massariciis, con fundamentis & edificiis vel universis fabricis suis, seu curtis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia & omnibus Casis & Cassinis, seu rebus vero ipsis tam dominicatis, quam & massariciis, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad supra scripta Ecclesia & Plebi nostre sunt pertinentibus vel aspicientibus, aut ibidem in antea pertinerebunt, ut dictum est, sextam portionem exinde in integro tibi eas libellario nomine dare videor, seu & libellario nomine dare videor tibi, qui supra Petrus, idest sexta portionem ex integram de omnem reddito & debitationem, seu decimationem illam, quantas singulis hominibus, qui sunt abitantibus in predicta Villas, qui dicitur *Scutriana*, seu in aliis Villis, aut Castellis abitantibus fuerint singulis quibusque anno pars ipsius Ecclesie, aut Plebi nostre consuetudi vel debiti sunt ad reddendum, aut in antea ibidem reddere debunt tan labore, quam & vino, simulque bestiiis, aut de qualibet frugibus terre, vel de quaecunque moviliis, que dicti vel nominati sunt de jan dicto reddito & debitationem seu decimationem, quas singulis omnibus, qui sunt abitantibus in predicta Villas seu in illis Villas, seu Castellis in antea ibidem abitantibus fuerint singulis quibusque tam ad ipsius Ecclesie & Plebi nostre Sancte Marie, & Sancti Joanni Baptiste consuetudi vel debitis sunt ad reddendum,

Z

dum, aut in antea ibidem recedere debuit, ut dictum est, sexta portione exinde integra tibi eas livellario nomine dare videretur tali ordine, ut da admodum in antea tu Petrus vel tuos heredes sine potestate suprascripta portio de terra, que superius legitur, & omnibus suprascriptis & Casinis, adque predicto recedito & debitatione, seu decimationem requirendi & colligendi exinde tibi vel meos subcessores suprascripte Ecclesie Episcopatus nostro Sancte Marie per singulos annos per omnem Menses September censum nobis reddere debeatis sic Pisa ad Curte nostra donnicata nobis, aut Missos nostro per vos aut per Missos vestro, argentum Denarios boni expendibilis numeros Solidos viginti... tibi et omnia, que superius legitur per

A. singulos annos taliter adimpleveritis & conservaveritis istis, que supra rebus, quarum..... bellandi, vel si per vos pejorata fuerint, spondeo ego, qui supra Aito Episcopus vel meos subcessores componere tibi Petrus vel tuos heredes, penam argentum optimum Libras centum, quia taliter inter nos convenit, & duo inter nos libelli Gosbertum Notarium Domni Imperatoris scribere rogavi.

Actum Pisa.

✠ Ego Vuido Notarius Domni Imperatoris, testis.

Signum ✠ manus Rodulfi filio Anselmi, testis.

✠ Ego Gosbertus Judex Domni Imperatoris subscripti.

C. ✠ Ego Gospertus Notarius Domni Imperatoris subscripti.

Fundatio Monasterii S. Justiniani in Comitatu Populoniensi, facta ab Hugone Comite, ceterisque filiis Theoderici Comitis. Anno 1022.

I N nomine sancte & individue Trinitatis. Henricus Imperator augustus, Anno Imperii ejus in Italia Nono, Calendas Novembris, Indictione Sexta. Divinae gratiae munere supernis virtutis auxilio hac facibus..... Dominus eternae patriae gaudii faciat coheredes fidelis ammonitionibus, crebrisque preceptis informulat. Unde est illud: Venite ad me, qui laborati & honorati estis, & ego vos requiescere faciam..... ab eo percipiendum esse facultas dubitare..... formulam, cum dixit: Dimittite, & dimittetur..... quia nescitis diem neque horam; hanc vocem scilicet ita omnes debemus frequentissime meditare, quatenus semper oculos..... habeatis. Oportet enim singulis, qui se omnipotenti Dei misericordiam hujus Mundi divitiis, vel quibuscumque temporalibus adjumentis nove..... consolatus ex is, quae accepe-

rint ab eo quantumlibet illa conferre cum gratiarum habitione a quasibicumque ab eo concessa, quia Regnum Dei tantum valet, quantum habet..... possit dominicae instruimus documentis, quod mulier duo..... minute devota offerentibus certis ominibus offerentibus adseruit obrulisse. Unde nos Ugo Comes, & Gerardus, seu Guido, atque Teudicius, sive Rodulphus, & Henricus, germani, filii Theoderici, qui fuit Comes, in Dei nomine pro animarum nostrarum remedio edificamus Monasterium in honore beati Sancti Justiniani infra Comitatum & territorium Populoniense, ubi dicitur Falisina, quae est juxta mare, & supradicta Ecclesia videtur esse sub regimine & potestate Apostolorum Principi Urbis Romae sitis, quia per preceptum nos habere & desinere videntur a summo Pontifice ipsius Urbis Romae Apostolicae

caae Sedis in corpore libato venerabile loco, quae suprascripti germani offerre & per confirmationem dare Deo volumus pro animarum nostrarum remedio per hanc offerfionis paginam, idest Curtem nostram de Cumulo cum donicatis, & cum angariis, & cum olivetis, & cum silvis, & cum cultis vel incultis, & omnia, quae ad ipsam Curtem videntur esse pertinentes ad donicato vestro. Insuper damus idest novem Casis & rebus nostris massariciis, quam habemus in locas & fundas, nuncupatas Fisulanum, quae una esse regive videtur per Pincipio massario, secunda per Leo, tertia per Berizo, quarta per Petro, quinta per Martino, sexta per Johannes, septima per Petrus, octava per Vuinizo, nona per Carello Presbitero. Casis & cassinis atque rebus vero ipsis, cum fundamentis & omnem edificiis vel universis fabricis suarum. Insuper damus medietate de Sancta Perpetua, cum terris & cum vineis & cum silvis & cum omnia, quae ad ipsa medietate desuper nominata Ecclesia videtur esse pertinentes, vel pertinere debetur. Insuper concedimus Curte de Sancta Cristina, qui est in loco, qui dicitur Acquaviva, cum omnia, quae ad ipsa Ecclesia videtur esse pertinentes. Omnia suprascriptis curtis vel nominatis, seu casis vel cassinis seu casalinis atque rebus vero ipsis, cum fundamentis & omnem edificiis vel universis fabricis suarum, seu curtis, ortalias, terris, vineis, oliveis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia & in omnibus rebus tam donicatis quam & massariciis, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad suprascriptis curtis vel vocabulis vel Ecclesiis atque rebus sunt pertinentibus vel aspicientibus, exinde ad laborandum, ad manus suas abere & desinere videtur in integro una cum inferioribus & superioribus sua-

rum, seu cum accessionibus & ingressoribus earum..... ipsius Ecclesiae Monasterio Sancti Justiniani offerre provideamus tali ordine, ut ab odie in antea usque dum nos vel nostris credibus hac proeredibus nostrorum nostrarumque generationum predicta Ecclesia, quae nunc in Monasterium edificantis Sancti Justiniani, a supradicto Pontifice beati Petri Ecclesiae Urbis Romae Apostolicae Sedis abere scilicet per praeceptum, ut dictum est, & desinere videmus, vel visi fuerimus ipsis supradictis curtis & rebus massariciis..... pertinentiis, quae superius legitur, in ipsius Ecclesiae supradictae, ejusque Rectoribus permaneat potestate eas abendi scilicet, tenendi, possidendi, imperandi, laborare faciendi, usumfructuandi.

Insuper autem memoramus, quod ante offerfionis paginam, ut si ullus..... Pontifices forsitan supradictis Pontificatus a nobis vel a nostris credibus scilicet ac proberedibus nostris, qui supra aliquibus generationibus nostris supradicta Ecclesia, quae nunc Monasterium est, abstulerit, res, quae supradicta Ecclesia per hanc offerfionis pagina concedimus & tribuimus, in nostra deveniat potestate. Quin etiam confirmantes ordinamus & constituimus, ut quandoque tempora Abbatem constitutus, atque regulariter ordinatum in praedicto Monasterio, ab hoc saeculo migraverit, ne alterum in Abbatem nullum constituerit, nisi de ipso Monasterio congregationem Fratrum, & cum omnium electione, supradictorum scilicet Monachorum. Quod si invidie vel discordie inter eis orta fuerit, ordinamus atque precipimus, ut uno consilio supradictae congregationis nos, qui supra germani, vel nostris credibus ac proeredibus nostris siue nostrorumque generationibus, cui nostrorum deceperit ibidem Abba..... congregare non voluerit cum consilio suprascriptarum Fratrum,

trum, tunc volumus ac precipimus, ut Episcopus Vulterrensis ibidem congreget Abbas cum consilio & electione suprascriptorum Fratrum, quale eis secundum Deum & Regulam beati Benedicti comparuit. Et si ipse Episcopus Vulterrensis hoc facere non voluerit . . . . Populoniensis praedictum Abbatem ibidem elegere & ordinare debeant, sicut ipse Vulterrensis facere debuit. Ita vobis . . . . confirmamus etiam per hanc offerensionis paginam, atque constituimus, ut praedicto Monasterio nobis nostrisque credibus ac procredibus nostris, neque nullius personae in perpetuum nullo more pertineat, nisi gubernandi & regendi causa . . . . amore, ut nullus Monachus seu Abbas aliqua violentia pro ulla occasione patiatur. Et si inter illos . . . . Monachos intentione vel discordia fuerit, ipsum praedictum Episcopo Vulterrensis, & Populoniensis . . . . amore ad concordiam revocet. Quod si hoc adimplere nequiverit, nos, vel nostris filiis, ac nepotibus, nostrorumque generatione, cui nostrorum deceperit, sit adjutor illis ad concordiam revocare secundum Regulam Sancti Benedicti, auxilio & correctione retribuere secundum Deum. Et insuper concedimus & confirmamus, quod omnia, quae superius constitutum abemus, sine ullo munere accepto pro Dei amore facto, & adimpletum fiat pro animabus nostrorumque, & remedium stabilem permanent semper. Et si aliquando tempore nos, qui supra germani, nostris credibus tibi praefata Ecclesia . . . . beati & Sancti Justiniani, & ad ejusque Rectoribus, & omnia, quae superius legitur, aliquando tempore in aliquis exinde intentionaverimus, aut retollere vel minuere exinde praesumerimus per nosmetipsos aut per filios nostros, ac filios nostris . . . . quacunque nostra summittente persona, cui nos dedissemus aut dederimus, pro quolibet ingenio, & eas

A ad pars ipsius Ecclesiae Monasterio Sancti Justiniani, & ad ejusque Rectoribus ab omnes omnes defendere potuerimus, & non deservaverimus . . . . supra germani, una cum nostris credibus componere ad pars ipsius Ecclesiae Monasterio Sancti Justiniani, & ad ejusque Rectoribus, omnibus suprascriptis rebus, quae superius legitur, in duplum in ferquidem loco sub extimatione, quales tunc fuerit . . . . aurum optimum Libras centum. Et si quislibet homo masculus vel femina de nos, qui supra germani, aut de nostris generationis, et omnia, quae superius legitur, & nos constitutum abemus, retollere, minuere, & omnia, quae superius legitur, adimplere non voluerimus, & sic nos constitutum abemus superius, non adimplerimus, deleat omnipotens Deus nomen ejus de libro viventium, & cum justis non scribantur, fiat par . . . . Dathan & Abiron, quod aperuit terra os suum & deglutivit eos; fiat socius cum Anania & Saphira, qui fraudaverunt pecuniam Domini sui; sit depensus cum Simon Magus, qui gratiam Sancti Spiritus vendere voluit; sit particeps cum Juda Scariosi, qui . . . . cupiditatem vendidit Dominum & magistrum suum, & cum Diabulo, qui in infernum ligatus est; & sit demersus de altitudinem coeli in profundum inferni; eandem abeat rationem in die Judicii & maledictionem Dei, & de trecentum decem & octo Patres Sancti; sit separatus a consorcio omnium justorum; & in die Judicii non resurgat. Et et cartula offerensionis omni tempore in isto ordine in sua permaneat firmitate & robore superscripta pena & obligationem, quia sic complacuit animo nostro, & in tali ordine hanc cartula offerensionis Flagipertus Notarius Domini Imperatoris scribere rogavimus.

Actum in loco inter Castello, qui dicitur Vetrungnano.

Signum † † † † † manus suprascriptorum Ugbi, & Gberardi, & Teudici, & Guidi, & Rodulfi, seu Henrici.

† Gottsfredus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

† Signum manus Gerzi filio Teuzi, rogatus testis.

A † Signum manus Rolandi filio Opi, rogatus testis.

† Signum manus Bombelli filio Tegrimi, rogatus testis.

† Signum manus Carboni filio Ugbi, rogatus testis.

Flagiperus Notarius Domni Imperatoris post traditam complevi & dedi.

B

Oblatio rerum suarum a Cunitio Presbytero facta Monasterio Sancti Quirici & Sanctae Mariae a Moxi. Anno 1043.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni; Anno ab Incarnationis ejus Mille Quadragesimo Tertio, Regnante Domino Enrigo Tertio, Anno Imperii in Italia Sexto, Sexto Chalendarum Madii, Indictione Decima. Manifestu sum ego Cunitio Presbytero, filio bonae memoriae Ervingard, quia per anc cartula pro animae meae remedium de genitore meo & genitrice mea, offero Deo, & tibi Monasterio (1) Domini & beati Sancti Quirici & Sanctae Mariae, qui dicitur a Moxi, idest omnia ex omnibus terris, vineis, cultis & agrestis, quantas ego ab eo in loco & finibus Valdiperga, siue longo Fiumo Fine, vel a Montione, siue per aliis locis vel vocabulis, ubicumque habere & possidere viso sum, & mihi per quacunque ordine mihi libere est pertinentes, aut pertinere debent, tantam ex juro ad parentum meorum, quam e de adquisito meo, quae mo ab eo, vel quod in antea querere debeo, omnia ex omnibus, quae superius legitur, terris, vineis, cultis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, seo cum accessionibus & ingressoras suarum, & tibi Deo, Ecclesia, & Monasterio beati Sancti Quirici & Sanctae Mariae offero pro

C tali ordine, ut ab hodierna die in ipsius Ecclesiae & Monasterio Domini & beati Sancti Quirici & Sanctae Mariae, & de suisque Rectoribus tam vita mea, quam & post opito meo, sit, permanead potestate de suprascripta omnia, & ex omnibus, quae superius legitur, quas meis ipsi in Ecclesia & Monasterio Domini & beati Sancti Quirici offero per animae meae remedium, & genitore meo, & genitrice mea, & omnibus, quae superius legitur. Et eas praefata Ecclesia & Monasterio Domini & Sancti Quirici & Sanctae Mariae, omnia & ex omnibus, quae superius legitur, eas abendi, tenendi, imperandi, gubernandi, & nobis eas privato nomine usufructuandi, & si oportum fuerit, causas agendi, querimonia faciendi, responsum reddendi, finem ponendi, & modis omnibus vobis eas defensandi cum cartula offerfionis ista a pars ipsius Ecclesia & Monasterio Domini, & Sancti Quirici, & Sanctae Mariae, & suisque Rectoribus defensandi cum cartula ista, vel qualiter justa & melius poteritis, & qualiter a pars ipsius Ecclesia & Monasterio Sancti Quirici & Sanctae Mariae data vel tradita fuerit tam in vi-

12

(1) Ut Monasterii hujus memoria ab oblivione vendicetur. Chartam hanc proferre placuit.

ga mea, quam & post obitum meo, ad onore & salute ipsius Ecclesia & Monasterio Domini & Sancti Quirici pro animae meae stabile permaneat semper. Et si aliquando tempore ego, qui supra Cunitio Presbitero, vobis aliquando tempore in alio exinde intentionaverimus, aut retolimi vel subtrahi questiverimus, nos, vel ille homo, cui nos eas, & omnia ex omnibus quae superius legitur, dedissemus aut dederimus, vel si per nos minuata fuerimus pro colibet ingenio, a pars ipsius Ecclesiae & Monasterio Domini & Sancti Quirici, & suisque Rectoribus defendere non poterimus, & non defensaverimus, spondeo ego, qui supra Cunitio, una cum meis heredibus, componere tibi Ecclesiae & Monasterio Sancti Quirici ejusque Rectoribus de omnibus, quae superius legitur, in ipsius Ecclesia & Monasterio Domini & Sancti Quirici offero in duplum in ferquidem loco sup estimatione & pena arientum optimum Libras decem. De isti rebus, quae superius legitur, omnia ex omnibus tollere vel suptraere aut minuare volueris, sit natimeato & maledicto, & sic de-

A glutineat eos terra, sicut depluribus Datam & Abiron, & abeat parte cum Juda traditore, qui tradidit Dominum & Maistro suum. Quales anc fuerit cum cartula offerstonis me, in tempore permaneat firmitate & robore, quia complacui animo meo, & propter onore Sacerdotis meis, nec mihi licea ullo tempore nolle ad me semel, quod factum est, sup supjurandum inviolabiliter cum stipulatione submissa, quia tali ordine anc cartula offerstonis me Rodulfus Notario Domni Imperatoris scribere rogavi.

Actum loco & finibus Vada, prope Ecclesia & Plebe Sancti Johannis.

† Ego Cunitio Presbitero in anc cartula offerstonis a me facta, manu mea subscripsi.

Signum † manus Bolgareli, filio bonae memoriae Cunitii, testis.

Signum † manus Bolgarello filio Singnoriti da Caldora, testis.

Signum † manus..... filio bonae memoriae Rodulfi, testis.

Ego Rodulfus Notarius Domni Imperatoris post tradita complevi & dedi.

Placitum a Bonifacio Marchione & Duce Tusciae habitum, in quo Obizoni Episcopo Pisano decernitur possessio quarundam terrarum. Anno 1043.

D Um in Dei nomine ad Via publica ad locus, qui dicitur Carpintero, in judicio residebat Dominus Bonifacio Marchio & Dus a causas audiendas ac deliberandas; adesses..... sacri Palatii Berno Comes, Arduino, Vuido..... Opino & Alberto germanis, Lamberto quondam Rolandi, En-

E rico, & Pagano quondam Petri, Girardo, & Sibectio germani..... veniens presentia Opizo (1) Episcopus sanctae Pisanae Ecclesiae una cum Ildebrando Avocato suo, & cepto dicere: Jam plures vices reclamavit ad vos, Dominus Bonifacio Marchio..... de Bonezo..... & de Petro germanis & suis

(1) Episcopum hunc Ecclesiae Pisanae datum Anno Ch. 1044. scribit Ughellius, & sedisse usque ad Annum 1063. In Archivo Archiepiscopi Pisani Charta habetur, scripta Anno ab Incarnationis ejus Mille Quadragesimo quarto, XII. Kal. Julii, Ind. Undecima, ubi idem Episcopus Oppitio occurrit. Pisanus ille Annus nostrum 1043. designat.

& suis confortibus, & de Johannes de Grafignana, & suis confortibus, & de filii quondam Perti, cum suis confortibus..... Asprandi, cum suis confortibus, filii Urli, Buca, & filiis Chunici Buca, cum suis confortibus, & de Pagano filius Rolandi, & de Bonacio, cum suis confortibus, & de Dom..... cum suis confortibus, & de Lambertu Presbiter, cum suis confortibus, & de Orentu, cum suis confortibus, filius Martini, cum suis confortibus. Qui mihi a pars praedicti Episcopj in malo ordine contra..... & tempus arabilis in loco, ubi dicitur Colle, & in Vale, & in Rivo Malore, unde vos plures Missos ex vestra parte diriffistis, ut ad vestrum Placitum venisse, dicto Episcopo de predictis rebus justitiam esse. Set nequaquam eos ad vestrum Placitum abere potuistis. Unde quero ut vox propter Deum, & animae Domni Imperatoris, ac terrae mercedis, & par ipsius..... pecies de terra, e salva querela invistiat, quousque predictis hominibus ad vestrum Placitum veniant, & a pars predicto Episcopo de jam dictis peciis de terra a justitia faciad.

A Cum ipse Opizo Episcopus..... recordatus est Donus Bonifacio Marchio & Dux, quod sic esset veritas, quod predicto Episcopus una cum jam dicto Avocato suo asseverit; & tunc per fasce, quam suis tenebat manu..... Episcopii de suprascriptis peciis de terra; salva querela, invistivi quousque suprascriptis ominibus a suum Placitum veniad. & a pars ipsius Episcopo de predictis pecies de terra justitia faciad. Insuper..... auri duo milia, ut nulla quaslibet magna, parvaque persona pars predicti Episcopii de jam dictis pecies de terra sine legali judicio desvistire audead. Quicumque oc facere presumpserit..... agnoscat medietatem Camare Domni Imperatoris, & medietatem Domno Opizo Episcopi, sui que successores. Et hanc noticia, qualiter acta est, fieri admonuerunt Eviberto Notario sacri Palatii ex jussio Domni Bonifacii Marchio & Dux. De Judicum amonitione scripsi. Factum est oc Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Quadragesimo Tertio, Quintode..... Indictione Undecima.

D Ego Bonifacius Marchio & Dux.
.....
.....

Venditio bonorum facta ab Hugone Comite, filio Theudici Comitis;
Anno 1050.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei aeterni, Anno ab Incarnationis ejusdem Mille Quinquagesimo Primo, Septimo Calendas Julii, Indictione Octava. Manifestus sum ego Ugonem Comes, filius quondam Teudici, qui fuit similiter Comes, quia tu Ildebrando Vicecomes, filius quondam Sichevrii, dedisti mihi meritum anulum unum de aurum. Propterea per hanc repromissionis paginam repromitto tibi, ut da

E admodum si unquam ullo tempore apparuerit, ullam scriptionem, aut ullo meo dato vel factum, sive datum vel factum suprascripti genitori meo, aut Ermingarde genitrici mea, de tertia portione de omnibus castis & Castellis, terris, & vineis, cultis & incultis integram, quae ad Ermingarda filia tua, qui supra Ildebrando, per donationis cartula, scripta ex manibus Bonfilii Notarii Domini Regis obvenit, vel obvenire debet a

quod in antea Deo adjuvantes legibus acquisiero, ut dictum est, quarta portione abeat tu Inmilla dilecta & amabilis Conius mea in morincap, sequentes edicti paginam ante parentes & amicos, ut in te firmiter permaneat, & in futuro per anc causa perjurio non perjurat, & pro confirmatione Teupertus Notarius Domni Imperatoris scribere rogavi.

Adum loco & finibus a Fine prope Ecclesiam Sanctae Mariae.

Signum ✠ manus suprascripti Petri, qui unc scriptum fieri rogavit.

Signum ✠ ✠ manus Mori, & Teuti, germani, filii bonae memoriae Johanni, testis.

Signum ✠ manus Petri, filio Jehanni, testis.

B Ego Teupertus, Notarius Domni Imperatoris post traditam complevi & dedi.

Donatio bonorum facta ab Uberto filio Lei Ecclesiae majori Pisanae, seu ejus Episcopo Obizoni. Anno 1058.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Mille Quinquagesimo Nono, Tertio Nonas Januarii, Indictione Duodecima. Sancto autem venerabilis Ecclesiae & Episcopatus Sanctae Mariae Pisense, ubi nunc Dominus Oppitio Episcopus reverentissimus praesse videtur, ego quidem Uberto, filio bonae memoriae Lei, per anc cartula offerfionis, pro animae meae remedium, & pro remedio animarum omnium, qui ujus ceptae rei adjuvatores extiterint, offero tibi Deo, & a praedicta Ecclesiae Episcopatus Sanctae Mariae, idest meam portionem ex integram de Castello & Pojo illo, qui dicitur Avvilia, seu Curte.... integram de Ecclesia illa.... dicto Castello edificata, cui vocabulum est beatae Sanctae Mariae & Sancti Michaeli, & Sancti Martini, & cum meam portionem de omnibus rebus movilibus & immobilibus, quae a suprascripta Curte sunt pertinentibus, & est ipso Castello & Pojo seu Curte posita infra Comitatu nostro Pisano. Rebus vero ipsis ideo tam de castis & rebus dominicatis, quam & de massariis, cum fundamentis & omnem edificis, vel universis fabricis suis, seu de curtis, ortualias,

Tem. IX.

terris, vineis, olivetis, castanicis, quercetis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, seu piscariis de omnia & ex omnibus rebus quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis, quae a suprascripto Castello, e Pojo, seu Curte sunt pertinentibus, comesti exinde mibi de duos portiones quartam portionem, quas mibi per duo cartulae scriptae sunt manibus Ugoni & Vuidoni Notarii Domni Imperatoris, ex comparationem opvenit ab Ugo & ad Henricus germani filii bonae memoriae Ughicioni, qui fuit Marchio. Jam dictam meam portionem de praedicti rebus in jam dicto loco, & qualiter mibi a suprascripti germani per memoratae cartulae ex comparatione opvenit, & in cartula ipse continere dinoscitur, ipsa vero meam portionem exinde integram cum inferioribus & superioribus earum, seu cum accessionibus & ingressoras suorum, & cum suprascriptae cartulae & moniminas, seu exemplar exinde pertinentes, quas vos exinde avere & ostendere potueritis, tibi omnipotenti Deo, & Ecclesiae, & Episcopatus Sanctae Mariae offero, dono, cedo, trado, ut sint jure proprietario nemine a praedicta Ecclesia & Episcopatus abandi, tenendi,

A a

nendi,

nendi, ajendi, causandi a pars praedictae Ecclesiae omni tempore illo Episcopus, qui ibidem pro tempore fuerit, vel Avocato praedictae Ecclesiae. Et si quisunque de heredibus meis, aut aliqua persona pro nostro ingenio contra anc cartula offerfionis venire tentaverit, aut eam infringere vel disrumpere quiesierit, per nos met ipsos, vel per ulla nostraque summittente persona, cui nos eas dedissemus aut dederimus pro quolibet ingenio, spondeo ego, qui supra Uberto, una cum meis ereditibus, componere a pars praedictae Ecclesiae & Episcopatus Sanctae Mariae, penam aureum optimum Libras centum, & praedicta res in duplum in ferquidem loco sub estimationem, qualis tunc fuerit; quia

A in tali hordinem anc cartula offerfionis Cunradus Notarius Domni Imperatoris scribere rogavit.

Actum fera justa muro istius Civitatis prope fluvio Arno.

Signum ✠ manus Suprascripti Uberti, qui ac cartula offerfionis fieri rogavi.

Ego Bonitio Judex sacri Palatii subscripsi.

B Signum ✠ manus Raimundi filio bonae memoriae Beriti, testis.

Signum ✠ manus Martini, filio Jebanni, testis.

Signum ✠ manu Bonfilii filio bonae memoriae Bonitii, testis.

Ego Cunradus Notarius Domni Imperatoris post tradita complevi & dedi.

Oblatio Castellii & Podii Nuvolae, facta a Bonone & aliis Ecclesiae Majori Pisanae, sive ejus Episcopo Obizoni. Anno 1059.

I N nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Mille Quinquagesimo Nono, Quinto Calendas Februarii, Inditione Duodecima. Sancto autem venerabilis Ecclesiae & Episcopatus Sanctae Mariae Pisense, ubi nunc Donnus Oppitio Episcopus reverentissimus praesse videtur, nos quidem Bonone, filio bonae memoriae Johanni, & Pandulfus, qui Consulino vocatur, filio bonae memoriae Pandulfi, qui fuit Notarius, & Guntelda jugalis, filia bonae memoriae Sighiti, quia consentientes mihi suprascripto vir meus, ubi es secundum Legem interesse videtur nostra Lamberti Judex sacri Palatii, a quibus secundum Legem interrogata & cognita sum, eo quod nulla me passa sum violentia, set pura & integra mea bona voluntas sequenter esdicti paginam, comuniter consentientes mihi suprascripto vir meus, per anc cartula offerfionis, per animae

C nostrae remedium, & per remedium animarum omnium, qui usus ceptae rei & adjutores estiterunt, offerimus tibi Deo, & a praedicta Ecclesia & Episcopatus Sanctae Mariae, idest nostram portionem ex integram de Castello & Pojo illo, qui dicitur Nuvola, seo Curte de praedicto Castello, & nostram portionem de Ecclesiae illae, qui sunt infra ipso Castello edificatae, cui vocabulum est beatae Sanctae Mariae, & Sancti Michaelis, & Sancti Martini, & cum nostram portionem de omnibus rebus movilibus & immovilibus, quae a suprascripta Curte sunt pertinentibus. Et est ipso Castello & Pojo seo Curte posita infra Comitato nostro Pisano, rebus veid ipsis ideo tam de casis & rebus donicatis, quam & de massariciis cum fundamentis & omnem edificiis vel universis fabricis suis, seo de curtis, ortaliis, terris, vineis, olivetis, castanietis, quercetis, silvis, virgareis, pratis,

piscuis, cultis & rebus vel incultis, seu piscareis, de omnia & ex omnibus rebus, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis, quae a suprascripto Castello & Pojo, seu Curte sunt persinentibus, competere exinde nobis de duos portionis medietatem, quas nobis per duo cartulae scriptae sunt manibus Ugoni & Vuidoni Notarii Domini Imperatoris, ex comparationem operavit ad Ugo, & ad Henricus germani filii bonae memoriae Ughicioni, qui fuit Marchio, jam dicta nostram portionem de predicti rebus in jam dicto loco, & qualiter nobis a suprascripti germani per memorate cartulae ex comparationem operavit, & in cartulae ipsae continue dinoscitur. Ipsa vero nostram portionem exinde integram cum inferioribus & superioribus suarum, seu cum accessionibus & ingressoras suarum, & cum suprascriptae cartulae & moniminas, seu exemplar exinde persinentes, quas vos exinde avere & ostendere potueritis, tibi omnipotenti Deo & Ecclesiae, & Episcopatus Sanctae Mariae comuniter offerimus, donamus, cedimus, tradimus, ut sint jure proprietario nomine a predicta Ecclesia & Episcopatus abendi, tenendi, agendi, causandi, a pars predictae Ecclesiae omni tempore illo Episcopus, qui ibidem pro tempore fueris, vel Avocato predictae Ecclesiae. Et si quisque de credibus nostris, aut aliqua persona per nostro ingenio contra anc cartula offerisionis venire tentaverit,

aut eam infringere vel disrumpere, qui si erit per nosmetipsos, vel per ulla nostraque sumittente persona, cui nos eas dedissemus aut dederimus per quolibet ingenio, spondimus nos qui supra Bonone, & Pandolfus, & Guntelda jugalibus comuniter una cum nostris credibus componere a pars prefatae Ecclesiae & Episcopatus Sanctae Mariae, penam aureum optimum Libras centum, & predicta res in duplum in serquidem loco sub estimatione, quales tunc fuerit; quia in tali ordinem anc cartula Cumradus Notarius Domini Imperatoris scribere rogavimus.

Actum Pisa.

Signum ✠ manus suprascripti Bononi, qui anc cartula offerisionis fieri rogavi.

Ego Pandolfus vero ipse & Guntelda comuniter consentientes, in ac cartula offerisionis ad nos facta subscripsi.

Signum ✠ manus suprascriptae Gunteldae, quae ac cartula offerisionis fieri rogavi.

Ego Lambertus Judex sacri Palatii interfui.

Ego Enricus Notarius sacri Lateranensis Palatii rogatus testis.

Signum ✠ manus Rustichi, filio bonae memoriae Bonissi, testis.

Signum ✠ manus Burelli, filio bonae memoriae Fedrighi, testis.

Ego Cumradus Notarius Domini Imperatoris post traditam complevi & dedi.

Charta venditionis factae a Rainerio, filio quondam Ughiccionis Marchionis. Anno 1059.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Mille Sexagesimo, Decimo Kalendas Augusti, Indictione Duodecima. Manifestu sum ego Raineri, filio bo-

nae memoriae Ughicioni, qui fuit Marchio, quia per anc cartula vuido & trado vobis Vuido filio item Vuidi, & Lansfredi filio bonae memoriae Angeldi, idest meam portionem ex integram

gram de Monte & Pojo, seu Castello illo, quae esse videtur, & est posita in loco, quae nominatur Nuvila, ubi Ecclesia Sanctae Mariae, & Sancti Michaelis Arcangelis, seu * Sancti Martini est constructa & edificata; seu vincto & trado vobis idest meam portionem ex integram de Curte & res illae massavicias, quae sunt posita infra pertinentia de predicta Nuvila, vel in ejus finibus. Rebus vero ipsis, seu de curtis, ortualias, terris, vineis, olivatis, castaneis, quercetis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, seu piscareis, & fluminibus, & Ecclesiis, & cultis vel incultis, sive de movile vel immobile, seu quae semoventibus tam de servos quam & de ancillas meas, sive de necriminibus meis majoris vel minoris, competi exinde mihi de predicto Pojo & Castello, seu de jam dicta Curte & res; sicut superius legitur, tertiam portionem ex integram. Ipsa vero meam portionem exinde integra cum inferioribus & superioribus suis, seu cum accessionibus & ingressoribus suarum, vobis eas vincto & trado. Pro quibus ad vos recepit merito uncie tres de auro per Libras trecentum viginti in presenite. Unde repromitto ego, qui supra Raineri, una cum meis credibus vobis, qui supra Vuido, seu Lansvodi, vel ad vestris heredibus, aut eidem omni, cui vos suprascripta mea venditio dederitis, vel abere decreveritis, ut si nos eas vobis aliquando tempore in alicho exinde intentionaverimus, aut retolli vel

A supragi quesierimus, nos, vel ille homo, cui nos eas dedissemus aut dederimus per collibet ingenio, & si nos exinde autores dare volueritis, & eas vobis ab omni omnino defendere non potuerimus, & non defensaverimus, spondimus nos vobis componere suprascripta mea venditio in duplum in ferquidem loco sub estimationem, quales tunc fuerit.

B Sic tamen si nos exinde auctores nec defensores querere nec dare nolueritis, licentiam abeatibus absque nostra persona, si vestra fuerit voluntas, exinde causas agendi, responsum reddendi, finem ponendi; modis omnibus vobis eas defendendi cum cartula ista, vel qualiter iusta legem melius potueritis; quia in tali ordine anc cartula Lansfrancus Notarius Apostolicae Sedis scribere rogavi.

C Actum loco & finibus Nuvila, prope suprascripto Castello.

Signus ✠ manus suprascripti Raineri, qui anc cartula fieri rogavi.

Ego Ildebrandus Judex Domini Imperatoris subscripsi.

Signus ✠ manus Rassignani, filio bonae memoriae Landolfi, testes.

D Signus ✠ manus Ughi, filio bonae memoriae Opiti, testes.

Signus ✠ ✠ manus Carboni & Vainicidi, germani, filio bonae memoriae Suricelli, testes.

Signus ✠ manus Pagani filio Vuidi, testes.

Ego Lansfrancus Notarius Apostolicae Sedis post tradita complevi & dedi.

Donatio facta Monasterio S. Michaelis in Martuli, ejusque Abbati
Johanni ab Alberto Marchione, filio quondam
Obizonis Marchionis. Anno 1061.

I N nomine Domini Dei eterni. Anni
ab Incarnatione Domini nostri Jesu
Christi Millesimo Sexagesimo Primo,

E Tertio die intrante Mense Februarii,
Indictione Quartadecima. Monasterio
Sancti Michaelis Archangeli, suo lo-

co, qui dicitur Martuli, ubi nunc Dominus Johannes Abbas preesse videtur, ego quidem Albertus (1) Marchio, filio quondam Opithonis Marchionis, qui suis genitor meus, de loco & Regno Langobardiae, quia professus sum ex natione mea Legge vivere Langobardorum, offeror & donator ipsius Monasterii, presens presentibus dixi: Quisquis in sanctis ac venerabilibus locis ex suis aliquis contuleris rebus, juxta Auctoris vobis in hoc Saeculo centuplum accipiet, & insuper, quam melius est, vitam possidebit eternam. Ideoque ego, qui super Albertus Marchio dono & offero ad predictum Monasterium, ad jura proprietatis habendum, meam portionem de Curtibus, Castris, & Capellis, in quoruncunque honore Sanctorum consecratae sint, & in omnibus rebus territorii tam donicatis, quam & de massariis juris mei, & quae fuerunt juris quondam ejusdem Genitoris mei. Et sunt positis in locis & fundis, quae nuncupantur Ferricle, Banciola, Capannule, Furcule, Cesiano, Vico; & de rebus meis, quae sunt positis juxta fluvium, quae vocatur Hera, tam infra Curtes & Castra, quam & de foris, per singula qualicumque loca posita sunt, & inveniri poterint infra Comitatu Lucensis, & Pisensis, & Valtierensis, & de meis juris rebus ad meam portionem de superscriptis Curtibus, & Castris, & Capellis, infra eisdem Comitatus pertinere esse videtur. In hanc autem predicta offerione de superscriptis Curtibus, Castris, & Capellis atque omnibus rebus territorii juris mei, qualiter comprehensum, vel superius dicta, una cum accessionibus & ingressibus earum, seu cum superioribus & inferioribus sua-

rum, us ab hac die in eodem Monasterio dono & offero, & per presentem offerionis ad proprietarium jure ibidem habendum confirmo, faciendam exinde ad partem predicti Monasterii, aut cui pars ipsius Monasterii dederit, sine omni mea, & de hereditibus meis contradictione, pro mercede & remedio animae ejusdem Opithonis Genitoris mei, & meae. Quidem expondo atque promitto me ego, qui supra Albertus Marchio, una cum meis hereditibus, sibi, qui super Johanni Abbati, ad partem predicti Monasterii, suisque successoribus, aut cui eos, vel pars predicti Monasterii dederit, istam offerionem, qualiter superius legitur, ab omni contradicenti homine defensare debemus. Et si defendere non potuerimus, aut si aliquis exinde pro quovis ingenio inde subtrahere quaesierimus, tunc in duplum eadem offerionem, ut supra legitur, vobis ad partem predicti Monasterii habendum in consimilibus locis, aut cui pars predicti Monasterii dederit, restituamus, sicut pro tempore fuerit meliorata aut valuerit sub estimatione. Hanc enim cartam, offerionis meae paginam, Sigefredum Notarium sacri Palatii scribere rogavi, in qua subter confirmans, testibus, qui obtulerunt, roborandam.

Hactum infra Castrum Casale Maggiore (2) feliciter.

Signum ✠ manus superscripti Alberti, qui hanc cartam offerionis ut supra fieri rogavi.

Signum manibus ✠ ✠ ✠ Arzimumdi, & Otonis, seu Adam, legem Langobardorum viventes, rogati testes.

✠ Ego qui super Sigisfredus Notarius, scriptor hujus cartam offerionis, post traditam complevi & dedi.

Placitum

(1) De hoc ipso Alberto Marchione Obizonis Marchionis filio egi ego P. I. Cap. XXV. Antiquit. Estens. is enim Progenitores eosdem habuit, quos Linea Estensium Marchionum.

(2) In quod Oppidum Estensibus quoque Marchionibus suum jus fuisse, ostendi P. I. Cap. VII. Antiquit. Estens.

Placitum a Godefrido Marchione & Duce Tusciae habitum,
in quo Widoni II. Episcopo Pisano possessio quorum-
dam bonorum restituitur. Anno 1067.

DUm in Dei nomine Civitate Pisa in Palatio Domni Imperatoris in iurisdicio resedisset Dominus Gottefredus Dux & Marchio at causas audiendas ac deliberandas, residentibus cum eo Bernardus (1) Popoloniensis Episcopus, Ugo, & alio Ugo, & Theodericus, & Vuido, & Gandulfo, & Vuillelmus, & Teudicio, & Sesmundo, & Alberto, Judicibus, Ugo Vicecomes, Teudici Comes, Vualsfridi filio bone memorie Ardinghi, Ramucci filio bone memorie Vuidi, Lamberto filio bone memorie Rolandi, Berisio filio bone memorie Bernardi, Chumradus, Erimundo, Gherardo, Ugo, Pandolfo, Enrigo, Romanus Notarii, Ildebrando & Cunisio germani filii bone memorie Balduini, Contulino filio bone memorie Palidolfi, Ugo filio bone memorie Teperti, Rustico filio bone memorie Dominichi, Albitio filio bone memorie Petri, Leo filio bone memorie Benedicti, Marignano da Fasciano, Teudinus Clericus & Misso Domni Regis, & reliquis plures; ibique eorum presentis adstans Vuido (2) Pisanus Episcopus una cum Eritio Avocato suo, cepit dicere: Ab eo & teneo ad partem Ecclesie Episcopatus Sancte Marie Pisensis proprietario nomine duas portiones integras de medietate de Castello & Pojo illo, que dicitur Colle, cum Ecclesia illa, cui vocabulum est beati Sancti Stephani, & Sancti Donati, ibidem constru-

Acta, cum duabus portionibus de integra Turre, que infra ipso Castello est edificata ex parte occidentali, & cum duabus portionibus integris de Curte illa donicata, que ad superscriptas portiones de predicto Castello & predicta Ecclesia seu Turre sunt pertinentes, cum omnibus rebus cultis vel incultis, casis vel cassinis, silvis, & pratis, vel pascuis, que ad superscripta portione de predicta Curte & Castello seu Ecclesia sunt pertinentes, quas quondam Ildebrando filio bone memorie Alcheri per cartula offerfionis dedit predictae Ecclesie Sancte Marie Episcopatus, & ipsa cartula scripta est manu Bernardi Notarii Domni Regis. Similiter ab eo & teneo ad predictae Ecclesie Episcopatus partem proprietario nomine omnibus casis & cassinis, terris, & rebus cultis & incultis, sive Ecclesia cum omni sua pertinentia, quas predicto Ildebrando filio bone memorie Alcheri abuit & tenuit infra Curte & Castello de Lari, vel in ejus finibus, & ipse per cartulam offerfionis scriptam manu predicti Bernardi Notarii dedit predictae Ecclesie Episcopatus Sancte Marie. Et si es aliquis omo, qui adversus predicta Ecclesia, vel nos, aliquit agere vel causare inde vult, paratus sum hic vestris presentis cum eo ad rationem standum, & legitime finiendum.

(1) Popaloniae sive Massae Episcopus, qui diligentiam Ughellii effugit.

(2) Secundus hujus nominis inter Episcopos Pisanos. Eum ab Anno 1063. usque ad 1077. eidem Ecclesiae praefuisse, tradit Ughellius. Ego ipsum invenio Anno 1061. in ea Cathedra sedentem. Tabulas quippe vidi scriptas Anno Pisano ab Incarnationis ejus Sexagesimo secundo, Octavo decimo Cal. Settenbris, Ind. Quartadecima. Qui Annus nobis est 1061.

dum. Et cum taliter ipse Vuido Episcopus una cum Avocato suo retulisset, & nullus se appressasset, tunc ipse Dominus Gostefredus Dux & Marchio per sustem, quem in suis detinebat manibus, misit bannum Domni Imperatoris super jam dicto Episcopo, ejusque Avocato, & super eisdem rebus in Mancusos aureos duo millia, ut nullum quislibet omo, magna vel parva persona, predictæ Ecclesie Episcopatus partem, neque predicto Episcopo, vel suis Successore sine legali judicio divestire aut inquietare presummat. Qui vero fecerit, predicta duo milia Mancusos aureos se agnoscat esse composituros, medietatem Imperiali Camere, medietatemque predicti Vuidi Episcopi, suisque Successoribus. Et in eo modo finita est causa, unde hanc noitia per securitatem & futuram ostensionem eidem Vuidi Episcopi, suisque Successoribus ostendendam fieri iussit.

Quidem & ego Vuido Notarius Domni Regis, ex iussione suprascripti Domni Gostefredi Dux & Marchio, seo Judicium ammonitionem, scripsi Anno Domini Incarnationis Millesimo Sexagesimo

A Octavo, Pridie Kalendas Septembris Indictione Quinta.

- B † Ego Ugo Vicecomes interfui.
Ego Theodericus Judex sacri Palatii Lateranensis interfui.
Ego Gberardus Notarius Apostolicæ Sedis interfui.
Ego Teudicio Judex sacri Palatii interfui.
Ego Comradus Notarius Domni Imperatoris interfui.
Ego Glandolfo Judex sacri Palatii interfui.
C Ego Albertus Judex sacri Palatii interfui.
Ego Sigismundus Judex sacri Palatii interfui.
Ego Romanus Notarius Domni Regis ibi sui.
Ego Evimundus Notarius Domni Imperatoris ibi sui.

Fundatio Collegii Canonorum, facta a Widone II. Episcopo
Pisano in Ecclesia Sancti Petri ad Vincula in Urbe
Pisana. Anno 1072.

I N nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Millesimo Septuagesimo Secundo. Quotiens illa a fidelibus & religiosis viris postulamus, que ab equitatis variatione non discrepant, non solum... sunt prohibenda seu respuenda, verum etiam libentissime & desideratissime sunt concedenda. Et..... secundum dicta sanctorum Patrum oportet, omnes Christiani nominis professores juste & pie vivere, maxime vero Sacerdotes & reli-

D quos Dei ministros, quibus Populus ejus comissus est, ut eorum exemplis excitesur ad meliora; ego Vuido sancte Pisane Ecclesie Episcopus, una cum Clericis & fidelibus nostris, providi & disposui, Deo annuente, canonicè ordinare Ecclesiam Sancti Petri, que dicitur ad Vincula, sitam juxta hanc Urbem Pisanam, juxta fluvium, qui Ar-nus dicitur. Quapropter in Dei nomine eligimus & ordinamus in ipsa Ecclesia Sancti Petri, que est juris Episcopatus

nostri, tales & tales Presbiteros..... auctore Domino deinceps..... canonicè seu regulariter vivant, pro ut oportunitas dederit juxta qualitatem & possibilitatem ipsius loci, canonicè obedièntes mihi, meisque successoribus. Quibus etiam ex nostra devotione largimur jam dictam Ecclesiam cum adjacenti sibi Cimiterio, & cum omnibus pertinentiis & adjacentiis suis, seu cum universis rebus, que ipsi Ecclesie modo pertinere videntur, aut in antea adquisita est, quas ibi Dominus dederit. Eo videlicet ordine, ut ipsi, & successores eorum cum omnibus secum habitantibus libere & quietè jam dictam Ecclesiam cum omnibus, que prediximus, integre teneant & possideant, & ibi habitent, remota omni molestia & inquietudine nostra, nostrorumque successorum. Volumus enim & firmiter constituimus per hujus nostri paginam decreti, ut non solum jam dicti Clerici, & illorum successores cum omnibus suis cohabitatoribus, sicut dictum est, habeant & teneant memoratam Ecclesiam cum omni sua pertinentia, juxta prefatum modum, sed etiam similiter omnes illi, qui in jam dicta Ecclesia ordinati fuerint, & comunem vitam ducere voluerint, & canonicè, sicut dictum est, vixerint, & obediènt mihi, meisque successoribus. Si quis autem Ordinarius (1) de sepe dicta Ecclesia deinceps in antea, Dei judicio, de hoc seculo migrarit, & talis Clericus inventus fuerit, qui moribus & officio utilis videatur predictæ Ecclesie,

A illum talem constituimus, & omni stabilitate confirmamus sine mala intentione ordinari a proprio Episcopo in loco defuncti, absque pretii vel ullius muneris acceptione. Sed si de his, que superius sunt numerati, aliquis ultra modum superbus contra suum Episcopum extiterit, & tertio admonitus secundum Domini preceptum, ab incepto malo non cessaverit, sit in potestate sui Episcopi faciendi de illo tali quidquid voluerit, tamen secundum precepta sanctorum Patrum. Ut autem hec nostra decreta & constituta, que de me & meis successoribus superius dicta sunt, firmiter in perpetuo maneant, volumus & decernimus, atque cum omni firmitate constituimus, ut nulli liceat, ea unquam malo ordine infringere, aut violare. Unde si quis Episcopus, aut quilibet magna, parvæque persona memoratam Ecclesiam cum omnibus rebus, que ibi sunt, aut quas in antea ibi Dominus dederit, atque cum omni pertinentia sua ab eo ministerio & opere, ad quod eam concessimus, subtraxerit, vel malo ordine tulerit, aut invaserit, seu de ordinatone Clericorum aliter, quàm dictum est, fecerit, componat auri optimi Libras centum, medietatem Camere Domni Papæ, & medietatem illis, quibus injuria illata fuerit, & insuper perpetuo anathemate irretitus, omni maledictioni subjaceat. Ut autem hec verius credantur, manu propria subscribentes, & Sigilli nostri pressione firmantes hanc paginam roborari decrevimus.

Definitio litis facta ab Hugone Vicecomite ex jussu Beatricis
Ducissæ Tusciæ. Anno 1077.

IN Christi nomine. Breve..... qualiter prope Civitatem Luca intus

Palatium..... toris presentia bonorum Judicum, & honestorum virorum, qui sub-

(1) Idest Canonicus. Mediolanensis Metropolitanæ Canonici eodem adhuc nomine donantur.

subleguntur..... contestabitur inter
 Abbatem de Campo Maggiore, &
 generationem de Lopis de terra, que est
 in Veclano, atque in ejus coherentibus &
 finibus. Cum diu predicta lis ventilata
 fuisset, nec ad finem deduceretur, ad hoc
 decesserunt, & ambe partes uno consensu
 laudaverunt, ut jurejurando ipsa lis
 finem acciperet. Tunc Comitissa Bea-
 trix (1) vice sua reliquit in eodem
 placito Ugonem Vicecomitem Pisanum ad
 diffiniendam ipsam litem, quia homines
 de Veclano erant de sua potestate, &
 eos bene noverat judicare, & quorum
 fides recipere vel non recipere posset.
 Tunc elegit duos viros bone fidei Boni-
 thum & Johannem, & tactis sacrosan-
 ctis Evangeliiis juraverunt, quod de il-
 la terra, unde lis erat inter Abbatem
 de Campo Maggiore & generationem de
 Lopis, hoc, quod per veritatem sciretur,

A recordaretur publice in presentia Ugonis
 Vicecomitis, quando eos inquireret. In-
 quisi sunt recordati in eodem Placito,
 quod sciebant, & audierunt, generatio-
 nem de Lopis habuisse ab Ecclesia San-
 cti Petri de Campo Maggiore de illa ter-
 ra, unde modo lis erat inter prefatum
 Abbatem & generationem de Lopis ad
 pensionem quatuor denariorum monstran-
 di & non dandi. Et hoc modo finita
 est lis presentia Guidi Judicis, & Sa-
 piibonis, Signoretii, Johannis, Sigefro-
 di, Judicibus, Sismundi Causidici Pi-
 sani, Uvalti, Hildibrandi, Benni, &
 reliquorum.

Anno Dominice Incarnationis Mille-
 simo Septuagesimo Septimo, Mense Ma-
 dio. Indictione XV.

C Ego Senjorellus Judex Domini Impo-
 ratoris ibi fui.

Charta Gerardi Episcopi, fundantis aut confirmantis Collegium Ca- nonicorum in Ecclesia S. Petri ad Vincula. Anno 1082.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi
 Dei eterni. Anno ab Incarnatione
 ejus Millesimo Octogesimo Secundo. Quo-
 tiens illa a fidelibus & religiosis viris
 postulamus, quae ab aequitatis ratione
 non discrepant, non solum a nobis non
 sunt prohibenda seu respuenda, verum
 etiam libentissime & desiderantissime
 concedenda. Et ideo quia secundum di-
 cta Sanctorum Patrum oportet, omnes
 Christiani nominis professores juste &
 pie vivere, maxime verè Sacerdotes &
 reliquos Dei Ministros, quibus Populus
 ejus commissus est, ut eorum exemplis
 exciteretur ad meliora; ego Gerardus san-
 ctae Pisanæ Ecclesiae Episcopus una
 Tom. IX.

D cum Clericis & fidelibus nostris, prae-
 vidi & disposui Deo annuente canonice
 ordinare Ecclesiam Sancti Petri, quae
 dicitur ad Vincula, sitam juxta hanc
 Urbem Pisanam juxta fluvium, qui Ar-
 nus dicitur. Quapropter in Dei nomine
 eligimus & ordinamus in ipsa Ecclesia
 Sancti Petri, quae est juris Episcopatus
 nostri, Corbum Presbiterum, & Pre-
 sbiterum Petrum, & alios religiose
 Clericos, qui eligendi erant priores eju-
 sdem Ecclesiae dispositione & Populi
 communi consensu, ut auctore Deo dein-
 cept in antea canonice seu regulariter
 vivant, prout opportunitas dederit, ju-
 sta qualitatem & possibilitatem ipsius
 loci,

B b

loci,

(1) Quae Tusciam diu rexit auctoritate Ducali. At illa praecedenti Anno 1076. vi-
 ta cesserat: quei ergo illius haec mentio? Fortasse pro Indict. XV. scriptum in authentico
 erat Ind. XII. neque enim superest nisi Apographum. Annus autem Pisanus 1077. nobis
 est 1076. Aut illa Hugonem Vicecomitem Judicem hujus causae delegerat Anno praes-
 cedenti, qui praesenti tantum sententiam tuit.

loci, canonice obediētes mihi, meisque successoribus. Quibus etiam ex nostra devotione largimur jam dictam Ecclesiam cum adjacenti sibi Cimiterio, & cum omnibus pertinentiis & adjacentiis suis, & cum terris, quas ego Girardus Episcopus nunc largitus sum. Quarum terrarum unum Mansum est situm in Ortucaria, medietas verò alterius Mansi in Cisanello, & una petia de terra in eodem loco, seo cum univērsis rebus, quae ipsi Ecclesiae modo pertinere videntur, aut in antea adquisitura est, quas ibi Dominus dederit. Eo videlicet ordine, ut ipsi & successores eorum cum omnibus secum habitantibus libere & quiete jam dictam Ecclesiam cum omnibus, quae praediximus, integre teneant & possideant, & ibi habitent, remota omni molestia & inquietudine nostra, nostrorumque successorum. Volumus enim & firmiter constituimus per hujus nostri paginam decreti, ut non solum jam dicti Clerici & illorum successores cum omnibus suis cohabitatoribus, sicut dictum est, habeant & teneant memoratam Ecclesiam cum omnia sua pertinentia juxta praefatum modum, sed etiam similiter omnes illi, qui in jam dicta Ecclesia ordinati fuerint, & comunem vitam ducere voluerint, & canonice, sicut dictum est, vixerint. Sed si de his, qui superius sunt numerati, aliquis ultra modum superbus contra suum Episcopum extiterit, & tertio admonitus secundum Domini praeceptum ab incepto modo non cessaverit, sit in potestate sui Episcopi faciendi de illo tali, quidquid volueris, tamen secundum praecepta Sanctorum Patrum. Ut autem haec nostra decreta & constituta, quae de me &

A de meis successoribus superius dicta sunt firmiter in perpetuo mancant, volumus & decernimus, atque cum omni firmitate constituimus, ut nulli liceat ea unquam malo ordine infringere, aut violare. Unde si quis Episcopus, aut quaelibet magna parvaque persona memoratam Ecclesiam cum omnibus rebus, quae ibi sunt, aut quas in antea ibi Dominus dederit, atque cum omni pertinentia sua ab eo ministerio & opere, ad quod eam concessimus, subtraxerit, vel malo ordine tulit aut invaserit seu de ordinatione Clericorum aliter, quam dictum est, fecerit, componat auri optimi Libras centum, medietatem Camerae Domni Papae, & medietatem illis, quibus injuria illata fuerit, & insuper perpetuo anathemate irretitus, omni maledictioni subiaceat. Insuper etiam Clericis praedictae Ecclesiae ea, quae ex decimis secundum Canones eisdem competunt, firmiter concedimus. Ut autem haec verius credantur, manu propria subscribentes, & sigilli nostri impressione firmantes, hanc paginam roborare decrevimus.

D Gerardo, & Ugo germani filii Gerardi Comes, testes.

Uguicione, & Bonio, & Francardo, germani filii V-lane ibi fuerunt.

Ugo Judex filio Ildebrandi Teudicioni, testis.

Bonacio filio Marbi, Leo da Noce, & Uberto de Corona, testes, & alii plures.

E

Ego Gerardus omnium Episcoporum Sanctae Pisanae Ecclesiae infimus Episcopus, in hoc decreto, a me facto, subscripsi.

Fundatio Monasterii S. Rufuri, facta a Gerardo Episcopo Pisano.
Anno 1084.

Gerardus, Dei gratia Pisanorum Episcopus, superne miserationis respectu ad hoc Ecclesiarum curam suscepimus, ut omnium Deo servientium sollicitudinem habeamus, & libramine equitatis omnibus in necessitate positis, quantum Deo donante possumus, subvenire debeamus. Unde notum sit cunctis nostris fidelibus, qui Ecclesiam Sancti Rufuri (1), quae pertinet Ecclesiae & Piscopatus Sanctae Mariae, & est fundata & difficata prope littora maris, & juxta flumen Arni, quam ego Gerardus Dei gratia Pisanus Episcopus Monasterium Monachorum esse constituo, ejusque regimen & primatum praedictae Ecclesiae concedo. Nos quasi quodam privilegio amoris, sub nostrae curae studio, & successorum nostrorum esse constituo, & omnia, quae ad eandem Ecclesiam pertinent aut pertinebunt, stabilimus sub nostrae tutelae defensione. Constituo itaque auctoritate nostra regimini ejusdem Ecclesiae Sancti Rufuri, ut tam ipsa, quam quaecumque ei successerit, habeat potestatem omnia bona praedictae Ecclesiae regendi & gubernandi secundum Regulam Sancti Benedicti, & quidquid eidem Ecclesiae antiquitus legaliter pertinuit, sive quae ad praesens possidere videtur, aut quae in antea legaliter acquireret, & quae ego Gerardus Episcopus misericorditer concedo, scilicet Ecclesiam unam, cui vocabulum est beati Sancti Trovis, cum omnibus rebus, quae ad eandem Ecclesiam pertinent, quam sub regimine praedicti Sancti Rufuri esse constituo, cum una integra petia de terra, ubi Silva & terra culta & agrestis, ubi praedi-

Actae Ecclesiae sunt constructae & difficatae, quae unum caput tenet in fossa, quae dicitur Salavia juxta tumulum Marchionis, aliud caput in praedicto flumine Arni, latus unum in mari, aliud latus tenet in Barbaricini, quae similiter pertinet supra scripto Episcopatu. Et similiter concedo quartam portionem de una petia de terra, quae nominatur Barbaricini tam culta, quam agrestis, cui cohaeret ab uno capite terra, quae dicitur Petialonga, ex altero vero capite cohaeret fossa Cucci, latus unum in palude, alterum latus habet in flumine Arni. Omnibus istis terris & rebus & cum jam dicta Ecclesia habeant & fruantur absque nostra & omnium nostrorum successorum calumnia tam ista, quam & quaecumque nos in antea dabimus, aut nostri successores, vel quilibet homines. Haec igitur omnia, quae hujus praecepti, decretique nostri pagina continet, secundum scriptum tenorem illesa servanda omnino fore decernimus. Si quis vero Episcoporum, Clericorum, Judicum, ac Secularium personarum hanc constitutionis nostrae paginam agnoscens, contra eam venire temptaverit, reum se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & nisi illa, quae male ablata sunt ab illo, restituerit, vel digna poenitentia illicita acta deserverit, a Sacratissimo Corpore & Sanguine Domini nostri Jesu Christi alienus fiat, atque in aeterno examine distinctae ultionis subiaceat, & us in praesenti ultione non careat. Constituo atque spondeo, ut si ego vel mei successores de omnibus istis rebus injuste tulerimus, vel aliqua ejus bona inva-

B
C
D
E

(1) Fortasse Lusorii, ut in Charta subsequenti ad Annum 1098.

seruias, nisi iuste emendaverimus, si inquisiti fuerimus, quod componere debeam ego, vel mei successores, penam auri optimi Libras centum. Cunctis autem eidem loco iustitiam servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus & hic fructum bonae actionis percipiant, & apud districtum Judicem praemia aeternae pacis inveniunt.

Gerardus indigne Pisanorum Episcopus, in hoc decreto a me facto subscripsi.

A Signa ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Rainerii filii quondam Sichieri, & Oddi quondam Bulgari, & Uberti quondam Rainerii, Germundi quondam Sicherii testium.

Hoc factum est Anni Domini Millesimo Octuagesimo Quinto, Tertio Idus Martii, Indictione Septima.

B Ego Marignanus Notarius Domini Regis, post traditam complevi & dedi.

Daiberti Archiepiscopi Pisani Charta, per quam in sacrificiis & orationibus commendandos jubet Fabros, qui se liberales praestant erga Operam, sive Fabricam Pisanae Ecclesiae. Anno 1094.

IN nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Amen. Quoniam pietatis officio congruit, iustis humilium supplicationibus prebere assensum, & equitatis est, summe in Domo Dei Prelatos providere, ut quorum carnalia metunt, his sua impertiant spiritualia; ideo ego Daibertus gratia Dei Metropolis Pisanae Civitatis Archiepiscopus (1), una cum meis Fratribus, Sanctae Mariae Dei Genitricis Canonicis, iterum atque iterum Fabrorum humillimis supplicationibus impugnatus atque devictus, quia sponte se nobis obligaverunt, daturos Missa Sanctae Mariae ad Operam Solidos viginti per unumquemque annum Pise, antequam fabricandi causa discederent: concessi atque disposui, ut eorum nominibus, in Libro Missarum nostrae Matris Ecclesiae Sanctae Mariae conscriptis, semper inter ipsa sacra Missarum solemnia, ipsorum memoria fieret a Sacerdotibus pro salute animarum & corporum, quamdiu sue promissionis vellent

C servare in nullo imminutum propositum. Item concessimus & disposuimus eadem de causa, ut si quid in divinis officiiis & ministeriis intermissis effenderint infirmitate vel alia necessitate impediti, nostris orationibus adjuventur. Haec eadem certis etiam omnibus Fabris concedere sumus parati, qui se nobis, sicut designatum est, obligabunt, atque persolvent. Quod si spontanea fecerint, us de Dei misericordia speramus, atque confidimus, omni tempore, Sanctae Mariae patrociniiis muniti, nostris etiam adiutis orationibus, se promississe & persoluisse gratulabuntur. Item constituimus, ut praedicti Fabri ad fabrilis negotia exercenda libere eant, & in fabricis manent, & ad propria seculare redeant, ut nullus potens, vel impotens nostri Archiepiscopatus eos persuriet, vel violenter aliquid ab eis extorqueat. Quod si forsè fecerit, nisi infra viginti dies emendaverit, postquam inquisitus fuerit vel ab Ecclesia ista, aut ab Operario, sive

(1) Quare videas, minime ambigendum, quin Metropolitanano honore decorata jam fuerit Ecclesia Pisana.

sive ab hujus Civitatis Consulibus (1) A qui pro tempore fuerint, nos ex auctoritate Spiritus Sancti, & Beatissime Marie Virginis Domine nostre, & Sanctorum Patrum, & consilio nostrorum Fratrum, cum excommunicamus, anathematizamus, & a Sancte Matris Ecclesie gremio perpetualiter segregamus.

Hoc factum est Anno Dominice Incarnationis Millesimo Nonagesimo Quinto, Tertio Nonas Octobris, Indictione Tertia, presensia Guidonis Archidiaconi, Benthonis Primicerii, Uberti Presbiteri & Vicedomini, Ugonis Presbiteri & Custodis, & ceterorum Canonici-

corum, & Lamberti Judicis, Lamberti filii quondam Speciosi, Rainerii, & Sichevii quondam Sichevi de Matto, Henrici quondam Gulielmi de Siephano, & multorum aliorum bonorum hominum.

Ego Daibertus, Dei gratia Pisano Ecclesie Archiepiscopus subscripsi.

Ego Benseo Primicerius, factum confirmans, subscripsi.

Ubertus Presbiter, & Vicedominus laudando subscripserunt.

Ego Ugo Presbiter & Custos subscripsi.

Presbiter Albertus laudando subscribo.

Ego Albertus Diaconus subscribo.

Confirmatio Monasterii Sancti Luforii, facta a Daiberto Archiepiscopo Pisano. Anno 1098.

Quoniam justis petitionibus dari oportet consensum, idcirco in Dei nomine ego Daibertus Sanctae Pisanae Ecclesiae Archiepiscopus, precibus tuis annuens, o venerabilis famula Christi, Dona Grima, verè Sanctimonialis Dei, Monasterium Sancti Luforii, situm tali loco, ordinatum quondam a decessore nostro Donno Gerardo Episcopo, in alodio suprascriptae Pisanae Ecclesiae, secundum dispositionem beati Benedicti Abbatis ad servitium Dei, & honorem beati supranominati Luforii, ordine, dispono, confirmo, quatenus a presenti tempore Abbatibus, ibi per tempora praeponeudis, liceat cum Congregationibus suis quiete vivere, & sine aliorum molestationibus Cenobiticae vite operam dare. Non ergo liceat cuicumque, Ecclesiasticam vel Secularem dignitatem amministranti, Abbas praedicti Monasterii, vel Monachos ejus inquietare, vel de proposito suo dimovere, vel res, quas nunc possides, vel in futuro juste possi-

debit auferre, vel diminuerre, aut exinde suprascriptos Abates vel Monachos divestire. Salvo tamen jure ac potestate Archiepiscopo praenominatae Sanctae Ecclesiae, si culpa exegerit, in Abbate canonice vindicare, & prout res exegerit, emendare. Si quando autem contigerit, Abbatem in praenominato Monasterio debere eligi, quem comuni consensu congregatio Fratrum eligere voluerint, eligendi liberam habeant facultatem, tamen cum consilio Archiepiscopi, cum post hoc ordinandum sibi Abbatem a Pisano Archiepiscopo canonica subjectione cum omni devotione respiciant. Nullus eis invitis praeponatur, nisi, quod absit, personam consentientem, uti is eorum eligere contendat, quos Archiepiscopus sapienter corrigat, & ad viam salutis canonice reducat. Neque de alia congregatione eis quisque praeponatur, nisi, quod absit, nullum in eodem Monasterio ad id officium conveniens reperiat. Si quis igitur hanc devotionis nostrae

(1) Hinc habes, Civitatem Pisanam jam Consulis uti coepisse: quae indicant Urbem illam jam Reipublicae formam accepisse.

nostrae formulam cognoscens, eam in aliquo corrumpere aut temerare praesumpserit, eum a Corpore & Sanguine Dei & Domini nostri Jesu Christi segregatum excommunicatumque maledicimus & anathematizamus, & nisi digna satisfactione emendaverit, anathemate maranata condemnamus. Hanc nostrae devotionis dispositionem pro remedio animarum omnium praedecessorum & successorum nostrorum, & pro salute animarum nostrarum confirmamus, & proprio sigillo nostro insigniri iussimus.

Hoc factum est in camera ejusdem Archiepiscopi, Anno Dominicae Incar-

A nationis ejus Millesimo Nonagesimo Nono, Nono Kalendas Augusti, Indictione Sexta.

Ego Daibertus Pisanae Ecclesiae servus hanc nostrae constitutionis paginam subscribendo firmavi.

Ego Lombardus sanctae Romanae Ecclesiae Subdiaconus interfui & subscripsi.

B Ego Bentho Primicerius interfui & subscripsi.

Ego Presbiter Ugo & Custos subscripsi.

Ego Marignanus Notarius Domni Regis, ex iussione praedicti Domni Archiepiscopi, scripsi.

Daiberti Archiepiscopi Pisani Charta, per quam Hugonem constituit Abbatem in Monasterio S. Luxorii. Anno 1098.

..... supernae miserationis respectu ad hoc Ecclesiarum curam suscepimus, ut omnium Deo servientium solitudinem habeamus, & libramine acquiritatis omnibus in necessitate positis, quantum Deo donante possumus, subvenire debeamus. Unde notum sit cunctis nostri fidelibus, quod Ecclesia Sancti Luxorii, quae pertinet Ecclesiae Archiepiscopatus Sanctae Mariae, & est fundata & edificata prope litore maris, & juxta flumen Arni, quam ego Daibertus, Dei gratia Pisanus Archiepiscopus Monasterium Monachorum esse constituo, ejusque regimen & primatum Ugoni..... edo, nos quasi quodam privilegio amoris sub nostrae curae studio & successorum nostrorum esse constituo, & omnia, quae ad eandem Ecclesiam pertinent, aut pertinebunt, stabilimus sub nostrae tutelae defensione. Constituo itaque auc..... regimen eidem Ecclesiae Ugoni Abbati, ut tam ipse, quam quaecunque..... successerit, habeant potestatem omnia bona jam dictae Ecclesiae regendi & gubernandi

C secundum Regulam Sancti Benedicti, & quidquid eidem Ecclesiae antiquitus legaliter pertinuit, sive quae ad praesens possidere videtur, aut quem in antea legaliter adquiseret, & quem ego Daibertus Archiepiscopus misericorditer concedo, scilicet Ecclesiam unam, cui vocabulum est beati Sancti Turpis, cum omnibus rebus, quae ad eandem Ecclesiam pertinent, quam sub regimine praedicti Sancti Luxorii esse constituo, cum una integra portio de terra, ubi Silva, & terra culta & agrestis, ubi praedictae Ecclesiae sunt constructae & aedificatae, quae unum caput tenet in Fossa, quae dicitur Salaria iuxta tumulum Marhionis, aliud caput tenet in praedicto flumine Arni, latus unum tenet in mari, aliud latus tenet in Barbaricini, & quantum in praedictis finibus jure proprietario pertinere videtur..... Archiepiscopatus Sanctae Mariae. Et similiter concedo..... Ecclesiae Archiepiscopatus Sanctae Mariae de una portio de terra, quae vocatur Barbaricini tam culta, quam & agrestis, cui

..... capite, quae dicitur Petialonga, & ex alio vero capite ..... Fossa Cucii, latus unum in padulo, alterum vero latus habet in flumine Arni. Omnibus praedictis terris & rebus, & cum jam dicta Ecclesia habeant & fruantur absque nostra, & omnium nostrorum successorum calumnia tam ista, quam & quaecunque nos in antea dabimus, aut nostri successores, vel quilibet homines. Haec igitur omnia, quae hujus praecepti, decretique nostri pagina continet, secundum scriptum tenorem illaesa adque servanda omnino fore decernimus. Si quis vero Episcoporum, Clericorum, Judicum, hac Secularium personarum, hanc nostrae constitutionis paginam agrosens, contra eam venire temptaverit, eum se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & nisi illa, quae male ablata ab illo, restituerit, vel digna penitentia illicita acta deflexerit, a sacratissimo Corpore & Sanguine Domini nostri Jesu Christi fiat, atque in eterno examine districtae

A ultionis subjaceat, & ut in praesenti ultionis non careat. Cunctis autem eodem loco justitiam servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus & hic fructum bonae actionis percipiant, & ad pium districtum Judicem praemia aeternae pacis inveniant.

B Anno Dominicæ Incarnatione ejus Millesimo Nonagesimo Nono, Nono Kalendas Augusti, Indictione Sexta, hoc factum est infra Claustra Sanctae Mariae.

Ego Daibertus Pisanae Ecclesiae Servus, hanc nostri privilegii paginam subscribendo firmavi.

C Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Gualandelli filius Gualandi, & Sicebrius filius quondam Siceri, & Lambertus quondam Gualfredi, & Albertini quondam M. li, & Raimundi quondam Erminghi, & Pandulfi quondam Gerardi, testium.

Ego Marignanus Notarius Domini Regis, ex iussione jam dicti Archiepiscopi Domini Daiberti hoc decretum scripsi.

Constitutio Morgincap, sive donatio propter Nuptias, facta Bertae ab ejus viro Cara-cosa. Anno 1099.

I N nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Mille Nonagesimo Nono, Tertio Nonas Augusti, Indictione Septima. Manifestus sum ego Cara-cosa, filius quondam Vuidi, quia per unum scriptum, secundum Legem in Morincap, dare video tibi Berta dilecta & amabile conjuce mea, & filio Botrioni, quartam portionem integram de hominibus casis & terris & rebus, vel substantiam meam ideo tam de casis, & rebus donicatis, quam & de casis & rebus massariicis cum fundamentis & hominem edificatis, vel universis fabricis suis, seu de curtis, hortis, terris, vineis, olivis, sil-

D vis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, seu de movile vel immovile, seu qui semoventibus tam de servos, quam & de ancillis meis, sive de notriminibus meis, majores vel minores, de quacunque res, ubicunque in qualibet locis vel vocabulis ubicunque abere & possidere viso sum, & mihi per quacunque ordinem leibus est pertinentes, aut pertinere debent, tam ex jura parentum meorum, quam & de adquisito mee, quem modo abea & possideo, vel quod innante ad Deo aiubante leibus adquisiero, ut dixi, de hominibus quarta portionem abea tu jam nominata Berta dilecta & amabile conjuce mea

in *Movinap* sequenter Edidit *painan* ante parentes & amicos, ut in te firmiter permaneat, ut in futuro pro a causa perjurio non percurrat, & per confirmationem, quia in tali hordinem scribere rogavi *Sifredus Notarius Domni Imperatoris*.

Actum Monte Pisano.

Signum † manus *suprascripti Caracose*, qui unce scriptum fieri rogavi.

Ego *Flasperus* *Judex* & *Missus* *Domni Imperatoris* subscripsi.

Signa † † † † manuum *Benedicti filius* quondam *Jonii*, & *Sifmon-*

A do filio *Bonii*, & *Ildebrando* quondam *Jundi*, & *Homodsi filio Benedicti*, testium.

Ego *Sifredus Notarius Domni Imperatoris* post traditam complevi & dedi.

Suprascripti Caracose promissio in te *Botirione*, quod non abes appariscere, nec meo dato, nec meo facto, nec de genitoribus meis, nec de genitrice mea, de *suprascripta* quartam portionem, que superius legitur, a pena arietum obtinuum *Libras centum* ad *suprascriptos* testes.

Concordia inter *Hugonem* & *Lotharium Comites*, filios *Uguiccionis* quondam *Marchionis*, & *Bentium Priorem Ecclesie* *S. Mariae de Fine*. Anno 1104.

IN nomine Domini nostri *Jesu Christi*, Dei eterni. Anno ab *Incarnatione* ejus *Millesimo Centesimo Quinto*. ipsa die *Kalendas Junii*, *Indictione Duodecima*. Manifesti sumus nos *Ugonem* & *Loterium Comiti*, filiis quondam *Ughiccionis* (1), qui fuit similiter *Comite*, quia tu *Bentio*, *Prior de Ecclesia Dei*, & *beate Sancte Marie*, que dicitur a *Fine*, dedit mihi merito *Angelo Presbitero* pro tua persona anulum unum de auro. Preteream per unce repromissionis paginam repromissimus tibi, ut damodum in anteam nos, neque nostro herede, neque nostro *Misso*, neque nostra summissa personam, non offendimus tibi, neque ad tuos successores, de casis & terris, que fuerunt quondam *Vuidi de filius* quondam *Raginerii*, & sunt posito in loco & finibus *Petrulo*, & *Monte Morone*. Que ad predicta *Ecclesia* inde non offendimus per nullo modo ingenium. Unde repromissimus nos, qui supra *Ughonem* & *Loterium germani*, una cum nostris heredibus tibi,

C qui supra *Bentio Prior* de *suprascripta Ecclesia*, vel ad tuos successores; & si taliter non fecimus & non adimpleverimus, sicut supra promissimus per collibet ingenio, spondemus nos, qui supra, germani una cum nostris heredibus componere tibi, qui supra *Bentio Prior*, vel ad tuos successores, aut eisdem homini, qui unce promissio per manibus abuerit, & eum nobis cspstenderint, pena arietum obtinuum *Libras vinti*, quia in tali hordinem scribere rogavimus *Sifredus Notarius Domni Imperatoris*.

Actum *Pisa*.

Signus † † manus *suprascriptorum* de *Ugonem* & *Loterium germani*, qui unce promissio fieri rogaverunt.

E Signus † † † manus *Bernardi filius* quondam *Rotti*, & *Viviano* quondam *Vuidi*, & *Germondo* quondam *Gerardi*, testium.

Ego *Sifredus Notarius Domni Imperatoris* post traditam complevi & dedi.

Pa-

(1) *Ughiccionis*, qui non solum fuit Comes, sed etiam *Marchio Tusciae*,

Paschalis II. Papae Bulla pro Benedicto Abbate Monasterii
S. Salvatoris in Moxi. Anno 1106.

Paschalis Episcopus, servus servorum
Dei, dilecto filio Benedicto Ab-
bati Monasterii Sancti Salvatoris,
quod situm est in loco, qui Moxi
dicitur, ejusque successoribus regulariter
promovendis in perpetuum. Pie postula-
tio voluntatis effectum debet proeque-
nter compleri, quatenus & devotionis sinceritas
laudabiliter enitescat, & utilitas
postulata vires indubitanter assumat.
Quia igitur dilectio tua ad Sedis A-
postolice portum confugiens, ejus tuitio-
nem devotione debita requisivis, nos
supplicationi tuae clementer annuimus,
& beati Salvatoris Monasterium, cui
Deo auctore presides sub tutela Aposto-
licae Sedis excipimus. Per praesentis igi-
tur privilegii paginam Apostolica au-
thoritate statuimus, ut quaecunque pre-
dia, quaecunque bona possessione legitima
ad idem Monasterium in presentiarum
pertinere videntur, sive in futurum lar-
gente Domino, concessione Pontificum,
liberalitate Principum, vel oblatione fi-
delium, iuste & canonice poterit adipi-
sci, firma tibi, tuisque Successoribus,
& illibata permantant. In quibus haec
propriis visa sunt nominibus exprimen-
da, videlicet Ecclesiam Sanctae Mariae
cum portione Curtis Dolie: Ecclesiam
Sancti Laurentii cum portione Curtis
Rafiniane: Ecclesiam Sancti Fridiani,
& Sancti Nicolai cum portione Calalis
Instuli: in Podio Ecclesiam Sanctae
Mariae: in Paterno Ecclesiam Sancti
Michaelis. Decernimus ergo, ut nulli
omnino hominum liceat idem Cenobium
temere perturbare, aut ejus possessiones
auferre, vel ablatas retinere, minuere,
vel temerariis vexationibus fatigare; sed
omnia integra conserventur eorum, pro

Tom. IX.

A quorum sustentatione & gubernatione
concessa sunt, usibus omnimodis profu-
tura. Obeunte te nunc ejus loci Abba-
te, vel tuorum quorumlibet Successorum,
nullus ibi qualibet surreptionis astutia
sive violentia preponatur, nisi quorum Fra-
tres comuni consensu, vel Fratrum pars
consilii sanioris, vel de suo vel de a-
lieno, si oportuerit, collegio providerint
eligendum. Sane sepulchram ejusdem lo-
ci omnino liberam esse decernimus, ut
eorum, qui illic sepeliri deliberaverint,
devotioni & extreme voluntati, nisi
forte excommunicati sint, nullus obstet.
Nec Episcopo facultas sit, aut Mona-
sterium ipsum, vel Ecclesias praeter cul-
pam interdicere, aut novis exactionibus
praegravare. Porro laborum ipsorum De-
cimae praeter quarumlibet personarum con-
tradictione vobis concedimus possidendas.
C Si qua enim Ecclesiastica, Secularisque
persona hanc nostrae constitutionis pagi-
nam sciens, contra eam venire tempta-
verit, secundo, tertiove communita, si
non satisfactione congrua emendaverit,
potestatis, honorisque sui dignitate ca-
reat, reamque se divino iudicio existere
de perpetrata iniquitate cognoscat, &
D a sacratissimo Corpore ac Sanguine Dei
& Domini Redemptori nostri Jesu Chri-
sti aliena fiat, atque in extremo exa-
mine districtae ultioni subjaceat. Cunctis
autem eidem loco iusta servantibus, sit
pax Domini nostri Jesu Christi, quate-
nus & hic fructum bonae actionis per-
cipiant, & apud districtum Iudicem
premia eterne pacis invenient. Amen,
E amen, amen.

Ego Paschalis Catholicae Ecclesiae
Episcopus subscripsi.

C e

De

Datum Florentiae per manum Johannis Sancte Romane Ecclesie Diaconi Cardinalis ac Bibliothecarii, Terriode-

A cimo Kalendas Octubris, Indictione Decimaquinta, Incarnationis Dominicae Anno Millesimo Centesimo Sexto.

Charta, per quam Hugo Comes, filius quondam Uguicionis Comitis, vendit portionem bonorum Girardo Abbati Monasterii S. Benedicti de Morrona, cum pacto recuperandi. Anno 1109.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Nono, **¶** Idus Aprilis, Indictione Secunda. Manifestus sum ego Ugo Comes filius quondam Uguicionis Comitis, quia per hanc cartam vendo & trado Ecclesie & Monasterio Domini, & Sanctae Mariae, Sanctique Benedicti, quae est constructa & edificata prope Morronam, in qua Girardus gratia Dei Abbas & Rector consistere videtur, videlicet medietatem integram de tota mea portione de Aquisiana Curte cum alia medietate de tota mea portione de Castello, quot nominatur Vivarium, cum tota virtute & eorum districtu, & cum omni jure & habitationibus, seu omni earum pertinentia, excepto & antipono Castellum de Sancta Lucia cum Curte ejusdem Castelli. Predictam vero integram medietatem de mea portione de suprascripta Aquisiana Curte & de suprascripto Castello de Vivario cum omnibus Casis & Cassinis seu Casalinis, simulque terris & rebus vel substantiis meis. Ideo tam de Casis & rebus dominicatis, quam & de massariciis cum fundamentis & omnibus edificiis, vel universis fabricis earum, seu cum curtis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, sive de mobilibus vel immobilibus, seuque se moventibus, sive de anneximibus meis majoris vel minoris, de quibuscunque rebus & ubique in qualibet locis vel vocabulis,

B & ubicumque habere & possidere visus sum infra suprascriptam Curtem, & suprascriptum Castellum, & mihi per quemcumque bordinem legibus sunt pertinentes, aut in antea pertinere debentur tam de jure parentum meorum, quam & de acquisito meo, quomodo habeo & possideo, vel quot in antea Deo adjuvante legibus adquisiero, infra suprascriptam Curtem, & suprascriptum Castellum, una cum omnibus cartis & brevibus, seu judicatis, vel quibuslibet literarum scriptionibus, quante & quales in me misse aut date sunt, vel pertinentes, aut undecunque esse inventiuntur, ut dictum est, suprascriptam medietatem de tota mea portione de suprascripta Curte & de suprascripto Castello, in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus earum, tibi suprascriptae Ecclesie & Monasterio integram medietatem vendo & trado. Pro qua nostra venditione & traditione recepi meritum ab Gerardo Abate & Rectore suprascriptae Ecclesie unum par pellium in pefinito. Unde repromitto ego, qui supra Ugo Comes, una cum meis heredibus tibi suprascriptae Ecclesie, cuiusque Rectoribus, aut eidem homini, cui vos suprascriptam meam venditionem & traditionem dederitis vel habere decreveritis, ut si nos vobis eam aliquando tempore in aliquo exinde intentionaverimus, aut retolli vel subtrahi quaesierimus nos, vel ille homo, cui nos eam dedissemus aut dederimus, per quoslibet

liber ingenium, & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondimus nos vobis componere suprascriptam meam venditionem in duplum in serquido loco sub estimatione qualis tunc fuerit. Sic tamen si nos exinde auctores nec defensores questii non fuerimus, licentiam habeatis absque nostra persona, si vestra fuerit voluntas exinde causam agendi, responsum reddendi, finem ponendi, modis omnibus vobis eam defendendi cum Carta ista vel qualiter juxta legem melius potueritis, & in tali horaine hanc Cartam Guilonem Notarium sacri Palatii scribere rogavimus.

Habum Pancule juxta Ecclesiam Sancti Petri infra Plebe de Cellule in Comitatu Valterrano.

Signum ✠ manus suprascripti Ugonis Comitis, qui hanc Cartam fieri rogavit.

Signa manuum ✠ ✠ ✠ Gerardi filii quondam Ugonis, & Henrici filii quondam Villani, & Ugonis filii suprascripti Gerardi, testium.

Guido Notarius sacri Palatii post traditam complevit & dedit.

Ista Carta facta est eo tenore, quod ego, qui supra Ugo Comes legitimi-

A mum filium vel filiam habuero, & nos tibi suprascripte Ecclesie & Monasterio, aut Rectori ad utilitatem ipsius Ecclesie per nos, aut per Missos nostros reddidimus Libras quadraginta de bonis Denariis expendibiles de moneta de Luca, suprascripta Carta sit inanis & vacua, & in nostra deveniat potestate. Et dum ego legitimum filium vel filiam habuero, & forsitan ipsas Libras de bonis Denariis expendibiles de Moneta de Luca vobis reddere non potuerimus, aut noluerimus, tunc statim prefata Ecclesia habeat istam medietatem predictae rei, donec nos, vel noster Missus predictas Libras de bonis Denariis eidem Ecclesie & Monasterio reddiderimus. Et si ego sine legitimo filio vel filia mortuus ero, vel si habuero, & ante legitimam etatem sine legitimo filio vel filia mortuus fueris, tunc volo & irrevocabiliter firmo, ut omnia, que super leguntur, cum alia medietate de ista Curia & isto Castello, quam in mea reservavi potestate, sine jure proprietaria suprascripte Ecclesie, nomine oblationis, pro remedio anime mee & parentum meorum absque omni calumnia.

Venditio Castellii & Curtis de Montemaximo, facta a filiis Ubaldi, Petro Episcopo, & Consulibus Pisanae Civitatis. Anno 1109.

IN nomine Sancte & Individue Trinitatis. Anno Incarnationis Domine Millesimo Centesimo Decimo, Tertio Idus Decembris, Indictione Tertia. Manifesti sumus nos Lambertus & Wilicione atque Rainulfus, germani filii quondam Ubaldi, nec non & Gajdia uxor suprascripti Lamberti, & filia quondam ..... & Armellina uxor

E suprascripti Wilicioni, & filia quondam Raineri, ubi interesse videtur nesciam Boni, Judicis sacri Palatii Lateranensis, a quo secundum leges interrogate, & cognite sumus, nullam pati violentiam, sed pura & integra nostra bona voluntate secundum ead. paginam, comuniter & legitime dato consensu, per hanc cartulam vendimus

& tradimus vobis Petro (1) Episcopo
 sancte Pisane Ecclesie, & Ildebrando,
 atque Gerardo, Teperto, & Leoni
 Consulibus Pisanis, & Widoni, at-
 que Rainerio, germanis filiis quondam
 Rainerii, Castellum & Pojum de Mon-
 temaximo, qui dicitur Ortale, cum Cur-
 te ejus, & cum omnibus rebus & per-
 tinentiis ad eundem Castellum & Po-
 jum, & Curtem pertinentibus. Ut om-
 nia, que superius leguntur, cum infe-
 rioribus & superioribus, seu cum fini-
 bus & ingressibus suis, & cum omni
 jure & actione sua, sit in potestate
 vestra, qui supra Episcopo, & Consu-
 libus, atque germanis proprietario jure.
 Quam nostram venditionem si nos, qui
 supra, jugales, & jam dicto Rainul-
 fo, vel nostri heredes, sive cui nos de-
 dissemus, aut dederimus, retellere vel
 minuere querimus per aliquod inge-
 nium tibi, qui supra Episcopo & Con-
 sulibus atque germanis, vel vestris he-
 redibus, aut cui vos eam dederitis, vel
 habere decreveritis, & eam vobis ab
 omni homine defendere non potuerimus,
 & non defensaverimus, spondemus nos
 vobis componere suprascriptam nostram
 venditionem & traditionem in duplum
 in serquido loco sub estimationem, qua-
 lis tunc fuerit. Unde a vobis qui supra
 germanis, & ab Ildebrando Judice pro
 persona Episcopi, & ab Ildebrando &
 Teperto Consulibus anulum aureum pro
 personis vestris, & predictorum Consu-
 lum recepimus in presenito. Et in tali
 ordine hec scribere rogavimus Ubertum
 Notarium.

Actum in Burgo suprascripti Ortalis.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ suprascripto-
 rum jugalium, & jam dicti Rainulfi,
 qui hanc cartulam comuniter & consen-
 sientes rogaverunt fieri.

A Ego Bonus sacri Lateranensis Palatii
 Judex interveni.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ma-
 num Gerardi Vicecomitis filii quondam
 item Gerardi Vicecomitis, & Petri quon-
 dam Alizonis, & Arbi quondam Ma-
 rignani, & Leonis de Vicedomino, &
 Heinrici, & Rodulfi germani quondam
 Walfredi, & Alberti quondam Lan-
 franchi, testium.

B Ego Ubertus Notarius post tradita
 complevi & dedi.

Ista Cartula facta est eo tenore, quod
 si predicti germani Wido & Rainerius,
 aut eorum Missus, postquam nos per bo-
 nam fidem jurabimus de Predio de Pan-
 dojano, parati fuerint dare & persol-
 vere ab his Kalendis Januariis proxime
 venturas, nobis predictis, vel ad Mis-
 so nostro, aut presato Archiepiscopo &
 Consulibus, honorum Denariorum Lucen-
 sium expendibilium Solidos quatuordecim
 millia, aut alias res, que nobis pla-
 ceant, aut per tres terminos, aut om-
 nes simul, ita tamen quod si predictos
 Denarios per tres terminos solverint,
 dent eos in potestate predicti Episcopi
 & Consulum. Si vero totos simul per-
 solvere parati fuerint, nobis exsolvant,
 aut Misso nostro. Qui si taliter parati
 facere fuerint, aut si per eos non stete-
 rit, vel factum fuerit, quominus id
 fiat, & nos nostram portionem de Pojo
 & Castello de Pandojano, cum nostra
 Curte de Parrana, cum omnibus perti-
 nentiis suis, & cum omni jure, & a-
 ctione, que nobis inde quocunque modo
 pertinent, per bonam fidem reddideri-
 mus, & eos in vacuam possessionem in-
 troduxerimus, & in potestate eorum pe-
 nitus deliberabimus, sicut in Cartula;
 quam nos eis fecimus, continetur, ista
 Cartula sit inanis & vacua, & in
 nostra

(1) Petro Episcopo, qui infra appellatur Archiepiscopus. Animadvertite, Castellum hoc venditari tam Archiepiscopo quam Consulibus. Id factum puto, aut quod eo tempore Archiepiscopus particeps erat regiminis temporalis in Pisana Civitate, aut quod haec acquirentur Operae Pisanae Ecclesiae. Quod & a subsequentibus Actis deduci posse videtur.

vostra deveniat potestate. Quod si taliter nobis parati facere fuerint, aut si per nos ullo modo steterit, vel aliquo nostro malo ingenio, vel fraude factum fuerit, quominus id fiat, nos aut predictam nostram portionem de Pojo & Castello de Pandojano, & Curtem de Parrana non reddiderimus, ut dictum est, habeatis vos predicti germani, vestrique heredes, aut cuicumque dederitis predictum Castellum de Ortale & Curte, nomine proprietario ad faciendum exinde quicquid volueritis absque omni calamnia. Videlicet si centum Solidos insuper nobis perexsolveritis, aut si per vos steterit, & eos consignatos deposueritis, & insuper venditionis Cartulam, quam fecimus, & ipsa traditio de Pan-

A dojano in vos firma & stabilis permaneat, & nullo unquam careat effectu. Hec omnia cum proprio firmavimus sacramento, & omni privilegio vel juri, quod nobis contra hec competere potuisset, renuntiamus. Nos etiam Castellum & Curtem predicti Ortalis a vos precario possidentes, spondimus nos nomine pensionis exsolvere Denarios sex in mense Augusti in vestra Curte de Montemaximo vobis, vel ad Misso vestro per nos, vel per Misso nostro, & alios sex Episcopo & Consulibus, & proinde ad defendendum, qui per manum tenes a pena quingentas Libras argenti optimi superscripto datare, meritum, & testes.

Venditio ejusdem Castelli & Curtis de Montemaximo, facta ab aliis condominis eidem Petro Episcopo & Consulibus Pisanis. Anno 1109.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Decimo, Tertio Idus Decembris, Indictione Tertia. Manifesti sumus nos Vuido, que Malaparisa vocatur, & Rainerius, que Pallo vocatur, germanis filiis quondam Rainerii, & Galdia mulier predicti Widi, & filia quondam Gerardi, & Suffia mulier predicti Rainerii, & filia Petri, quia comuniter & consentientes, ubi & secundum Lege interesse videtur nosria Uldibrandi Judicis, ad quod secundum Lege interrogate & cognite sumus nobis, quod nullam passimus violentiam, sed pura & integram bona voluntate sequenter etdicti paginam comuniter & consentientes, per hanc Cartulam venundamus & tradimus vobis Lanbeto & Guilicione & Rainulfo germanis filiis quondam Uraldi, & Petro Archiepiscopo Pisense, & Il-

C dibrando & Teberto Consulibus, idest Curtem & Castellum nostrum, quod dicitur Montemaximo cum..... pertinentiis & jacentiis, quae ad predicta Curte & Castellum est pertinentes vel aspicientes, ut dictum est, predicta Curte & Castellum, sicut superius leguntur, in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum accessionibus & ingressoras suas vobis eas comuniter & consentientes venundamus & tradimus, & per superscriptam nostram venditionem & traditionem recepimus meritum da predicto Guilicione..... pro persona fratrum suorum, & da Uldibrando Judice pro persona Archiepiscopi, & Consulum anulo uno de auro in prefinito..... qui supra jugalibus comuniter & consentientes, una cum nostris credibus vobis, qui supra germanis, & Archiepiscopus & Consulibus, vel ad vestris cred..... cui vos superscripta nostra

nostra venditionem & traditionem dederitis, vel abere decreveritis, ut si nos vobis eas aliquando tempore in alio exinde intencionaverimus, aut recelli vel suptragi quesierimus, nos vel ille omo, cui nos eas dedissemus, aut dederimus per quolibet ingenium. Et si nos exinde auctores dare volueritis, & eas vobis ab omnibus hominibus defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondimus nos vobis componere ista nostra venditionem & traditionem in duplum in ferquidem loco sub estimationem quales tunc fuerit. Sic tamen si nos exinde auctores nec defensores queere nec dare volueritis, licentiam habeatis apsq̄ue nostram personam, si vestra fuerit voluntas, causa exinde agendi, responsum reddendi, finem ponendi, modis hominibus vobis eas defendendi cum Carta ipsa, vel qualiter justa Lege melius potueritis, quia in tali ordine & Carta Albertus Notarius scribere rogavimus.

Actum loco & finibus Parrana infra ipso Castello.

Signa † † † † manuum supra scripti Widi, & Ruinerii germanis & Casae, & Susse jugalibus, qui communiter & consensientes ante Carta facti rogaverunt.

Signa † † † † † manuum Gerardis Vicecomitis & Athonis quondam Marignani, & Petri quondam Albiti, & Rodulfi quondam Walsedi, & Ildibrandi quondam Ildibrandi testium.

Ego Utebrandus Judex sacri Palatii Lateranensis interfui & subscripsi.

Ego Rainerius Causarum patrenus interfui & subscripsi.

† Ego Bernardus Causidicus interfui.

Ego Albertus Notarius Domini Regis post tradita compl. vi & dedi.

Ista Carta facta est eo timore, ut si nos, qui supra jugalibus vel noster Missus dederimus vobis & perrexerimus,

A qui supra filiis Ubaldi, vel vestro certo Misso ab is Kalendis Jenuarii proximo venturis usque ad alias Kalendas Jenuarii proxime venturas Libras septecentum de bonis Denariis expendibilis de Moneta de Luca, viginti Solidos per omnes Libras ractionatas, si taliter adimpleverimus & conservaverimus infra predictum constitutum, vel in valentes de terra, si placuerit vobis, qui supra filiis Uoaldi, vel si terra non placuerit, in bonis Denariis expensabilibus de Moneta de Luca, vel partem in terra, partem in Denariis, si vobis placuerit, ista Carta sit inanis & vacua, & in nostra deveniat potestatem. Et si nos, qui supra Wido & Rainerius germanis, vel nostris jugalibus, vel noster Missus, non dederimus & non perrexerimus vobis, qui supra filiis Ubaldi, vel certo Misso infra predictum constitutum suprascriptas septecentum Libras, vel in valentes de terra, si convenire nobiscum volueritis in totum vel in parte, vel si convenire de terra non volueritis, vel totum in terra aut in Denariis boni expendibilibus, & nos, qui supra jugalibus, non dederimus, & non perrexerimus vobis, qui supra, filiis Ubaldi, vel certo vestro Misso infra predictum constitutum supra dictas septecentum Libras, vel in valentes de terra, si convenire nobiscum volueritis in totum vel in parte, vel si convenire non volueritis, vel totum in terra, vel partem in terra, aut in Denariis boni expendibilibus, & nos qui supra jugalibus non dederimus & non perrexerimus vobis, qui supra, filiis Uoaldi illud pretium, sicut superius legitur, tunc exinde in antea abeatis & teneatis supra scripta Curtem & Castellum cum omnibus suis pertinentiis jure proprietario, ad faciendum exinde quidquid volueritis absque homni nostra, nostrorumque eorum contradictione.

Item facta est et Carta sub oc alio sinore, quod nos, qui supra Wido & Rainerius germani, & Galdia, & Susfa jugales, vel aliqua nostra summissa persona, non tollemus neque minuemus vobis, qui supra filiis, Ubaldi Castellum & Curte de Pandojano, & de Parrana, & eorum pertinentias; neque offendemus studiose ad vestram danrietatem. Et si ec vel ea, que scripta sunt, non observaverimus & non adimpleverimus, & vos, qui supra, filius Ubaldi dederitis nobis vel nostro Misso Solidos centum, & si recipere noluerimus, consignaveritis & deposueritis, tunc exinde in antea abeat & possideatis suprascriptam nostram Curtem & Castellum cum omnibus eorum pertinentiis jure emtoris seu nomine venditoris apsq̄que homni calumnia. Et si jus vel lex aliqua istis nostris conventionibus contraria inventa fuerint, illis renuntiamus in oc contractum adque respuimus, & de illis subdescendere volumus.

Suprascripto Rainerius per parabola Widoni fratri sui, & Galdie & Susfa uxorum suarum investivit, & in vacuam possessionem de predicto Castello pro Castello & Curte, & ejus pertinentiis misit Guilicionem filio Ubaldi, pro illo & pro suis fratribus, & pro Archiepiscopo & Consulibus, & ipse Guilicionem dejecit suprascriptum Rainerium de ipso Castello, & in vacuam possessionem remansit. Sic etiam per parabola suorum fratrum, & Archiepiscopi, & Consulium concessit precario istum Castellum cum Curte & ejus pertinentiis Widoni, & Rainerio germa-

A nis, ut per eos detineant, usque ad predictum constitutum, & eis, vel eorum Misso persolvant duodecim Denarios nomine pensionis in mense Augusto in Castello de Montemaximo, quod dicitur Ortale.

B Juramus nos, qui supra Wido & Rainerius germanis, & nostris uxoribus ad sancta Dei Evangelia, quod non apparebit ullum datum vel factum, vel obligatio aliqua, unde danietas deveniat predictis filiis Ubaldi, vel scripto, quod eis fecimus. Juramus etiam nos, & omnes Castellani de nostro Montemaximo, & ejus abitatores, quod si infra predictum constitutum ea, quae superius leguntur, non adimpleverimus, tunc exinde in antea non agemus neque causabimus neque intentionabimus predictum Castellum & Curtem contra filios Ubaldi, vel eorum credes, vel cui ipsi dederint, neque contra Episcopum vel Consules, set per bonam fidem eis concederemus, & nos predictis Castellanis virtutem non faciemus, ut hoc non observent. Juramus etiam nos, qui supra, germani, & nostre uxores, quod si taliter non adimpleverimus, & non observaverimus, non agemus, neque intentionabimus, neque molestabimus ullo modo filios Ubaldi de Castello de Pandojano ac Curte de Parrana, vel eorum pertinentiis, set eis in pace relinquemus.

E In repromissio de ista Carta post trasapto constituto ad defendendum, & quod per manum tenet ad penam argentum optimum Libras quingentas ad suprascripto Datate, & iurito, & testibus.

Obligatio facta ab Ubaldo, & Mathilda ejus Coniuge, Petro Pisano
 Archiepiscopo, Consulibus Pisanis, & Operariis Ecclesie
 Pisanæ, de servando ad eorum opus Castello
 & Podio Ripafractæ. Anno 1110.

IN nomine Domini Dei viventis. Breve ad memoriam..... & securitate, quam Ubaldo filius quondam Sismundi fecit Petro Pisano Archiepiscopo, suisque successoribus & Operariis (1) Sancte Marie, & Pisanis Consulibus, ad utilitatem predictæ Ecclesie, & Pisani Populi in perpetuum. Convenit siquidem atque firmavit ipse Ubaldo, dicens ita. Ego Ubaldo, & Matilda uxor mea, vel nostri heredes & proheredes ab hac ora in antea in perpetuum, Castellum & Podium, qui dicitur Ripafracta, nec aliquid habeo, quod in predicto Castello mittetur cum omnibus ejus pertinentiis & abjectis, sicut vobis per cartam dedimus, non sollemus nec contendemus Ecclesie Sancte Marie Pisani Archiepiscopatus, nec Petro ejusdem Ecclesie Archiepiscopo, vel ejus successoribus, nec Operariis predictæ Ecclesie, qui pro tempore ibi fuerint. Nos nec aliqua persona nostro consilio vel ingenio aut assensu, adjuvatores erimus vobis resistendum contra omnem personam per bonam fidem sine fraude. Et si qua persona predictas res vel omnes vel aliquas vel unam vobis abstulerit, adjurabimus eas vel eam recuperare per bonam fidem, & recuperata retinere. Turrisianum in predicto Castello & Podio non mittemus sine consilio predictorum; & ille Turrisianus, qui comuni consilio missus fuerit, comuni sacramento firmabit nos & vos de omnibus supradictis sine fraude ex nostra parte & vestra, sicut legaliter usus est de Castello & Curte & Podio & ceteris per-

A tinentiis inter bone fidei consortes. Castellorum, nec abitarorem in predicto Castello & Podio non mittemus, nisi eum, qui per sacramentum firmabit communiter vestra predicta & nostra sine fraude alterius utriusque partis, secundum legalem usum inter bone fidei consortes. Item nos supradicti nostras partes de predicto Castello & Podio, nullo modo vel ingenio per nos vel sumissam personam dabimus vel concedemus, vel pro anima judicabimus, nec alicui ingenio alienabimus Ecclesie Lucensis Comitatus vel Civitatis, nec alicui persone, vel aliquem locum Lucensis Civitatis vel Comitatus, nec permutabimus, nec alicui Ecclesie vel persone vel loco Pisane Civitatis vel Comitatus, nisi sub ea conditione & modo, quod nullo ingenio vel modo predictum Castellum vel Podium vel aliqua pars ejus perveniat in Ecclesiam vel personam vel aliquem locum Lucane Civitatis vel Comitatus. Item volo, & mea bona & spontanea voluntate obligo meas partes de predicto Castello & Podio & de districtu & ripa & placitis & comanditiis, suprascripto Castello & Podio pertinentibus, cum ceteris terris & possessionibus mihi pertinentibus, que sunt in Comitatu Lucensi, ut sint in jure pignoris predictæ Ecclesie Archiepiscopatus Sancte Marie in perpetuum. Item volo, ut predictæ mee terre & possessiones, que in Comitatu Lucensi sunt, pertinentes ad predictum Castellum & Podium, si alicui tempore ad venditionem earum inclinabimus, vel ad commutationem,

(1) Operarii fuerunt, qui Operas, sive ut alibi dicitur, Fabricas Pisanæ Ecclesie præerant.

mutacionem, dabimus eas vobis, si emere vultis, vel commutare, pro tanto pretio, quantum ab aliqua persona habere potuerimus in veritate sine fraude & odio. Item nos supradicti studiose non offendemus vos Archiepiscopum Pisane Ecclesie vel vestrum successorem, nec Operarios Sancte Marie, vel Comune Pisane Civitatis, de predictis nostris partibus predicti Castellii & Podii, & ad honorem Sancte Marie Pisane Civitatis, & ejus Archiepiscopi, suorumque successorum, & ad honorem communem Pisane Civitatis adjuvabimus de nostris portionibus predicti Castellii & Podii contra omnem personam. Item nullum adquisitum faciemus in predicto Castellio & Podio, quod vobis medietatem non demus, si recipere vultis, recipiendo medietatem pretii a vobis per bonam fidem, quam ibi dederimus per nos, vel per summam personam, nisi dono datum sit nobis vel concessum. Item studiose non copiemus, nec aliqua persona nostro consilio vel assensu, aliquam personam Pisane Civitatis, & Kintice, & Foreponte, & de eorum burgis, vel eorum pecuniam, excepto pro merito capud tantum ab illo videlicet, qui nobis injuriam vel damnum intulerit, & nullum refugium dabimus de predictis nostris partibus predicti Castellii & Podii, alicui persone contra vos Pisanum Archiepiscopum, vestrosque successores, & Commune Pisane Civitatis, vel aliquam personam Pisane Civitatis, & Kintice, & Foreponte, vel de eorum burgis. Et si omnia, que supra dicta sunt, taliter a nobis, nostrisque heredibus & proheredibus in perpetuum, facta & conservata non fuerint aliquo modo vel ingenio, tunc inde in antea prefate nostre partes predicti Castellii & Podii, & deservitu, & vipe, & placiti, & comandisie, & terris & possessionibus, que ad predictum Castellum & Po-

A dium sunt pertinentes in Comitatu Liocensi, que omnia, ut supra dictum est, jure pignoris obligavi, sint in potestate & proprietate suprascripte Ecclesie Archiepiscopatus Sancte Marie in perpetuum, & prefatus Archiepiscopus & sui successores, & Pisani Consules in perpetuum habeant inde potestatem faciendi quidquid voluerint ad honorem & utilitatem predictae Ecclesie & Civitatis, absque omni calumnia, & controversia. Et insuper volo & obligo me & meos heredes & proheredes in perpetuum, quod simus composituri ad partem prefate Ecclesie, suisque Rectoribus, & Comunem Civitatis, penam argenti optimi Libras centum.

C Hactum in Cimiterio predictae Ecclesie Sancte Marie, presentia testium Indibrandi Vicecomitis filii quondam Sighevis Vicecomitis, & Gerardi Vicecomitis filii quondam item Gerardi Vicecomitis, atque Teperii quondam Dodi, & Sichevis Vicecomitis filii quondam item Sichevis Vicecomitis, & Gerardi filii Ugonis Vicecomitis, & Guidonis, qui Carmo vocatur, quondam Leonis, & Raineri quondam Ugonis, Turcbii quondam Guidonis, Signorelli quondam Pandulfi, Ugonis quondam Ghinari.

Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Undecimo, Regnante Domino nostro Henrico, Anno Regni ejus in Italia Primo, Undecimo Kalendarum Decembris, Indictione Quarta.

E Signum manus suprascripti Ubal dini, qui hoc Breve rogavit fieri.

Ego Benthio sacri Lateranensis Palatii Judex subscripsi.

Ego Bonus sacri Lateranensis Palatii Judex subscripsi.

Ego Beritho Judex subscripsi.

Ego Mansfredus Causidicus subscripsi.

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis ibi fui, & rogatu suprascripti Ubal di ad memoriam futuris temporibus hoc Breve scripsi.

Sententia Pisanorum Consulium pro Petro Episcopo Pisano contra occupatores quosdam bonorum Ecclesiae Pisanae. Anno 1112.

IN nomine sancte & individue Trinitatis, amen. Dum in Dei nomine apud Forum Pisane Civitatis, que Curia Marchionis appellatur, Consules Pisanorum & Populus convenissent, ut de terris & possessionibus Pisani Episcopatus, a quibusdam injuste detentis, tractarent atque consulere, cum etiam ob eandem causam Donnus Petrus Episcopus adesses, Guido filius quondam Leonis, qui quosdam terras & possessiones Pisani Episcopatus injuste detinebat, comuni consilio & decreto Consulium & totius Populi, predicto Episcopo, qui de his jamjam querimoniam fecerat, & in eodem Foro tunc etiam faciebat, per fustem, quam in sua tenebat manu, finem & transactionem atque refutationem fecit de omni jure & actione, quod sibi aliquo modo pertinebat de quibusdam terris, quas Guido Mala-nox in beneficio quondam habuit, & juris erant ejusdem Episcopatus. Quod numquam ullo tempore nec ipse nec sui heredes, nec aliquis pro eo agere aut causare seu molestare sive per placitum fatigare non debet predictum Episcopum nec suos successores per aliquod ingenium. Et insuper penali sti-

A pulatione duocentum Librarum obtinere arienti predictus Guido, se suosque heredes obligavit, ipsi Episcopo suisque successoribus, si contra quod supra dictum est, faceret, & si sic non observaret. Que omnia etiam jurejurando super sacrosancta Dei Evangelia prestito in eodem Foro confirmavit. Unde predictus Episcopus illi meritum fecit anulum aureum, confirmandum juxta legem, ut magis omni tempore hec refutatio & obligatio sit valentior, & inviolabilis perseveret.

B Hoc factum est in presentia Mainfridi quondam Rollandi, & Gualandi quondam Gualandi, & Guilielmi quondam Guinti, & Alberti quondam Bernardi, & Alberti quondam Rainolfi, & Pandulfi quondam Idelrandi, & Balduini quondam Idelbrandi, & Guidi quondam Bernardi & aliorum multorum.

C Anno Dominicæ Incarnationis Milleesimo Centesimo Duodecimo, ipso die Kalendis Januarii, Indictione Quinta.

Actum in predicta Curia.

D Ego Rodulfus Notarius Apostolicæ Sedis ob futuram memoriam scripsi.

Juramentum fidelitatis, factum a Castellanis & Habitatoribus Castellii Vivagii, Petro Archiepiscopo Pisano. Anno 1115.

IN nomine Domini nostri omnipotentis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. Nos infrascripti Castellani & habitatores de Castello Vivagio juramus fidelitatem Sanctæ Mariæ Pisanae matri Ecclesiae, & Petro Dei dispositione reverentissimo ejusdem

E sanctæ Ecclesiae Archiepiscopo, suisque successoribus, videlicet, quod ab hinc non erimus in consilio vel facto aut assensu, quod ipsi perdant vitam vel membra, vel capti sint ad eorum damnum & dedecus. Et quidquid secreti nomine nobis aut ipsi dixerint, aut

aut per nuntium, vel per literas significaverint, aliquo ingenio non manifestabimus ad illorum contrarietatem in danno aut dedecore. Similiter quidquid juris ipsi habent aut habebunt in Castello & Curte de suprascripto Vivagio, vel in omnibus suis pertinentiis quocunque modo nos eis tollemus aut contendemus, sed adjuvabimus eos retinere & recuperare, & recuperata iterum retinere per bonam fidem. Ipsum etiam Castellum dabimus predicto Domino Archiepiscopo, & suis Successoribus, & Pisano Populo ad illorum proprium bisonium & propriam litem contra omnes homines, excepta in hac causa iustitia Comitisse Cecilie ab Ugone Comite filiatro suo sibi concessa & iustitia Morronensis Ecclesie, & iustitia aliarum Ecclesiarum, que sunt in isto confinio, idest in pertinentiis predicti Castellii, & salvo jure nostro in nostris rebus. Et in hoc exceptamus tantum personas nostrorum Dominorum, quos modo habemus,

A de nostris tantum personis, videlicet ut simus absoluti in ista tantum causa de nostris solum personis, adversus solas personas predictorum Dominorum nostrorum. Similiter contrarii non erimus per nos nec per submissam personam jam dicto Domino Archiepiscopo, suisque successoribus ad acquirendum quidquid ipsi ibi acquirere potuerint. Hec omnia juramus, & servare promittimus per bonam fidem sine ullo malo ingenio, & ita hec scribere ad memoriam in futurum habendam rogavimus Bonum, sacri Lateranensis Palatii Judicem.

Actum in Burgo prenominati Castellii, Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Quintodecimo.

C Interfuerunt autem huic cause predictus Bonus Judex, & Gerardus Romane Sedis & Pisane Ecclesie Cameraarius, vir probandus.

Ego Paganus Notarius Apostolice Sedis, rogatus istius Boni Judicis, omnia ista scripsi.

Charta Uberti Abbatis Monasterii S. Justiniani in Episcopatu Massensi; per quam concedit Operae, sive Fabricae Pisanae Ecclesiae aliquot portiones Castellii, & Rochae Plumbini, aliaque bona in commutationem recipit. Anno 1115.

I N nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Decimo Sexto, Sexto Calendas Octubris, Indictione Nona. Manifestus sum ego Ubertus Abbas Monasterii Sancti Justiniani, quod est fundatum & edificatum in Episcopatu Massensi in loco, ubi dicitur Falesia, quia tu Ildibrandus Judex, Procurator, & Rector Operae Pisanae Ecclesiae Sanctae Mariae, una sub presentia Consulium, Vicecomitum, Judicum, & Sapientium vestrae Pisanae Civitatis, convenisti mecum, ut ad comunem, & utilitatem utriusque nostrae & vestrae

D Ecclesiae, commutationem faceremus de quibusdam rebus juri suprascriptarum Ecclesiarum subjectis. Proinde sub publica presentia omnium elegimus bonae fidei homines, Bernardum videlicet Diaconem suprascriptae nostrae Ecclesiae & Monasterii Sancti Justiniani, & Neum quondam Guidi, atque Ugonem quondam item Ugonis, & ..... Qui rationaliter discernere res ipsas, quas commutare disposueramus ad utilitatem utriusque Ecclesiae. Et cognita veritate invenerunt, res juris nostri Monasterii oportunas esse vestrae Ecclesiae, & res vestrae Ecclesiae oportunas esse nostro

Benedicti, Petri quondam Ugonis, Uberti quondam item Uberti, Malagalie quondam..... qui interfuerunt rogati testes.

Predictus Ubertus Abbas excepavit & anteposuit de suprascriptis tribus partibus foris de ipsa Roccha & Castello & Podio, decem & octo Massarios cum suis pertinentiis, & illa donicata laborata, quae ipse ad manum suam propriam laborat & detinet. Nomina autem eorumdem Massariorum sunt haec: Albertus filius Asterbosi; Bonellinus;

Petrus Bonesia; filii Stephani Rillii; filii Johannis Thoppi; filii Martini de Asba; Gallettus; filii Castagnesi; filii Petri de Sancto Frigiano; Martinus Cigarellus; filii Ricci; Dominicus Longus; Bonone privignus Faramballii; Buniolus; Gerardus Blancardini; Martinus & Vitalis nepotes Sabbatini; filii Guidonis Talensi; Sabbatinus Albiscinus.

✠ Ego Falco Judex & Notarius sacri Palatii post tractatam complevi & dedi.

Venditio tertiae partis Castellii, Podii, & Curtis de Casaja, facta a quibusdam Gratiano Vicedomino Ecclesiae Pisanae. Anno 1115.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno Incarnationis Dominice Millesimo Centesimo Sexdecimo, Quarto Idus Septembris, Indictione Octava. Manifesti sumus nos Golso quondam Raimundi, & Adaleita jugales & filia quondam Leonis, quia consentiente mihi suprascripto viro meo, ubi interesse videtur notitiam Ildebrandi Judicis sacri Lateranensis Palatii, a quo secundum Legem interrogata & cognita sum, quod nullam me pati violentiam, sed pura & integra mea bona voluntate, secundum edicti paginam, communiter & consentientes per hanc cartulam venundamus & tradimus tibi Gratiano Vicedomino Episcopatus Sanctae Mariae, tertiam partem integram de nostris partibus, quae sunt tres partes de Castello & Pojo & Curte de Casaja, & tertiam partem integram de hoc, quod nobis pertinet, ultra tres partes in Curte predicti Castellii. Exceptamus & anteposimus inde unam Casam, quam habent filii..... & duas perias de terra foris ipso Castello, una quae est in Podio de ipso Castello, & est sistariorum unum, alia vero peria est posita

C iuxta fluvio Dommia, & est sistariorum duo. Ut jam dictam tertiam partem de nostris partibus de predicto Castello & Pojo & Curte preter illud; quod supra excepavimus, cum omnibus adjacentiis & pertinentiis suis in integrum cum inferioribus atque superioribus, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & actione sua sit in potestate tua, qui supra, Vicedomino, proprietario jure. Quam nostram venditionem & traditionem si nos, qui supra, jugales, vel nostri heredes, sive cui nos eam dedimus aut dederimus tibi, qui super, Vicedomino, tuisque successoribus, aut cui vos eam dederitis vel habere decreveritis, retollere vel minuire quaesiverimus per quodlibet ingenium & si eam vobis ab omni homine defendere non poterimus & non defensaverimus, spondemus nos vobis componere suprascriptam nostram venditionem & traditionem in duplum in serquido loco sub estimationem, qualis tunc fuerit. Unde meritum recepimus a te, qui supra, Vicedomino anulum aureum per Solidos quatuorcentum in praesentio. Et in tali ordine communiter & consentientes

res haec scribere rogavimus Ubertum Notarium.

Actum infra Castello de Camajano.

Signa † † manuum Suprascriptorum Jugalium, qui hanc cartulam communiter & consentientes rogaverunt fieri.

Signa † † † † † † † † manuum Giroldi quondam Alberti, & Widonis atque Bonacii germanorum quondam Teuzi, & Rainerii quondam Bernardi, & Ildebrandi quondam Gerardi, & Widonis filii Bonacii, & Henrici filii Widonis, & Rainerii quondam Beliarde, testium.

A Ego Ubertus Notarius post traditam complevi & dedi.

B Et suprascripti Jugales communiter & consentientes miserunt corporaliter in tenentia suprascripto Viccedomino de predictis rebus & in vacuam possessionem introduxerunt eum in jam dicto Castello. Ideo suprascripti Jugales hanc cartulam fecerunt, quod nulli Episcopo Ecclesiae Pisanae liceat suprascriptas res in commutationem dare, seu Feudo, vel per Libellum, seu Tenimentum, nisi Villanis, sed semper ad manum suam habeat & desineat in perpetuum.

Sententia Marquardi delegati a Principe pro Silva quadam in controversiam adducta. Anno 1115.

IN nomine Christi. Amen. Pro futuris temporibus memoria hunc breve recordationis describere diligenter curavimus. Margoaldus itaque delegatus a Principe (1) in Comitatu Pisano pro litibus diffiniendis filio Andree Bombe & Martino filio Johannis dal Pero super Malaparuta. Querimoniam fecerunt de quadam Silva, quam ipsi in pingnore habebant a filiis Rodulfi Donnuci. Presente autem Malaparuta, & Judicibus Cuntolino & Benso & aliis vivis ante predictum Margoaldum apud Maceratam, ostensa est Carta de nominata Silva. Quam cum vidissent Judices & legissent, justum eis visum fuit,

C ut, sicut in Carta legebatur, prefati omnes Silvam quiete possiderent. Data est igitur sententia, ut Malaparuta nominatam Silvam restitueret. R. fuit autem ergo Malaparuta predictam Silvam, & obligavit, se nunquam amplius intromittere sub penam quinquaginta Librarum optimi argenti. Ugo Comes, Teperus filius Dodi, Aselmus quondam Carbonis, Rolandus quondam Gerardi testium, & multi alii.

D Hoc factum est Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Sexdecimo, Nonis Julii, Indictione Nona. Cuntolinus Judex & Advocatus ejusdem Margoaldi interfuit.

Charta, per quam nonnulli constituunt res suas sub defensione & commendatione Petri Episcopi Pisani. Anno 1115.

IN Christi nomine. Breve ad memoriam futuri temporis, qualiter in loco & finibus infra Castello de Camajano, in presentia Gratiani Viccedomini,

E & Ildebrandi Judicis, & aliorum bonorum, Gelfo quondam Raimundi, & Adeleita jugales & filia quondam Leonis, communiter & consentientes per vivgam,

(1) Quis hoc nomine designetur, obscurum mihi est. Potius quam Imperator, Marthio Tusciae, qui tunc *Ratbedo* fuit, mihi creditur heic intelligi posse.

gam, quem in suis detinebant manibus, miserunt omnes res suas mobiles & immobiles, quas modò habent, vel acquirere debent ipsi & eorum heredibus, sub tutela & defensione & commendatione Petri Episcopi Pisane Ecclesie & successorum ejus in perpetuum. Pro qua tutela & defensione & commendatione ipse Episcopus & successores ejus debent accipere semel annale prandium in Curte de Casaja tam a suis, quàm ab eorum hominibus, usque ad quadraginta Milites, si necesse fuerit, in perpetuum.

A Hoc factum est in presentia predictorum Vicedomini, seu Judicis, atque Giroldi quondam Alberti, & Widonis atque Bonacii germani quondam Teuzi, & Rainerii quondam Bernardi, & Ildebrandi quondam Gerardi, & aliorum hominum.

B Anno Incarnationis Dominicæ Millesimo Centesimo Sexodecimo. Quarto Idus Septembris, Indictione Octava.

Ego Ubertus Notarius interfui, & jussu suprascriptorum Jugalium hoc breve scripsi.

Donatio facta a Petro Pisano Episcopo Ecclesie S. Stephani de Carraria. Anno 1116.

I N nomine Sancte & individue Trinitatis, & unius Deitatis. Amen. Quoniam placuit Sanctis Patribus, & suis institutionibus, idest sacris Canonibus sanciverunt, ut ad similitudinem temporalium nuptiarum & matrimonii, Ecclesie in ipsa sui consecratione dotarentur, ideo ego Petrus, gratia Dei Pisane matris Ecclesie humilis Episcopus, Ecclesie Protomartinis Stephani de Carraria, sita juxta mare, in ipsa ejusdem Ecclesie consecratione a me celebrata, in dotem atque donationem firmiter & irrevocabiliter dono, trado, atque concedo unum petium de terra cum vinea & terra laboratoria, posium juxta prenominatam Ecclesiam, a capite ejus adjacet flumen Cingle, & ab altero capite coheret predicta Ecclesia, & ab uno latere via publica, & ab altero Fossa, que dicitur Antiqua; & medietatem integram omnium Decimarum, que in territorio ejusdem Ecclesie & confinibus colliguntur, scilicet a Buscione ad mare, & a mare, sicut circumdat predictum flumen Cingle. Ut a presenti die in perpetuum sint ad usum & commodum jam prefate Ecclesie, & Petri

C Presbiteri, & Clericorum, ibidem Deo militantium ac servientium. Ut nulla deinceps persona, nullus Prelatus, vel subditus ullus privatus, vel honore aut potestate aliqua preditus, hanc nostram constitutionem & dispositionem quisunque predictorum venire temptaverit, & eam quacumque temeritate vel superbia irrumpere & evacuare ausus fuerit, anathematis & maledictionis nostre, totiusque nostre Ecclesie pene subiaceat, & insuper nobis, nostrisque Successoribus penam centum aureorum persolvat, nisi penitentia ductus, & ad satisfactionem veniens nostro arbitrio, nostraque judicio errata correxerit & commissa atque delicta emendaverit. Quam nostram dispositionem & constitutionem, ut omni tempore suum robur obtineat, & in nullo vacillet, Rodulfo Notario litterarum monimen tradere mandavimus, & noste manus subscriptione, & Canonorum nostrorum confirmamus.

E Anno Dominicæ Incarnationis Millesimo Centesimo Sexodecimo, Nonas Februarii, Indictione Nona.

Actum apud matrem Ecclesiam Sancte Marie, presentia Saraceni quondam Saro-

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Ista Carta facta est eo tenore. Si ego qui supra Robodo Marchio, vel meus heres, sive successor, aut meus Missus vobis, qui supra Petro Episcopo & Granno Vicedomino atque Ildebrando Judici vel vestris successoribus, aut vestro Misso parati fuimus ad dandum & percolvendum qualicumque die ab istis Kalendis Septembris proximis venientibus usque in unum annum expletum proxime venturum de argento Solidos duo millia bonorum Denariorum Lucensis Monstae expendibilem, duodecim Denarios per singulos Solidos rationatos, itaque vos habeatis & desineatis totum usumfructum, quod a vobis usque tunc de predicto Castello & Curte re-

ceptum fuerit. Et si ante anni..... predictos duo millia Solidos, & Libras decem vobis persolverimus, ita quod usumfructum, quod inde a vobis usque tunc receptum fuerit, similiter..... detineatis, quod sit inanis & vacua, & in nostra redeat potestate. Et si taliter non fecerimus & non conservaverimus aliquo ingenio..... antea habeatis omnia, que super leguntur per istam Cartam proprietario nomine, ad faciendum inde quicquid volueritis absque..... calumnia..... post trans hact..... constitutum ad defendendum qui per manum tenet ad penam argentum optimi Libras mille ad..... & investivit inde predictum Ildebrandum Judicem pro se & aliis superscriptis ad proprietatem ad superdictam penam.

Concessio Ecclesie S. Silvestri prope Pisas, facta a Petro Pisano Archiepiscopo Monasterio Cassinensi, ejusque Abbati Gerardo. Anno 1118.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Nonodecimo, Pontificatus Donni Gelasii II. Pape Anno Primo, Tertio Kalendas Octubris, Indictione Duodecima. Ego Petrus Dei gratia Pisanus Archiepiscopus, consilio & assensu fratrum Canoniorum majoris Ecclesie, concedo & trado Monasterio Sancti Benedicti Cassinensis, Ecclesiam Sancti Silvestri positam in Soavitia prope Civitatem Pisanam, presentibus & collaudantibus fundatoribus ipsius Ecclesie Odimundo & filiis suis. Ut ab hac hora in antea sit jure predicti Monasterii Cassinensis Sancti Benedicti, & in potestate, ditione, ac dispositione Gerardi Abbatis & Monachorum ipsius Monasterii, eorumque successorum, qui ibi pro tempore preesse videntur. Ad habendum, utendum, fruendum & ordinandum, salva reve-

rentia Pisane matricis Ecclesie, ut videlicet Presbiter, quem ibi Abbas possuerit, cum conscientia Archiepiscopi constituantur, tanquam curam Populi habiturus. Sane predictam Ecclesiam integram & quietam illis, sicut supra diximus, concedimus cum omni sua pertinentia, quam Odimundus & filii sui ei concesserunt. Auctoritate igitur Domini Pape Gelasii II. qui huic traditioni & concessioni presens affuit, & nostram ac Fratrum nostrorum Canoniorum deliberatione prohibemus, & in nomine Domini Jesu interdicimus; ne cui Successorum nostrorum liceat Ecclesiam ipsam a Cassinensium Monachorum potestate & ordinatione subtrahere; nec eis molestiam facere, set sicut a nobis tradita est, ita semper quiete & integre sub Cassinensis Monasterii jure, ditione, ac dispositione permanere.

Huc traditioni interfuerunt Lamber-
tus Hostiensis Episcopus, Petrus Pre-
sbyter Cardinalis titulo Sancte Susanne,
Guido Presbyter, Cardinalis titulo San-
cte Balbine, Grisogonus Diaconus Car-
dinalis, Petrus Leonis Diaconus Car-
dinalis, & alii plures.

✠ Ego Petrus Pisavorum Archiepi-
scopus concessi & subscripsi.

✠ Ego Ugo Archipresbyter subscripsi.

Interfuerunt huic concessioni ex predi-
ctis Canonicis Ugo Archipresbyter, Gui-
do Archidiaconus, Seniorectus Presbyter,
Gerardus, & Ildibrandus Diaconi.

Ego Ildibrandus Judex sacri Palatii
Laceranensis, & nunc Pisane Civitatis
Consul subscripsi.

Interfuerunt etiam predictus Olimun-
dus, & Leo filius ejus, & A-
thelinus laudavit, & Odimundus, &
Basrellus.

Arbo Marignani ibi fuit.

A Albricus quondam Ugonis de Ildi-
brando ibi fuit.

Ugo Judex de Casa-invidie ibi fuit,
& plures alii.

Actum in Pisana Civitate in camera
predicti Pisani Archiepiscopi. Scripta
sunt autem haec per iussionem Domni
Gelassii Pape Secundi, & per concessio-
nem predicti Petri Pisani Archiepiscopi,
& predictorum Canonicorum per manum
Falconis Judicis & Notarii sacri Palatii.

✠ Ego Gerardus Consul Pisane Ci-
vitatatis subscripsi.

✠ Ego Lamberto Consolo Pisane
Civitatis subscripsi,

✠ Ego Henricus Consul Pisane Ci-
vitatatis hoc signum sancte Crucis fieri,
& predictum Falconem Judicem pro me
scribere precepi.

✠ Ego Falco Judex & Notarius
sacri Palatii post traditionem factam
hec scripsi.

Venditio Castellum Ricavi facta Attoni Pisano Archiepiscopo a Rainerio Comite filio quondam Hugonis Comitis. Anno 1120.

IN nomine Domini Dei eterni. Anno
Incarnationis ejus Millesimo Centesi-
mo Vigesimo, Indictione Quartadecima,
Tertio Kalendas Februarii. Manifesta-
mus nos Rainerius Comes, filius quon-
dam Guidonis Comitis, & Atalasia
jugalis ejus, & filia quondam Gerar-
di, quia consentiente mihi Adalasia su-
prascripto viro meo Rainerio, sub noti-
tia Bentonis Judicis interrogatae &
cognitae, nullam pati violentiam, comu-
niter & consentientes libera voluntate
per hanc cartam vendimus & tradimus
tibi Attoni Pisanae Urbis Archiepi-
scopo totum Castellum Ricavum cum
Curte, suoque distrito, & omnibus
suis pertinentiis. Ut Castellum totum
supradictum Ricavum cum Curte tota,
suoque toto distrito atque pertinentiis

D omnibus suis sit in potestate & domi-
nio Ecclesiae Pisanae Matris beatae Vir-
ginis Mariae proprietario & emptionis
titulo. Pro pretio Denariorum Lucen-
sium, trium milium ducentorum Solida-
rum, convento atque finito. Contra
quam nostram venditionem & tradi-
tionem si nos supra memorati jugales,
vel nostri heredes, siue cui nos dederi-
mus quocumque modo vel tempore vene-
rimus, siue eam infringere pro toto vel
parte, seu recollere, minuire, subtrahere
aliquo ingenio presumpserimus tibi
Attoni Archiepiscopo presaro vel tuis
Successoribus, aut cui vos dederitis vel
habere disposueritis, aut si eam vobis
ab omni homine non defendemus, vel
defendere non potuerimus, spondemus
nos supramemorati jugales comuniter &
legaliter

legaliter dato consensu, nos nostrosque heredes debere vobis componere suprascriptam nostram venditionem & traditionem in duplum sub estimatione in ferquido loco. Ut autem omnibus temporibus, omnibusque modis magis firma, rataque duret & illaesa maneat haec nostra venditio, si haec omnia, prout dicta superius & acta sunt, non fecerimus, & non observaverimus, tunc insuper penae nomine argenti optimi Libras ducentas nos nostrique heredes tibi Attoni Archiepiscopo prenominato, & tuis successoribus nomine tuae Ecclesiae praefatae majoris dare & solvere promissimus. Es pro futuri temporis memoria Ugonem Domni Imperatoris Notarium pro nobis haec scribere rogavimus.

Actum infra Castellum Colcarellum.

Signa ✠ ✠ manuum suprascriptorum Jugalium, qui hanc Cartam communiter & legitime consentientes, scribi rogaverunt.

Ego Bencho sacri Lateranensis Palatii Judex interfui & subscripsi.

Ego Lodoicus Judex Henrici Quarti Romanorum Imperatoris Augusti, his omnibus & hi: subsignans interfui.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Ugonis, filii quondam Gerardi Vicecomitis, Gualfredi filii Alberti Agnelli de Ricavo, Gerardini quondam Ugolini de Miliciano, rogatorum testium.

Ego Ugo Domni Imperatoris Notarius post rogatum & absolutum complevi & dedi.

Insuper etiam naturali possessione suprascripti Castellii Ricavi, nomine Archiepiscopi, & Ecclesiae suae praefatae, corporaliter a suprascripto Rainerio tradita, & ab Ugone accepta, filio quondam Gerardi predicto, supra sancta Dei Evangelia, nec se nec aliquem eorum mandato, seu voluntate de suprascripto Castello & Curte, eorumque pertinentia aliquam Cartam, vel obligationem, seu alienationem fecisse, nec eam Cartam pignoris, quam fecerant Episcopo Lucensi pro debito, quod solverant, confirmasse, & suprascriptum Castellum in partem pro diviso a suo fratre Ugone & ejus uxore Gena recepisse, juraverunt Rainerius & Adalasia suprascripti Jugales.

Bulla Callisti II. Papae pro Monasterio S. Mariae de Morrone, ejusque Abbate Girardo, Anno 1121.

Calixtus Episcopus servus servorum Dei, dilecto filio Abbati Monasterii Sanctae Mariae de Morrone..... oribus regulariter substituendis in perpetuum. Et divinis preceptis instruimur, & Apostolicis monitis informamur, ut pro Ecclesiarum statu impigro vigilemus affectu. Proinde, dilecte in Christo fili, Gerarte Abbas, petitionibus tuis clementer annuimus, & beatae Mariae Monasterium, cui Deo auctore praesides, cum omnibus ad ipsum pertinentibus subtusela Sedis Apostolicae suscipientes, bea-

Dti Petri, cujus juris esse cognoscitur, patrocinio communimus. Per presentis igitur privilegii paginam eidem Monasterio in perpetuum confirmamus universa, quae ei aut a nobis..... Ugione Comite, & filiis ejus Ugolino, Rainerio, Lotherio, & Blgarino, aut ab aliis quibusvis fidelibus legitime collata, vel concessa sunt..... Castellum de Vrvario cum Pantano, & aliis pertinentiis ejus: possessiones de Morrone, de Castello de Sojana, de Negosiana, de..... alio, de Massa, de Monte

Geminale. Quaecunque praeterea in futurum largiente Domino idem Monasterium juste atque canonice poterit adipisci, firma tibi, tuisque Successoribus & illibata..... Nulli ergo omnino hominum liceat sepeditum Monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, vel temerariis vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro..... aione & gubernatione concessa sunt, u sibus omnimodis profutura. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica, Secularive persona, hanc nostrae constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire temptaverit, secundo, tertiove communita, si non satisfactionis congrua emendaverit, potestatis, honorisque..... dignitate cariat, reamque se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & in sacras fimo Corpore ac Sanguine Dei & Domini Redemptoris na-

A *stri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtae ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco justa servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus hic fructum bonae actionis percipiant, & apud districtum Judicem premia aeternae pacis inveniant.*

✠ Ego Calixtus Catholicae Ecclesiae Episcopus subscripsi.

B *✠ Ego Lambertus Hostiensis Episcopus subscripsi.*

Ego Petrus Cardinalis Presbiter titulo Sancte Susanne subscripsi.

Ego Joannes Presbiter Cardinalis titulo Sancti Grisogoni subscripsi.

C *Datum Valtervis per manum Grisogoni sancte Romane Ecclesie Diaconi Cardinalis & Bibliothecarii, XII. Kalendas Junii, Indictione XIII. Incarnationis Dominice, Anno MCXXI. Pontificatus autem Domini Calixti II. Pape, Anno Secundo.*

Venditio Castellum Liburni, facta Attoni Archiepiscopo Pisano ab Hildebrando Consule Pisanorum, Procuratore hac in re Operae Pifanae Ecclesiae. Anno 1120.

I*N nomine Domini nostri Jesu Christi Dei aeterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Vigesimo Primo, Quinto Idus Junii, Indictione Tertia decima. Manifestus sum ego Hildebrandus Judex & Procurator Operae Sanctae Mariae, & nunc per Dei gratiam Pisanorum Consul, quia per hanc eoriam vincto & trado tibi Attoni Pisano Archiepiscopo Castellum & Curiam de Livorna, cum omnibus suis pertinentiis atque districtu, & cum omni jure & proprietate & actione sua. Pro qua mea venditione & traditione a vobis merisum recepi anulum aureum pro Libris mille in praesentio. Quam meam venditionem & traditionem si ego, qui super Hildebrandus Judex &*

D *Operarius, vel mei successores, siue cui nos eam didissemus aut dederimus, retollere vel minuere, questerimus per aliquot ingenium tibi, qui super, Attoni Archiepiscopo, vel tuis successoribus, aut cui vos eam dederitis, vel habere decreveritis, & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondimus nos vobis componere istam meam venditionem & traditionem in duplum in firquialo loco sub extimatione, qualis tunc fuerit. Et in tali ordine hoc scribere rogavi Ugonem Notarium Apostolice Sedis.*

Hactum infra Canonice Sancte Mariae.

Ego

Ego Ildibrandus Judex sacri Palatii Lateranensis, & nunc per Dei gratiam Pisane Civitatis Consul in hac Carta a me facta subscripsi.

Signa † † † † † † † † manuum Gerardi Vicecomitis, & Arthonis quondam Marignani, Alberti quondam Ugonis, Henrici quondam Rolandi, Lamberti quondam Guidonis, tunc temporis Consulium, Petri quondam Archiepiscopi, Gerardi Gaetani quondam Ugonis, rogatorum testium.

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Ista Carta facta est eo tenore, quod postquam debitum, quod est nominative centum quinquaginta Librarum de capitali Ugonis filii quondam Ugonis, & centum Librarum de capitali Guidonis filii quondam Bolgavelli; fuerit solutum cum suo prede, ego, vel meus successor, sive meus Mfso, dare habemus tibi prefato Archiepiscopo vel tuis successoribus, aut vestro Mfso, centum Libras honorum denariorum Lucensium. Quas etiam per predictos annos solvere promittimus..... Si saliter fecerimus

A & conservaverimus, quod sit inanis & vacua, & in nostra redeat potestate. Quod si saliter non fecerimus, & non conservaverimus per aliquod ingenium, tunc inde in antea habeatis vos & vestri Successores predictum Castellum & Curtem cum omni sua pertinencia per istam cartulam proprietario nomine, ad faciendum inde quicquid volueritis absque omni calumpnia, donec predictæ Mille Libre vobis solute ab Operariis erunt vel eorum Mfso. Et repromissionem ad defendendum qui per manus tenet ad penam argenti optimi Libras mille ad eundem datare meritum & testes. Et investivis eum inde ad proprietatem ad istam penam ad eundem datare, meritum, & testes. Et juravit ipse Ildibrandus Judex & Operarius atque Consul ad sancta Dei Evangelia, quod si predictum terminum transbattaverit ipse, vel ejus summissa persona predictum pignus non habet agere nec causare, neque aliquo modo imbrigare ad supradictum Archiepiscopum vel Successores suos, donec predictæ mille Libre solute non fuerint,

Charta onerum, sub quibus agros quosdam ad utendum dederat, sive locaverat Atto Archiepiscopus Pisanus, Anno 1120.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Millesimo Centesimo Vigesimo Primo, Quintodecimo Kalendas Julii, Indictione Tertiadecima. Hec sunt sacramenta de uso de Curte, & de distrito de Blentina, que fecit jurare Atto Archiepiscopus Pisane Sedis cum conventionione filiorum Opitbonis, & consensu videlicet Uzicionis, & Opitbonis, & Alfiveri, & Dragoncini, Barucci quondam Guidi, & Ildibrandi quondam Pacci. In primis juravit Petrus de Valte poni de suo tenimento de Manso So-

D lidos IV. & stavia IV. de grano, & IV. de milio, & IV. de favis. Hec sunt Feorales; cetera scilicet & Placitum, & Guaittam, & Alogamentum de manso, & Albergariam redantur denacate Curte, & eundo aut redendo detur Feorali panis & vinum & annonam semel aut bis plus in annum. Post hec juravit Petrus, qui dicitur Morlo, de Mascio, quod ipse cum suis consortibus detinet; debet dare antiquitus Solidos V. & Denarios II. & I. falcem. Hec sunt Feorales; cetera scilicet placitum, guaittam, & albergariam, & ello-

allogamentum, & pollastrum, & olera Curti reddantur. Post eo juravit Petri de Scandicio de Mascia, quam ipse detinet cum suo consorte; debet dare Solidos X. Feorali; cetera que dentur Curti, & placitum, & guaitam, & allogamentum, & pollastrum ancipiti, & olera. Bellus juravit Solidos IV. pro investitione pro se & pro consoribus suis, & XII. pollastri, & parium unum de bovis in Madio Mense, & unum carrum de feno donicato ad metam donicatam, & una carratam de vino donicato ad buem donicatam, & unum parium de bovis in Autunno tempore, & placitum & guaitam, & albergariam, & alogamentum, & polastrum, & Magistrum. Venerellus cum suo consorte Solidos X. dentur Feorali; cetera dentur Curti, & magistrum in edificatione & allogamentum. Baruccius & Martinus, qui dicuntur Sasi, juravere Solidos X. de suo manso esse duros, & sunt Feorali; placitum & cetera & alogamentum dentur Curti. Bilingalli Solidos VIII. Feorali, cetera dentur Curti. Pasquali cum suis consoribus juravit debere dare Solidos XI. & sunt Feorali; placitum, & laborationem in Castello & pollastrum & allogamentum dentur Curti. Arnaldinus & Martinus de manso, qui dicitur Guaitapinte, juravere debere dare Solidos V. & sunt Feorali; & eundo aut redeundo detur panis & vinum & annona semel aut bis in anno: cetera dentur Curti. Bilifatri de illorum manso juravere debere dare Solidos XXXII. In his excludantur cetera, excepta albergaria, sive victu. Medietatem unius Mansi, que recta est per Brunum fi-

lium Sabatini, persolvitur IV. Solidis, & sunt Feorali; placitum & laborationem in Castello & allogamentum & albergariam redantur Curti. Mascium medium Marchi de Sala persolvitur Solidis X. Mascium Felariorum per Solidos XIII. & tres partie de terris persolvuntur per Solidos VI. Hec medietas Mansi Marchi, & Mascium Felariorum, & pesia de terra, si placet Domino Archiepiscopo, liberate sunt a filiis Luttieri, a quibus in pignore detinebantur. Benduscius & Blentinellus germani de illorum manso juraverunt debere dare Solidos IV. & unum parium de gallinis, & unum parium de focaceis, & terratici quintum Starium, & sunt hec Feorali; & placitum, laborationem in Castello, & allogamentum, & albergariam dentur Curti. De Manso Panpinelli abentur Solidi VIII. & sunt Feorales; cetera scilicet & placitum, & laborationem in Castello, & allogamentum, & pollastrum debentur Curti, & albergaria. De Manso de Saffo debet habere Curia placitum & guaitam & albergariam & allogamentum, opera angajareccia, terraticum: Feorali. De Manso, quod Petrus Azali detinet cum omni sua obedientia, debetur Curti scilicet obedientia operum & terratici & amascere, cum VI. Denariis: mortuo renitore a Castaldionibus posita est in obedientia X. Solidorum. Unusquisque sciat, albergariam, quam superius legitur, non alio modo esse datam, nisi tantum fenum & paleam equis.

Ego Bruno Notarius Domni Imperatoris autenticum vidi & legi; ut in eo elevo, tantum hic scripsi.

Donatio portionis Castellii Cenajae, aliorumque bonorum, facta Ecclesiae Pisanae, ejusque Archiepiscopo Attoni. Anno 1120.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Vigesimo primo, Quarto Idus Octubris, Indictione Quartadecima. Manifesti sumus nos Guido filius quondam Ungarelli & Ghisla jugalis ejus & filia quondam Benedicti, quia consentiente mihi predictae Ghisla viro meo sub notitia & interrogatione secundum Legem, Ughicionis Judicis Domini Imperatoris, videlicet nulla incidente violentia, sed pura & bona voluntate, secundum Etlii paginam, per hanc effusionis & donationis donamus tibi omnipotenti Deo & beate Virgini Marie medietatem nostre portionis de eo, quod nobis pertinet de Castello Cenaje, & Burgo; & totum Sedium, quod habet & detinet pro nobis Martino, & Secreti, germani filii quondam Ufi; & totum Sedium, quod detinet & habet Petrus quondam Gerardi dal Podio; & totum Sedium, quod detinet & habet a nobis Bonfilio quondam Ufi Faber; & tota Masia, quam detinet Albertus, & Bllincione germani quondam Petri Cavoci; & tota Masia, quam detinet a nobis Dominico quondam Dominici; & Sedium & Vineam & Oto, quod detinet Andria quondam Morelli; & tota Masia, quam detinet predictus Bonfilius, posita in loco, ubi dicitur a Rio; & medietatem de una petia de terra, ubi dicitur Campo dal Trebuch; & medietatem de una petia de terra, ubi dicitur Campo da le Lopie; & medietatem integram de una petia de terra cum vinea doniche, posita in Valle de Crespina; & medietatem integram de tertiam portionem de una Massa, quam detinet filii Dominici da Lusiana;

A & medietatem omnium, que nobis pertinent in Curte & pertinentia de supradicto Castello Cenaje tam in monte, quam & in plano, silvas, pascuas, prata, agrestia, culta & inculta; & quartam partem integram de Castello Sancto Cassiano; & Sedium, quod detinet Albertino quondam Pagani in Sancto Cassiano; & Sedium in eodem loco Sancto Cassiano, quod detinet Petrus quondam Benboni; & totum Sedium in predicto loco, quod detinet Ungarelli, filius quondam Landuli; & totum Sedium in suprascripto loco, quod detinet filii quondam Gerardi Rustici; & totum Sedium in eodem loco, quod detinet a nobis Boncetto quondam Johannis Presbiteri; & totum Sedium, quod detinet a nobis Dvitis, quondam Burnelli; & una petia de terra, cum vinea in suprascripto loco Sancto Cassiano, quod est steriora quadraginta, exceptis decem sterioris de eadem vinea, datis Canonicis Sancte Mari; & medietatem, quod habemus in Villa de Calii; & nostram portionem integram de Castello & Podio de Veclano, & tota Masia in eodem loco Veclano, quam detinet Bonoso quondam Petri; & tota Masia in suprascripto loco Veclano, quam detinuit Baratellus & Albertinus germani; & una Masia da Rosajelo in suprascripto loco Veclano. Ita tamen ut medietas nostre portionis de Castello Cenaja, & Burgo, & omnia Sedia supradicta, & omnes Masie, & terre, & vince, culta & inculta, & quarta portio Castellii Sancto Cassiano cum Curte, & omni suo jure & pertinentia, & omnia Sedia supradicta in eodem loco cum supradicta vinea posita in Sancto Cassiano, & me-

& medietas de eo, quod nobis pertinet in Curte de Calci, & nostram partem de Castillo & Podio de Veclano, cum supradicte Masse in eodem loco, cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni pertinentia eorum, sint in jure & potestate Attoni Archiepiscopi, & ejus successoris predicte Ecclesie beate Virgini Marie jure proprietario. Ita tamen ut nullo modo a dominio & potestate predicti Archiepiscopi, & suis successoris in aliam personam vel Ecclesiam vel locum dentur vel transferantur, neque titulo alienationis, neque per Feudum, neque per Libellum, sed semper in perpetuum in dominio & potestate predicti Archiepiscopi & sui successoris ad eorum propriam utilitatem & usum permancant; retento tamen apud nos, donec ambo, vel unus, vixerimus, omnium supradictorum jure utendi & fruendi. Hec omnia ita donamus & offerimus, si sine filiis legitimis nostri comanibus masculo vel femina decesserimus; & si ego, que supra, & gla supervixero, & infra unum annum, postquam periero ad supradicto Archiepiscopo vel suo successore, quindecim Libras Denariorum Lucensium, & ipsi mihi eas non dederint, volo, ut supradicta donatio pro mea parte tantum sit inanis & vacua, & nihil de jure redeat. Et si aliquo tempore nos, qui supra, Jugales, vel nostri heredes, sive cui nos eam dedissemus aut dederimus, retollere vel minuere questerimus per a-

A liquod ingenium tibi, qui super, Aito Archiepiscopo, vel tuis successoribus, & eam ab omni homine defendere non pruerimus, & non defensaverimus vobis, aut cui vos dederitis, vel habere decreveritis, spondimus nos, qui supra, jugales comaniter & consentientes, una cum nostris heredibus, componere tibi Aito Archiepiscopo, & tuis successoribus, aut cui vos dederitis, istas res in duplum in serquido loco sub estimacione, qualis tunc fuerit, & insuper penam arienti optimi Libras duocentam. Item donamus & offerimus duas portiones integras de una petia de terra cum prato super se, quod vocatur Ajole. Et in tali ordine hec scribere rogavimus Bernardus Notarium Domini Imperatoris.

Azum Pise.

Signa † † manuum suprascriptorum Jugalium comuniter & consentientes, qui hanc Cartam fieri rogaverunt.

Ego Lodoicus Judex Henrici Quarti Romanorum Imperatoris Augusti, interrogans, & hi: subsignans interfui.

D Signa † † † † † † † manuum Lamberti quondam Presbitari Gerardi, & Aldiberti filius ejus, Gerardi quondam Andrie, Bernardini quondam Ricardi quondam item Ricardi, & Bernardi quondam supradicti Benedicti, & Leoni filius Marignani, rogatorum testium.

Ego Bernardus Notarius Domini Imperatoris post traditam complevi & dedi.

Transactio inter Gerardum Comitem, filium quondam Gerardi Comitis, atque Attonem Archiepiscopum Pisanum, pro Curtibus de Belora & de Buveclo. Anno 1120.

I N eterni Dei nomine. Amen. Breve recordationis, qualiter Gerardus Comes filius quondam Gerardi Comitis

E finem fecit & transbationem Gratiano Vicedomino ad partem Ecclesie Archiepiscopatus Sancte Marie, & vice Attoni

toni ejusdem Ecclesie Archiepiscopo, & Mingarde relicte quondam Ugonis Comitis, & filie quondam Ildebrandi Vicecomitis, & filiis suis, de quinque partibus integris de Curse de Belora, & de Curse de Buvecclo, & omnibus eorum pertinentiis, scilicet hoc modo. Cum presatus Vicedominus conduxisset tres homines de Belora, quorum nomina sunt, Paganus quondam Fralini, Johannes quondam Teutbii, Uberius quondam Bernardi, qui cum presati fuissent jurare coram positus Evangeliiis sacramentum superius scriptum, laudatum a istis Athone & Lanfranco presatus Gerardus Comes remisit, & finem & transbactionem fecit de istis quinque partibus de Curse de Belora, & de Curse de Buvecclo, & omnibus earum pertinentiis; quod ab hac hora in antea ipse Gerardus, nec suus heres per se vel per summam personam, neque per Placitum, satigare contra istam Ecclesiam, sive Archiepiscopum, vel ejus successores, vel Mingardam & filios suos vel eorum heredes, aut cui ipsi dederint, vel habere decreverint. Et insuper spondit atque obligavit se predictus Gerardus & suos heredes, quod si ita non observaverint, & omni tem-

poro taciti & contenti inde non permanserint, quod componere debet ipse Gerardus & suos heredes ad partem predictae Ecclesie, suisque Rectoribus, & ad partem predictae Mingarde & filiis suis, eorumque heredibus, aut cui ipsi dederint, vel habere decreverint, penam argenti optimi Libras quinquaginta. Unde presatus Vicedominus fecit ei meritum Spatam unam. Ut magis omni tempore predicta finis & transbactio firma & stabilis permaneat semper atque persistat, hoc factum est in presentia Ildebrandi Judicis & Consulis, & Gerardi Gaetani Consulis, & aliorum.

Hactum in Claustro de Plebe Sancti Laurentii de Platiba, Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Vigesimo Secundo, Quarto Kalendas Septembris, Indictione Quattodecima.

Et ego Ugo filius Ugonis Notarii hoc breve scripsi vice Ildebrandi Judicis & Consulis, & ex sua jussione.

Ego Ildebrandus Judex sacri Palatii Lateranensis, & nunc per Dei gratiam Pisane Civitatis Consul, huic transbactioni, mea laudatione facte, interfui & subscripsi, & vice mea Ugonem scribere jussi.

Laudum in lite vertente inter Attonem Archiepiscopum Pisanum, & Girardum Comitem, causâ Curtis de Cecina. Anno 1121.

IN eterni Dei nomine. Amen. Nos Arbo Marignani & Lanfrancus Girardi, in quorum laudatione lis erat inter Archiepiscopum, & Comitem Gerardum de Curse de Cecina, postea fuit pro auferenda pugna, que erat pro ipsa lite a Benthone & Ughicione Judicibus per sententiam data erat, in hunc modum diffinimus & finem tali concludimus. Laudamus itaque, ut Comes Gerardus habeat sextam partem de

Cerveto & Cecina, & quinque partes sunt Archiepiscopi. Et laudamus ut de Linaja habeat inde Comes, quod modò habet & detinet, & similiter Archiepiscopus. Et si evenerit, quod Comes Gerardus noluerit facere, quod supra laudavimus, volumus & laudamus, ut tres homines de Curse de Cecina jurent ad sancta Dei Evangelia, & eodem jurejurando manifestent & demonstrent, que pars fuit Guilielminga, & que

fuit Tedicinga. Hec omnia, que supra scripta sunt ex comuni concordia nostra laudamus, & sub pignorum obligatione confirmamus, pena quinquaginta Librarum argenti optimi ei, qui contra fecerit, imposita. Similiter laudamus, ut finem & transactionem inter se faciant in laudatione suorum Judicum sub eadem penam, quam prediximus, & sibi metipsis, suisque successoribus, atque heredibus, & cui ipsi dederint, vel habere decreverint. Similiter laudamus, ut qualem finem Archiepiscopus fecerit Gerardo de parte, que a preecedem Gerardo remanet, illam eandem faciat mulier Ugonis filii Tedici cum filiis suis Comitem Gerardo ab hac usque ad festum Sancti Michaelis, & Comiti Gerardo similiter eidem; & si evenierit, quod mulier filii Tedicii noluerit

A facere ipsam finem, Gerardus non reneatur eam finem facere. Omnia autem, que de finem Archiepiscopi supra dicta sunt, firma & in suo robore permanent.

B Data partibus in Curiam ejusdem Archiepiscopi, Incarnationis Dominice, Anno Millesimo Centesimo Vigesimo Secundo, Octavo Kalendas Septembris, Indictione Quintadecima.

C Signa manuum Gerardi Gaetani; Lamberti quondam Girardi de Lucagnano, Gufmari quondam Ugoli, Job quondam Ildebrandi, Ugoni quondam Gerardi, Salinbene quondam Lamberti, Gerardi quondam Andree, Rollandi quondam Guidi, Terolfini quondam Guallandi, Guidi quondam Alberti, Ugoni quondam Jobannis, Petruccius quondam Scarinci, Gersus quondam Petri, testium.

Edictum Rogerii Archiepiscopi Pisani de Decimis perfolvendis
Plebano Plebis de Ripabella. Anno 1125.

Rogerus Dei gratia Pisane Ecclesie Archiepiscopus. Officii nostri causa tenemur & vigilantia super suscepti gregis salutem intendere, & ne alicujus odii vel simuleatis zelo in eis bonum turbetur pacis censura justitia debemus unicuique sua decernere. Ad eorum namque profectum & quietem credimus pervenire, si discrevimus..... cui competat, quo minime liceat, ad aliena manus extendere. Sepe vero Lambertus Plebanus Plebis de Ripabella ante sedis nostrae presentiam aepoluit querimoniam, Ecclesiam suam a Monachis, Decimarum & Corporum rapinis demoliri, & se a Parrocchianis propriis hac de causa seditionibus, & crebris injuriis laceffiri. Ad hujus gentis notitiam habendam venerabilem fratrem nostrum Ugonem direximus Archipresbiterum, ut ejus monitu Parrocchianorum simplicitas

D erudita, matris suae Ecclesiae debitum solveret, & si qua ingrentium fuit rapina, regula justitiae redarguta desceveret. Is vero prosecutus de cetero ut omnis in eis hujus..... controversia sopiatur, volumus, & hac nostrae institutionis pagina firmamus, ut Parrocchiani, qui infra territorium predictae Plebis de Ripabella continentur, ad eandem Plebem Decimas solvant, & mortuorum Corpora sepeliant. Hoc enim & antiqua Patrum auctoritas, & Sanctorum habent decreta, quod in illius gremio defunctus debet quiescere, de cujus se meminit utero per regenerationis misterium processisse, & ibi omnes Decimas & oblationum vota solveve, cujus se specialis novit nutritum lacte doctrine. Si quis vero illorum purae intentionis affectu in Monasterium vivus desiderat converteri, vel defunctus sepeliri,

non attractus Feudo, non seductus publicis vel privatis muneribus, postulata & ab eadem Ecclesia accepta licentia, honore debito soluto, ad quod volueris Monasterium libere eat. Sic namque & caritas illibata inter eos servabitur, & justitia non ledetur. Quicumque igitur huic nostre constitutioni contraire temptaveris, scias se contemptorum penas incurere, & eternae maledictionis participem esse.

✠ Ego Rogerius Pisanae Ecclesiae Archiepiscopus scribi iussi & subscripsi.

✠ Ego Ugo Archiepiscopus subscripsi.
Ego Bernardus Presbiter subscripsi.

Ego Presbiter Martinus subscripsi.
Ego Presbiter Signorellus subscripsi.
Ego Henricus Presbiter subscripsi.
Ego Lambertus subscripsi.
Ego Ildebrandus Diaconus subscripsi.
Ego Albertus Diaconus subscripsi.
Ego Benedictus Subdiaconus subscripsi.
Ego Bernardus Subdiaconus subscripsi.
Ego Ildebrandus Subdiaconus subscripsi.

Data in Claustro Sanctae Mariae Pisani Archiepiscopatus, per manum Uberti Diaconi, Anno ab Incarnatione Domini MCXXVI. Indictione Tertia, Octavodecimo Kalendas Octobris.

Charta reddituum debitorum Rogerio Archiepiscopo Pisano ex agris
uui datis in districtu Castellu Rasignani. Anno 1125.

IN Christi nomine. Breve ad memoriam..... & Martino Jannini. In presentia Rugerii Archiepiscopi, & Gano Vicedonino..... Sighevi, & Gerardo quondam Gerardi Vicecomitis, & Alberto quondam Alberti, & Pelavicino quondam Gualandi, & Opitio quondam Adaldi, & Baruccio quondam Guidi juraverunt ad Sancta Dei Evangelia de districto, usu de Castello de Rasignano. & de Curte, que fuit in tempore Gotifredi Marchioni, & Beatrice Comitissa. Fuit enim tale. De castis enim que infra murum Castellu continentur recipiebant de tertio in tertio anno Solidos XXV. pro fodro. Terre..... che, que sunt recte & laborate per filios Barocci, & per Marcum & Petrum quondam Quinti. .... nini, & per filios quondam Goffi, & per filios quondam Saraceni. & per Selvangnoli, sunt in feodo de filiis quondam Henrici. Terre vero Marche, que sunt recte & laborate per Petrum quondam Vitali, & per suos consortes, & per Dominicum quondam Bonitbi & per fi-

Clios quondam Saraceni, sunt in feodo Ildebrandi quondam Sighevi & Raineri & Tezzini germanorum filiorum quondam Raineri. Hii omnes isti laboratores debent facere Placitum & Albergariam Misso Marchioni, preter Selvangnoli, qui tantum debent reddere I. corbam annone, & carnem & panem & vinum. Botacci per omnem annum dant IV. staria annone, & IV panes, & II. derrate de carne, & vinum. Teutho dal Borgo I. stario de annona, & I. pane, & I. pollo. Bando Gengio I. uno stario de annona..... staria annone, & II. panes, & II. pullos. Bocceringhi II. staria annone, & II. panes, & I. pullum. Bucallo & Meliolo & Puccio II. staria annone, & II. panes, & I. pullum. Prete Baldinghi Chisori..... Hos predictos redditos dant Misso Marchioni. Omnes vero homines cohabitantes in supra scripto Castello, & in ejus Curte, si in se reclamacionem fecerint, vel aliquis adversus eos, justitiam ante Nativum Paschalis, faciunt.

Anno Domini Millesimo Centesimo
Vigesimo Sexto, Quinto Idus Novem-
bris, Indictione Quarta.

A | Ego Ubaldus Notarius Domini Imperatoris ibi fui, & hoc breve scripsi.

Venditio Castellum & Burgi de Furcule facta Rogerio Archiepiscopo
Pisano a Guidone Malaparte. Anno 1126.

IN nomine Sancte & individue Tri-
nitatis. Amen. Anno Dominice In-
carnationis ejus Millesimo Centesimo Vi-
gesimo Septimo, Quinto Idus Septem-
bris, Indictione Quarta. Manifesti su-
mus nos Guido, cognomine Malaparte,
quondam isem Guidi, atque Galiana
jugalis ejus & filia quondam Ermani-
ni, qui comuniter & consentientes mihi
suprascripto viro meo, ubi interesse vi-
detur notitia Falconis Judicis sacri Pa-
latii, a quo secundum legem interroga-
ta & cognita sum, nullam pati vio-
lentiam, sed pura & integra mea bona
voluntate, secundum edicti paginam,
per hanc cartam venundamus & tradi-
mus tibi Rogerio, Dei gratia vene-
rabili Pisane Ecclesie Archiepiscopi,
ementi pro suprascripto Archiepiscopatu,
totum & quidquid nobis competunt in-
fra Castellum & Burgum de Furcule,
& in ejus pendiciis sive districtu &
confines. Cujus unum capud confinium
versus orientem extenditur, sicut trahere
videtur Rivum de Alica, & protendi-
tur inde usque ad Podium de Treccbi,
& inde vadit usque ad Buccam Lapac-
cibi, & deinde procedit usque in fontem
Lucentis; aliud capud a meridie in flu-
mine Here, & inde pergit fere Villam
de Regino, & inde vadit usque ad
Molendinum de Maltempo, & sic cur-
rit inde usque ad Maltalliato, & dein-
de usque in Sarcia, & de Sarcia re-
vertitur in suprascripto Rivo; latus ve-
ro unum sicut trahere videtur a Per-
gione vetus usque ad Pergionem no-
vum; ab alio vero latere finatur cum

B Rivo de Trogiaria, & protenditur us-
que in Heram flumine, & ab Hera
usque in predicto Rivo de Alica. Cum
omnibus terris, silvis, virgareis, pra-
tis, pascuis, cultis vel incultis, agre-
stis & domesticis, & cum omnibus il-
lis hominibus redditibus & pensionibus,
sive tributis, & recollectas, quas &
quos predictos nostros homines nobis sunt
reddere & facere. Predictum totum &
C quidquid nobis pertinet infra predictum
Castellum & Burgum & ejus pendici-
is, sive Curte atque districtu, & in-
fra istas confines in integrum cum infe-
rioribus & superioribus suis, seu cum
finibus & ingressibus suis, & cum omni
jure & proprietate & actione sua, tibi
eam, ut dictum est, vendo & trado.
D Et pro ista nostra venditione & tradi-
tione confitemur, nos a te recepisse pre-
tium Librarum octuaginta bonorum de-
nariorum Lucensis monete in prefinito.
Quam nostram venditionem & traditio-
nem, si nos suprascripti conjuges, vel
nostri heredes, cui nos eam dedissemus,
aut dederimus, recollere vel minuere aut
impedire sive imbrigare questerimus per
aliquod ingenium tibi, qui supra, Donno
venerabili Rogerio Archiepiscopo, vel
tuis successoribus, aut cui vos dederitis
vel habere decreveritis, & si nos exin-
de auctores dare volueritis, & eam vo-
bis ab omni homine defendere non po-
tuerimus & non defensaverimus, spon-
demus nos, nostrosque heredes tibi pre-
fato Donno Archiepiscopo, tuisque suc-
cessoribus suprascriptam nostram venditio-
nem & traditionem in duplum in fer-
qui-

quide loco sub estimatione qualis tunc fuerit. Et in tali ordine hanc cartam Falconem Judicem & Notarium sacri Palatii scribere rogavimus.

Actum Pisis.

Signa ✠ ✠ manuum suprascriptorum Jugalium, & que hanc cartam venditionis fieri rogaverunt.

Interfuerunt Lambertus quondam Bonii, Ildebrandus Papoatacula, Rainulfus quondam Bernardi, Pandulfus de

Melta, Raimundus quondam Beritbi; Albertus quondam Tebaldini, Cappule quondam Angeli, rogati testes.

✠ Ego Falco Judex & Notarius sacri Palatii, hanc cartam scripsi, & post traditam complevi & dedi.

Et repromissionem ad defendendum; qui per manum tenet, ad penam Librarum argenti optimi quinquaginta. Actum ad istum datarem, merisum, & testes.

Placitum ac sententia Rogerii Volaterrani Episcopi & Archiepiscopi Pisani pro Monasterio S. Mariæ de Morrone. Anno 1128.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Dum in Dei nomine Rogerius Dei gratia Vulterrensis Episcopus, ac Pisanorum Archiepiscopus vesideret juxta Ecclesiam & Monasterium Sancte Mariæ de Morrone, cum suis Jurisperitis & Notariis ac aliis prebis atque nobilibus Viris, ad justitiam cognoscendam & faciendam, ibi in eorum presentia, videlicet Domini Tebaldi Causidici, & Guirardi, & Guidonis Notarii, & Guilielmi Comisis, & Ildebrandini de Casanova, & Gualandelli de Pecciore, & Scotti de Sugiana, & Gualandelli de Monte Vultrario, & Petri filius Raimundi similiter de Monte Vultrario, & Germundi de Morrone, & filiorum ejus, & aliorum plurium, veniens Guido suprascripti Monasterii Prior cum suis instrumentis, ostendit suprascriptum venerabilem Episcopum quendam injuste destineri de justitia suprascripti Monasterii. Tunc

presatus venerabilis Episcopus, causam cognitam, resutavit atque postposuit jano dicto Monasterio in manu predicti Prioris omnes res, que continebantur in suis instrumentis, quas ipse habebat & possidebat de Acquisiana Curte in Vultervano Episcopatu, uspone in Rialto, & in Riparossa, & in aliis locis.

Hoc actum est Dominice Incarnationis Anno Millesimo Centesimo Vigesimo Nonno, Tertiodecimo Kalendas Septembris, Indictione Sexta.

✠ Ego Rogerius Dei gratia Pisano Ecclesie Archiepiscopus subscripsi.

Ego Rusticus Archiepiscopus interfui & subscripsi.

Ego Guittardus Jurisperitus interfui & subscripsi.

Thebaldus Causidicus interfui & subscripsi.

Ego Uquccio Apostolice Sedis Notarius interfui & subscripsi.

Charta Rodulfi Abbatis Monasterii S. Michaëlis de loco Marturi;
per quam Rogerio Archiepiscopo Pisano vendit jura sua in
Castro de Vico, atque in aliis locis. Anno 1129.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Censésimo Trigesimo, ipso die Kalendis Septembris, Indictione Septima. Oportet universarum Dei Ecclesiarum Rectores, & cunctorum venerabilium locorum dispensatores, Ecclesiis & locis, quibus Deo auctore presunt, prospicere, & ad utilitatem & commodum seu meliorationem, prout possunt, earundem Dei Ecclesiarum & locorum modis omnibus elaborare. Ideoque ego Rodulfus in Dei nomine Abbas de Ecclesia & Monasterio Sancti Michaëlis de loco Marturi, comunitato consilio Fratrum meorum Monachorum, & Advocati, ceterorumque fidelium predicti Monasterii, pro competenti utilitate predicti Monasterii, per hanc cartam vendo & trado tibi Rogerio, Dei gratia sancte Pisane Ecclesie Archiepiscopo, ad partem predictae Ecclesie, totum, quod predictae nostre Ecclesie & Monasterio pertinet in Castro de Vico, qui dicitur Auserrisula infra ipso Castello, quam & de foris, & in Curte ejus. Et in loco & finibus Cifano tam infra ipsam Villam quam & de foris, & in Curte ejus. Et a Camuliano si ut Hera missis in Arno usque ad Marc. Et ex altera parte fluminis Arni a Montecello similiter usque ad Marc. U: dictum est, omnia, quae supra leguntur, in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & pertinentiis earum tibi ea, ut dictum est, ad.... predictae Ecclesie vendo & trado. Pro qua a te meritum recepi Solidos tria

A millia quingentos quadraginta in presen-
tito. Quam meam venditionem & tradi-
tionem, si ego, qui supra, Rodulfus
Abbas, vel mei successores, sive cui
nos eas dedissemus, aut dederimus, re-
sollere vel minuere quæserimus per ha-
liquod ingenium tibi, qui super, Roge-
rio Archiepiscopo vel eius successoribus,
aut cui vos ea dederitis vel habere de-
creveritis, & si nos exinde auctores
dare volueritis, & ea vobis ab omni
homine defendere non posuerimus & non
defensaverimus, spondemus nos vobis com-
ponere suprascriptam nostram venditionem
& traditionem in duplum in ser-
quido loco, sub estimatione qualis tunc
fuerit. Et in tali ordine huc scribere ro-
gavi Ugonem Notarium Apostolice Sedis.

C Actum infra Ecclesiam Sancte Ma-
rie, posita in Castello, qui dicitur Ca-
sule.

Ego Rodulfus Abbas Marturiensis
Monasterii in hac cartula a me facta
confirmando subscripsi.

Ego Guido Monachus & Sacerdos
subscripsi.

D Ego Frater Albertus Monachus &
Sacerdos subscripsi.

✠ Ego Frater Dominicus Monachus
& Sacerdos subscripsi.

Ego Bernardus Monachus & Sacer-
dos subscripsi.

Ego Frater Azzo Monachus & Le-
vita subscripsi.

Ego Frater Albertus Monachus sub-
scripsi.

E Ego Frater Petrus subscripsi.

Ego Frater Placidus subscripsi.

Ego Frater Rainerius subscripsi.

Ego Frater Lambertus subscripsi.

Signum

citi & contempti inde non permanserint, quod componere debet ipse Rodulfus Abbas & sui successores predicto Rogerio Archiepiscopo & suis successoribus ad partem predictæ Ecclesie, aut cui ipsi dederint vel habere decreverint penam argenti optimi Libras ducentarum. Unde ipse Rogerius Archiepiscopus fecit ei meritum anulum aureum, ut magis omnino tempore predicta finis & transactio, atque resolutio firma & stabilis permaneat atque persistat.

Actum infra Ecclesiam Sancte Marie, posita in Castello, qui dicitur Casule.

Anno Dominice Incarnationis Milleesimo Centesimo Trigésimo, ipso Die Kalendas Septembris, Indictione Septima.

Ego Rodulfus Abbas in hac promissione & obligatione subscripsi.

A Ego Johannes Monaco & Sacerdos subscripsi.

Ego Guido Monaco & Sacerdos subscripsi.

Ego Frater Albertus Monaco & Sacerdos subscripsi.

Signum ✠ manus superscripti Sinibaldi Advocati predictæ Ecclesie Sancti Michaelis, qui interfuit & consensit.

B Signa manuum superscriptorum Arnulfi, Vessco, Sassi, Lotterii, Henrici, Berlingerii, & item Henrici, Rogerini, Jacop, Sismundi, Palmenti, Teberti, Truffa, Gerardi, Detisalvi, Guidonis, Bernardi, Alkeri, item Bernardi, rogatorum testium.

C Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis ibi fui, & hoc breve ad memoriam futuræ temporis scripsi.

Donatio quartæ partis Castellum Acqui, facta ab Arduino Comite, filio Guidonis Comitis, Ecclesie Pisane. Anno 1130.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Milleesimo Centesimo Trigésimo Primo, Duodecimo Kalendas Decembris, Indictione Nona, Manifestus sum ego Arduinus Comes, filius Guidonis Comitis, quia consentiens mihi atque precipiente prefato Guidone genitore meo, per hanc cartam pro anime mee remedio & parentum meorum, offero, dono, & concedo Ecclesie Sancte Marie Pisane matris Ecclesie & Archiepiscopatu, totam illam quartam portionem, que mihi obvenit per cartam donationis ex parte Comitisse Cicilie uxoris quondam Ugonis Comitis, que sibi evenit per Margincap ex parte prefati Comitis Ugonis viri sui in Curte & in Castellis de Acqui, cum omnibus earum pertinentiis & adjacentiis tam donicatis quam & massariis, cultis & incultis, de-

D mesticis & agrestibus, districtis & Placitis superscripta Curte & Castello pertinentibus, ut dictum est, cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & pertinentiis earum, omnipotenti Deo & jamdictæ Ecclesie offerre providere tali ordine, ut ab ac hora in antea sit propriis juris superscripte Ecclesie & Archiepiscopatu Sancte Marie proprietario jure. Et si ego, qui supra, Arduinus Comes, vel meus heres, sive cui nos eam dedissemus aut dederimus, resollere vel minubere quesierimus per aliquod ingenium, aut si nostrum datum vel factum de omnibus superscriptis rebus apparuerit, & omni tempore taciti & quieti inde non permanserit, & eam ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondeo ego, qui super, Arduinus Comes, una

cum meis heredibus, consentiente mihi A
suprascripto genitore meo, componere ad
partem suprascripte Ecclesie & Archie-
piscopatu Sancte Marie, ejusque Recto-
ribus, aut cui ipsi dederint, suprascri-
ptam rem in duplum in serquido loco
sub extimatione qualis tunc fuerit. Et
insuper penam argenti optimi Libras cen-
tum. Et in tali ordine hec scribere ro-
gavi Bernardum Notarium Domni Im-
peratoris.

Actum in Coro infra Plebe de Mon-
tesestelli.

Signum ✠ manus suprascripti Ardui-
ni Comitis, cum consensu, & auctori-
tate, & licentia suprascripti genitoris
mei, qui hanc cartam offerfionis fieri
rogavit.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manum C
Paganelli quondam Rollandi, & Er-
mannus & Sivamb. . . . . germani fi-
lii Rollandi de Ozano, Ildebrandi quon-
dam Siseheri, & Petri quondam Ugonis

quondam Pagani. Gerardi Vicecomitis
quondam Gerardi Vicecomitis, Curtevec-
chia filius Alberti, & Scotto quondam
Bernardi testium.

Supradictus Arduinus juravit ad san-
cta Dei Evangelia, suprascriptam offer-
fionem, & concessionem, sicut supra le-
gitur, licentia & auctoritate suprascri-
pti genitoris mei scribere rogavi hanc
cartam eundem Bernardum, & predi-
ctus pater meus sic mihi precepit, sic
etiam jam dicta Comitissa Cecilia illud
idem mihi fieri iussit.

Ego Bernardus Notarius Domni Impe-
ratoris, post traditam complevi & dedi.

Supradictus Arduinus Comes per su-
stem, quem in sua manu tenebat, inve-
stitit Rogerium venerabilem Archie-
piscopum Pisane Ecclesie de supradicta
quarta portione de suprascripta Curte &
Castello & ejus pertinentia, ad supra-
scriptam penam, ad eundem datave, &
testes.

Traditio Hospitalis Casamvidiae, facta a fundatoribus pii loci Uberto Archiepiscopo Pisano. Anno 1133.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi
Dei eterni. Anno ab Incarnatione
ejus Millesimo Centesimo Trigesimo Ter-
tio, Nono Kalendas Martii Indictione
Undecima. Quoniam divine admodum
constitutum est, & salutem animarum
& corporum medelam esse cognoscitur,
piis & venerabilibus Locis providere,
ut optime constituantur & gubernentur,
ne in posterum ullam diminutionem vel
jacturam patiantur; ideoque nos Ber-
nardus & Leo conjuncti ad onorem &
servitium omnipotentis Dei, & salutem
pauperum, Ospitale situm Casamvidia,
a nobis ordinatum & constitutum ad
servitium Dei & pauperum, cui omnia
nostra bona mobilia & immobilia, ejus
seculi procellis & mundanarum rerum

Tora. IX.

desideriis derelictis, ea concessimus pro
remedio animarum nostrarum, nostro-
rumque parentum; tibi Deo, & Sancte
Marie Pisane matris Ecclesie Domino
Uberto venerabili ejusdem Ecclesie
Archiepiscopo, & Canonicis predictae
Ecclesie supradictum Ospitale, cum omni
sua pertinentia & proprietate, que nunc
abet, vel abiturus est, summissimus &
damus, ut sit in vestra, vestrorumque
successorum tutela & cura. Ad abien-
dum, tenendum, gubernandum, melio-
randum, nec in ullo de jure suo dimi-
nuendum, sed pro amore & timore
Dei, & vestrarum animarum remedio,
a vobis & a vestris successoribus, cura
& studio vestro semper in melius pro-
cedat & augeatur. Et si aliqua perso-

G g

na

norum hominum & fidelium utriusque
 Ecclesiae vestrae quam nostrae, quorum
 nomina subter leguntur, quam rationa-
 biliter decreverunt, quam rationa-
 biliter decreverunt, ipsas terras quam
 res, quas commutare disposueramus, esse
 utiles ad meliorationem quam commodum
 utriusque Ecclesiae, secundum estimatio-
 nem predictae commutationis. Per hanc
 commutationis cartam cedere quam per
 immutabilem traditionem largiri videtur
 vobis Donno Uberto suprascriptae Pisa-
 nae Ecclesiae Archiepiscopo, suisque suc-
 cessoribus ad utilitatem quam proprietate-
 tem, ut dictum est, vestrae Ecclesiae,
 duas partes integras de Castello & Ro-
 cha, quae dicitur Plumbinum, sicut
 est praecincta a mari, usque ad Car-
 bonariam, vel a mari, quam ab ipsa
 Carbonaria, exceptis quam antepositis
 inde sex scalis de terra ad justam per-
 ticam mensurata, que per medietatem
 inter nos & vos habere quam destinare
 debemus, & excepta tanta terra de com-
 muni nostro & vestro, in qua vel su-
 per qua Cappella & Casa Presbyteri
 ipsius Cappellae, in qua habitet, pos-
 sint haedificari. Item damus & tradi-
 mus vobis duas partes integras de me-
 dietate illius terrae, quae est posita in-
 fra suprascriptos terminos, quos hic no-
 minamus, videlicet sicut Lecia-percusa
 vadit per Serram montis, & per Bra-
 calaniam usque ad Capetulum in mare,
 & sicut mare precignit totam ipsam ter-
 ram cum predicta Carbonaria usque ad
 Rivum-fenalem, & sicut ipse Rivus-
 fenalis vadit in Serram ad predictam
 Leciam-percussam. Exceptamus quam an-
 teponimus inde prefatam Ecclesiam &
 Monasterium Sancti Justiniani, quam
 ejus Claustro, cum suo Cimiterio. Pre-
 dictas duas partes integras de isto Ca-
 stello & Rocha Plumbini, sicut est pre-
 cincta a mari, quam Carbonaria, pre-
 ter sex suprascriptas scalas de terra,
 quas per medietatem inter nos habere

debemus, quam preter suprascriptam ter-
 ram de comuni utriusque partis, in qua
 Cappella & Casa Presbyteri possint haed-
 ficari, item duas partes integras de
 medietate illius terrae, quae est posita
 infra suprascriptos terminos, preter Mo-
 nasterium quam Ecclesiam quam claustro
 cum suo Cimiterio, qualiter ab omni
 parte circumdatae sunt per designata lo-
 ca, & sicut per capita & latera &
 mensuram inveniri possunt, cum inferioribus
 & superioribus suis, seu cum fini-
 bus quam accessionibus quam ingressi-
 bus suis, cum omni jure quam perti-
 nentiis earum, in integrum vobis, ut
 dictum est, irrevocabiliter cedo & tra-
 do in perpetuum nomine commutationis,
 ut dictum est. Tali ordine, ut nullo
 tempore nullo modo liceat vobis vel ve-
 stris successoribus aut hiconomo, predi-
 ctas terras seu res vendere vel donare
 aut aliquo alio titulo alienare, sed sem-
 per debeat in potestate praedictae vestrae
 Pisanae Ecclesiae incommutabiliter per-
 manere, & in ejus proprietate quam do-
 minio. Pro qua nostra commutatione quam
 traditione recepi a vobis unam partem
 de terra, posita juxta Civitatem Pisana
 prope Ecclesiam Sancti Nicolai, quam
 insuper Solidos trimilia quadringentis in
 prefinito. Quam meam commutationem
 quam traditionem si ego, qui supra, U-
 bertus Abbas, vel mei successores, sive
 aliqua nostra summissa persona aut hi-
 conomus nostri Monasterii aliquo tempo-
 re revocare vel remutare, aut in aliquo
 diminuire quaesierimus per quodlibet in-
 genium, & si eam vobis ab omni ho-
 mine defendere non poterimus quam
 non defensaverimus ad partem quam pro-
 prietatem praedictae vestrae Pisanae Ec-
 clesiae, stonde ego, qui supra Uer-
 tus Abbas, unacum meis successoribus
 prefati vestri Monasterii Sancti Justi-
 niani, componere vobis, qui supra, Don-
 no Uberto Archiepiscopo, vestrisque suc-

cessoribus, aut biconomo vestrae Ecclesiae, suprascriptam nostram commutationem quam traditionem in duplum in ferquido loco sub extimatione, qualis tunc fuerit, ad partem quam proprietatem prefatae vestrae Pisanae Ecclesiae, & insuper penam argenti optimi Librarum trecentarum; quia in tali ordine hanc commutationis cartam Itaibrandum Notarium Apostolicae Sedis scribere rogavimus.

A Actum apud prefatam Ecclesiam Pisani Archiepiscopatus Sanctae Mariae feliciter.

✠ Ego Ubertus Abbas Monasterii Sancti Justiniani de Falesia, in hac carta commutationis subscripsi.

Ego Falco Judex sacri Palatii interfui quam subscripsi.

B Ego Mansfredus causarum Patronus interfui & hic subscripsi.

Ego Itaibrandus Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Charta Gerardi Abbatis Monasterii S. Mariae de Morrone, per quam vendit Uberto Archiepiscopo portionem suam de duobus Castellis. Anno 1135.

I N nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Millesimo Centesimo Trigesimo Senio, Quarto Kalendas Aprilis, Indictione Tertiadecima. Manifestus sum ego Gerardus in Dei nomine humilis Abbas Ecclesie Monasterii Sanctae Mariae de Morrone, quia gravati & coacti onere debiti suprascripti nostri Monasterii, cum non habuerimus alias res nobiles, de quibus ipsum debitum solvere possemus, ideo comuni consilio Fratrum pro jam dicto debito solvendo & utilitate melioris comodi, quasi loco commutationis, per hanc cartam vendimus & tradimus vobis Donno Uberto venerabili Archiepiscopo Pisanae Ecclesiae, medietatem integram de tribus partibus de Podio & Castello & Districto & Curte de A:qui, quod Vivaio vocatur. Et de Podio & Castello & Curte & Districto de Morrone: exceptis & antepositis illis terris & acquisitis, quae prefato nostro Monasterio pertinebant ante illam dationem Ugonis Comitis, vel datum, quod ipse in eodem Monasterio fecit. Predictam medietatem integram de tribus partibus de u-

C trisque prenomatis Podiis & Castellis, videlicet Morrone & Vivaio, & eorum Curtibus & districtis, exceptis illis acquisitis, quae superius exceptavimus, qualiter ab omni parte per capita & latera & per mensuram ipse terre inveniri possunt; cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus, & accessionibus & ingressibus earum, & cum omnibus adjacentiis & pertinentiis earum & actionibus, & jure in integrum vobis, ut dictum est, vendimus & tradimus. Pro qua nostra venditione & traditione recepimus a vobis pretium quingentorum Solidorum in prefinito.

E Quam nostram venditionem & traditionem si ego, qui supra, Gerardus Abbas, vel mei successores, sive aliqua nostra summissa persona, cui nos dedissemus aut dederimus, vobis, qui supra, Donno Uberto venerabili Archiepiscopo vel vestris successoribus retellere vel minuire questierimus per quodlibet ingenium, & si eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondeo ego, qui supra Gerardus Abbas, una cum meis successoribus, componere vobis, qui supra, Donno Uberto

venerabili Archiepiscopo vestrisque successoribus ad partem & proprietatem vestrae Pisanæ Ecclesie, istam nostram venditionem & traditionem in duplum in serquido loco sub extimatione, qualis tunc fuerit, insuper penam argenti optimi Librarum centum. Quia in tali ordine hanc cartam Falconem Judicem & Notarium sacri Palatii scribere rogavimus.

Actum apud Canonicam, & majorem Ecclesiam Archiepiscopatus Sancte Marie.

A

Ego Gerardus Abbas Ecclesie Sancte Marie de Morrone subscripsi.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Lanfranci quondam Gerardi, Petri Albitonis, Herisbi quondam Herisbi, Bernardus Lamberti, Scotti filii Bernardi quondam Rosbi, Malagalie quondam Germundi, qui interfuerunt rogati testes.

B

Ego Falco Judex & Notarius sacri Palatii, post traditam complevi & dedi.

Sententia Judicum in controversia agrorum inter Ubertum Archiepiscopum Pisanum, & alios. Anno 1135.

IN nomine summi Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Amen. Nos Bertho Judex, & Manfredus, causarum patroni, electi Judices ab Uberto, divina pietate Pisanorum Archiepiscopo, & a Consulibus & universo Populo, a diffiniendis lites publicas seu privatas; item, que erat inter Archiepiscopum Ubertum & Vicecomitem & Henricum atque Rudulfum, germani filii quondam Gualfredi, commissam nobis ab utraque parte, sic diffinimus. Si quidem cum predictus Archiepiscopus conquerebatur adversum supradictum Vicecomitem & filios Gualfredi, de duabus petiis de terris, que fuerunt de Curte de Cimboria, nunc vero sunt de Curte de Sancta Lucia, una quarum posita est a Pojo de Querciavelata, & sicut trahit Strada Guilielminga, de capite Anchi usque ad terram de li Petilati in capite deinc; secunda petia de terra comprehenditur cum Colle Leuli, tenet unum caput in Rigone, aliud caput tenet in foresto, & guarsgando de Curte de Cimboria. De his predictis duabus petiis de terris, si ut designata sunt, dicebat Vicecomes & filii Gualfredi, se possedisse per annos quadraginta quie-

C

te & sine legali interruptione. Contra vero Achirpiscopus dicebat eandem terram infra illos quadraginta annos Comitem Uzbicionem & filium ejus Ugo linum & Teudicium & filium ejus possedisse infra hos quadraginta annos, testibus ab utraque parte productis, & a nobis diligenter examinatis. Unde Judices, negotio a Causidicis utriusque partis subtiliter disputato, causam cognitam, judicamus, ut juvent testes Archiepiscopi, infra hos quadraginta annos predictos Comites possedissent. Quo jurato, condemnamus Vicecomitem & filios Gualfredi de predicta terra, nisi testes Vicecomiti & filii Gualfredi velint jurare Vicecomitem & filios Gualfredi predictam terram per quadraginta annos quiete possedisse. Tunc eligatur unum ex una parte, & alter ex altera parte, & quis verius vel falsius dicat, bello discernatur. Hanc sententiam data, & testibus utrinque juratis Vicecomes & filii Gualfredi remiserunt bellum, & tunc si lite renuntiaverunt.

D

E

Data in Curia Domni Uberti venerabili Archiepiscopo Sancte Marie Pisanæ matris Ecclesie, in presentia testium Gualandi quondam item Gualandi,

di, & Lanfranchi quondam Gerardi, & Guilielmirici quondam Lanberti, Odimundi quondam Beriti, & Gatti quondam Henrici, & Lanberti quondam item Lanberti Judicis, & Rustici quondam Johannis da Montemororo, Ugoni quondam Andree da Sancta Lucia, & Morelli de Navila, & Comite Malaparute, Rainulsi quondam Ubaldi, Caciabate quondam Guilieloni, Raineri &

A Tegrini germani filii quondam Raineri, Ventrio filio ejusdem Raineri, & aliorum multorum.

Anni Domini Mllesimo Centesimo Trigesimo Sexto, Quarto Nonas Decembris, Indictione Quartadecima.

Ego Bernardus Notarius Domni Imperatoris, ex jssione predictorum Judicum hanc sententiam subscripsi.

Possessio dimidii Insulae Planusiae a Judicibus Pisanis restituta
Balduino Archiepiscopo Pisano. Anno 1138.

IN nomine Domini Dei viventis in secula. Amen. Nos Marchestus & Nervottus Judices, a Consulibus & universo Populo ad diffiniendas lites & controversias publicas seu privatas, Judices dati, reclamationem factam a Domino Balduino venerabili Archiepiscopo adversus Brunectum quondam Ugonis, & adversus fratres parvules ejus uxoris, judicio arbitrioque nostro commissam, subscripto modo diffinimus. Si quidem cum Donnus Archiepiscopus repereret a Brunecto & a fratribus parvulibus ejus uxoris, medietatem totius Insulae Planusiae, quam juris esse Archiepiscopatus Pisane Ecclesie assererat, unde etiam Cartas offerionis & donationis a Leone de Cunitbo & ejus uxore factas hostendebat; Cumque prenomiatus Brunectus & jam dicti Consortes a Consulibus, ut ad judicium venirent, sepe essent vocati, illi verò contumaciter persistentes obtemperare noluerunt. Quapropter nos Judices taliter contra contumaces pronuntiamus, ut Donnus Archiepiscopus mittatur in possessionem medie-

tatis Insulae Planusiae, ita ut quiete possideat, & a nomine nisi legitime disvestiatur.

C Data in Curia Domni Archiepiscopi, Anno Domini Incarnationis Mllesimo Centesimo Trigesimo Nono, Octavo Idus Novembris, Indictione Secunda.

✠ Ego Marchestus, sacri Lateranensis Palatii Judex in hac sententia a me data subscripsi.

✠ Ego Nervottus sacri Palatii Judex hanc meam sententiam confirmo.

D ✠ Ego Batabianca Consul hanc sententiam laudo, & confirmo, & subscribo.

✠ Ego Urso Consul hanc sententiam laudo & confirmo.

✠ Ego Rainolfo Consul hanc sententiam laudo & confirmo.

✠ Ego Ugo Ranucci Consul hanc sententiam laudo & confirmo.

E ✠ Ego Petrus Albithonis, Civis Pisanus & Consul, hanc sententiam laudo & confirmo.

✠ Ego Villano Consul hanc sententiam laudo & confirmo.

Oblatio nonnullorum Castellorum facta Ecclesiae Pisanae ab Hildebrando Comite filio quondam Hildebrandi Comititis, & Mathilda ejus uxore. Anno 1139.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quadragesimo; Tertiodecimo Kalendas Julii, Inditione Secunda. Manifesti sumus nos Ildebrandus Comes filius quondam Ildebrandi Comititis, & Matilda jugalis ejus, & filia Lanfranchi, quia comuniter & consentiente mihi suprascripto viro meo, ubi interesse videtur notitia Bentbonis Judicis, a quo interrogata & cognita sum, non pati violentia, set pura & integra mea bona voluntate secundum edicti paginam, per hanc cartam pro remedio animarum nostrarum effrimus, donamus, cedimus, & tradimus omni potenti Deo & Ecclesie Archiepiscopatus Sancte Marie Pisane matris Ecclesie, medietatem integram de nostra portione, que mihi Ildebrando obvenit ex parte patris sive matris mee, sive alio aliquo modo vel jure, de Rocca de Biserno, & de Castello & Burgis & Podio & districtu & Curte ejus, & omni ejus pertinentia; & de Castello de Vignale, & de Campilia; & de Castello & Monte Sancti Laurentii, & de eorum pertinentiis. Predictam medietatem integram de omnibus, que supra leguntur in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & proprietate & habione earum, omnipotenti Deo & jamdicte Ecclesie offerre, ut dictum est, dare & tradere videmur

A tali ordine, ut ab hac hora in antea sit propriis juris suprascripte Ecclesie. Et si nos vel nostri heredes eam egerimus aut causaverimus, aut si nostrum datum vel factum inde apparuerit, & omni tempore taciti & contempti inde non permanserimus, & eam ab omni homine ad partem predictae Ecclesie, suisque Rectoribus defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondemus nos, qui supra Jugales, una cum nostris heredibus, componere ad partem predictae Ecclesie, suisque Rectoribus in duplum in serquido loco, sub extimatione, qualis tunc fuerit, & insuper penam argenti Librarum ducentum. Et in tali ordine hec scribere rogavimus Ugonem Notarium Apostolice Sedis.

B Hactum Pise in Choro Ecclesie Sancti.....

Signa ✠ ✠ manuum suprascriptorum Jugalium, communiter, & ut dictum est, legitime consentientes, qui hanc cartam rogaverunt fieri.

C Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Gualandi quondam Gualandi, Lanfranchi quondam Gerardi, Lamberti filii ejus, Gerardi Guëani quondam Ugonis, Quinti quondam Sismundi, Sismundi quondam Corecti, Hermanni quondam Galli vocati quondam Ugonis, rogatorum testimonium.

D Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis post tradita compleri & dedi.

Charta Guidonis Comitis, filii Hugonis Comitis, per quam se, ac sua
Castella obligat Archiepiscopo, & Consulibus Pisanis. Anno 1141.

IN nomine Dei. Amen. Ego Guido Comes filius Ugonis Comitis iuro super sancta Dei Evangelia, quod ab hac hora salvabo & adjuvabo homines Pisane Civitatis, & de ejus Burgis & Villis, & homines Sancte Marie Pisane, ubicumque fuerint, & eorum habere, & omnium supradictarum personarum, per me & per meos in tota mea virtute secundum meum posse: & nullum Castellum vel Curtem, quam habeo in Comitatu Pisano, vel habebo, vendam vel obligabo alicui persone vel loco vel Ecclesie, nisi Ecclesie Pisane Archiepiscopatus. Et quicquid pater meus vel ego obligavimus Ecclesie Sancti Martini Lucensi, vel ejus Episcopo, vel Procuratori, per bonam fidem sine fraude studebo disbrigare & liberare, & liberatum, predictae Ecclesie Pisane vel Pisanis Consulibus pignori per cartulam in laude sui Judicis & Notarii, pro XXII. Libris obligabo, & in possessionem mittam vel mittere faciam, & Cartulas, quas ab Episcopo Luciano vel ejus Misso recepero, Archiepiscopo Pisano vel Pisanis Consulibus, aut eorum Missis certis dabo. Et si Episcopus Lucanus vel ejus Missi recipere noluerint solutionem, & reddere quod obligavimus, faciam cartulam, & dominium transferam, & in possessionem corporaliter mittam, secundum quod Sapientes Pisani Archiepiscopi, vel Pisanorum Consulium voluerint, vel mihi preceperint, & preceptum eorum non evitabo. Et quod in Castello de Furcule & ejus Curte & districto, Malaparte Comes, & Galliana ejus uxor habuit, vel habet, studebo per bonam fidem sine fraude, ut Archiepiscopus Pisanus, vel

A ejus Missi, & Pisani Consules, & eorum Missi habeant, & quiete decerneant. Et non ero in consilio vel facto aut assensu, ut quod Archiepiscopatus Pisanus ibi habet vel habebat quoquo modo, vel Pisanorum Consules, aut Canonici, perdant, aut litem inde habeant. Et si quis eos exinde imbrigaverit, vel abstulerit, adjuvabo eos per me & meos habere & retinere, & si perdidit, acquirere, & acquisita retinere. Et quandocumque Archiepiscopus Pisanus, vel Vicedominus, vel Pisani Consules, aut eorum certi Missi, in possessione Castellum de Furcule vel ejus Curtem intrare voluerint, cum eis ero & eos adjuvabo per me & meos, intrare & habere & quiete retinere. Et studebo, ut omnes homines de Furcule sint ad preceptum & voluntatem Pisani Archiepiscopi & Vicedomini & Consulium Pisanorum, & eorum etiam certis Missi. Et studebo, ut hec omnia omnes fratres mei faciant ad voluntatem Pisani Archiepiscopi, & Vicedomini, & Pisanorum Consulium. Hec omnia superscripta observabo toto tempore vite mee sine fraude Balduino Pisano Archiepiscopo & suis successoribus, & Pisanis Consulibus, qui modo sunt, vel pro tempore erunt, & eorum certis Missis.

Signum ✠ manus Guidi Comitis quondam Guidi.

Ego Rolandus Imperatoriae dignitatis Judex Vicarius interfui & subscripsi.

E Ego Lambertus Marcianensis Pisanorum Judex huic sacramento interfui & subscripsi.

Ego Jerardus Vicecomes & Consul ibi sui & subscripsi.

✠ Ego

* Ego Bolgarinus Consul ibi fui | A
 & subscripsi.

* Signum manus Venturii Rainerii
 filii.

Nerbottus Judex predicto sacramento
 interfui, & manu propria hęc subscripsi.

Testes Opitbo de Lucagnano, Ilde-
 brandus de Lari, Gerardus de Mor-
 rona, Guigalottus quondam Malamofce.

Anni Domini Millesimo Centesimo
 Quadragesimo Secundo, Quinto Nonas
 Madii, Indictione Quarta.

Charta Alberti Marchionis Corsicae, per quam vendit Conetto
 tertiam portionem Castellı Liburni. Anno 1146.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi
 Dei eterni. Anno ab Incarnatione
 ejus Millesimo Centesimo Quadragesimo
 Septimo, Indictione Decima, Sexto
 Kalendas Octubris. Manifestus sum ego
 Albertus (1) Marchio Corsicae, filius
 quondam Bratteportate item Mar-
 chionis, quia per hanc cartam vendo
 & trado vobis Sismundo & Conetto
 fratribus, filiis quondam Conetti, meam
 partem tertiam portionem videlicet de
 Castello & Curte de Livorna. cum
 omni sua pertinentia, & ejus Livorne
 aquis, terris, silvis, & districtu, &
 jure aut albergarie, aut Placiti, aut
 date, vel alicujus redditus, aut recol-
 lectionis, & cum omni jure & causa,
 quaecunque mihi de omnibus predictis per
 Frodum, vel alio modo pertinent. Pre-
 dictam tertiam portionem cum omnibus
 suprascriptis in integrum, cum inferioribus
 & superioribus, & finibus, &
 ingressibus suis, & cum proprietate &
 pertinentia & edificio & omni jus
 sua, vobis suprascriptis fratribus vendo
 & trado. Unde a vobis pretium recepi
 bonorum denariorum Lucensium Solidos
 mille in presenſu. Quam meam vendi-
 tionem & traditionem si ego, qui su-
 pra, Albertus Marchio, vel meus he-
 res, sive aliquis, cui nos eam dedisse-
 mus aut dederimus, vel a nobis sum-
 missus, quolibet ingenio vel modo recol-
 lere vel subtrahere aut diminuerere vel

Tom. IX.

B impedire queſcerimus vobis suprascriptis
 fratribus, vel vestris heredibus, &
 omnibus quibuscunque eam dederitis vel
 reliqueritis, & si nos exinde auctores
 dare volueritis, & eam vobis ab omni-
 bus defendere non potuerimus & non
 defensorerimus; spondeo me, qui supra,
 Albertum Marchionem, meosque heredes
 composuros vobis & vestris heredibus
 suprascriptam venditionem & traditi-
 onem in duplum in serquido loco sub e-
 stimatione, qualis tunc fuerit. Et in
 tali ordine hanc cartam Dominum Uge-
 nem Judicem & Notarium scribere ro-
 gavi.

Actum Pisa, Porta maris, domo u-
 zoris quondam Gerardi Tattarii, prope
 Ecclesiam Sancti Nicolai.

D Signum * manus suprascripti Alber-
 ti Marchionis, qui hanc cartam vendi-
 tionis rogavit fieri.

Signa * * * * * manuum
 Velri quondam Falmi, Gottifredi
 quondam Lanaheri, Baronis quondam
 Martini, Pattucci filii Alluceti, Ilde-
 brandi quondam Ildebrandi, Brlloni,
 quondam Sili, rogatorum restium.

E Ego Ugo Domni Lottarii Tertii Ro-
 manorum Imperatoris Judex judiciorum
 omnium interfui & subscripsi.

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis
 post traditam complevi & dedi.

Ista venditionis Carta nomine pigno-
 ris tali tenore facta est, quod quali-

H h

cunque

(1) Marchiones isti fortasse pertinent ad illustrem Marchionum Malaspinarum progeniem.

cumque die ab hodie usque ad duos proximos annos superscriptus Albertus Marchio, vel ejus heres, aut ejus certus Missus reddiderint superscriptis fratribus, vel eorum heredibus, aut super hoc Misso, bonorum denariorum Lucensium Solidos Mille, & prode in predicto Constituto per singulo Mense bonorum denariorum Lucensium Solidos sedecim & denarios octo, tunc ista venditio & Carta resolvatur, reddatur, & nihil valeat. Si vero ista solum non fuerit, tunc ab inde in antea in potestate superscriptorum fratrum & heredum eorum, & omnium, quibus dederint, deveniat & permaneat, ad eis tenendum & alienandum & pignorandum, & quicquid eis placuerit, sciendum. Ita etiam quod quantumcumque temporis post superscriptum terminum steterit, quod superscripta pecunia reddita vel recollecta non fuerit, possessio apud superscriptos fratres, eorumque heredes permaneat, & superscriptum proficuum semper debeat & currat. Et possessionem, & fructus, & omnem redditum pignoris infra superscriptum terminum & post superscriptum terminum superscripti fratres, eorumque heredes & omnes, quibus dederint, debent habere, & tantum quantum va-

A luerint fructus & redditus..... debent discomputare. Insuper juravit superscriptus Albertus Marchio per sancta Dei Evangelia, quod Carta, vel datio, aut obligatio facta non est, vel ap..... venditioni & carte contraria vel nociva. Et si superscriptus terminus transierit non soluta superscripta pecunia, amplius nullam litem vel molestiam faciet de..... & pignore, & quiete tenere, & pensionem & fructus, & omne redditum recolligere non contradicit. Si quis vero contradiceret, auctor & defensor & adjutor..... & eorum heredibus, & omnibus quibus darent vel relinquerent. Et repromissionem ad defendendum, qui per manum tenet, ad penam argenti optimi Librarum quinquaginta ad superscriptum dantare, meritum & testes. Et dedit in manu superscripti Conetti pro ipso & fratre superscriptum Gottifredum, ut corporaliter ipsum in possessionem mitteret, & ut ipse Conettus pro se & fratre possessionem ingrederetur de superscripta tertia parte & omnibus superscriptis, que idem Marchio in Feodum ab Archiepiscopatu Sancte Marie habebat, & ipse pignori predictis fratribus..... ipsi precepit, quod factum est ab eo Conetto.

B

C

D

Eugenii III. Papae Bulla pro Guidone Abbate Monasterii
S. Mariae de Morrone. Anno 1148.

Eugenius Episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Guidoni Abbati Sancte Marie de Morrone, ejusque Fratribus, tam presentibus quam futuris, regulariter substituendis in perpetuum. Religiosis desideriis dignum est, facilem prebere consensum, ut fidelis devotio celerem sortiatur effectum. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus,

E & predecessoris nostri felicitis memorie Pape Innocentii vestigiis inherentes, Monasterium beate Dei Genitricis Marie, in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri, & nostra protectione suscipimus, & presentis scripsi privilegio communimus. Statuentes, ut quascunque possessiones, quecunque bona idem Monasterium in presentiarum juste & canonice possidet, aut in futurum concessione Ponti-

Pontificum, largitione Regum, vel Principum, oblatione Fidelium, seu etiam aliis justis modis, Deo propitio, poterit adipisci, firma vobis, vestrisque successoribus & illibata permaneant. In quibus hec propriis duximus exprimenda vocabulis. Partem vestram in ipso Castro & Curte ejus, Plebem & Capellam ejusdem Castri, cum decimis suis. Et quicquid habeis in Curte Aquisiana. Balneum & Aqueductum usque in Cascina. Terras, quas habeis in Palude & Pantano cum decimis earum. Ecclesiam de Thora cum suis pertinentiis. Ecclesiam de Montanino cum medietate Castri & pertinentiis suis, salva convenientiâ, que inter Uberum venerande memorie Pisanum Archiepiscopum, & Gerardum Abatem facta est, & scripto firmata. Si qua verò libera & absoluta persona in vita sua, sive in morte in suprascripto Monasterio se conferre volueris, recipiendi eam absque ulla contradictione liberam facultatem habeatis, salva justitiâ matricis Ecclesie. Decernentes, ut nulli omnino hominum liceat prefatum Monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione & sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura. Salva Sedis Apostolice auctoritate & dioecesanorum Episcoporum canonica justitiâ. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica Secularisve persona hanc nostre constitutionis paginam sciens,

A contra eam temere venire temptaveris, secundo, tertiove commonita si non satisfatione congrua emendaveris, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & a sacratissimo Corpore ac Sanguine Dei & Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtè ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem Loco justa servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatinus & hi: fructum bone actionis percipiant, & apud districtum Judicem premia eterna pacis inveniant. Amen. Amen.

Ego Eugenius Catholice Ecclesie Episcopus subscripsi.

C ✠ Ego Conradus Sabinensis Episcopus subscripsi.

✠ Ego Oldo Diaconus Cardinalis Sancti Georgii ad Velum aureum subscripsi.

✠ Ego Guido Presbiter Cardinalis titulo Sanctorum Laurentii & Damasi subscripsi.

D ✠ Ego Gregorius Diaconus Cardinalis Sancti Angeli subscripsi.

Datum apud Sanctum Geminianum, per manum Guidonis Sanctae Romanae Ecclesiae Diaconi Cardinalis & Cancellarii, Decimo Kalendas Decembris, Indictione XII. Incarnationis Dominicae Anno Millesimo Centesimo Quadragesimo Octavo, Pontificatus Domni Eugenii Papae Anno Quarto.

Transactio inter Calciscianam uxorem Alberti Corficae Marchionis,
& Villanum Archiepiscopum Pisanum, de Castello
Plumbini. Anno 1150.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quinquagesi-

E mo, Indictione Tertiadecima, Quinto Kalendas Martii. Recordationis hec est Carta ad futuram & publicam fidem

& memoriam. In presentia infra scripto-
 rum Judicum & testium, Calcisciana
 filia quondam Lamberti Uberti Guido-
 nis, & relicta quondam Vernacii, &
 modo uxor Alberti Corsice Marchio-
 nis, & ipse Albertus vir ejus cum ea
 comuniter, & consentiente dicte Calci-
 sciane predicto viro suo, sub noticia
 Domni Hugonis Judicis, a quo secun-
 dum legem interrogata, est cognita, se
 nullam pati violentiam, sed pura &
 integra & bona voluntate sua, secun-
 dum Editi paginam, per hanc cartam,
 & suis investituram, quem in eorum
 desinebant manibus, fecere finem & re-
 futationem & transactionem Ecclesie Pi-
 sani Archiepiscopus beatissime Marie,
 & Domno Villano Dei gratia eju-
 dem Ecclesie venerabili Archiepi-
 sco, & Primati, & Sardinie Legato,
 tamen pro se, quam pro filiabus, qua-
 eadem Calcisciana habebat & supra scri-
 pto quondam Vernacio viro suo, de Ca-
 stello & Rocca & Curte de Plum-
 bino, & de omnibus turribus & castis,
 & edificiis & terris & personis, &
 rebus omnibus mobilibus & immobilibus
 & se mouentibus, & jure omni predi-
 cte Calcisciane, aut Alberto viro ejus,
 aut filiabus predi- cte Calcisciane & quon-
 dam Vernaci pertinentibus per predictum
 Castellum & Roccam & Curtem de
 Plumbino, infra & extra ipsum Ca-
 stellum & Roccam & Curtem & di-
 strictum ejus tam in terra quam in ma-
 ri vel insula aliqua, sive jure alodii,
 sive feodi aut tenimenti, aut propter
 aliquas expensas a predicto quondam
 Vernacio vel Calcisciana, aut alia qua-
 cumque persona factas, aut propter ul-
 lum debitum vel usum aut jus, quod
 requisierant aut requirere poterant su-
 pra scripta Calcisciana, & predictus
 Marchio, vel predi- cte ejus filie, us-
 quam ad diem supra scriptam. Item de
 predictis omnibus fecerunt finem & re-

futationem & transactionem Ecclesie &
 Monasterio Dei, & Sancti Justiniani
 de Falesia, & Domno Guidoni su-
 pra scripte Ecclesie Abbati venerabili
 & hominibus & habitatoribus predi-
 cti Castelli & Rocce & Curtis & distri-
 ctus ejus. Videlicet quod ab hac ora in
 antea predicta Calcisciana & ejus filie
 predi- cte & predictus Marchio, vel eor-
 um heredes, aut aliqua persona, cui
 dedissent vel darent, vel summissa ab
 eis. de predictis omnibus, sicut supra
 descripta sunt, litem vel controversiam
 aut molestiam non facient ullam predi-
 cte Ecclesie Pisani Archiepiscopus bea-
 tissime Virginis Marie, & supra scripto
 Domno Villano, & Domno Guidoni,
 & supra scripti habitatoribus, eorumque
 successoribus & heredibus, & omnibus
 quibuscumque ipsi dederint vel reliqu-
 rint. Insuper omnem proprietatem, &
 jus quodcumque predi- cte Calcisciane vel
 ejus filiabus aut predicto Marchioni in
 predictis omnibus competebat, aut com-
 petere poterat usque ad diem supra scri-
 ptam, dedere tantum supra scripte Ec-
 clesie beatissime Marie, & supra scripto
 Domno Villano, ejusque pro tempore
 successoribus, & se, suosque heredes,
 auctores, & defensores obligavit supra-
 scripta Calcisciana & Marchio de pre-
 dictis omnibus adversum predictas fi-
 lias, si unquam contra agerent, & i-
 tem adversus omnes, qui eorum dato
 contra predicta venirent. Si vero contra
 supra scriptam factum fuerit, & ita
 omnia, ut supra dicuntur, observata non
 erunt, sponderunt & obligaverunt se
 supra scripta Calcisciana pro se & pre-
 dictis filiabus & predictus Marchio,
 suosque heredes composuituros predi- cte Ec-
 clesie beatissime Marie, & predicto
 Domno Villano, ejusque successoribus,
 predicta in duplum in serquido loco sub
 estimatione, qualis tunc fuerit, & in-
 super penam argenti optimi Librarum
 ducent-

ducentarum, pena soluta, hac carta firma permanente. Unde ad confirmationem omnium predictorum vice superscripte Ecclesie beatissime Marie & Ecclesie Sancti Iustini, & superscripti Domini Villani, & Guidonis, & superscriptorum habitatorum, a Sismundo & Conetto quondam Conetti fidelissimorum superscripti Domini Villani, meritis superscripta Calcisciana pro se, & filiabus predictis, & superscriptus Marchio receperit coppam unam de argento pro tribus millibus solidis bonorum Denariorum Lucensium, integre solutis & completis superscripte Calcisciane pro se, & filiabus predictis, & ipsis filiabus, & Marchioni a superscripto Domino Villano in prescripto. Item ad confirmationem predictorum predicta Calcisciana presentia & consensu superscripti Marchionis iuravit per sancta Dei Evangelia, quod numquam contra superscripta litteram vel molestiam faciet, neque erit in consilio vel facto, ut contra predicta litteram vel molestia fiat. Et in tali ordine hanc cartam Domnum Hugo-

A nem Judicem & Notarium scribere rogavere.

Actum Pisâ, Turre Ughicionis fratris predictæ Calcisciane, Porta Sancti Salvatoris, prope Ecclesiam Sancti Iulii.

B Signum ✠ ✠ manus superscriptorum Calcisciane, que pro se & filiabus superscriptis, & Alberti Marchionis, qui comuniter & consentientes hanc transactionis & definitionis & dationis cartam rogavere fieri.

C Signa manuum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ Domni Carpini comunis Judicis presentis, & auctoritatem interponentis, & superscriptorum Sismundi, & Conetti, & Ughicionis predicti, Gerardi filii Goffredi Provisoris, Pipini filii superscripti Conetti, Ughicionis quondam Belli, prenomine Vaccarius, Norioci quondam Cinballi, & aliorum rogatorum testium.

Ego Hugo Domni Lotharii Tertii Romanorum Imperatoris Judex judiciorum omnium intersui & subscripsi.

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Sententia Guidonis Presb. Cardinalis tituli Pastoris in controversia agitata inter Villanum Archiepiscopum Pisanum, & Galganum Episcopum Volaterranum. Anno 1151.

E Go Guido Presbiter Cardinalis tituli Pastoris, ex mandato Domni Pape Eugenii audiens & cognoscens de controversia possessionis Monti-vasi, que inter venerabiles fratres nostros Villanum Pisanum Archiepiscopum, & Galganum Volaterranum Episcopum agitabatur; auditis, & sepe numero lectis allegationibus & attestacionibus utriusque partis, & plenarie cognitis, cum consilio venerabilium fratrum nostrorum, Rainerii videlicet Senensis Episcopi, & Bernardi Presbiteri Cardinalis Sancti Stephani in Celio

D Monte, & cujusdam Judicis, qui Presbitellus vocatur de Monte Ilcino, qui cause intersuerunt, & aliorum multorum sapientum Judicum Aretine Civitatis, qui predicto negotio non intersuerunt: Archiepiscopum Pisanum justum possessorem esse cognoscens, sicut usque ad tempus redditi interdicti possidetis, sic quiete & pacifice de cetero possidere presentio, & Volaterranum Episcopum, & omnes suos eam possessionem amplius perturbare omnino prohibeo.

E Hoc actum est in conspectu multorum proborum & nobilium virorum tam Pisanorum

sanorum Clericorum & Senensium, in Palatio predicti Senensis Episcopi.

Anno verd Dominice Incarnationis MCLI. Idibus Octubris.

✠ Ego Guido Presbiter Cardinalis tituli Pastoris, huic sententiae subscripsi.

A ✠ Ego Rainerius Dei gratia Senensis Episcopus interfui & subscripsi.

✠ Ego Gerardus Presbiter Cardinalis tituli Sancti Stephani in Celio Monte subscripsi.

✠ Ego Presbiter Judex interfui & subscripsi.

Charta Jacobi Abbatis Monasterii S. Mariae de Morrona per quam vendit Villano Archiepiscopo Pisano nonnullas terras. Anno 1152.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Cenesimo Quinquagesimo Tertio, Tertio Calendas Septembris, Indictione Quintadecima. Manifestum sum ego Jacobus Abbas Ecclesie & Monasterii Sancte Marie de Morrona, quia per consilium Donni Prioris Camaldulensis & Fratrum meorum Monachorum, pro magna & competenti utilitate suprascripti Monasterii, pro edificanda Claustra in loco, ubi dicitur Podium, que prius erat in loco Abbatie Viterre, per hanc causam vendo & trade tibi Villano Dei gratia venerabili Pisane Ecclesie Archiepiscopo, quicquid predicto Monasterio pertinet in Castro, quod dicitur Montevasi, & usque ad medietatem loci, que est inter ipsum Castrum & Castellum, quod dicitur Montanino, & quicquid predicto Monasterio pertinet per circuitum totius Castri Montevasi, tantum longe a predicto Castro, quantum predicta medietas, que est inter ipsa Castilla, est longe a predicto Castro Montevasi. Item vendo & trade tibi quicquid predictae Ecclesie & Monasterio pertinet de loco, qui dicitur Mortajolo. Ut dictum est, omnia, que supra leguntur, in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & proprietate & pertinentia & bacione earum, tibi,

B ut dictum est, ad partem predictae Ecclesie Archiepiscopatus Sancte Marie vendo & trade, quas possidebatis, & continua longi temporis possessione a morte Comitis Ugolini usque ad presentem diem presscripisse dicebatis, sicut in Judicio, quod inter vos & Episcopum Vulterranum, testibus juratis, manifestum fuit. Et pro suprascripta mea venditione & traditione recepi a te meritum, anulum aureum pro Solidis quattuorcentis in presentis. Quam meam venditionem & traditionem si ego, vel mei successores, sive cui nos eam dedimus aut dederimus, rescollere, vel minuere quisterimus per aliquod ingenium tibi, qui supra, Archiepiscopo, vel tuis successoribus, aut cui eam dederitis, vel habere decreveritis, & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondemus nos vobis componere suprascriptam meam venditionem & traditionem in duplum in serquido loco sub estimatione, qualis tunc fuerit, & insuper penam argenti optimi Lbras viginti. Et in tali bordine hec scribere rogavi Albertum Notarium Apostolice Sedis.

Actum Pise in Palatio presati Archiepiscopi.

De suprascriptam verd venditionem exceptamus Riparsulam, si infra prescriptos fines comprehenditur.

Ego

Ego Rodulfus Prior Camaldulensis
subscripsi.

Ego Ubertus Abbas Sancti Zenonis
subscripsi.

Ego Jacobus Abbas predicti Cenobii
subscripsi.

Ego Frater Benedictus subscripsi.

Ego Frater Johannes subscripsi.

Ego Frater Florentius subscripsi.

Ego Frater Manfredus subscripsi.

Ego Ildibrandus Abbas Sancti Mi-
chaëlis subscripsi.

Signa manuum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠
Sicberi quondam Gualandi, & Villani
quondam Guidonis, tunc temporis Con-
sulum, Pelavicini quondam Lamberti,
Grassi quondam..... Alberti quondam
Ildebaldi, Sismundi quondam Conecti,
Bardoni filii Alseri, rogatorum testium.

✠ Ego Burgundius sacri Lateranen-
sis Palatii Judex intersui & subscripsi.

Ego Albertus Notarius Apostolice Se-
dis post traditam complevi & dedi.

Cessio Castellii & Podii Planessuli, facta Ecclesie Pisanae, & Com-
muni Pisarum, ab ejus dominis. Anno 1153.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi
Dei eterni. Anno ab Incarnatione
ejus Millesimo Centesimo Quinquagesimo
Tertio, Octavo Idus Februarii, Indi-
ctione Prima. Manifesti sumus nos Bu-
gnus, Johannes, Gerardinus, Buttarus,
Dodinus, Gerarduccius, Moleffus, Fer-
varius, Cappellus, Lutterius, Roman-
cius de Castello Planessuli, quia per
has cartam donamus & tradimus lo-
co..... sancte Marie, & Archiepi-
scopatui, & Comuni Pisatorum, hoc,
quod nobis pertinet in Castello & Pojo
Planessuli, & ejus costibus & penditiis
& earum circuitu. Unde recepimus me-
ritum anulum unum aureum in presini-
to. Quam nostram donationem & tra-
ditionem si nos vel nostri heredes, sive
cui nos eam dedissemus aut dederimus,
retollere vel minuire quiescerimus per a-
liquod ingenium Ecclesie Sancte Marie
& Archiepiscopatu, & Pisano Comu-
ni, aut cui dederint, & si nos exinde
auctores dare volueritis, & eam eis ab
omni homine defendere non potuerimus
& non defensaverimus, spondemus nos
suprascripti, una cum nostris heredibus,
stipulatione sollempniter interposita, com-
ponere suprascripte Ecclesie & Archie-

piscopatu & Comuni Pisano, aut cui
dederint, suprascriptam nostram donatio-
nem & traditionem in duplum in ser-
quido loco, sub estimatione, qualis tunc
fuerit. Condizione, nomine pignoris ta-
li, quod si in aliquo tempore aliquis
eorum circa ea, que Consulibus jurave-
rint, fecerint, carta sit pura, & li-
ceat eis alienare & obligare & habere
ad proprietatem. Et investiverunt Bul-
garinum tunc Consulem pro Ecclesia
Sancte Marie & Archiepiscopatu &
Comuni Pisano ad proprietatem predicta
condizione, & precariam possessionem
fieri rogaverunt. Et in tali ordine nos
prememorati hec scribere rogavimus Gui-
donem Barbettam Apostolice Sedis Ju-
dicem & Notarium.

Actum Pisis in Ecclesia Sancti Petri
in Palude, presentibus Presbitero Gui-
done Ecclesie Sancte Marie de Montec-
chio, & Bernardo Rosso quondam Be-
nedicti, & Ugone Rasca, & Torscel-
lo, & Bonfilio, & Pelo, ad hec ro-
gatis testibus.

Homines Planessuli, qui juraverunt,
Torcellus Ranucii, Bugnus Rustici,
Johannes Beribuculi, Gerardinus Belli,
Buttarus Baruccii, Dodinus Cecii,
Bonfilius

Bonifilius Vannelli, Gerarduccius Afai-
zalsanti, Molestus Rodulfi, Ferrarius
filius Jobannis Fabri, Cappellus filius
Guilielmi, Lutterius filius Jobannis,
Pelo filius Carbonis, Romancius An-
svini.

A Ego Ugo Domini Imperatoris Frederici
Index ordinarius, ejusdemque Notarius,
hanc cartam a Guidone Apostolice Sedis
Judice & Notario rogatam, ejus scedâ
a me visâ & lectâ, ejus vice & man-
dato scripsi, firmavi, complevi & dedi.

Charta Gualfredi S. Romanæ Ecclesie Subdiaconi, per quam
Villano Archiepiscopo vendit portionem suam in aliquot
Castellis & Curtibus. Anno 1156.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi
Dei eterni. Anno ab Incarnatione
ejus Millesimo Centesimo Quinquagesimo
Septimo, Quartodécimo Kalendas De-
cembris, Inzélione Quinta. Manifestus
sum ego Gualfredus sancte Romane
Ecclesie Subdiaconus & filius quon-
dam Henrigi Comitis, quia per hanc
cartam venao & trado tibi Domno
Villano venerabili Archiepiscopo San-
cte Marie Pisane Ecclesie, quartam
partem trium partium totius Castri La-
vaini & Burgi & pendiciarum &
Curtis ejusdem Castri & finium atque
ejus districti; & insuper quidquid ju-
ris habeo, & habui, & possideo, &
possedi in supradicto Castro & per Ca-
strum, & in Curte & per Curtem,
& in finibus & per fines, & in di-
stricto & per districtum. Et item ven-
do & trado tibi suprascripto Archiepi-
scopo, quidquid juris habeo in Curte
de Mastina & per Curtem, sive jure
proprietas vel jure pingnoris vel alio
jure, excepto Feudo Trendicingo, quod
ibidem, videlicet in Mastina, habeo
per Curtem Svridi. Preterea vendo &
trado tibi suprascripto Archiepiscopo,
quidquid juris habeo, sive jure proprie-
tatis vel alio jure, in Castro & Curte
& districto de Montevaso & ejus fini-
bus. Et insuper de is omnibus finem
& reservationem & pactionem, dationem
& transactionem tibi facio, ut

B dictum est, in integrum, una cum in-
ferioribus & superioribus suis, seu cum
finibus & ingressibus suis, cum omni
jure & actione tibi, ut dictum est,
vendo & trado. Pro qua mea vendi-
tione & traditione recepi meritum a
suprascripto Archiepiscopo anulum unum
aureum per Libras argenti optimi qua-
draginta & tres in prefriso. Quam
C meam venditionem & traditionem si
ego, qui supra, Gualfredus, vel meus
heres, seu cui nos eam dedissemus aut
dederimus, rescollere vel minuire quesie-
rimus per aliquod ingenium tibi, qui
supra, Archiepiscopo, vel tuis successo-
ribus, aut cui vos eam dederitis vel
habere decreveritis, & si nos exinde
auctores dare volueritis, & eam vobis
D ab omni homine defendere non potueri-
mus & non defenserimus, spondemus
uos vobis componere suprascriptam meam
venditionem & traditionem in duplum
in serquido loco sub estimatione, qualis
tunc fuerit. Quia in tali ordine hec
scribere rogavi Gualfredum Notarium
Domni Regis.

E Actum Pisis in Curia suprascripti
Archiepiscopi.

Signa ✠ manuum suprascripti Gual-
fredi, qui hanc cartam fieri rogavit.

Signa manuum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ O-
claviani filii quondam Bonni, & Ur-
selli filii quondam Guidi, & Ranerii
filii quondam Teugrimi, & Corcioni fi-
lii

lii quondam Guidi, & Josephi filii
quondam Bernardi, rogatorum testium.

Ego Gualfredus Notarius Domni Regis post tradita complevi & dedi.

Sententia Pisanorum Judicum pro Villano, Archiepiscopo Pisano
contra Consules Vicanos. Anno 1156.

IN eterni Dei nomine. Amen. Nos Carpinus, & Ildebrandus, publici Pisanorum Judices, ad causas publicas seu privatas diffiniendas, a Consulibus & universo Populo electi, reclamacionem factam a Domino Villano Pisane matris Ecclesie Archiepiscopo adversus Consules Vicanos & suum Populum, sic diffinimus. Siquidem predictus Archiepiscopus petebat a suprascriptis Placitum de Vico, quod habebat a Domino C. .... Roma ..... precept. .... ejus cognovimus. .... predicti. .... & pro se & Populo, & Populus ad sonum campanae coadunatus per Consulem Pisanum, ut ad justitiam faciendam predicto Archiepiscopo venirent, vocati essent, contumaciter persistentes venire noluerunt. Unde nos Judices causam cognitam pronuntiamus, ut predictus Donnus Archiepiscopus mittatur in possessionem totius juris suprascripti Placiti de Vico, & sit in ea possessione, ut homines de Vico sub Donno Archiepiscopo placitari debeant, & nostro jure civili

B in possessorio judicio semper adversus eos potior existat.

Data & recitata in Consistorio nostro apud Sanctum Fridianum, presentia Villani Consulis, Opitthonis Judicis, & Bulgarini, & Sikerii, & Marignani, & Guidonis Casti, & Bernardi de Cascina Causidicorum, & Marignani de Barba, & Porcelli quondam Sikerii Albertini, & Lamberti quondam Uguicionis de Curte, & Guerrisii Merollaris, & Grilli de Cisanello, & aliorum.

C

Dominice Incarnationis Anno Millesimo Centesimo Quinquagesimo Septimo, Pridie Kalendas Januarii, Inaictione Quinta.

D

Ego Ascinenfis Domni Frederici Romanorum Imperatoris Judex Ordinarius & Notarius hanc sententiam, sicut in Actis suprascriptorum Judicum inveni, Alberti Bulici & Nigelli atque Rodulfi, publicorum Pisanorum Judicum existens Cancellarius, hic eam exemplans, fideliter scripsi & firmavi.

Cessio Ecclesie S. Christophori de Colignola, facta Villano Archiepiscopo
Pisano ab Uberto Abbate Monasterii S. Michaelis. Anno 1158.

IN nomine summi & eterni Dei. Amen. Cum scriptum sit, servos Dei litigare non debere, congruumque sit magis ea, que ad pacem sunt, utiliaque universos locorum venerabilium Rectores providere; ideoque ego Ubertus Sancti Michaelis humilis Abbas, comunicato consilio nostrorum Fratrum, cum lis de Ecclesia, que est in loco,
Tom. IX.

E

qui Colignola dicitur, cui vocabulum est Sancti Christophani, verteret, ex eaque animi illorum adeo in nos impii efficerentur, qui fere anime eorum periclitarentur, & ob cessationem illorum non domus orationis, sed ad secularem statum redacta videretur, eaque lis, & discordia, si illi Ecclesie presideamus, minime posset sopiri: tibi omni-

potenti Deo, & beato Sancto Christophoro, atque Donno Villano Dei gratia Pisane Ecclesie venerabili Archiepiscopo, do & concedo per susem, quam in manu teneo, omnia jura & actiones, & jus Patronatus, & omnia spiritualia, que nobis aliquo modo pertinent vel pertinere poterant de prenominata Ecclesia Sancti Christophori, ejusque Cimiterio, & utensilibus. Que ab hac hora in antea nec ego nec mei successores, qui pro tempore predictae Ecclesie Sancti Michælis preerunt. neque aliqua persona a nobis summissa, non agemus neque molestabimus sive intentionabimus, nec aliquo modo inquietabimus te presatum Donnum Archiepiscopum, vel Rectores, qui pro tempore erunt, de suprascripta Ecclesia Sancti Christophori ejusque Cimiterio. Et insuper ego prememoratus Ubertus Abbas spondeo & obligo, me, meisque successores debere componere vobis presato Don-

A no Archiepiscopo, & Rectoribus, qui pro tempore erunt de suprascripta Ecclesia Sancti Christophori, penam argenti optimi Librarum ducentarum, si unquam aliquo tempore contra hanc dationem & concessionem venire temptaverimus, & eam rumpere vel evacuare quæsierimus quolibet ingenio. Et ad futurum temporis memoriam pro hujus rei confirmatione hoc scriptum scribere rogavi Uguicionem Judicem & Notarium sacri Palatii.

B Actum in Camera Curie jam dicti Donni Archiepiscopi, presentibus Donno..... Priore Sancti Pauli de Orto, & Paulo Diacono, & Ildebrando Subdiacono. & Martino de Travalda, & Folle, & Ildebrando quondam Johannis.

C Dominice Incarnationis Anno Millesimo Centesimo Quinquagesimo Octavo, Decimo Kalendas Aprilis, Indictione Sexta.

Cessio multorum Castellorum & bonorum, facta Villano Archiepiscopo Pisano a Guidone Abbate Monasterii S. Mariæ de Serena. Anno 1138.

I N nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quinquagesimo Octavo, Indictione Sexta, Undecimo Kalendas Februarii. Manifestus sum ego Guido Abbas Monasterii Sancte Mariæ de Serena, quia de comuni concordia meorum confratrum & Monachorum presentia & Ansaldi Monaci mei, & Domni Presbiteri Rolandi Capellani nostri Sancti Blasii de Biboni, pro melioratione & utilitate suprascripti nostri Monasterii, per hanc cartulam do, concedo & trado tibi Donno Villano venerabili Pisano Archiepiscopo ad opus Ecclesie & Archiepiscopatus Sancte Mariæ de Pisa, medietatem integram

D omnium rerum immobilium & possessionum ad suprascriptum Monasterium pertinentium, cum Castellis &..... & vineis & pratis & pascuis & silvis & salinis, & cum omni eorum jure a Cecina usque ad Ombrone, si us in mare derivantur. Videlicet medietatem de hoc, quod suprascripto Monasterio pertinet in Biboni & ejus confinibus, & in confinibus de Casale, & in Montalto & ejus confinibus, & in Paratino, & Campo Maggiore, & in Curia de Bolgari ad Sanctum Victorem, & in finibus Rivo-Gualdi, que est inter Castagnetum & Segalare. Et de hoc quod suprascripto Monasterio pertinet in Rocca de Bisino & ejus confinibus, & Cu-

& Curia, que est medietas Rocce & ejus Curie; & de hoc quod eidem pertinet in Aquaviva & ejus confinibus, & in Campilia, que est medietas..... Castello & Curia; & in Finoketo, & in Curia de Suvereto, & in Castilione Bernardi & ejus Curia & confinibus..... rre de Monte-ricondo, scilicet Villa de Cangna, & Villa de Paterno, & Villa de Burriano, & in Curti de Marciliana, & in Curte de Tapasio super Castellina, & in Casalassi, & in Burgugnano, & in Aqua-nigra, & in Aquilaja, & infra Plebe de Noni, & in Cornino, scilicet Curia de Sancto Vito, que tenes caput in Cerro-savera, & aliud caput in Piscina Presbiteri Lei, & aliud ad murum longum, & aliud in Petra-fita, & uno latere tenet in Via Lamaca-dul..... aliud caput tenet in Piscina de Selice; & a Pero-gehulo, & sic redit per Ssilicem usque ad Corniam, & aliud caput tenet ad Fossam Lupajam, & sic vadit per Prunetum usque ad Varicum, & vadit per Arnisanum usque ad Fossam..... unici. Et in Carte de Casalappi, & in Curte de Sanbuketa, & in Villa de Burgo, & in Curte de Montioni. Et ut generaliter dicam, medietatem omnium supra-scriptorum & ceterorum immobilium ad supra-scriptum Monasterium pertinentium infra predictos terminos Cecine, & Ombrone usque ad mare, jura & actiones mihi & supra-scripto Monasterio inde adversus omnem personam competentes, sicut dictum est, tibi Villano Pisano Archiepiscopo do, cedo, & irrevocabiliter trado ad opus Ecclesie & Archiepiscopatus Sancte Marie quas actiones & tibi tuisque successoribus mando. Et hoc facio pro melioratione & utilitate supra-scripti Monasterii, & pro defensione rationali, quam vos, vestrique successores mihi & meis successoribus prestare de-

A betis in alia medietate; que ibi nobis remanet, sicut in vestra parte, quam vobis nunc do, prestabitis, & pro una Domo posita infra Civitatis Pisane muros, in Ponte trium Scalarum, & pro uno Orto duorum staviorum in Catallo, & pro una Domo duarum Scalarum in Castello de Piombini, & una Vinea ibi prope, decem staviorum, posita inter Castellum & Monasterium, vel in Perticaja, vel inde usque ad Castellum, quod mihi proprio jure ad proprietatem Monasterii datis, & ut possessionem integre percipiatis, & pro uno Orto ibi quatuor staviorum, sicut designabuntur, pro decem Libris denariorum, quas insuper pro merito a vobis nunc recipio. Et si: constituo, me..... de vestro & vestri Archiepiscopatus nomine supra-scriptam medietatem, quam vobis, donec vobis placuerit, faciendo nos possessores meo ministerio. Et do vobis licentiam intrandi possessionem omnium per vos vel per vestrum procuratorem. Quam meam donationem & concessionem atque traditionem si ego, qui supra Guido Abbas, vel mei successores, siue cui nos eam dedissemus aut dederimus, retollere vel minuere questierimus per aliquod ingenium tibi qui supra Villano Archiepiscopo, vel tuis successoribus, aut cui vos eam dederitis, vel habere decreveritis; & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus, & non defensaverimus, spondemus nos vobis componere supra-scriptam meam donationem & concessionem & traditionem in duplum in ferquido loco sub estimatione, qualis tunc fuerit. Et in tali ordine hec scribere rogavi Opusbenem Notarium Apostolice Sedis. Fuit & conventum inter supra-scriptum Abatem, & Donnam Archiepiscopum, quod si ipse Abbas vel ejus successores venerint ad vendendum vel pignorandum suam partem,

que ei remanet, vel quam modo ab Archiepiscopo recipit, vel alias possessiones Monasterii, quod vendet, vel in pignore dabit ei, vel ejus successori, antequam alicui alteri, sicut debet dare alteri, si voluerit emere, vel pignori accipere. Quod si non observaverit, promisit per stipulationem componere penam ei centum Librarum optimi argenti, & ejus successoribus.

Actum Pisis.

Signum † manus suprascripti Abatis, qui hanc cartulam fieri rogavit in presentia suprascriptorum, & Leonis Archiepiscopi, & Rolandi Canonici Sancte Marie.

Signum † † † † † † manus Lambertii quondam Lanfranci, & Lam-

A bertii quondam Ranucini, & Lamberti quondam Lambertii Bononis, & Janni de Berno, & Tolle quondam Bonisbi, & Uiramonte..... Ranucini, restium.

† Ego Guido Abbas Sancte Marie de Serena in hanc cartulam rogavi fieri & subscripsi.

B † Ego Vivianus Sacerdos & Monacho ejusdem Monasterii subscripsi.

† Ego Anlaldus ejusdem Monasterii Diaconus & Monachus subscripsi.

† Ego Rolandus Sacerdos subscripsi.

Ego Opisbo Judex & Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Sententia Pisanorum Judicum in controversia inter Ubaldum Archiepiscopum Pisanum, atque Attonem Abbatem S. Salvatoris de Sexto. Fortassis Anno 1174.

IN eterni Dei nomine. Amen. Nos Magister Rubertus, Gaictanus, & Ugo Rolandi, arbitri electi a dignissimo Archiepiscopo Donno Ubaldo, & a venerabili Abbate Attone..... Sancti Salvatoris de Sexto, pro Archiepiscopatu & Abbacia, ad diffiniendas eorum lites & controversias, ad penam trecentarum Librarum, stipulatione ad invicem premissa, sic diffinimus. Siquidem presatus Abbas & ejus Syndicus Rainerius pro ipso Monasterio, agunt contra Ubaldum Pisanum Archiepiscopum pro ipso Archiepiscopatu, & contra Presbiterum Amatum ejus Syndicum, de uno pctio terre posito in confinibus Blensine, in loco dicto Pergamo, tenente ambo capisa cum uno latere in terra predictae Ecclesie Sancti Salvatoris, aliud vero latus partim in terra predicti Monasterii, & partim in terra, quam tenet Pinus & Burdone &

C Genr Rolandini de Blentina, & Penarius, & filiorum Cibeccule, actione in factum relicta loco interdicti, unde vi & conditione ex Lege Si quis intentata, & ex Libris Sabinianis, & in rem directa & utili. Insuper agunt, ut non cogat homines Abbatie, qui habitant in Blentina & ejus confinibus in terris Abbatie, neque per Placitum, neque per Bannum, neque per Albergariam, neque aliquo modo, neque impedias, Abbatem cogere eos per placitum & bannum & jurisdictionem in eos exercere, actione in factum ex moribus & ex privilegio & concessione Imperiali & ex consuetudine Regni. Hidem respondent, quod non credunt sui juris esse, nec inter eos subest obligationis substantia, quare in factum detur, vel Judicis officium locum habeat, vel suprascriptarum actionum aliqua locum habeat. Et

hec

hec omnia dicimus salvo, quod non offerimus nos petitioni in his, que non possidemus. Preterea & si possiderent, dicebant, se ipse sveri prescriptione quadraginta annorum. Abbas suam intensionem fundare contendit ex publico Instrumento, quo continetur, Gbistiam filiam Favolfi obtulisse Deo & Monasterio Sancti Salvatoris unum petium terre, ubi dicitur Pergamum prope Blentinam, cujus caput cum uno latere jungitur terre Sancti Salvatoris de Sexto, aliud verò caput copulatur terre Gevardi Judicis, latus verò aliud adheret terre Johannis filii Petri, & partim terre de filiis quondam Junii, & Vitalis quondam Alberti, & aliquantulum terre predicti Monasterii, & est modiorum quatuor & medium. Et sive sit relictum vel donatio causa mortis, vel inter vivos per in rem competit per Legem Ut inter divinum. Archiepiscopus negat de corpore constare; nam latus vias adheret, non terre Abbatis. De ceteris non constat, nisi per auditum. Nec videtur hec terra illa esse, cum ibi dicitur esse quatuor modiora & medium, sed hec videtur esse minus uno & dimidio. Quo salvo dicitur non esse legatum vel donationem causa mortis, sed inter vivos. Nam obligando se de evictione, & de non auferendo, invocabiliter donasse videtur & sine traditione, & ita in rem ex eo contentum non competit. Nam si verba Legis ita large intelligeremus, non referendo singula singulis, jam ex contentu competere hypothecaria non solum Locis Religiosis, sed & publico, quod videtur absurdum. Preterea non est probatum, terram fuisse donantis, quod licet presumeretur, per possidentem..... presumendum pro petente; & maxime quod nunquam possessionem probatus est habere. Abbas autem dicit de corpore constare, cum nulla loci pertinencia usque inve-

niatur, que in loco..... comprehendatur adherens predictis terris, nisi illa, que nunc petitur. Que demonstratio loco proprii nominis videtur. Et licet minor inveniatur quantitas, non vitiat contentum tamen, sed..... Item si subtilitatem presatam attendamus, non esse verum, quod Lex dicit, damus, cum dudum antea personalis ex contentu data fuerit, nec etiam privilegium esset. Archiepiscopus..... qui maxima quantitas proprietate ibi assigna..... ibi non inveniatur, nec adaptari potest, cum ultra Viam non dicatur Pergamum. Itaque licet hec terra habeat quasdam proprietates in Instrumento..... cum una principalis eis desit, non videtur hec illa esse. quamvis predicta Via privati juris esse tunc probaretur ex eo, quod exitum nisi a parvo tempore non habuerit. Super actionem in factum, & officium Judicis, & ex moribus, & ex privilegio & concessione Imperiali, & ex consuetudine Regni, Abbas fundat suam intensionem per privilegia Imperatorum, & Comitis Ugolini refutationem. In quibus privilegiis continetur, quod nullus Marchio vel Comes, vel alia persona impediat homines habitatores in terra Abbacie Sancti Salvatoris de Sexto neque per Placitum, neque per Bannum, neque per Albergariam, vel alio modo. De quibus omnibus ipse Comes Ugolinus refutationis instrumentum presate Abbacie rogari fecit. Archiepiscopus negat ei competere ullam actionem, cum sint liberi homines, licet & in terris ejus habitent, pro quibus agere sine mandato Lex non permittit. Abbas verò ex consuetudine Regni sibi hoc jus competere dicit. Nisi enim jus inde aquiretur, frustra Imperatores talia indulgere per privilegia consueverunt. Nos itaque predicti Arbitri ratione cognita, Archiepiscopum Ubaldum Pisanum, & ejus Syndicum Presbi-

Presbiterum Anatum pro ipso Archiepiscopatus a prefata petitione actoris Abbatis de Sexro & ejus Sindici Rainerii, de campo petito ab ei, posito in loco dicto Pergamo, nostro laudamento absolvimus; sed eundem Archiepiscopum & ejus Syndicum pro ipso Archiepiscopatu, ut non impediatur homines Abbatie, qui habitant in Blentina & ejus consubibus, & in terris ipsius Abbatie, neque per placitum, neque per bannum, neque per albergariam, neque aliquo alio modo, neque impediatur Abbatem cogere eos per placitum & banna, & jurisdictionem in eos exercere, prefato Abbati pro ipso Monasterio Sancti Salvatoris, nostro laudamento condonamus.

Ab Anno vero Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Septuagesimo

A Octavo (1), Indictione Octava, Quarto Kalendas Octobris.

Data & recitata sunt hec Pisis in balatorio Donni Ubaldi dignissimi Archiepiscopi Pisani, presentibus Ildebrando de Mercato, Opibone Judice, Henrico Gualterii, Ugone Familiari, Advocatis, Perignone, Lambertuccio quondam Uberti de Montemagno, & me Hugone tunc Notario, & modo Judice, quondam Bernardi Maignani filio, qui predictorum Arbitrorum mandato predicta.... & omnibus predictis interfui.

B Ego Ugo Domini Imperatoris Frederici Judex ordinarius, atque Notarius, quondam Bernardi Maignani filius, predictis omnibus interfui, & mandato predictorum Arbitrorum supradicta scripsi, atque firmavi & complevi, eorum vice & parabola.

Alexandri III. Papae Bulla pro Hugone Priore S. Mariae ad Fine. Anno 1178.

Alexander Episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Ugoni Priori (2) Plebis Sancte Marie Virginis ad Fine, ejusque Fratribus tam presentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum. Apostolici moderaminis..... convenit Religiosos diligere, & eorum Loca pia protectione munire. Dignum namque, & honestati congruum esse cognoscimus, ut qui ad Ecclesiarum regimen assumpti sumus.... hominum nequitia tueamur, & Apostolice Sedis patrocinio foveamus. Ea propter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus..... in qua divino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicitis recordationis predecessoris nostri Anastasi Papae, sub beati Petri, & nostra prote-

D ctione, & presentis scripti privilegio commurimus. Statuentes, ut quascunque possessiones, quecumque bona eadem Ecclesia in presentiarum juste & canonicè possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum, vel Principum, oblatione Fidelium, seu aliis justis modis, Deo propitio poterit adipisci, firma, integra, & illibata permaneant. In quibus hec proprie duximus exprimenda vocabulis. Ecclesiam videlicet de Peneto, & quidquid in eadem Villa juste tenetis. Ecclesiam de Gualtiperga, & possessiones..... quas in eodem loco habetis. Quidquid in Curte de Colle, in Curte Sancti Reguli, in Castello Veteri, & in Curte ejusdem Castri, in Castello & Curte de Parvana juste ac legitime possidetis, eidem Ecclesie

(1) Aut in Anno vitium est, aut in Indictione.

(2) Quo nomine designatur Collegium Canonicorum Regularium.

Ecclesie confirmamus. Terram vero, & Decimationem mortuorum, donationem, oblationem, & quidquid Opitho bone memorie Pifanus Archiepiscopus rationabiliter vobis concessit, per presens scripti paginam roboramus. Quod si quis de circum adjacentibus Plebibus in vita, sicut in morte, de jure suo, devotionis intuitu, vobis aliquid dederit, seu propter religionem apud eandem Ecclesiam sepeliri deliberaverit, nullus obstat, salvâ justitiâ Ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Ad indicium autem hujus a Sede Apostolica perceptæ protectionis, sex Denariorum Lucensi monete nobis nostrisque successoribus, annis singulis persolvetis. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat jam dictam Ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet molestiis fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione & sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura. Salva in omnibus Apostolice Sedis auctoritate, & Pisani Archiepiscopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica, Secularisve persona, banc nostre constitutionis paginam sciens, contra eam venire temptaverit, secundo, tertiove commonita, si non satisfactione congrua emendarit, potestatis, honorisve dignitate careat, reamque divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & a sacratissimo Corpore ac Sanguine Dei & Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco justa

A *servantibus sis pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus hic fructum bone actionis percipiant, & apud districtum Judicem premia eterne pacis inveniant. Amen.*
 ✠ Ego Johannes Presbiter Cardinalis Sanctorum..... Pamachii subscripsi.
 ✠ Ego Johannes Presbiter Cardinalis.....
 ✠ Ego Theodinus Presbiter Cardinalis.....
 ✠ Ego Vivianus Presbiter Cardinalis titulo Sancti Stephani in Celio Monte, subscripsi.
 ✠ Ego Ugo Presbiter Cardinalis titulo Sancti Clementis subscripsi.
 ✠ Ego Arduinus Presbiter Cardinalis titulo Sancte Cruci Jerusalem subscripsi.
 ✠ Ego Jacobus Diaconus Cardinalis Sancte Marie in Cosmidin subscripsi.
 ✠ Ego L.....
 ✠ Ego R..... ad Velum aureum subscripsi.
 ✠ Ego Johannes Diaconus Cardinalis Sancti Angeli subscripsi.
 ✠ Ego Rainerius Diaconus Cardinalis Sancti Adriani subscripsi.
 ✠ Ego Mattheus Sancte Marie Novæ Diaconus Cardinalis subscripsi.
 Datum Lateranense per manum Alberti Sancte Romanæ Ecclesie Presbiteri Cardinalis & Cancellarii, VIII. Octubris, Inditione..... Incarnationis Dominicæ Millesimo Centesimo Septuagesimo N^o, Pontificatus vero Domni Alexandri Pape Tertii Anno XX.

Lucii III. Papae Bulla pro Rectore Ecclesiae de Capite Ursuli.
Fortassis Anno 1182.

Lucius Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Petro Presbitero, Rectore Ecclesie de Capite Ursuli, salutem & Apostolicam benedictionem. Apostolice Sedis benignitate inducimur, & susceptae administrationis debito provocamur, venerabilia Loca paternâ caritate diligere, & contra malignorum incursum profectionis eis Apostolice prestidium impetrari. Eapropter ad exemplar felicis recordationis Paschalis Pape predecessoris nostri, domum, cui Deo auctore preesse dinoscis, cum omnibus, que in presentiarum rationabiliter possides, sub beati Petri, & nostra protectione suscipimus, & presentis scripti patrocinio communimus. Statuentes, ut quecumque bona a Gualandi filiis Theodorico & Groffotello, vel a Ranerio & Gortolo Gotti filiis, seu a Benni filiis

A Htigone & Theodorico, vel a Bernardo & Henrico Benni filiis, & a Rodulfo & Ildebrandino Ildebrandi filiis, vel a quibuscumque fidelibus in eandem domum oblata sunt, vel in posterum offerri contigerit, quiesca & integra in eisdem domus possessione permaneant illibata, peregrinorum & pauperum usibus profutura. Prohibemus etiam, ne quis in eandem domum assaultum facere, vel eam temere perturbare, aut ejus bona diripere, vel modis quibuslibet alienare presumat. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre protectionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum.

C Datum Verulis, Quarto Nonas Maii.

Caelestini III. Papae Bulla pro Plebano S. Johannis
de Calcinaja. Anno 1193.

Celestinus Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Guidoni, Ecclesie Sancti Johannis de Calcinaja Plebano, ejusque successoribus canonice instituendis in perpetuum. Quotiens illud a nobis petitur, quod religioni & honestati convenire dinoscitur, animo nos decet libenti concedere, & petentium desideriis congruum impetrari consensum. Eapropter, dilecte in Domino fili, Guido Plebane, tuis justis postulationibus clementer annuimus, & ad exemplar felicis memorie Adriani, & Alexandri Romanorum Pontificum predecessorum nostrorum prefatam Ecclesiam, cui Deo auctore preesse dinoscis, sub beati Pe-

D tri & nostra protectione suscipimus, & presentis scripti privilegio communimus. Statuentes, ut quascunque possessiones, quecumque bona eadem Ecclesia in presentiarum juste & canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione Fidelium, seu aliis justis modis, prestante Domino, poterit adipisci, firma tibi, tuisque successoribus & illibata permaneant. In quibus hec propriis duximus exprimenda vocabulis. Ecclesias Sancte Marie, & Sancti Michaëlis de Monseolo: Ecclesiam Sancti Leonardi de Cerbaria, & Ecclesiam Sancti Prosperi in Blentina: Ecclesiam Sancti Pe-

tri de Curte, & Sancti Justi: Ecclesiam Sancti Andree de Sala, & Parrocchiam de Bissitano: Ecclesiam Sancti Fridiani de loco, qui Tredecim dicitur: In Villa, que vocatur Rapida, Ecclesiam Sancti Laurentii, & Sancti Christophori: Ecclesiam Sancti Martini de Ponte-Era: Ecclesiam Sancti Michaelis de Travalda, & Sancti Thome: In Villa, que Calcinaria dicitur, Ecclesiam Sancti Quirici, Sancti Georgii, Sancti Fridiani, Sancti Andree, Sancti Laurentii, Sancti Stephani, & Ecclesiam Sancti Michaelis. Preterea sententiam, quam bone memorie Villanus quondam Pisanus Archiepiscopus inter te & Vicedominum Pisane Ecclesie ac Plebanum de Vico, canonice tulit, sicut in ejus autentico continetur, auctoritate Apostolica confirmamus. Ad majorem autem hujus rei firmitatem, eandem sententiam huic nostre pagine de verbo ad verbum duximus inserendam.

„ **C**um vigilantissimo animo, diligentissime studio omnibus, & his maxime, quibus Episcopalis est cura juncta, conveniat, ea, que sunt discordie, quieti & pacifice reddere, & amicabilem finem inter litigantes imponere, precipue inter Ecclesiasticos viros & servos Dei, quos litigare non oportet, quibus quidem nulla fere ratione conceditur, ut in Foro seculari Magistratus disceptare presumant: ego Villanus, Dei gratia Pisane Ecclesie Archiepiscopus, cum diligenter audissem questiones litis & controversie, que vertebatur, inter Homicium venerabilem Vicedominum Pisane Ecclesie, Plebanum de Vico, & Plebanum de Calcinaria nomine Gerardum, de quadam Capella, & ejus Parochia in honore Sancti Fridiani constructa in loco,

Tom. IX.

„ qui dicitur Tredecim, quas prefatus Vicedominus Plebanus de Vico sui juris esse contendebat, & jam dicte Plebis Plebanus de Calcinaria ex adverso sui juris nichilominus assererat, causâ hinc inde in presentia nostra diu multumque protractâ, & tandem in laudatione vestra consensu utrumque partium postâ, consilio disertissimorum assessorum nostrorum Magistri Benenense, & Manfredi Judicis, atque Carpini, taliter nostro arbitrio seu laudatione diffinivimus, videlicet. Ut baptismalis Ecclesia de Vico pacifice & quiete habeat Parrocchiali jure tres domos precipuas, que de Tredecim illuc habitare venerunt, & hoc nullo modo minuent territorium predictæ Ecclesie. His ita precipuis, perpetuo jure habitis, concedimus insuper eidem Plebâ de Vico integram medietatem totius territorii supradicte Capelle: Ecclesiam verò liberam omnino & absolutam perpetuo jure concedimus & confirmamus Plebâ de Calcinaria, & aliam medietatem totius territorii ejusdem Ecclesie Sancti Fridiani cum medietate Massaritarum preter tres supradictas. Ad sedandam igitur discordiam utriusque partis, & ut pax inter eas amodo sit atque concordia, consilium habuimus, ut taliter causam Parrocchiarum, velut dictum est, distinguamus, & hanc diffinitionem statuimus servari illibatam, & ut nulla persona secularis vel Ecclesiastica licentiam habeat contra eam veniendi. Si qua verò partium, sciens hanc nostri arbitrii, seu laudationis virginam, contra eam temere venire temptaverit, secundo territorio com-

K k

„ m. m. m.

monita, si non satisfecerit, a Cor-
pore & Sanguine Domini aliena
fiat. Servanti eam sit salus, pax,
& benedictio Christi. Ut autem fir-
mum hoc nostrum arbitrium seu lau-
datio in perpetuum permaneat, no-
stri Sigilli annotatione impressimus.

Sepulturam quoque ipsius Loci libe-
ram esse concedimus, ut eorum devotio-
ni & extreme voluntati, qui se illic
sepeliri deliberaverint, nisi foret exco-
municati vel interdicti sint, nullus ob-
sistat, salva tamen canonica justitia il-
larum Ecclesiarum, a quibus assumpti
fuerint. Decernimus ergo, ut nulli om-
nino hominum liceat supradictam Ecclē-
siam temere perturbare, aut ejus posses-
siones auferre, vel ablatas retinere, mi-
nuere, seu quibuslibet vexationibus sa-
sigare, sed illibata omnia & integra
conserventur eorum, pro quorum guber-
natione ac sustentatione concessa sunt,
visibus omnimodis profutura, salva Sedis
Apostolice auctoritate, & Pisani Ar-
chiepiscopi justitia & debita reverentia.
Si qua igitur in futurum Ecclesiastica,
Secularisve persona, hanc nostre consti-
tutionis paginam sciens, contra eam te-
mere venire temptaverit, secundo tertio-
re communita, nisi reatum suum congrua
satisfactione correxerit, potestatis, hono-
risque careat dignitate, reamque se di-
vino iudicio existere de perpetrata ini-
quitate cognoscat, & a sacratissimo Cor-
pore ac Sanguine Dei & Domini Re-
demptoris nostri Jesu Christi aliena fiat,
atque in extremo examine districtè ultio-
ni subjaceat. Cunctis autem eidem Loco
sua jura servantibus sit pax Domini
nostri Jesu Christi, quatenus & hic fru-
ctum bone actionis percipiant, & apud
districtum Judicem premia eterne pacis
inveniant. Amen. Amen.

Ego Celestinus Catholice Ecclesie E-
piscopus subscripsi.

✠ Ego Albinus Albanensis Episco-
pus subscripsi.

✠ Ego Octavianus Hostiensis & Vel-
letrensis Episcopus subscripsi.

✠ Ego Johannes Prenestinus Episco-
pus subscripsi.

✠ Ego Pandulfus Basilicæ Duode-
cim Apostolorum Presbiter Cardinalis
subscripsi.

✠ Ego Petrus titulo Sancte Cecilie
Presbiter Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Johannes titulo Sancti Cle-
menti, Tuscanus Episcopus subscripsi.

✠ Ego Johannes Felix titulo Sancte
Susanne Presbiter Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Romanus titulo Sancte An-
nastase Presbiter Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Guido Presbiter Cardinalis
Sancte Marie Trans Tiberim, titulo
Calixti, subscripsi.

✠ Ego Johannes titulo Sancti Ste-
phani in Celio Monte Presbiter Cardi-
nalis subscripsi.

✠ Ego Centius titulo Sancti Lau-
rentii in Lucina Presbiter Cardinalis
subscripsi.

✠ Ego Soffredus titulo Sancte Pra-
cedis Presbiter Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Bernardus Sancti Petri ad
Vincola Presbiter Cardinalis titulo San-
cte Eudoxie subscripsi.

✠ Ego Grasianus Sanctorum Cosme &
Damiani Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Gregorius Sancte Marie in
Porticu Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Gregorius Sancte Marie in
Aquiro Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Gregorius Sancti Georgii ad
Velum Aureum Diaconus Cardinalis sub-
scripsi.

✠ Ego Lotarius Sanctorum Sergii &
Bacchi Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Nicolaus Sancte Marie in
Cosmudin Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Bobo Sancti Theodori Dia-
conus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego

✠ Ego Petrus Sancte Marie in Vi-
lata Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Cencius Sancte Lucie in Or-
chea Diaconus Cardinalis subscripsi.

Datum Laterani per manum Egidii,

A Sancti Nicolai in Carcere Tulliano Dia-
conus Cardinalis, Idus Novembris, Indi-
ctione Duodecima, Incarnationis Dominice
Anno. MDCXIII. Pontificatus vero Don-
ni Celestini Pape Tertii, Anno Tertio.

Praeceptum Hubaldi Archiepiscopi Pisani Consulibus
de Morrona. Anno 1199.

IN eterni Dei nomine. Amen. Ego
Hubaldus Dei gratia Pisane Ec-
clesie Archiepiscopus precipio tibi Mon-
sanino, & Carboni, & Guilichello, &
Forestano, Consulibus de Morrona, pro
vobis, & pro ipso Consolato, & pro
Comuni totius Castri de Morrona, &
omnibus vobis, qui estis de Populo de
Morrona, sub sacramento, quod mihi de
preceptis meis observandis tenemini, ut
ab hac ora in antea nullo tempore vite
vestre faciatis, vel aliquis vestrum fa-
ciat contra honorem Hubaldi Pisani Ar-
chiepiscopi, vel ejus in Archiepiscopatu
successorem vel successores, neque contra
Archiepiscopatum vel honorem Archiepi-
scopatus studiose. Item precipio vobis
sub eodem sacramento, ut nulli meo Nun-
tio, vel mei successoris, vel Archiepisco-
patus Pisani, offendatis vel offendi con-
sentias in persona vel in habere in
Morrona vel ejus confinibus sive distri-
ctu, toto tempore vite vestre, & ut
predicto tempore non minuat scilicet
neque minui consentias in persona vel
in habere honorem vel honores, neque
possessiones vel jura Archiepiscopatus su-
pascripti. Et si aliquo tempore noverit-
is, quod aliqua persona velit inminue-
re aliquod de predictis, & non poterit-
is distornare, precipio vobis, ut quam-
oitis poteritis, sine fraude mihi, vel
qui tunc erit Archiepiscopus, vel certo
meo Nuntio nuntietis. Insuper sub sa-
cramento suprascripto precipio vobis Con-
sulibus suprascriptis pro Communi de Mor-
rona, & cuique vestrum de Populo &

B de terra de Morrona, & Villarum, &
ejus districtu, ut vos, vel aliquis ve-
strum non incidatis vel incidere faciatis
ligna de bosco de aq..... & ejus Cur-
te de Montanino, & ejus Curte de
Sanctaluce & ejus Curte; neque intretis
vos, vel aliquis vestrum pro inci-
dendo ligna studiose aliquem boscum de
suprascriptis; ut nihil suprascriptorum
faciatis sine voluntate mea vobis nota
parabola mea, vel per meas litteras,
vel certum meum Nuntium. Insuper pre-
cipio vobis suprascriptis Consulibus, ut
sub sacramento omnibus aliis de vestro
Populo & de Terra de Morrona preci-
piatis, ut suprascripta precepta obser-
vent, & ea precepta eis & parte mea,
& pro me faciatis.

D Actum Pisis in balatorio dicti Ar-
chiepiscopatus, presensibus Domino Tedi-
cio Pisanorum Potestate, & Bulso Ju-
vis-docto, & Ugone Sigerii, & Bona-
curso quondam Lambertii majoris, &
Heldisbo Vicecomite, & Henrico Mal-
pili, & Ormannino filio Ugonis de
Bella, me quoque Uguicione Judice &
Notario presente.

E Anno Dominice Incarnationis Millesimo
Centesimo Nonagesimo Nono, Indictione
Secunda, Sextodecimo Kalendas Aprilis.

Ego Uguicio quondam Ildebrandini de
Curia Gualandingorum filius, Domini
Henrici Romanorum Imperatoris Judex
ordinarius atque Notarius, predictis om-
nibus interfui, & ideo ad memoriam
futuri temporis habendam scripsi, fir-
mavi, atque complevi.

HISTORIA
BELLI FOROJULIENSIS,

NUNC PRIMUM EDITA,

C O N S C R I P T A

A JOHANNE NOTARIO
QUONDAM AYLINI DE MANIACO,

AUCTORE SYNCHRONO,

Ab Anno Ch. MCCCLXVI. usque ad MCCCLXXXVIII.

HISTORIA

BELL FOROJULIENSIS.

NUMI PUMIUM EDITA.

COPIA

A JOHANNI VOTARIO

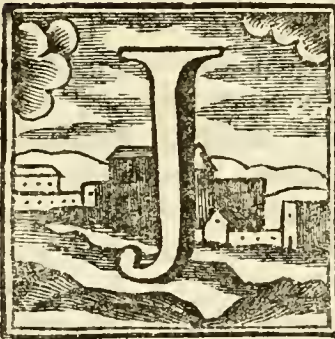
QUONDAM ALI-PIDEMANCO

AVTORE

IN VICO DE' MONTANI

IN HISTORIAM
 FOROJULIENSEM
 JOHANNIS AYLINI DE MANIACO
 P R A E F A T I O
 L U D O V I C I A N T O N I I
 M U R A T O R I I.

Am dedi in postremo Tomo *Rerum Italicarum* Fragmenta quaedam Historiæ Forojulienſis Auſtore *Juliano Canonico Cividarenſi* ab Anno M C C L I I . uſque ad Annum M C C C X V . Alia nunc addere mihi licet, non contemnenda ſane, ab Anno M C C C L X V I . uſque ad Annum M C C C L X X V I I I . Auſtore *Johanne Notario quondam Aylini de Maniaco*. Et quidem profiteri antea juvat, me omnia hæc debere diligentiæ atque benevolentiae erga me ſingulari præclariffimi viri *Franciſci Berettae Comitis ac Patricii Utinenſis*, in quo non facile decernas, Humanitaſne, an Patriæ ac Literarum amor, ſtudioſumque præſertim antiquæ ac barbaricæ Eruditionis plus emineat. Fragmentum Hiſtoricum Aylini jandiu memoraverat *Voffius* in Lib. de Hiſtoric. Lat. uti & *Du-Cangius* in Indice Auſtor. Gloſ. Latini. Memoraverant etiam Auſtores *Ephemeridum Italic. Literar. Tomo IX. artic. 3.* Nulli labori pepercit indefeſſus Comes *Beretta*, ut hocce fragmentum ſibi conquireret. Geminum illius exemplum obtulerunt generoſi viri *Nicolaus & Fabius Comites* dominantes *Caſtello Maniaci*, qui generis Nobilitatem Eruditionis antiquæ cultura exornant. Sed utrumque lacunis & mendis ſcatere deprehenſum fuit. Satis jam conſtabat, apud *Cl. V. Juſtum Fontaninum Archiepiſcopum Ancyratum*

nam ejusmodi Fragmentum non adservari tantum, sed rigidissimo carceri commendatum fuisse, ita ut nulla spes lucis superesset. At eo e vivis sublato, ope doctissimi viri Josephi Liruti ab humanissimo Fontaninii Nepote ac Herede illud Beretta impetravit. Exaratum autem erat manu Camilli Maninii Utinensis, cui pater fuit Bernardinus Maninius, Doctor & Eques, olim Sabellici discipulus. Atque hoc tantummodo Aylianæ Historiæ fragmentum notum antea erat. Verum minime quiescente diligentia praelaudati Comitis Berettae, alterum tandem Fragmentum emerfit, hucusque latens inter papyros Canonici Aquilejensis Estorei, viri ob congestos MStos Codices, atque ob Antiquitatis studium apud suos commendati. Antonii Bellonii celebris Antiquitatum Foro-Julienfum venatoris scriptum hoc erat. Integrum sane Aylini foetum neque propterea habemus, quum illius duntaxat principium & finem gemina haec Fragmenta complectantur. Dicere tamen liceat, levis momenti fuisse, quae intermedia exciderunt, uti ex aliis Historiis rite deduci potest. Reliquum proinde est, ut Foro-Julienfi Provinciae, cujus Historia haectenus perquam jejuna visa fuit, ob novam hanc Aylini accessionem gratulemur.

Sed quis hic Scriptor? percontetur aliquis. Id unum novimus monente supralaudato Comite Fabio, rerum suarum peritissimo, Aylinorum Familiam Seculo XIV. floruisse in nobili Castello Maniaci, sito, ut creditur, in finibus antiquae Celinæ a Plinio memoratae, ac jandiu excisae. Ibi Notarium agebat Aylinus senior proavus Johannis Historici circiter Annum Christi 1277. Ex isto natus Antonius itidem Notarius, qui Aylinum juniorem, pariter Notarium, & Johannis nostri patrem, genuit. Notariae quoque Arti operam dedit Johannes Historicus. Reperitur etiam Johannes Canonicus Utinensis, junioris Antonii Filius, atque ipse Historici Nepos circiter Annum 1447. Haec omnia ex antiquis Maniaci tabulis deprompta fuere. Quo tempore vitam egerit, resque Fori Julii literis consignavit Johannes noster, Historia ipsa satis prodit. Ceterum si quis delicatulus exurgens, dum in humilem, immo plebejum Chronographi hujus stilum incurrit, nasum corruget, hoc sibi responsum habeat. Si praesto tibi est quispiam coevus rerum istarum Scriptor, in quo Charites & elegantia Latini Sermonis abundant: auctor tibi sum, ut neglecto, immo exhibilato Johanne Aylini, ad cincinnatum illum legendum accedas. Verum, ubi desit, quid Aylinum fastidis, pedestri quidem, sed veraci sermone ea narrantem, quae frustra ab aliis expectes? Quod praecipue Historiam constituit, rerum gestarum veritas est. Hanc tibi in
rudi

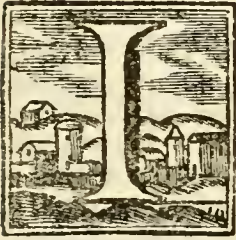
rudi candore suae dictionis exhibet Aylinus. Ei gratias debes, quod ista tibi unus scripsit atque servavit. Si vero Historicum simul elegantem optas, Sallustium, Livium, Vellejum, atque horum similes pete. At Forojulensia Seculi XIV. minime ex eorum Libris exsculpes. Denique post Opusculum istud succedent Acta quaedam publica a saepe laudato Comite Beretta in usum suum olim congesta. Quam & ista pertineant ad ejusdem temporis Historiam, Eruditos Viros, & Forojulenses potissimum, haec etiam lubenter excepturos confido.

HISTORIA

BELLI FOROJULIENSIS.

IN guerris ortis sub Domino Patriarcha Lodoico della Turre multi Nobiles de Patria Aquilejensis Ecclesiae submissi erant Ducibus Austriae etiam contra ipsam Aquilejensem Ecclesiam, ejusque fideles resistentes, & guerram facientes. In qua quidem guerra rebelles erant Domini de Spegnimbergo cum omnibus eorum locis, & cum Turri sitâ prope Terram Portus Naonis, Dominus Andreas de Pulcinico Plebanus de Strassoldo, Dominus Facina de Portistagno, Dominus Johannes de Vururspergo. Hi tenebantur de fidelitate Aquilejensis Ecclesiae. Terra Avenzoni, & Nobiles de Ragonea erant fideles dictorum Dominorum Ducum Austriae. Dominus verò Dux Austriae, nomine Rodolphus gravem animum habebat contra Dominum Franciscum de Carraria, eum intendens de dominio Paduae ejicere. Et eo modo potentissimus & Magnus Dominus Barnabos Vicecomes, & Dominus Mediolani, mirabiliter animum gravissimum habebat ad destructionem dicti Domini Francisci de Carraria Domini Paduae; ita quod ipse Dominus Rodolphus Dux Austriae ivit Mediolanum, tractaturus

A cum ipso Domino Barnabove tam finalem destructionem dicti Domini Francisci, quàm hujus Patriae Forojulii, quia Dominus Lodoicus della Turre erat Patriarcha, & contrarius dicti Domini Barnabovis. Et Dominus Franciscus confoederationem fecit cum ipso Domino Patriarcha. In ipso tractatu placuit Deo, & ejus Beatissimae Virgini Mariae, ut pravi & impii infideles ipsius Aquilejensis Ecclesiae corrigerentur. Quia idem Dominus Dux Rodolphus in Mediolano mortis transitum consummavit, & sic ejus tractatus nocere non potuit huic beatissimae Patriae. Tamen Dominus Franciscus de Carraria misit suas gentes in Foro Julii Domino Patriarchae Aquilejensi. Et obsedit Spegnimbergum, ibique stetit per plures dies ante Terram. Et haec fuerunt in MCCCLXVI. In vigiliis Sancti Michaelis fuit insultatio guerrae ipsius.

B Et non post longum tempus inde Dominus Lodoicus Patriarcha mortis transitum consummavit. Et nobilis & egregius Franciscus de Savorgnano Miles, factus fuit Vicedominus Aquilejensis Ecclesiae. Et processit bellicose ad guerram contra praedictos infideles, & alios subditos Dominorum Ducum Austriae. Et per gentes Aquilejensis Ecclesiae, & Domini Paduae, multae afflictiones

& damna data fuerunt gentibus ipsorum Dominorum Ducum Austriae. Et illo Anno receperunt Civitates Dominis de Spelimbergo Zucolam, & Domino Johanni de Villalta Vuruspergum, quae Castra illico deruperunt. Et dum septemcentum lanceae intrarent Patriam cum potenti Milite Domino Walterpertoldo de Spegnimbergo, ad destructionem hujus Patriae, per dictas gentes Ecclesiae Aquilejensis confistae fuerunt omnes sub Faganea, & vix, quod ipse Dominus de Spegnimbergo cum aliquibus fugam cepit in Spegnimbergo, & alias gravissimas afflictiones habuerunt. Tamen gratiâ Jesu Christi, & ejus Virginis Mariae, ipsi de Spegnimbergo perdiderunt Castrum Trussi, & Castrum Zuculae, quod ad terram dejectum fuit per Civitatenfes, & ipsi tunc se reddiderunt Aquilejensi Ecclesiae. Dominus Johannes de Villalta perdidit Castrum Vuruspergi, & per Civitatenfes fuit destructum & deruptum. Illi de Strafsoldo, & Dominus Facina, se dederunt Aquilejensi Ecclesiae. Illi de Avenzono subjugati fuerunt, deducti ad ultima, nihil habentes vescere, propter quod se dictae Aquilejensi Ecclesiae dederunt. Et Terra Portus Naonis ad ultima fuerat reducta, & nisi fuisset adventus Domini Marquardi Patriarchae, qui venit in MCCCLXVI. in vigiliis Nativitatis, si per solum mensem stetisset, se Aquilejensi Ecclesiae dedissent. In cujus adventu tractata fuit pax per Dominum Nichilum de Maniaco inter praedictos de Portu Naone, & dictum Dominum Patriarcham Aquilejensem. Et isto modo correcti fuerunt isti rebelles, & sub ipso Domino Patriarcha omnes de contrata in fidelitate permanferunt.

A In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, amen. Anno à Nativitate Domini nostri Jesu Christi MCCCLXXXI. Indictione IV. die Jovis III. mensis Januarii, horâ quartâ noctis, exspiravit Reverendissimus in Christo Pater & Dominus, pius Dominus Marquardus, sanctae Aquilejensis Ecclesiae dignissimus Patriarcha, bonus rector Patriae Forijulii. Et die Lunae sequenti VIII. Januarii ductus fuit, & sepultus in Aquileja. Qui omnibus nobilibus, pauperibus, viduis, orfanis, & pupillis semper fuit benignus, pius, misericors. Fuit natione Teutonicus Bavarus de Auspurg, Episcopus sanctae ac beatissimae Virginis Mariae de Auspurg, postmodum vocatus ad Patriarchatum Aquilejensem. Ad quem nobilis & circumspetus Dominus Nichil de Maniaco missus fuit per totam Patriam, ut instaret ei, quod Patriarchatum deberet acceptare, quia recusabat eum velle acceptare propter magnas guerras & scandala, quae erant in Patria cum Dominis Ducibus Austriae; cujus anima semper requiescat in pace, amen. Post verò dicti Reverendissimi Domini Marquardi dignissimi Patriarchae Aquilejensis obitum, Reverendissimus in Christo Pater & Dominus, Dominus Philippus de Alenconio, miseratione divinâ Episcopus Sabinensis, sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis, in Patriarcham Aquilejensem in Commendâ per sanctissimum in Christo Patrem & Dominum, Dominum Urbanum Papam missus & acceptatus fuit, & receptus per Civitatenfes, & alios quamplures de Patria, cum quibus erant Domini de Spegnimbergo, de Sacilo, de Canipa, de Aviano, de Pulcinico, de Mirduna, de Tulmetio, & cum parte

Car-

Carneae, sed non omnes unanimes, & illi de Cadubrio, quia Dominus Philipponus de Turre erat Capitaneus ibi, illi de Glemona, de Valvasono, Dominus Ambrosius Episcopus Concordiensis, de Cucanea, de Sancto Daniele, & multi alii. Terra verò Utini ipsum Dominum Philippum Cardinalem in Commenda acceptare recusavit. Propterea praedictus Cardinalis literas misit per totam Patriam. Et fecerunt eorum colloquium in Civitate Austriae, ubi praedicti omnes, videlicet Civitas Austriae cum suis adhaerentibus ipsum habere decreverunt in eorum Dominum & Pastorem. Utinenses verò cum eorum etiam sequacibus, eum in Commendam habere recitaverunt, cum quibus & nos de Maniaco. Videlicet ad principium missus fuit per ejus fratres & consories praedictus Dominus Nichil de Maniaco Uinum, qui ibi intravit, & promisit cum Utinensibus eum nolle habere in Rectorem ac Dominum, nisi esset creatus verus Dominus, & Patriarcha, vel quod pileum Cardinalatus abjiceret, & per consequens per futura tempora tamquam Patriarcha verus in Patria posset habitare; & sic libertas Patriae totaliter foret perdita; dicentes: *melius est, quod Patria destruat, quàm Libertas amittatur.*

Et hoc modo in quacumque Civitate, Castro, & Villa partes magnae ortae sunt de fratre ad fratrem, de consorte ad consortem, de patre cum filio, & non solum inter homines, verum etiam inter mulieres tam civiles, quàm rurales, tam parvas, quàm majores. Nec erat Civitas, Castrum, Villa aliqua, in qua non esset pars, ut dictum est, inter ipsos. Et super his per Utinenses,

A & eorum partem missi fuerunt ambasciatores saepius ad summum Pontificem, ut verum Dominum Patriarcham deberet mittere in Patriam, more antiquitus observato; vel quod iste Dominus Cardinalis ejiceret Cappellum Cardinalatus. Et Dominus Papa scripsit in contra, ut eum deberent acceptare, & quod intitulatus erat in suo sigillo isto modo: PHILIPPVS DE ALENCONIO EPiscopus SABINENSIS S. R. E. CARDinalis PATriarcha AQUIL^ejen^sis. De hoc dicti Utinenses, & ejus pars, non fuerunt contenti; & saepius miserunt ad Dominum Ludovicum Regem Hungarorum, recipientes pro eorum Capitaneis quamplures de fidelibus dicti Domini Regis. Et sic finaliter orta fuit lis & discordia inter ipsos Civitantes & Utinenses, & eorum complices. Tunc mortuo Domino Rege Utinenses tractaverunt ligam habere cum Ducali Dominio Venetorum, & cum Domino Antonio de la Scala, Domino Veronae. Quam ligam factam, tunc Utinenses sentire voluerunt ab omnibus de contrata, qui cum eis vellent esse, pro manutenendo libertatem Patriae; & quod iste Cardinalis non foret receptus in Commendam, nisi ejiceret Cappellum, vel quod alter verus Patriarcha detur Aquiliejensi Ecclesiae, ut libertas non amitteretur. Cum quibus Utinensibus illi de Sacillo, de Canipa, de Aviano, de Cordevato, de Spegnimbergo, de Valvasono, de Sancto Daniele, se volentes promiserunt contra ipsum Dominum Cardinalem cum Utinensibus. Qui Cardinalis continue moram trahabat in Civitate Austria. Tunc lites & discordiae oriri coeperunt in contrata. Et Ducale dominium Venetiarum incoepit scribere gentes, &

mit-

mittere unum de Venetiis probatissimum, deputatum ad regimen Terrae Utini, & eorum partis, & guerrae. Et Dominus Veronae unum misit, qui pro eo gentes faciebat, & scribebat. Civitatenfes verò ligam & unionem fecerunt cum Domino Francisco de Carraria, Domino Paduae, Tarvisii, &c. Et ipse Dominus Paduae ligam fecit cum Domino Comite Virtutum, Domino Mediolani contra ipsum Dominum Veronae, & ad ejus destructionem. Et in contrata Fori Julii Utinenses cum eorum gentibus iverunt ante Glemnam cum exercitu, & Terram depugnantes, domos comburentes, vitos detruncantes, & finaliter destruentes, se parti Utinensium dederunt Glemnenses. Et sic processum fuit contra Tulmesinos, qui se parti dederunt, quia in Terra multi erant amantes partem Utinensium. Et sic tota Carnea laetanter se cum parte Utinensium posuerunt.

Dominus autem Philipponus de la Turre uno die, dum Castrum Plebis exivisset, volens ire ad alium locum, captus fuit, & praesentatus Utinensibus, propter quod Loca dare eum oportuit Utinensibus. Et isto modo guerra insultavit gravissima inter ipsos Civitatenfes, & eorum partem ex una, & inter Utinenses, & eorum complices ex altera; ita quod Utinenses multoties ibant cum eorum campo, & gentibus Civitatum Austriae, eos fortissime destruentes. Et sic magna scandala, & interemptions hominum, incendia domorum, captiones hominum ortae fuerunt, & subsequuta alia gravissima, quae omnia posse narrare, longum quidem esset. Et verè Utinenses saepissime Civitatenfes cum eorum potentia superassent; sed durè procedebat pro

A posse eorum & aliorum de contrata destructio, ut bene poterant, & potuerunt saepius. Civitatenfes semper cum blandimentis, & variis voluntatibus, & verbis blandis, quum videbant se superari, mittebant ad Utinenses eorum Ambasciatores, dicendo unum, & aliud, quum videbant sibi tempus faciendo, & de inlatis pro posse vindicando. Et dum B Dominus Rizzardus de Valvasono positus esset Capitaneus in Terra Portus Gruarii, abjecto nobili Domino Albertino de Spegnimbergo, qui ibi fuerat Capitaneus per dictum Dominum Philippum de Alenconio, Dominus Franciscus de Carraria ostendens se huic liti velle interponere, C tractatum fuit inter Utinenses, & ipsum Cardinalem, & Civitatenfes, quod partes se in eum compromiserunt. Et sententiavit, quod sub poena decem millium Ducatorum quilibet obedientiam faceret ipsi Domino Cardinali inter spatium dierum sex, & daret omnia loca & fortilitia ipsi Domino Cardinali. Et occulte ipse D Cardinalis promisit, se daturum ipsi Domino Paduae, Sacillum, Portum Gruarium, Montemfalconem, Scusam, & certa alia fortilitia. Et facta est illico eidem obedientia tam per Utinenses, quàm per omnes eorum colligatos, & per nos de Maniaco, cum verbo & consensu dictorum de Utino. Tunc ipse Dominus Paduae posuit Utini paenes ipsum E Cardinalem, Michaëlem de Rebatta suum familiarem in Marescallum, quemdam Fratrem de Padua in Vicarium, & omnes Officiales ad sui beneplacitum, & in Utino retinendo suos familiares, & Cavalarios taliter, quod in Utino multi erant ei instantes. Et finaliter Utinenses, qui videbant, libertatem Patriae fo-

re quasi in totum ammissam, nolentes ulterius tolerare, discordiam habere coeperunt cum ipso Cardinali, non videntes ipsum Dominum, sed potius Dominum Paduae.

Tunc iterum cum eorum sequacibus est liga facta. Ad guerram se posuerunt, & Nos de Maniaco cum eis. Propter quod ipse Dominus Paduae suum habuit tractatum cum Domino Rizzardo de Valvasono, & Dominus Cardinalis fugam de nocte dederat, & iverat Paduam. Et dum ipsi de Utino dubitarent de Domino Rizzardo, quod, ut fecit, non staret constans parti, in uno die Provisor Venetiarum equitavit cum Domino Doimo de Castello, & aliis Nobilibus ad Terram Portus Gruarii. Et vocari fecerunt ipsum Dominum Rizzardum, ut ad eos veniret. Qui quum venisset, ei requisiverunt Castrum Portus Gruarii. Tunc dixit: *Vos, Domini, bene venerissis. Non displiceat vobis. De mane vobis responsum dabo.* Et reversus in Castrum, subito nequam ille equitavit in la Motta, quae erat tunc Domini Paduae. Et Johannes de Barbiano Capitaneus magnae gentis peditum & equitum tunc venit in Portu Gruario tam tacite, quod isti expectantes responsum vix fugam capere potuerunt, nec Cives Terrae nihil fenserunt. Et Terram ipsam sic proditorie receperunt. Cum quibus gentibus idem Dominus Cardinalis erat. Veneruntque dictae gentes cum magno furore contra Patriam cum magnis bombardis, & pluribus diversis artificialibus. Qui inde redeuntes, venientes Sanctum Vitum, ibi Castrum insultantes una die ipsum devicerunt; & se parti dederunt iniquae, non obsistentibus gentibus, videlicet Lanceis L., quae ibi per U-

A tinenses in eorum occursum missae fuerant, & quas illico abunde expulerunt, & venerunt Utinum. Exinde recedentes dictae gentes, positis ibi eorum Capitaneo & Officialibus aliis, venientes ante Terram Spegnimbergi cum eorum infinitis gentibus peditum & equitum, curribus, bombardis, lapidibus, victualibus, & aliis necessariis. Qui de Spegnimbergo illico se parti dederunt sine mora, ob timorem inducti, & exterriti, non tollerantes istum solum lapidis, nec tractum unius balestrae. Sed priusquam ad Terram applicuissent, concordium cum ipsis habuerunt satis verecundum. In qua Terra erant ultra LXX. Lanceae partis Utinensis, & pedites in sufficienti numero pro eorum defensione. Et his non obstantibus, se, ut dictum est, statim reddiderunt adversae parti Utinensium. Ad quod concordium fuit nobilis Dominus Nicolaus de Fanna, pro quo miserant; ostendens nolle se impedire de praedicta guerra, fortificando Roccam Mizzae, & foveas cum bertoneffis faciendo, & totam Villam Fannae fortificando, licet finaliter tota fuerit destructa. Et exclusis ipsis gentibus de parte Utinensi in Terra Spilimbergi, pro eorum defensione missis, nobilis Dominus Nicolaus de Spegnimbergo, qui multum dilectus, amatus, & honoratus fuerat per Utinenses, & eorum partem, & quasi caput illius partis, quum reversus fuit Utinum, quia concordio facto cum ipsis gentibus, & ipsis de Spegnimbergo, reversus est Utinum, & ibi moram assidue trahebat, quum introivit Terram Utini, in furore Populi interfectus fuit, & ductus fuit super Plateam Utini, & ibi stetit quasi per totam diem.

Tunc

Tunc gentes praedictae Domini Paduae, cum quibus erat Dominus Philippus de Alenconio Cardinalis, continuò videntes se habere citra Tulmentum, ut dictum est, omnia fortilitia & loca, praeterquam Castrum nobile Montis Zaudinii, antiquitus sic nominatum, hodie verò nominatur Maniacum & Sacillum; verùm quia dictae gentes Sacillo non offendeabant, sed bene agebant cum nobis de Maniaco, putantes, nos de Maniaco statim reddi debere parti eorum, Tulmentum transiverunt. Et iverunt subitò ante Castrum Savorgnani, ipsumque statim habuerunt non potenter, sed fraudulenter, quia Castrum subitò ob timorem rusticorum, qui in multitudine magna in eo intraverant, se parti dederunt. Propter quod durante guerrâ multi in eo stantes, Terram Utini damnificaverunt cum aliis locis circumstantibus. Et venerunt ipsae gentes ante Terram Utini, & videntes, eis nihil posse facere, exinde recedentes ipsae gentes venerunt ante Castrum Sancti Danielis. Ibi quindecim diebus steterunt cum magnis bombardis die noctuque intus trahentes. Et ad eorum defensionem dicti Utinenses, pedites & equites miserunt. Qui de Sancto Daniele potenter se defendentes, unâ nocte ignem in dicto loco jactaverunt, per quem multae domus combustae sunt illâ nocte. Et pro certo, nisi a Deo, ejusque gloriosa Virgine Maria, a quibus omnia bona procedunt, & sancta Aquilejensis Ecclesia defensatur, auxilium ipsis de Sancto Daniele missum fuisset, ipse locus perditus foret; quia quum dictae gentes ante locum ipsum venerunt de mense Octobris, pluviae magnae a Deo missae tam copiosae & infinitae fuerunt, quod omnes aquae

A tam mirabiliter creverunt sic, ut a memoria antiquorum numquam fecissent, & per omnes dicebatur, quod Tulmentum & omnes lecti aquarum numquam in tanta altitudine fuissent. Propter quod exercitus ipse non poterat alicubi mittere pro victualibus aliquibus, & in campo tantam famem patiebantur, quod pro pane solo dedissent Ducatum unum, & nisi fuisset, quia super campis rapas in magna quantitate reperiebant, quas comedebant, penitus ex ipsis multi ex fame mortui fuissent. Domini de Colloredo potenter se habuerunt contra ipsas gentes cum parte Utinensi inimicos saepius laedentes. Dominus Candidus, Zattus, & Leonardus de Ragonea ob timorem inducti, invito Domino Johannino, se parti isti dederunt, eique ministrabant victualia pro posse. Qui Dominus Johanninus domum superiorem tenebat olim Ser Zoppi, & multam partem Utinensium amabat. Lachrymabiliter plorando, oportuit finaliter fecisse, sicut fecerunt sui Consortes, quia inter ipsos Consortes non erat verus amor. Et sentientes ipsae gentes ipsum male contentum, nisi fuisset Dominus Morandus de Brugnera, & Michaël de Rabatha, qui inter ipsas gentes Domini Paduae magni erant, quia Dominus Morandus erat Marefcallus, ipse Dominus Johanninus missus foret Paduam, tamquam carceratus. Et statim recedens de ipso exercitu cum tacito & secreto consilio praedictorum, venit Ragoneam domum suam.

Et cessavit interim pluvia, & aquae quoque diminutae factae sunt. Et praedictae gentes Tulmentum transiverunt cum magno periculo, in quo multi sunt submersi. Et venerunt in Zoppola, & Cevraja, & Castiglieno,

in quibus Villis per plures dies moram duxerunt, nos de Maniaco saepissime invadentes. Et non solum ipsi de exercitu, verum etiam gentes de Turri, de Valvasono, de Spagnimbergo, saepissime nos de Maniaco insultabant. Nos autem de Maniaco ab omnibus nos invadentibus bellicose & potenter cum fortissimis nostris fidelibus vicinis defendentes, ipsos & ex ipsis saepissime, quum ad nos perveniebant, destructione offendentes. Uno die quum de dicto exercitu ad nostram laesionem venissent circa ducenti equites, de quibus circa sexaginta venerunt in Civitellam, totidem in plateam, & tertia, & major pars ad plateam Maniaci, famuli horam meridiei de nostris sexdecim socii cuntes in Civitella, praefatos adversarios de Villa expulerunt, ipsos extra Villam & super via Colvarae viriliter persequentes. Et ibi duo boni equi eis mortui fuerunt. Et finaliter nostros verecunde reliquerunt. Ad pontem verò, sive ad plateam, fortè quatuor socii invaserunt praedictos, qui intus de fortitudo intrare satagebant, & ab equis jam descenderant. Qui subito vix in equis ascendentes, fugam in plateam receperunt. Tunc major comitiva de nostris, velociter in juvamine nostrorum venientes, praefatos inimicos de platea cum sagittis, balistris, & eorum armatis villissime depulerunt. Et per similem modum tertia societas de nostris persequens praedictos adversarios ad plateam Maniaci, famuli turpiter ipsos extra ipsam Villam expulerunt. Et ipso die certi ex ipsis inimicis cuntes Maniaco Livri, commoti ex nimia tristitia, quia contra nostros triumphum non obtinuerant, sed dampnum & verecundiam receperant, ip-

Tom. IX.

A sam villam Maniaci Livri combusserunt. Et sic reversi ad campum verecundantur, modum dederunt. Et de mane reversi sunt ad nos in crepusculo diei, quia totus exercitus peditum & equitum furtive nocte euntes per lectum Colvarae in Vorada, & exinde venientes per colles & montes pars ipsorum, quos tamen de nocte sensit, & per quasdam mulieres de Basalgella, habitantes in domibus mei Johannis Notarii, quondam Aylini, quae ad Villam ipsam iverant pro factis earum. Quae dum essent in ipsa Villa auditis tubis & sonitibus ipsarum gentium, ipsisque gentibus visis, illico venientes Maniacum nobis dixerunt horam mediae noctis, videlicet nobili & circumsperto juveni Domino Luchino, quondam nobilis & egregii viri Domini Nichili de Maniaco, quia Dominus Odoricus ejus frater nimiam vexabatur infirmitate, taliter quod a thoro se volvere non valebat. Dominus Balthassar moram traherebat Utini cum filiis suis, tunc temporis Jacobum Laidam de Aviano cum Laurenzotto quondam Johannis Motta in domo sua habens, Ser Bartholomaeus quondam Domini Odorici erat super Comitatum Tirolis. Qui verò Dominus Luchinus illico habito novo a dictis feminis de adventu ipsarum gentium, convocatis vicinis, & a somno excitatis, effecit, ut quilibet esset provivus ad obviandum insulto adversariorum; quia Villam totam reliquimus, & reliquam habebamus, & omnia nostra reduxeramus in Castro, dum ipsae gentes steterant ultra Tulmentum. Et recolligentes minuta & blada ac vinum, ipsum Castrum nobilissime divitiis implevimus, & in tanta copia, quod per annos quinque & ul-

M m

tra

tra Castrum bene erat fulcitum omnibus necessariis.

Vicini verò dum surrexissent, & per horam ante Portam loci stetissent, nihil sentientes, dormitioni se posuerunt. De mane verò, ut dictum est, in crepusculo diei, dum nostri Castrum exirent, & ad Villam jam aliqui ivissent, rumor apparuit. ita quod in Villa & in montibus insultatio nobis data fuit. Venerunt super collem Grifellum cum balistris grossis de molinellis & arganellis, rocchetas in Castro trahentes in tanta copia, quod aër videbatur accensus. At propterea nullum damnum nobis intulerunt, licet multas super tectis jactaverint; tamen gratiâ Domini, ex defensione bonorum vicinorum nihil nobis nocuerunt. Et ipso die Villam totam combufferunt, pauca tamen fuerunt lucrati. Et illo die mortui fuerunt de nostris Candidus Basini cum uno telo in capite, & de eis multi percussi. Et sic reversi sunt ad eorum campum in Castiglione, & Zevraja. Nos autem de Maniaco non exterriti propter consummationem domorum combustarum, animum robuste sumentes, & ad nocumentum inimicorum procedentes contra homines Meduni, qui ad nostram laesionem cum ipsis inimicis venire praesumserunt, cum felici pinello domus Maniaci, saepissime ante portas Meduni ivimus, locum exterminando, & villicos capiendo, bona ipsorum derobando. Ad tantum devenerunt ipsi de Meduno, quod se uno die parti nostrae dare voluerunt. Sed nullus fuit, qui signum concordii & pactum recipere voluisset. Dum uno die ipsi de Meduno ex timore nimio Caputium unum circum circa ducerent, pacta requirentes, nostri verò animum vo-

A luntarium habentes, non attendentes ad eorum requisitionem, putabant eos illo die superasse. Et extra muros Villam totam cremaverunt & campaneas, & gravissimum damnum illis intulerunt, & de eorum animalibus & vicinis captivantes, Maniacum conduxerunt. Et sic quasi omni die nostri ipsos insultabant, & damnum gravissimum eis inferebant. Et uno die dum Ser Bartholomaeus quondam Domini Odorici venisset de Comitatu Tirolis, ipsos de Meduno insultavit, & ex ipsis quatuordecim cepit de mense Martii in MCCC-LXXXVI. Qui dati & praesentati fuerunt praedictis Dominis Luchino & Odorico fratribus. Et quibus imposita fuit talea Ducatorum ducentorum; & duos alios habebant dicti Domini in carceribus. Qui omnes dicti de Meduno solverunt mille libras Soldorum, quas ego Johannes Notarius quondam Domini Aylini de Maniaco recepi in Castro Mizzae, praesente Domino Nicolao de Fanna, & duxi in Maniaco. Nobilis Dominus Balthassar ante principium ipsius guerrae moram trahens Utini, duci fecit filios suos Utinum.

D Guerra ipsa incoepit in MCCC-LXXXV. in festo Sanctae Crucis, sive in vigiliis ipsius festi. Gentes Domini Paduae stantes in Turri, nos de Maniaco invaserunt, nullam ab eis custodiam habentes de mane, quum vicini exirent ad opus & ad vindemiam. Et in ipso die captus fuit Olvrandinus de Utino Prior prope domum Zaniti della Centa. Sed per Brandilium ejus filium & alios vicinos illico fuit de manibus ipsorum redemptus. Et erant equites & pedites numero sexaginta cum uno Tamburino. Tamen animalia aliqua secum duxerunt, & quemdam Intri-

gutium pauperem nostrum vicinum, qui tamen de eorum manibus fugam cepit, & venit Maniacum. Bartholomaeus quondam Domini Odorici venit de Comitatu Tirolis post ipsum insultum nobis datum, & reperit nos de Maniaco in gravibus gueris & discordiis, specialiter nos de Maniaco cum praediſtis de Meduno. Et Arbae campanile ad terram dejeceramus, & Villam cremari feceramus. Post verò diſti Bartholomaei adventum, ipse potenter & animose procedens ad guerram saepissime cum sociis tam de contrata, quàm forensibus, ipsos de Meduno invadens, eos bellicose destruxit. Et quasi omni die nostri per montes & per planum eos infestabant & destruebant, & eos ad tantum deduxerunt nostri praediſti, quod contentio gravis inter ipsos consortes de Meduno facta est. In qua discordia Johannes Grandis quondam Domini Francisci, & Johannes Parvus, ejus nepos expulerunt Ser Jacobuccium quondam Ser Nicolusii; quia iste Jacobuccius, & Thomascuttus quondam Ser Philippi, ejus consanguineus condolebant esse cum hominibus Maniaci in discordia, videntes contra nos nihil posse, nisi pati ultimam destructionem, ut eis apparuit in posterum. Tunc tractatum habuerunt ipsi Jacobuccius & consanguineus de mense Julii cum eorum villicis, & ipsos Johannem Grandem & Parvum expulerunt, & Castrum in se servarunt ad honorem Ligae Utinensium. Et miserunt in Maniaco per succursum sociorum, quibus nos de Maniaco ad sufficientiam misimus socios, qui cum eis habitabant; habuerunt enim continuo Castrum nostri socii in custodia. Et in praediſta guerra nostri de Maniaco finali-

A ter destructionem dederunt villae Arbae, arcas, arcilia, vasa, brentas; & alia suppellectilia Maniacum ducentes, & quod ducere non poterant, cremabant, nihil penitus dimittentes.

B Et nota, quod regnante guerra inter nos de Maniaco & ipsos de Meduno, homines Fannae satis aperte sicut nos de Maniaco sentiebant ire contra ipsos, sive per villam Fannae, sive a parte inferiori, vel per montes, sicut nos ire sentiebant, per signa fumi, vel nuncios eis nota faciebant. Et in hoc magna inimicitia regnabat inter nos de Maniaco cum ipsis de Fanna, ac ipsos de Meduno. Certi de Fanna, specialiter Articus Bosdrani, & Conradus Palmiae, qui tamen per nostros adversarios fuit interfectus, & ductus cum uno altero in Fanna, nomine Vignudissius, per gentes Domini Paduae versùs Turrim, & super via, vel extra, mortuus fuit & abscondus, quod de eo penitus sui nihil sentire potuerunt, & sicut meruit, sic mercedem suscepit. Praediſti verò Articus, & Conradus, & alii circa Bastiam ipsos de Meduno retinebant abscondos, ut horà aliquà diſti nostros, euntes Fannam, possent capere, & depraedari. Et consentiebant, & consenserunt, quod quidam Uvricus Bohemus, familiaris Domini Luchini & fratrum, fuit in villa Fannae captus, vadens loquentum Domino Nicolao. Et sic per ipsos de Fanna nos de Maniaco male tractabamur. Et multoties nostri capientes captivos prope villam Arbae, & super dominio ipsius villae, vel multoties animalia grossa & minuta, Dominus Nicolaus, habitans Mizzae, Maniacum tuos nuntios mittebat rogando, ut relaxarent, cum blandis

verbis. Cui saepius complacimus, non propter pavorem ipsius tamen, sed quia gentes Domini Paduae stantes in Turri, Meduni, in Valvasono, & in aliis locis, non requireret ad nostram laesionem, sicut bene doctus in maleficiis facere sciebat. Et paenes se habebat quemdam Fratrem Christophorum, Abbatem Fannae, genere Romagnolum, nequiter contra nos de Maniaco laborantem consiliis paenes ipsum Dominum Nicolaum ad omnia nostra nocumenta, invigilantem cum certis aliis rusticis de Fanna, quos ipse Dominus Nicolaus deputavit ad regimen villae Fannae, sicut fuit quidam Panta Nicolaus de Miello; quibus eorum prava animositas ad regimen male successit, ut inferius de veritate narrabitur. Iste Dominus Nicolaus de consilio ipsius Abbatis & Deputatorum fecit ultra annum continue fieri foveas circa locum, spinatas, spaltos, domunculas, & etiam quod omnes de Fanna conducerent res suas in Mizza, ostendens se de ipsa guerra nihil velle impedire, & cum aliqua partium ad laesionem alterius nolle se immiscere, dicens: *Volo stare pacifice, & cum nulla partium partem capere. Sed si quis me offender, me ab eis defendam. Et pro mei defensione me fulcio, sed non ad laesionem alicujus.* Et tamen consentiebat, quod quidam Thias filius Leonardi Pagniti stabat in Turri, & veniebat in Fanna, & tamquam fur de nocte veniens contra nos de Maniaco, si poterat, recipiebat. Ostendebat Dominus Nicolaus condolere, licet nihil erat, dicens, *si contingat, eum ad manus meas pervenire, ipsum statim suspendam.* Quem uno die cepit, eumque posuit in carceribus. Et venit ipso die Maniacum, dicens: *Habeo*

A *in carceribus meis Thiam. Verè manibus meis ipsum suspendam.* Et ipso die recessit, & ivit Fannam, & eum ilaesium abire permisit. Et videntes nostri de Maniaco sic fecisse buffas de nobis, & quod quotidie procedebat plus ad damna nostra, quam primo, uno sero, dum ipse Thias venisset ad domum patris, certi nostri socii, ipsum stantem in trabeato patris super foenum invaserunt, & percusserunt fortissime, & fratrem ejus, qui ad rumorem venire voluit, & plus fratrem, quam ipsum percusserunt, & putabant ipsum interfectum dimisisse. Tamen liberatus ipse & frater, sed exterritus, se ad alienas partes transmeavit, nosque quiete postmodum permisit. Itaque tacite & aperte nos praedicti de Maniaco multum laedebamur. Et verè nostri juvenes pastores ibant prope locum Meduni. & receperunt capita grossa bovorum & vaccarum vigintinovem de pulcrioribus, quae ipsi habent; ita quod ipsi de Meduno se videntes contra nos de Maniaco nihil posse facere, tunc coeperunt tractatum habere antedictum inter se ipsos dicti Domini de Meduno. Propter quod, ut inferius describetur, per guerram a nobis destructi sunt dicti Domini de Meduno.

E Et in MCCCCLXXXVII. in fine Octobris, Verona fuit recepta Domino Antonio de la Scala per Dominum Comitem Virtutum Dominum Mediolani, colligatum Domini Paduae. Et in ipso Millesimo die Jovis, V. Septembris gentes Domini Francisci de Carraria, Domini Paduae, Tarvisi &c. venerunt ante Terram Sacilli in obsessione ipsius. Et subito fieri fecerunt Pontes super aquam, taliter quod circum circa ipsam Terram unus ad alium ibat per ipsos

ipfos Pontes, jactantes cum bombardis in ipsis Turribus & domibus. Et subito fuerunt in tanto timore induti terrigenae, quod die Mercurii ibi post sequenti, XI. dicti mensis Septembris, ipsi de Sacillo ipsi Domino Paduae se dederunt, & non constricti, quia in numero gentium existentium in obfessione ipsius Terrae non erant numero ultra duo millia personarum inter homines armatos, pedites, equites, & bubulcos. Et in Terra erat major pars hominum, animum habens cum Domino Paduae. Minor pars non potuit obtinere. Dominus Johannes de Colloredo erat tunc Capitaneus ipsius Loci, & requisivit Cives ad defensionem Terrae, qui contra ipsius velle Terram exeuntes super Campo tractaverunt cum inimicis, & se parti dederunt contra ipsius velle, quia non habebat gentes paenes se, ut Cives posset constringere. Et vix quod ipse pactum habere potuit exeundi Castrum Sacilli cum sua familia. Eo vero tempore per Summum Pontificem in Rectorem & Governatorem Aquilejensis Ecclesiae missus erat Dominus Ferdinandus Patriarcha Hierosolymitarus. Et steterat circa annum in regimine. Cui pars Utinensium obediebat, & nos de Maniaco, & collegati ejus. In crastino vero die, videlicet XII. dicti mensis, homines Canipae & Aviani portaverunt claves locorum Sacillum, seque viliter Domino Paduae reddiderunt. Nam in Aviano erat Ser Corsetus cum suis nepotibus, filiis olim naturalibus olim Ser Rossii, ac Nicolao & Marco fratribus quendam Ingerossii, instantes Populo, ut se parti darent. Et sic invitis Gaspardo a Porta, Melchiore quondam Domini Pidrufii, Franculino de Cantono, &

A Simone quondam Musini, non audentibus contrarium dicere, se parti adversae dederunt. In quibus locis modum & ordinem dantes, pervenerunt dictae gentes. Die vero Mercurii XVIII. dicti mensis Septembris, dictae gentes cum majori numero, & cum gentibus ipsorum locorum, scilicet de Brugnaria, & de totis locis & villis Tarvisini districtus, putantes cetera loca vincere posse, & fortunam prosperam eis non deficere, cum infinitis curribus oneratis, bombardis, lapidibus jactandis, balistris, malleis ferri, victualibus, & aliis ingeniis artificialibus nocivis, de consilio, ut sensimus, ipsius Ser Gaspardi, & suorum de Aviano, & aliorum de Contrata, qui volebant, nos de Maniaco suos fore similes in verecundia ipsis, putantes nos pavidos & tremulos esse, cum potenti manu dictae gentes venerunt ante nobilissimum Castrum praedicti Montis, Tardinei antiquitus nominati, hodie vero Maniacum.

D Inter quas gentes Dominus Jacobus naturalis dicti Domini Francisci Domini Paduae, qui dicebatur Comes Carrariae, erat caput seu Capitaneus, & cum eo multi boni homines periti in armis; & de Foro Julio nequissimus & infestissimus Dominus Rizzardus de Valvasono. Et posito eorum infelici campo, quidam Trombetta tubam sonavit, petens affidam. Cui data fuit per nos de Maniaco. Et eo modo Dominus Rizzardus, & cum eo quidam Antonius de Verona, qui fuit, & erat Capitaneus Sancti Viti, affidam petentes, dataque fuit, venerunt usque ad rastellum sub porta Castri a latere versus Occidentem. Tunc requisivit, ut aliquis de domo Maniaci eum & socium audirent. Tunc ex deliberatio-

ne facta inter Dominos Bartholomaeum, Galvanum Domini Balthasaris filium, & Odorici fratrum, Olvradinum quondam Bartholomaei, & aliorum fidelium vicinorum de Maniaco, ipse Dominus Luchinus intimidus & amabilis toti Populo, ipsum Castrum cum honorabili comitatu suorum fidelium associatus exiens, ad ipsius Domini Rizzardi praesentiam venit, & aliorum. Qui cum eo ibi venerant pro parte dicti infelicissimi Domini Comitis naturalis, ipsum Castrum requisierunt ex parte dicti Domini Comitis filii dicti Domini Paduae, dari in ejus manibus, non tentatâ ipsius vi & potentia. Quod Castrum nomine Domini Philippi de Alenconio Cardinalis in se custodiendum & salvandum erat nomine dicti Domini Philippi. Quod si eidem darent, multa promittebant se operari velle pro ipso Domino Luchino fratre, & confortibus suis paenes ipsum Dominum Paduae, & quod eos benigne haberet recommissos. Quibus dictis, ipse Dominus Luchinus juvenis, sapiens, & provifus praefatis responsum fecit: *Domini, vos bene veneritis ex parte vestri superioris & vestrae. Et volo quodd bibamus insimul laetanter.* Eisque propinari fecit, & honorem reddidit. Qui hilares, suam intentionem putantes illico obtinuisse, gaudenter sumserunt praestitum honorem eis. Et stantibus in his verbis, multi de exercitu cum fallacibus animis simulantibus, per rivum inter Castrum & Collem Grifollum, armati cum palis ferreis, zapponibus, & malleis, ascenderunt usque prope muros, sub domo olim Domini Luifini, ubi dicitur Abbatia. Ibi Ser Bartholomaeus aedificari fecerat stallam equorum unam sub domo praedicta, nesciente

A Domino Luchino, & eis, qui cum eo erant. Sed custodes nostri stantes super muris bene viderant, & nihil dixerunt, quia tregua data erat inter partes, videlicet nos de Castro praedicto cum ipsis de exercitu, non considerantes malitiam ipsorum, & eos fallaciter venire, immo putantes, concordium sequi inter partes.

B Finaliter ipse Dominus Luchinus, tamquam juvenis sagax, & providus, multâ providentiâ refulgens, constan-
 C tique & robusto animo loquens, ipsi Domino infelicissimo Rizzardo, & ejus focis, his verbis alloquutus est, & responsum eis fecit: *Domini, vos nuntii, per vestrum Comitem & Capitaneum missi, una cum ipso nostro Capitaneo, & aliis sequacibus suis, latere non credimus, nos de Maniaco fore confederatos cum Ducali dominio Venetiarum, & Utinensibus, & cum eis praestitisse nostrum sacramentum, nostro posse partes eorum obtinere debere & velle. Nostrae intentionis est, praestitum sacramentum nostrum & promissionem nostram potenter velle obtinere, nec verbis nos permittere terveri. Ita ad Utinenses, vel mittite nuntios vestros. Haec eis nota facite. Quidquid, & sicut ipsi per vos coacti facere facient, & disponens nos facere debere, sic vobis promittimus indifferenter, & statim velle facere & faciemus. Si secus vos cum potentia vestra contra nos fideles partis nostrae facere tentabitis, potenter nos sveri volumus, & paratos nos reperietis. Fidem nostram datam praedictae nostrae parti animo constanti servare robustos nos invenietis & non trepidos. Et pro nunc a vobis non credatis nos pavidos esse, nec aliud responsum posse de nobis habere, quàm quod istud. Felicissimam nostrum Castrum pro nobis intendimus servare, ipsumque contra vestram potentiam sveri ac defendere velle.*

le. Quod si a manibus nostris ipsum surripere volueritis, non verbis, sed factis ipsum vos in cavo presio habere expedit. Et vos scire volumus, quod omnes in nostro Castro inclusi sumus unanimis, non claudicantes, & dispositi potenter ipsum Castrum obtinere velle ad honorem & statum Sanctae Aquilejensis Ecclesiae, & partis nostrae praedictae, & nostrorum. Et his verbis quamvis affida data esset inter partes, tamen ipsi de exercitu, tamquam homines infidi non cessabant foveas facere pro eorum bombardis aptandis ad muros, ut ante scriptum est. Sed quia vir honestus & valens, in armis peritus, nomine Johannes, natione Utinensis, Contestabilis sociorum XXV. missus fuerat in succursu terrae infidelium Sacillensium per Utinenses & Rectorem Venetorum, qui in Utino moram trahebat pro Ducali dominio Venetorum, vadens per submontes, quum applicuit ipse Johannes cum ejus comitivâ Avianum, reperiit Sacillum fore datum parti adversae. Et ipsi de Aviano claves ipsius loci Aviani miserant pro eorum nuntiis Sacillum ipsi Domino infelicissimo Comiti. Illico ipsi de Aviano eundem Johannem cum sociis suis praedictis a se licentiaverunt. Qui statim venientes per submontes, ob timorem inducti, videntes ipsas gentes talia loca fortissima verbo tantum vincere, venerunt in ipso constanti & fortissimo Castro Maniaci, referentes gesta per infideles ipsorum locorum. Admirati multum fuimus nos de Maniaco, non tamen pavidifacti, nec nostro bono animo ac proposito aliquo modo moti. Immo animum quisque nostrum sumisit fortiorum in obtinendo velle ipsum Castrum, & promissionem ipsam factam nostrae parti. Rogavimus ipsum

A Johannem, ut pro nostra & loci nostri praedicti defensione, nobiscum esse vellet, ut si gentes ipsae ad nos venirent, juvamine ipsarum nos potenter tueri possemus. Nec intendebamus facere velle, ut praedicti fecerant, & nobis acquirere infidelium famam. Eisque promissimus solvere pro ratâ temporis, in qua nobis servirent, eosque benigne tractare. Qui videntes, nos tali bono animo esse velle, laetanter steterunt nobiscum. Et reperti sunt omnes boni & viriles ad defensionem nostram. Et quae eis promissimus, fecimus, & a nobis laetanter recesserunt.

C Sed ut redeamus ad factum, iste honestus Johannes Contestabilis, loquente Domino Luchino cum Domino Rizzardo, & ejus sociis, tamquam provifus, & in talibus peritus, subito hortatus est in Castro tam homines quàm mulieres repedare, & ut quilibet ponat aquam super ignem cum cinere intus, & lapides ad muros pro nostra defensione. Animum sumant fortissimum, & se in pavore non inducant pro jaestamine bombardarum, quia audito rumore duarum, vel trium, nullus ulterius curaret. *Estote* (ajebat) *fortes animo, quia Virgo Maria, Mater Domini nostri Jesu Christi nobiscum est, pro qua nobis nituntur istae malae gentes nos offendere. Ipsa Domina nostra nobis juvamen porriget, & suffragium tale, quod nullus nostrum laesionem patietur, nec ipsi nos vincere poterunt.* Per dictum cujus visum est unicuique, nihil de ipsis gentibus curare. Et redeundo ad verba ipsius Domini Luchini cum ipso Domino Rizzardo, obtentâ licentiâ inter ipsos, tunc quilibet revertens ad suam partem recessit, & se reduxit ad suam partem, dicentes qui missi erant:

Citò

Cito vobis mitemus in Castrum, unum
 de nostris Navensis. Quibus fuit re-
 sponsum: Et nos mitemus vobis de
 nostris Pomellis, quia sufficienter habemus
 in dando vobis. Si quid de nostro
 volueritis, & contingat, nos ad vos
 venire, nos paratos vos velle recipere
 videbitis, non pavidos, sed voluntarios.
 Et in recessu dicti Domini Luchini
 vix cum sua felici & fideli comiti-
 va suorum vicinorum, portas intra-
 re potuit illaesus. Ipsum enim, &
 suos subditos balistrarunt, qui sub
 muris venerant. Et in stalla praedi-
 cta habentes palos ferreos, maglios,
 zapponos, murum domus praedictae
 olim Domini Luisini incipientes fo-
 dere, cum infinitis bombardis & ba-
 listris copiosis tela trahentes, lanceas
 longas ultra altitudinem tectorum
 transeunt, ipsum Castrum fage-
 runt, & putarunt illico habuisse,
 quia super domo illa nulla defensio
 facta erat contra ipsos, nisi ad fe-
 nestras, ad quas nullus poterat ibi
 stare propter multitudinem telorum,
 pilotorum, & lancearum. Et nostri
 non propterea exterriti, animum, ut
 eis expediebat, capientes fervidum
 in defensione ipsorum, subitum mu-
 rum & tectum frangerunt. Et isti ad-
 versarii jam fenestrae unam ferream
 ipsius domus, quae erat quasi ad ter-
 ram, de una cruce ferri evulserant.
 Tunc nostri fracto muro & tecto,
 aquam calidissimam cum magnis sa-
 xis a muris jactantes, de ipsis talem
 fecerunt ultionem, quod ad fugam
 se per riparam exposuerunt, unus
 alterum non expectando, nec per
 viam, vel tramitem euntes aliqui,
 socios per pedes trahentes mortuos
 & vulneratos, & ex ipsis multi pro-
 pter aquam calidam decapillati, &
 cum lapidibus cruentati. Ipse vero
 Dominus Comes nequiter bene cum

A XL. ex notabilibus suis hominibus
 armigeris, & ipse Dominus Rizzar-
 dus, ut postmodum retulit ore pro-
 prio, fuerunt percussi. Ac ipse An-
 tonius de Verona fuit percussus cum
 lapidibus tantum, quod in percuf-
 sione lapidis habuit dicere *Obimè!*
 audientibus suis. Et jam totus exer-
 citus venerat contra ipsum Castrum,
 putantes ipsum vicisse, eo quod vi-
 derant illos fodientes murum. Et u-
 nus venit ad Portam cum una ha-
 sta, super quam erat una lamera fer-
 rea cum sagittis accensis, putans i-
 gnem in Porta infingere. Sed unus
 de illis dicti Ser Bartholomaei lapi-
 dem jectans, & in capite percutiens,
 ibi dormitionem eum capere fecit.
 C Alter ejus locus, cupiens ipsum dor-
 mientem ad se trahere, cum uno
 pavasio in brachio, permissus fuit a
 nostris ad dormientem venire, & quum
 hora fuit, cum pomellis ipsum, ut
 meruit, honoravit. Et in ipsa ho-
 ra tantus in exercitu fuit mugitus
 equorum, & hominum, quod toni-
 trua magna tonantia in aere non
 tuissent audiri. Et in ipso Castro
 tot & tanta jacula, seu pilotri ba-
 listrarum, & arborum fuerunt, quod
 de coelo videbantur cadere. non mi-
 nus, quam facit pluvia. In quo con-
 fectu mortui fuerunt numero octo-
 decim, & portati in curribus in Por-
 tu Naone, & alibi. De quibus di-
 cebantur mortui fuisse ultra octogin-
 ta. Eorum vero, qui se ad sua ten-
 toria reducerunt, numquam aliquis
 ad ipsum Castrum venire ausus fuit.
 Nos vero de Castro saepissime ipsos
 vocantes, ut ad nos vellent venire,
 quia si non bene eos honoravimus in
 principio, ipsos intendebamus me-
 lius honorare. Ipsi vero graviter in-
 dignabantur, sed non quod vellent
 reverti ad pugnam loci, cum homi-
 bardis

bardis jactabant lapides. Uno die jactaverunt lapides LXXIV. ex quibus, nec ex telis ipsorum nullus nostrum umquam laesus fuit, subveniente nobis Virgine Maria. Tunc iverunt per Montem Grifollum, & alios Montes circum circa ipsum Castrum omnes magistrati in armis, si possent ponere bombardas in nostra majori laesione. Et descenderunt per Woveda, & nihil videntes contra nos posse operari, de mane die Sabbati XXI. dicti mensis Septembris, cum omni eorum potentia iverunt ante Terram Spegnimbergi, & ut dicebant, ipsi Domini de Spegnimbergo parti se illico dari parati erant. Sed unus habuit dicere. *Non poruevunt Maniacum recipere, quia potenter se defenderunt. Nos semper erimus verrecundati, nos tamen cito reddere.* Et isto verbo se abstinerunt. Et ante Terram ipsam Spegnimbergi steterunt diebus undecim, trahentes cum bombardis; qui multoties se parti dare voluerunt. Sed Dominus Venceslaus Miles, qui dubitabat venire ad manus Domini Paduae, quia eum non amabat multum, operatus est, ut sui consortes & vicini se non redderent. Et nisi fuissent focii forenses, missi per Utinenses & Rectorem Venetorum, se sine dubio reddidissent parti adversae.

Interim verò apparuit gratia Domini nostri Jesu Christi, & ejus gloriosissimae Virginis Matris Mariae, sub cujus alis ista sancta Aquilejensis Ecclesia defensatur. Quidam nomine Anderlinus Trottus, qui ad modum Societatis steterat ad damna ipsius sanctae Aquilejensis Ecclesiae, missus fuit per ipsum Dominum Paduae, per Villas stratae alius sub Utino eundo, ne ipsi Utinenses cum suis gentibus se movere auderent in

Tom. IX.

A succursum suae partis contra alias gentes, quae erant ante Spegnimbergum, ut eo melius posset vincere loca. Cum quo Anderlino erant Civitatenfes Austrianales. In qua Societate erant ultra mille equites, & pedites multi. Et fuerunt in Aquileja, ibi rubbantes Ecclesias, sanctissimas figuras, & Cruces. Apparuerunt ex hoc multa miracula. Nam quidam de Tulmino ferens Reliquias ibi receptas, totâ nocte equitavit, putans ivisse versus domum, quia viam bene cognoscebat. De mane reperiit, se esse ante Portas Aquilejae, & sic reversus ad Altare, ibi eas reposuit. Apparuit, quod quaedam figura Virginis Mariae, super quâ recepta fuerant ornamenta ejus, se inclinavit cum capite; & sic hodie stat, ubi cum elevato capite stabat. Apparuit etiam, quod unus Contestabilis, qui Crucem unam in dicta Aquilejensi Ecclesia receperat argenteam, quam ex ejus superbia, in Valvalono habitans, super humeris ferebat, rabie captus, illa infirmitate mortuus est. Apparuit, quod quidam Italicus, qui similiter Crucem unam in Ecclesia praedicta argenteam receperat, ipsam vendidit, & emit equos, & se ipsum induit cum argento. Qui habens septem equos, vermis eos omnes equos, qui erant septem, intrans occidit & mortui sunt, & ipse post pusillum tempus malâ morte clausus est. Et publica vox & fama erat, quod Paduae, Tarvisi, & in alienis Civitatibus multi, qui fuerunt ad derobationem ipsius Ecclesiae, aut morte subitanâ moriebantur, aut rabie, aut in divitiis poenam patiebantur. Et sic vox erat aperta, quod ex peccato in ipsa Ecclesia commisso, ista divinitus eis occurrebant. Et pro ip-

N n

fo

fo peccato Dominus Paduae expulsus fuit, ut inferius describerur, de omni sua potentia. Praedictus Anderlinus venit de supra Utinum, non dubitans, gentes Utinenses..... Et super aqua, nominata *la Tor*, erant ipsae gentes in Villis, prope quas illi de Utino habentes eorum exploratores foris, senserunt, ipsos nullam custodiam habere de potentia Utinensium. Et quia tempus erat multum pluviale, & aquae magnae, & erant prope Castrum Savorgnani, quod ipsi de Padua habebant in eorum potentia & custodia, in quo erant multi pedites & bellicosi homines, multum offendentes Utinenses & alios circumstantes, ideo gentes istius Anderlini Trotti in majori securitate stabant in ipsis Villis. Tunc Utinenses in Capitaneum ipsarum gentium habebant quemdam nobilem Comitem Theutonicum, nomine Dominum Conradum de..... hominem antiquum in armis, multum sagacem & expertum rationibus ordinem imponere magistratum. Intellectoque de inordinatis modis retentis per ipsas gentes inimicorum, modum dedit & ordinem dandi eis conflictum. Quare invitis Utinensibus & Rectore Venetorum, omnes gentes Utinensium tam forenses, quam terrigenas, in equis & equabus portas Utini fecit exire, ipsorumque inimicos reperiens in domibus, eos invasit. Et finaliter die primo Octobris in praescripto Millesimo eos debellavit; & vix, quod ipse Anderlinus cum Civitatensibus transiens aquam, nominatam *la Tor*, cum aliquibus suis gentibus Savorgnanum fugam rapuerunt.

Et sic ipsae gentes iniquae per partem Utinensium fuerunt conflictae ex peccato, ut dictum est, commisso

A contra ipsam Aquilejensem Ecclesiam. In quo conflictu mortui sunt & capti ultra quingentae personae. Et Utinenses, qui multum in minori numero erant, redeuntes ad Civitatem Utini cum ingenti gaudio, & copiosis divitiis, equis, armis, arnelis, carceratis, victoriam, & triumphum laetandum porrexerunt.

B Et ex ipsis gentibus in transitu ipsius aquae, quae magna erat, non respicientes propter impetum insultus, & nimium timorem, in ipsa aqua submersi sunt. Et cognito toto novo istae gentes, quae erant ante Spegnimbergum, ob nimium timorem inducti, de mane relictis omnibus eorum domiciliis, gradiciis in magna quantitate factis, lapidibus bombardarum fractis, fugam rapuerunt, & in campo panem, vinum, & alia victualia multa permiserunt, euntes versus Sacillum. Et nisi fuisset conflictio praedicta data ipsis gentibus, dicti de Spegnimbergo in crastinum firmiter se dedissent. Iste Dominus Anderlinus Trotti cum suis gentibus, quae ei remanserant, clandestine Tulmentum transivit, & venit per sub Valvasonum, & hospitatus fuit in Cufano. Et venit cum aliis gentibus versus montes, & venit ad damna Dominorum de Spegnimbergo super Villam Sequalsi, & Sonimbergi, & quod remanserat combussit. Exinde venit ante Castrum Maniaci in Villa tamen, & ad plateam relictis equis, descendentes cum pluribus balistreriis & arceriis Englesiis, venerunt currentes usque ad bivium olim Antonii a Porta. Contra quos glomerata & laudabilis comitiva nobilium Maniaci, videlicet Dominus Bartholomaeus, Galvanus, Dominus Balthassar & Odericus quondam Domini Nichili, consanguinei & fratres,

tres, venerunt, relicto Domino Luchino prudenti & sagaci ad custodiam portae Castris praedicti, cum aliquibus eis deputatis. Ad invasionem praedictorum inimicorum hostiliter, sagaciter & potenter se extendentes cum honorabili comitiva suorum fidelium vicinorum, ipsos inimicos, quos jam venisse praesenserunt ad portam muri..... filiorum praedicti olim Domini Nichili, super rivum taliter cum gravi clamore suorum, & bellicoso insultu invadentes, quod ipsi inimici, qui ad portas ipsius Castris venisse putabant, relictis eorum falsis cogitationibus, coacti & non voluntarie terga dare nostris, usque ad bivium praedictum se reduxerunt. Ibi fuit conflictio inter partes ipsas gravis. Modò una pars extendens se contra aliam, & altera praevalens aliam, finaliter nostri ferventi animo cum balistreriis nostris, arcubus, mazzafrustis, frandegulis, lapidibus ipsis taliter infe-

A stantes, quod ab inde recedere sunt coacti, eosque duxere potenter usque ad medium burgum & ultra. Qui verò videntes nostrorum potentiam praevalere cum eorum sagittariis, equos suos ascendentes, viliter recesserunt a nobis. Post haec verò gentes Domini Paduae positae in locis suis, videlicet in Sacillo, Canipa, Aviano, Turri, Meduno, & Bastia Montis regalis, pedites, & equites, nos de Maniaco saepissime insultabant, ac in Valvalono, Portu Gruario, in Sancto Vito contra locum Cordevati, in quo Rodolphus quondam Domini Vidoli de Faganea erat Capitaneus. Qui Rodolphus potenter & bellicose multa fecit contra inimicos nostrae partis cum sua comitiva, ante quem locum ultra quinque vicibus inimici cum bombardis & omnibus nocivis instrumentis eos insultarunt, intrantes in foveas & spaltos.....

Camillus Maninius Historiae Studiosus:

Haec ego e veteri quodam manuscripto Libro ad litteram descripsi. Si quaedam errata male signata, & parum (ut ita dicam) orthographice scripta invenisti, amice Lector, precor negligentiae meae ne adscribis, & aliquid incomitae illius temporis & corruptae antiquitati condonato.

ALTERUM FRAGMENTUM HISTORIAE FOROJULIENSIS EX EODEM AUCTORE.

.....
.....
.....
.....
..... non solum ipse, verum & ex sua comitiva quamplures carcera- ti, vulnerati, & mortui remansissent. Sed sui in juvamine ipsius eorum Domini ad terram prostrati ipsum elevaverunt. Et sic ipsis existentibus in quadam domo Agnetis futricis, quidam juvenis Lombardus, pulcher homo, longus staturae, putans aliqua lucrari, sequutus est eum. Quidam nomine Venutus, juvenis, & parvae staturae nimium, & sine lancea, vel aliquid in manu, qui a somno excitatus dormiens in ipso Burgo, cum pugnis se exposuit contra istum magnum. Homo iste longus ipsum parvum cepit in suis ulnis, ipsum velut nolit portans extra domum ipsam. Sed videns se sic portari, & carens omni potentia & defensione, se erexit contra Lombardum. Et illico ore aperto ipsum cum dentibus acutissimis per nasum capi- ens, potenter ipsum laniando & fringendo, taliter ipsum duxit & induxit, quod extensis manibus ipsum illaesum a se libenter aliò abire

A | permisisset. Sed ipse priusquam ab eodem relaxaretur, totus in (*) ce-
rabulis ex gravi dolore deturpatus,
& ut ita loquar deterius, permerda-
tus est, & se reddidit eidem. Qui
* Venutus, postmodum per ora vicino-
rum vocatus *Facin-Can*, illum Lom-
bardum secum carceratum duxit per-
merdatum in Castro taliter, quod
B | omnibus magnus foetor erat, qualis
numquam fuerit de tali putredine.
Quem paenes per tres dies ob ejus
verecundiam in Maniaco servavit,
ut eo modo cognitus foret & truffa-
tus cum naso toto lacerato. Et prae-
teritis ipsis tribus diebus, tunc rece-
ptis sibi armis, non libenter, quia
C | taleam ab eo noluit, per multos ro-
gatus, eum abire permisit, qui pro
talea passus fuit dedecus & damnum.
De cujus captivitate ipsis de Fanna,
suisque gentibus satis fuit dolor &
tristitia in illa hora, in qua ignem
imposuerunt in Burgo praedicto, vi-
dentibus nostris quadraginta sociis.
Qui stabant in custodia curruum i-
gnem positum in dicto Burgo fore
D | accensum videntes, tristitiâ maximâ
commoti, eo quod non aderant, con-
siderantes solummodo insultum fore
datum, illico velocissime venientes
ver-

(*) Hoc est in femoralibus, Italicè ne' Calzoni, aut nelle brache.

* Venutus pro Venutus legitur in Mediolan. Editione.

versus Castrum ipsum, quum fuerunt in Magredo Colverae sub Centa Ecclesiae B. Mauri, Patroni Maniaci, fenserunt gentes ipsas exeuntes Fannam, & venientes superius prope strettam campi. Et obviaverunt certis portantibus unum puerum aetatis annorum quinque. Dixerunt: *Qui estis?* Et illi quoque: *Qui estis vos? Quis vivat? Dominus Paduae.* Et nostri dixerunt: *Vivat felix Lega Urinensium, & moriatur Curvus (*).* Et sic nostri invaserunt eos, & illi pauci erant. Tamen puerum filium Andreae Merlerae, qui praefens istis erat, & conductorem pueri cum tribus aliis ceperunt, eosque quatuor captivos habuerunt. Et in his verbis nostri audientes rumore in Villa dubitaverunt ulterius contra istos procedere, putantes: *Nos erimus confusi, si majorem discessionem incipimus contra istos, quia major pars gentium est in Villa.* Et nisi hoc fuisset, multos ex ipsis de Fanna laessissent. Et sic ipsi de Fanna viliter, & cum tristitia recesserunt a nobis. Nostri vero venientes in Villa invenerunt Petrum Pilonum, Contestabilem sociorum XXV. in Bastia positum contra nos de Maniaco ad nostram laesionem, hominem fortem, intimidum, & audacem. Qui cum suis gentibus villicis stantibus in ipsa Bastia, & aliis contra nos ab alio latere versus Occidentem, insultum dederat, & nostri cum ipsis mixti erant. Et supervenientibus nostris, quia foras exstiterant, potenter contra istos de Bastia bellum acerrimum incoeptum est. Tamen ipsi de Bastia dare terga nostris coacti sunt. Et praesertim ex vulnere gravi facto uni Contestabili ex suis. Et ex aliis plures de suis laesi sunt, aliqui cum

A telis, aliqui cum lapidibus. Qui, sicut fecerant illae gentes de Fanna, verecundanter a nobis recesserunt. Ex nostris vero nullus gratia Domini laesus est. Ipsi vero quum fuerunt in eorum Bastia post pusillum, ipse probus eorum socius mortis transitum consummavit, & ex ipsis multi reperti sunt vulnerati. Et saepissime nostri euntes ad Bastiam contra ipsas gentes, quae ibi stabant, saepissime inimicos laedebant, & ex ipsis capti ducebantur in Maniaco, ac de ipsis animalibus multa ducebantur in Maniaco.

Sed redeundo ad primum, illico in recessu Domini Nicolai & ejus gentium de Fanna, certi ex nostris sociis in suo recessu de Maniaco se in duabus partibus dividentes iverunt in Villa Aunedi, & subito ipsam cremaverunt in ea hora, in qua Dominus Nicolaus arma exuebat. Et statim altera pars similiter Villam Urnesii invadentes, talem lucem ipsi fecerunt, taliter quod ad deponenda eis arma ipse cum tota familia visum habere potuit satis lucidum & splendidum. Quod videns Dominus Nicolaus fremuit intra se, dicens: *Illi de Maniaco non multum supersederunt in faciendo eorum vindictam de offensa eis facta.* Et non solum ipse, sed & omnes rustici ejus pavidi facti sunt. Et videntes nostri, se fore in guerra cum ipsis de Fanna, qui nos de Maniaco pro nihilo habebant, & nos reputabant pavidos contra ipsos fore, putantes, nos statim facere declinare parti ipsorum, quilibet de nostris animum ferventem assumens & laetabundum contra ipsos de Fanna & gentes ipsorum, & ad eorum destructionem invigilantes, potenter intraverunt ipsam Villam Fannae ad

vili-

(*) Stemma gentilicium Carrarensum.

visitationem iniqui consultoris Domni Christophori Abbatis, assidue invigilantis paenes ipsum Nicolaum, & gentes ipsius, & qui, ut nobis ostensum fuit, ignem in Castagneto majori de nocte imposuerat pro laesione nostra, quia aliter non poterat nos plus offendere. Ejus verò & ceterorum domos de Fanna circa ipsam Abbatiam & ultra, totaliter cremaverunt sine aliquo obstaculo alicujus personae de suis, ipsamque Abbatiam taliter fumigantes, & liquore thuris non imposito nec mirrhæ, quod fumus non solum ad coelum coram Deo ascendens, verum & se per terram extendens, ex ipsius odore multi laetitiam sumserunt. Altera autem die nostri praedicti modum imponentes inter se ipsos ad offensionem praedictorum nostrorum inimicorum, ut decet in talibus bonos homines, ad Castellum Micae euntes, ibi plura animalia derobaverunt, & unam pulcram mulam Presbyteri Blasi, & certos de Fanna captivaverunt, quos secum duxerunt cum ipsis animalibus. Et a Castello ipso inferius Villam integraliter cremaverunt. Contra quos pavidus facti ipsi de Fanna, nullus se contra nostros extendere ausus fuit. Et sic secum nostri de Maniaco oneraverunt de massericia ipsorum per canipas, quia sufficienter reperiebant in eis, & domum laetanter venerunt. Uno altero die nostri intrarunt montes, sentientes ipsos de Fanna cum eorum gentibus prope Huncedum, & domum solum pro foeno ivisse. Dum nostri in nemore in travestito contra praedictos posuissent, & illi de Fanna, sed non omnes foeno equos & personas onerassent, nostri ex nimia arderis voluntate impetum contra praedictos facientes, & insultum

A nimis subitum, & ante debitam horam, quadraginta tres ex ipsis ceperrunt. Tredecim cum equis, reliqui verò ex ipsis insultum facientes, & clamorem suorum audientes, relictis somis & foeno, & fascibus foeni, ac aliqui relictis equis ibidem, velociter ex equis descendentes, fugam per nemora & colles capientes, tali timore inducti fuerunt, quod non audentes ad subsidium suorum concurrere, immo nec retrospicere ausi sunt, qui eos persequerentur. Et sic fugam arripere timore nimio inducti sunt inimici nostri versus Fannam, dicentes, omnes colles esse munitos gentibus infinitis, *& copiosa inimicorum multitudo nos est persequuta usque ad Villam;* ubi eorum multitudo major erat, quam nostrorum eos invadentium. Et ut dicebatur, si ex nostris viginti cum clamore de supra Villam Fannae ivissent, vix extra ipsam Villam qui non fuissent inclusi in fortilitio, non cepissent fugam, in tanto timore fuerunt inducti. Et sic nostri domum suam laetanter cum triumpho felici & victoria reversi sunt, ducentes secum captivos vicinos de Fanna, & equos, a quibus taleam bonam habuerunt.

Post haec verò in brevi tempore ipse Dominus Nicolaus suorum vicinorum ultionem anhelans facere, fulcimentum magnum fecit, & apparatus peditum & equitum; & venit in Burgo Maniaci usque ad domum Bartholomaei barbitonforis. Contra quem nostri audaces socii & vicini animose, & cum gravi impetu ipsos invadentes, balistrerii sagittantes cum arcibus sagittas potenter, & lapides ejicientes, ipsos terga dare coacti sunt. Et tanta erat eorum multitudo, quod Dominus Nicolaus, qui primus erat ad insultum, non valens

acies suorum pertransire, sicut libenter conabatur facere, tunc nostri ad tergum ipsius quatuor erant ipsum pungentes, & ab equo eum vivum ejicere satagentes cum eorum lanceis longis. Et jam carut iohus collum equi tangebatur. Interim unus ex suis sub lanceis praedictis & post ipsius equum cum equo ad terram cecidit. Propter quod ipsi quatuor, relicto ipso Domino Nicolao cum lanceis, quisque ipsorum equum ipsum cupiens capere, eum ceperunt. Iraque percussus fuit honestus & fortis vir Guidottus de Fontanellis cum telo uno, & mortuus fuit. Et ex aliis multi devastati & percussi, & equi interfecti, & percussi multi fuerunt, ita quod tota via erat madida sanguine multo, & verè nullus de nostris damnum aliquod passus est. Ioh die de ipsis in Valvasono & alibi multi vulnerati sunt. Et illo die Cardussius quondam Federici Tessii suam lanceam de manu foris jactavit ipsi Domino Nicolao, sed eum non punxit, quia si tetigisset, procul dubio morti eum subdidisset. Et illo die bene vidit & cognovit ipse Dominus Nicolaus suam & suorum potentiam contra nos de Maniaco nihil praevalere. Ipsoque tumultu facto dictae gentes inimicorum se in Aviano congregaverunt ad bucium calcinae prope fabricam, & steterunt per spatium magnum. Et laetabantur de reditu ipsorum, cognoscentes, eos factos fore timidos; putantes ex ipsis & equis, equorum partem habuisse bonam. Et sic dictae gentes facto eorum consilio receperunt verecundose, & sine lucro. Altero autem die dum ipsi de Fanna cum scorta, seu in custodia ipsorum multi pedites Fannae starent circa Abbatiam, & rivum, qui est ultra,

A ex nostris cucurrerunt forte in equis X. contra ipsos, qui in numero ultra quam LX. erant inter stipendiarios, & operarios vites putantes; nostri verò pedites ipsos sequebantur nostros equites. Ipsi verò de Fanna audito nostrorum equitum cursorum adventu, ex nimio terrore ducti, qui in arboribus erant, se ex ipsis eruere permittentes, saltantes paludes, foveas, & clufas, non dubitantes in spinis cadere, nec se pungere. Stipendiarii nostros non offendentes nec arma sua ceperunt in manibus, tam cito fuerunt nostri contra eos, & dicebant nostris: *Sumus stipendiarii*. Eosque eis ostendendo cum digitis. Et sic pedites nostri supervenientes, ex ipsis de Fanna quamplures ceperunt. Et euntes per canipas sine obstaculo alicujus, se onerantes rebus & massericiis, & secum vasa, arcas, & brentas ducentes, Maniacum cum captivis laetanter venerunt. Et ipsi de Fanna tam pavidi facti sunt contra nostros, quod unus nomine Guilla de Cadubrio, qui omni die, & si non omni die, saepe tamen ducens quandoque puerum unum aetatis annorum quatuordecim vel quindecim, ibat ad Abbatiam, vel in Turri, & trahendo per terram ante se usque Maniacum modò vasa, modò brentas ducebat, & multoties solus tantum ibat, & ducebat secum vasa duo saepe trahens per grados modò unum, postmodum redibat pro altero, & per istum modum pro solidis 24. vel 28. dabat vas unum capax urnarum quinque vel sex, vel unam magnam brentam pro solidis 32. Et isto modo multos replevit de brentis & vasibus, & multa vasa & brentas secum duxit. Quod videntes ipsi de Fanna, qui in collibus stabant, ex ipsis nullus contra eum venire

nire ausus est. Et verè quae & quanta nostri de Maniaco contra ipsos fecerunt, & in eorum fortificiis; & super montibus ipsorum ipsos captivando, animalia recipiendo. Omnia posse rescribere, qui non vidisset, credere non posset, & longum quidem esset omnia posse rescribere. Et de iis, quae eis per nos de Maniaco fiebant, homines Meduni fortissime laetabantur, quia quum contra ipsos de Meduno procedebamus, dicti de Fanna de ipsis multum trufabantur, dicentes: *Si isti de Maniaco nobiscum guerram facerent, aliter contra ipsos procederent.* Itaque ipsi de Meduno multum laeti erant de nostro triumpho contra praedictos de Fanna. Uno autem die ipse Dominus Nicolaus suos pedites numero centum misit Maniacum versus Colveram, ut nostri numero XX. & minus, qui fuerunt ad molendinum Nicoluccii contra Pitte in custodia suorum vicinorum, qui macinabant, auditis custodibus Turris & parte Castri campanae sonantis, audaci animo contra istos veniente. Et fuerunt audacter ad manus unus contra alium in stretta post domum Pauli quondam Rainardi. Ibi nostri viriliter irruentes contra illos, eosque acerrime ducentes, Maroldam ceperunt quondam Fornerii de Fanna. Ipsos de Fanna terga ipsis dare mirabiliter coegerunt, & eos retrocedere fecerunt, putantibus nostris victoriam ipsos posse contra eos de Fanna obtinere.

Tunc ipse Dominus Nicolaus superveniens cum LX. equis in spatulis nostrorum, isti nostri se redixerunt in Centa mei Johannis Notarii Aylini post domum filiorum olim Petri Agathae. Ibi quidam nomine Jangillus de Bavaria, familiaris De-

A minorum Lusini & fratrum, honestus juvenis XXIV. annorum, staturae parvae, bellicus juvenis, qui multa fecerat contra adversarios nostros, partem suam mirabiliter exercendo, fuit per quemdam Hungarum captus. Quem quum vidit Dominus Nicolaus, ipsum violenter ei recepit de manibus suis, eumque fecit exuere diploidem, panceriam, & quaelibet alia arma, ipsumque dedit in manibus suorum servitorum Johannis quondam Galani, Petri filii Fornerii, & Magni quondam Henriguccii de Fanna. Ipsumque super camicia exuta sic nequiter a suis iussit ibidem interfici. Et sic per ipsos factum fuit. Et quidam Bertheus nomine juvenis annorum XX. ipso die per suos fuit interfectus. Et hoc factum est eis sine honore, quia & istum..... noluerunt recipere, quum se ipsis reddidit; & putans sibi & suis famam debere de verecundiis habitis per nos de Maniaco. Iidem interfecti fuerunt, & de suis per nostros mortuus fuit Mazzola. Et si nostri voluissent de suis tam viriliter interfecisse, saepius facere poterant. Nostri ascenderunt in eorum colle de Regula, & ibi boves plures conduxerunt Maniacum..... nostri intraverunt in eorum montibus & villis, & ex ipsis carceratos duxerunt. Adveniente verò tempore messis, Domini de Spengimbergo omnes eorum segetes recollegerunt, & nos a parte nostra. Itaque nequitia ipsorum per nos de Maniaco, & per partem nostram valde fuit correcta. Et quamquam duobus annis pacifice & quiete steterint, tamen postquam guerram habere voluerunt cum parte nostra, non minus damnum passi sunt, quàm quod quum ad principium guerrae intraverunt. Et ubi fuerant reputati sapientes,

tes, sic postmodum fuerunt reputati insipientes, eo quia non sapienter steterunt quieti de Bastita Montisregalis. Multa possent dici, quae inter ipsos & nos occurrerunt. Tamen multoties eos nostri juvenes, Domini videlicet Bartholomaeus, Galvanus, Lusinus, Odericus fratres, & Victor quondam Domini Osvaldi, cum consiliis suorum fidelium vicinorum contra ipsos, in dicta Bastita existentes, & ad derobationes eorum animalium, captiones hominum, & alia, ut in guerris fit & fieri solet, iverunt. Et finaliter voluntarie dicti villici se dederunt in manibus dicti Domini Lusini. Quod si non fecissent, eumque in eorum consilium non elegissent, ordo datus erat, recipiendi ipsis omnia eorum blada. Et quum gentes nostrae venissent super campo, animo recipiendi eis blada eorum, illo die praecedenti dicti Villici se dicto Domino Lusino reddiderunt, & in eorum Dominum & Capitaneum elegerunt. Propter quod ipse exivit de Bastita praedicta, & ivit ad Capitaneum gentium partis nostrae, rogans, ut ipsos non deberent damnificare, quia fortilitium in se habebat. Et ei sacramentum fecerunt omnes fideles partis nostrae, & ipsi eidem. Et iis dictis dictae gentes nostrae partis inde recedentes nullum damnium eis fecerunt.

Item in Anno MCCCLXXXVI. Castrum Maniaci die VII. Mensis Septembris combustum est per uxorem Morassii de Roga, quia totus Populus Maniaci..... erant in eo inclusi propter guerram. Itaque ipsa die praedicta femina faciens tortas, & calsonos suis compatribus, ut iniquus modus est in contrata, non obstante quod sibi fuit inhibitum, & mandatum, ne ignem ibi facere de-

Tem. IX.

A beret super uno solare sub tecto, habens fascem foeni unum, ignis intravit in foeno in tecto domus, & ea non posuit se ad extinguendum foenum accensum, sed subito ad fugam. Et sic in momento totum Castrum accensum est, & in parva hora combustum. Et mulier ipsa cum viro fugam rapuerunt in Fanna, ibique stant, nec postmodum ausi fuerunt venire in Maniaco ex gravi perditione nostra, & bonorum hominum, & personarum. Combustae sunt octo canipae cum Somasis, & super Somasis homines non habentes canipas in Castro posuerant eorum arcas, blada in eis, carnes, pannos, massericias. Et certi prope murum Castri fecerunt canipas, in quibus habitabant, eorum bona in eis retinentes. Quae omnia combusta sunt. Et nisi fuisset ignis de guerra, quae duravit annis quatuor, nos de Maniaco penitus de igne Castri nihil curabamus. Erasmus bene fulciti victualibus annis quinque pro defensione loci. Propterea potenter servavimus nostram promissionem & fidem datam parti nostrae usque in finem, ita quod citra Tulmentum nullus fuit qui tanta discrimina non toleraverit, praeterquam locus Cordovati. Et post combustionem loci supervenit pestis inter animalia, quae moriebantur, taliter, quod si unus decem habuisset, vix unum ei remanebat. Et iis duabus de causis fuimus passi destructionem. Sed inimici tamen nobis de animalibus pauca receperunt, ac de vicinis similiter. Per inimicos multum fuimus insultati & saepe, paucas tamen taleas a nobis habuerunt. Sed nos destruximus circa duodecim Villas, & à multis hominibus & personis taleas nos de Maniaco saepissime habuimus.

○ ○

mus. Et in ipsa guerra, per nostros bonos Dominos & vicinos fideles, & voluntati eorum Dominorum semper constantes, & numquam discrepantes fuimus. Domini Lusinus & Odoricus fratres multum se in dicta guerra exercuerunt familiares bonos retinentes, magnasque expensas passi sunt, & a suis vicinis multum amati, dilecti, & honorati. Et ipsi multum honorabant Populum. Dominus Bartholomaeus bellicose se habuit in ipsa guerra, post sui adventum de Comitatu Tirolis se multum exercens in armis, & hortans socios, ac inducens ipsos ad nocumenta inimicorum, & de persona valens, fortis & audax, non magnae staturae homo, dilectus per socios fortissime. Dominus Galvanus filius Domini Balthassaris, juvenis longae staturae, aetatis decem & octo annorum, voluntarie se ostendens contra inimicos, tamen non permixtus foras per suos praedictos consanguineos exire, hortatus est juvenes ad pugnam contra inimicos. Olvrandinus quondam Ser Berthei usque ad bivium exiens, vel saepissime ad portam stans, habuit filium ejus, Brandilifium nomine, qui libenter contra inimicos cum balestra sua se viriliter extendebat. Multum fuit ipse Olvrandinus ad partem butinorum provifus. Girardus frater Olvrandini portans arcum unum continue cum una corrigia, multum vexabat..... usque ad plateam vel ultra parum, inimicorum vestigia consequens, fidus homo. Victor quondam Domini Osvaldi ferens balestram bonam, eamque bene sciens exercere, ferocissime & saepissime inimicos laedens, pulcher juvenis, annorum XXIV. amatus per Populum. Zuttus quondam Ser Nicolai, habens provisionem a Domino

A Paduae, numquam praesumpsit, arma induere contra inimicos die, quo gentes Domini Paduae stantes in Zevraja, venerunt combustum Villam Maniaci. Ipse, nec Galvanus ejus frater cum eorum vicinis contra inimicos nullam fecerunt defensionem, & odio erant toti Populo, quia animus eorum declinabat ad Dominum Paduae.

B Ivere congregati omnes vicini boni una nocte in unum coram Domino Lusino, quia Ser Bertheus erat tunc temporis super Comitatu Tirolis, & Dominus Galvanus cum patre in Utino. Habuerunt dicti vicini dicere: *Nos sensimus de veritate, & nobis relatum est, quod istae gentes Domini Paduae stantes in Zevraja, tractatum habent cum Zutto, quia eis promisit dare istud Castrum. Unde nos debemus saliter de eo providere, quod habeamus pacem ab eo & non stemus in tali custodia, quia inter nos omnes alios sumus unanimes.* Et haec verba erant de nocte super palatio Domini Lusini & fratrum. Et nos decem socios habebamus extra portas Castri omni nocte pro tutiori custodia, eo quod irent circa Castrum. Et loquentibus contra Zuttum in iis verbis, unus de decem custodibus de foris supervenit festinanter dicens: *Domini & vicini, vidimus de praesenti in campo Domini Paduae signa facta, elevando & declinando. Et vidimus in domo Zutti eis intendendo ad ejus fenestram versus rivum fontis. Itaque dubitamus, quae signa sint ista, & vobis monstramus.* Tunc vicini una voce dixerunt: *Eamus ad domum ipsorum, & ipsos tamquam proditores occidamus, & nos stemus in his verbis.* Et ipsis euntibus, ego Johannes Aylini ob honorem filiorum olim Domini..... praedicti Domini Nihili, habui dicere:

cere: O vicini, consulo, quod tali modo non procedatur, ne discordia inter nos oriri videatur, quia habemus aemulos vicinos. Sed ponatur persona cum decem bonis personis super Turri portae, & nos omnes stemus in bona custodia in muris, & semus constantes ad nostram defensionem, ne ad manus inimicorum perveniamus. Et ordo detur inter nos de praesenti, ut si de mane inimici contra nos veniant, quod sint deputati aliqui, qui illico vadant ad istos proditores, ipsosque capiant, & captivos retineant paenes se. Gratiâ Domini sumus bene sufficientes ad defensionem hujus loci. Tunc inquiremus ab istis cum torturâ, & talia poterimus ab eis habere, propter quae cum sententiâ punientur & corrigentur. Et isto modo nullus contra nos poterit dicere, quod male & voluntarie fecerimus. Et sic omnes contenti de verbo per me alloquuto quieverunt ab eorum voluntate. Et ordo dictus de praesenti positus fuit. Et sic de mane ipsae gentes non venerunt. De suspiciationibus ipsorum fratrum multa possent scribi de veritate, quae tacco in scriptura mea, quia sufficit, quod praedixi, quod numquam contra inimicos se cum eorum vicinis exposuerunt ad defensionem nostram, nisi semel Zuttus ipse ad equum ascendit in via, qua Nicolaus Caval, & quidam alter fuerunt per nos & nostros capti. Et nisi fuisset Canduffius quondam Federici, ipse Zuttus fuisset ipso die per inimicos captus. Ascendit equum die illa, qua Bertheus quondam Leonardi fuit captus, & hoc, quia clare in ejus vultu saepius dicebatur, quod partem Domini Paduae contra suos vicinos maligne tenebat, & multa mala verba ei saepius objiciebantur, quibus contrarium dicere non est ausus. Et inter vici-

A nos de vicinis ad Villam stantibus magna & perfecta constantia dilectionis & fidelitatis regnavit, ita quod de nullo dici potuit oppositum. Ego enim Johannes Aylini nolo, dicta, gesta, & operata per me in guerra scribere, quia facerem contra mandatum sapientissimi Catonis, dicentis:

B *Nec te collaudes, nec te laudaveris ipse.*

Tamen aliqua & minima tangam, quia per nobiles & vicinos fui deputatus Provisor cum meis affinibus..... Feci fieri super Portam inferiorem defensionem bonam, quia nulla ibi erat super olivariis; aliam prope domum Oluvrandi; unam inter Ecclesiam Sancti Jacobi & domum, quae est ibi prope; pro balistamento unum mantellum, ubi de Colle Grifono nostri in Castro balistarent. Portas inferiores Castri novas fieri feci. In Sacillo seram magnam fieri feci; sub olivariis duas offensibiles postas inimicis super porta muri super rivo, & alibi spinatas, & die nocteque vigilando pro sustentatione nostra, literas infinitas scribendo, cum personâ cum arcu vel balistra in Villa tamen cum vicinis meis, eundo, arma mea, scuta, pavescios concedendo non habentibus, vicinos contra inimicos ad eorum nocumentum inducendo. Et Antonius nepos meus cum sua personâ, juvenis aetatis XIV. annorum in principio guerrae voluntarie se exercendo, ultra suum debitum & contra meum velle, propter ipsius juventutem, voluntarie contra inimicos se cum vicinis miscuit.

E In MCCCLXXXVIII. die XXVII. Novembris, Reverendissimus in Christo pater & Dominus, Dominus Johannes Marchio Moraviae electus fuit & provocatus in Patriarcam sanctae

sanctae Aquilejensis Ecclesiae. De
 cujus provocatione pars Utini libentissime
 audivit. Et ex laetitia magni facti sunt per eos & parte ipsorum
 pagnaroli in Civitate die noctuque inter omnes Cives cum igne,
 & cum hastiludio; magnum gaudium putantes, se fore exemptos de tanto
 dolore & tristitia habita & habiturâ, quia in hyeme Dominus Paduae
 multum se fulciebat, volens recuperare partem, quam non poterat
 vicisse. Et infinitos lapides bombardarum fieri fecerat & conduci in
 Aviano in magno numero de diversis maneriebus, videlicet de grossis &
 parvis, qui hodie ibi sunt. Utinenses verò saepissime nuntios & ambasciatores
 ipsorum saepius & saepissime ad ipsum Dominum Patriarcham miserunt,
 ut celeriter ad ejus Patriarchatum venire deberet in eorum & totius
 Patriae succursum, dubitantes, Dominum Paduae venire in futura
 aestate contra Patriam, quae totaliter erat depauperata. Et pro
 nuntiis saepius missis dicti Utinenses expenderunt ultra mille Ducatos,
 quia de melioribus eorum Civibus miserunt; quibus mandatum fecerunt,
 ut nullo modo redirent sine Domino Patriarcha. Qui ibi moram traxerunt
 ultra quatuor menses, ipsius adventum expectando. Et sic finaliter
 ipse Dominus noster Dominus Patriarcha per totam illam aestatem non
 venit. Interim verò succurrente gloriosissima Virgine Maria, Domina
 & Advocata omnium in ea sperantium, sub cujus alis ista sancta
 Aquilejae Ecclesia defensatur, Magnus & Excellentissimus Dominus,
 Dominus Comes Virtutum, qui confederatus exstiterat cum Domino
 Francisco de Carraria, sentiens ipse Dominus Comes ipsius Domini Pa-

A duae iniquos tractatus, & pravam ejus voluntatem contra eum tractari
 per eundem, eidem Domino Francisco suas literas diffidationis misit,
 & scripsit in hac forma, quarum tenor talis est. *Fallimini, Magnifice
 Vir, si quae in depressionem nostri status non in Italia solum sed in Germania
 & Gallia, pluribus jam mensibus; non uno tantum, sed pluribus diversis,
 calidis, & exquisitis modis accuratissime procurastis. Nec minus, si quae in
 laesionem nostri honoris protulistis imprudenter convicia ad nostram non
 creditis notitiam pervenisse. Sensimus quidem, & si non omnia, de pluribus
 tamen horrenda & execranda nimis, quae nisi manu palpassemus, necdum
 per Vos fieri vel profervi debere, verum nec excogitari debuisse minime
 putavimus: quum talia sint, qualia hostis in hostem, nec nisi insupportabilis
 laccessitus in furiis moliri, seu meditari deberet. Nos autem quales
 injurias vel offensas vobis intulerimus, ignoramus, nisi quod labentem,
 corruentemque in praecipitium Statum vestrum tempore illo, quo cum
 Domino Antonio de la Scala concurreratis acerrimo bello, dum pro
 vsus omni spe alia destitutus, ruinam vestram apertis oculis cernebatis,
 servasse, protexisse, & multiplici favore guerrae discimus
 sublevasse, vestras offensas & injurias vindicando. Satis Magnifice
 Vir, nec nos ignoramus quotquot & qualia inter Nos & Vos
 agitata fuerint istis temporibus retroactis, quae sub
 breviloquio constringi non possent, cum prolixâ scripturâ,
 quod non res agitat; reddere, in hoc reservatis reliquis suo
 loco & tempore concludendi in brevitate duximus, quod tutius
 arbitramur; apertum & publicum, quàm simulatum & insidiosum
 sub amici nomine hostem habere, & guerram patientem
 praeserre paci fictae & simulatae, nec aliud quam*

quàm dolo, fraudes, vim, & insidias pariturae. Proinde bellum vobis lapsâ die XXX. hujus Mensis Junii, per praesentes indicimus in Deo, & concurrente ad hoc illustri Dominio Venetiarum, cum quibus nuper confederati sumus, contra insperatam & indebitam ingratitudinem vestram..... justitiae favorem nostrorum favorebit & clamantium ad coelum oppressorum subditorum vestrorum, quibus non compati certe non possumus, voces exaudiet. Datum &c.

Verum est tamen, quod praescripta Litera diffidationis scripta fuit in MCCCCLXXXVIII. Et ante praescriptionem ipsius idem Dominus Comes Virtutum Dominus Mediolani confederatus erat cum Ducali Dominio Venetiarum. Qui Veneti jam ad principium nostrae guerrae confederati erant cum Utinensibus & eorum Collegatis, & Nos de Maniaco cum ipsis. Et antequam confederationem fecerunt cum ipso Domino Comite Virtutum, fecerunt cum certis partibus pro Utinensibus & eorum Collegatis, sicut inferius in tenore Literarum ipsarum Utinensibus missarum describetur in fine. Post ipsius verò diffidationis terminum ipse Dominus Comes Virtutum suas gentes misit contra ipsius Domini Paduae potentiam. Tunc dimisso Domino Francisco Novello ejus filio in Civitate Paduae, idem Dominus Franciscus senior ivit in Tarvisio, ibique moram ducens, & subveniente Virgine Maria Domino Comiti praedicto, qui bonum animum habebat Ecclesiae Aquilejensi & habuit, quae per potentiam ipsius Domini Paduae fuerat destructa, derobata, & dispoliata, & monumenta Dominorum Patriarcharum, praetectorum Pastorum ipsius benedictae Ecclesiae, suffragio ipsius Dominae nostrae gratiosissimae, quae non re-

A linquit sperantes in ea, miraculum ob..... ipsius Domini Paduae in brevi sermone concludens. Paduam cum suis terris, Castris, Oppidis, fortilitiis, Villis, & jurisdictionibus perdidit, ac etiam Tarvisium similiter cum suis Castris & Fortilitiis perdidit, de Mense Octobris, die..... Ibi post..... Et nota, quod ipse Dominus Franciscus, receptâ ei Civitate Tarvisii per Cives Terrae, stipendiarii se cum ipso Domino introduxerunt in Castro, quod est in Civitate Tarvisii, & Cives fecerunt..... nomine Ducalis Domini. Ipse verò in contemptum Venetorum dedit ipsum Castrum cum omnibus aliis Castris & fortilitiis Domino Comiti, & posuit se gratiae Domini Comitis. Et eo modo ejus filius Dominus Franciscus Novellus se reddidit gratiae Domini Comitis. Quos duci fecit in sua Civitate, quae nominatur Comum, pulchra Civitas supra Mediolanum, quos in eadem Civitate captivos retinuit. Et de suis carceribus exivit ipse Dominus Franciscus Novellus, qui postmodum Paduam recepit in MCCCXC. in fine Junii. Sed redeundo ad Dominum nostrum, Reverendissimum Dominum Johannem Patriarcham praedictum, is misit in Patriam Forijulii de Mense Maji quemdam suum Militem, magnificum virum, magnum hominem staturae, in aetate bene annorum LX. in suum Marefcalcum. Et applicuit in Glemonam, & noluit intrare Utinum, nec aliam Terram Patriae, ibique moram trahens habitavit usque ad dicti Domini Patriarchae adventum. Cui Domino Marefcalco, nomine Dominus Nicolaus Buch Bohemus, nomine ipsius Domini Patriarchae ipse Dominus Paduae dari fecit omnia fortilitia, quae recuperaverat in Fo-

ro Julii, & in se habebat. In quibus posuit suos Capitaneum, & Officiales. Et in Savorgnanum intravit Franciscus Nascinguerra de Civitate Austria, dicens illum locum suum esse, & fuisse suorum antecessorum. Dominus Patriarcha male informatus contra Utinenses, & specialiter contra Dominum Federicum de Savorgniano, partem Civitatis cepit. Finaliter venit in Utino, & ostendit se velle Consilium Utini transmutare. Et sic fecit, & deputavit quosdam ribaldos Artifices numero duodecim ad regimen Terrae Utini. Partes erant inter Cives Terrae magnae, unde ipsum Dominum Federicum Militem multum coepit odio habere. Hoc totum dicebatur facere inductu Domini Paduae, qui nondum Terras perdiderat, & inductu Civitatis. Domina Elisabeth, relicta olim nobilis Domini Francisci patris ipsius Domini Federici, ejus noverca, lamentabatur Domini Patriarchae contra ipsum Federicum. Ex quo ipse Dominus Federicus secessit in Castro suo Pinzani, non audens in Utino moram ducere. Domina Elisabeth praedicta habebat in Curia Domini Patriarchae quemdam Militem suum consanguineum, una cum eâ instantem Domino Patriarchae. Eidem Domino contra ipsum Dominum Federicum petebat ipsa Domina ipsi Domino Federico tamquam heredi Dominorum Francisci & Hectoris ejus filiorum & dicti olim Domini Francisci Militis patris dicti Domini Federici, partem eorum tangentem de hereditate paterna dicti olim Domini Francisci ejus viri.

Dominus Federicus videns Dominum Patriarcham indignatum contra se, contentus erat, ut ipsa quaestio terminaret per modum judicii & in terminis coram suo Vicario, & in

A judicio vel in Bononia, aut Parisio, in puncto Juris. Si in aliquo eidem teneretur secundum determinationem judicii sui vel Sapientum, sic facere non recusabat. Contra quem Dominus Patriarcha praedictus saepe in Terra Utini arantum fieri fecit. Finaliter uno die fecit capi quemdam Civem, nomine Dethalamum de Andreottis de Utino, hominem antiquum, aetatis annorum fere LXX. qui semper amator & defensor existiterat Domus Savorgnanorum, nunc autem contrarius ipsius Domini Federici, qui quemdam nomine..... suum inimicum interfecerat de Soldoneriis super dominio Dominorum Ducum Austriae, prope Villam Curiae Naonis. Erant circumcirca XXX. anni, de cujus obitu literas absolutionis habebat a Dominis Ducibus Austriae, a Dominis praeteritis Patriarchis, & pacem cum ejus inimicis habebat. His omnibus non obstantibus poni eum jussit in manibus novorum Rectorum iniquorum, inter quos erant Platusius Speronarius, & Christophorus Misulinus Notarius, inimici Dethalami. Ipsumque acerrime tormentantes, duci fecerunt subito ad judiciariam in Platea Utini. Et crida facta fuit, ut in poena Ducatorum ducentorum nullus sua verba facere ausus esset. Et Domino stante ad fenestras Castri, & gentibus suis in Platea armatis, Martinus Thomassini sententiam protulit contra eum, debere decapitari. Sed Nicolaus quondam Ser Gabrielis sententiam protulit, quod nec eum condemnabat, nec eum absolvebat. Ipse vero Dethalamus propter torturam sibi datam non poterat pede stare, sed portabatur super una cathedra. Ibiq; stans nullus ausus fuit suum verbum facere. Sed ipse solus, vir loqui potens, ex nimia tortura petebat

tebat & requirebat, sua jura absolutionis audiri debere. Nihil ei valebant jura ejus, nec valuerunt, quia portatus super cathedra, illico fuit decapitatus. Qui si stetisset in dilectione ipsius Federici, non sic factum foret de eo. Immo factus erat de familia dicti Domini Patriarchae duobus diebus ante, habens ejus Litteras familiaritatis. Et detruncato ei capite, ultra horam stetit in capsa. Quare Dominus Patriarcha habere voluit ab eodem pro incertis Libras mille Solidorum, quas habuit. Post haec dum Dominus Patriarcha esset in coenis, misit in Civitate Utini pro quodam Advocato divite, nomine Nicolaus Manini, qui totus erat intimus amicus, servitor, & dilectus Domini Federici. Qui subito ascendens Castrum ivit ad praesentiam ipsius Domini, & sic jussit retineri eum, usquequo coenasset. Exiit unus, & venit in Plateam, dicens Populo: *Nicolaus Manini recentus est per Dominum carceratus.* Hoc audito totus Populus ascendens Castrum, petierunt Nicolaum, eorum vicinum, sibi dari. Pro quo securitatem facere intendentes, si quid fecerat, quod ipsum cum terminis ducere deberent; quia non erat usus Dominorum praetitorum, sic Cives capere, & quod nolebant hoc eis innovari. Visoque furore Civium Dominus ipsum Nicolaum eis dedit, & subito de Terra recessit cum quatuor sociis furibunde & cum iniquis verbis contra Cives. & ivit tunc in Suffumbergo.

Post haec ira major crevit inter ipsum & Cives. Adhuc sui Rectores regebant, & Dominus Federicus requisitus per Populares venit in Utino. Qui assumus est per omnes Cives, ac si Deus venisset, salvo quod aliqui tenentes partem Domini erant in Terra. Sed omnia, ut apparue-

A runt, describere longum esset. Sed adveniente carnisprivio, in domo Domini Federici erat magnum solatium. Choreizantes & juvenes Utini ordinauerunt hastiludium in Terra Utini. Et in ipsa Terra venerunt Senescalcus Domini Patriarchae Bohemus Miles, consanguineus Dominae Elisabethae, Franciscus, & Andreas fratres, filii Nascinguerrae de Civitate, Henricus Bleon quondam Ser Petri de Faganea, tunc Marescalcus dicti Domini Patriarchae, ut dicebatur, factus, & quidam Marchus de Faganea cum eorum famulis, ostendentes se causâ festi & hastiludii, qui intraverunt ad choream in domo ipsius Domini Federici. Quos surgens a scamno laetanter suscepit, & in eorum recessu eos secum in coena voluit stetisse, & eis honorem intulit, rogans, ut in crastino cum eo essent in prandio. Ipsi obtentâ licentiâ recesserunt. De mane verò die Lunae XV. Februarii ipse Dominus Federicus intravit suam Cappellam, & audivit Missam. Et cum eo erant solum de ejus familia tres. Et obtinebat familiam honorum sociorum in aspectu, qui multum fuerunt tristes, & nondum a lecto surrexerant. Et dicta die praedicti Senescalcus Miles Bohemus, Franciscus & Andreas fratres cum uno altero, per suum nuntium sentientes, ipsum esse quasi solum in Ecclesia, atque cum Henrico, & Marco & aliis familiaribus numero quatuordecim, & non pluribus, ipsis ad ejus Cappellam venientibus, unus Custos portae ipsius Domini Federici, nomine Paulus, illico videns istos sic venire, festinanter ivit ad ipsum Dominum suum & clausit ostium Cappellae, dicens: *Domine, velociter veniunt versus vos, familiares Domini Patriarchae.* Dubito, quod non veniant in nocumen-

eo vestrae personae. Cui Dominus Federicus respondens, dixit: *Aperi ostium. Non dubito familiam Domini mei.* Et confestim aperuit ostium. Aperto ostio isti applicuerunt prope ostium, & Dominus Federicus erigens se, dicto Euangelio Sancti Johannis, ad aquam sanctam, quae est in medio Ecclesiae, se signavit. Istitis intrantibus, videlicet Francisco & Andrea fratribus, Senescalco, & duobus aliis, Miles non descendit, nec illi de Faganea. Ipsi ante Ecclesiam cum balistris extensis, & gladiis evaginantibus stabant. Et quum Dominus Federicus eos vidit, non dubitans, eos ipsum laedere velle, obviam eis immo fuit, & elevans caputium, eos humiliter suscepit. Ipsi autem evaginantibus gladiis ipsum inter Templum & Altare crudeliter & proditorie ibi mortuum permiserunt. Quidam nomine Desertus de Glemona familiaris dicti Domini Federici, fugam post Altare se abscondens rapuit. Quidam nomine Milunus audito clamore Ecclesiam cum solo ense velociter intrans contra ipsos, & isti contra eum, ejus ensis fractus est ad merlas, & illico se & ipsum percusserunt. Qui quasi mortuus ad terram cadens ibi remansit, & nisi ejus ensis fractus foret, aliquem vel aliquos interemisset. Sed tamen liberatus est a vulneribus sibi factis. Quo audito clamore vix ad equum ascendere potuerunt, & ob hoc istum percussum dimittentes ibi, ipsum non interfecerunt. Et subito Miles equitavit ad domum Dominae Elisabethae, secum duci faciens unum palafrenum, volens eam secum ducere extra Terram, Et non inventâ Dominâ domum, quia erat & iverat

A ad Ecclesiam, subito sequens praedictos malefactores, portas Civitatis Utini exiverunt. Et clamor maximus in Populo intonuit, & factus est valde. Voluerunt aliqui portas claudere, sed ii exiverant. Tunc Populus subito fuit congregatus. Et ceperunt Christophorum Misulini, & Platusum, ac ipsam Dominam Elisabetham, & ipsi in furore Populi, & super ipsa Platea Utini in instanti crudeliter sunt jugulati ob mortem ipsius Domini Federici. Post haec verò quidam Notarius, nomine Hieronymus, de nece ipsius Domini Federici conscius & culpatus, in alto suspensus est per Rectores Utini. Et tunc Rectores ipsius Domini Patriarchae expulsi & exclusi ab omni eorum regimine, Consiliarios & Rectores inter se fecerunt. Post haec Ser Nicolaus magistri Gregorii, qui nominatus erat Ser Nicolaus A Dominabus, advocatus, homo iniquus, qui ex nihilo factus erat ditissimus cum Dominis de Savognano, & in diem hodiernum bene amatus fuit & tractatus per ipsum Dominum Federicum, tenens partem Domini Patriarchae praedicti, laetusque de nece praedicti olim Domini Federici, per quemdam Dominicum Cialium Pelliparium, prope Sanctum Lazarum Utini interfectus est. Post haec Martinus Thomasini partem ipsius Domini tenens, & laetus de morte ipsius Domini Federici, uno die de mane in Terra Utini per Johannem de Andreotis, fratrem dicti olim Dethalami decapitati, & per Petrum de Triesto, & per Pititam de Meduno familiarem dicti olim Domini Federici Militis interfectus est.

Descripta per Antonium Bellonum Notarium:

F I N I S:

Donatio aliquot Castrorum & Villarum, facta Wolderico Patriarchae
a Wolderico olim Marchione Tusciae, & Diemura
ejus Conjuge. Anno 1170.

IN nomine Domini. Anno a Nativitate Domini MCLXX. Indictione Tertia, die Lune, Secundo, incruente mense Februario, in presentia infrascriptorum testium, Vuldavicus quondam Marchio Tusciae, & Diemur quondam Marchisana ejus Uxor, pro remedio animarum suarum, & predecessorum suorum, contulerunt puram & meram donationem super Altare beatissime Marie Virginis, & in manu VV. Aquilejensis Ecclesie Patriarche, & Apostolice Sedis Legati; de Castro de Attens, uti nunc possidet, in integrum, & Villa sub Castro constituta, cum omni jure sibi pertinente, servis & ancillis ibidem manentibus, & peculio ipsorum, & bonis cultis & incultis, montibus, nemoribus, vallibus, campis, pratis, vineis, piscationibus, venationibus, molendinis, aquis, aquarumque decursibus; & de Castro Perthensene, cum omnibus suis pertinentiis; & de Villa Porcil, & de Villa Subid, & de Villa Perscinich; & de hoc toto, quod habet in Vergin & Lugre, cum Villa, & omnibus suis pertinentiis; & de Villa Cerneu, & de Villa Calmines, & de aliquo, quod habet apud Namach; & de Curia Hage constituta; & de Villa, que vocatur Lafina; & de Villa Reibelach, & de Villa Wipelsach, & de Villa Wolfschel, cum omnibus pertinentiis predictorum locorum, vineis, pratis, cultis & incultis, nemoribus, piscationibus, aquis, aquarumque ductibus, & cum omni districtu & jure predictorum locorum, & cum omnibus servis & ancillis, & peculiiis, & re-

Tom. IX.

A bus eorum, in suprascriptis locis habitantibus. Insuper presati Jugales donare presato Altari Aquilejensis Ecclesie, & presato VV. Aquilejensi Patriarche, & Apostolice Sedis Legato, Ministeriales suos Disnimannos, videlicet Sifridum cum filiis, quos habuit de Domna-Deddi, Conradum & fratrem cum omnibus filiis & filiabus suis, Conradum de Melano cum filiis & filiabus suis, preter filiam ejus Diemur, Engelmanum fratrem dicti Conradi, Henricum de Straz, Rubertum de Bamach, Albertum Clestar, Wernandum de Gudig cum filiis & filiabus, Herardum fratrem ejus, Pertoldum de Ruzvum, Otihum de Ruzvum cum filiis & filiabus preter unum, quem..... Bertradin de Pul..... cum filiis & filiabus ejus, preter Othonem & sororem ejus, que est apud Celchan, Pelegrinum de Lubidrach cum omnibus sororibus, Henricum de Funber cum duabus sororibus, Henricum de Hag cum uxore & filiis & filiabus eorum, Pertoldum de Hage, Henricum de Wipelsach cum filiis suis, Domna Maclidi de Predegoc cum filiis & filiabus suis. Otacum de Foido cum sorore ejus Margaveta, Hirmindeim de Attens cum filiis & filiabus, Henricum de Attens cum filia, Arponem de Attens, Wdalvicum Gastaldionem de Attens, Joannem de Sancto Vito, Wdalvicum de Sancto Vito, Joannem de Versa. Quibus Ministerialibus idem Marchio Vuldavicus omnia, de quibus prius se violenter immiserat, reddidit, & tenutam ejus restituit. Confirmatum est statim, ut nullus Castellanus in eodem Castro, videlicet At-

P P

tens,

tens, locetur, nisi quem voluntas & consilium Ministerialium, ad idem Castrum pertinentium, elegerit. Supradictus quoque Marchio Vuldaricus ibidem antequam presatam donationem faceret, juravit super Altare beatissime Virginis, quod expedierat omnia suprascripta a filiabus & a nepote per refutationem, quam in eum fecerant, & quod libere posset tradere de jure cuicumque voluerit. Et promisit ea defensare, warentare suprascriptam donationem legitimo jurejurando suprascripte Ecclesie, & Domino Patriarche in integrum ab omni homine, & quod firmam & ratam perpetuo suprascriptam donationem habeat. Item Domna Diemura quondam Marchionissa Tusciae juravit per Nuncium suum, cui ipsa dedit parabolam jurandi, quod ipsa nulla occasione nec detis, nec donationis, vel cujuslibet alterius, veniet contra suprascriptam donationem, sed semper firmam & inviolatam habeat. Nuncius vero jurandi fuit Arturwicus de Curia veteri, & major pars Disnimanorum & Ministerialium illorum Feudum, quod habebant a suprascripto Marchione; praesente eo venerunt, & ei fidelitatem super Altare juraverunt. Nomina illorum, qui juraverunt infrascriptam fidelitatem, sunt haec: Conradus de Cinpica, Sifridus, filius fratris ejusdem, Conradus de Nizgei, Herogelmarius ejus frater, Henricus de Stiecha, Rodopertus de Nime, Adalpertus Klestes, Variendus de Gudig, Henricus de Frata, Pertaldus de Frata, Henricus de Wipelsach, Wodolricus ejus filius, Joannes de Versa, Wolaricus de Sancto Vito, Wdolricus de Flaguga, Odolricus de Zumpita, Ottacus de * Faedeso.

Actum est hoc in Civitate Aquilejensi, ante Altare beatissime Marie Virginis, praesente Clero & populo.

* Faedeso.

Signa testium: Wdolricus Abbas de Musinib, Magister Adelbertus de Frisac, Lumpidus Decanus Aquilejensis, Jonatus Prepositus Sancti Felicis, Odescalcus de Pisine, Piligrinus Prepositus Ecclesie Civitatis, Comes Wolsfredus, Comes Henricus ejus gener de Lexemunt, Conradus de Fontanabona, Fridericus & Arturwicus de Cauriag, Otto de Puch, Wilterius de Lusiriago, Reginardus de Arsigna, Reginardus de Frata, Nappus de Civitate, Walchberius de Vendoy, Frashau de Murub, Erhardus de Fagedes, Warnerius de Pinbano, Warnerius de Clemona, & alii plures testes rogati fuerunt, scilicet a suprascripto Marchione & Marchisana. Et praedictus Marchio & Marchisana rogaverunt suprascriptam donationem, ut in scriptis redigeretur.

Postea die Mercurii Marchio Vuldaricus tradidit possessionem de Curia de Hage predicto Domino Patriarche apud Hage, pro omnibus prediis supradictis & Castris, & confessus est Hechardus fecisse fidelitatem Domino Patriarche, praesente Comite Wolfrado, Wdalscalcho, Jonatba, Waltherio de Pinbano, & Cunone Purgnis de Usono, qui & superiori donationi affuit, & Ceno ejus filio. Et hoc fuit in Hage in strata juxta Ecclesiam.

Sequenti vero die Veneris supradictus Marchio & Marchionissa in Castro de Attens tradiderunt claves ejusdem Castri in manu VV. Aquilejensis Ecclesie Patriarche, & miserunt eum per Turrim & Portam in tenentiam pro Castro, & omnibus possessionibus superius dictis & datis, praesentibus his testibus, quorum nomina haec sunt: Comes Wolsfridus, Comes Henricus de Lexemunt, & Fridericus & Arturwicus de Cauriach, Wdolricus Abbas de Mosinib, Jonatus Prepositus, Romolus, Otto de Puch, Walterius de Pinbano, Gotfalcus, Her-

manus Pæpofitus Sancti Wdalrici, Curo de Ufona, Reginhardus de Pifima, Ofredus de Susano, Wulconus de Vendoy. Et eodem die fuprafcriptus Marchio & Marchioniffa exiverunt de fupradicto Caftro, & poffeffionem ejufdem Caftri, & totius pædominii fuprafcripto Patriarchæ relinquerunt in prefentia fuprafcriptorum teftium. Et ibidem Arbo & Henricus de Aens juravere fide-

ritatem Domino Patriarchæ, ficut Diemfermanni, & Feudum, quod habebant a Marchione, ab eo receperunt. Sanctus facratiffime Aule Judex omnibus fuprafcriptis interfuit teftis, & vidit, & audivit.

Ego Johannes Bonus Tabellio rogatus a fuprafcriptis Jugalibus & Dinifmanis, ut fuperius, hæc fcripti & compleri.

Charta Foederis initi inter Ludovicum Hungariae Regem, & Marquardum Patriarcham Aquilejenfem. Anno 1376.

Ludovicus, Dei gratiâ, Rex Hungariae, Poloniae, Dalmatiae, Ramae, Serviae, Galatiae, Rodomeriae, Bulgariae, Comaniaeque Rex, Princeps Salernitanus, & honoris Montis Sancti Angeli Dominus, notum facimus univerfis prefentes has infpecturis: quod tanto celebrius famae noftrae praeconium culmini noftro regalibus fevenitas non dubitet ampliari, quanto Praedecefforum noftrorum notabili ritu, & praecipue noftri excellentiffimi Genitoris, Ecclefiarum caufas & commoda, in quibus noftrae Chriftianiffimae Religionis potentiffima vis confiftit, amplioribus nititur favoribus confovere, & regalibus munificentiffis praemunire. Sane ad sanctam Aquilegenfem Ecclefiam multorum aemulorum, patre difcordiae miniftrante, retroactis temporibus oppreffionibus laceffitam, cujus Paftores & incolae univerfi ad culminis noftri augmentum innatas devotiones fidelem animum habuerunt, mentis noftrae fevenitatis aciem dirigentes, modis & conventionibus infrafcriptis, more filiorum, heredum, & fuccefforum noftrorum in Regno, & ipfius Regni noftri una voce cum Miniftris noftis, & Regni noftri Praedatis & Baronibus, de eorumque confenfu, feitu, & voluntate, ac matura delibe-

Bratione, & de certa feientia, & infra omnia fe, fucceffores, filios, & heredes, & bona omnia, vice etiam & nomine dictorum Regni obligationibus, cum eorum juramentis & figillis inferius denotatis, recipimus, & nunc Reverendiffimum in Chrifto Patrem Dominum Marquardum Patriarcham Aquilegenfem, & ipfius fucceffores, & sanctam Ecclefiam Aquilegenfem, Praelatos, Capitula, & fucceffores fuos, & Communitatis Foro-Julienfis Civitates, Terras, Caftro, & Territoria jam dicti Patriarchatus, & dictorum Praelatorum, Capitulorum, Nobilium, & Communitatum praedictarum, quas, quae, & quod ad praefens tenent & poffident, & in futurum acquirant, feu ad eos devenerint, fub noftro, filiorum, heredum, & fuccefforum noftrorum, nec non Regni noftri, Praelatorum, & Baronum ipfius, protectione, & defenfione plena & gratuita. Et ipfas Terras, Caftro, & Civitates praefcriptas, & territorium praefcriptum defendere promittimus, quibus fupra, nominibus, manutene, defendere & confervare contra & adverfus quofcumque Principes, Duces, Comites, Barones, ac Dominos, & quafcumque Communitates, ad requifitionem ipfius Patriarchae & fuccefforum

forum suorum, & majoris partis sui Consilii, Parlamenti, & Sede Patriarcbale vacante ad requisitionem Vicedomini, & Capituli Aquilegiensis, & majoris partis Consilii, Parlamenti, excepto videlicet contra Papam & suos successores, & Imperatorem & successores Imperio.

Insuper volumus & decernimus, quod Magnificus Dominus Franciscus de Cararia, Dominus Paduae, quem nunc pro nostro, & Regni nostri Colligato declaramus, obliget se, & bona sua nobis, filiis, heredibus, & successoribus nostris, & Regno nostro, Praelatis, & principalioribus Baronibus Regni nostri, ad nostrae serenitatis, heredum, & successorum nostrorum, & Regni nostri mandata, facere guerram in territorio suo, & in partibus circumstantibus, apud territorium ipsius, contra inimicos dicti Patriarchae & successorum suorum, & Patriarchatus, & Ecclesiae Aquilegiensis, & Patriae Fori Julii. Versa vice ipse Dominus Patriarcha pro se, Ecclesia Aquilegiensi, & Patriarchatu suo, & successoribus suis, Praebatis, & Capitulis dicti Patriarchatus pro se & successoribus, & Nobiles Fori Julii pro se, heredibus & successoribus suis, & Communitates Patriarchatus praedicti, sub fide ipsorum, & cum eorum juramento, & cum obligationibus honorum suorum, pro ut ipsorum . . . . . & privilegiis Celsitudini nostrae porrectis, & eorum Communitatibus super iis confectis, plenius inde patet, erint, & sint de cetero cum Celsitudine nostra, filiis, heredibus, successoribus nostris, & cum Regno nostro, & Baronibus dicti Regni, & heredibus, & successoribus eorum, & cum ipso Domino de Padua Colligato nostro, & heredibus suis, in quibuscumque bellis, guerris, & inimicitiis, & discordiis, contra & adversus

quoscumque Principes, Duces, Comites, Marchiones, Barones, & Dominos, & quascumque Communitates, ad petitionem & mandatum nostrae serenitatis, filiorum, heredum, ac successorum nostrorum, & dicti Regni, in Patria Fori Julii, & in territorio Patriarchatus Aquilegiensis, & in partibus circumstantibus apud dictam Patriam Fori Julii, & territorium dicti Patriarchatus; faciendo & exundo contra inimicos de Civitatibus, Locis, Terris, Castris, Passibus, & Foris dicti Patriarchatus, excepto videlicet contra Papam & successores ipsius, & Imperatorem & successores Imperii, quantum est pro facto Ecclesiae Romanae, & Imperii tantum. Excepto quoque contra Duces Austriae, durantibus treguis praesentibus inter ipsum Dominum Patriarcham Aquilegiensem & praedictos Duces, & contra solam personam Marguardi Comitis Goritiae. Claudentque etiam passus & stratas Fori Julii & Territorii Patriarchatus ad petitionem & mandatum Celsitudinis nostrae, filiorum, heredum, & successorum nostrorum, tempore guerrarum contra quoscumque, contra quos esset guerra. Quod etiam faciet, & facere permittet & claudere Serenitas nostra versa vice, ac etiam facient nostri filii, heredes, & successores, ac Regnum nostrum ad requisitionem dicti Patriarchae & successorum suorum, & Sede vacante ad requisitionem Vicedomini Patriarchatus Aquilegiensis, & ipsius Capituli. Et ad Serenitatis nostrae mandatum, & filiorum, heredum, & successorum nostrorum, ac Regni, similiter faciat & claudat stratas & passus suos, & claudere tenebuntur dictus Dominus Paduanus noster Colligatus, filii, & heredes sui.

Vult insuper nostra Majestas, quod si contingeret durantibus praesentibus

conventionibus, ut acquirerentur aliqua Castra, Terrae, Villae, aut Civitates, per nos, filios, & heredes nostros, ac successores, & Regnum nostrum, & partes praedictas, videlicet dictos Patriarcham, & successores suos, Praelatos, Nobiles, heredes, & successores suos, & Communitates Fori Julii, & Dominium Paduae praescriptum, filios, & heredes suos, communiter, vel divisim; & illa Castra, Terrae, Villae, aut Civitates spectarent & pertinerent, seu retroactis temporibus quovis modo pertinuisent ad Patriarchatum Aquilegiensem de jure, quod debeant esse dicti Patriarchatus, & remanere dicto Patriarchatui. Si verò non spectarent, nec pertinerent, seu retroactis temporibus quovis modo non pertinuisent ad Patriarchatum praedictum de jure acquirendo, Communitates per partes dividantur secundum determinationem nostrorum heredum, filiorum, & successorum nostrorum, & dicti Regni nostri. Si verò acquirerentur per aliquam partium, sint & esse debeant acquirentis; & quod captivi, & bona mobilia sint capiendum. Non possint insuper dictus Dominus Patriarcha, & successores sui in Patriarchatu, & Praelati, & successores eorum dicti Patriarchatus, & Nobiles, heredes, & successores sui dictae Patriae Fori Julii, & Communitates Patriarchatus, nec debeant incipere novam guerram, nisi ad defensionem & offensionem contra occupare volentes manu armata, vel alio modo illicito & manifesto aliqua Castra, Terras, & Civitates dicti Patriarchatus, quae ad presens tenentur, & possidentur per dictos Patriarchatum, Praelatos, Nobiles, & Communitates, & in futurum quovis modo acquirantur per eos; ac etiam ad defensionem & offensionem contra invadere volentes manu armata, vel alio modo illicito & manifesto, territorium dicti Patriarchatus. Et di-

A
 Sus Patriarcha, & successores sui in Patriarchatu, & Praelati, & successores eorum, Nobiles, heredes, & successores eorum, & Communitates dicti Patriarchatus, non faciant, nec possint facere pacem aut treguas de aliqua guerra, in qua nostra Majestas, filii, & heredes, ac successores nostri, & Regnum nostrum debeat esse, & fuerint cum eis, sine consensu expresso nostro; filiorum, heredum, & successorum nostrorum. Nos insuper, filii, heredes, & successores nostri, & Regnum nostrum, possimus, & possint & valeant facere pacem, aut treguas sine consensu & voluntate dictorum Patriarchae, & successorum suorum, & dictorum Praelatorum, & successorum suorum, Nobilium, heredum, ac successorum suorum, & Communitatum praedictarum, dummodo nostra Serenitas, filii, heredes, & successores nostri, & Regnum nostrum, includant in pace, aut treguis dictum Patriarcham, & successores suos, Praelatos, & Capitula, & successores suos, Nobiles heredes, & successores suos, & Communitates Patriarchatus, & Ecclesiam Aquilegiensem. Et in casu praedicto nostra Majestas, filii, & heredes, & successores nostri, & ipsum Regnum, non possint facere pacem, aut treguas sine consensu & voluntate praedictorum, nisi restituatur in eo statu, in quo erant tempore guerrae incoepae. Et si praedictus Dominus Patriarcha, & successores sui, Nobiles, heredes, & successores sui, & Communitates praedictae, durante dicta guerra acquisissent aliquod, quod de jure spectaret & pertineret, seu retroactis temporibus pertinuisset ad Patriarchatum Aquilegiensem, quod illud acquisitum tempore guerrae, per pacem, aut treguas finiendas per nos, filios, heredes, & successores nostros, & dictum Regnum, non teneatur restituere.

Quas quidem conventiones, & omnia supradicta vult, & decrevit nostra Majestas, firmas esse ac duraturas usque ad Annos quinquaginta proxime futuros. Nos Dei gratia Joannes Strigoniensis; Stephanus Colocensis, Archiepiscopi; Demetrius Zagobriensis; Ladislaus Visperamiensis; Michaël Agriensis; Emericus Waldiensis; Petrus Fauriensis; & Dominicus Borzuanensis, Ecclesiarum Episcopi, Prelati supradicti Regni; Nicolaus de Gara Palatinus; Ladislaus Wajola Transilvanus; Petrus Zudar Sclavonic; Joannes Treucel Zauranensis; Joannes Magzomensis; Baus Comes; Jacobus Judex Curiae Regis; Gregorius Sebek Tavernicorum regalium; Gregorius Zudar Curiae Regis, & Pincernarum; Paulus de Dijerleo Dupifororum; Michaël Zudar Janitorum regalium, Magistri; Franco Comes Sopomenensis, Joannes Oseil Comes Zauguriensis, & Tomelinus Comes de Sancto Georgio, Barones Regni, Hungariae principales pro nobis, successoribus, heredibus, & filiis nostris, ac vice & nomine totius Regni Hungariae, sub fide nostra, & cura obligationibus bonorum nostrorum, & dicti Regni, jurantes corporaliter ad sancta Dei Evangelia, promittimus, & nos, successores,

A heredes, & filios nostros, & dictum Regnum, ac bona nostra, successorum nostrorum, heredum, ac filiorum, & Regni praedicti, obligamus fideliter attendere, observare, & in omnibus adimplere protectionem, & omnes conventiones factas, & promissas superius per gloriosissimum & invictissimum Dominum nostrum Dominum Ludovicum excellentissimum Regem Hungariae, & Reverendo in Christo Patri Domino Marquardo, Dei gratia sanctae Sedis Aquilegiensis Patriarchae, & ipsius successoribus, Praelatis, & Capitulis Patriarchatus Aquilegiensis, & eorum successoribus, Nobilibus Fori Julii, heredibus, & successoribus eorum, nec non Communitatibus Patriarchatus Aquilegiensis. Et ea omnia durante termino, in ipsis protectione, & conventionibus per ipsum Dominum nostrum Regem apposito, rata & grata habere, & inviolabiliter observare, jure supradictarum Literarum dicti Domini Regis, continentia & tenore. Praesentes etenim ipsius Domini Regis, & nostras Literas, sigillis ipsius Domini Regis, ac nostris communitas damus in testimonium praemissorum.

Datum in Wisegrad, die XXI. mensis Junii, Anno Domini MCCCCLXXVI.

Litterae Apostolicae Urbani Papae VI. de administratione Aquilejensis Ecclesiae conlatâ Philippo de Alenconio Cardinali, exhibitae Capitulo, & Canonicis Aquilejensibus, Anno Christi 1381

Ex membranâ existente penes Patrem Agricola, Presbyterum Oratorii Urinensis.

IN Christi nomine, Amen. Anno Nativitatis ejusdem MCCCCLXXXI. Indictione IV. die III. Mensis Augusti. Actum in Terra Sacilli, Aquilejensis dioecesis in Sacristia Ecclesiae seu Plebis Sancti Nicolai. Praesentibus nobili-

E bus & posentibus viris Dominis Andrea Milite Marchione de Cavalcabobus de Cremona Legum Doctore, ac Jacomutio & Johanne Furlano Comitibus de Porcileis, & Zisolinio della Torre, testibus, & aliis pluribus ad infra scripta

frascripta vocatis specialiter & rogatis. Ibiq; convocato & congregato Capitulo Ecclesiae Aquilejensis, die & loco suprascriptis, de mane post Missam, per venerabiles viros Dominos Federicum Comitem de Porcileis, Johannem junio-rem della Torre, & Ottobonum de Ceneza, dictae Aquilejensis Ecclesiae Canonicos, habentes facultatem, commissio- nem, & potestatem ipsum Capitulum convocandi & congregandi pro infra- scriptis agendis & expediendis, a ve- nerabili viro Domino Johanne de Spin- tellis de Civitate Belluni Vice-Decano, Canonico, & Capitulo Aquilejensi, prout de praedicta facultatis, commissio- nis, & potestatis concessione constat pu- blico instrumento, scripto manu Johan- nis Lancellotti de Cucanea Notarii Cle- rici Aquilejensis dioecesis, sub instanti- bus Millestimo & Indictione, die vero penultimo Mensis Julii, a me Alexan- dro Notario infra-scripto viso & lecto. In quo quidem Capitulo interfuerunt ve- nerabiles viri Domini Federicus, Johan- nes, & Ottobonus supradicti, & Jo- hannes Senior quondam Domini Phoebu- sini della Torre, Thomasinus de Ponti- rolis de Forlivo, Otoricus de Rago- nea, Antonius de Ronchonis, & Jo- hannes, ambo de Utino, Bartholomaeus de Bobio, & Onuphrius de Zantis de Regio, Ecclesiae Aquilejensis Canoni- ci praebendati, & ad Capitulum, ut praemittitur, vocati & congregati, pro ut ibidem omnes & singuli supradicti se ad Capitulum vocatos ad diem, lo- cum, & horam praesentes publice dixe- runt & confessi fuerunt. Coram praedi- ctis Dominis Canonicis & Capitulo, ut praemittitur, capitulariter congregatis, comparuit venerabilis vir Magister Hu- go de Hunorst, in artibus Magister, & Baccalaureus in Theologia, Decanus Ecclesiae Sanctorum Apostolorum Colo- niensis, Procurator, & procuratorio no-

A mine Reverendissimi in Christo patris & serenissimi Principis Domini Philip- pi de Alenconio, miseratione divina, sanctae Romanae Ecclesiae Sabinensis Episcopi Cardinalis, Ecclesiae Patriar- chalis Aquilejensis tam in spiritualibus, quam in temporalibus administratoris per sanctissimum in Christo Patrem & Dominum nostrum, Dominum Urbanum, divina providentia Papam VI. deputa- ti, & commissionem plenae administra- tionis habentis. Habens idem Dominus Hugo ad infra-scripta, & nonnulla alia plenum, legitimum & sufficiens man- datum, prout de dicto mandato, sive procuratorio constat publico instrumento superinde confecto, scripto manu Aegi- dii de Doullie de Rotomago, publici Apostolica & Imperiali auctoritate No- tarii in MCCCLXXXI. Indictione IV. die II. Mensis Maji, Pontificatus san- ctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Domini Urbani divina providen- tia Papae Sexti Anno IV. a me Nota- rio viso & lecto, eisdem Dominis Ca- nonicis & Capitulo exhibuit & prae- sentavit Literas Apostolicas supradicti Domini nostri Papae, integras & il- lasas, non abrasas vel cancellatas, ne- que corruptas, vel in aliqua earum parte suspectas, sed omni prorsus vitio & suspitione carentes, ipsius Domini nostri Papae vera Bulla plumbea ad chordulam canapis pendente more Roma- nae Curiae bullatas, super commissione adnistrationis praefatae Patriarchalis Ecclesiae Aquilejensis confectas. Qua- rum Literarum tenor de verbo ad ver- bum sequitur, & est talis.

„ **U**Rbanus Episcopus, servus ser-
 „ vorum Dei, venerabili fratri
 „ Philippo Episcopo Sabinensi, Admi-
 „ nistratori in spiritualibus & tempo-
 „ ralibus Ecclesiae Aquilejensis per Se-
 „ dem Apostolicam deputato, salutem
 „ & Apo-

„ & Apostolicam benedictionem. Regi-
 „ mini universalis Ecclesiae quamquam
 „ insufficientibus meritis, disponente Do-
 „ mino, praesidense, de universis Or-
 „ bis Ecclesiis, ac ipsarum Pastoribus,
 „ pro earum statu salubriter dirigendo,
 „ sollicite, quantum nobis ex alto con-
 „ ceditur, cogitamus. Sed illa propen-
 „ sius sollicitudo nos urget, ut Ecclesiis
 „ illis, quae sunt suis destitutae Pasto-
 „ ribus, ne Ecclesiae ipsae in spiritua-
 „ libus & temporalibus detrimenta su-
 „ stineant, de salubri remedio, pro ut
 „ ipsarum Ecclesiarum necessitas & tem-
 „ porum qualitas exigunt, consulamus.
 „ Dudum siquidem bonae memoriae Mar-
 „ quardo Patriarcha Aquilejensi regi-
 „ mini Aquilejensis Ecclesiae praesiden-
 „ te, nos cupientes eidem Ecclesiae
 „ quum eandem vacare contingeret, per
 „ Apostolicae Sedis providentiam, uti-
 „ lem & idoneam praesse personam,
 „ provisionem ejusdem Ecclesiae ordina-
 „ tioni & dispositioni nostrae ea vice
 „ duximus specialiter reservandam, de-
 „ cernendo ex tunc irritum & inane,
 „ si secus super his per quoscumque
 „ quavis auctoritate scienter vel igno-
 „ ranter contingeret attentari. Postmo-
 „ dum verd eadem Ecclesia per ipsius
 „ Marquardi Patriarchae obitum, qui
 „ extra Reverendam Curiam debitum
 „ naturae persolvit, vacante, Nos ex
 „ certis rationabilibus causis, ad id
 „ nostrum moventibus animum, Eccle-
 „ siam ipsam ad manus nostras duxi-
 „ mus retinendam, donec de ipsa du-
 „ ceremus aliter ordinandum. Volentes
 „ igitur dictae Ecclesiae de Gubernato-
 „ re secundum cor nostrum utili & i-
 „ doneo, per quem Ecclesia ipsa utiliter
 „ regi & salubriter gubernari valeat,
 „ providere, ac sperantes, quod Tu ei-
 „ dem Ecclesiae esse poteris admodum
 „ utilis, & multipliciter fructuosus,
 „ ipsamque Ecclesiam scies & poteris a

A „ perversorum conatibus viriliter defen-
 „ sare, Te Administratorem ejusdem
 „ Ecclesiae sic vacantis, ac omnium
 „ jurium & pertinentiarum ipsius usque
 „ ad nostrum beneplacitum tam in spi-
 „ ritualibus quam in temporalibus, de
 „ fratrum nostrorum consilio, auctorida-
 „ te Apostolica constituiamus, & etiam
 „ deputamus, curam, regimen, guber-
 „ nationem, & administrationem ple-
 „ nam & liberam ejusdem Aquilejensis
 „ Ecclesiae Tibi in eisdem spiritualibus
 „ & temporalibus plenarie commissio-
 „ nes, alienationem tamen bonorum im-
 „ mobilium & praecursorum mobilium
 „ ipsius Ecclesiae tibi penitus interdi-
 „ ctam. Volumus autem quod (debitis,
 „ consuetisque ipsius Ecclesiae oneribus
 C „ supportatis) de residuis fructibus,
 „ redditibus, & proventibus, ad men-
 „ sam Patriarchalem Aquilejensem spe-
 „ ctantibus, hujusmodi beneplacito du-
 „ rante, libere disponere valeas, sicuti
 „ de illis Patriarchae Aquilejenses, qui
 „ fuerunt pro tempore disponere potue-
 „ runt, seu etiam debuerunt. Quocirca
 „ Fraternitati tuae per Apostolica scri-
 „ pta mandamus, quatenus curam, re-
 „ gimen, gubernationem, & admini-
 „ strationem praedictam (durante hu-
 „ jusmodi beneplacito) per Te, vel a-
 „ lium, seu alios sic geras sollicite, fi-
 „ deliter, & prudenter, quod Aquile-
 „ jensis Ecclesia utili & fructuoso Gu-
 „ bernatori gaudeat se commissam, Tu-
 „ que praeter retributionis aeternae prae-
 „ mium, & humanae laudis praeco-
 „ nium, quod proinde mereberis, no-
 „ stram, & dictae Sedis benedictionem
 „ & gratiam uberius exinde consequi
 „ merearis,
 „ Datum Romae apud Sanctum Pe-
 „ trum, Quarto Idus Februarii, Pon-
 „ tificatus nostri Anno Tertio.
 „ Quas quidem Literas Apostolicas prae-
 „ fati Domini Canonici & Capitulum re-
 „ verentes

reverenter & humiliter receperunt, offerentes se mandatis Apostolicis in omnibus, in quibus poterunt, reverenter & humiliter parituros.

Et ego Alexander natus Ser Bartholomaei Notarii de Ceneta, publicus Apostolica & Imperiali auctoritate Notarius, suprascriptis Literarum Apostolicarum praesentationi & receptioni, a-

liisque omnibus & singulis suprascriptis, dum, ut praemittitur, agerentur & fierent, una cum praenominatis testibus praesens fui, & requisitus propria manu scripsi, & in hanc publicam formam redegi, meumque signum consuetum & nomen apposui in fidem & testimonium omnium praemissorum.

Consilia ac deliberationes Communis Civitatis favore Philippi de Alenconio Patriarchae Aquilejensis adversus Utinenses & confederatos, eidem Philippo obedire nolentes. Anno Christi 1382.

Ex MSro Codice Definitionum Communis Civitatis.

MCCCLXXXII. Die Veneris VII. Februarii, in Civitate Austriae, in stupa Consilii, in pleno Consilio juxta morem. Super eo, quod Dominus noster Dominus Philippus de Alenconio Episcopus Sabinensis, Cardinalis, & Patriarcha Aquilejensis petiit sibi consilium dari per Commune Civitatisense de modo tenendo & via, per quam contra Utinenses & Colligatos, sibi recusantes obedire tamquam eorum proprio Domino, ut debent, & tenentur: idem Dominus noster debeat ambulare, postquam mansuetudines in reducendo illos ad debitam obedientiam nullatenus proficiunt; deliberatum & definitum fuit, quod idem Dominus noster ex parte Communis consulatur, quod ipse supplicet Domino nostro Papae, ut contra ipsos Utinenses, & alios recusantes obedire praefato Domino nostro Patriarchae & Cardinali, mittat processus suos gravatos, sicut Curia Romana sciverit gravare; & quod etiam ipse Dominus noster Cardinalis & Patriarcha petat, & inducat Praelatos, Nobiles, & Communitates, qui sunt sibi audientes in praesenti, ut ad ipsam Dominum nostrum Papam super hoc mittant Nuntios suos. Et quod Com-

Tom. IX.

B munitas facere intendit & vult libenter ex latere suo quod potest. Et quod idem Dominus noster utatur processibus Papalibus, & etiam guerra utrimque, si fuerit opportunum. Verum antequam ad guerra procedat, posse suum, & quantum potest, inquirat diligenter tam a suis fidelibus quam ab amicis, quo suo posse tunc pensato tunc novum factum, novum consilium. Praeterea dicatur etiam ipsi Domino Patriarchae, ut factum suum ostendat aliis suis fidelibus, & consilium petat ab eis, sicut petiit a Communi, de via, & modo tenendo contra ipsos Utinenses. Praeterea deliberatum fuit, quod si Dominus noster praedictus peteret, cum quanto sibi velit in guerra servire, super hoc fiet generalis responsio & non specialis. Et quod interim illi Deputati inquirant cum quanto Commune potest servire, & tunc relationem dent in Consilio suo facto, novum consilium &c.

D Anno Domini MCCCLXXXII. die Jovis XIII. Mensis Februarii, in pleno Consilio post prandium, definitum fuit, quod ex parte Communis Domino nostro consulatur. Primo super eo, quod Dominus requisivit, utrum debeat pro-

Q 9

poni

poni in Parlamento de facienda unione inter fideles & subditos suos infimal, & super unione facienda cum aliquo Domino & amico, definitum fuit, quod dicatur Domino, quod aliqua Liga inter suos subditos & fideles non fiat de praesenti pro honore suo, & pro meliori, sed bene debeat requirere fideles suos, ut iterum debeat sibi praestare fidelitatem. De facta, aut unione facienda cum aliquo extra Patriam, deliberatum fuit, quod dicatur Domino & consulatur, ut debeat declarare cum quo debeat fieri ista unio. Illa declaratione facta, nova tunc fiat deliberatio. Secundo super ambasciata mittenda ad Dominum Papam in factu Domini.... & super ambasciata ad Dominum Ducem Austriae in factu prorogandarum treguarum, definitum fuit, quod consulatur.

A Et haec non proponatur in Parlamento, sed in Consilio Parlamenti, & quod omnino dicatur ambasciatae mittantur. Praeterea deliberatum fuit, quod de expensis Ambasciatorum causa omnis Civitatis vel Civitatis non fiat aliqua difficultas. Tertio super eo, ut deputentur per Parlamentum aliqui, qui habeant plenum arbitrium super omnibus occurrentibus & tangentibus, statutum & definitum fuit, quod consulatur Domino nostro, quod in Parlamento non proponat huiusmodi deputationem, & quod haec deputatio non fiat pro nunc, salvo si guerra esset penitus ventura, tunc poterit idem Dominus noster convocare Parlamentum, & illud proponere. Ultimo, quod in Parlamento audiantur relationes Ambasciatorum Domini Regis Hungariae, & Dominae Reginae.

Epistola Caroli III. Regis Siciliae, quâ Cives & Commune Civitatis Utinensis hortatur, ut obedientiam impendant Philippo de Alenconio Patriarchae. Anno Ch. 1382.

Ex MSro Codice Communis Utinensis.

Viri Nobiles, devoti carissimi. Reverend. in Christo patrem Dominum Patriarcham, Dei gratiâ Episcopum Sabinensem, sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem, dictum de Lango, consanguineum nostrum carissimum, ex dignis considerationibus prosequentes sinceræ dilectionis affectu, adeo quod ipsius procuraremus honores & commoda, & evitaremus libenter quaelibet noxia detrimenta, propterea devotionem vestram requirimus & hortamur, quatenus (considerantes, quod obedientiae virtus maximum donum conditionis humanae describitur, sicut inobedientia ab omnibus detestatur) velitis a quibuslibet inobedientiae & contradictionis actibus erga dictum Dominum Cardinalem desistere,

D & sibi & Officialibus suis tamquam Domino Civitatis ipsius, ut ponitur in his, in quibus rationabiliter tenemini & debetis, intendere & obedire velitis, quoniam vobis id erit ad profectum & commodum, nobisque ad speciale obsequium adscribemus.

Datum N-avoli sub annulo nostro secreto, die XIV. Maji, Indictione V.

E Post datum adjicimus, quod quidquid favoris & adstantiae, seu forsitan in contrarium per Vos eidem Domino Cardinali impensum fuerit, nobis proprie reputabimus factum fore.

(a tergo.) Nobilibus & prudentibus viris, Communi Civitatis Utinensis, devotis nostris carissimis, Karolus Rex Hierusalem & Siciliae.

Epistola

Epistola Populi & Communis Florentiae, quâ hortatur Utinenses, ut res & bona Johannis de Bardis Florentini ab Utinensibus ablata & divendita, quoddam partes Philippi de Alenconio sequeretur, eidem Johanni restituant. Anno Ch. 1384.

Ex MSto Communis Utinensis.

A Mici carissimi. Jamdudum audivimus, vos malis, ut putamus, suggestionibus informati, propter discordiam, quam cum Reverendissimo patre vestro, Domino de Alenconio Patriarcha Aquilejensi &c. multa bona mobilia & immobilia Johannis olim Castonis de Bardis, dilectissimi Civis nostri & fratrum, auctoritate publica distraxisse, ex eo quod praedicti Domini Patriarchae fautoribus adhaeret. Quo quidem audito sumus multis respectibus admirati. Nam quod ipse vestrum Patrem & verum Antistitem sequeretur, sibi non

A debuit ad culpam vel aliquod facinus imputari. Placeat igitur, hujusmodi bona tam ei, quam fratribus, quae sine justâ causâ, ut videmus, ablata sunt, quae reperiuntur, facere restitui, & quae consumpta forent, restitutione debitâ resarciri. Nam quum dictus Johannes & fratres Civis nostri sint, non possemus eis in tam manifesta injuria justitiae debitum denegare.

B Datum Florentiae die XVIII. Februarii, VI. Indictione MCCCCLXXXIV. Priores Artium, & Vexillifer Justitiae, Populi & Communis Florentiae.

Charta procurationis Nobilium de Ragonea ad sacramentum fidelitatis praestandum Philippo de Alenconio Patriarchae. Anno Ch. 1385.

Ex autographo Johannis Aylini de Maniaco.

D le XIII. Mensis Augusti. Praesentibus Nobilibus Dominis Jehannino quondam Domini Nicclussii de Ragonea, Luchino quondam Domini Nibilli de Maniaco, Bartholomaeo quondam Ser Thomasi de Fogaria, Andrea dicto Andreino quondam Domini Floriti de Osofio, Utini habitante, Johanne quondam Petri de Pertu Naenis, Josepho quondam Pellegrini de Tulmetio, testibus, & aliis pluribus; Nobiles Domini Zuttus quondam Domini Jacomucci, Candidus quondam Domini Antii, Leonardus quondam Domini Nichilli Prividucii, & Nicolaus Barbossus quondam Ser Johannusi de Ragonea,

C omnibus modis, via, jure & formâ; quibus melius & efficacius potuerunt; fecerunt & constituerunt, creaverunt & ordinaverunt Dominum Lussium filium praedicti Ser Leonardi, ibidem praesentem, & hoc mandatum sponte in se suscipientem, coram certum Nuntium, a Florens; factorem, syndicum & Procuratorem legitimum, pro ut melius & utilius de jure dici debet & potest, ad promittendum cum sacramento, promissionibus, clausulis, & solemnitatibus quibuscumque opportunis obedientiam, & debitam fidelitatem Reverendissimo in Christo patri, ac serenissimo Principi & Domino, Domino Philippo de Alenconio,

nio, divina miseratione Episcopo Sabi-
 nensi, sanctae Romanae Ecclesiae Car-
 dinali, sanctaeque Sedis Aquilejensis
 Ecclesiae Patriarchae dignissimo. Et ad
 promittendum nominibus, ut supra, fa-
 cere & exhibere praefato Domino nostro,
 Domino Cardinali & Patriarchae hono-
 res debitos & reverentias, pro ut soli-
 tum est fieri & exhiberi anterioribus
 Aquilejensis Ecclesiae Patriarchis, &
 pro ut & sicut praefati constituentes o-
 bedire, facere & exhibere tenentur &
 debent. Item ad consentiendum, firmam-
 dum, ratificandum, & approbandum,
 sic & in quantum continet, seu conti-
 nere possit praefatos, constituentes praedi-
 ctos in omnibus & per totum, & in
 qualibet sui parte sententiam arbitra-
 riam, laetam & promulgatam per ma-
 gnificum, illustrem, & excelsum Domi-
 num, Dominum Franciscum de Carra-
 ria, Paduae, Tarvisi &c. Dominum
 generalem, tamquam arbitrum, arbitra-
 torem, & amicabilem compositorem, &
 concordialem amicam assumptum per par-
 tes inter praefatum Reverendissimum in
 Christo patrem, & serenissimum Princi-
 pem, & Dominum Cardinalem & Pa-
 triarcham praedictum, & Civitatem pro
 se & suis fidelibus, seu ipsius Domini
 nostri Cardinalis & Patriarchae Syndi-
 cos & Procuratores ex parte una, &
 Utinenses & eorum Collegatos, seu ipso-
 rum Utinensium & Collegatorum suorum
 Syndicos, Nuntios, & Procuratores par-
 te ex altera, die Dominico ultimo Men-
 sis Julii, proxime praeteriti, sub Anno
 & Indictione praedictis, cum omnibus
 promissionibus honorum ipsorum consti-
 tuentium, & Communitatis praedictae

A obligationibus, poenarum adjectionibus,
 clausulis, capitulis, particulis, & ju-
 ris & facti * solemnitatibus quibuscumque
 ad hoc necessariis & opportunis. Et ad
 recipiendum, sic & in quantum fuerit
 expediens, & dicto Procuratori visum
 fuerit expedire, promissionem a praedi-
 cto Domino nostro Cardinali & Pa-
 triarcha, quod servabit praefatos consti-
 tuentes in suis juribus & consuetudini-
 bus, in quibus ceteri Domini Patriar-
 chae praedecessores sui eisdem consti-
 tuentes conservare consueverint. Et generali-
 ter ad faciendum omnia & singula,
 quae praedicti constituentes facere possent,
 si praesentialiter interessent, & quae in
 praemissis & circa praemissa visa fue-
 rint utilia, necessaria, seu quomodolibet
 opportuna. Dantes de praesenti dicti
 C constituentibus antescripto Syndico & Pro-
 curatori plenum & generale mandatum,
 plenam, liberam, & generalem admi-
 nistrationem cum plenaria potestate in
 omnibus & singulis supradictis adhae-
 rentibus, emergentibus, dependentibus,
 & connexis. Promittentes mihi Notario
 D infra scripto, tamquam publicae personae
 stipulanti & recipienti &c. vel possit
 interesse ad praesens & quomodolibet in
 futurum, ratum & gratum habere, te-
 nere, adimplere, & observare omne to-
 tum & quidquid per ipsum Syndicum
 & Procuratorem in praemissis & cir-
 ca praemissa, ac in dependentibus &
 connexis ab eodem actum fuerit, vel
 quomodolibet procuratum tam in damno
 quam in lucro, ad hoc obligantes omnia
 E sua bona praesentia & futura.
 Actum in Burgo Castri Ragoneae in
 Platea.

Philippus de Alenconio Patriarcha Aquilejensis concedit in feudum
Oscalco de Pulcinico quosdam Mansos seu fundos emphyteu-
ticos in Villa Fannae, ablatos Balthaffari de Maniaco,
rebelli suo. Anno Christi 1386.

Philippus de Alenconio, miseratione
divina Episcopus Sabinensis, Jan-
tae Romanae Ecclesiae Cardinalis, Pa-
triarcha Aquilejensis, Nobili Oscalco,
nato nobilis Andreae de Pulcinico, fi-
deli nostro dilecto salutem & gratiam
nostram. Attendentes grata & laudabi-
lia servitia, quae progenitores tui tem-
peribus retroactis, & Tu etiam Praede-
cessoribus nostris Patriarchis, ac Nobis,
& Ecclesiae nostrae Aquilejensi impen-
distis, & quae per te & Successores
tuos nobis, & ipsi Ecclesiae, ac Suc-
cessoribus nostris impendi speramus in
futurum, inducimur, ut tibi reddamur
in exhibitione gratiae liberales. Sane
rebellantibus nobis Utinensibus cum eo-
rum complicibus & sequacibus, ac no-
bis obedientiam recusantibus, contra eo-
rum fidem & proprium juramentum de
fidelitate & obedientia nobis..... eos,
qui omnes Vassalli ipsius nostrae Eccle-
siae existunt observandis temere venien-
do post debitam admonitionem antea per
nos factam, quia in eorum malitia &
obstinatiâ permanebant, prout adhuc
permanent, certos processus nostros contra
omnes & singulos sic nobis rebellantes
& inobedientes post maturam delibera-
tionem duximus promulgandos, per quos
omnes & singulos hujusmodi nobis re-
bellantes & inobedientes, eorumque com-
plices, sequaces, fautores, & auxilia-
tores, ultra alias poenas in ipsis nostris
processibus centenas, omnibus & singu-
lis Feudis, habitantiis, ministeriis,
bonis, praerogativis, honoribus, & of-
ficiis, in quibuscumque rebus consistant,
& quocumque nomine censeantur, quae

A a nobis, & Praedecessoribus nostris, ac
Aquilejensi Ecclesia nostra praedicta ob-
tinebant, ipso jure fore privatos decla-
ravimus & privavimus eisdem, prout
haec, & alia in ipsis nostris processibus
latus continentur. Quum itaque,
sicut accepimus, Balthaffarius de Ma-
niaco, qui cum ipsis nostris rebellibus
se colligavit, & nobis etiam rebellavit,
B ab ipsa nostra Ecclesia & Praedecessori-
bus nostris tam ex se, quam ex succes-
sione Gasparis fratris sui in Villa de
Fanna, & intra territorium dictae Vil-
lae, Mansos infra scriptos, videlicet un-
um mansum, rectum per Nancium Ja-
cobi de Marcheta, item unum mansum,
rectum per heredes Jacobi de Marcheta,
item unum mansum, rectum per Perifi-
num, item unum mansum, rectum per
C Pantba, item unum mansum, rectum
per Nicolaum del Ben, item unum
mansum, rectum per Zanonem, item un-
um mansum, rectum per Laurentium
de la Anglata, item unum mansum,
rectum per Bartholaeum Jobannis Des-
der, & quaedam alia Livella & ter-
ritoria, sita in dicta Villa de Fanna,
D in feudum teneret, ex quibus per pro-
cessus nostros hujusmodi propter ejus re-
bellionem & felloniam privatus existit,
& ad ipsa obtinenda in posterum se
redidit inhabilem & indignum: Nos
praemissorum gratorum servitiorum &
meritorum tuorum intuitu volentes tibi
gratiam facere specialem, hujusmodi
Mansos, superius declaratos, cum livel-
E lis & territoriis quibuscumque, quae
idem Balthaffarius intra territorium Vil-
lae de Fanna ab ipsa nostra Ecclesia
tam

tam ex se, quam ex successione dicti Fratris sui quovis modo obtinebat, de quibus privatus existit, ut praesertur, Tibi pro te & heredibus tuis, a te ex recta linea in masculino sexu descendentibus, donamus & concedimus in Feudum, ac Te pro te, & heredibus tuis, ut praesertur, per fimbriam vestimenti nostri investimus praesentialiter de eisdem cum suis juribus, & pertinentiis universis, nostro & Ecclesiae nostrae praedictae jure in omnibus semper salvo. Dantes tibi & concedentes tenore praesentium, licentiam, auctoritatem, & potestatem hujusmodi Mansos, livella, & territoria intrandi, & eorum possessionem & tenutam adipiscendi & conservandi, recognoscendique & gubernandi, ac in feudum ab Ecclesia nostra praedicta, & nobis, ac Successoribus nostris tenendi, & de ipsis omnimodam tuam voluntatem, absque tamen alienatione ipsorum, a nobis, & Ecclesia, ac Successoribus praedictis faciendam; ita

A tamen quod servitia, aut Census, quae aut qui pro ipsis Mansis & territoriis, nobis & Ecclesiae nostrae debentur, facere & solvere teneantur, prout hoc per fidem tuam facere promissisti. Quum vero de fidelitate & obedientia, quas Vassallus Domino suo facere tenetur, nobis praestitisti debitum sacramentum, itcirco universis & singulis Massariis, colonis, & inquilinis dictorum Mansorum & territorii, ac omnibus aliis & singulis, quorum interest, praecipimus & mandamus, quatenus de fructibus, censibus, redditibus, & proventus Mansorum & territorii hujusmodi Tibi, & a te deputato, ac tuis heredibus, ut praesertur, respondeantur integraliter & complete, harum sub nostri appensione sigilli testimonio Literarum.

C Datum Montisilicis Paduanae diocesis, die V. Februarii, Anno Domini Millesimo Trecentesimo Octuagesimo Sexto, Indictione IX.

Charta Induciarum inter Franciscum de Carraria, ejusque Confoederatos, & Civitatenfes ex una parte, & Nobiles de Pertistagno ac de Atens superiori ex altera. Anno Ch. 1388.

Ex apographo authentico penes Patrem Agricolam Agricola, Presbyterum Oratorii Urinensis.

N Os Bartholomaeus de Zambonis, gentium Magnifici & excelsi Domini mei, Domini Francisci de Carraria, Paduae &c. in Foro Julio existentium Capitaneus generalis, Leo de Turrino Licentiatas in jure civili, Gastaldio, Provisores, & Consilium de Civitate Austriae, notum facimus universis, has literas inspecturis, quod quem honorabilis vir Brunettus de Parma, habitans Savognani, nomine & vice Magnifici & excelsi Domini, Domini Francisci de Carraria supradicti,

D nec non vice, & nomine omnium & singulorum ejusdem Magnifici Domini Colligatorum & adhaerentium, ireguas fecissent Nobilibus Viris Brunetto, Fresco, & Simone de Pertistagno, Petro Domini Benedicti, & Nicolao Domini Andreae de Atens superiori, pro eis, eorum consortibus, subditis & servitoribus, in praedictis locis de Atens & de Pertistagno habitantibus usque ad primam diem proxime futuri Mensis Julii inclusive, firmiter duraturas. Et versa vice praedicti Nobiles Brunettus, Frescus,

Frescus, & Simon de Pertistagno, Petrus & Nicolaus de Aiens superiori, per eos, eorumque Consortes, habitantes in praefatis locis de Aiens superiori & de Pertistagno, & per eorum servitores & subditos quoscumque, similiter treguas fecissent honorabili viro Brunetto de Parma, recipienti nomine & vice ipsius Magnifici Domini, ejusque quorumcumque adhaerentium & colligatorum usque ad ipsam primam diem proxime futuri Mensis Julii inclusive duraturas, conventionibus & pactis sub his, videlicet. Quod non receiptent, nec debeant receiptare ipsi Nobiles Brunettus, Frescus, & Simon de Pertistagno, Petrus & Nicolaus de Aiens superiori, eorumque consortes praedicti, eisdem treguis durantibus, aliquas personas in loca & in domos eorum, ubi ipsi Nobiles habent potestatem, quae damnificent aliquas gentes praefati Magnifici Domini, Communitatis Civitatis Austriae, & quorumcumque adhaerentium & colligatorum, seu colligatos & adhaerentes ejusdem Magnifici Domini, & Communitatis Civitatis Austriae praedictae. Et quod ipsi omnes & singuli adhaerentes & colligati ipsius Magnifici Domini, & Communitatis praedictae Civitatis Austriae, suorumque Collegatorum & adhaerentium ab eisdem Nobilibus, suisque consortibus supradictis de Pertistagno, & de Aiens superiori, & a suis subditis & servitoribus, in personis & bonis debeant, ipsis treguis durantibus, tuti esse & securi. Versa vice praefati Nobiles Brunettus, Frescus, & Simon de Pertistagno, Petrus & Nicolaus de Aiens superiori, eorumque consortes in praefatis locis de Aiens superiori & de Pertistagno commorantes, & ipsorum servitores & subditi a gentibus ejusdem Magnifici Domini, Communitatis Civitatis Austriae praedictae, & suorum collegatorum & adhaerentium, & ab ipsis collegatis & adhaerentibus debeant, ipsarum termino treguarum durante, similiter tuti esse. Item quod si casus daret, videlicet quod unus & plures de gentibus ejusdem Magnifici Domini, Communitatis Civitatis Austriae praedictae, & quorumlibet suorum adhaerentium & colligatorum, & etiam aliqui ex colligatis & adhaerentibus praedictis, forte fortunâ sinistrante, fugarentur per aliquos aemulos, seu per aliquas gentes aliquorum aemulorum praefati Magnifici Domini & Communitatis praedictae Civitatis Austriae, & se ad loca, & in domos praefatorum Nobilium de Pertistagno, & de Aiens superiori vellens reducere, illum & illos tunc teneantur & debeant praefati Nobiles de Pertistagno, & de Aiens superiori ad loca & ad domum eorum acceptare semel & pluries, quoties fuerit opportunum, ita quod tuti & indemnes permaneant ipsi receiptati & existentes in fugâ, totis ipsorum Nobilium de Pertistagno & de Aiens superiori viribus atque posse. Item quod ipsi Nobiles, eorumque consortes, servitores, subditi, familiares, Massarii, & mulieres non vadant, nec transeant, ipsis treguis durantibus, hos terminos & confines. Versus partes superiores de Sclavons ultra Natissam versus Tulminum, nec versus Devant, & Masarvalis ultra Crucem, & a Cruce de Guala, & versus Civitatem Austriae versus Campileum & Lacassinam, & Rivum Helari, nec ultra Ecclesiam Sancti Donati versus Civitatem Austriae, nec ultra Villam de Gruzatto versus eandem Civitatem Austriae, nec versus Unum transire alveum Turris Savorgnanum infra, de super vero Savorgnanum transire valeant Turrim, eunde Glemonam, & versus Venzonum. Salvo tamen quod ipsorum Nobilium mulieres ire valeant, quod volunt, non portantes

A ventium, & ab ipsis collegatis & adhaerentibus debeant, ipsarum termino treguarum durante, similiter tuti esse. Item quod si casus daret, videlicet quod unus & plures de gentibus ejusdem Magnifici Domini, Communitatis Civitatis Austriae praedictae, & quorumlibet suorum adhaerentium & colligatorum, & etiam aliqui ex colligatis & adhaerentibus praedictis, forte fortunâ sinistrante, fugarentur per aliquos aemulos, seu per aliquas gentes aliquorum aemulorum praefati Magnifici Domini & Communitatis praedictae Civitatis Austriae, & se ad loca, & in domos praefatorum Nobilium de Pertistagno, & de Aiens superiori vellens reducere, illum & illos tunc teneantur & debeant praefati Nobiles de Pertistagno, & de Aiens superiori ad loca & ad domum eorum acceptare semel & pluries, quoties fuerit opportunum, ita quod tuti & indemnes permaneant ipsi receiptati & existentes in fugâ, totis ipsorum Nobilium de Pertistagno & de Aiens superiori viribus atque posse. Item quod ipsi Nobiles, eorumque consortes, servitores, subditi, familiares, Massarii, & mulieres non vadant, nec transeant, ipsis treguis durantibus, hos terminos & confines. Versus partes superiores de Sclavons ultra Natissam versus Tulminum, nec versus Devant, & Masarvalis ultra Crucem, & a Cruce de Guala, & versus Civitatem Austriae versus Campileum & Lacassinam, & Rivum Helari, nec ultra Ecclesiam Sancti Donati versus Civitatem Austriae, nec ultra Villam de Gruzatto versus eandem Civitatem Austriae, nec versus Unum transire alveum Turris Savorgnanum infra, de super vero Savorgnanum transire valeant Turrim, eunde Glemonam, & versus Venzonum. Salvo tamen quod ipsorum Nobilium mulieres ire valeant, quod volunt, non portantes

portantes victualia maritis, cum hoc tamen, quod ipsae eorum mulieres portare possint Utinum ferrum, paleas, carbones, & corticem pistam, & de Utino referre possint ipsae mulieres quaecumque victualia ad Pertistagnum & ad Aens superius. Nos itaque Capitaneus, Gastaldio, Provisores, Consilium, & Commune praedicti attendentes & considerantes treguas ipsas factas fore bono zelo, easdem treguas tenore praesentium approbamus & firmamus. Pro-

A mittentes easdem treguas per nos & nostros firmiter observare, nolentes ipsos Nobiles, eorumque servitores, famulos, & subditos alicubi ultra confines & terminos superscriptos tuos fore; hactenus, quas fieri iussimus, sub nostro- rum impressione sigillorum testimonio literarum.

B Datum in Civitate Austriae die XXVIII. Mensis Aprilis sub Anno Domini MCCCCLXXXVIII. Indictione XI.

Charta pastorum & conventionum concordiae initae inter Johannem Patriarcham Aquilejæ & Utinenses. Anno Christi 1389.

Ex authentico apographo apud Patrem Agricolam.

IN Christi nomine. Amen. Anno Nativitatis ejusdem MCCCCLXXXIX. Indictione XII. die X. Mensis Martii. Infrascripta sunt pacta & conventiones tractata & conclusa per generosum Militem Dominum Gabrielem Aymo, inclitae Ducalis Dominationis Venetiarum solemnem Ambasciatorem ad Reverendissimum in Christo Patrem & Dominum, Dominum Johannem, Dei gratiâ sanctae Sedis Aquilejensis dignissimum Patriarcham, & ad Patriam Fori Julii, super differentiis & controversiis, quae erant inter praesatum Reverendissimum Dominum Patriarcham ex una parte, & Communitatem Terrae suae Usini per se & convicinos suos ex parte altera, prout per infrascripta capitula evidenter continetur.

Primo, quod octo Cives, seu Syndici Communitatis Terrae Usini, per se & convicinos suos veniant ad praesentiam praesati Reverendissimi Domini Patriarchae. Ubi fixis genibus postulent & requirant veniam & remissionem, si contra Paternitatem suam & honorem fecerunt, commiserunt, aut tractaverunt

C aliquid dicto vel facto, per quod putet se injuriatum, aut servitores suos ullo modo, forma, vel ingenio usque in praesentem diem. Et factâ dictâ reverentiâ & supplicatione per dictos Cives seu Syndicos nomine dictae Communitatis Usini, ex tunc ipse Reverendissimus Dominus Patriarcha remittat dictae suae Communitati Usini, ac convicinis suis omnem injuriam & offensionem, in quibus & de quibus ipse reputat se injuriatum quomodocumque usque in praesentem diem tam in se, quam in servitores suos.

D Quod, quum Communitas Terrae suae Usini tam pro se, quam pro convicinis suis supplicaverit supra dicto Reverendissimo Domino Patriarchae, Paternitas sua dignetur fieri facere jus & justitiam contra & adversus omnes & singulos, quibuscumque nominibus nuncupentur, qui fuerunt & erant in Societate, aut dederunt auxilium, consilium, & favorem tempore perpetracionis homicidii commissi ita vituperose, crudeliter, & enormè in personam egregii & strenui Militis Domini Federici de Savognans

Savorgnano in Usino. Ad quam petitionem respondetur per praefatum Dominum Patriarcham, quod in hoc & circa hoc ex defectu & culpa eorum petitio huiusmodi non est audienda. Sed quum serenissima & excelsa Dominatio Venetiarum requisierit praefatum Dominum Patriarcham, quod de morte praelibati Domini Federici, civis sui dilectissimi, placeat suae reverendissimae Paternitati fieri facere jus & iustitiam plenariam contra omnes & singulos culpabiles dictae mortis & excessus, respondet idem Dominus Patriarcha, & sic promittit, quod ob reverentiam & amorem sanctissimum, quem Ducalis Dominatio Venetiarum gerit suae Paternitati, paratus est facere jus & iustitiam contra praedictos homicidas, quemlibet eorum, & mandare suo Marechalco aut Vicegerenti, aut aliis Officialibus suis, quod contra omnes & singulos culpabiles procedant, secundum iustitiae debitum, & consuetudines Patriae Fori Julii.

Quod, quum idem Dominus Patriarcha teneat Castrum Savorgnani, & certa alia bona praefati olim Domini Federici, & consortium suorum convicinarum dictae Communitatis, quae nunc spectant heredibus & filiis antedicti Domini Federici, & consortibus suis, supplicetur reverenter, & devote ex parte dictae Communitatis praedicto Reverendissimo Domino Patriarchae, quatenus Paternitas sua dignetur restituere praefatum Castrum Savorgnani, & omnia alia bona ei pertinentia & spectantia, quae per omnem modum tenet, praefatis heredibus & consortibus olim dicti Federici. Ad quam verò supplicationem idem Reverendissimus Dominus Patriarcha respondet, quod paratus est ob reverentiam & contemplationem Ducalis Domini Venetiarum, quod super hoc Paternitatem suam rogavit, restituere heredibus praefatis & consortibus olim

Tom. IX.

A dicti Domini Federici Castrum Savorgnani cum omnibus pertinentiis suis, & omnibus bonis dicto Castro spectantibus, & omnia alia bona sua, & ipsos heredes investire de novo de feudis honorum de Sacillo. Verum ad factum Galayti de Venzono contentatur similiter restituere heredibus quondam Domini Federici, reservato tamen iure ipsius Galayti suae Paternitati, & unicuique alteri personae, habenti jus in ipso Galayto. Quod jus, quandocumque cognoscatur, cognosci debeat per laudum & sententiam, & secundum consuetudines Patriae Fori Julii. Dummodo praefati heredes & consortes quondam Domini Federici faciant promissionem Reverendo Patri Domino Fratri Augustino Ordinis Eremitarum, Electo Concordiensi, & provido viro Ser Johanni Antonio de Civitate Austriae de Ducatis duobus millibus auri, quos idem Reverendissimus Dominus Patriarcha expendidit pro recuperatione dicti Castri Savorgnani, vel dens bonas & sufficientes fideiussiones praefatis Dominis Electo Concordiensi & Johanni Antonio, de solvendo dictos duo mille Ducatos in infra scriptis terminis, videlicet Ducatos mille auri amodo usque ad octavam diem Mensis Junii proximi venturi, & alios Ducatos mille pro completa & integra solutione dictorum duorum millium Ducatorum, usque ad octavam diem Mensis Septembris proximi tunc venturi. Et sic heredes & consortes supradicti Domini Federici dederunt & praestiterunt bonas & sufficientes plevarias & fideiussiones de solutione dictorum duorum millia Ducatorum, ut dictum est.

Quod sua Reverendissima Paternitas dignetur accipere praefatam Communitatem suae Terrae Usini, & uxorem, filios, heredes, atque attinentes, & consortes dicti Domini Federici & convicinas dictae Communitatis, ad gratiam suam,

R r

suam, & habere ipsos in iuribus suis & antiquis consuetudinibus Patriae, non compellendo aliquem de facto, sed procedendo contra eos & quemlibet eorum per laudum & sententiam, juxta ordines & mores Patriae Fori Julii. Ad quam petitionem praefatus Reverendissimus Dominus Patriarcha respondet, quod semper intentionis suae fuit & est, observare, ut superius dictum est, & ita de novo observare promittit, ut supra supplicatur.

Communitas praefata Terrae Usini promissis suae Reverendissimae Paternitati, esse fideles & obedientes, ut tenentur, & conservare praefatum Reverendissimum Dominum Patriarcham circa honores, jura, & jurisdictiones suas juxta ritum, ordinem, & mandatum sanctae Aquilejensis Ecclesiae, & in aliquo non contrasacere vel venire ullo modo vel ingenio.

Quod illi, qui sunt extra Terram Usini, qui inculpati fuerunt per manifestationem & confessionem Hieronymi quondam Albricci de Usino, scivisse de tractatu mortis praefati Domini Federici, possent reverti Utinum, quandocumque placebit suae Reverendissimae Paternitati. Ad quae praelibata Communitas Usini respondet, quod de hoc sunt contenti, quod ad beneplacitum praefati Domini Patriarchae revertantur, & possint reverti, recommendando Reverendissimae Paternitati suae tranquillum, quietum, & bonum statum dictae Communitatis suae Usini.

Et ultimo quod illi de numero illorum viginti quatuor, qui creati fuerunt per ipsum Dominum Patriarcham, & deputati ad Consilium Terrae Usini, qui ad praesens sunt in dicto Consilio, remaneant ad dictum Consilium, cum

A additione & electione facta dicto Consilio per ipsam Communitatem Usini usque ad Festum Sancti Michaelis proximi venturi, & ab inde in antea dicta Communitas Usini eligat & faciat Consilium juxta mores & antiquas eorum consuetudines.

B Quae omnia & singula in suprascriptis capitulis contenta, & quaelibet ipsorum lecta, publicata, & per praefatum Reverendissimum Patriarcham confirmata, & concessa fuerunt suprascriptis Millesimo, Indictione, & Die in Patriarchali Palatio Civitatis Austriae, praesensibus Reverendo patre Domino Fraire Augustino Ordinis Eremitarum Sancti Augustini, nunc Electo Concordiensi, strenuo Milite Domino Ludovico Comite de Porcileis, venerabili viro Domino Marquardo Devesorum Doctore, Reverendissimi Domini Patriarchae Vicario in spiritualibus deputato, Nicolao Zontini quondam Bencivegni de Venetiis, Jacobo de Cornea Notario Communitatis Usini, & aliis pluribus audientibus, & suprascripta omnia & singula intelligentibus. Quae omnia & singula, in supradictis capitulis contenta, praelibatus Reverendissimus Dominus Patriarcha promissit firmiter observare & adimplere; & e converso praelibata Communitas Terrae Usini promiserunt inviolabiliter observare, tenere, & adimplere.

E Et ego Otoricus de Robabellis quondam S. Johannis, incliti Ducalis Domini Venetiarum Notarius ac Civis, habitator Venetiarum, his omnibus & singulis interfui, & de mandato praefati Reverendissimi Domini Patriarchae, ac de consensu & voluntate praelibatae Communitatis Usini scripsi, legi, & publicavi.

DE ASSUMTA
A CIVITATIBUS ITALICIS
REIPUBLICAE FORMA,
ATQUE
ORIGINE LIBERTATIS
IN IIS.
DISSERTATIO
QUADRAGESIMAQUINCTA.

DE ASSUMPTA

IN VESTIBULO REGIS

REPUBLICAE ROMANA.

AD

ORIGINE LIBERTATIS

ET

DISSECTATIO

AVGVSTINVS

DISSERTATIO

QUADRAGESIMAQUINCTA.

Uicunque in Historia veteri aliquantulum versatus est, aut ad ea, quae in superioribus Dissertationibus ego attuli, animum adiecit, probe novit, Italicas Urbes (si Romano Pontifici loca subiecta excipias) regnantibus Langobardis & Francis Regibus, multisque etiam deinde annis, singulas Comitibus aut Castaldio suo paruisse, qui praeter alios Magistratus minores loco Regis militiam regebat, atque iustitiam subiectae genti ministrabat. Marchionibus vero, sive Ducibus, quibus in designatas Provincias, aut Marchias, sive Ducatus, jus tribuebatur a Regibus, subfuisse eosdem Comites. Rursus idem norit, plerasque ex hisce Urbibus Seculo XII. Reipublicae formam ac regimen assumpsisse, foedera iniisse, bella gessisse, uno verbo cetera peregisse, quae ad liberas, sui que juris Urbes pertinent. Tanta rerum metamorphosis, ex qua attenuata non parum fuit Regia, sive Imperialis auctoritas, unde originem duxerit, quove tempore coeperit, si quisquam sciscitetur, obscuram quidem rem sed rem magni momenti, immo maximi ad Historiam Italianam, ideoque minime negligendam, poscat. Ego quid lucis inter tenebras ex veterum Scriptorum, ac mo-

numentorum inopia offusas detexisse mihi sum visus, paucis nunc indicabo. Clarissimum Mutinensis Urbis ornamentum Sigonius Lib. 10 de Regno Italiae, ad Annum Christi MCVI. censuit, sub Henrico inter Reges V. inter Imperatores Quarto, qui eodem Anno, sublato patre, tutius regnare coepit, statuenda esse primordia Italicae Libertatis. *Imperium inde, ait ille, Henrici filii novum quasi stabilizandae Libertatis ac dominationis initium ab Italicis ipsis est habitum. Nam hoc imperante Mediolanenses, atque adeo etiam eorum exemplo alii, Libertate luxuriantes, ac Regis arma despicientes, controversias, quae Regis ante componi sententiam consueverant, armis disceptare instituerunt, atque ad hanc rationem suam singuli Rempublicam contulerunt.* Ita Sigonius: cujus sententiae sua fundamenta non defunt; nam revera, uti infra constabit, tunc in Libertatem acrius atque copiosius affurrexere Populi Italici, ac praecipue Lombardi. Mihi tamen liceat quaedam rudimenta atque vestigia arreptae auctoritatis longe ante ipsum Henricum prodere: neque enim Civitates repentinam seditione, sed moderato gradu eò devenere, ut sibi plenam Libertatem, dominationemque tandem adsciverint. Usque ad mortem Ottonis II. Augusti, hoc est, usque ad Annum DCCCCLXXXIII. in officio sese continuere Italici Regni Proceres, & Urbes.

& Urbes. Regiis, aut Augustalibus Praefectis assueta gens parere, quem concordia vota in eligendo, aut successione jus, aut belli fortuna Regem constituiebant, hunc reverebantur; & si qui interdum Episcopi, Marchiones, aut Comites nova moliti sunt, aut in apertam rebellionem erupere, armis & vi meliora amplecti consilia coacti sunt. Impuberem post se filium, Ottonem III. videlicet, reliquit Otto II. Si fides brevi Chronico Regum Italiae, quod Tomo 2. Anecdotor. pag. 204. divulgavi *, *defuncto Secundo Ostone, fuit tunc Regnum sine Rege, Annos V. & Menses IX.* Profectò diuturnum hujusmodi Interregnum, atque Ottonis III. tandem ad Regnum assumpti imbecillis aetas, ejus non brevis absentia ab Italico caelo, in causa mihi fuisse videntur, cur Civitates aliquae in Italia tum coeperint attollere caput, ac meditari consilia Libertatis. Et in ea quidem tempora conjiciendos puto Mediolanensis Urbis funestos motus. Teste Arnulpho in Histor. Mediolanensi Lib. primo Cap. 10. Tomo IV. *Rer. Italicarum***, Landulphus Mediolanensis Archiepiscopus (is Anno DCCCCLXXVIII. consecratus, Anno DCCCCXCVII. finem vivendi fecit) *propter nimiam patris ac fratris insolentiam, gravem Populi perpeffus est invidentiam: instabant enim prae solito Civitatis abuti Dominio.* Urbis dominatio temporibus iis apud Archiepiscopum fuisse videtur e concessione Ottonum Caesarum. *Unde Cives indignati una sese conjuratione strinxerunt. Inde civilis seditio, ac partium est facta divisio. Quibus continue rixantibus, grande commissum est in Urbe certamen. Tum*

A Praesul cum fratribus solum vertere coactus est. *Iterum autem collecto ex diversis partibus agmine, conflavit eisdem cum Civibus in Campo Carbonariae; ubi facta est plurima caedes utrinque.* Victoria stetit a Populo; sed pax tandem odia dissolvit, atque inter dissentientes foedus successit. Viden' heic Mediolanensem Populum aliquam jam speciem dominationis arripere, ac proelia inire excusso Archiepiscopi imperio, quem tamen eisdem praefecerant Augusti? Haec vestigia nascentis Libertatis.

Sed ubi confirmatâ aetate in Italiam descendit Otto III. Rex, postea Imperator, ad antiquum ordinem ac regimen cuncti rediere. Anno deinde MII. quum nullam prolem post se Otto III. moriens reliquisset, multique ex Italicis Principibus contenderent, ex suâ, non autem ex Germanicâ gente, Regem Italiae eligendum: tunc inter Magnates ac Populos Italicos grave schisma invaluit, hinc Arduino Eporediae Marchione Rege consalutato, inde Henrico II. Germaniae Rege ad eandem coronam adscito. Discordem hunc animorum motum consequuta sunt bella, praedae, ac incendia. Tandem Arduino dejecto, Henricus piissimus Caesar Regnum pacifice tenuit. Eâ igitur occasione coepere, ut puto, Italici majora cogitare, sibi que plus tribuere, quàm antea licuisset. Ticinum Anno MXIV. profectus Henricus, & comiter exceptus, Populum deinde tumultuantem, immo rebellantem sensit: quae res non levem Civium eorum caedem, ipsiusque Urbis teterrimum incendium peperit. *Domitâ Papiâ*, inquit Adelboldus Episcopus in Vita Sancti Henrici, so-

* Nobis T. XI. P. 3. pag. 171.

** Edit. Mediolan.

ta concutitur Italia. Civitates, ad quas Rex nondum venerat, obsides ultro transmittunt, fidemque debitam per sacramenta promittunt. Indignati Cives Ticinenses iram continere ulque ad sancti Imperatoris obitum: quo audito, furore conciti Regium Palatium, potissimum antea Ticinensis Urbis decus, flammis dedere, atque ab imis fundamentis dejecere. Aegre tulit hujusmodi injuriam Conradus Henrici successor, Anno MXXIV. electus; & quamquam, ut Wippo in ejus Vita tradit, ad ejus coronationem Ticinensium Legati adessent, cum muneribus & amici molientes, ut Regem pro effusione Civium placarent, id adipisci a Rege nullo modo valuerunt. Tum eodem Historico teste in Italiam ingressus. Papienses in gratiam recipere noluit; eorum verò Urbem, quoniam valde populosa fuit, subito capere non potuit; per biennium tamen omnes Ticinenses afflixit. Haec utique Ticinensium acta si rebellionis nomine notare velis, certe per me liceat: nihilominus hinc satis elucet, jam tum eos Cives dominationem arripuisse; ceteras verò Civitates, quae ut supra vidimus, obsides transmissere ad Henricum Augustum, aliquam Reipublicae formam praetulisse. Testibus etiam Annalibus Pisani, Tomo VI. Rer. Italicarum, jam Anno MII. & MIV. Pisani vicerunt Lucenses. Anno MVI. Pisani & Januenses devicerunt Sardiniam. Mitto cetera, e quibus facile intelligas, Tusciae Populos, & Genuenses eo etiam Seculo ita fuisse compositos, ut aliquà saltem Libertate fruerentur. Verùm iis Annalibus, utpote ferus quàm vellem conscriptis, nescio an sit penitus fidendum. Quod mihi certum videtur. Anno MLXXXI. Pisana Civitas pacta composuit cum

A Henrico IV. Germaniae ac Italiae Rege, quae Ughellius Tomo 3. Ital. Sac. in Archiepiscop. Pisani divulgavit. Multa ibi occurrunt, in hanc rem attente consideranda. Illud verò in primis, quod Henricus ipse pollicetur, inquit: *Nec Marchionem aliquem in Tusciam mittemus sine laudatione hominum duodecim Electorum in colloquio facto sonantibus campanis.* Haec indicant, jam constituta Consilia Populi Pisani, eisque multum auctoritatis conlatum fuisse. Incertus sum de tempore, quo pronuntiatus fuit Sermo, quem memini me olim legere in Codice MSto Ambrosianae Bibliothecae, sub Literâ Q. num. 283. in folio. Is Inscribitur: *Sermo Domni Uheri venerabilis Abbatis.* Est autem exhortatio ad virtutes. Praecedit haec praefatio: *Non est bonum notam praesumptionis incurere: sed pejus est. patris amici precibus non obaudire. Altero quippe fama minuitur; verùm altero quippe Caritas laeditur &c.* Rogatus igitur, ut Sermonem, quem imperante Reverentissimo Domino ac Patre nostro Archiepiscopo sanctae Mediolanensis Ecclesiae B. Teclae habuimus, scripto mandarem, licet distitam de ingenio, tamen de Caritatis auxilio, cujus hoc opus est, praesumens, amico morem gerere non abnuo. Nuper igitur in praefata Basilica nobis residentibus, vidè tam praeclearà & ordinatà filiorum Levi multitudine, competenter occurrit dicendum illud Principis Apostolorum: „ Vos autem genus electum „ &c. Illic autem haec praecipue verba sunt animadvertenda, ad Mediolanensem Populum spectantia: *Tu supplantare quaeris Cremenensem, subvertere Papiensem, delere Novariensem. Manus tua contra omnes, & manus omnium contra te &c* O quando erit illa dies, ut dicat Papiensis Mediolanensis: *Populus*

Populus tuus Populus meus. Cremonensis Cremonensi: Civitas tua Civitas mea &c. Quo tempore habitus fuerit prolixus hic Sermo, discernere nequaquam ausim. Sunt quae indicare videantur, circiter Annum MXX. siquidem ante Sermonem ista leguntur: *Haec minuta laboris sui mittit in gazophylacium Sancti Ambrosii devotio Pauli & Gebehardi, obsecrans gratissimam Karitatem tuam, fidelissime custos Martine, ut eorum in orationibus memoriam digneis frequentare, & fratres vice ipsorum salutare.* Uti ex Puricellio & ex Mabillonio in Museo Italico constat, Paulus & Gebehardus Presbyteri circiter Annum MXX. Mediolani florere. Attamen dubius sum, an eorum verba Sermonem subsequenter respiciant, & nihil de ipsius Sermonis, & Huberti Abbatis tempore affirmandum duco. Quod si tempestate illâ hic fuerit pronuntiatum, jam haberemus, Rempublicam Mediolanensem sub exordium Seculi a Christo nato Undecimi constitutam. Arnulphus Mediolanensis nuper laudatus Lib. 2. Cap. 7. scribit, Conrado I. imperante, pressam fuisse obsidione Laudensem Urbem ab Heriberto Archiepiscopo & copiis Mediolanensium, civesque coactos fuisse accipere novum Episcopum: *Ab illo tempore inter Mediolanenses atque Laudenses implacabile viguit odium, unde postea per multa annorum curricula praedas & incendia, caedesque alternant innumeras.* En Populum circiter Annum MXXVIII. bella gerentem ad versum alterum, scilicet auctoritatis & Libertatis indicium.

Hicce adde quae sub eodem Conrado apud Insubres peracta subinde fuere. Sigebertus Gemblacensis in Chronico ad Annum MXXXIX. Augustum hunc in Italiam rediisse scri-

bit, quia omnes Longobardi conjuraverant, ut non paterentur quemlibet Dominum, qui aliud quam ipsi vellent, contra se ageret. Propterea Heribertus Mediolanensis Antistes ipsius Conradi jussu carceri datus est; sed inde sagacissime elapsus, Mediolanenses Cives ad arma convertit, & Augusto irato fortiter obstitit. Ista quidem non Anno MXXXIX. ut Sigebertus refert, sed Anno MXXXVII. contingere, ut auctor est Wippo synchronus Scriptor; & in subsequentes duos annos eadem perturbatio deducta est, frustra per Imperatorem Mediolanensis Urbis obsidione tentata. Dissidii ac belli hujus luculentam mentionem habes apud Landolphum seniore, & Arnulphum, Scriptores Mediolanenses illius Saeculi, Tomo IV. Collectionis Rer. Italicarum. Excogitare haec non possumus, quin simul intelligamus, tunc a Mediolanensibus susceptam aliquam Reipublicae formam, cui tanquam caput Archiepiscopus praefuerit; Magistratus vero Imperiales expulsos, novos vero e Civibus adlectos, qui jus redderent, & militares copias pro rerum necessitate ductarent. Paria quoque molitos fuisse Cives Cremonenses, ex Diplomate ejusdem Conradi apud Ughellium in Vita Hubaldi Episcopi Cremonensis compertum habeo. At e vivis erepto Conrado Augusto filius ejus Henricus inter Reges Tertius Anno eodem MXXXIX. successit, ad quem Chronographo Saxone teste e vestigio convolans Heribertus Archiepiscopus, de controversia sua, quam contra Casarem exercuit, satisfaciens, interventu Procerum gratiam Regalem recepit, rursusque juramento pacem servaturum affirmans, patriam remeavit. In Pacis foederibus tunc stabilitis inter Henricum III. & Me-

& Mediolanenses, possit quilibet opinari, illud praecipue decretum fuisse, ut Regales sive Imperiales Magistratus in Urbe restituerentur. Et sane hanc in rem proditum volo gratissimum mihi geminum antiquitatis monumentum, nempe duo Placita Mediolani habita Anno MXLV. e quibus intelligas, qui tum Civitati praeclarissimae Regis vice praesefet. Fortassis etiam Regius Praefectus Mediolanensibus redditus est, tantummodo post extinctum bellum civile Mediolanensium Anno MXLI. inchoatum. Tunc enim Henricum cogitasse, quomodo *Urbem Mediolanensium suis posset imperiis reintegrare*, tradit Landulphus senior Historicus Mediolanensis Lib. 2. Cap. 26. Accedit, quod auctoritas Heriberti Archiepiscopi etiam in temporali dominatione Mediolanensis Urbis magna fuit, ita ut is ex Augustorum Privilegio Comes & Rector Ci-

A vitatis fuisse videatur. At is morte sublatus Anno MXLV. Januario decurrente, non vero Anno MXLVI. uti Puricellius contendit, locum novis Magistratibus ab Henrico III. Rege adlectis fecisse credendus est. Animadvertenda etiam, quae idem Landulphus tradit Lib. 3. cap. 2. nempe Mediolanenses *aliquantibus diebus post praeclarissimi Heriberti decessum*, hoc est, Februario Mense Anni MXLV. Legatos misisse ad Imperatorem Henricum, qui noviter surrexerat, noviterque Populum ipsum a Majorum (idest Nobilium) manibus liberaverat. Haec produnt, Mediolanensem Populum noviter, hoc est, non ita multo ante ad officium rediisse, atque Henrici Augusti Magistratibus sese subiecisse. Chartae vero istae descriptae fuerunt ex autographis existentibus in Archivo insigni Collegii Canonorum Basilicae Ambrosianae Mediolanensis.

Placitum Mediolani habitum ab Azone Marchione, ejus Urbis Comite, ubi Canonicis Basilicae Ambrosianae tutela conceditur pro fundo Axiliano, Anno 1045.

DUm in Dei nomine, Civitate Mediolani, in laubia solario proprias habitationis Arioaldi Judex, per ejus data licentia in judicio adesset DOMNUS AZO MARCHIO, ET COMES ISTIUS CIVITATIS, singulorum hominum justitiam faciendam ac deliberandam, residentibus cum eo superscripto Arioaldus, Jonam, Amizo, Waldo, qui & Lanzo, Richardus..., Arduinus, Aripriandus, Lanfrancus, Petrus, Judices sacri Palatii, Lanzo, Benno germanis, Adalbertus de Pariana, Armanus, Benno, Vassalli de superscripto MARCHIO, & reliqui plures: ibique eorum venerunt presentia Pe-

D trus & Ambrosius Presbiteris de ordine Decomanorum sanctae Mediolanensis Ecclesiae, Officiales Basilicae beati Christi Confessoris Ambrosii, ubi ejus sanctum quiescit Corpus, una cum Petrus Avvocato eorum, ceperunt dicere adversus DOMNUS AZO MARCHIO: Nos volumus, ut Vos super nos, & super res illas, quae rejacet in loco & fundo Axiliano, vel in ejus territorio, qui fuerunt jure quondam Arderici, mittatis bannum, cum legitime esse potest. Tunc ibi locum in eodem judicio misit eodem DOMNUS AZO MARCHIO bannum super eosdem Presbiteris. & Petro Avvocato eo-

rum, & eisdem rebus, ut nullus quislibet homo de eisdem rebus sine legali iudicio devestire audeat. Ecclesia ipsa Sancti Ambrosii, se compositurum agnoscat mille Mancusos aurei, medietatem Camere Domni Regis, & medietatem pars ipsius Ecclesie Sancti Ambrosii. Et finita est causa. Acta notitia pro securitatem eorum Presbiteris & Petro Avocato eorum fieri admonuerunt. Quidem & ego, qui supra Ardericus Notarius ex iussione suprascripto MARCHIO, & Judici amuntione scripsi, Anno ab Incarnacione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Quadagesimo Quinto, Mense November, Indictione Quarta decima.

A

I Signum suprascripti DOMNI AZONI MARCHIO, qui hoc signum fecit, & interfuit.

Arioaldus Judex interfuit.

Ego Waldo, qui & Lanzo, Judex sacri Palatii interfuit.

Ego Lanfrancus Judex sacri Palatii interfuit.

B

Jonam Judex interfuit.

Ariprandus Judex interfuit.

Petrus Judex interfuit.

Arduinus Judex interfuit.

Ricardus Judex interfuit.

Ego qui supra Ardericus Notarius scripsi & interfuit.

Alterum Placitum Mediolani ab eodem Azone Marchione habitum ipsâ de causâ, Anno 1045.

DUm in Dei nomine, Civitate Mediolani, in laubia solario propria abitationis Arioaldi Judex, per ejus data licentia, in iudicio adesset DOMNUS AZO MARCHIO ET COMES istius Civitatis, singulorum hominum iustitiam faciendam ac deliberandam: residentibus cum eo Arioaldus, Anizo, Lanfrancus, Waldo qui & Lanzo, item Lanfrancus, Richardus, Ariprandus, Petrus, Teudaldus, Judices sacri Palatii, Lanzo, Adalbertus, Arnaldus de Maderiano, Gandulfus, Adam germanis, Johannes, & Albericus, Buro, Landolphus filius Raimberti, Geroinus, & Aldo germanis, Remedius, Azo, Rolandus, & reliqui plures; ibique eorum veniens presentia Petrus Presbiter de Ordine Decomanorum sancte Mediolanensis Ecclesie, Officiate Basilice Sancti Ambrosii, qui dicitur ad Corpus, & filius quondam Ariveri de ista Civitate, una cum Alam Avocato suo, ceperunt dicere: Abemus & detinemus ad

C

proprietatem ista Ecclesia ipsius Sancti Ambrosii rebus illis omnibus, quibus sunt positus in loco & fundo Axiliano, & in ejus territorio, qui fuerunt juris quondam Ardericus. Et si quislibet homo adversus nos, & ad partem istam Ecclesia aliquid dicere vult, paratus sum cum eo exinde ad ratione standum, & legiptime finiendum. Et quod plus est, querimus, ut dicat exinde iste Ariprandus, qui hic presens est, si eadem res, quam supra nominavimus, propria ista Ecclesia est, aut si contradicere aut subtrahere querat, an non: Cum ipse Petrus Presbiter, & Adam Avocato suo taliter resuhssent, ad hoc respondens ipse Ariprandus dixit &

D

professus est: Verè eisdem res, quas supra denominastis, proprias de eisdem Ecclesia sunt: & ego contradicere aut subtrahere non quero; nec mihi ad habendum, nec requirendum nihil pertinet, nec pertinere

E

debet

debet cum lege, pro eo quod exinde nullum scriptum, nullam firmitatem, nullamque rationem habeo, nec habere posso. Set, ut dixi, proprias easdem Ecclesia sunt, & esse debent cum lege. *Et respondit se ipse Ariprandus, vel suos credes, ut si unquam in tempore de praedictas res agere aut causare vel removere presumpserint per se, aut sua summittente persona, & taciti & contempti exinde non permanserint, vel si apparuerit ullum datum aut factum, vel colibet scriptum, quod nos exinde in alia parte claruerit, tunc componere promitto dubla easdem res, sicut pro tempore fuerit melioratas, aut valuerit per extimatione in consimile locas; insuper pena argenti denarios bonos Libras centum. His actis & manifestatio, ut supra factum, rectum eorum iudicium & auditoribus paruit esse: & iudicaverunt, & iusta eorum professione & manifestatione, ut ipse Petrus Presbiter cum Adam Avocato suo abeant & teneant ad proprietatem predicta Ecclesia Sancti Ambrosii easdem res; & ipse Ariprandus & suos heredes manent exinde omni tempore taciti & contempti. Et finita est causa. Et acta nositia pro securitate eorum Petri Presbitero, & Adam Avocato suo fieri admonuerunt. Quidem & ego Ardericus Notarius ex iussione suprascripto MARCHIO, & Judici amunitione scripsi, Anno ab Incarnacione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Quadragesimo Quinto, Mense November, Indictione Quartadecima.*

✠ Signum suprascripto DOMNI AZONI MARCHIO, qui hoc signum Crucis fecit, & interfuit.

✠ Arioldus Judex interfuit & subscripsi.

✠ Ego Waldo, qui & Lanzo, Judex sacri Palatii interfuit.

A ✠ Ricbaraus Judex interfuit.
✠ Ego Lanfrancus summus Judex sacri Palatii interfuit.
✠ Ariprandus Judex interfuit.
✠ Petrus Judex interfuit.
✠ Ego qui supra Ardericus Notarius scripsi & interfuit.

B Evulgaveram ego Par. I. Cap. 6. Antiquitatum Estensium Chartam, ex Archivo Estensi depromptam, in qua Anno MCLXXXIV. Fridericus I. Imperator investivit Marchionem Obizonem de Hesi de Marchia Genuae, & de Marchia Mediolani, & de omni eo, quod Marchio Azzo habuit & tenuit ab Imperio. Inde verò deducebam ego, celeberrimum Azzonem Marchionem, propagatorem minime dubium Regiae Brunsvicensis Familiae in magna Britannia imperantis, & Ducalis Estensis Familiae Mutinae &c. dominantis, simulque illius majores, Azzonem I. Marchionem, Obersum Marchionem, sacri Palatii Comitum, atque alios ejusdem profapiae, Mediolanensi olim Marchiae praefectos fuisse. Verum, quod est ad ipsum Azzonem II. Marchionem, nihil ex antiquitate mihi succurrebat, quo rem luculentius confirmarem. En ut Anno MXLV. Regiae Praefecturae munere Mediolaniungebatur Azzo Marchio & Comes istius Civitatis. Pari modo etiam occurrunt Marchiones Tusciae olim, qui simul Civitatis Lucensis Comites erant, & ad Annum DCCCC. alibi vidimus Sigefredum Comitem Palatii, & Comitem Comitatus Mediolanensis: Quare vix ullus in posterum dubitationi locus est futurus, quin & Obizonis Marchionis Estensis Avus Azzo II. Marchio, Civitati Mediolanensi praefuerit. Quandiu Azzo Marchio splendidissimam Urbem illam Regio no-

mine gubernarit, & quandiu ibi reliqui Regales Magistratus substiterint, minime compertum habeo. Eos cedere coactos fuisse, statim ut Henrici III. supra memorati mors evulgata est, mihi perquam verisimile videtur ex eis, quae Arnulphus Mediolanensis Auctor aequalis in sua Historia habet Lib. 3. Cap. 6. Tomi IV. Rer. Italicarum. Postquam enim scripsit *Regnante infantia Henrici IV. Regis; Ticinenses aspernatos fuisse Episcopum sibi datum, subinde haec addit: His diebus inter ipsos (Papienses) & Mediolanenses de causis civilibus emegit discordia &c. Inde erat, quod sibi rependebant ad invicem caedes praedas, & incendia, nec non & larocinia. Factum est autem, ut Papienses, dum inferiores essent, conductis aliunde pretio legionibus ad devastandos Mediolanensium fines accederent. Mediolanenses verò, confoederatis sibi Laudensibus, in illos insurgerent. Conveniunt utraque in campis acies ordinatis agminibus, vexilla in sublime ferentes. Fit vehemens partium in sese concursus: bacchantur certando diutius; divertiunt tandem Papienses a bello, adversariis insequentibus illos a tergo. Fit strages immensa Nobilium equitum &c.* Haec legens, vix falli me posse puto, si dixerò, heic aperte cerni immutatam regiminis formam inter Galliae Cisalpinæ Populos, eosque speciem non obscuram jam vindicatae Libertatis praeferre. Nulla heic mentio Marchionis, nulla Comitum. Populi ipsi instructis aciebus bella inter se gerunt, foedera statuunt, legiones extraneas sibi adiungunt, & quidquid ad liberum Populum spectat, agunt circiter Annüm Christi MLVII. Susplicari ergo liceat, sub Rege puerulo impetrasse plerasque Urbes, & pecuniâ quidem

A intercurrente, ut a se delectis Magistratibus parerent, illesâ semper ditione supremâ Regis, ejusque Camerâ, & appellationibus ad Comitem sacri Palatii deferendis, qui fortassis eo Seculo se Laumellum recipere coactus fuit, ut in Dissertatione VII. de Comitibus Palatii animadverti. Succedere deinde turbae Mediolani propter Sacerdotes ad uxores, Graecorum more inhiantes, quorum tumultuum narrationem habes in Historiis Landulphi senioris, atque Arnulphi. Bella, caedes, obsidiones intercessere eâ occasione. Landolphus & Herlembaldus Laici primas contra Presbyteros duxere, vexillo etiam erecto usi, quo uti consuevere Populi Libertate donati. Ibi haec & alia legat, qui velit. Mihi interim mutationis hujus clariora vestigia subluce-
 B re videntur in iis, quae idem Landolphus senior Lib. 2. Cap. 26. literis consignavit de civili discordia, quae fuit inter Capitaneos & Vavassores ex parte una, & Populum Mediolanensem ex altera; & quidem vivente adhuc Henrico II. Imperatore incepta. Antiquos ipse Duces commemorat ac laudat, qui Mediolanensem Urbem animi scientiâ, corporis virtute regere ac regere solebant, adjiciens, amissum ab iis dominium per quamdam negligentiam. Qui prout eorum dignitas atque nobilitas exigebat, per tempora in Palatiis juxta Ecclesiam Sancti Protasii morantes, quidquid honestum erat, Civitati curiose procurabant. Describere etiam pergit reliqua Ducum egregia facta, & in haec tandem verba desinit. *At postquam, nescio quibus de malis causis honorificentiam, atque suarum dignitatum magnificentiam Duces novitiis Capitaneis paullatim dederunt, maximis nudati honoribus, antiquorum, & suorum pa-*

rentum reverentiam oblii, in honoribus cunctis annullati sunt. Itaque universus Populus reverentiam & debitum, quos Ducibus impendere solebant, paucis Capitaneis, quos Duces sublimaverant, exigebant. Quid nomine Ducum significet Landulphus, non satis exploratum est. Attamen vix aliud intelligere possumus, quàm Comites & Marchiones, qui Duces militiae erant. Hos excidisse e regimine Civitatis Mediolanensis, & eorum loco successisse novitios Capitaneos, sat aperte prodit Landulphus, ac potissimum quòd infra adjiciat: *Interea universus Populus suorum malorum per diversos ac varios Dominos mala videns crevisse, durius habens dominium suorum Civium, quàm Ducum quondam suorum, tentando eventus bellorum varios, ab illorum dominio sese defendere ac liberare disposuit.* Recenset deinde Historicus subsequutum bellum inter Nobiles ac Populum Mediolanensem, cujus est etiam mentio apud Wipponem in Vita Conradi & apud Arnulphum Mediolanensem Lib. 2. Cap. 10. Atque haec scribebat Landulphus circiter Annum MLXXXV. quo tempore, ut vides, jam invaluerat Mediolani durum dominium suorum Civium, & expiraverat * dominium Ducum quondam suorum; immo & Augustorum. Nam Landulpho ipso teste, fervente ipsa Civium Mediolanensium discordia, Henricus inter Augustos II. cum Lanzone principe Populi Mediolanensis egit, ut ** ibi fidelitatem Cives jurarent, suasque copias in Urbem im-

A mitterent: quod postea effectu caruit: Quae verò novi regiminis tunc forma Mediolani fuerit, sublatis eorum temporum monumentis, imaginari quidem, non autem explicare quisquam rite possit. Quod tamen nunc nobis proposuimus, tenere jam certo videmur: nempe ante Henrici V. Regis exordia, atque ante Seculum XII. investam fuisse peculiarem aliquam, ne dicam integram Libertatis ac Reipublicae speciem Mediolani, atque inter alios quosdam Populos Cisalpinos, incolumi supremo Regum aut Imperatorum dominio. Narrat Arnulphus Lib. 2. Cap. 19. flagrante bello inter Nobiles & Plebem Mediolanensem, venisse ab Augusto Legatos, treguam inviolabilem indicentes. Confestim positis armis obtemperatum est.

C Sed quid si longe etiam antea Nobiles viri, hoc est, Milites, Capitanei, Valvaffores, & reliqui id genus Nobiles, specimen aliquod constituerint Universitatis & Corporis, ad quod accesserint privilegia Imperatorum? Ego supra hac de re egi in Dissertatione XVIII. de Republica. Certe dignum est, quod intentis oculis legatur Diploma Henrici Secundi Regis, Primi verò inter Augustos. Hausi ego illud una cum aliis, ubi *Arimanni Mantuani* commemorantur, a me supra editis in Dissertatione XIII. De Hominibus Liberis, hausi inquam, illud ex Archivo Archiducali Mantuae, cujus Urbis habitatoribus *Arimannis* olim concessum fuit.

Henricus II. Germaniae Rex Arimannis Mantuanis privilegia varia confirmat, Anno 1014.

I N nomine sancte & individue Trinitatis. Henricus divina favente cle-

mentia Rex. Omnium sanctorum Dei, nostrorumque fidelium presentium scilicet

* Numquid non dominium?
** Legendum sibi.

ac futurorum noverit sagacitatis industria, qualiter nos pro Dei amore, animeque nostrae remedio, cunctos Arimannos in Civitate Mantuae, sive in Castro, qui dicitur Portus, sive in Vicorras, que nominatur Sancto Georgio, Cepada, Formigosa, seu & in Comitatu Mantuano habitantes, cum omni eorum hereditate, paterno vel materno jure, proprietate, Communalis, sive omnibus rebus, que ab eorum parentibus possessa fuerunt, & eorum adquisita, sive acquirenda, nominative Silva Armanore, Carpeneta, Succa, Septingenti, sive per ceteras locas in Comitatu Mantuanense rejaacentibus, piscationibus, fluminibus, & paludibus sine aliquo scriptionis titulo, quod juste & legaliter eis pertinente, cum familiis utriusque sexus, servis & ancillis, libellariis, precariis, & cum omnibus rebus eorum mobilibus & immobilibus, per hujus nostri precepti paginam, prout juste & legaliter possumus, concessimus, & corroboramus, scilicet utrasque ripas fluminis Tartari, deinde sursum usque ad flumen Olei: de alia parte Fossa-alta: de tertia parte Ecclesia Sancti Faustini in Caput Variana, & inde seorsum usque in Agricia majore: ea videlicet ratione concedimus eis omnem tholoneum & ripaticum, quod pro negotio exercent in Garda, & in Lafese, & in summo

A Lacu, vel in Brixiana, & in Ferravia, vel in Comaclu, & in Ravenna, ipsi, suisque filiis, ac hominibus, qui illorum causam laborantes negociantur, licentiam habeant potestative negociandi per jam dictum Lacum absque omnium hominum contradictione, vel publica functione, vel alicujus tholonei vel ripatici reddita. Precipientes itaque jubemus, ut nullus Dux, Episcopus, Marchio, Comes, Vicemomes, Gastaldio, Sculdascio, Decanus, vel aliqua nostri Regni magna parvaque persona de hinc prefatos Arimannos de suis personis, sive etiam de omnibus predictis rebus inquietare, disvestire, molestare, nullusque in eorum mansionibus eis invitis hospicium facere, vel ad aliquam publicam functionem, nisi ad eam, quam sui antecessores secundum Legem fecerunt, cogere sine legali judicio facere presumat. Si quis autem, quod futurum non credimus, contra hoc nostrum preceptum insurgerit, aut illud infringere tentaverit, sciat se compositurum auri optimi Libras mille, medietatem Camere nostre, & medietatem predictis Arimannis, in jam dicta Mantua Civitate, sive in Castro Portu, vel in Comitatu Mantuano residentibus habitantibus. Quod ut verius credatur, & diligentius ab omnibus observetur, nostri Sigilli impressione subter insigniri jussimus.

Signum Domni

Henrici Regis invictissimi.

Henricus Cancellarius vice Everardi Episcopi & Archicapellani recognovi.

Datum Anno Dominice Incarnationis MXIII. Inditione XII. Anno vero Domini Henrici Regis Secundi regnantis XII.

Actum Ravennae feliciter. Amen.

Qui

Qui *Arimanni* heic appellantur, sive *Herimanni*, uti jam pridem animadvertit Aventinus, & post eum Du-Cangius (de quibus & ego multa habui supra in Dissertatione XIII. de *Hominibus Liberis*) fuere *Militares*, sive *Liberi* homines, qui bona hereditaria possidebant, quasi *domini minores*; ab *Erbsarmen*, ut suspicatur Johannes Georgius Eccardus. *Liberos* quosque heic ea vox designare videtur: complectitur enim & Negotia-

tores. Vides autem, fuisse Arimannis Mantuanis res, bona, & jura communia, quae *Communalia* appellabantur, quibus eorum Universitas jam Anno MXIV. fruebatur. Memoratas heic etiam habeas eorum immunitates ac privilegia. Huic autem Diplomati lux major accedet ab altero Henrici III. Regis, Imperatoris II. eisdem Mantuanis Civibus, videlicet *Erimanni*, ut ibi reperitur, concessio, cujus haec sunt verba.

Henricus III. Rex, Imperator II. Arimannis Mantuanis
jura ac immunitates confirmat, Anno 1055.

IN nomine sancte & individue Trinitatis. Henricus divina favente clementia Romanorum Imperator Augustus. Si petitionibus fidelium nostrorum justis & rationabilibus annuimus; & necessitates injustas, violentasque oppressiones secundum Imperialis excellentie debitum sublevamus, a Deo omnium bonorum recompensatore, meritam retributionem feliciter adepturos fore speramus. Quare omnium sancte Dei Ecclesie, nostrorumque fidelium tam futurorum quam presentium industria noverit, qualiter Mantuani Cives nostram adierunt clementiam, suas miseras, & diuturnas oppressiones conquerentes. Nos vero magnis eorum necessitatibus compatiens, ob interventum dilectissime conjugis nostre Imperatricis Agnetis, & propter incrementum filii nostri carissimi, Henrici videlicet Quarti Regis, nostra Imperiali auctoritate omnes superstitiosas exactiones, & importunas violentias funditus deinceps illis abolendas, & ralicitus extirpandas, modis omnibus decernimus & confirmamus. Statuentes etiam, ut nulla magna, parvaque persona predictos Cives, videlicet Eremannos, in Mantua Civitate habi-

stantes, de suis personis, sive de illorum servis & ancillis, vel de liberis hominibus, in eorum residentibus terra, vel de Eremania, & communibus rebus, ad predictam Civitatem pertinentibus, ex utraque parte fluminis Mincii sitis, sive de beneficiis, libellariis, precariis, seu etiam de omnibus eorum rebus mobilibus & immobilibus juste acquisitis, & juste conquerendis inquietare, molestare, disvestire sine legali judicio presumat. Precipimus quoque, ut liceat omnibus predictis Civibus secure ire & redire ad mercata omnia sive per terram sive per aquam, quandocumque voluerint, ita videlicet, ut non dent ripaticum nec tholoneum in Ravenna, in Argenta, in Ferraria, in Summo Lactu, & eam consuetudinem bonam & justam habeant, quam quilibet nostri Imperii Civitas obtinet. Quicumque autem hujus nostre concessionis & confirmationis violator extiterit, centum Libras auri optimi componat, medietatem nostre Camere Imperiali, & medietatem predictis Civibus. Et ut hec nostre confirmationis auctoritas stabilis atque firma permaneat, hanc Cartam inde conscriptam manu propria ut infra videtur,

videtur, corroborantes, Sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum Domni Heinrici Tercii Regis invictissimi Romanorum Imperatoris Augusti.

Guntberius Cancellarius vice Herimanni Archicancellarii recognovit.

Dat. III. Nonas Novembris Anno Dominice Incarnationis MLV. Indictione VIII. Anno autem Domni Heinrici Tercii Regis, Imperatoris autem Secundi, ordinationis ejus XXVII. Regni quidem XVII. Imperii verò VIII.

Actum Guaresalle in Dei nomine feliciter. Amen.

Pro Guaresalle legendum videtur Guarsalle. Anno MLII. ex violenta morte perierat Bonifacius Marchio, Matildae magnae Comissae pater, tunc Mantuae etiam ac Ferrariae Dominus, & Mantuae tumulo datus. Nam quod Benevenutus de Sancto Georgio ex Arnulpho Mediolanensi habet, alterum Bonifacium Marchionem iisdem temporibus Montisferrati, atque ipsum eodem genere mortis sublatum (quod & mihi persuaferam in Antiquitat. Estens. Par. I. Cap. 26.) nullo denique fundamento niti a me deprehensum fuit. Vitiatum nempe Arnulphi textus Bonifacium Montisferrati Marchionem nobis obtrufit. In MSto Codice Estensi ejusdem Arnulphi pervetusto, uti in Praefatione ad illius Historiam ostendi, Tomo IV. Rer. Italicarum, Montisferrati non legitur, ita ut pro certo habendum sit, unum Bonifacium Tusciae Marchionem Anno MLII.

A ex venenatâ sagittâ periisse. Is autem e Diplomate nuper edito dignoscitur aspero jugo pressisse colla Mantuanorum Civium; abolendas enim jubet Imperator *superstitiosas exactiones, & impertunas violentias*, quas, ut conjicere licet, Bonifacius ipse invexerat. Ignotum mihi, qua ratione is Mantuam suae ditioni addiderit, scilicet utrum ex Imperatorum indulgentia, an ex Civium postulatione. Ceterum illius potentiam, immo impotentiam sensit Conradus ipse Augustus hujus Henrici pater, coactus videlicet ei concedere plura quàm consuetudo ferret, ita ut scripserit Donizo in Vita Mathildis Lib. primo, Cap. decimo:

C Nullus Dux unquam meruit tam foedera culta.

Occurrunt autem in hoc Diplomate communes res ad praedictam Civitatem pertinentes ex utraque parte fluminis Mincii sitae. Praeterea confirmat Henricus eam consuetudinem bonam & justam, quam quaelibet nostri Imperii Civitas obtinet. Infra in Dissertatione XLVIII. de Societat. Lombardorum, non semel occurrent nobis bonae consuetudines, quas Langobardicae Civitates sibi a Friderico I. confirmandas esse postea contenderunt. Eandem quoque formam dicendi animadvertas in parum dispari Diplomate Henrici III. Imperatoris & IV. Regis, iisdem Mantuanis concessio, quod minime celandum duxi, depromptum ex praelaudato Archivo Archiducali Mantuae.

Confirmatio Privilegiorum facta ab Henrico Rege IV.
Imperatore III. Civibus Mantuanis, Anno 1091.

IN nomine sancte & individue Trinitatis. Enricus divina favente clementia Romanorum Tertius Imperator Augustus. Spiritus Sancti gratia, qui ubi vult spirat, oportet nos semper omnium nostrorum fidelium merita equa ratione pensare; & quamvis sit laboriosum tam omnibus atque singulis iuxta quod pro nostro studio fideliter laborare servitio, debita remunerationis premia scienter ordinare. Preclarum quippe Romani decus Imperii, statusque Reipublice miseram ac detestabilem his maxime periculosis temporibus ruinam pateretur, nisi a nobis utrumque multifario nisu prudentis consilii, atque fere continuo bellicosi laboris exercitio sustineretur, regeretur, atque defenderetur. Hec autem periculosi temporis instantia, continetque, quibus agitamur, labores propter justiciam, quam tuemur, fideles ab infidelibus, amicos ab inimicis, tanquam granum a paleis, nos edocent discernere, & utriusque in presenti Reipublice defensione, quam tueri conamur, manifeste merentur, quam nunc & postmodum digni sunt, & a Deo & a nobis retributionem accipere. Cum vero Apostolo dicente, Rex non sine causa, scilicet ad vindictam malefactorum, laudemque bonorum, portat gladium, bonis dare laudem & immensam remunerationem, malefactores autem digna punire vindicta bono Regio felix est ac eternum consilium. Igitur evidenter cognoscentes, omnes unanimiter Mantuanos nostram fideliter, prout debent, fidelitatem servare, eorum dignis postulationibus dignum duximus condescendere. Quapropter intervenitu Conradi Regis, dilectissimi filii nostri, & mal-

Tom. IX.

A timoda postulatione Ogerii nostri Cellarii, aliorumque nostrorum fidelium, nostra Imperiali auctoritate, omnes superstitiosas exactiones, & importunas violentias, funditus deinceps illis abolendas & radicitus extirpandas, modis omnibus decernimus & confirmamus. Statuentes etiam, ut nulla magna, parvaque persona predictos Cives in Mantuana Civitate habitantes de suis personis, sive de illorum servis & ancillis, vel liberis hominibus, in eorum residentibus terra, vel de Hermania, & rebus communibus ad Mantuanam Civitatem pertinentibus, ex utraque parte fluminis Mincii sitis, scilicet utraque ripa fluminis Tartari, deinde sursum usque ad flumen Olei, ex alia parte Fossa alta, ex tertia parte Ecclesia Sancti Faustini in Capite Variane, & deinde seorsum usque in Agriciam majorem; sive de beneficiis, libellariis, precariis, seu etiam de omnibus rebus mobilibus & immobilibus juste acquisitis, & juste conquiritis inquietare, molestare, divestire sine legali judicio presumat. Precipimus quoque, ut liceat omnibus predictis Civibus secure ire & redire ad mercata omnia sive per terram sive per aquam, quandocumque voluerint, ita videlicet, ut non dent vinctum nec tholosum in Ravenna, in Argenta, in Ferraria, in Summo Laticis, & eam consuetudinem bonam & justam habeant, quam quilibet Imperii nostri Civitas optinet. Hec omnia modo dicta Mantuanis omnibus, qui nunc sunt, & adhuc futuri sunt, secundum quod Pater noster eis concessit, & ipsi suo tempore tenuerunt juste & legaliter, concedimus. Si qui ergo Dux,

T t

Mar-

Marchio, Vicecomes, Archiepiscopus, Episcopus, Abbas &c.

Signum Domni Henrici Tertii invictissimi Imperatoris Augusti.

Ego Ogerius Dei gratiâ Hyporiensis Episcopus, & Cancellarius, vice Herimanni Archicancellarii recognovi.

Anno Dominice Incarnationis Millesimo Nonagesimo Primo, Indictione XIII. Regni vero Domni Henrici Tertii Imperatoris XX. & VIII. Imperii autem VIII.

Semina quoque nascentis Libertatis, immo eandem jam stabilitam videas in Civitate Ferrariensi Anno MLV. ubi serò consideres Diploma Henrici II. Augusti Regis III. quo illi Populo privilegia ac immunitates confirmat. Legitur idem in vetustissimo Regesto MSto, quod adservat Bibliotheca Estensis, atque ego illud infra evulgabo in Dissertatione LXVIII. de Redemptione peccatorum. Illinc ipsum petat, qui velit. Et sane quum fere omnia Civitatum Italicarum Archiva flammis fortuito aut consulto olim tradita fuerint, itaut vix ullam viderim, quae ante Fridericum I. Imperatorem illaesa proferat monumenta sua: magni propterea faciendum illud est tum ex sua antiquitate, tum quod legenti offerat plures eorum temporum consuetudines, non aliunde ediscendas. Fortasse posteriora tantum tempora consideranti negotium faceffet, quod in Ferrariensem Urbem Henricus II. Imperator, veluti in rem suae plane ditionis auctoritatem exercuerit. Verum nihil ad haec haesitabit, quicumque congesta a me in *Pleniori Expositione Jurium Imperialium & Estensium &c.* legerit. Nuper etiam luculente expressam vidimus eandem veritatem in Actis supra evulgatis;

A Mantuanis enim Civibus immunitatem a teloneo & ripatico Imperatores concedunt in Garda, vel in Brixiana, & in Ferraria, vel in Comaclu, & in Ravenna. Praeterea Lucensi in Urbe si non integram Libertatem animadvertas ad Annum Christi MLXIV. quum adhuc ibi jura Ducis sive Marchionis vigerent, saltem institutam Communitatem reperias, quum Ptolomeus Lucensis scribat in Annalibus brevibus: Eodem Anno Alexander II. Papa Civitatem Lucensem multa dignitate nobilitat. Nam primo tribuit ei Bullam plumbeam pro Sigillo Communitatis, ut habet Dux Venetorum. Ptolomei certe fides tanta non est, quum in eo saepe diligentia critica desideretur, ubi de antiquis rebus agit, ut is dubitationem omnem de hujusmodi Privilegio nobis eripiat. Nihil tamen secius mihi non difficile persuadeo, jam tum in Urbe illa translaturum fuisse in Communitatem jus Comitum, intacto jure Marchionis; eo quippe tempore Beatrix Ducissa, & Mathildis Comitissa ejus filia Tusciam regebant. Verum Italicis Civitatibus nullum magis accommodum tempus se obtulit ad uberiora Privilegia ab Augustis impetranda, seque erigendas ad sublimis auctoritatis ac Libertatis fastigium, quam quo Henricus Rex IV. inter Imperatores III. Regni habenas tenuit. Puellus patre e vivis decedente relictus, quanta imbecillitate Populos rexerit, etsi Historia sileret, nos tamen non immeritò ex consuetudine humanarum rerum conditione, ac potissimum ex perditis eorum temporum moribus intelligere possemus. Tunc auro atque argento major quam antea vis; ac proinde facile jura Imperii partim venum exposita, partim a potentioribus occupata. Attamen diffi-

difficilia etiam tempora succedere, ubi exarsere bella inter Sacerdotium & Imperium ob ipsius Regis vitia, quae visa sunt minime diutius toleranda. Ipse, ut nemo nescit, sententiâ Gregorii VII. Papae anathemate percussus, atque e folio dejectus, per annos plures tum in Germania tum in Italia, inter bellorum, variaeque fortunae turbines exagitatus, & sua jura dubio Marte tutatus, funestissimam Tragoediam usque ad suum obitum egit. Ut autem sibi vires belli compararet, Populorumque animos fluctuantes sibi devinciret, nihil mirandum, si opus

A ei fuit, largiore manu Regalia Civitatibus aut dividere, aut elargiri, aut etiam usurpata ab aliquibus dissimulare. Prae ceteris verò inter hujusmodi Regnorum perturbationes Mathildis Comitissa, ac Tusciae Ducissa, suam amplificare potentiam non praetermisit. Anno MLXXXI. Henrici armis & factione praevalentibus, quae pacta Pisanus Populus cum ipso percusserit, superstes Diploma indicabit, editum quidem ab Ughellio in Catalogo Archiepiscoporum Pisanorum, sed nunc mihi castigatius exhibendum.

Concordia inter Henricum IV. Regem, & Populum Pisanum;
ubi pacta inter eos inita recensentur, Anno 1081.

IN nomine sanctae & individuae Trinitatis. Henricus divina favente clementia Rex. Nunc sit omnibus Christi fidelibus tam futuris, quam presentibus, qualiter nos consilio nostrorum Principum, fidelibus nostris Pisanæ Urbis Civibus, quod rogaverunt, concessimus. Siquidem annuimus, & firmiter statuimus, quemquam hominum, nisi communi consensu eorum, nec rivas apprehendere, nec dissipare, nec sigillare infra Civitatem Pisae, neque in Burgis, si foras Civitatis ipsi habuerint Eximentia; nec muros suprascriptae Civitatis destruere, nec optatecare, neque suprascriptam Civitatem igne cremare, nec soderare jubebimus. Et si offensionem miserimus aliquam super aliquem hominem sive de terra, sive de aliquo crimine, cum duodecim Sacramentalibus absque pugna, excepto de vita, aut moribus, aut honore nostro, si approbare voluerit ille, quibus consilium cum eo invenerit. Nec bannum tollemus, nisi per legem. Nec homo capiatur a nobis

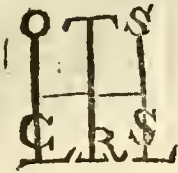
C de suprascripta Civitate vel Burgis, nisi per legem facere prohibueris, & Allodium in Civitate vel foris non habueris. Nec hominibus praeparatis ad navigandum iter prohibemus, nisi studiose hoc fecerint propter querimoniam de eis factam. Et si culpaverimus aliquem eorum, qui ob hoc se praepararet, ut justitiam possit evitare, permittemus cum sacramento suo se defendere. Et si aliquis eorum in itinere fuerit, mulierem ejus in districtionem non mistemus. Et de tenimento, quod aliquis tenuerit per beneficium, quod a nobis tenuerit, cum non disvestiemus nisi per Legem. Et Consuetudines, quas habent de Mari, sic eis observabimus, sicut illorum est consuetudo. Et illum, super quem reclamatio venerit de terra, si guarentem habere potuerit, vel possessionem jurare voluerit, per pugnam fatigari non sinemus. Et hominibus de alia Civitate, aut de alio Castello, vel de alia Villa, vel de alio Signoratico, Legem non faciemus de Pisanis hominibus,

bus, nisi illi de suprascriptis locis, vel eorum Seniores, qui offensionem fecerint, Legem faciant prius Pisanis hominibus. Fodrum de Castellis Pisani Comitatus non tollemus, nisi quomodo fuit consuetudo tempore Ugonis Marchionis. Hominibus in Villis habitantibus de eorum Comitatu fodrum non tollemus. Nec aliquam consuetudinem superimponemus, nisi quantum tres meliores homines ppt Seniores per Villam & Castella iuraverint, quod eorum consuetudo fuit tempore suprascripti Ugonis. Qui si iurare noluerint, iurare constringemus. Castellionem, vel aliquem nostrum Missum in suprascripta Civitate vel Comitatu eorum, ad Placitum faciendum eis superesse non sinemus de alio Comitatu. Puellis, nec Viduis Maritum interdicens in Comitatu Pisano. Nec pretium inde invite tollemus, nec invite alicui conjugabimus. Mercatum i. . . . calciam in Villis Comitatus eorum fieri non sinemus, nisi secundum consuetudinem temporum Ugonis, sacramentis, sicut supradictum est, diffinitam. Albergariam in proprietate alicujus absque voluntate illius, cujus proprietas est, non faciemus. In suprascripta Civitate, vel prope eam usque ad medium milliarium, terras, quae fuerint Pascua vel Paludes, fitas ante praedia illorum, vel Ecclesiarum, & communia Pascua, non tamen occasione Pascuum occupata, eis non tollemus, nec laborare faciemus, & per eos laborare non contendemus, vel per nos aliquis, usque ad illos fines, quos laudaverint homines ab eis electi ad hoc officium, qui iurejurando affirmant, se bona fide aestimatuos, & terminatuos illas terras, quae fuerint Pascua vel Paludes, & illas demonstratuos, quod erant Pascua, quae ad culturam debrant

A remanere. Et nullo amore vel odio propterea missuros illos, si noluerint, ad sacramenta dstringemus. Et quod ipsi laudaverint esse, in alium statum transmutare per bonam fidem prohibebimus. Qui si discordaverint in eligendis praedictis hominibus, nos eligemus, & iurare dstringemus. In Roma, & ab ipsa Roma usque Papiam, nullam Ripaticum dabunt in eis Mercatis & locis, ubi ipsi soliti sunt ire per suos, aut se jans ad mercandum ivisse possunt ratione probare. Et illi Negotiatores, qui ad Pislam ire voluerint, non prohibebuntur. Nec Marchionem aliquem in Tuscia mittemus sine laudatione hominum duodecim electorum in Colloquio facto sonantibus campanis. A fauce Arni usque ad Ripaltam eos euntes & revertentes per Arnum praedari, aut assaltum facere non permittemus, nisi fortasse per meritum. Aldium, quod est in ripa Arni ex utraque parte a Mare usque ad Orticariam, non sinemus impediri. Ultra Muros antiquos Civitatis, quod est ab antiquis Muris usque ad Arnum, ad communem utilitatem liberabimus. Nec domum in praedictis terminis elevari usque ad triginta sex brachia interdici permittemus. Et ut hoc firmum & inconvulsam sit, hanc Cartam scribi iussimus, quam nostra manu, ut infra videtur, corroboratam Sigilli nostri impressione fecimus insigniri. Junximus etiam, ut si aliqua Navis fuerit retenta a Gajeta usque ad Lunum, nullus audeat depraedare, neque invadere bona ipsorum Pisanorum. Si quis autem hujus Praecepti nostri violator extiterit, sciat se ducentas Libras auri optimi composituorum, medietatem nostrae Camerae, & medietatem illi, contra quem fuerit injuria.

Signum Domni Heinrici

Romanorum Regis invictissimi.

Burchardus Cancellarius vice..... Archicancellarii recognovi.

Datum Anno Domini Incarnationis Millesimo Quagesimo Primo, Inditione IIII.
Anno autem ordinationis Domni Heinrici Quarti Regis XXIII. Regni XXIII.

Actum feliciter in Christi nomine.

Vides heic nullam Comitum mentionem factam, sed *Marchionis* tantum, qui revera ultra unum Saeculum deinceps in Tuscia legem dixit. Atqui ex Pisanorum pactis jam ad dignoscendum perducimur, quid ceteri Italiae Populi sub Henrico IV. moliti quisque pro sua virili fuerint. Verique videtur simile, ex iis non paucos, si non idem, certe similia sibi procurasse privilegia. Propterea res Italica eo tandem devenit, ut Henricus V. ejus filius atque successor, in Italiam Anno MCK. descendens parum sibi obsequentes Urbes sensurus fuisset, nisi justus exercitus secum venientis terror ejus adventum praecessisset, & praesentis majestas venerationem auxisset. Ut scribit Donizo in Vita Mathildis Lib. 2. Cap. 18.

Urbes munitas ejus petterunt ira.

Novaria in rebellionem rapta poenas male concepti consilii luit. Arretini quoque reluctantes eadem detrimenta passi.

*Nobilis Urbs sola Mediolanum populosa
Non servavit eam, numquam neque contulit aeris.*

A Immo Henrico ipso in Germaniam vix regresso, Laudem Pompejam iidem Mediolanenses obsidione instructa deditioem facere coegerunt. Inter ipsos etiam Mediolanenses, & Cremonenses, ac Ticinenses instauratum est bellum. Tum Anno MCXII. Papienses & Mediolanenses statuerunt & juraverunt sibi foedera, quae nimium quibusdam videntur Imperatoriae majestati, & Apostolicae auctoritati contraria, cum isti Cives jurarent sibi servare se & sua contra quemlibet mortalem hominem natum vel nasciturum. Haec Landolphus de Sancto Paulo Historicus synchronus Cap. 21. Histor. Mediolan. Tomo V. Rer. Italicarum. Sicardus quoque in Chronico, Tomo VII. Rer. Italicar. testis est belli antea initi inter Mediolanenses & Cremonenses. En ejus verba: *Anno Domini MXVIII. primo coepit guerra de Cremona, frinorium Cremonensium.* Ab istarum Civitatum grandibus animis, vivoque exemplo ceteras, quae nulli singulari Principi parebant, sollicitas fuisse ad pares motus & ausus, nemo non intelligit. Propterea Henricus ipse Rex V. Imperator IV., ut earum devotionem fidemque sibi enixius conciliaret, confirmaretque, petentibus ampliora

ampliora privilegia, minime deinceps neganda censuit. Est mihi egregium hujus indulgentiae documentum, quod olim depromsi ex Archivio Communis Cremonensis, praefe-

rebatque authenticas vetustatis notas: nempe Diploma ab eodem Augusto Civibus Cremonensibus concessum, cujus haec sunt verba.

Henricus Rex Quintus, & Quartus inter Imperatores Cremonensi Populo varia jura ac Privilegia confirmat, & auget, Anno 1114.

IN nomine sancte & individue Trinitatis. Henricus divina favente clementia Quartus Romanorum Imperator Augustus. Quemadmodum ab inimicorum infestatione nullatenus est cessandum, sic fidelium & amicorum voluntati est condescendum, eorumque digne petitioni diligenter satisfaciendum. Quapropter omnibus Christi, nostrisque Fidelibus tam futuris quam presentibus notum fieri volumus, qualiter rogatu & petitione fidelium nostrorum Cremonensium pro fidelissimo servicio eorum quaecunque quondam nostri privilegii auctoritate eis concessimus, eadem nunc pro bonae fidei eorum perseverantia renovamus, renovantesque in posterum confirmamus: videlicet ea, que sue locutionis proprietate Communia vocant, tam que in presenti habent, quam ea que in futuro sunt habituri a Bucca Adae usque ad Vulperula ex utraque Padi fluminis parte; & ut a Mari usque Fapiam secure & libere,

B nemine eis quicquam molestie inferente; eundi & redeundi, & mercandi secundum usum & antiquam consuetudinem eorum cum navibus suis facultatem habeant, & per totum Regnum nostrum Italiae secure vadant. Concessimus etiam eis, ut extra muros Civitatis eorum, deinceps Palatium & hospicium nostrum habeamus. Et bonos usus eorum, & omnia, que ex felicitis memorie Predecessorum nostrorum Regum sive Imperatorum concessu obtinuerint, confirmamus. Si quis vero Episcopus, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, Gastaldio, Advocatus, Scultavius contra hujus nostri Precepti paginam ire temptaverit, auri mille Mancos componat, medietatem Camere nostre, medietatem ei, qui dampnum vel injuriam passus est. Et ut hoc verius credatur, & omni aeo inviolabiliter conservetur, hanc Cartam inde conscriptam, & manu propria corroboratam, impressione nostri Sigilli insigniri iussimus.

Signum Domni Henrici

Quarti Romanorum Imperatoris invictissimi.

Locus ✠ Sigilli cerei.

Bruno Cancellarius recognovit.

Datum Tertio Nonas Junii, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Decimo Quarto, Indictione VII. Regnante Henrico Quinto Rege Romanorum, Anno VIII. Imperante III.

Actum est Warmacie, in Christo feliciter. Amen.

Hen-

Henrico huic nondum Populus Mediolanensis debita obsequii officia persolverat, & in finitimos quosvis virium suarum periculum, praesertim in Cremonenses, faciebat. Hos contra sibi fideles & peramicos senserat Henricus: quare in eosdem se liberaliorem praebuit. Haec igitur vides Cremonensi Populo confirmata ea, quae suae locutionis proprietate Communia vocant: bona videlicet, quae ad Universitatem sive Rempublicam spectabant, qualia quoque memorata vidimus nuper in Privilegiis Mantuano Populo datis: quae res indicare videtur, longe ante haec tempora fuisse in Civitatibus quamdam Communitatis umbram, qualis adhuc perdurat Mediolani, Mutinae, Regii, atque in aliis Urbibus, jam Reipublicae formâ ac jure exutis, & Principi dominanti nunc subjectis. Quae tamen ita dicta velim, ut simul moneam, vel apud veteres Latinos *Bona Communalia* fuisse, in quae erat jus universo Populo. Frontinus de Limitibus Agrorum inquit: *Est & pascuorum proprietates pertinens ad fundos, sed in Commune, propter quod ea compascua multis in locis in Italia Communia appellantur.* Aggenus Agrariae rei Scriptor testatur & ipse, ejusmodi bona in *Etruria* appellata fuisse *Communalia*. Sed illud in primis animadvertendum, Henricum veniam dedisse Cremonensibus, ut Palatium Imperiale extra Civitatem aedificarent: qui mos postea familiaris evasit in Italicis Urbibus, magnam prae ceteris potentiam praeferebantibus. *Concessimus etiam, inquit, eis, ut extra muros Civitatis eorum, deinceps Palatium & hospitium nostrum habeamus.* Quibus verbis disertè significatur, polliceri Imperatorem, se Cremonensem Urbem minime cum exerci-

A tu ingressurum; sed quum illac transeundum sibi fuerit, se in Palatio tantum suburbano hospitium recepturum. Non licebat ergo (sciscitetur aliquis) ipsis Augustis Civitates suae dominationi obnoxias ingredi? Mirum id certe nostris temporibus videatur. At nulla justa causa stuporis. Jam enim in Libertatem vindicati Cives nimium verebantur, ne armati Reges intra eorum moenia recepti vetera refricarent jura, & nascenti Reipublicae vulnus inferrent. Accessit & ipsorum Regum indulgentia & caritas: nam quum antea exercitus eorum in sinum Civitatum excepti, pro more militum disciplinae fere semper, sed tunc potissimum, impatientium, sua feritate aut avaritia Cives in plura discrimina, seditionesque adduxissent; & eâ de causâ Ticinum, Novaria, Parma, Arretium, aliaeque Urbes, vel sub ipso Henrico, incendio succubuissent: ut in posterum hujusmodi pericula averterentur, placuit Regibus & Augustis, clementiae leges sectantibus, extra Civitates hospitium sibi parari; non quod, ut puto, ipsis interdiceretur in Urbes ingressus, sed ipsis armatis, eorumque militaribus copiis. Longe etiam ante haec tempora Mediolanensis Civitas hujusmodi privilegium sibi comparasse atque impetrasse videtur: cujus rei testem non Gualvaneum de la Flamma, qui circiter Annum MCCCXXX. id scribit, testem adferam, sed Landulphum senioremem supra memoratum, ex cujus traditione Lib. 2. Cap. 16. Historiae Mediolanensis, Adelbertus Italiae Rex Seculo Christi Nono, *Palatium Maximiani, quot situm est infra moenia Urbis, vel Trajani, juxta Theomas Sancti Gregorii locatum, praeparari sibi*

sibi praecepit. Tum subdit Historicus: ignorans, ut ipse postea simulabat, quod nullus Rex a tempore Beati Ambrosii, in cujus praesidiis Civitas Mediolanensis super omnes Italiae Urbes ab ingressu Imperatoris Libertatem adquisivit, Urbem hanc introivisset. Somnia & commenta nobis narrat Landolphus, ex tam remotis Saeculis privilegium ejusmodi arcessens: attamen hinc recte colligimus, circiter Annum M-LXXX. quo is Historiam suis literis commendabat, hujusmodi privilegio diu antea Mediolanensem Urbem fuisse donatam. Quo postea exemplo &

A aliae potentes Urbes excitatae, parem sibi praerogativam conquassare. Atque inter alias Mantuana Civitas. Jam supra dedi nonnulla ad eam spectantia Diplomata. Alia quoque protuli in Dissertatione XIII. de Homi-
nibus Libere. Quid antiquis ejus privilegiis adjecerit prae laudatus Henricus inter Augustos Quartus, sublatâ e medio per mortem Anno M-CKV. Comitissâ Mathilde ibi dominante, subsequens Diploma nobis edifferet, quod ex antiqua membrana Archivi Archiducalis Mantuae ego descripsi.

Henrici IV. Imperatoris Diploma, quo Civibus Mantuanis vetera jura ac privilegia confirmat, tum nova concedit, Anno 1116.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Henricus divina favente elementia Quartus Romanorum Imperator Augustus. Spiritus Sancti gratia, qui ubi vult, spirat &c. (ut in Diplomate Henrici III. Augusti). Igitur evidenter cognoscentes, omnes unanimiter Mantuanos nostram fideliter, prout debent, fidelitatem servare, eorum dignis postulationibus dignum duximus condescendere. Quapropter interven-
tu Burchardi Cancellarii nostri, & multiformi postulatione aliorum nostrorum fidelium nostra Imperiali auctoritate, omnes superstitiosas exactiones & importunas violentias funditus deinceps illis abolendas & radicitus extirpandas modis omnibus decernimus & confirmamus. Statuentes etiam, ut nulla magna par-
vaque persona &c. (Vide laudatum Diploma). Praecipimus quoque, ut liceat omnibus predictis Mantuanis secure ire & redire ad mercata omnia, sive per terram, & sive per omnes a-
quas, quandocumque veluerint, ita videlicet, ut non dent ripaticum nec the-

C lenum in Lagese, in Garda, in Summo Lacu, in Brixiana, in B. lonia, in Ferravia, in Argenta, in Ravenna, in Comaculo, & eam consuetudinem bonam & justam habeant, quam quilibet nostri Imperii Civitas optinet. Insuper Palatii cum toto munimine destruendi, & extra Civitatem deferendi in Burgo Sancti Johannis Evangeliste damus potestatem. Alber-
gariam quoque nove & veteris Civitatis, ut circumdata est muro & munimine, eis remittimus & donamus. Quin etiam Insulam, in qua Castrum Ripalte situm fuit, eis concedimus, ita ut nullum Castrum, seu edificium a me, vel meis successoribus extruatur. Haec omnia modo dicta Mantuanis omnibus, qui nunc sunt, & adhuc susuri sunt juste & legaliter concedimus. Si quis igitur Dux, Marchio &c.

Signum Domni Henrici Quarti Romanorum Imperatoris invisibilissimi.

Burchardus Cancellarius, & Munsteriensis Episcopus recognovit.

Datum

Datum Sexto Idus Maji, Indictione VIII. Anno Dominice Incarnationis MC-XVI. regnante Henrico Quarto Rege Romanorum, Anno XI. Imperii autem VI.

Actum est Buberne, in Christo feliciter. Amen.

Attente consideranda sunt, quae heic Imperator elargitur, nempe: *Insuper Palatii cum toto munimine deservendi, & extra Civitatem deservendi in Burgo Sancti Jobannis Evangelistae damus potestatem.* Haec tenus igitur Imperiale Palatium intra Urbem steterat; sed illud dejicere, novumque in suburbiis condere, exinde Civibus fas erat. *Albergariam quoque novae & veteris Civitatis, ut circumdata est muro & munimine, eis remittimus & donamus.* Ergo ex pacto, sive privilegio, copiis Regis deinceps interdictum fuit hospitari intra Urbis moenia. Quod denique addit Imperator: *& eam consuetudinem bonam & justam habeant, quam quaelibet nostri Imperii Civitas obtinet,* concors est cum Diplomate, ut nuper vidimus, Cremonensibus concesso, ubi haec verba: *Et bonos usus eorum, & omnia, quae*

A *ex felicis memoriae praedecessorum nostrorum Regum sive Imperatorum concessu obtinuerint, confirmamus.* Haec diligenter memoriae mandanda: eorum enim usus recurret, quum infra in Dissertatione XLVIII. de Societatibus Lombardorum, occurrent nobis Langobardicae Civitates idem expetentes a Friderico I. Augusto. Ceterum in hac ipsa antiqui regiminis mutatione, si Mediolanenses interdum ab officio resilientes excipias, vix aliam Civitatem ostendas, quae Regiam aut Imperatoriam Majestatem non agnosceret, ac revereretur. Adhuc, uti veri simile videtur, ad Comitem Palatii in Oppido Laumello Ticinensis Dioecesis Appellationes deferebantur. C. Missi etiam Regis secundum morem temporum praecedentium ad Justitias faciendas per Italiam identidem ex Aula Caesarum procedebant. Cujus consuetudinis adhuc vigentis testem habeo Chartam, quae mihi oblata est in vetustissimo Regesto Archivi Episcopalis Cremonae, ubi haec leguntur.

Litterae Episcopi Constantinensis (fortasse Constantiensis) Legatione Conradi Regis per Italiam fungentis, ad Consules & Populum Cremonensem (fortasse Cremonensem), ut Episcopo Cremonensi justitiam faciant contra quosdam invalores jurium Cremonensis Ecclesiae, circiter Annum 1146.

E Go Constantinensis Episcopus, & Domni Chonradi Romanorum Regis Legatus, Consulibus & Comitibus, omnique Populo Cremenfi salutem. Notum vobis fieri volumus, quia Dominus noster ex latere suo nos in partes istas dirigens, socius Italici Regni negotia ad honorem suum jure tractanda nobis commisit, nosque omnibus oppressis, & praecipue Ecclesiis justitiam

D *tiam facere, vreguam firmiter servare, & omnes, qui in Regno isto captivi tenentur, liberare, & quosque rebelles, & nostris, immo Domni Regis mandatis repugnantes, ejus banno subdicere, & fideles ejus de adventu & servitio suo diligenter commonere precepit. Novovitis preterea, quia vir venerabilis Frater noster O. Cremonensis Episcopus vobis conquestus est de Trecho de*

Bonato & fratribus ejus, & de Girardo de Colonia, nec non & de filiis Alberti Gonzonis, & de Mantegatio de Caravajo, qui & homo & juratus Episcopi est. Qui omnes & terras Ecclesie & possessiones injuste detinent, nec ab eis justitiam consequi potest. Insuper idem Mantegatus homines Ecclesie infestare non cessat. Ea propter ex parte Domni Regis, & nostra Universitati vestrae mandamus atque precipimus, ut prenomatos viros Cremonensi Episcopo ante adventum Domni Regis nostri plenam justitiam facere coherceatis. Ipsum quoque Mantegatum ab infestatione hominum Ecclesie cessare faciatis, alioquin autem, quia his consentitis & criminis & damnationis illorum vos ipsos participes efficitis: facientes enim & consentientes pari pena puniendi sunt. De cetero autem vobis Comitibus, qui Domini Regis & Vassalli & fideles estis, ex parte sua precipimus, ut de adventu & servicio ejus vos diligentissime preparetis. Vobis quoque nihilominus precipimus, ut Guidrifium de Fernovo eidem Domino Episcopo justitiam facere cogatis, & tam ipsum Guidrifium, quamque & omnes alios, qui quondam Castellani & habitatores fuerunt locorum Episcopi, vel faciatis eos reverti & habitare in iisdem locis, sicut ipsi olim & antecessores eorum fe-

A cerunt, vel omnia que habent in eisdem locis relinquere. Si autem nihil horum fecerint, aut ipsi Episcopo eos in laudamento Curie illius justitiam facere cogatis, aut a vobis eos omnino abjiciatis; alioquin banno Domni Regis subiciemini in mille Libras auri.

B Ego Girardus Notarius hujus exempli autenticum vidi, & legi, & fideliter exemplavi.

C Immo & in ipsa Civitate Mediolanensi Anno MCXLVIII. vestigia Imperialis auctoritatis deprehendi videntur. Quum enim controversia intercederet inter Abbatissam Monasterii Majoris Mediolanensis, & Parochianos de electione Parochi Sanctae Mariae ad Circulum, eaque dirimenda ad Archiepiscopum delata fuisset, judicio illi interfuit Obisus Index ac Missus Domni Tertii Lotharii Imperatoris. Attamen hoc affirmare non audeo, quum jam ab aliquot Annis post Lotharium II. inter Augustos regnaret Conradus Romanorum Rex, ita ut Obitus ille indicet potius, se iis titulis (quod & de Notariis fiebat) a Lothario auctum fuisse, non autem se auctoritate Caesarum ullum exercere jus pro iis in Populo Mediolanensi. Chartam exero, quam e Collectaneis MStis celebris viri Johannis Petri Puricellii descripsi.

Sententia Adelardi Mediolanensis Ecclesiae Diaconi in controversia de electione Presbyteri Sanctae Mariae ad Circulum, agitata inter Abbatissam Monasterii Majoris, & Parochianos ipsius Ecclesiae, Anno 1148.

I N nomine sanctae & individuae Trinitatis. Recordatio sententiae, quam Dominus Adelardus sanctae Mediolanensis Ecclesiae Diaconus jussione venerabilis Oberti Mediolanensis Archiepiscopi protulit super discordia inter Mar-

E garitam Monasterii Majoris Abbatissam, & Vicinos Ecclesiae Beatae Mariae, quae dicitur ad Circulum, diutius agitata. Discordia enim haec erat. Praedicta siquidem Abbatissa conquerebatur, quod praefati Vicini Presbyterorum suam

suam Albertum, quem in ipsa Ecclesia Beatae Mariae posuerat & ordinaverat, violenter & injuste expulerant. E contra praenominati Vicini dicebant, ipsam Ecclesiam Beatae Mariae praescripto Monasterio vel ejus Abbatissae per ordinationem, seu per aliquam dispositionem nullo modo pertinere, sed ejusdem Ecclesiae Sacerdotis petitionem & electionem ad se de jure & ex longa consuetudine pertinere debere firmiter asseruebant. Inde alia quaestio orta est: scilicet quae pars petitionis honore, aut quae possessoris commodo in hac causa fungi debeat. Eadem namque Abbatissa dicebat, quod in ipsa Ecclesia Beatae Mariae Joannem Clericum posuerat, atque de ipsa Ecclesia, ipsiusque Ecclesiae beneficio illum investiverat; & venerabilis Dominus Robaldus felicitis memoriae Archiepiscopus eundem Joannem ad Subdiaconatum, & Dominus Obertus, qui modò est, ad Diaconatum in eadem Ecclesia promoverant. Insuper etiam Presbyterum Albertum de eadem Ecclesia, & ejus beneficio similiter investiverat: & ideo possessionem, quam tempore Presbyteri Lanfranci Propheetae, aliorumque Sacerdotum antecessorum ejus habuerat, se continuasse dicebat. E contrario ipsi Vicini dicebant, quod praedictus Presbyter Lanfrancus per manum ipsius Abbatissae in ipsam Ecclesiam minime intraverat, & investituras, quas in praenominatos Clericum & Sacerdotem litè jam mora fecerat, eis nullo modo nocere debebat. Respondebat eadem Abbatissa, se ante praesati Domni Robaldi, & Domni Oberti Archiepiscopi praesentiam justitiam facere paratam saepe fuisse; ipsos verò Vicinos justitiam facere contemnentem, praedictorum Dominorum Archiepiscoporum praesentiam per biennium & ultra adire contempsisse, asserendo dicebat. Unde quidam ex ipsis excommunicati, & omnes interditi fu-

erunt. His itaque auditis, & diligenter inquisitis Dominus Adelardus, ut dictum est, hanc promulgavit sententiam: Praenominata Abbatissa ipsius Ecclesiae beatae Mariae ordinationis & dispositionis, salva quaestione principalis causae, de cetero plenarie habeat possessionem.

Data est haec sententia in Palatio Mediolanensi, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Quadragesimo Octavo, Pridie Calendarum Junii, Indictione XI. Interfuerunt Vicini ejusdem Ecclesiae, Amizo, & Azo, atque Grogutsus, qui dicuntur Butrassi, Gandulfus Calvucius, Petrus Longus, Carvolanus, Albinus de Arcu, Ottobellus Calvucius, Obizo Botta, Ambrosius Greppus, Bellane Musca, Rolandus Lazaronis, Zeno Viduae, Petrus Massarius, Malastreva, Lanfrancus Ferrarius, Laterius Vicecomes, Obizo de Palabiago, & multi alii.

✠ Ego Obertus Archiepiscopus subscripsi.

Ego Anselmus indignus Diaconus interfui & subscripsi.

Ego Adelardus Diaconus hanc Sententiam dedi & subscripsi.

Ego Wilhelmus Diaconus subscripsi.

Ego Jordanus Diaconus interfui & subscripsi.

Ego Obitus Diaconus & Cimiliarcha subscripsi.

Ego Otto Causidicus interfui & subscripsi.

E Otto Judex ac Missus Domni Quarsi Henrici Imperatoris interfui & subscripsi.

Ego Stephanus Archipresbyter interfui & subscripsi.

Ego Obitus Judex ac Missus Domni Tertii Lotharii Imperatoris interfui & subscripsi.

Locus Sigilli ✠ Archiepiscopalis.

Ego Galdinus Cancellarius, & Diaconus subscripsi.

Quod postremo loco Lector animadvertat velim, Italicarum Urbium exemplum, quae sensim e manibus Vassallorum, aut Magistratum, (eos ante Aula Caesarea ad regendos Populos destinabat) dominationem sive regimen abstraxere, sibi que imperium afferuerunt, id praestitisse, ut & paulatim eosdem animos, idemque consilium sumserint multae ex Germanicis Civitatibus. Quae nunc ibi Libertate fruuntur, atque a suis Magistratibus gubernantur, supremo tantum Caesaris juri obnoxiae, variis temporibus & ipsae, conatu omni adhibito, Reipublicae formam ac jura arripuerunt. Dominabantur eis antea Duces, Marchiones, Comites, aut Episcopi. Sed refractarii Populi, eorum jugum dedignati, aut vi, aut pactis initis obtinuerunt, ut habenas imperii ipsi in posterum regerent, & ab uno Caesare suam potestatem agnoscerent. Penetravit & in Gallias, atque in Belgium Italicorum exemplum; sed longe minori audacia regionum illarum incolae suos volatus instituerunt. Satis enim habuerunt, in unum Corpus, sive Universitatem sese conjungere, certisque coetum suum adstringere legibus, publicis fundis ad expensas publicas constitutis: quam in rem jus coeundi, Magistratus habendi, & decernendi quae opus forent pro necessitate, oeconomia, & regimine Reipublicae, eis datum est a Regibus ac Principibus, ac multa insuper privilegia conlata. *Communia*, *Communitates*, sed saepius *Communiac* appellantur ejusmodi Universitates in monumentis Scriptorum Galliae ac Belgii. Intactum autem in earum institutionibus fuit non jus duntaxat Regis, ejusque integra

A dominatio, sed & Magistratum ac Vassallorum, sive ii Ducis, seu Comitibus, Vicecomitibus, aliove titulo Urbibus ac Oppidis praeesent. Proinde omnino differebant *Communiac* illae a Civitatibus liberis Italiae. eamque tantummodo honoris & auctoritatis mensuram servabant, quam nunc Urbium Italicarum *Communitates* servant, suis Principibus subjectae, & Regalibus ferme omnibus, sive jurisdictione, & gladii ac dominandi jure carentes. Gallicorum *Communiis* facultas erat eligendi *Sabinos*, *Consulatores*, ac ejusmodi Magistratus, angustam tamen auctoritate usuros, quum contra Civitates Italicarum Principatu, & paene autocratiam fruerentur. Nonnullae etiam e Siculis Civitatibus Seculo Christi Tertio decimo *Communitatem* instituerunt; cujus tamen vita per quam brevis fuit. Notissimum verò est, quantopere in Italia Seculo XII. Populus Romanus, impiis consiliis Arnaldi Brixiani allectus, nihil non tentaverit, ut sese in Libertatem affereret, & summorum Pontificum antiquissimam dominationem excuteret. Magnus Annalium Ecclesiasticorum parens pluribus in locis post Ottonem Frisingensem, ac alios ejus temporis Scriptores, conatus in hanc rem, & acta Romanorum describit. Tunc institutus fuit, aut restitutus, sed immani usurpatione Pontificiae auctoritatis, Senatus Romanus. Tunc etiam Epocham novam proculsa, numerantibus Romanis *Annos Senatus*. Bella quoque civilia subsequuta sunt, ac deinde pax, multis conditionibus intervenientibus; quae saepe turbata est, succedente bello, prout vires Pontificum aut Romani Populi praevalabant. Anno potissimum MCXLV. & subsequentibus ejusmodi infausta discordia

discordia in gravissimos tumultus, & apertam rebellionem degeneravit, quae vix multorum sanguine sublata est. Adfuit tunc Romanis Pontificibus Petrus nobilissimus Praefectus Urbi, una cum filiis suis: quumque ex eo bello dispendia ac damna non pauca is retulisset, en qua ratione

A post aliquot annos Hadrianus IV. Papa ei satisfecerit, ne hunc adversarium haberet, quum dissidia imminerent inter Ecclesiam Romanam, & Fridericum I. Augustum. Ex Registro MSto Cencii Camerarii ego Chartam descripsi.

Instrumentum, per quod Praefecto Urbis, & ejus Coadjutoribus; Civitate Castellana eis oppignerata, satisfactum fuit de damnis, & injuriis sibi inlatis pro Romana Ecclesia defendenda, Anno 1158.

Tibi Patri, & universali Domino Papae Adriano, ego quidem Praefectus Johannes Praefecti, & Othavianus germani fratres, Petrus Jobannis, Johannes Uquicionis, & Mater mea, Petrus de Atteja, Johannes Caparrone, & nepos ejus Milo, pro nobis, & pro uxoribus nostris, nullo cogente imperio, sed propria & spontanea nostra bona voluntate, per Chartulam conventionis atque transactionis, resutationem facimus pro nobis, nostrisque heredibus vel personis a nobis summissis, pro duobus millibus Marcharum argenti; nominative de omni jure, seu actione, quam habebamus de damno Castrorum, Domorum, & omnium aliarum rerum mobilium & immobilium, quod nobis contigit occasione guerrae, quam habuimus cum Populo Romano pro Romana Ecclesia. Ita quod nec nos, nec nostrae uxores, aut heredes, aut alia per nos summissa persona, ex hoc nunc exigemus aliquid a te Domino Papa Adriano, seu aliis Romanis Pontificibus praeter istam summam. Eo videlicet pacto & tenore de praedicta pecunia duorum millium Marcharum in praesentiarum mille Marchas puri argenti, de residuis vero pignus, sicut infra legitur, recepimus, ut nihil de praedicta pecunia in

B damnum, seu contrarietatem Romanae Ecclesiae aliquo in tempore malitiose expendamus, & hanc transactionis Chartulam inviolabiliter observemus. Quod si praefatae conventioni atque transactioni aliquis ex nobis contraire tentaverit, & commonitus infra quadraginta dies secundum mandatum Domini Papae non emendaverit, jam solutae praedictae pecuniae partem suam restituat, & liberatis pignoribus, a reliquae suae portionis petitione cadat, & ex propria nostra conventionione publicae excommunicationi subjiciatur, praefata transactione nihilominus in suo robore permanente. Pro emendatione vero praedictorum damnorum a te Domino Papa, sicut ante legitur, transactionis nomine, in praesentiarum mille Marchas puri argenti recepimus: pro reliquis vero mille Marchis argenti a te Domino Papa totum jus, quod Romana Ecclesia habet in Civitate Castellana, & in toto ejus Comitatu, & Monte Alto, excepto eo, quod Malavolta tenet in ista Civitate Castellana a Romana Ecclesia, pignoris nomine suscepimus. Tali videlicet conditione, quod neque nobis, neque heredibus nostris aliquid de isto pignore alicui nomine pignoris concedere nec infeudare, aut aliquo modo alienare liceat.

Quod

Quod si facere aliquis nostrum praesumpserit, nisi ea penitus liberaverit, Vos, seu Successor vester, qui pro tempore sederit, redimet quidquid de ipsis pignoribus obligatum invenerit de reliqua pecunia, quae nobis persolvi debet. Sane Dominus Papa, vel ejus Successores non debent auferre pignora Praefecto, suisque consortibus, nisi Praefectus vel sui consortes jam dictam conventionem infregerint, donec reliqua pecunia eis soluta fuerit. Et hominibus Civitatis Castellanae praecipiet, ut jurent Praefecto, suisque consortibus, quod bona fide eos jurabunt ad Civitatem Castellanae, ejusque Comitatum tenendum juxta praenominatae conventionis tenorem. Pecuniam vero, pro qua praedicta pignora obligata sunt, in hunc modum debebit solvere Dominus Papa. In sequenti Anno quinquaginta Marcas, & in aliis proxime sequentibus Annis alias quinquaginta vel centum Marcas similiter pro duobus Annis. Et si plus solvere voluerit, in Romani Pontificis sit potestate. Persolutis vero istis mille Marcis, praedicti novi pignoris scriptum, & eadem pignora libera & absoluta sine molestia & contradictione in manus Domini Papae restituent: aut licisum sit Domino Papae auctoritate sua intrare praedicta pignora. Praeterea convenit Dominus Papa quod Praefectum, suosque consortes ad reaedificandas Domos suas in Urbe jurabis, ita tamen ut nec expensas, nec guerras hujus rei causa facere teneatur.

Actum est hoc Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Centesimo Quinquagesimo Octavo, temporibus Domini Adriani IV. Papae, Anno ejus IV. mense Julio, Indictione VI.

A A Praefecto, & Johanne Praefecti, Octaviano germanis fratribus, Petro Johannis, Johanne Caparronis; Viterbii, XVI. Kalendas Augusti, in praesentia rogatorum testium: Oddo de Insula, Stephanus de Martha, Johannes de Ancilla Dei, Petrus Botellerius, Malabranca, Grunterius filius quondam Leonis de Cello, Ursus de Bove, Malavolta.

B A Johanne vero Ugicionis actum est hoc Viterbii, Anno, Mense, & Indictione, qua supra, XV. Kalendas Augusti, in praesentia supradictorum testium.

C A Milone vero, & matre Johannis Ugicionis, vel Legano abrenuntiantis, actum est hoc Vetrallae, Anno Millesimo, quo supra, XIV. Kalendas Augusti, in praesentia testium: Malabranca, Johannes de Ancilla Dei, Stephanus de Martha, Stephanus Bucano, Rainerii Panateri.

D A Petro vero de Astreja, & uxore ejus, actum est hoc, Anno, Mense, & Indictione, qua supra, Nepe, XI. Kalendas Augusti, in praesentia: Johannes Bonellus; Rainerius Panater; Teizo filius Guidonis; Johannes de Ungaro; Cenzo Buccarunca de Civitate Nepefina: hi omnes rogati testes.

Ego Johannes, sanctae Romanae Ecclesiae Notarius, hanc Chartulam scripsi, & bene complevi.

F Petrus Nicolai Praefectus Navalis juravit Domino Papae Innocentio, suisque Catholicis Successoribus in perpetuum.

Ad eadem tempora spectat haec altera Charta, quam pariter tenebris ereptam volo, quum de iisdem Proceribus Romanis ibidem agatur.

Romanus Pontifex (fortasse Hadrianus IV.) oppignerat Castrum de Casa-mala Petro Urbis Praefecto, Johanni, & Octaviano fratribus ejus, Petro de Attegia, Petro Johannis, Johanni Obitionis, & Johanni Caperrono, qui pro quibusdam necessitatibus Romanae Ecclesiae triginta Marcas argenti mutuo concefferant, circiter Annum 1150.

Praesentibus scriptis notum fieri volumus, nos a vobis triginta Marcas firis argenti ad pondus Romanum pro necessitatibus Ecclesiae mutuo recepisse; pro quibus quicquid habemus in Castrò de Casa-mala, cum redditibus & pertinentiis suis, vobis pignori obligavimus, ita quod donec a nobis, aut ab aliquo Successorum nostrorum praetaxata pecunia vobis reddatur, ad vos vel ad eum, cui vos delegaveritis, quicquid in eodem Castrò ad jus nostrum pertinet, velut ad nos ipsos, debeat provenire. Porro soluta pecunia, quod in ipso Castrò vobis obligavimus, libere ad nos & integre revertetur. Si verò pecuniam ipsam vel vos, vel ille, cui vos dimiseritis, recipere fortè noluerit, nos num-

A rata eidem pecunià, consignatà, & in sacra Aede deposità, nihilominus Castrum ipsum recipiemus. Adjicimus etiam, ut praedictum Castrum pignori, aut aliquo titulo cuilibet alienandi facultatem aliquam nullatenus habeatis.

Datum Narniae, IV. Kalendas Septembris.

B Dixi numeratos Annos Senatus, & pacem pluries fractam & restauratam: quod quanquam ex aliis monumentis constat, novo tamen confirmare decrevi. En ergo tabulas, quas mihi suppeditavit nuper memoratus Codex MStus Cencii Camerarii.

Chartula memorialis super conventionibus inter Domnum Papam Caelestinum & Senatum, Anno 1191.

IN nomine Domini. Nos Senatores almae Urbis, decreto amplissimi ordinis sacri Senatus constituimus, & firmiter stabilimus, & per praesentem Senatoriae dignitatis paginam ad posterorum memoriam reducimus, quatenus Romanae Ecclesiae, & Domino Papae nullatenus praepudicet neque noceat per tempora, quod Dominus Papa Caelestinus de mera sua liberalitate & gratia ad praesens largitur Senatoribus, qui sunt supra numerum quinquaginta sex Senatorum. Qui numerus in fine praedecessorum ejusdem Caelestini summi Pontificis

C diffinitus continetur & legitur. Quam finem cum suis tenoribus modis omnibus ratam & firmam habemus & haberi in posterum decernimus. Statuentes, ut quod Dominus Papa jam dictus de sua sola gratia, sicut praescriptum est, fecit, non trahatur aliquando in exemplum ab aliquo, sed solummodo praefatus quinquaginta & sex Senatorum numerus, qui in Fine inter Ecclesiam, & Urbem facta continetur, Beneficia & Presbyteria consuecta a Romana Curia integre consequatur.

Actum

Actum Anno XLVII. Senatus, Indictione IX. mense Maji die XXVIII. jussu Senatorum Consiliariorum, Pauli Laurentii, Pauli Franconis, Pauli Johannis Pauli, Petri Ser Leonis, Nicolai Johannis Sossionis, Jaquinti Johannis Erri, Gregorii Farulsi, Stephani Capbarelli, Guidonis Johannis Alexandri, Nicolai Bozi, Laurentii Rogerii Cenni, Gulserani Centii Gulserami, Stephani Petri Mainardi, Ovisionis Calidibucconis.

Neque Roma tantum temporibus iis in consilia Libertatis erupit, sed & nonnullae aliae ex Civitatibus, Op-

A pidis, & Castellis Pontificiae ditio- nis, aemulatae sunt Romani Populi facinus. Urbevetanos praefertim inve- nio per ea tempora quandam Rei- publicae formam assumisse, & regi- men Civitatis detulisse Consulibus. Verum Hadrianus IV. nuper lauda- tus, cui Roma ipsa fasces submise- rat, Urbevetanum quoque Populum ad debita officia pertraxit, inita cum iis concordia, in qua tamen aliquis Reipublicae ordo & auctoritas Popu- lo illi servatus fuit. Tabulas, ex praelaudato Cencii Codice deprom- tas, rei indices adtexo.

Scriptum conventionis inter Domnum Adrianum Papam IV.
& Urbevetanos, Anno 1157.

Anno Incarnationis Dominicae Mil- lesimo Centesimo Quinquagesimo Septimo, Indictione VI. mense Februa- rio, factum est hoc pactum inter Dom- num Papam Adrianum, & Populum Urbevetanum. Ex parte Domni Pa- papae, mediantibus Julio titulo Sancti Marcelli, & Bernardo titulo Sancti Clementis, & Relando titulo Sancti Marci, & Cancellario, & Henrico ti- tulo Sanctorum Nerei & Achillei, Pre- sbyteris Cardinalibus, & Hiacinto San- ctae Mariae in Cosmidin, & Johanne Neapolitano Sanctorum Sergii & Bac- chi, & Bosone Sanctorum Cosmae & Damiani, Diaconis Cardinalibus. Ex parte vero Urbevetanorum mediantibus Rocco Priore Sancti Constantii, & Con- sulibus Wilhelmo Johannis Lupi, & Pe- tro Alberici, & Nobilibus viris Wi- lelmo Beccario, & Nere. Fecerunt si- quidem praefati Consules ligium homi- nium Domno Papae, & fidelitatem si- bi, & Successoribus suis catholice in- trantibus, secundum tenorem juramenti, quod faciunt ei alii fideles sui de Re-

C galibus. *Quam etiam fidelitatem praes- tavit ei Populus Urbevetanus, secun- dum consuetudinem aliarum Civitatum Domni Papae. Et hanc eandem fideli- tatem, si requisita fuerit a Domno Pa- pa, vel si ipsi ipse sponte obtulerint, eam renovabunt ei singuli Consules, & suc- cessoribus suis, quum novus successerit Consolatus in Civitate Urbevetana;*
D *praestito tamen ei beneficio decem Li- brarum; & quum redierint a Curia, praecipiant Populo sub tenore juramenti, quo ei tenebuntur, ut juratam fideliza- tem Domno Papae firmiter teneant & observent. Et quum novi substituentur in Romana Ecclesia Pontifices, Consules & Populus Urbevetanus jurabunt eis, sicut modò fecerunt Domno Adriano, non requisito alio beneficio, nisi decem Librarum pro Consulibus. In expeditio- nibus Domni Papae servient ei a Tintiniano usque Sutrium, & ad Tintin- nianum & Sutrium. Juraverunt etiam, quod securitatem praestabunt Domno Pa- papae, si aliquando voluerit accedere ad Civitatem Urbevetanam, & omnibus*
E *antibus*

cunctibus ad ipsam, remanentibus secum, & redeuntibus ab ipso. Dominus Papa praestitis juramentis a Consulibus & Populo Urbevetano, dedit eis pro beneficio CCC. Libras Affortatorum; & receptis fidelitatibus, si burgenses A quaependentis voluerint redire ad mandatum Domini Papae, studeat Dominus Papa de pace reformanda inter eos,

A non tamen violentiâ, sed de conniventiâ partium.

Paria animadvertas ausos quoque fuisse Cornietani Oppidi Cives, quos tamen Lucius II. Papa ad justiora ac saniora consilia compulit. Testantur id tabulae, e praememorato Regesto Cencii non secus ac praecedentes descriptae.

Charta restitutionis Cornieti Lucio Papae II. factae, Anno 1144.

IN nomine Domini. Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Quadragesimo Quarto, Anno Primo Pontificatus Domini Lucii II. Papae, Indictione VII. mensis Novembris die XX. Nos quidem Gottisfridus de Pinzono, & Vexo Franconis Consules, una cum Aegidio Vicecomite, & Ranutio de Guittone, ex mandato & voluntate aliorum Consulium & Populi Cornietanae Civitatis tam pro nobis, quam pro cuncto Cornietano Populo, hac die, propria, spontaneâque nostrâ voluntate, renuntiamus, & resutamus, atque restitimus tibi Domino nostro Lucio sanctissimo Papae II., & per te sanctae Romanae Ecclesiae, suisque Successoribus in perpetuum: idest quicquid de Regalibus beati Petri, quae sunt in Cornieto, vel ejus territorio, alienatum est, vel ablatum, ex quo Petrus quondam Praefectus Johannis Michini primùm habuit Cornietum; scilicet in domibus, terris, vineis, hortis, molendinis, & portu: & generaliter de quacumque causa ad Curiam pertinente alienatum est, sive ex venditione, sive ex donatione, sive ex locatione, aut ex pignore, sive violenter usurpatum, sive in novo Feudo datum, sive aliquis tunc a consueto servitio excusatus fuerit: totum, ut dictum est, tam pro nobis, quam & pro cuncto Cornietano Populo, vobis renun-

B tiamus, & resutamus, atque libere restitimus, ut numquam a nobis, vel a Cornietano Populo, aut heredibus, aut successoribus nostris aliquam aliquando habeatis litem exinde vel molestiam. Et haec omnia jure jurando corporaliter praestito adimplere & observare promittimus, & sex homines nostrorum Civium pro toto Populo Cornietano hoc ipsum jurare facere. Et si aliquis ex Cornietanis contra hoc agere praesumpserit, & nos, idest Populus Cornietanus infra quindecim dierum spatium, postquam a Curia requisitus erimus, emendare non fecerimus, absque labore, vel expensio Curiae, tunc ille, qui hunc reatum parare attentaverit, sit in amissione omnium bonorum suorum, & omnia universa ejus bona ad Curiam deveniant; & insuper Cornietanus Populus componat vobis, vestrisque Successoribus pro poena centum Libras Lucensium Infortiatorum: & solutâ poenâ haec resutationis Chartula perpetuo firma permaneat. Quam scribendam rogavi Johannem Scribaniarium sanctae Romanae Ecclesiae in Mense & Indictione suprascripta VII.

C

D Signa manuum ipsorum suprascriptorum Gottisfridi, & Vexonis Consulium, & Aegidii, & Rainutii de Guitto, pro se, & cuncto Cornietano Populo, hujus Chartulae rogatorum. Johannes de Petro Nicolai, testis.

E X X Maximus

Maximus de Oflaviano, testis.

Romanus Guidonis Vulserani, testis.

Romanus de Barontio,

Romanus de Emperino.

Petrus de Grisotto.

Jobannes de Sstephano Baronchinorum.

Praeterea, quum fracta esset compages vetusti regiminis apud Lombardos, non Urbes duntaxat in Libertatem sese afferuerunt; sed etiam Terrae & Castella non pauca paribus animis ad autocratiam anhelarunt, suisque Magistratibus a se constitutis parere coeperunt. Pars nempe dejectis antiquis Imperatorum Vassis, seu

A Castellanis, imperium arripuerunt; pars ab ipsis Urbibus deficientes, legem ab eis ultra accipere detrectarunt, immo ad amplificandam ditio- nem propriam contulerunt quidquid virium & opum potuerunt. Hinc scissa procedente tempore in pacae innumeras Communitates magna Italiae portio. Exemplum suppeditabit nobis Charta, quam ex authentico existente apud Monachos Cistercienses Sancti Ambrosii Majoris Mediolani descripsi. Ibi occurret nobis *Commune Bellasii*, ejusque *Consules* ad Annum Christi MCLXVII.

Sententia Danielis Episcopi Pragensis, qua decernit, homines de Civenna & Lemonta subiectos Monasterio Mediolanensi Sancti Ambrosii majoris, absolvendos esse a juramento per illos praestito Communi Bellasii, Anno 1167.

IN nomine sanctae & individuae Trinitatis, & beatae gloriosae Mariae Virginis, quae augeat vitam Domni Federici gloriosi Principis, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Sexagesimo Septimo, Indictione XV. die Martis, quae fuit Decimo sexto Calendae Februarii. De controversia, quae vertebatur inter Abbatem Sancti Ambrosii pro se, & pro Hominibus de Lemonte & de Civenna, & Commune de Bellasio, quae talis erat: quod Abbas & Homines de Civenna & de Lemonte contentebant, se absolvi debere a sacramentis, quibus tenebantur eis solvere pro bursa, & stare secum in vicinitate, & facere placita sub eis, & fodrum cum eis dare. Et contra Ribaldus Consul de Bellasio, qui juravit se esse Nuncium Communis de Bellasio, assererat, praedictos Homines de Civenna & de Lemonte non debere absolvi ab illis sacramentis. Et sic visis

C utriusque partis allegationibus, Domno Danielle Episcopo Pragensi sedente pro tribunali in loco, qui dicitur Campus Rimoldi, Orso de Cassali Morano Judex Curiae, consilio aliorum Judicum, ejusdem Curiae, Guldi de Bornardo, ut Ugoris de Rassi, & Medii-presbyteri, & Acerbi, absolvimus Homines de Lemonte & de Civenna, ut non teneantur esse de vicinancia Hominum de Bellasio, neque per Castellanciam, vel fodri dationem, vel placitationem, seu aliquam restrictionem; & condemnavimus praedictum Consulem, ut absolvet praedictos Homines de Civenna & de Lemonte. Et ipse statim absolvit. Et Dominus Abbas Sancti Ambrosii, cujus Homines illi de Lemonte & de Civenna erant, juravit, quod neque ipse, neque praedecessor suus dedit parabolam praedictis Hominibus suis, ut se juramento astringerent illis de Bellasio; & praestito illo sacramento, similiter absolutus

absolutus est Abbas. Ibi fuerunt Nazarius de Astena, & Guglielmus de Petro, & Aliprandus Malladobatus, & Valdricus Secaltus de Cummo, & Magnus, & Albertus, & Guglielmus de Bezucio.

Ego Morandus sacri Palatii Notarius, iussu suprascriptorum Judicum hanc sententiam scripsi.

Non vacat inquirere, ubinam situm fuerit *Bellasiu*. Visitur quidem in Novocomensi agro ad Larium amoenissimus ejusdem nominis locus: sed aliis decernendum relinquo, ibi-ne, an alibi conquirendum sit Op-

A pidum, in Charta ista memoratum. Erant etiam ex hujusmodi rusticanis Communitatibus, quae Privilegia sibi ab Imperatoribus procurabant. Suberat Monasterio Dionysiano Mediolanensi locus de *Melarbe*. Verum homines loci per obreptionem precum a Friderico I. Imperatore auctoritatem impetrarunt eligendi homines, idest

B Consules, qui jurabant de eis regendis pro communi, vel speciali negotio sine parabola (nunc Parola) & consilio Abbatis Sanctorum Dionysii & Aurelii. Testem rei offero Diploma ejusdem Friderici, quod ex adversariis Cl. V. Puricellii excerpti.

Fridericus I. Augustus Monasterio Mediolanensi Sanctorum Dionysii & Aurelii omnia illius jura & bona confirmat, Anno 1158.

IN nomine sanctae & individuae Trinitatis. Fredericus divina favente clementia Romanorum Imperator semper Augustus. Ut publicae rei, & sanctarum Ecclesiarum causas aequa lance & justo examine trutinemus, quae duo maxima bona, licet inter se vario sint ordine distincta, ita tamen sibi invicem justa dispositione Dei sunt connexa, ut si alterum perierit, alterum praecipitium pati, non sit ambiguum. Noverint idcirco omnes fideles tam futuri, quam praesentes, Domnum Guifredum Sanctorum Dionysii & Aurelii Coenobii Abbatem, nostram adisse clementiam, ut praesatam Abbatiam, non longe a Civitate Mediolanensi sitam, cum omnibus adjacentiis & pertinentiis eidem Abbatiae Sancti Dionysii, quae sunt domicultus, praedia, molendina, prata, silvae, pascua, nostrae auctoritatis Praecepto confirmavimus, & Imperiali vigore corroboravimus. Nos vero tam devotissimi Deo, & fidelissimi nobis Abbatibus amplectentes petitionem, pro remedio

C animae nostrae, parentumque, ac omnium Catholicorum refrigeratione, ut eadem Abbatia in melius crescat, robustiusque ab invasoribus exempta discescat, per hujus nostrae auctoritatis Praeceptum, jam dictam Abbatiam cum Ecclesia intra praenominatam Mediolanensem Civitatem sita, quae dicitur Sancta Maria in Solaruolo, & cunctis rebus, quae ad eandem Ecclesiam pertinent, cum quatuor mansis, qui sunt in loco Agracino, & Robiolo, seu Romano, Nesique, juxta Cumanum Lacum, cumque etiam terra, quae est in Segradella, seu in Sexto, Barziago, Casaleglo, in Quinto, in Cutiaco, Vertiago, Grugonzela, Barciano, Brettonico, Vicotodoni, Pressiano, Nespolesho, Monseballiate, Casteniathe in Braida, in Burrorum, Orliano, Faniano, Cuncuresio, Meleso, Paule, Casterno, Marcallo, Mardegurio, Cassiano, Fraxanesbo, Secretathe, Callagate, Surdi, Casale-Morosi, & tertia parte Curtis, quae dicitur Talamona, cum districta, & om-

nibus ipsis, quae tenes in Aromnio, seu omnibus concambiis Fischallii, Imperiali auctoritate confirmamus. Praecipientes, ut jam dictum Coenobium habeat & possideat districtum & albergariam totius loci de Melathe, & quicquid usque modo in eo loco legaliter, seu iuste habere consuevit. Et ut rustici praedicti loci potestatem ulterius eligendi Homines in antea, qui jurent de eis regendis pro communi, vel speciali negotio, sine parabola & consilio Abbatis ejusdem Monasterii, vel ejus successoris, non habeant. Jubemus quoque, ut omnes homines supradicti loci praesenti Abbati, & ejus successori fidelitatem jurent. Statuimus etiam, ut rescriptum, quod rustici praedicti loci per obreptionem precum impetraverunt contra hanc nostram munificentiam seridè indulgam, nullo modo valeat. Invasionem verò illam, seu venditionem, quam Adelbertus Abbas jam dicti Monasterii fecerat, omnibus modis irritam esse censemus, & in omnibus dampnamus locis. Praeterea quicquid praedicta Ecclesia iuste vel legaliter acquisivit ab Heriberto bonae memoriae Archiepiscopo, & ejusdem Coenobii fundatore, vel ab aliis fidelibus, siue in posteram aquisitione est, cum rebus mobilibus & immobilibus, vel sese moventibus, confirmamus & corroboramus, salvâ per omnia Imperiali justitiâ. Statuimus etiam hoc

A Imperiali Praecepto, ut si imminentibus peccatis, Cartulae & securitates de rebus, aut rebus ipsis Monasterii, igne, aut latronum incurso, vel aliquo casu deperierint, ex Imperiali auctoritate nostra ejusdem Astartiae Advocatus habeat potestatem cum duodecim Sacramentalibus jurejurando firmare, quod illo die, quo ipsae Cartulae perditae fuerunt, investituram haberet Abbatia de rebus, quas continebant. Et ita se defendat secundum legem ad partem ipsius Monasterii, ac si easdem in praesentia haberet Cartulas, omnium hominum contradictione, atque molestatione penitus remota. Sancimus etiam, ut de ipsa Abbatia, vel praedictis omnibus locis, neque Dux, neque Marchio, neque Comes, neque major quaelibet vel minor persona fodrum aliquod praeter nostrum Imperiale fodrum exigat. Decimae, & ipsorum locorum districta, ad ipsam Abbatiam per hujus nostrae munificentiae Praeceptum in perpetuum pertineant. Si quis veò, quod absit, nefario ausu hoc nostrae confirmationis Praeceptum violaverit, centum Libras auri optimi se compositurum procul dubio cognoscat, medietatem Camerae nostrae, medietatem Abbatiae. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, praesentem inde paginam conscribi fecimus, eamque nostrae imaginis Sigillo munitam, salvo Imperiali jure, approbantes confirmavimus.

Signum Domni Frederici

Romanorum Imperatoris invictissimi.

Locus ✠ Sigilli cerei.

Ego Fridericus Coloniensis Archiepiscopus, & Italici Regni Archicancellarius recognovi, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Quinquagesimo Quarto, Indi-

Indictione Septima, regnante Domino Frederico Romanorum Imperatore gloriosissimo, Anno Regni ejus Septimo, Imperii vero Quarto, feliciter. Amen, Amen.

Datum in Rumbalia, Decimoquinto Calendas Decembris.

Ita reperio in monumentis Reipublicae Mutinensis multa Castella in montibus nostris sita, quorum habitatores Seculo Christi Duodecimo Libertatem arripuisse dignoscuntur, sed

A | paullatim, aut volentes, aut inviti, Populi Mutinensis ditioni sese subdere. Exemplum exero desumptum ex antiquo Regesto ejusdem Reipublicae.

Qualiter Consules de Pigneto jurant stare mandatis
Consulum Mutinae, Anno 1179.

Henicus Consul de Pospignano, & Lanfranchinus, jurant mandatum Consulum Mutinae, sicuti Homines de Montealto, & de Moceno, qui sacramentum fecerant, & juraverant. Et quod hoc sacramentum facient facere alios Homines de Pospignano, scilicet salvandi Homines de Mutina, & defendendi, & stratam custodiendi, & faciendi ostem, & dandi Boaciam Communi Mutinae; & sequi Consules Mutinae omni anno jurare, sicuti in Carta aliorum de Frignano, de Mozeno, & Montealto, & aliorum continetur.

Actum in Ecclesia Sancti Geminiani, Millesimo Centesimo Septuagesimo Nono, Indictione XII. Quintodecimo Kalendas Julii, die Dominica, in praesentia Consulum Mutinae, Squarzae & Guizardi de Cortexella, & aliorum, Domini scilicet Gardulfi Judicis, Domini Arduini Raffachani, Lanfranchi de Saltino, & aliorum.

Ego Blaxius, Imperialis sacri Palatii Notarius scripsi.

Quod etiam animadvertas velim, eisdem temporibus Oppida ac Ter-

B | rae occurrunt, in quibus Populus Communitatem constituebat, quanquam eisdem Princeps aliquis, sive Regulus dominaretur. Profecto, uti fulsissime ostendi in Antiquitatibus Estensibus, in clyta Estensium Marchionum, nunc Mutinensium Serenissimorum Ducum progenies, Estensi sive Atesino nobilissimo Oppido dominabatur Saeculo Christi Undecimo, ac diu dominari perrexit. Attamen in eisdem Antiquitatibus Par. I. Cap. 33. pag. 349. in Charta Anni MC-LXXXII. mentio est *Communitas de Este*. Rursus ad Annum MCCIV. invenio *Commune Estensis* ejusdem Oppidi, inter quod, & Azzonem VI. Marchionem Estensem concordia pertractata fuit. Chartam accipe, quae ex Archivo ipsius Oppidi deprompta, conjungi poterit cum altera supra a me edita in Dissertatione XIX. de *Tributis*, ubi occurrit ad Annum MCXCVIII. similis concordia inita ab eodem Azzone VI. cum *Syndicis Communis Alriani* (nunc *Arriano*) qui & ipsi suberant ditioni Marchionis ejusdem.

Concordia inter Azzonem VI. Marchionem Estensem,
& Commune Oppidi Estensis, Anno 1204.

IN Dei nomine. Amen. Anno eju-
sdem Nativitatis Millesimo Ducente-
simo Quarto, Indictione Septima, die
Vigesimo secundo exeunte mense Novem-
bris, in Este, in Sala domus Commu-
nis, praesentibus Domino Odorico Judi-
ce Rationis, Domino Joanne de Benetto
Judice Malefactorum, Magistro Januario
Merciario in Este quondam Petri, &
Magistro Felice de Adigerio, Aromatario
in Este, & aliis. Ibi cum es-
set certa contentio inter Dominum A-
zonem Marchionem Estensem ab una
parte, & Commune de Este ab alia
parte, super facto executionis Testamen-
ti quondam recolendae memoriae Domi-
ni Opizonis Marchionis, Patris prae-
dicti Domini Azonis: nam dictus
Dominus Azo Marchio volebat, mul-
ta bona hereditatis praedicti quondam
Domini Opizonis dividi debere inter
ipsas partes, praetextu, quod ipsa fo-
rent de ratione Pheudi Ducum Bava-
riensium, & Imperatorum, in quo
Pheudo dictus Dominus Azo Marchio
tam ex dispositione Juris communis,
quam ex paterno testamento succedebat;
ipsum autem Commune, sive Boninse-
gna Notarius, Syndicus dicti Commu-
nis, e converso praetendebat, multa bo-
na dividi debere, praetextu quod fuis-
sent de bonis rebellium malefactorum,
& acquisita de proprio aere Marchiona-
tus. Et hoc vigore Institutionis factae
ipsi Communi per dictum quondam Mar-
chionem Opizonem in dimidia bono-
rum non subjectorum Pheudo; adso quod
partes praedictae tendebant ad extre-
mum, nec ullo modo poterant usque mo-
do convenire. Propterea ab amicis com-
munibus requisitae dictae partes, &

A * maximae a Nobili Milite Domino Uga-
lino de Liazaris, Amico utriusque par-
tis, in hunc modum & formam sese
composuerunt. Quoniam visis testibus a-
lias examinatis per Dominum Ostolinum
Cendadarium Judicem delegatum ab Hen-
rico VI. Imperatore, ac habita fide a
multis aliis de Pheudo praedicto, con-
venerunt amabiliter, quod dividantur
inter se aquis portionibus bona infra-
scripta. Scilicet Frainellus, Savonaria,
B Vallis Scaphola, Blancaria, Clausura,
Pidacorogie nemora Pratae, Piagnolae,
& Paluganae, Palus mag..... ver-
sus sero, & Palus Lauranti versus ma-
ne, uti bona de ratione hereditatis
quondam Marchionis Opizonis, non
subjecta Pheudo antedicto. Reliqua ve-
ro bona, scilicet Mores, Solexini, An-
C charani, Finalis, Carmignani, Vighiz-
zoli, Pausi, & Gazoli, ceteraque alia
bona, ubicumque posita, pleno jure sint
praedicti Domini Azonis, uti bona de
ratione Pheudi Ducum & Imperatorum:
nec de eis ab aliquo de dicto Com-
muni inquietari possit. Statuentes par-
tes praedictae terminum unius mensis
proximi ad faciendum inter se divisio-
D nes, & penendum consinia bonorum
praedictorum, sorte ad breviter dividen-
dorum, absque aliqua contradictione.
Et sic fecerunt & concluderunt partes
praedictae, ac promiserunt semper de
vato in poenam damni, & Li-
brarum mille denariorum Venetorum,
& cum obligatione omnium bono-
E rum &c.

Ego Astolinus Hostiensis, sacri Pa-
latii Notarius praesens fui, & rogatus
fideliter scripsi.

Divisio

Divisio bonorum eorundem facta inter Azzonem VI. Marchionem
Estensem, & Commune Oppidi Estensis, Anno 1204.

IN Dei nomine. Amen. Anno ejusdem Nativitatis Millesimo Ducentesimo Quarto, Indictione Septima, die XVI. mensis Decembris in Este, sub Domo Communis, praesentibus Domino Joanne Judice de Benetto, Domino Bonacursio Judice de Romanino de Ferrara, Domino Olderico Judice, Domino Bonaventura Judice ejus filio, Domino Joanne Biccaxerio, Domino Jacobo Tusio, Domino Alcardino de Lendenaria, & aliis. Ibi cum Dominus Azo Estensis Marchio & Commune Estense, & Boninsegna Notarius dicti Communis, Syndicus constitutus ad eligendum partem pro ipso Communi, forent concordis eligere partes Nemorum Pratae, Peagnolae, Paluganae, Paludum, & de eorum territoriis, secundum quod partes erant assignatae & terminatae per amicos communes utriusque partis in praesentibus locis. Primo de Palugana duae partes factae fuerunt. Prima pars versus Trestum a crucibus pro confinibus factis. Superius est una pars, in qua parte sunt centum & sexdecim campi. Item secunda pars a crucibus praedictis: inferius versus Gazolum est una alia pars, in qua parte sunt centum & sexdecim campi. Item de Piagnola territorii mensurati factae fuerunt duae partes. In prima parte est terra cum nemore a campo Alberti de Roveredo superius versus Turrem cum parte nemoris, & Territorii, quae est versus Sanctam Mariam; summa dictae partis est de centum viginti uno campo. Item secunda pars, quae est versus terram Martini de Joanne Bonini a Gazodendo, sunt centum & viginti unus campus. Item de Prata duae partes

A sunt factae. In prima parte est territorium & nemus a Cruce Ripae Pratae per lineam rectam usque ad Crucem factam prope terram quondam Azonis de Aldigerio versus Villam, & Carcasunicam, quod territorium videtur esse quingenti campi, minus decem campi. Item in secunda parte a crucibus praedictis superius versus Este aliud territorium cum nemore, quod esse videtur quadringenti & triginta quinque campi. Item de Palude tales partes factae sunt: videlicet pars, quae est versus fossatum Noventae, est mille & nonaginta quatuor campi. Item quarterium sive pars Alturae noningenti campi. Item pars Agorae versus Noventam est posita cum parte Alturae & fossati praedicti. Item quarterium sive pars, quae est desuper ab Arolis, videtur esse octingenti & nonaginta unus campus. Item quarterium sive pars Campi Longhi videtur esse mille & septuaginta tres campi. Item pars Agorae, versus Este posita in parte Campi Longhi, & alterum quarterii Arolani. Item pars Agorae, quae est versus Noventam, cum quarterio Alturae debet addere partibus sive quarteriis desuper Arolis: videlicet a Campo Longo decem campis. Quae partes per brevia coram Domino Marchione praedicto, & in plena concione Hominum da Este, & praesente dicto Boninsegna Sindico, concorditer sic sortitae sunt, videlicet. In parte & pro parte nemoris Paluganae & ejus territorii, Dominus Marchio elegit, & sibi per breve evenit pars, quae est versus Trestum a crucibus superius pro confinibus factis. Et pars a crucibus inferius versus Gazolum, praedictus Boninsegna

ninsegna Notarius & Syndicus in parte & pro parte nomine dicti Communis elegit, & sibi per breve evenit. Item eidem Marchioni similiter per breve evenit de Peagnola territorii mensurati, & nemoris a Campo Alberti de Roveredo superius versus Taurim cum parte territorii & nemoris mensurati versus Sanctam Mariam. Item eidem Sindico per breve evenit pars, quae est versus terram Martini de Joanne de Bobus, & de Gazadellis. Item dicto Domino Marchioni per breve evenit sibi a cruce Ripae Pratas per lineam rectam usque ad crucem, quae facta fuit prope terram quondam Aronis de Aldigerio de nemore; & inferius versus Carcaffunicam, & Villam per breve nemus & territorium in parte eidem Boninsegnae Sindico evenit. Quae pars habere debet de voluntate divisorum, & denunciata fuit: in quam partem eligunt quinquaginta campos, plusquam alia pars, pro eo quod deterius territorium erat. Item quarterium Paludis versus Campum Longum in quarterio Avolarum cum parte Agorae versus Este usque ad cruces pro confinibus factas & assignatas eidem Domino Marchioni pro parte per breve evenit. Et quarterium Paludis versus Noventam cum quarterio Aluarae, & cum parte Agorae versus Noventam usque ad cruces pro confinibus factas & assignatas pro parte, per breve eidem Sindico evenit. Et pactum fuit concorditer constitutum, si deceptio esset inter utramque partem, quod pars, quae decepta esset, debeat restaurari de deceptioe per aliam partem: salvo tamen omni jure & actione omnium possessiones habentium in praedictis locis.

Ego Artolinus Hostiensis, sacri Palatii Notarius praesens fui & rogatus &c.

Bartolomeus Leonicensis ex autentico de membrana &c.

A In nuper memoratis Antiquitatibus Estensibus Par. I. Cap. 37. pag. 365. postremis tabulis Obizonis Marchionis Estensis, aliisque documentis fretus, scripsi, Arzonem VI. non filium, sed ex filio nepotem Obizonis ejusdem fuisse. Atqui heic habemus Opizonem Marchionem patrem praedicti Domini Aronis. Si vera haec sunt, ex Genealogia Estensium expungendus erit Arzo V. quem patri praemortuum opinatus fui. Quid significet heic Pseudum Ducum Bavarensum, satis jam explicavi in eisdem Antiquit. Estens. Par. I. Cap. 34. pag. 341. Atque haec pauca satis sint ad dignoscendam originem Libertatis in Civitatibus Italicis. Si qui sunt (& sane non defunt) qui Florentiam, aut alias Civitates opinentur, longe antea, immo & sub ipsis prioribus Romanis Augustis, Libertate donatas Rempublicam constituisse: ii supine falluntur, nimiumque credulos fallunt. Immo animadvertendum est, Tusciae Civitates serius, quam Lombardia ad plenam Libertatem affurxerunt. Nam Seculo Christi Duodecimo Urbes non paucas in Lombardia numerare possumus, quibus nulli Marchiones, nulli Comites praecerant, hoc est Imperiales Magistratus. Verum Tusciae Urbibus ad finem usque ejusdem Seculi justitiam ministrarunt, & legem dixerunt missi ab Imperatoribus Comites & Marchiones. Quare ibi suprema Libertas eo tantum tempore invalescere coepit, quo in Germania controversiae de Imperio inter Philippum Suevum & Ottonem IV. Brunsvicensem, Interregnum in Italia pepererunt. Atque haec pauca sufficiant in hanc rem, quibuscum conjungenda sunt, quae in Dissertatione XVIII. de Republica antea commemoravi.

DE CIVITATUM
ITALICARUM
MAGISTRATIBUS,

DISSERTATIO
QUADRAGESIMASEXTA.

DE CIVITATUM

MUNICIPALITATUM

MAGISTRATIBUS.

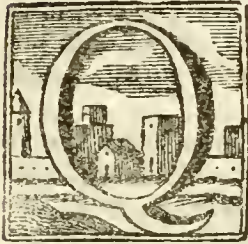
DISSECTATIO

QUADRAGESIMA.

DISSERTATIO

QUADRAGESIMASEXTA.

Uum primum se in Libertatem vindicarunt Italicae Urbes, reique publicae formam assumere, necesse fuit Magistratus deligere, qui tum pacis tum belli negotiis praesentent, qui iustitiam Populo ministrarent, qui domi potentes, ac seditiosos in officio continerent, & cum finitimis Civitatibus pro communi salute foedera constituerent. Itaque primo, Romanae Reipublicae ad instar, *Consules* adlecti fuere, qui clavum imperii tenerent. Neque praetermissum volo, etiam incunte Saeculo Christi Decimo occurrere *Consules* in Urbe Romana, quorum munus etsi longe dispar a veterum Romanorum Consulatu, illustre tamen fuerit & tunc oportet. A Panegyrista Berengarii Augusti Lib. 4. memoratur inter Primates Romanos *Consulis Natus*: quae verba indicare videntur, tunc unum *Consulem* fuisse Romae. Ad haec apud Rubeum Libro quinto Histor. Ravennatis, ad Annum Christi DCCC^o LXIII. habentur acta Concilii celebrati in loco ubi dicitur *Martialis*, territorio *Muzianensi*, quo convenit praeter *Episcopos multitudinem Ducum, Comitum &c. J. dicum, Consulium, Castaldiorum &c.* Infra memorantur *Assilianum & Ge-*

A *rardus germani Consules, & Mauriti-
tius filius quondam Romani Consulis.*
Isti Ravennae Consulibus dignitate functi videntur. Et sane eadem in Urbe Anno DCCCCXC. complures *Consules* memorantur, ut constat e nobili Placito, quod supra evulgatum a me fuit in Dissertatione XXXI. de *Placiti*. Ita ad Annum MXV. *Consules* Ferrariensis in Urbe nobis exhibuit alterum Placitum, quod in Praefatione ad Leges Langobardicas Part. II. Tomi I. *Rer. Italicarum* dedi. In Chronico quoque Farfensi occurrunt per ea tempora *Consules Romani*. Verum Civitates Italicae, jam Libertatem consequutae, non levem, sed amplissimam suis *Consulibus* auctoritatem tradidere. Audiendus heic Auctor gravissimus, hoc est Otto Frisingensis Lib. 2. de Gestis Friderici I. Cap. 13. ubi mores Italicae gentis describit. In *Civitatibus* (ita ille scribebat circiter Annum MCLVI.) *dispositione, ac Reipublicae* *conservatione, antiquorum adhuc Romanorum imitantur solertiam. Denique Libertatem* tantopere affectant, ut *Potestatis insolentiam fugiendo, Consulium* potius quam imperantium regantur arbitrio. Quot autem *Consules, & unde* eligerentur, prodit idem Auctor, haec alia subdens: *Quumque tres inter eos Ordines, idest Capitaneorum, Valvassorum, & Plebis esse* nolcantur, ad *reprimendam superbiam, non de uno,*

no, sed de singulis praedicti Consules eliguntur; neve ad dominandi libidinem prorumpant, singulis paene annis variantur. Frisingensi ergo teste, tres tantum Consules constituere in more fuit, eosque ex tribus Populi ordinibus selectos. Verum antiqua monumenta in hujusmodi sententiam minime collineant. Nihil enim constans certumve hac in re fuit olim Italicis Urbibus: sed singulae, prout sibi unaquaeque aut utilius aut commodius censebat, idest pro suo arbitrio, Consules deligebant, modò duos, modò quatuor, modò plures, ita ut in Pace Lucensi Anno MCXXIV. confecta (quam Chartam evulgatam habes in Antiquitatib. Estensib. Par. I. Cap. 17. pag. 154.) numerarentur sexaginta Consules Urbis Lucensis. In Charta Monasterii Padolironensis Anno MCXXVI. scripta occurrerunt mihi Albertus & Azo filii Azonis, Wido filius Ugonis de Bona, Opizo de Colanzone, & Albertus filius Bonacausae de Pergerio, Consules Mantuae. Eodem Saeculo duodecim Consules praefuisse Civitati Bergomensis, in Praefatione ad Carmen Magistri Moysis ostendi Tomo V. Rer. Italicarum. Reipublicae Genuensi primò, hoc est circiter Annum Christi MCII. praefecti fuere

A Consules sex, aut quatuor. Anno autem MCXLV. ut habetur in Annalibus Caffari, Tomo VI. Rer. Italicarum, numerabantur ibi Consules de Communi quatuor, & de Placitis quatuor. Anno MCLX. fuerunt Consules de Communi quatuor, & de Placitis octo. Subsequenti Anno Consules de Communi quinque, Caesarum verò Consules fuerunt octo. Idem significant Consules de Placitis, sive Caesarum Consules, atque Consules Justitiae alibi memorati, qui nempe jus Populo publice reddebant.

B Et profectò non unus erat Consulium ordo; sed aliis credebatur supremum politicum regimen, aliis verò (Juris videlicet peritis) cura decernendi lites civiles inter Populum exsurgentes. Primi Consule: Majores appellantur in Statutis Pistoriensibus, quae infra in Dissert. L. a me edita reperies. Iidem isti erant, atque Consules de Communi apud Genuenses. Mutinae Anno MCXLII. septem saltem Consules fuisse invenio. quum Episcopus Ribaldus una cum Consulibus Mutinensibus liberalem se exhibuit erga Monachos Benedictinos Sancti Petri, uti ex subsequenti Charta constabit, quae in Archivo ejusdem Coenobii habetur.

Concessio canalís aquae, addita facultate constituendi Molendinum, facta Monachis Mutinensibus Sancti Petri a Ribaldo Episcopo, & Consulibus Civitatis, Anno 1142.

I N nomine Domini nostri Jesu Christi, Anno Domini Millesimo Centesimo Quadragesimo Secundo, de Mense Madii, Indictione Quinta. Quum adesset Dominus Ribaldus, Dei gratiâ Mutinensis Ecclesiae Episcopus, in Palatio Dominico, & cum eo assidentibus septem sibi Consulibus Urbis Mutinae, Gui-

E done de Azone de Fredo, & Bernardo Medico, & Girardo de Gajo, & Manfredo de Saliceto, & Guntardo & Fredulfo de Macreta, & cum illis Ubaldis Causidicus, & Rolandus de Tetelmo, & Geminianum Massarium, & Boschisium, & Petram Gambucium, & Petrum France . . . . . & Guandalinum, & Gam-

Gambalanga, & ceteri quamplures, in eorum praesentia & testimonio supradictus Dominus Ribaldus Episcopus cum omnibus supradictis Consulibus & vicinis, concessit atque tradidit Monasterio Sancti Petri Apostolorum Principis sito juxta praedictam Urbem in manu Domni Placiti Abbatis, locum unum cum aquario, in quo Molendinum construat. Et est ille locus in tota potestate Urbis, aut in Fissa, quae currit inter Stradam & Cervarum, in qua melius convenit ad profectum Monasterii; cum introitu & exitu, & cum omni jure & usu ad Molendinum usualiter pertinet, ut praesatum Monasterium perpetualiter habeat auctoritate Domni Episcopi, & Consulam, & viciniam, & possideat ad usum & sumptum praedicti Domni Placiti Abbatis & Fratrum, qui in eodem Monasterio nunc sunt, vel in sempiternum servierint. Et nullum hereditarium construat inter hoc novum Molendinum, & alium Molendinum Domni Abbatis, quod noceat huic novo Molendino. Et si Dominus Episcopus, vel ejus Successores, aut Consules, vel si qua persona magna parvaque hoc datum rumpeve voluerit, & observare noluerit, nomine poene componat Libras XX. Denariorum Lucensium praedicto Monasterio, & Domino Abbati. Post penam solutam hoc scriptum ratum ab omnibus teneatur.

✠ Ego Ribaldus Dei gratia Mutinae Episcopus manu mea subscripsi.

Ego Sigero Magister Scholarum manu mea subscripsi.

Ego Presbiter Ugo manu mea subscripsi.

Ego Johannes Diaconus manu mea subscripsi.

Ego Johannes sacri Palatii Notarius scripsi.

Attentis oculis Charta haec consideranda est; inde enim eorum tem-

porum mos non levis momenti nobis se prodit. Nimirum tam Episcopum quam Consules in ejusmodi donationem consensisse, & potiores quidem partes Episcopo tributas fuisse. Haec, inquam, nos ad intelligendum perducent, in nonnullis Italiae Urbibus Cives proculdubio in Libertatem assurrexissent, atque inter se divisissent Reipublicae regendae onus atque honorem: attamen primas regiminis partes delatas fuisse Episcopo Urbis, tum quod is Civium praeclarissimus foret, tum etiam quod Populi caput eum constituebat Ecclesiastica dignitas. Accedebat, quod uti alibi commemoratum est, ab Imperatoribus collatus fuerat nonnullis Praefulibus ipse etiam Comitatus, sive regimen temporale Urbis, cui praeerant jam in spiritali regimine. Hocce potissimum par erat praestantiorum habere locum in nuper instituta Republica: ac proinde cum iis auctoritatem suam Populus partebatur, sinebatque eos primam sententiam dicere in publicis negotiis. Hocce ipsis temporibus, hoc est Anno MCXLIII. uti constat ex Charta a Campio evulgata in Appendice ad Tomum primum Histor. Ecclesiae Placentinae, num. 123. pag. 541. Arduinus Placentinus Episcopus concessit administrationem Pontis Trebiae Monasterio Trebienti, consentientibus viris Religiosis tam Clericis quam Laicis, quorum nomina subtus leguntur. Infra in eam donationem consenserunt Nicolaus de Castello Alquato (lego Arquato) & Leccacorus Consules Civitatis Placentinae. Nam quod idem Campius alibi scribit (atque in eam rem monumentum adfert num. 95.) etiam Anno MLXIII. fuisse Consules Placentiae, equidem ei fidem in hoc facile adhibendam non puto, nisi certiora documenta suppetant. Nondum enim video,

video, tunc in alias Urbes investum *Consulum* nomen & auctoritatem: & ad Placentiam quod attinet, certe ad id persuadendum nobis informis illa a Campio allata Charta minime sufficit. Paucis tantummodo Annis ante finem Saeculi a Christo nato Undecimi investiti fuisse videntur Consules ad regimen Ialicarum Urbium. Adeant heic Lectores velim, quae Tomo V. Rer. Italic. enarrantur de bello inter Mediolanenses & Comenses per plures annos producto, cui tandem Anno MCXXVII. cum excidio Comensis Urbis factus est finis. Ibi videas *Aschnum Mediolanensem Archiepiscopum*, quamquam Coadjutor tantum foret *Jordani Archiepiscopi*, in genti auctoritate illud bellum suscepisse ac peregisse, ita ut ad eum referatur Novocomensis Civitatis everfio: quam in rem doctissimi viri D. Josephi Stampae Somaſchenſis Ordinis Notas ad Poëma Comense pag. 408. consulere potes. Ex eodem etiam Poëmate constat, *Guidoni Episcopo Comensi* in temporali suae Urbis regimine praecipuam fuisse potestatem. Immo, uti in antiqua Scheda ab eodem Stampa edita pag. 407. legitur, *Jordanus de Clivio*, nuper memoratus Archiepiſcopus Mediolanensis, tunc reges Mediolanum; & tamen iis temporibus Consules Mediolanenses passim occurrunt, ipsique bella gerunt.

Haec autem dum commemoro, nolim putes, apud eosdem Mediolanenses Archiepiscopos totius auctoritatis culmen fuisse. Inlustri Archiepiscoporum muneri multum deferebatur in politicis quoque rebus: at penes Populum, & Milites, hoc est Nobiles, erat supremæ ditionis, atque potestatis exercitium: Ipse Jordanus a Comensi Populo laesus, testante Landulpho de Sancto Paulo in Histor.

A Mediolanensi, Tomo V. pag. 504. Rer. Italic. incitavit quidem Mediolanensem Populum contra Comenses, sed imperio minime ad bellum suscipiendum pertraxit. *Oslerasis januis Ecclesiarum*, suo Populo negavit introitum, nisi maseviali gladio vindicaret malitiam Cumanorum. Ita Landulphus ipse. Porro etiam ante illa tempora, & circiter Annum Christi MCVI. Mediolanensi Reipublicae Consules praerant. Nuper enim memoratus Landulphus junior ad ea circiter tempora auctor est, se fuisse *consulibus Mediolanensibus Epistolarum dictatorem*. Contra in Patavina Republica Saeculo subsequenti plurimum potuit Jordanus Prior Sancti Benedicti: isque erat primum mobile publicorum consiliorum atque actionum, ut ex Tomo VIII. Rerum Italicarum liquet. Non is tamen Praefectus unquam Urbi fuit. Si ergo Episcopi aliquot olim in liberis Urbibus plurimum poterant, non inde semper consequitur, Urbium Principatum fuisse eis delatum, quum acta illorum temporum omnia satis ostendant, Consules praefuisse Reipublicae, & apud Universitatem potiora jura dominationis, justitiae, bellique ac pacis fuisse. Nuper occurrit nobis Episcopus Mutinensis, qui primas partes egit in donatione facienda. Verum ex quo Fredericus I. Augustus Italiam ingressus novam rebus faciem adferre, aut antiquam restituere, decrevit: exinde video Episcoporum auctoritatem in politico regimine aut nimium imminutam, aut omnino extinctam. Iis ipsis Monachis Mutinensibus usus alterius aquae, quae fuit per Pratum de *Batalia*. concessus est Anno MC-LXXXVII. *Indictione V. O.avo Kalendarum Februarii*, Regnante invictissimo Imperatore *Federico*. Quis eam concesserit,

rit, e subsequentibus disce: videlicet Dominus Manfredus Picus, Dei gratiâ Mutinensis Potestas, una cum Consulibus & Advocatis suis &c. voluntate & parabola Consilii græssi Mutinæ cum campanis pullatis &c. Nihil tamen, quod dixi luculentius confirmabit, quàm

A altera Charta, ubi post paucos annos a Ribaldi Episcopi concessione supra descriptâ, foedera a Mutinensibus in- nita videas, & nullâ quidem Episco- pi mentione facta. Illam ego descripsi è vetustissimo MSto Regesto Com- munitatis Mutinensis.

Pacta Societatis & Foederis initi inter Parmenses & Mutinenses,
Anno 1151. & 1182.

A Nno Domini Millesimo Centesimo Quinquagesimo Primo in mense Ja- nuarii. Breve recordationis, qualiter Mu- tinenses homines, & Parmenses conve- nere inter se. Juraverunt Parmenses Mu- tinensibus salvare personas & eorum bo- na in eorum Episcopatu, & ubicunque potuerint. Et juraverunt semel per unum- quemque annum facere eis hostem cum Peditibus & Equitibus; cum dispendio & perdita Parmensium quindecim diebus permanebunt. Et hoc totum erit, nisi remanserit datâ parabola majoris partis Mutinensium Consulium. Et per duas vi- ces per unumquemque annum adjuvabunt eos cum Equitibus, & cum dispendio Mutinensium, & ad perditam Parmen- sium, a loco Rensi usque ad Burgum Florenzole, & ab Alpibus usque ad Flumen Padi; & hoc quod dictum est, cum Equitibus ad voluntatem Consulium Mutinæ permanebunt. Et juraverunt adjuvare eos per bonam fidem ad Cu- riam Domini Pape cum suis Clericis & cum suis Laicis, dispendio Parmensium. Et si aliqua offensio apparuerit facta a Parmensibus adversus Mutinenses, post- quam requisitum fuerit per Consules Mu- tine, emendabitur infra quadraginta dies, nisi remanserit pro impedimento Dei, vel parabola Consulium, vel illius, cui offen- sio facta fuerit caput tantum. Et de in- juriis ad laudamentum Consulium amba- rum Civitatum. Et hoc totum, ut su-

B perius dictum est, observabunt contra omnes homines, salva Fidelitate Imp- eratoris Ecclesie, quosque in Longobardia erit; post decessionem Imperatoris Lon- gobardie hoc totum observabitur. Et si Regienses homines permanserint in hac Societate Mutinensium & Parmensium ad concordiam Consulium ambarum Civi- tatum, Parmenses suscipient emendatio- nem ad laudationem Consulium Mutine de offensionibus factis, aut de eis, quas in antea facte fuerint. Et si Regienses homines non intraverint in hac Societate usque ad terminum Octave Pasche Re- surrectionis proximo veniente, & volue- rint emendare infra hunc terminum Octave Pasche in laudamento Consulium Mu- tine, Parmenses sunt obstricti recipere usque ad predictam Octavam Pasche & non amplius. Postquam Mutinenses quan- do inceperint facere guerram Regiensibus, infra terminum viginti annorum Parmen- ses faciant guerram suam, & faciant guerram Regiensibus sine fraude, neque pacem, neque treguam, neque guerram recedendam facient sine concordia Consu- lium Mutine. Et hoc jurabit caput per casam sine fraude, nisi remanserit in concordia Consulium ambarum Civitatum usque ad viginti annos, ad renovandum in capite decem annorum per centum ho- mines. Et totum hoc observabitur, sicut superius scriptum est, sine omni fraude, & omni malo ingenio.

In nomine Domini. Ego juro, quod bona fide salvabo & guardabo in habere & personis homines Mutine, & ejus districtus, qui per Mutinam se distinguunt, per totam meam terram, & per totam meam aquam, & per meam forciam, & alibi, ubicumque posero sine fraude. Nec studiose eos offendam per me, neque cum alio in mea terra & aqua, neque in eorum, nec alibi, nisi cum Communitate Societatis Lombardie. Et reversa Communitate Societatis Lombardie domi, semper predicto modo tenear. Et si offensus aliqui alicui ex Mutinensibus advenerit ab aliquo Parmensium, infra quadraginta dies, postquam mihi requisitum fuerit a Consulibus, vel Potestate Mutine, vel Literis Sigillo Communis sigillatis, caput tantum, emendare faciam, nisi per parabola Consulium, vel Potestatis Mutine remanserit, vel illius, cui offensus facta fuerit, vel justo Dei impedimento. Et querimonias mihi factas ab aliquo ex Mutinensibus, Sigillo sue Civitatis, bona fide suscipiam, & rationem & justiciam eis secundum jus, & bonum usum, & more mee Civitatis, sine fraude faciam. Et infra quadraginta dies, postquam mihi de lite cognitum fuerit, nec fraude dimittam, quando cognoscam per me, vel per ordinatas personas, ad hoc diffiniam, vel diffinire faciam sine pena & fructibus, & secundum morem mee Civitatis, vel per convenientiam, si partibus placuerit. Et illa negocia, que Civitas Mutine fecerit sua, vel per Commune, vel per divisum, non contrariabo, nec offendam per me, neque cum alio per Commune, neque per divisum, nisi cum Communitate Societatis Lombardiae, ut dictum est superius. Et si aliquis mei Districtus de predictis negociis eos contrariabit, aut offendet, ad voluntatem Consulium, vel Potestatis Mutine, & Consilii, super eum vindictam faciam.

Item juro, quod bona fide studeo, & operam dabo per me vel per Rectores, vel Consules hujus Civitatis Parme ad acquirentiam parabola a Rectoribus Lombardie, sive a Consulibus Civitatum Societatis, renovandi sacramenta Societatis antique Mutine & Parme; & parabola acquisita; vel si cognovero, quod possim renovare absque parabola predictorum Rectorum & Consulium, videlicet quod jam sit data, vel aliter, sacramentum predictae antique Societatis renovabo. Et si Consules, vel Rectores utriusque Civitatis Consilio aliquid addere, vel diminuire voluerint, idem observabo. Et bona fide studebo, quod Cives mee Civitatis hoc idem sacramentum antique Societatis faciant. Quod sacramentum super predictae antique Societatis faciam infra unum mensem, ex quo requisitus fuero a Consulibus vel Rectoribus Mutine, vel ad alium terminum, quem mihi dederint, juxta quod superius legitur. Et bona fide studebo, ut Consules & Rectores hujus Urbis Parme, qui per tempora fuerint, predictum sacramentum faciant, dummodo non fecerint. Nec faciam, nec factum habeo sacramentum per commune, vel per divisum alicui alii Civitati adjuvandi eam, nec Societatem, nec Convantum Societatis eum aliqua alia Civitate, aliquo ingenio faciam, nisi data parabola a Consulibus vel Rectoribus Mutine in Consilio facto ad campanam sonatam, sine fraude, excepta Cremona, cum qua possim facere sacramenta & securitatem abique predicta parabola Mutine, ita tamen ut Mutinam excipiam. Et si quid additum vel diminutum fuerit a Consulibus vel Rectoribus utriusque Civitatis Consilio, idem observabo. Et hoc totum attendam ab hinc in antea, tamdiu quod antiqua Societas Parme & Mutine renovata fuerit, ut supra legitur; renovando hoc sacramentum in unoquoque Capite decem annorum,

rum, donec prefata Societas antiqua, ut dictum est, renovata esset, infra duos menses, postquam requisitum mihi fuerit a Rectoribus Mutine, vel per alios terminos, quos mihi dederint. Et hoc idem sacramentum faciam facere illis Consulibus vel Rectoribus, qui proximiori anno fuerint in Consulatu vel regimine nec Civitatis, donec antiqua Societas fuerit renovata, ut supra dictum est. Et hoc sacramentum faciam facere universo Consilio nec Civitatis, & centum hominibus per unamquamque partem, & omnes Cataneos, & Vavassores, & Castellanos Equites mei Episcopatus & Districtus sine fraude per illos terminos, quos mihi Consules Mutine dederint. Et illos omnes, qui hoc sacramentum fecerint per scriptum Consulibus Mutine, dabo infra mensem, postquam factum fuerit, sine fraude, vel per alios terminos, quos mihi dederint.

Hoc equidem sacramentum fecerunt Parmenses Consules, videlicet Gibertus Lombardi, Conradus Bulzoni, Uldicio Gualtoni, Rainerius de Sancto Michaële, Albertus Tavernerii, Jacobus de Porta, Gerardus Vicedominus, & Albertus Brauus, & eorum Assessores, scilicet Uberius Tebaldi, & Albertus Marsilii, in pleno Consilio Parme, in Palatio Episcopi, facto Consilio ad campanam sonatam, & universi homines de Consilio ibi presentes, exceptis Domino Isaccho Tebaldo Rogerii, & Arpo de Benezetio,

A quibus Albertus Tonsus Consul Mutinensis hoc sacramentum. Et hoc fuit coram Alberto Tonsi & Ailoto Judice de Mutina, Petro Notario, & Teuzo Carevio. MCLXXXII. Quarto Kalendas Marcii, Indictione XV.

B Ego Rarfredus Notarius invictissimi Imperatoris Frederici, & Communis Parme, interfui, & rogatus, & jussione quorundam supradictorum Consulium Parme, scripsi.

C Qui tunc forent Rectores Mutinensis Urbis, hinc intelleximus, & nullus Episcoporum consensus ad acta tanti momenti accessit. Idem quoque in Placentina Urbe factum animadverti: quamvis enim, ut supra innui, Anno MCXLIII. Episcopus cum consensu Consulium Commendavit Monasterio Trebienti Pontem Trebiae, qui ad Rempubicam spectasse videtur: attamen Anno MCLVII. Consules Placentini sine ulla Episcopi commemoratione publica suae Urbis negotia peragunt, ita ut apud eos integra, aut praecipua auctoritas fuisse dignoscatur. In hanc rem proferre juvat Chartam concordiae inita eodem Anno inter Abbatissam Monasterii Brixiani Sanctae Juliae, & Consules Placentinos, cujus antiquum exemplum egomet olim legi inter membranas nobilissimi illius Asceterii.

Concordia inter Richildam Abbatissam Monasterii Brixiani Sanctae Juliae, & Consules Civitatis Placentiae de Portu Placentino in flumine Padi, Anno 1157.

D **I**e Mercurii, qui est dies . . . . mense Julii, Indictione V. in Castro Creme, in domo Gerardi Comitit, presentia bonorum hominum, quorum nomina subius leguntur: stetis atque convenit

Tom. IX.

E inter Domnam Richildam Abbatissam Ecclesie Monasterii Sancte Julie de Brixia, nec non inter Falconem Stridum, & Bosonem Balbum Consules Placentie, per se & per suos socios, quod

Z z

quod omnes ille naves, que erant in Portu Placentino, deberent esse in illo Portu per suprascriptam Ecclesiam, & per suprascriptam Abbatissam: & quia suprascripti Consules deberent defendere & guarentare illas naves & Portum, Consules suprascripti deberent habere medietatem de toto hoc, quod acquisitum fuerit per illum Portum, & concursum fluminis Padi; & Domna Abbatissa, & suprascripta Abbatissa debeat habere aliam medietatem sine fraude, exceptis illis quatuor, que tolluntur per petragium, & non per portum. Et debeat eligere & Abbatissa & Consules duos homines, qui colligant per sacramentum illud, quod veniet ad portum illum, & dividatur inter eos; medietatem debet dare suprascripte Abbatisse, & medietatem Consulibus Placentie, facta dispendio ipsius Portus in antea. Et illi homines debent esse & stare in illo Portu per suprascriptam Abbatissam: hoc quod supra legitur debet attendere & facere ab hodie usque ad Kalendas Januarii proximas venientes, quia sic inter eos convenit. Unde duo Brevia uno tenore fieri rogata sunt. Anni Domini MC. LV. I. suprascripto M. nse & Indictione.

Ibi fuerunt Comes Liutelmus, & Girardus ejus frater; Comes Ardicionus, & Prandus de Brixia, & Obizo de Calchera, & Oprandus de Caravazo, & Albertus Antonii, & Bernardus de Cauralba, & Suzo Berunti, & Paganus de Comitatu, & Gambaxara de Ozo, & Chunradus Bonisensoris, rogati testes.

Et plura etiam facienda est hujusmodi Charta, quod ad illustranda Acta Pacis Anno 1182. initae Constantiae inter Fridericum I. Augustum & Civitates Lombardiae, intervenire & ista aliquantulum potest. Namque in iis ipsis Actis commemoratum,

A simulque confirmatum fuit jus, ad Sanctimonialia ipsas pertinet in Portum, sive Pontem Placentinum, ita ibi loquente eodem Augusto: *Pacta Placentinorum, scilicet Pactum Pontis Padi, & fictum ejusdem Pontis & Regalium &c. ipso Ponte remanente cum omnibus suis utilitatibus, Placentinis: ita tamen quod teneantur semper solvere fictum Abbatissae Sanctae Juliae de Brixia &c.* Sed quando celeberrimae Pacis, inter Imperatorem & Lombardos in Civitate Constantia, Anno 1183. sancitae, memoria recurrit, praetermittendum non est, ex ejus Actis etiam elucere, fuisse ad ea usque tempora Civitatem aliquam in Lombardia, cujus regimen ex Imperatorum largitione spectabat ad illius loci Episcopum, atque ibi adlectos Consules in temporalibus ab auctoritate ejusdem Episcopi pependisse. Sunt haec Friderici I. verba: *In Civitate illa, in qua Episcopus per Privilegium Imperatoris, vel Regis, Comitatum habet, si Consules per ipsum Episcopum Consulatam recipere solent, ab ipso recipiant, sicut recipere consueverunt. Alioquin unaquaeque Civitas a nobis Consulatam recipiat.* Quare tamen in publicis Civitatum Langobardicarum Actis non solum Consules occurrant, sed iis etiam videatur commendata a Republica totius imperii summa: attamen caute contendendum est, exclusos ab eo regimine Episcopos fuisse, quum ibi Magistratus Seculares Consulatam atque auctoritatem suam ab ipsis Episcopis reciperent. Vide Tomo II. Italiae Sacrae in Episcopis Parmensibus Diploma Ottonis IV. Augusti, datum Anno Christi MCCX. in quo praecipit, *ut nullus se intromittat de regimine Civitatis Parmensis, antequam confirmationem & investituram recipiat de manu Episcopi,*

qui eam vice nostra dare debet. Et Potestas seu Consul vel alius Officialis, qui contra fecerit, pro Consule, Potestate, vel alio Officiali non habeatur. Quo etiam tempore clavum Reipublicae Consules tenebant, Majores propterea appellati, numerabantur etiam alii Consules Minores, qui Judiciiis quotidianis, & dirimendis controversiis vacabant. Vide infra in Dissertatione L. de Civitatum Libertate, Statutum Populi Pistoriensis, ubi Consules Majores commemorantur, apud quos politicum regimen Civitatis fuit. Neque verò Consulatum appellatio & usus intra Urbes sese continuit; nam & in Oppida & Vicos pertransiit, in quibus etiam Consules reperimus. Atque id non sero factum: hunc enim ego Magistratum vel Anno MCXVI. reperio in Oppido Guardastallae ad Padum, cujus alibi facta est mentio, & in quod Monasterio Placentino Sancti Sixti jus dominationis erat a tempore usque Ludovici II. Augusti. Quod insignis illius Coenobii Sanctimonialia extra

A honestatis semitam nimium exorbitassent, curante celebri Comitissa Mathilda Anno MCXII. deturbatae violenter inde fuerunt, & locus Benedictinis Monachis fuit traditus, qui in hunc usque diem ditissimum locum tueri pergunt. Primus ibi Abbas Oddo, sive Otto, ex Padolironensi Monasterio accitus, ut sibi Guardastallensem Populum * conciliarent, immunitates varias, atque agros incolendos ei concessit. Testem do Chartam, dignam multis nominibus quae legatur. Complectitur enim varios eorum temporum ritus, non facile alibi occurrentes: mentio quoque ibi fit Imildae Abbatissae Sancti Sixti, quam minime agnovisse videtur Campius supra laudatus in Histor. Eccles. Placent. uti neque agnovit Bacchinius in Historia Monasterii Padolironensis Lib. 4. ubi Abbatissas ejusdem Coenobii recenset. Ego Chartam ipsam olim descriptam ex pervetusta membrana adservata in insigni Archivo secretiori Communis Cremonensis.

Oddo Abbas Monasterii Placentini Sancti Sixti concedit hominibus de Guardastalla, suo Coenobio subjectis, varias immunitates ac libertates cum diversis conditionibus pro illorum gradu, Anno 1116.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Centesimo Decimo Sexto, VII. Kalendas Augusti, Inditione Nona. Odo Abbas Monasterii Sanctorum Sixti & Fabiani, situm Placencia, communicato Ecclesie fidelium consilio Placentinorum & Warstallensium, pro multismoda caritatis humanitate, & suarum pecuniarum largitate, quam tempore Imildis Abbatissae ad terre Beati Sixti jamdu-

D dum perditae liberationem exhibuerunt; ad imitationem ejusdem prenominate Abbatissae beate memorie, per actum & conventionem renovavit & confirmavit & investivit Homines de Warstalla de ripatico Padi, & paludis cum portibus: & omnes Warstallenses absolvit a ripatico, & teloneo, retento usibus Ecclesie retroscripto ripatico. Ceterum vero, quod vocatur tolonzum & malioletum concedimus Hominibus de Warstalla in commune habendum. Insuper statuit, ut nulla

* conciliaret

injuriam vel violentiam a se, vel a suis Successoribus, vel a suis hominibus inferatur alicui Warstallensium nec in Castro, nec in Burgo, non in ripa, non in Villa. Et Warstallenses de tabula Castellum annualiter servent unum Rannucinum, pro tabula Burgi Denarium unum currentis Monetae. Et si injuria ab altera parte allata fuerit, infra triginta dies consilio Consulium Terre emendetur. Si qui Curiales sunt, seu Burgenfes, qui velint retinere equum convenientem armis, & arma, & tenuerit ad Terre Ecclesie, sui que libertatem tuendam, quicquid possidet pro Feudo habeat cum omni honore. Rustici faciant braidam, & vineam, dent porcum, & mulonem tercium & quartum, & spallam, & arisere, & plastrum lignorum pro unoquoque jugere, pro albergaria unum sextarium vini, aliud grani, medietas cujus sit frumenti, alia sit anona, & stramen & lectum; & alia superimposita eis non fiat. De navis vero si inventa fuerit in ripa, habeat eundi & redeundi Placentiam. Concessit insuper communi utilitati Warstallensium omnia publica, & paludem & boscum & pascua bestiarum e Polifino superiore & inferiore. Castrum & Curtem prenominatus Abbas nec sui successores habeant licenciam nec potestatem dandi alicui hominum sine consilio duodecim hominum, qui Consules eligantur a Populo, qui etiam rem Populi, dominique gubernent & regant.

A. ✠ Ego Abbas Oddo subscripsi & confirmavi.

Ego Gaitardus Presbiter, & Monachus, interfui & subscripsi.

Ego Petrus Calvus Presbiter & Monachus subscripsi.

B. Testes rogati interfuerunt Berardus de Burgo, Bovo de Porta, Girardus Gastalus, Rexo, item Joannes Bonus, Truso, Grajulfus, Guleto, Onnibene, Aggo, Gando, Martinus, Bonagijus, Grimalaus, Sigefredus.

Ego Joannes Notarius Scriptor hujus Cartule concessionis post traditam complevi.

C. Vides heic translata in Guardastallenses Cives portionem ditionis, quae ad Placentinum Monasterium spectabat: simulque habes in eo Castro Consules, hoc est, Republicae, seu Communi, & Populo Guardastallensi Praelectos, quorum tamen auctoritas limitibus suis constringebatur, quum uti dominum Populus idem agnosceret Abbatem Placentinum. In aliis quoque locis per eadem Secula reperias Consules, & modò majorem, modò minorem in eis auctoritatis mensuram. Non mediocri functos fuisse Anno Christi MCXCVIII. Consules Narnienses, Charta prodet, quam ex Codice Cencii Camerarii depromsi.

Consulum Narniensium Instrumentum, per quod Alifandae, aliisque confirmant Arcem Carlei, Anno 1198.

I. N nomine Domini nostri Jesu Christi, & Anno ejusdem Incarnationis Millesimo Centesimo Nonagesimo Octavo, residente Innocentio III. Papa, summo Pontifice in Sedem Apostolorum Princi-

E. pis, Mense Junio, Indictione Prima. Nos quidem Narnienses Consules universales Civitatis & Comitatus Narniae, scilicet, Leonardus, Rodulficus, Rapszo, Blaucus, Petrus, Pelegrinus, Mat-

Martineus, Crescentius, Timotheus, Johannes, Bonaguida, atque Nicola, communi voluntate, & deliberato consilio, & in Platea ejusdem Civitatis, nullo inducti delo vel fraude, sed solita bonitate, damus, tradimus & concedimus vobis Anfandae & Henrico atque Joseph Carlei, remimentum Arcis quondam Carlei, & servitia hominum proportionaliter, sicut et in habuistis pro diviso. Id est tibi Anfandae partem, quae fuit filii tui quondam Tansarici: & tibi Henrico & Joseph, unicuique partem suam, sicut quondam habuistis. Quas partes praedicti remimenti Arcis & servitia hominum ejusdem Arcis, vobis & vestris heredibus concedimus perpetuo, ad tenendum, possidendum, fruendum: salvo quod nullam potestatem habeatis vendendi, pignori dandi, alienandi de praedictis possessionibus ejusdem Arcis, sine consensu Consulium Civitatis Narniae, qui temporaliter & universaliter totius Civitatis erant. Et si Consules non fuerint in Civitate, sine consensu totius Populi Civitatis Narniae, vel majoris partis Populi. Et nos Consules praedicti pro nobis, & pro nostris successoribus auctorizare, & observare, & perpetuo defendere vobis & vestris heredibus promissimus, omni exceptione cessante, ut supra scriptum est, & non contra venire in Placitum vel extra Placitum, vel aliquo conventu in perpetuum. Et si hoc totum, ut supra scriptum est, per omnia & in omnibus exsequutioni mandare, & observare noluerimus, promissimus pro nobis & nostris successoribus vobis & vestris heredibus dare quingentas Libras bonorum Lucensium nomine poenae. Et soluta poena hoc Instru-

mentum, quod non tantum ad solemnitatem, sed ad hujus rei probationem, scribere rogavimus Deusteadjuvet Notarium & Legistam, & Timotheum Notarium, in presentia subscriptorum testium & aliorum plurium, omni tempore in sua firmitate permaneat. Expensas vero Turrisano communiter dabitis.

Gottfriedus Abbatissae: Olivarius filius ejus: Pelegrinus Gimundi: Rubens Altoementis: Caphageccus: Radulfus Jobannis Caputollus: Nicola: Capazzanus: Martineus frater ejus: Absalon: vocati testes.

Ego quidem Deusteadjuvet, rogatus Tabellio & Legista cum Timotheo scripsi.

Ego Timotheus Notarius rogatus, notaria mea propria manu scripsi.

Et ego Ricardus Imperialis Aulae Scriniarius hoc exemplar ex authentico Timothei Notarii fideliter sumtum, de mandato Domini Benedicti Domni Papae Camerarii transcripsi, & in publicam formam redegi, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Ducentesimo Trigesimo Primo, mense Octobri, die X. Indictione V.

Quod etiam animadvertendum est; etsi locis iis interdum sui essent Domini, nihilominus ibi quoque Consules statuebantur, capita videlicet Communitatis, ejusdemque loci Domino subjecta. Oppido Atestino, sive Estensi, cui ab antiquo dominabantur Marchiones Estenses, suberat Villa, seu Curia * Pauli. Attamen ibi Anno MCCXVIII. Consules reperias, uti fidem faciet Charta, quam ex Archivo Principum Estensium descripsi.

Investitura bonorum data Livaldo Priori Monasterii Sanctae Mariae ad Carceres, a Bonifacio Marchione Estense, Anno 1218.

De Dominico, VI. Calendas Junii, in broilo, qui est ante domum Sanctae Mariae ad Carceres, in praesentia Domini Botonis de Urbana, & Domini Alberici de Rocha, & Domini Lombardi illius fratris, & Conradi de Brunicardis de Verona, rogatis testibus: ibique Dominus Bonifacius Estensis Marchio, nomine donationis, & pro anima sua investivit Dominum Livaldum Priorem dictae Ecclesiae, jure & nomine illius Ecclesiae Sanctae Mariae, nominative de sua portione totius pasculi Curiae Paulsi; scilicet de medietate super totum pro indiviso, sicuti quondam Dominus Azo Marchio ipsum Dominum Priorem olim investivit de supra scripto pasculo illius Curiae Paulsi de Vico de Este tali ordine, quod ipsa Ecclesia Sanctae Mariae perpetuo habeat

A & possideat ipsum pasculum suis dominicalibus pecoribus, & perpetuo dictum pasculum dicto Domino Priori pro sua Ecclesia, & illi Ecclesiae suis dominicalibus pecoribus concessit. Et hoc salvis omnibus regulis & bannis & ordinamentis sine omni fraude factis per Consules, & Commune praedictae Ville Paulsi. Anno Domini Millesimo Ducentesimo Decimo Octavo, Indictione VI.

B Ego Conradus Patavinus, & Domini Imperatoris Federici Notarius interfui, & Notarius scripsi.

Et quoniam haec mentio est similis Investiturae, factae ab Azone VI. Marchione Estensi, eandem verbis paribus conceptam accipe, quae mihi suppeditata fuit ex Archivo Monasterii Estensis ad Carceres.

Donatio ab Azone VI. Marchione Estensi facta Monasterio Sanctae Mariae ad Carceres in Territorio Estensi, Anno 1197.

Anno Domini Millesimo Centesimo Nonagesimo Septimo, Indictione Decima Quinta, die XV. intrante Mense Junii, in praesentia Domini Pistoris Vicentini Episcopi, & Magistri Dominici Judicis, & Domini Gerardi Praepositi Sancti Georgii de Verona, & Vidonis Notarii, & aliorum; in clastro Sanctae Mariae ad Carceres. Ibi Dominus Azo Estensis Marchio investivit Dominum Livaldum Priorem Sanctae Mariae ad Carceres, in remissione peccatorum suorum, atque suorum praedecessorum, de pasculo in Curte Paulsi de Vico, quod est de suis dominicalibus pecudibus, recipientem pro ista Ecclesia San-

Dctae Mariae ad Carceres: perpetuo concessit praedictum pasculum pecudibus praefatae Ecclesiae, ut dictum est habere, salvis omnibus regulis & bannis & ordinamentis, quae fuerunt per Consules Communis praedictae Villae Paulsi sine fraude. Firmiter promittens praefatus Dominus Marchio per se & successores suos praefato Priori & successoribus perpetuo adversus omnem personam praescriptum pasculum defendere & varentare.

E Actum est hoc in isto loco.

Ego Oldericus Imperialis Aulae Notarius interfui, & hanc Cartam jussu istius Marchionis scripsi.

Consulum quoque Magistratus Anno MCCLXXXI. erat Civibus Beneventanis. Quum verò isti ultra aequum potestatem sibi in ea Urbe af-

A fererent, Martinus IV. Romanus Pontifex eorum munus abolevit, uti palam faciet altera Charta e praelaudati Cencii Codice descripta.

Litterae Martini IV. Papae, per quas Consulum Beneventanorum munus delet, Anno 1281.

IN nomine Domini: amen. Anno a Nativitate ejus Millesimo Ducentesimo Octuagesimo Primo; die IX. mensis Octobris, Decima Indictione. Venerabilis Vir Dominus Petrus, dictus Saracenus, Domini Papae Capellanus & Nuntius, congregato Parlamento in Majori Ecclesia Sanctae Mariae de Benevento, voce praeconia, & ad sonum campanae convocato de mandato Nobilis viri Domini Uguicionis Marzoli Civis Florentini & Rectoris in Civitate Beneventana, per summum Pontificem constituti, praesentavit Populo Beneventano ibidem congregato quasdam Litteras Papales bullatas verà Bullâ Papali plumbeâ in filo canapis pendente, quas per Bonjobannem de Florentia Notarium dicti Rectoris in eodem Parlamento facti in dicta Ecclesia, literaliter & vulgariter legi fecit, & copiam ipsarum obtulit se dare paratum omnibus volentibus copiam ex eisdem. Quarum Litterarum tenor per omnia talis est.

Martinus Episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Populo Beneventano salutem & Apostolicam benedictionem. Nuper non absque plurima turbatione accepimus, quod ad enervationem jurisdictionis & pleni dominii, quod Ecclesia Romana in vobis & Civitate vestra habere dignoscitur, indebite aspirantes, praetextu cujusdam abusus, qui dici debet meritis corruptela, quosdam ex vobis assumitis ad Officium Consulatus, qui regimini Terrae se imprudenter ingerunt, & quo minus Rector in eadem

B Civitate a Sede Apostolica deputatus commissum sibi regimen libere valeat exercere, multipliciter impediunt & perturbant, non sine nostra & Ecclesiae Romanae manifesta injuria, gravi praesudicio & consensu. Quum igitur nostra intervitis, super hoc de opportuno remedio providere, nec velimus, sicut nec debemus circa dominium Civitatis ejusdem habere participem vel consortem, C Universitatem vestram monemus, vobis sub poena excommunicationis, quam in singulos, qui contra hujusmodi mandatum nostrum in hac parte venire praesumerint, incurvere volumus ipso facto, districte praecipiendo mandamus, quatenus hujusmodi Consules, quorum occasione plerumque seditionis materia suscitatur, D vel aliquos alios, quocumque nomine censeantur, ad gerendum vel exercendum in Civitate vestra Officium Consulatus, seu alterius jurisdictionis, assumere vel creare nullatenus praesumatis, nec assumtis in aliquo obedire, sed potius Rectori, qui nunc est in ipsa Civitate, & pro tempore fuerit a Sede Apostolica deputatus, parere ac intendere humiliter studeatis. Nos autem ex nunc decernimus irritum & inane, si secus a vobis, vel vestram aliquibus super iis attentatum est hactenus, vel in posterum contigerit attentari.

Datum apud Urhem veterem, IV. Idus Septembris, Pontificatus nostri Anno Primo.

Acta sunt praedicta in Majori Ecclesia Sanctae Mariae de Benevento praedicta, |

Haec, die supradicta, praesentibus venerabilibus patribus Fratre Nicolao Abbate Monasterii Sanctae Sophiae, Fratre Trojano Abbate Monasterii Sancti Modesti, & Fratre Jobanne de Sicilia Abbate Monasterii Sancti Lupi, Fratre Diodato de Altavilla Ordinis Praedicatorum Priore Fratrum Praedicatorum, Fratre Benedicto de Mignano Ordinis Fratrum Minorum, & Guardiano Fratrum Minorum de Benevento, Nobili viro Domino Huguicione Marzoli cive Florentino, Rectore Beneventano praedicto, Domino Petro Abbatis Judice, & Bonjohanne Notario dicti Domini Rectoris, Clucia de Florentia Mercatore, Uysoleone Juvene, Pandulso Jachiae, Densino Roberto Masculo, Milite & Judice, Laurentio Marico Civibus Beneventanis, testibus.

Es ego Thaddaeus Jacobi de Bessona, Imperiali auctoritate Notarius, & Domini Uguicionis Rectoris praedicti Scriba, praesentationi praedictarum Literarum, lectioni ipsarum, & omnibus supradictis interfui, & ut supra legitur, scripsi & publicavi de mandato Domini Petri Capellani & Nuntii supradicti.

Ego Bonjohannes quondam Galgani Boccadebue, Imperiali auctoritate Notarius, & dicti Rectoris Scriba publicus, praedictis interfui, & suprascriptas Apostolicas Literas mandato supradicti Domini Petri Saraceni in dicto Parlamento literaliter & vulgariter legi, ideoque subscripsi.

Ego Paulus de Reate, Apostolica auctoritate, & nunc Camerae Domini Papae Notarius, praedictum Instrumentum, prout in originali inveni, de verbo ad verbum transcripsi, & auscultavi fideliter, & in publicam formam redegi, & signum feci, apud Montemfalconem, sub Anno Domini MCCLXXXII. Indictione XI. mense Novembri, XXII. die intrante, Pontificatus Domini Martini Papae III. Anno Secundo.

A Et profecto etiam post inventum amplissimum munus *Potestatum*, hoc est, Praetorum, adhuc nomen & officium *Consulum* perduravit, qui videlicet Magistratum gerebant in re maritima, aut mercatoria; sive judiciis praeerant, aliisque regiminis publici functionibus. In Republica Genuensi reperio *Consules Placitorum*, *Consules Communis*, *Consules Civium*, & *Foritanorum*, & alios. In Republica Lucensi adhibitos tunc vidi *Consules Treguanos* & c. Ita *Consules Mercatorum* Mediolani, Mutinae, Ferrariae, & alibi occurrunt. Quotuplex vero Consulum genus in Republica Pisana numeraretur Anno MCCXLVIII. quum nempe Pisano Populo facta est oblatio partis Corsicae Insulae, e Charta intelliges, quam in calce subsequentis Dissertationis invenies. Itaque per annos plures ad clavum Liberarum Urbium in Italia adhibiti sunt haecenus memorati *Consules*, quos etiam deligere ex ipso Civium sinu mos fuit. Sed ante Annum MCLXXX. diverse invehi consuetudo coepta est. Nam uti usuvenit, quoties inter Reipublicae proceres discordia irrepit, Consularis hujus regiminis toedere tunc nonnullos coepit. Fortassis etiam ne ipsi quidem Consules concordibus animis & calculis publicae rei negotia expediebant. Sed quod plus etiam ad immutandum priorem ritum Civium animos accendit, tumultus fuere, quos identidem excitabat Consularis hujus potestatis cupiditas, adnitentibus praecipue potentibus, ut eam adipiscerentur in patria sua. Satius itaque visum est, ex Sociis Urbibus prudentem aliquem Virum accersere, qui Populo praecisset, & justitiam ministraret. Ab ejusmodi enim Rectoris studia partium abesse solebant; atque

que

que is aequâ lance judicaturus, ac fontes plexurus non immerito credebatur, quando ei Civitati legem dicebat, ubi neque consanguinei, neque affines, neque alii factionum nexu in transversum rapere poterant hujusmodi Praesidis mentem atque voluntatem. *Potestatis* nomine donati sunt id genus Rectores Urbium: idque nomen in eorum temporum monumentis modò masculini, modò feminini generis invenitur. Erunt, opinor, qui appellationem ejusmodi tunc primùm investam arbitrabuntur. Verùm a vetustis Latinae Linguae Seculis eadem duxisse originem dicenda est; nam & ab antiquis usurpabatur ad Magistratus Populi designandos. Plinius Lib. 29. Cap. 4. inquit, *Mites praestare dominos, Potestatesque exorabiles*. Apulejus ait: *Sed jussit Potestas Officialem suum magna severitate cœceri*. Suetonio teste in Caesaris Vitâ Cap. 17. is in carcerem conjecit *Nevium Quaestorem, quod compellari apud se majorem Potestatem passus esset*. Idem in Claudio Cap. 23. *Jurisdictionem de fideicommissis in Urbe delegari Magistratibus solitam, atque etiam per provincias Potestatibus demandavit*. Juvenalis Satyrâ Decima, Versu 99.

Hujus, qui trahitur, praetextam sumere mavis,

An Fidenarum, Gabiorumque esse Potestas?

A *Salvianus Lib. de Providentia, scribit: Itaque tunc illi pauperes Magistratus opulentam habebant Rempublicam. Nunc autem dives Potestas pauperem facit esse Rempublicam*. Concilium Antiochenum Canone V. *Si quis Ecclesiam Dei concurbare & sollicitare persistis, tamquam seditiosus per Potestates exterarum opprimatur*. Quid verò sint exterarum Potestates, Hincmarus Archiepiscopus Remensis jamdiu nobis significavit, scribens apud Flodoardum Lib. 3. Cap. 22. *Postea autem per exterarum, idest Saecularium, Potestates contra Sardinenses Canones eandem administrationem sine mea conscientia obrinisti*. Ita & in Lege 47. Codic. Theodosian. de Episcop. & Cleric. legitur: *Fas enim non est, ut divini Muneris Ministri temporalium Potestatum subdantur arbitrio*. Apollinaris quoque Sidonius Libro Primo, Epist. 8. ad Candidianum ait: *Vigilant fures: dormiunt Potestates*. Denique ut cetera omittam, saepe in Italicorum Regum Diplomatibus occurrit *Judiciaria Potestas*. Vide etiam, quae ad hanc vocem Ducangius congeffit: & vide subsequens Diploma, e Tabulario Cavensis Coenobii eductum, in quo Guaimarius Salernitanus Princeps, a Notario in fine memoratur sub his verbis: *ex jussione supradictae Potestatis scripsi ego &c.*

B

C

D

Guaimarii IV. Principis Salernitani donatio facta Monasterio Sanctae Barbarae sito in Comitatu Salernitano, Anno 1035.

IN nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi. Nos Guaimarius divina opitulante clementiâ Langobardorum gentis Princeps, pro amore omnipotentis Dei, salutisque animae, &

Tom. IX.

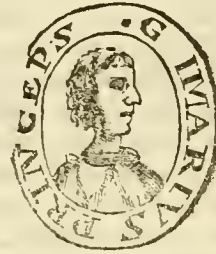
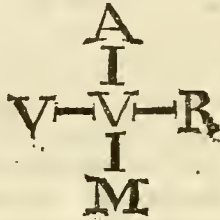
E *Patriae nostrae Salvationis, quam & per postulationem Purpurae Principissae dilectae Conjugis nostrae, concedimus & confirmamus tibi Lucae Abbati Monasterii Sanctae Barbarae, quod dedi-*

catur est in pertinentia de Novae finibus Salernitanis, cum omnibus rebus pertinentes ipsius Monasterii, & cum molinum, quod aedificatum est in flubio de ipsa Bruca, & cum ipso castanietum, quod est in Pede de Monte, qui vocatur de Reborio, & cum ipsa cesina, quae est ultra ipso flubio, quod roncave fecit Cosma Abbas antecessore vestro: Ideo, ut diximus, inclitum ipsum Monasterium cum omnibus terris, & vineis, seu sylbis, & jam dictum castanietum, & praedictum molinum vobis concessimus cum omnibus infra se abentibus, omnibusque suis pertinentiis, & cum vice de biis suis securiter vos diebus vitae vestrae illud habendum, dominandum, possiden-

A dum, & omnia de ipso frudum faciendum, quae volueritis. Et ha nostris Judicibus, Comitibus, Castaldeis, vel a quibuscumque Agentibus nullam exinde patiamini molestationem, sed amodo, & omnibus diebus vitae vestrae per hoc nostrum roborem Preceptum praedicto Monasterio cum omnia substantia, & cum omni sua pertinentia securo nomine abere & possidere valeatis in jam dicta ratione.

B Quod vero Preceptum concessionis ex jussione supra dictae Potestatis scripsi ego Romoaldus in sacro Palatio, in Anno Septimo Decimo Principatus supra dicti Domini Guaimarii gloriosi Principis, de mense Julii, Indictione Tertia.

Sigillum cereum Guaimarii.

Ecce igitur quam saepe ab antiquis *Potestas* appellaretur, qui Populo praecerat atque dominabatur. Eodem quoque Saeculo Undecimo floruit Sanctus Johannes Gualbertus, Valumbrosani Ordinis Institutor. In ejus Vita ab Attone Pistoriensi Episcopo scripta. Anno MLXVIII. exarata legitur Florentinorum Epistola ad Alexandrum II. Papam, in qua haec verba occurrunt: *Si quis nostrum, his minis territus, de Civitate fugerit, ad dominium Potestatis adlumeretur quid quid possideret.* idest, a Fisco fortunae ejus caperentur. Dixi, ante Annum Christi MCLXXX ejusmodi Praetoribus uti coepisse Italicas Civita-

C tes: nam in foedere Mutinensium ac Parmensium inito Anno MCLI. haec supra legimus: *Infra quadraginta dies, postquam mihi requisitum fuerit a Consulibus, vel Potestate Mutinae, emendare faciam, nisi per parabelam Consulium vel Potestatis Mutinae remanserit.* Et sane antea nonnullae Civitates Lombardicae Potestatem suscepisse deprehenduntur. Fridericus enim I. Imperator, teste Radevico Lib. 2. cap. 6 de ejus Gestis, Civitatibus Italicis Magistratus designans. *Potestatum* quoque mentionem facit his verbis: *Praeterea & hoc sibi ab omnibus adjudicatum atque recognitum est, in singulis Civitatibus Potestates, Consules, ce-*

terisque Magistratum assensu Populi per ipsum creari debere &c. Haec in Comitibus Roncaliensibus Anno MCLVIII. pronuntiata fuere. Proinde intelligas, Tristano Chalco Historico Mediolanensi minime defuisse justum titulum haec scribendi ad Annum MCLIX. nempe Rainaldum Colonensem Archiepiscopum, atque Ottonem Comitem Palatii, vocatis Praefidis Consilii Civitatis Mediolani, suadere eis nixum fuisse, ut ipsi quoque Potestatem Caesaream, quemadmodum aliae Urbes fecerant, acciperent. Id verò novum erat, & manifeste contra conventa pro-

A ximae Pacis apparebat. Haec ille ab Ottone Morena synchrono Scriptore acceperat, cujus Chronicon vide vulgatum Tomo VII. Rerum Italicarum ad Annum MCLIX. Simul etiam intelligimus; cur Fridericus Augustus eodem Anno Privilegia Cremonensibus concedens, Potestates quoque in iis numeravit. Diploma illud, multa complectens ad Historiam illorum temporum, dignum est, quod e tenebris educatur. Hoc ipsum descripsi ego olim ex autographo existente in Archivo Communitatis Cremonensis.

Fridericus I. Imperator Cremonensibus navibus per Padum discurrentibus immunitatem concedit a quorumcumque teloneo, excepto illo, quod Nuntiis Imperialibus solvendum est, Anno 1159.

IN nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Fredericus divina favente clementia Romanorum Imperator, & semper Augustus. Si quolibet fideles nostros Imperialis clementia vel tuitione dignos aestimamus, multo magis fidelioribus nostris vultu dextera Imperialis potentiae porrigere debemus, de quibus majora fidelitatis argumenta certissima rerum exhibitione experti sumus. Eapropter omnium fidelium tam futura, quam praesens reveris aetas, quod Cremonam nostram, tanquam specialem & familiarem Camerae Imperii nostri, ampliori dilectione amplectimur, quae & magnifica & plurima suae devotionis obsequia in oculis nostris dum fecit clarescere, maximum gratiae nostrae favorem prae cunctis Civitatibus Italiae obtinere promovit. Nos itaque memores devotissimi servitii Cremonensium fidelissimorum nostrorum, petitionibus eorum benigne annuimus, volentes, & auctoritate nostra praecipientes, quatenus ipsi Cremonenses a Cremona decursus in aqua Padi, &

C in omnibus locis & Vallibus, in quibus aqua Padi aliquo tempore derivatur usque ad mare, sive in Comitatu Regiensi, vel Mutinensi, vel Bononiensi, vel Ferrariensi, vel Ravennate, ita securescum omnibus mercationibus, quascunque veluerint, vadant & navigent, ut nullus Episcopus, Dux, Marchio, Comes, Viccomes, vel aliqua Potestas, vel Civitas, vel Castrum, vel aliqua persona aliquod Teloneum, vel superpositam, vel angariam, vel aliquam exactionem ab eis exigat, vel invito eos, vel res eorum detineat, exceptis Nuntiis nostris, qui in locis determinatis Teloneum inscriptum accipiant. Habeant quoque ipsi Cremonenses in praedictis locis, vallibus, & aquis, vendendi & emendi liberam facultatem. Praedicti verò Nuntii nostri accipiant in Ferraria de qualibet Navis duodecim Denarios Mediolanensium veterum. Apud Figarolum de qualibet Soga, pro qua Navis trahitur, quae Masseriam portat, octo Solidos Mediolanensium veterum. Masseriam autem dicimus

quamlibet Navem, quascumque merces, praeter Salem, portantem. In eodem loco de qualibet Soga, pro qua Navis trahitur, quae Salem portat, triginta Denarios Mediolanensium veterum. Apud Governulam similiter de qualibet Soga Masseriae octo Solidos Mediolanensium veterum. Pro qualibet Soga illius Navis, quae Salem portat, triginta Denarios Mediolanensium veterum. Item apud Vastallam de qualibet Soga Masseriae octo Solidos Mediolanensium veterum, & ibidem de qualibet Soga, quae Salem fert, triginta Denarios Mediolanensium vete-

rum. Apud Scorzerolum de qualibet Navis duodecim Denarios Mediolanensium veterum. Apud Luzariam similiter duodecim Denarios Mediolanensium veterum. Et praeter haec, quae scripta sunt, nec in his locis, nec in aliis in Pado a Cremona deorsum quidquam a Cremonensibus tolli volumus, salva per omnia Imperiali iustitia. Quicumque autem hujus nostri Praecepti violator esse in aliquo praesumpserit, centum Libras auri componat, medietatem Camerae nostrae, & medietatem praedictis Cremonensibus nostris fidelibus.

Signum Domni Frederici

Romanorum Imperatoris invictissimi.

Ego Reinaldus sacri Imperialis Palatii Cancellarius recognovi.

Acta sunt haec Anno Dominicae Incarnationis MCLVIII. Indictione VII. Regnante Domino Frederico Romanorum Imperatore gloriosissimo, Anno Regni ejus VII. Imperii vero III.

Datum apud Maringum, VIII. Kalendas Martii.

Locus Sigilli ☩ cerei Imperialis.

Ita ad Annum MCLXIX. Veronensium Praefes Potestatis titulum praeferebat, ut constabit e Charta, quam

authenticam vidi in Tabulario Monasterii antiquissimi Sancti Zenonis ejusdem Civitatis.

Examen testium Veronae factum coram Comite Bonifacio ejus Urbis Praetore in causa agitata inter Monachos Sancti Zenonis Veronensis, & filios Spiciani, de Decimis Hospitalis Sancti Zenonis, Anno 1169.

De Veneris, qui fuit X. invante Mense Januario, in domo Comitum Bonifacii Potestatis Veronae, in praesentia Nicrobi & Widonis de Run-

do, & Alberti de Ripa Clara Judicum, & Widonbi, & Antiqui, & Petri Notariorum, & Lanfranchi de Domino Abbate Sancti Zenonis, & aliorum. Ibi que
Bonus

Bonus Zeno de Lamberto, Assessor Comitatus Bonifacii Potestatis Veronae, coram Widone Rubeo, similiter ejus Assessore, dixit: Domine Comes; Dominus Ubertus Hospitalis Sancti Zenonis est conquestus apud nos de filiis quondam Spiciani. dicendo, eos velle auferre sibi Decimam de terris de Hospitale Sancti Zenonis de Monte Dracono. Nos misimus pro illis, ut venirent responsuros. Ipsi venire noluerunt. Modo vult dare suos testes causa publicandi, si ipsi aliquo tempore aliquid suprascripto Hospitali dicere voluerint, quod habeat suas rationes. Et Comes dixit: Mihi bene placet. Testes Martinus de Casali, Orlandus, Arienta, Marthonus, qui presente suprascripto Comite & predictis Assessoribus, sacramento dato a Bono Zenone ad sancta Dei Evangelia iuraverunt causa publicandi se dicturos totam veritatem, quam scirent de illo facto &c. Martinus de Casali iuratus, ut publicetur, in districto sacramento a me Notario interrogatus, dixit: A terremoto majore in ea habeo visum Hospitale Sancti Zenonis habere & tenere Decimam suarum terrarum, & vinearum, & olivarum de Monte Dracono, absque ulla contradictione alicujus hominis. Et numquam vidi, illos de Monteclaro habere eam Decimam, nec audivi dici, nec audivi illos petentes; & videbam illos de Monteclaro venientes in Monte Dracono, & colligentes suam Decimam: ipsi non petebant Decimam illarum terrarum de Monte Dracono de suprascripto Hospitali Sancti Zenonis. Nec audivi eos petentes illam Decimam &c.

Actum est hoc Anno Domini Millefimo Centesimo Sexagesimo Nono, suprascriptis diebus, Indictione Secunda.

A Ego Amigo sacri Palatii Notarius has attestaciones ut publicarentur scripsi, & bis interfui.

B Praelaudatus quoque Fridericus I. Augustus Anno MCLXII. post excidium Mediolanensis Urbis, eodem Otone Morena synchrono teste, pag. 1109. Tomi VI. Rer. Italicarum, dederat *Brixianis ac etiam Pergamenis in Potestatem* Marcoaldum de Grumbas; *Mediolanensibus vero Dominum Episcopum de Legio; Placentinis autem ab initio Aginulfum, deinde Arnaldum Barbavairam; Comitem Conradum de Bellanuce praeposuit Ferrariae; Parmae Azonem, qui dicitur....., Comensi Comitatus Magistrum Paganum &c.* Hi Praetores, sive *Potestates*, earumdem Urbium. Eiusdem quoque Friderici I. Diploma vide Tomo IV. Italiae Sacrae Ughellii in Episcopis Astensibus. Is ibi Anno MCLIX. Astensem Civitatem regendam tradit *tribus Rectoribus*, quos etiam *Astenses Potestates* appellat. Immo longe antea usurpatum invenio *Potestatis* nomen: hoc est, Anno MXXXIII. in Diplomate Conradi I. Augusti, quod autographum inspexi in Tabulario Canonorum Regularium celeberrimi Ticinensis Monasterii Sancti Petri in Caelo Aureo. Ibi praecipitur, *ut nullus unquam Potestas, Minister, vel Missus molestiam inferat bonis ejusdem Coenobii.* Verum Italicae Civitates non omnes eodem tempore, sed quaedam citius, quaedam serius, usum *Potestatum* invexere; neque in iis perpetuo habendis constantes primo fuerunt. Ut enim cuique videbatur male publica res procedere sub *Consulibus*, tum iis abjectis eligebatur *Potestas*. Si vero sub hujus regimine eadem, aut majora incommoda ac detrimenta sentiebantur, ad pristinum Consulium usum rursus convertebantur sus-

fragia Populi. Uti habent Continuatores Caffari Lib. 3. Annal. Genuens. quum Rempubicam Genuensem complures discordiae civiles Anno MCXC. dilacerarent, *Sapientes & Consiliarii Civitatis convenerunt in unum, & de communi consilio statuerunt, ut Consules Communis in futuro Anno cessarent, & de habendo Potestate omnes fere fuerunt concordēs.* Tum Anno MCXCII. restituti sunt Consules; subsequenti- bus verò Annis modò Potestates, modò Consules habenas ejusdem Reipublicae tenere, & demum sub Potestatum regimine per diuturna tempo-

A ra Civitas illa conquievit. Ricordano Malaspina, & Joanne Villanio testibus, Anno tantum MCCVII. Florentia primum Potestatem accepit. Attamen Scipio Admiratus junior in Histor. Florentin. Praetorem ejusdem Civitatis Gerardum Caponfaccum reperit Anno MCKCIII., & in hanc rem laudat illius temporis monumenta. Ferrariae itidem adhuc Anno MCXC Consulum regimen perdurasse, indicare videtur Charta, quam ex Archivo Estensi eduxi, quum nulla ibi *Potestatis* mentio fiat.

Sententia Consulum & Judicum Ferrariensium pro Abbate Pomposiano contra Obizonem Marchionem Estensem in controversia de fundo Graniani, Anno 1190.

IN Dei nomine. Anno Dominice Nativitatis Millesimo Centesimo Nonagesimo, tempore Clementis Pape, & Frederici Imperatoris, die ultimo exiisse mense Aprilis, Indictione VIII. Ferrariae in Episcopatu. Nos Bonus Joannes, & Donatus, & Signorellus, Consules, & Judices Communis Ferrariae, audita querimonia nobis facta a Donno Gualfredo Abbate Pomposie de MARCHIONE OPIZONE DE ESTE, de terra, quam Abbas dicit fore de fundo Gragnani: audita confessione Domini Marchionis, quod terra, de qua est controversia, si est de fundo Grajani, non vult eam neque per se, neque per alios inquietare: visis dictis testium ab Abbate in hac causa productis: visa etiam designatione facta nobis de fundo Graniani ab eisdem testibus, in qua designatione dicunt, fundum Graniani fore a termino lapideo, qui est positus infra nemus Manentis descendens in directum usque ad mediam Foveam de Cursolis, & per mediam Foveam descendendo usque

C ad Lacum Donnizum; possessionem rei, de qua est controversia, Donno Abbati pro Ecclesia Pomposiana pro fundo Graniani assignamus.

At hec fuerunt testes Dominus Joannes, Stephanus Gabiani, Albertus Georgii, Guido Viccedomini, Roscius Notarius, Egidius Guardinus, Rolandus Ildeprandi, Guzardus Ariberu, Guido de Sambilono, Guardus testis, & hujus rei investitor datus.

Ego Berardus Christi misericordiam sacri Pallatii, & tunc Communis Ferrariae Notarius interfui, & ut audiui, & intelli, rogatus scripsi.

Sed haec non omnino certa; nam, ut supra innui, diu perrexere Consulum Magistratus adhiberi, quamquam Reipublicae praecessent Potestates. Sed & in nonnullis Urbibus serius quam in reliquis eorundem Praetorum munus investum est, atque investum cito desit, adeo ut ne Anno quidem MCCXXXIV. Lucensis Populus Consules prorsus ejurasse deprehendatur.

Juvat

Juvat huc inferre exemplum Chartae ad eandem Rempublicam spectantis, ex qua non solum constabit ejusmodi Consulium usus, verum etiam quae tunc Familiae Consilium sive Senatum Civitatis Lucensis constituerent. Harum catalogum cum iis, quae nunc eidem Reipublicae praesunt, si quis

A componat, facile intelliget, quantum non minus ibi, quam & in aliis Urbibus, Familiarum perniciem attulerint temporum edacitas, intestinae discordiae, & bellicus furor. En itaque Chartam ipsam e MSto Codice membranaceo Cencii Camerarii depromptam, ac praefertentem titulum:

Instrumentum Lucensium de custodia quorundam Castrorum data Magistro Petro de Guarzino, nomine Romanae Ecclesiae, Anno 1234.

IN nomine Domini Amen. Nos Guido Barletti, Orlandus Forteguerrae, Taliapani Gentilis, Aegidius Fradicionis, atque Raynerius Advocati, Lucani Dei gratia Majores Consules, habito majori & generali Consilio Civitatis per praekonem, & ad sonum campanae more solito coadunato in Ecclesia Sancti Michaelis de Foro Lucano: in quo etiam Consilio interfuerunt Capitanei Levatorum Sancti Petri Majoris, & Capitanei illorum de Sancto Christophoro, & viginti quinque Consiliarii speciales ipsius Civitatis, scilicet de unaquaque Porta, & invitati duodecim de Burgo, & viginti de qualibet Porta, & viginti quatuor Consiliarii speciales ipsius Civitatis, scilicet Lazarus Gerardini, Girardinus Judex Luteri, Orzuz Mericonessi, Passavante Guidotti, Bonifacius Jacobi, Ricomus Pellani, Orlandus Massicionis, Damasus Rapondi, Adimarus Sciabor-dici, Bonajunta Tanellae, Saffreducius Odellaffi, Centius Bernarducci, Albertinus Rosetti, Guarsonus Guidalzi, Azus Gerardi Azi, Jacobus Peruzi, Roinucius Matasellonis. Brunettu. Nominis Cassile, Jacobus Ropa, Guillelmus Comitit, Taliapani Pintelli, Rotelessus Gualcenus, Bernardus Alhinetti. Consiliarii majoris Consilii sunt isti: Guido Martini, Tancredus Judex, Altibrandinus Mesboparis, Bardinus Barletti,

B Amicus Boucii, Lambertus Ghintellis, Ugolinus Rascina, Cecius Morlae, Ricomanus Advocatus, Ubertus Scalacqua, Aldibrandinus Scaduclae, Bonifacius Falsirelli, Guido Arrigi Martini, Fantinellus Aldebrandini, Fantinellus de Burgo, Ubertus Rubens, Ugo Pinelli, Rainerius Paganelli, Bonaccursus Lansfredi, Ubertus Alcheri, Rainerius Orlanducci, Bonaventura Guillielmi, Grettus Sarra-ceni, Rainerius Vulpis, Guido Baldovini, Scorialupus, Guido Gualandi, Norandinus, Orizus de Fontana, Aldebrandinus Macarii, Ubertus Cresci, Orlandinus Corbilanus, Coradus Michaelis, Aresbestis Lansfredi, Bonifacius Disfaciati, Nicolaus Vellii, Ubaldus Guidi Rossi, Gerarducius Jacobi, Aldebrandinus Mampili, Bosus Lambersi, Ubaldus Guasciurae, Tedrigardus, Altibrandinus Judex, Rugerius Judex, Bonosellus, Albertinus Bandini, Aldebrandinus Albertini, Ubaldus Bonifacii, Forteguerra Carbuclae, Arigettus Comparis, Ventura Falconis, Riccardinus Arvici Rossi, Decodatus Raucii, Arigettus Accentrans, Bartolottus Pantefae, Hostiscanus, Bonaventura Forticionis, Orlandus Bonacii, Guido Tortiani, Pandolfinus de Puteo, Gerarducius Corbolani, Ardicione Miscii, Usaldo de Ofavo, Girardinus Ugbi Githi. Beneverardus, Odone Mercati, Bonifacius Laenae, Bonaventura Recessus, Arman-

Armannus Portantis, Bonaventura Damiani, Paganus Bandini, Jacobus Ouerardi, Moretinus Stregi, Datus Cecii, Rochiscianus, Nicolaus Blavajolus, Bonaccursus Palliae, Albonerius de Filungo, Bonaventura Batterolo, Bonaventura Macarii, Bonvido Alegrasse, Gerarducius Vulpelli, Orlanducius de Posso, Guindalsus, Francus Mirconis, Ugolinus Guascucia, Rusticellus Orlanducii, Jacobus Cimacli, Opizenus Castilionis, Lazarus Saginae, Fantolinus, Bandinus Boccamajore, Bandessus, Paganinus Christofori, Albitus Scocii, Guilielmus Maxi, Ingherammsus, Natalinus Natalis, Baldinottus Bruni, Tegrinus Arnaldi, Lanfrancus Bandini, Uguiccio Broccori, Paganellus de Gallo, Guiscardus Nermannii, Lambertus Jonillis, Vester Rosfotti, Lanfrancus Pratis, Guiscardus Beotafani, Ugolinus Guidonis, Vivianus Gualfredi, Guido Vecli, Cecius Bernarungerni, Lambertus Uberti, Orlandus Civettae, Lambertus Maineri, Bonaventura Tancieri, Lanfrancus Guiducii, Bartholomaeus Milioris, Anterminellus Raynerii, Saracenus Falsinelli, Guido Burelli, Tetaldus Burelli, Castellanus Batterolo, Orlandus Bonati, Pestallese Trinciante, Bonifacius Cardie, Aljutus Faleri, Rompelasta, Paganellus Rapae, Bonconse Bernarducii, Lambertus Bernardi, Saracenus Gualtevotti, Arrigus de Fusso, Tedicius Gallinelli, Jacobus Garbe, Normannus Berarducii, Rusticellus Ugnicionis, Villanus Massa Vistelli, Normaninus Jobannis, Mansus Gallitiae, Christophanus Taliapanis, Ardicione Malaprese, Ferrante Custoris, Cursus Schiacciae, Nicojonta Vancii, Jacobinus Notarius, Bonaccursus Bolle, Villanus Bucca, Bonaccursus Provincialis, Jacobus Baccari, Jacobus Lassus, Saladinus Ronthemi, Aldibrandinus Maurini, Donatus Capestrantibi, Bonifacius Pieri, Ubaldu Argb:ri, Rainucius de

A Colle, Paganus Baccari, Ubertus Ardicionis, Arrigus Capesi, Gerarducius, Lanfrancus Lazari, Rainucius Stranbi, Rainucius Corsi, Rossus Rainucii, Orlandus Malaprese, Alcherius Thomasi, Ugolinus Taliapanis, Arnaldus Guidicionis, Jacobus Suffredi, Aldibrandinus Bullionis, Lambertus Malamdiere, Suffreducius Guantia, Tedicius Raineri, Orlanducius Mariasi, Galgenettus de Sancto Justo, Ostinellus Meliorati, Orlandus Tedesci, Lambertus Herri, Allebrandinus Malefronte, Bonaccursus Azi, Petrus Rogerori, Bonajutus Campanese, Borgonione Bernardi, Ubaldu Rainerii, Jacobus Ponzadore, Bonaventura de Liscia, Truffa Rainvrii, Arrigus Pargbie, Bovone Noserus, Paganus Bandini, Marmaldus Perfede, Benvenustus de Cerbaria, Grandone Conciati, Gerardinus Maurini, Ceciarellus Fantinelli, Riccardinus Gherondellus, Malaspina Juggbissi, Guilielmus Notarius, Ugolinus Burnelliae, Riccardus Tintor, Orlandus Diversi, Orlandus Bonderii, Franciscus Passi, Bongranus, Genovese Aliotti, Ardicione Rosfedi.

D Volentes obedire mandatis Domini Papae super excessibus, pro quibus eramus nos & Lucani excommunicationis & interdicti sententiis innodati, scilicet tam pro exactionibus, damnis, contumeliis & injuriis Clericis & Ecclesiis Lucanis irrogatis, quam pro facto Carsangnanae ipsis praesentibus, & de ipserum consilio & voluntate damus, atque concedimus vobis Domino Petro de Varcino, Dei gratia Domini Papae ad hoc Legato, recipienti vice & nomine ipsius Domini Papae & Romanae Ecclesiae, juxta formam mandati Apostolici vobis facti, custodiam, possessionem, & tenutam Arcis, Turris, & Castri Castelli Novi, & Arcis, Turris, & Castri de Aquilata: quae Romana Ecclesia obligata tenebit hinc ad quatuor proximos annos pro quatuor mil-

millibus Marcarum argenti, pro parando mandatis Domini Papae pro excessibus supra dictis. Et promissimus, & convenimus pro Lucano Communi ipsam custodiam & tenutam vobis praedicto Domino Petro ad hoc Legato, & cui dederitis seu commiseritis eam, ut dictum est, recipienti pro Domino Papa & Romana Ecclesia, dicta Castra manutenere & defendere ab omnibus illis, qui velent inferre molestiam, vel gravamen; & ipsam custodiam & possessionem dictorum Castrorum non inquietare vel molestare aliquo modo vel ingenio, nec permittere, ut inquietentur vel molestantur, aut auferantur contra mandatum Domini Papae, & voluntatem, vel ejus Nuntii super hoc mandatum habentis, seu ad ipsorum Castrorum custodiam deputati. Et haec omnia promissimus vobis vice ipsius Domini Papae & Romanae Ecclesiae, tenere & observare per nos nostrosque successores, & contra non venire, vel facere aliquo modo vel ingenio hinc ad praedictum terminum quatuor annorum, & non ultra, nisi in quantum antea esset nobis & Lucano Communi a Sede Apostolica relaxatum. Insuper Riccus Praeco Lucani Communis, de voluntate & consensu & parabola praedictorum Majorum Consulium, & praedictorum Consiliariorum tunc ibi praesentium, & parabolam dantium, ad sancta Dei Evangelia juravit in animabus eorum, praedicta omnia & singula firma & rata habere & tenere, & contra non venire vel facere aliquo modo vel ingenio per se, vel per alios, ad sanum & purum intellectum superscripti Domini Petri. Et sic Deus adjuvet eos, & sancta Dei Evangelia, super quibus idem Riccus manum posuit.

Actum est in Civitate Lucana in Ecclesia Sancti Michaelis, in praedicto generali Consilio, coram Domino Opizo Archidiacono Lucano, Magistro Ugone

A Archipresbytero Lucano, Fratere Guilielmo de Cordella Poenitentiario Domini Papae, Fratere Jobanne, Fratere Benedicto, Fratere Caesario, Aldebrandino Judice, Jacobo de Morino, Lucani Communis Cancellariis, & Orlando Notario, & hujus rei testibus rogatis. In Anno Domini Millesimo Ducentesimo Trigesimo Quarto, Indictione Septima, VII. Kalendas Augusti.

B Ego Brunacius Perusinus Civis, & Apostolica auctoritate Notarius, in omnibus interfui, & ut supra legitur de mandato praedictorum Consulium & Consiliariorum, & eorum parabolâ subscripsi, & in publicam formam redegi.

C Hujusmodi Praetorum potestas suprema fuit, qualem Principes exercere solent. Proinde ne ab ipsis quoque Principibus respuebatur id munus; ad quod gerendum quicumque advocabantur, propterea dicebantur *andare in Signoria*, hoc est ire ad dominandum. Ob id Potestas in ejus sacramento dicere consuevit: *Toto domini mei tempore*. Neque ultra annum protendebatur eorum auctoritas; ipsique jurabant, se Praeturam ultra annum non gesturos: a quo sacramento nemo absolvebatur, nisi fortè eorum merita, perspectaeque virtutes ita Civium animos sibi devinxissent, ut, derogando Legibus, in alterum annum eidem Praetura confirmaretur. Porro quum non deessent, qui interdum precariâ hac dominatione abuterentur succedentibus temporibus placuit plerisque, ne dicam omnibus, Civitatibus liberis, binos singulis annis deligere *Potestates*, quorum alter primis tantum sex mensibus suum regimen complebat, alter verò sex postremis. Eâ ratione cavebatur, ne Reguli isti, si fortè secus atque sperabatur, sese gererent, diu Reipublicae

caec aut inutiles, aut perniciosi esse pergerent. Deligebatur autem id hominum genus ex alienis Urbibus, praecipue ex amicis & sociis, hoc est, ex iis, quae eidem factioni, sive Guelphae, sive Gibellinae adhaerebant. Nimirum Guelphi nominis Urbes non alium sibi praeficiebant Praetorem, quam qui ejusdem professionis cultor haberetur. Neque aliter se gerebant Gibellini instituti Civitates. Quem meliorem quisque noverat, aut quem enixius exoptabat, hunc in publico Consilio proponebat; isque statuebatur, quem plurimum vota eligebant. Mos tamen fuit frequentior, paucis ex numero Civium delectis, ac prudentioribus curam & facultatem committere novi Praetoris eligendi. Plerumque verò is a foederatis Civitatibus exposcebatur, qui videlicet ceterorum praestantissimus videretur: & praecipue qui Cingulo Militari jam foret accinctus, id est jam esset *Cavaliere*, sive honore Militiae decoratus. Si quisquam deligebatur ejusmodi ornamento nondum auctus, id Historici tanquam rem raram adnotant. Immo ii, si probe se in officio gerebant, a Civitate publicis impensis *Milites*, seu *Cavaleri*, creari consueverunt. Fuere interdum minus potentes Urbes, quae ex pacto a vicinis Potestatem recipere cogebantur. Ceterum nonnisi ex spectata Nobilitate seligere Potestates iisdem temporibus mos fuit, quosque rerum experientia & Prudentia & Fortitudo commendabat. Neque enim eorum tantummodo erat Populum regere, ac civilia pertractare negotia, sed etiam bello praesse, atque exercitus in hostes ducere, quum necessitas, aliaeve rationes exposcerent. Quare quisquis olim Praetorem, sive Potestatem egisse invenitur in Urbi-

A bus liberis, ac praecipue in praestantioribus, is continuo censendus est tum egregiâ sanguinis Nobilitate, tum ingenio virtutibusque inter Italicos excelluisse: idque unum loco elogii esse nunc potest. Ac propterea qui de illustribus Italiae Familiis sermonem instituere volunt, eis praecipue intendendi sunt oculi in veteres Liberrarum Urbium Praetores, quorum Catalogos perutiles semper censui ad distinguendas Italicas Familias, quae sese prae reliquis Nobilitatis gloria commendabant. Senensium Historias exempli causâ consule. Potestates, qui ex Mutinensi Civitate ad eam Urbem regendam acciti sunt, isti se nobis offerunt. Ad Annum Christi MCCXXV. *Gerardus Rangonus*. Hic idem fuit, quem Rolandinus Historicus Patavinus laudat, Lib. 3. Cap. primo scribens, partem Veronensium Civium, ex Urbe illâ unâ cum Comite Sardi Bonifacii expulso, Anno MCCXXX. *vocasse pro suo Rege & Potestate Dominum Gerardum Rangonum de Mutina, virum prudentem, & strenuum, sapientem, providum, & astutum*. Tum Anno MCCXXVII. Senae Praetorem egit *Irgbiramus de Marceta Mutinensis*. Anno MCCXXXI. praelaudatus *Gerardus Rangonus*: quippe licuit post aliquod tempus eandem rursus intrare Praeturam. Anno MCCXXXV. *Bernardus de Pio de Mutina* Senensem Praeturam gessit. Anno MCCXXXVII. *Jacobinus Rangonus*. Anno MCCXL. *Manfredus de Sazolo de Mutina*. Anno MCCXLV. *Leonardus Buccabadata de Mutina*. Anno MCCLXIII. *Guilielmus de Gozano de Mutina*. Anno MCCLXIX. *Rainerius del Testa de Mutina*. Anno MCCXXL. *Gerardus de Guidenshu de Mutina*. Anno MCCCLIX. *Alberus Boschestus de Mutina*. Reliquos omit-

omitto. Omnes isti e praeclearioribus Mutinensis Urbis Familiis. Ita Capitanei Senensis Reipublicae (de quo munere annuo infra aliquid dicam) renuntiati sunt Anno MCCLVI. *Guilielminus de Rangona* Mutinensis. Anno MCCLVIII. *Bonifacius de Gorzano*. Anno MCCLXII. *Gberardinus filius Lanfranci Pii de Mutina*. Anno MCLXV. *Inghiramus de Gorzano* Mutinensis. Anno MCCLXVIII. *Bonacorsus de Montecuccolo* Mutinensis. Anno MCCC. *Lanfrancus Rangonus de Mutina*. Alios praetermitto. Haec enim satis superque sunt, ut videas, quot Nobiles viri ab una Civitate Mutinensi accersiti olim fuerint ad unam Senensem regendam atque tuendam.

Rolandinus de Passageriis Bononiensis (alter a Patavino, nuper memorato, cui egregium Chronicon debemus in Tomum VIII. Rerum Italicarum a me inlatum) in *Summa Notariae Artis* exemplum Epistolarum adfert, quibus invitabantur Milites, hoc est, Nobiles, ad suscipiendum Praeturae officium. Inter cetera agebant: *Personam vestram ad Kalendas Februarii proxime venturi ad unum annum nobis & Civitati nostrae in Potestatem, Rectorem, & Dominum* (atque hinc habes, quanti foret ejusmodi dignitas) *electione concordis & unanimi praefecimus*. Memorantur heic *Februarii Kalendae*: ex communi tamen usu in reliquis Urbibus, Kalendis Januarii Magistratum novi Praetores inire solebant. Factâ verò electione novi

A Praesidis aliquot Menses ante Kalendas Januarii, praeter literas, Legati etiam ad eum invitandum mittebantur, atque hi apud Veronenses ex *Religiosis viris* esse consueverunt, ne Cives Seculares, ut puto, nimium gratiae sibi mature conquirerent apud futurum Dominum. Audi Statuta Veronensium Anno MCCXXVIII. promulgata, ac publici juris facta Anno MDCCXXVIII. ab accuratissimo, meique amantissimo viro Bartholomaeo Campagnola Archipresbytero. Ibi Capite Primo Praetor inter cetera jurejurando haec pollicetur: *Item tenear mittere duos viros Religiosos & spirituales communi opinione, in quorum praesentia Potestas ventura juret in Civitate sua, in publico Consilio, de veniendo, & de suscipiendo regimine Civitatis Veronae. Qui, vel alii duo Religiosi, & communi opinione spirituales, ducere ipsum Potestatem debeant, quando venturus erit ad regimen praedictum; & alios ad praedicta faciendum non mittam. Item Potestas electa debeat respondere intra quatuor dies, postquam ei dictum & denuntiatum fuerit per Nuntium, sive per literas Communis Veronae, de recipiendo regimine Civitatis &c.* Hisce accedant Patavinae Reipublicae Literae de novo Praetore electo, quas mihi suppeditavit Codex MStus, Patavii adservatus penes Nobilem virum Comitem Sertorium Ursatum, nepotem videlicet celebris olim inter Eruditos viri Sertorii Ursati Equitis Patavini.

Praetoris ac Populi Patavini Literae, quibus Pinum de Vernaca Cremonensem electum invitant ad suscipiendum munus Praeturae Patavinae, Anno 1308.

M illi probatae fidei & examinatae virtutis, Domino Pino de Ver-

naca de Cremona, Franciscus de Bionio de Episcopatu Assisii, Potestas, B b b 2 Ancia-

Anciani, Consilium & Commune Paduae, salutem & bonorum omnium incrementa. Quoniam de manibus cujuscumque Rectoris & Ducis, totius sibi commissi Populi pendet salus, eo quod uniuersa membrorum compago ex dispositione capitis reformatur, merito infra ceteras sollicitudines debet hoc esse, scilicet bonum sibi praescribere Rectorem, in cuiuslibet peccatore curâ maiori. Hujus igitur desiderii seruore solliciti Viri prudentes, ad electionem deputati, consideratis virtutibus, quibus celebris nominis vestri samâ docente effluitis & fulgetis (quod etiam cognouimus experientia manifestâ) personam vestram a Calendis Julii proxime venturis usque ad sex menses in Potestatem seu Rectorem nostrum, consensu & voluntate unanimi elegerunt, ipsius electionis factae de vobis approbatione & confirmatione per nostrum majus Consilium subsequuta. Quapropter cum ex ipsa electione per omnem modum sit mirabiliter satisfactum affectionibus cordis nostri, eo quod scimus, vos adeo Virum doctum, ut sciat aequâ librâ ponere iudicium in pondere, & iustitiam in mensura, & in vindictam facinorum iustitiâ vibrare gladium temporale, Nobilitatem & Prudentiam vestram precibus, quibus possumus, requirimus & rogamus, quatenus vobis placeat in hoc satisfacere votis nostris, ipsumque regimen acceptare, propterea recepturos pro salario vestro de nostra usuali Moneta Libras sex millia Paruorum, ut nostrorum continet Statutorum forma, pactis, conditionibus, atque familia quibus discretus vir Petrus Domini Justignani praesens exhibitor, Syndicus nostri Communis, ad haec specialiter constitutus, vobis oratenus enarrabit, ac etiam per scripturas plenarie patebit. Cui post harum praesentationem infra tertiam diem sine contradictione aliqua responsum per Instrumentum publicum certum detis.

A Ad haec solemnî pompâ, & magnifico Populi concursu, Urbilque apparatu, novus Praetor excipiebatur. Oratio quoque publica in ejus laudem haberi consuevit. Praeterea eidem Praetori facultas erat (immo eidem mandabatur) secum ducendi Judices, & duos Milites nobiles viros, quorum primi lites & causas dirimerent; alteri verò tum Praetorium custodirent, tum armatam vim Potestati, ac Judicibus ad iustitiam exercendam, ac reorum poenam ministrarent. His omnibus de aerario publico salarium constituebatur. Peracto autem Officio, cogebatur Expraetor Syndicatui sese exponere, ac tandiu in Urbe morari, quoadusque congruum tempus praeberetur volentibus adversus eum querelas producere. Fidejussores is eam ob causam dare cogebatur. Sed praestat accipere haec a vetustissimo Statutorum MStorum Libro, quem in Archivo suo adseruat Mutinensis Communitas, ubi haec leguntur Lib. I. Rubric. I. & VII. Potestas recipies pro suo fundo & salario sex Mensium, MCC. Libras Mutinensium a Comuni Mutinae. Tenetbit quatuor bonos Judices; & duos Milites, sive Socios, quorum unus sit bene Literatus; & octo Seruientes Domicellos vestitos de eodem panno (nunc Italice la Livrea) & octo equos, quatuor sint de armis, omni ejus periculo & fortunâ. Item decem Boarios armigeros, vestitos de eodem panno, dissimili a vestibus Domicellorum; & quatuor Ragatios a stalla. Et quod Potestas, nec aliquis de sua Familia non possit, nec debeat ducere vel tenere in Civitate Mutinae vel districtu. Uorem, Fratrem, nec Filium, toto tempore sui regiminis. Et quod non habeat aliquam parentelam, sive affinitatem, vel consanguinitatem in Civitate Mutinae

nae vel districtu. Ne comacere vel us-
bere cum aliquo Cive, vel Comitativo
Civitatis Mutinae, nec ipe, nec ali-
quis de sua Familia in aliqua domo
vel loco alieno: singularis personae vel
Collegii Civitatis Mutinae, vel Burgo-
rum &c. Vide, quantâ circumscriptio-

A ne ageretur, ne quisquam tempora-
nei istius Domini animum corrup-
pere possit. Quae verò de eisdem
Potestatis officio habeantur in altero
itidem antiquissimo membranaceo Li-
bro Statutorum Republicae Muti-
nensis, addere juvat.

Populi seu Republicae Mutinensis decretum de Officio Potestatis,
efformatum longe ante Annum 1281.

Potestas Mutinae secum debeat du-
cere & tenere toto tempore sui re-
giminis duos bonos Juices peritos, &
duos bonos Milites, quo libet ipsorum
Judicum & Militum, annis triginta
maiores, & octo Servientes, & octo
Equos ad minus, quorum res sint de
armis. Qui Judices & Milites, &
omnes alii de sua Familia sane sint &
fuerint de parte Ecclesiae. Et non ali-
quem, qui sit vel fuerit, vel esse con-
sueverit de altera parte: sub poena cen-
tum Librarum Mutinae pro quolibet.
Et venire debeat, & esse in Civitate
Mutinae dictus Potestas cum tota dicta
sua Familia, per octo dies ante introi-
tum dicti sui regiminis. In quibus octo
diebus habeat ipse Potestas plenam ju-
risdictionem punire omnes & singulos
Officiales electos, & alio loco eorum,
qui renunciaverint, vel esse non po-
terint, eligere & jurare facere secundum
formam Statuti Communis Mutinae. Et
si de ipsis Officialibus, vel de aliquo
eorum, vel ipsorum electione aliqua con-
troversia, vel quaestio moveretur, quod
possit cognoscere ipse & quilibet de suis
Judicibus, & terminare & diffinire.
ac si revera esset in Regimine Civitatis
Mutinae. Et insuper Potestas.....
in Kalendis Januarii infra dictos octo
dies eligat, seu eligi faciat secundum
formam Statuti Consilium Generale no-
vum Communis Mutinae, & locare red-

B ditus Communis ac Consilii Generalis
ad incantum plus offerenti, secundum
formam Statuti Communis & Populi.
Et stare debeat ipse Potestas, Judices,
& Milites ad Regimen Potestariae Ci-
vitatatis Mutinae faciendum in Civitate
Mutinae & districtu usque ad tempus
sui Regiminis completum. Nec alios pos-
sit loco eorum subrogare, vel ponere,
vel cambiare &c.

C Et ego Johannes de Curtellinis No-
tarius Potestatis, praedictum Statutum
de Libro Statutorum Communis Mutinae
extraxi & exemplavi in Millesimo Du-
centesimo Octuagesimo Primo, Indictione
Nona, die Dominico X. intrante Au-
gusto.

D Parum diversa sunt, quae Populus
Ferrariensis Anno MCCLXVIII. de
electione sui Praetoris decrevit. En
ejus verba excerpta e Statutis MScis
antiquis, in Estensi Bibliotheca ad-
servatis, Lib. 2. Rubricâ 7. Potestas
teneatur habere quatuor Judices, & duos
Milites; unus quorum Judicum semper
debeat esse deputatus aggeribus, scursu-
riis, pontibus, & viis Civitatis Ferrar-
iae & districtus &c. Qui Judex Ag-
gerum eligatur per Dominum Marchio-
nem: & habeat pro suo salario de Feu-
do Potestatis in sex mensibus quinquaginta
Libras Ferrariorum veterum: Secundus Judex praerant mulctis, &
redi-

reditibus Communis Ferrariae, navibus, portis, ac pontibus Civitatis. Tertius maleficiis. Quartus Assessor erat Potestatis. Perpetuo habere jubebatur Praetor duodecim Servientes, & equos decem, e quibus tres forent ad arma idonei. Sex tantum Menses perdurabat ejus munus, ac pro suo salario percipiebat a Comuni Ferrariae Mille quingentas Libras Venetorum parvorum. Functus officio, per quindecim adhuc dies Ferrariae permanere

A cogebatur, rationem omnibus redditurus, si quidquam deliquisset. Nullam causam ei licebat cognoscere, aut judicare alicujus Civis, vel habitatoris Civitatis vel loci, unde Potestas eras, vel Districtus ejus. Juvat etiam adire, quae in hanc rem olim Senensis Respublica statuit: teneo enim Populi illius decretum ex munere doctissimi olim viri Huberti Benvo- glianti, qui ex Archivo Nosocomii Scalensis illud depromsit.

Reipublicae Senensis constitutio de electione Potestatis
promulgata ante Annum 1288.

IN nomine Domini. Amen. Infrascripta sunt certa Capitula Constituti Communis Senensis, quae reperiuntur scripta in Constituto Novo Communis Senensis, publicata manu Orlandi Guillelmi Notarii.

Rubrica de Electione Potestatis
Senensis, & ejus officio.

STatutum & ordinatum est, quod per Dominos novem Gubernatores & Defensores Communis & Populi Senensis & Camerarium & quatuor Provisores dicti Communis, & Consules Mercatorum, & Consules Milisum Civitatis Senensis, cum adjuncta sapientum Virorum, quos dicti Novem secum habere voluerint: si quos habere voluerint, eligantur, & eligi debeant & nominari Potestates Communis & Populi Senensis, unus vel plures, sicut eis videbitur. Et dicti Ordines & Sapientes dictam electionem faciant, & facere teneantur & debeant de illis hominibus & personis, quae sint fideles sancte Romane Ecclesie, & amatores Communis & Populi Senensis; cum illis conditionibus & salario, & cum Sotis & Familia & Equis,

C & estimatione ipsorum equorum, sicut & qualiter ipsis Dominis Novem pro Comuni Senensi melius videbitur convenire. Inter quae pacta contineatur, quod Potestas, qui pro tempore fuerit, teneatur & debeat pro salario Potestariae ordinando ducere secum ad regimen Civitatis Senensis quinque hono & leges Judices Jurisperito: Qui quinque Judices per dictam Potestatem ponantur & ordinentur ad officium isto modo, scilicet. Quod unus illorum stet, & stare debeat cum Domino Potestate, & legere sibi Statuta, & interesse Consiliis Campanie Communis Senensis; & dicta Statuta & Consilia facere mandare executioni; & procurare, quod Dominus Potestas ea mandet executioni; & civiles questiones cognoscere & diffinire secundum formam juris & Statutorum Communis Senensis. Et duo ex dictis quinque Judicibus debeant stare ad Discretum Maleficiorum, super maleficiis cognoscendis & examinandis hoc modo, scilicet; quod unus dictorum Judicum cognoscat & examinet omnia maleficia & excessus, quae committerentur in Civitate, & Burgis, & Massa & infra Massam Civitatis Senensis. Aliis

verò

verò Judex cognoscat & examinet omnia maleficia & excessus, qui committerentur in Comitatu & Terris Comitatus & districtus & jurisdictionis Senensis. Et dicti duo Judices debeant mutari per Dominum Potestatem de Civitate in Comitatu, & de Comitatu in Civitate de tribus in tribus mensibus. Qui duo Judices Malefactorum non debeant se intromittere de civilibus questionibus cognoscendis. Quartus verò Judex sit & esse debeat ad colligendum condemnationes, datia, banna, & decimas, & pecuniam, que deberetur Comuni Senensi, secundam formam Statutorum, & ordinamentorum Comuni Senensis. Quintus verò Judex sit & esse debeat ad Officium Consulium Placiti Comuni Senensis. Et habeat illud Officium, quod habet Judex Consulium Placiti Comuni Senensis: & sit, & vocetur Judex Consulium Placiti Comuni Senensis, qui est & esse consuevit de Civitate Senensi. Et possit & debeat & teneatur cognoscere & diffinire de civilibus questionibus secundam formam juris & Constituti Comuni Senensis, sicut tenetur Potestas, & Judex, & Assessor Comuni Senensis. Qui quinque Judices debeant interesse condemnationibus & examinationibus condemnationum. Et teneat & debeat Potestas habere secum duos Judices, & Judicem, & Assessorem Comuni Senensis, quando facit condemnationes & absolutiones, & eorum consilio facere condemnationes & absolutiones; & nulli alii Judices debeant interesse ad illas condemnationes & absolutiones faciendas. Et dicti Judices jurent & teneantur observare omnia Statuta Comuni Senensis; & predicti quinque Judices teneantur gerere & exercere omnia & singula Officia, que eis & alicui eorum committerentur exercenda & facienda per Dominos Novem, & Camerarium, & quatuor (Proviso-

res). Et pro predictis faciendis nullum salarium vel remunerationem aliquam habere vel petere debeant a Comuni Senensi, ipsi vel aliquis eorum causa remunerationis vel alio modo quocumque, nec per Consilium Novem, vel aliquod aliud Consilium, nec per Consules Mercatorum, nec per Consules Militum. Et si quid Consilium inde fieret, non valeat nec teneat ipso jure. Et Consiliarius, qui consiliaverit, vel arrevengerit contra praedicta, puniatur & condemnentur Comuni Senensi in centum Libris denariorum Senensium.

Et sic electus sit, & esse debeat Potestas Comuni Senensis & Populi Comitatus ejusdem, si dictam electionem receperit, & personaliter venerit, & continue steterit in Civitate Senensi ad Officium Potestariae exercendum toto tempore sui officii. Et dicta electio Potestatis fiat & fieri debeat eo tempore, quo predicti Novem duxerint ordinandum. & eis videbitur convenire. Et haec observentur & fiant & teneant & valeant non obstante aliquo Capitulo Constituti generali vel speciali, per quod possit huic Capitulo in aliquo derogari. Et salarium, quod per predictos Novem fuerit stabilitum, non possit causa necessitatis, vel alio modo vel ingenio augeri vel augmentari. Et quicumque consuleret vel arrevengeret, quod dictum salarium augmentaretur vel aufereretur, vel majus salarium daretur, puniatur pro qualibet vice in centum Libris denariorum Senensium Comuni Senensi: & ejus consilium non valeat, nec teneat, non obstante aliquo Capitulo Constituti. Et qui fuerit Potestas electus, ut supra dictum est, sit & stet contentus salario supradicto, & feudo sibi per dictos Novem ordinato. Quod salarium predictum Domini Novem teneantur & debeant ordinare, antequam faciant electionem Potestatis; & plus dicto feudo & salario

lario dictus Potestas non possit pesere & recipere vel habere per se, vel per interpositam personam a Comuni Senensi, vel alio pro Comuni, nec causâ feudi, nec causâ donamenti sive remunerationis, sive aliâ qualibet causâ. Et si Potestas contraxerit, perdat centum Libras Denariorum Senensium. Et Camerarius Communis Senensis tantum de suo salario teneatur & debeat retinere, & postea non reddere vel reddi facere ullo modo. Et quod ordinatum fuerit sibi dari, excepto supradicto salario, non valeat nec teneat ipso jure. Et Camerarius, & Quatuor, & Domini Novem teneantur & debeant, quod sicut ordinatum fuerit, omnino non dare vel dari facere aut concedi sibi Potestati, vel alii pro eo. Et qui contraxerit, condempnetur & puniatur Comuni Senensi in duplum illius quantitatis pecunie vel rei, que sic daretur vel concederetur. Qui Potestas recipiat & recipere possit pro quolibet Mense, pro rata temporis, feudum sibi statutum, exceptis quingentis Libris Denariorum, qui remanere debeant penes Camerarium Senensem secundum formam Capituli Constituti, quod loquitur de Sindicamento Potestatis, & suae Familiae, quod sic incipit: Et teneantur & debeant Potestas & Sotii & Judices, quos secum duxerit &c. Et per predictos Dominos Novem non possit nec debeat provideri, quod Potestas licentietur ante tempus sui regiminis: nec ipsum possint a Sindicatu absolvere aliquâ ratione vel modo. Et quicumque fuerit Potestas, vel Capitaneus in Civitate Senensi, non possit esse Potestas vel Capitaneus in ipsa Civitate ipse vel alius de domo sua, nec eligi vel nominari pro Potestate vel Capitaneo Senensi in Anno sequenti, nec etiam aliquis alius de Terra sua. Et hoc idem fiat & observetur de Judicibus forensibus. Et Potestas electus modo predicto teneatur ve-

A nire per oraliter & esse in Civitate Senensi in Kalendis Decembris. Qui Potestas jurare teneatur, nullo modo vel ingenio recipere vel acceptare electionem de se factam, si accideret, quod Senenses ipsum eligerent in Potestatem, Dominum, vel Rectorem pro Anno futuro; nec recipere, vel esse permittere aliquem in Potestatem vel Dominum, qui esset electus ad clamorem. Et teneatur Potestas facere jurare omnes homines de Consilio Campanie, qui jurabunt ad Consilium, quod sic Potestatem vel alium Dominum vel Rectorem, qui pro tempore fuerit, non referantur pro alio futuro Anno, nec aliquem eligent, vel levabant ad clamorem. Et hoc Capitulum, & omnia & singula supradicta, que in dicto Capitulo continentur, valeant & teneant, & debeant executioni mandari, non obstante aliquo Capitulo Constituti. Et quod de predictis vel aliquo predictorum non possit fieri Consilium Campanie Communis vel Populi, nec approbati necessitas, vel fieri Parliamentum. Et si quis contra predicta fecerit vel dixerit, si fuerit Camerarius, vel Quatuor, puniatur quilibet eorum in centum Libris: & si fuerit Consiliarius, vel alius quilibet, qui contra predicta arrengharet vel diceret, puniatur & condempnetur in centum Libris Denariorum. Et Notarius, qui scriberet imposta, vel consilium, condempnetur in quinquaginta Libris Denariorum; & quod factum fuerit non valeat nec teneat ipso jure, nec executioni mandetur. Et predicti Officiales, & quilibet eorum, qui contra predicta facerent, removeantur ab Officiis.

Rubrica de illis, quas Potestas potest secum ducere.

ET teneatur Potestas jurare, & juret, non ducere aliquem Militem vel

vel Judicem vel familiarem, qui non sit de amicis Communis Senensis, & de fidelibus & amatoribus sancte Matris Ecclesie; & nullum, qui sit famosus Ghibellinus: & non permittere, Judicem, vel Militem, vel familiares aliquos stare vel interesse in Civitate vel extra alieui Consilio Communis Senensis. Et si Potestas contrafecerit, perdat pro qualibet vice de suo salario viginti quinque Libras Denariorum, & apud Cameraarium Communis Senensis remaneant pro Comuni Senensi. Et Syndicus Judex Communis teneatur & debeat facere diligentem inquisitionem de predictis. Et si invenerit aliquem de familia Potestatis, qui non sit de amicis Communis Senensis, & de fidelibus & amatoribus sancte Matris Ecclesie, vel quod sit famosus Ghibellinus, debeat ipsum de Civitate Senensi expellere facere & compellere. Cameraarius & Quatuor retinere de feudo Potestatis viginti quinque Libras Denariorum, & postea non reddere.

Rubrica, quod Potestas debeat venire & recedere suis expensis, & ad suum rischium & fortunam.

ET teneatur & debeat Potestas, venire ad Civitatem Senensem, & recedere suis propriis expensis, & suum rischium & fortunam in personis, equis, vel rebus aliis quibuscumque; & non possit vel debeat petere, vel recipere aliquod medium restauramentum, vel refacimentum, vel aliquod aliud loco eorum, quocumque nomine censeatur.

Rubrica de vacatione Officialium Senensium.

Item quod nullus possit nominari vel recipi in Potestatem Senensem, vel Judicem Communis Senensis, vel Populi

A Senensis, vel Judicem, quem Potestas secum duxerit pro Constituto legendo, vel Judicem Malefisi, vel Judicem Cabelle, vel Judicem, qui debet recolligere pecuniam Comuni Senensi debitam, seu avere Communis, vel pro Engravatore, vel aliquod aliud Officium Communis Senensis, qui sit, vel actenus fuerit in aliquo alio Officio Communis Senensis vel Populi a tribus annis citra. Et si facta fuerit aliqua nominatio vel electio de predictis contra dictam formam non teneat nec valeat ipso jure. Et talis electio non recipiatur vel approbetur ullo modo per Consilium Campanie, necessitatis causa vel aliquo alio modo, nec per Consules Mercantie. Et Novem non possint aliquem eligere vel facere in Judicem vel Officialem contra supradictam formam, nec etiam Tredecim Emendatores Constituti Senensis. Et si dicti Tredecim Emendatores Constituti facerent aliquod Capitulum Constituti, vel aliquam emendationem vel aliquam novitatem de eligendo aliquem in Potestatem, vel Judicem, vel Officialem contra predictam formam, Potestas teneatur & debeat quemlibet ex dictis condemnare in decem Libris Denariorum Senensium, & dictam condemnationem exigere, & postea non reddere. Et si quis Judex vel Officialis fuerit inventus recepisse aliquid ex dictis Officiis contra dictam formam, perdat feudum suum, & nichilominus ab Officio removeatur. Et quicquid ageretur contra ea, sit cassum & nullius valoris.

Rubrica de arbitrio non petendo a Potestate.

ET teneatur & debeat Potestas non petere vel recipere aliquod arbitrium per se vel alium, vel permittere peti ab aliquo, in sui presentia vel absentia, in concione vel consilio, vel alio modo

vel loo, a Comuni vel Populo Senensi, vel a Dominis Novem, vel a Consulibus Militum, vel a Consulibus Mercatorum, vel a quacumque persona, cujuscumque dignitatis vel conditionis existat. Et si quis, vel sui, dicerent vel arrentarent, vel aliquo modo attentarent dare arbitrium Potestati, quilibet eorum condempnetur Comuni Senensi in centum Libris Denariorum Senensium, & in carcerem Communis Senensis personaliter detineatur, donec debitam penam solverit. Et si dictum arbitrium dicte Potestatis, vel alicujus pro eo datum fuerit aut factum fuerit in aliquo contra predicta, ipso jure sit nullum, & non valeat, nec teneat aliqua ratione vel causa, & sit pro non habito, & ipso arbitrio Potestas precise teneatur & debeat non uti. Et si contra predicta vel aliquod predictorum, Potestas vel alius pro eo faceret, abinde in antea non sit habitus pro Potestate vel Rectore, & desinat esse Potestas vel Rector ipso jure. Et teneatur & debeat Potestas facere jurare Camerarium, & Quatuor, quod postquam habuerit vel exceperit ipsum arbitrium, non dabunt sibi Potestati vel alicui pro eo aliquem denarium pro suo salario, vel aliquid aliud ullo modo, aliqua ratione vel causa. Et teneatur Potestas facere jurare Successorem suum, quod predicta omnia & singula observabis sine aliqua diminutione. Et de predictis vel aliquo predictorum non possit Potestas absolvi, vel aliquis alius Officialis Communis Senensis causa necessitatis, vel aliqua evidenti utilitate per Consilium Generale Campanie Communis Senensis vel Populi, vel per Consilium Dominorum Novem, vel per ipsos Novem, vel per aliquod ordinamentum, quod fieri vel excogitari possit, vel per Consilium secretum, vel aliquos alios Officialis Communis vel Populi Senensis. Et hoc Capitulum sit precisum, ita quod mutari vel cancellari

A vel interpretari non possit in aliqua parte sui. Et teneatur & debeat Potestas, & Dominus Novem, & Camerarius, & Quatuor, hoc Capitulum, sicut supra scriptum est, per totum mittere * Potestatis futuro, qui fuerit electus ad regimen Civitatis Senensis pro Anno futuro per illum, qui venerit pro eo, taliter quod ipse Potestas futurus, antequam veniat ad regimen Civitatis Senensis, juret in presentia Sindici, qui venerit pro eo, dictum Capitulum per omnia & singula observare.

Rubrica, quod Potestas juret ad Statutum clausum.

C ET teneatur & debeat Potestas, quando venerit ad Civitatem Senensem pro suo regimine faciendo jurare ad Statutum clausum, & omnia & singula, que ad suum Officium Potestarie pertinent, & Capitulis Constituti loquentibus de suo Officio, continentur.

Rubrica, quod Potestas continue moretur in Civitate Senensi pro suo Officio exercendo.

E ET juret, & teneatur & debeat Potestas, quod, postquam fuerit in Civitate Senensi, & ipsius regimen Civitatis, inde non discedet, nec ad Terram vel domum suam revertetur aliquo modo, ingenio vel causa, nisi discederet vel iret pro factis Communis Senensis cum consilio, licentia, & concordia quatuor partium Consilii Campanie Communis Senensis. Et licentiam recedendi non possit nec debeat petere ab aliqua vel aliquibus personis nec a Consilio Communis Campanie Communis Senensis, nec in diviso per se vel aliam personam peti faciat ullo modo vel ingenio, nec a Consilio vel parlamento, nec aliquo alio modo. Et teneatur Potestas facere jurare omnes

omnes homines de Consilio Campano, quod exinde licentiam vel parabolam ei, vel alicui pro eo non dabunt. Et hoc facere teneatur & debeat in Breui Consilii Communis Senensis apponi, & nullam interpretationem super predictis admittat vel petat, vel peti faciat ab aliqua persona Ecclesiastica vel Seculari. Et Novem non possint aliquo modo vel ingenio facere contra predicta vel aliquod predictorum. Et si dictus Potestas predicta non servaret, & ultra quam dictum sit, discederet, abinde in antea non sit habitus pro Potestate ipso jure, & perdat totum suum salarium, quod apud Camerarium, & Quatuor pro Comuni Senensi debeat remanere, non obstante aliquo Capitulo Constituti. Et Judex Syndicus Communis Senensis teneatur & debeat compellere, dictos Camerarium & Quatuor dictum Salarium pro Comuni retinere, & ipsos cogere, ut non solvant Potestati dictum Salarium. Et si solverent, compellantur per ipsum Judicem predictum salarium restituere Comuni Senensi de eorum pecunia. Et de predictis dictus Judex non possit absolvi per Consilium Campano, vel Consilium Novem, vel aliquos alios Officiales Communis Senensis causa necessitatis, vel alia qualibet, non obstante aliquo Capitulo Constituti. Et si contigerit, quod dicti Novem, Consules Militum, & Consules Mercantie, & Camerarius, & Quatuor statuerent, quod Miles Potestatis vadat in aliquam ambasciatam vel Cavalcatam Senensium, Potestas pro factis Communis tantum tunc teneatur & debeat ire, sicut per predictos fuerit stabilitum, & pro eo salario, quod ordinaverint: quod Salarium debeat ordinari in absentia Potestatis.

A

Rubrica de Sindicamento Potestatis
& Officialium.

B

C

D

E

ET teneatur & debeat Potestas, & Sotii, & Judices, quos secum duxerit, & omnes de sua Familia, finito tempore eorum officii morari in Civitate Senensi per octo dies, nec de Civitate ipsa discedere, sed stare ad Sindicatum, & reddere rationem administrationis sue, & jurare super facto ipsius Sindicatus in manibus Judicis Sindici ipsius Communis, qui electus fuerit pro Anno sequenti; qui coram dicto Sindico respondebunt, & jurare parebunt Comuni Senensi, & omnibus de se conquerentibus, & solvent & facient totum id, in quo essent convicti sive confessi vel condemnati, Comuni Senensi, vel illis, quibus essent condemnati. Quibus octo diebus elapsis possit discedere de Civitate Senensi, datis prius idoneis fidejussoribus de stando juri, & iudicato solvendo. Et tunc teneatur dimittere in Civitate Senensi Procuratorem, sive Procuratores ad prosequendum causam inceptam, & sententiam audiendam, & apud Camerarium & Quatuor Provisores Communis Senensis quingente Libras denariorum de feudo dictae Potestatis debeant remanere. Qui Camerarius & Quatuor Provisores Communis Senensis quingentas Libras denariorum de feudo dictae Potestatis debeant retinere. Qui Camerarius & Quatuor ipsas quingentas Libras denariorum teneantur & debeant assignare Quatuor novis ad eorum requisitionem, vel duorum ex eis. Et Potestas novus teneatur compellere dictos Camerarium & Quatuor veteres dictas quingentas Libras denariorum dare & assignare dictis Quatuor novis, ut dictum est, & eos compellere ad solvendum, ac si essent per Instrumentum guar... obligati. Et si predicta non facerent dicti Quatuor veteres, quilibet eorum condem-

puerum Comuni Senensi in quinquaginta Libris denariorum. Et Potestas teneatur dictam condemnationem exigere pro Comuni. Et Potestas novus teneatur dictis Quatuor novis & Sindico pro predictis omnibus complendis & faciendis, dare suam fortiam, auxilium, & favorem, sicut melius fieri poterit, quod si non faceret, perdat de suo salario quingentas Libras denariorum Senensium, quos Camerarius & Quatuor teneantur & debeant de suo salario retinere pro Comuni. De quibus quingentis Libris denariorum possint & debeant dicti Quatuor solvere & satisfacere Comuni Senensi, seu illis personis, quibus essent condemnati. Et possint dicti Quatuor & Syndicus ab ipsis & a fidejussoribus ab eis datis, & quolibet eorum exigere, & quemlibet eorum compellere ad solvendum totum in quo ipsi vel aliquis eorum essent condemnati Comuni Senensi vel alicui Universitati vel loco de jurisdictione Senensi vel singulari persone, ac si essent per Instrumentum guar..... obligati. Et Novem Gubernatores & Defensores Communis & Populi Senensis teneantur & debeant facere & curare ita quod Potestas & omnes predicti stent ad Sindicatum, ut supra dictum est infra dictum tempus octo dierum. Et quod nec per Consilium Campanae, nec per ipsos Novem, nec per Quatuor Provisores Communis Senensis, nec per Consules Militum, nec Consules Mercatorum, vel aliquem alium Officialem Communis Senensis, nec aliquo alio modo possit dictus Potestas, vel aliquis predictorum Sociorum suorum & Judicum, vel aliquis de ipsis Potestatis familia absolvi, quin stet ad Sindicatum, ut dictum est, vel quod de Civitate recedant ipsi vel ullus eorum. Et si quid Consilium inde fieret, vel aliqua licentia de recedendo, vel de non stando ad Sindicatum concederetur eisdem, seu alicui eorum per Dominos Novem,

A vel alios Officiales Communis Senensis, illud Consilium & licentia non teneat, nec valeat ipso jure. Et si Camerarius, vel Quatuor, vel Novem, vel aliqui alii Officiales Communis Senensis miserent ad Consilium, quod predicta non fierent, vel aliquis arrengaret contra predicta, quilibet eorum condemnatur Comuni Senensi in centum Libris denariorum, & nichilominus predicta serventur per singula. Et Potestas teneatur inquirere contra illum, qui contra predicta faceret, & ipsum in centum Libris denariorum condemnare, & ipsam condemnationem exigere pro Comuni Senensi. Et si Potestas esset negligens in predictis faciendis, perdat de suo salario ducentas Libras denariorum, quos Camerarius, & Quatuor de suo salario debeant retinere. Et per Consilium Campanae, vel aliquod aliud Consilium, vel per Novem, vel aliquos alios Ordines, vel Officiales Communis non possit, vel debeat....., vel fingi aliqua ambasciata, vel alia causa, per quam ipse, vel aliquis eorum possint de Civitate Senensi recedere, vel non stare ad Sindicatum, ut supra dictum est. Et de predictis non possint dicti Potestas, & Quatuor, & Judex Syndicus Communis absolvi, nec super hiis possit aliqua licentia impetrari, vel dari a Consilio Campanae causâ necessitatis, vel alio modo quocumque, quin predicta omnia & singula fiant & observentur. Et dicti Novem, & omnes Ordines Civitatis Senensis dare teneantur & debeant ipsis Quatuor, & Sindico auxilium & favorem, ut predicta omnia & singula melius fiant & observentur, & ut predicta omnia executioni mandentur, non obstantibus aliquo Capitulo Constituti generali vel speciali, precedenti vel subsequenti, per quod possit huic Capitulo in aliquo derogari. Item quod fidejussores, quo dederit Dominus Potestas pro se & suis Judicibus, sociis, & familia, non possint

possit absolvi per Dominum Novem, vel Curiam, Consules Mercatorum, vel Militum, vel per Consilium Campanie Communis; nec possit, nec debeat aliqua necessitas approbati, vel aliquid à vel ingenio, que dicit vel exogitari possit, absolvi. Et si quis arrearum vel consuleret, quot dicti fidejussores absolventur, dictus Syndicus teneatur & debeat, & si liceat condempnare tales, qui predicta arrearum vel consulerent, in ducentis Libris denariorum Comuni Senensi. Et Notarium, qui impositionem inde scriberet, in centum Libris denariorum. Et si dictus Syndicus esset negligens vel omitteret aliquod de predictis, videlicet quot dicti Potestas & Judex & Sossi, & Familiars ejus non starent ad Syndicatum, vel absolventur ipsi vel eorum fidejussores, condempnentur & puniantur Comuni Senensi in ducentis Libris denariorum, & ab ipso Officio removeatur, & abinde in antea pro Syndico non habeatur.

Ego Olandus Notarius, filius Die-ludie, & nunc Scriba Communis Senensis, predicta Capitula Constituti, & Rubricas eorum scripta inveni in Constituto Novo Communis Senensis, ad quod jurare debet novus Potestas venturus pro anno venienti. Et ea exinde fideliter sumpsi, & facta de predictis insinuatione diligenti una cum Bindo Bononi Notario, fideliter & diligenter auscultavi. Et nullo addito vel dimisso, de mandato Magnifici & Illustris viri Domini Guidonis Salvatici, Dei gratia Comitis in Tuscia Palatini, & nunc secunda vice Senensis Potestatis, in Palatio dicti Comuni mihi facto Senis in Anno Domini MCLXXXVIII. Indictione Prima, die Sabbati XVII. Julii, a dicto Domino Comite Potestate, coram Domino Garandaccio Milite Domini Comitis Po-

A testatis, & Dominis Ugone Judice Maleficiorum, & Guerra Tancredi, & Cinnello Guidonis, & Russo Caccie, testibus presentibus scripti, & in publicam formam redigi.

B Vigentibus autem factionibus Guelphâ & Gibellinâ, interdum binis uno tempore Potestatibus Civitas regenda tradebatur. Quod Mutinae factum fuit, Anno MCLLIV. adlectis a Populo Domino Castellano Domini Andaloi, & Domino Rambertino Domini Marzbaei. Verum hisce acriter inter se diffidentibus, Consilium de Credentibus ees enixe rogavit, ut aut concorditer procederent, aut Magistratui renuntiarent. Postremum eis placuit. Interdum etiam accidebat, ut hujusmodi Praetores sive ex eorum vitio, sive ex impotentia factionum, in cunctis fere Urbibus tunc vigentium in indignationem Populi, aut potentum incurrerent, atque adeo nondum termino sui regiminis completò solum vertere congerentur. Tunc in usu plerumque fuit salarium iis ita secedentibus integrum perolvere, nisi ea esset illorum culpa, quae indulgentiam iis adhibendam minime sineret. Exemplum proferam, quae mihi exhibuit ejusdem Mutinensis Reipublicae Regestum membranaceum. Anno MCCXVIII. dejectus e regimine hujus Urbis fuit Lanterius de Adalasis Civis Bergomas, atque in ejus locum substitutus Rambertinus de Rambertis Bononiensis. Is igitur injuste se depulsum contendens, querelas suas detulit Ticinum ad Judices, ejus controversiae gratia a Friderico II. tunc Romanorum Rege delectos. En quae ejus peritio fuerit.

Petitio Lanterii de Adelafis e Mutinensis Urbis Praetura exturbati,
coram Judicibus Imperialibus contra Rempublicam
Mutinensem, Anno 1219.

IN Christi nomine. Anno a Nativitate ejusdem Millesimo Ducentesimo Nono Decimo, Indictione VII. die Mercurii XIII. intrante Novembri. Cum Dominus Fulcus Papiensis Episcopus, praesentibus Domino Guilielmo Mazono, & Domino Raynerio, filio Domini Assalici de Sancto Nazario, cui pater vicem suam commiserat, ut per publicum instrumentum ostendebat, cum Judicibus suis, & eorum voluntate & concordia, ut afferebant, interlocutus fuisset, non obstantibus exceptionibus per Raymundinum Notarium apposisis pro Comuni Mutinae in causa, quae vertebatur coram eis ex delegatione Serenissimi Regis Frederici eis facta, inter ipsum Commune & Dominum Lanterium Bergamensem, quod idem Raymundinus libellum eis oblatum a praedicto Domino Lanterio Bergamensi recipere deberet, idem Raymundinus dixit, & protestatus fuit coram eis, quod salvis, omnibus exceptionibus dilatoriis, peremptoriis, tam in scripto, quam in personis Judicum & adversarii tantum pro Communi libellum, qui contra ipsum Commune per Dominum Lanterium offerebatur, reciperet. Et ipsi Judices libellum sibi oblatum ab eodem Lanterio, in mei & infrascriptorum testium praesentia, post oblationem de eo sibi factam, statim ita dederunt eidem Raymundino. In quo quidem libello ita continebatur:

In nomine Domini. Vobis Domino Fulco, Dei gratia Papiensi Episcopo, & Guilielmo Mazono, atque Assalico de Sancto Nazario, delegatis a Regia Majestate, conqueror ego Lanterius de Adelafis, Civis Pergamensis, de Univer-

A sitate & Communi Mutinae, a quo & a qua peto, ut me recipiant & admittant, atque restituant in possessionem, vel quasi Potestativae Mutinae, & ejus districtus. Et insuper, ut mihi debitum obsequium, reverentiam & honorem, atque fidelitatem praestent & observent per tantum tempus, per quantum praestare juraverunt, detracto tanto tempore, quanto in ipsa Potestativa steti. Et insuper mihi septingentas quinquaginta Libras Bonon., quae remanserunt ad solvendum de feudo ipsius Potestativae solvant ea ratione, quia dico praedictum Commune me elegisse & electum recepisse in suam Potestatem & Rectorem. Et sub me jurasse Cives Mutinae, & homines sui districtus sequimentum regiminis & Potestativae, secundum quod consuetum est jurari ab ipsis Mutinensibus, sub suis Rectoribus. Et in cujus Potestativae & regiminis possessione vel quasi fui & steti per duos Menses & plus, quousque turpiter, & malo modo & ordine & injuriose ab Hominibus & Communi Mutinae de ipsa Potestativa expulsus fui. Et quia dico, mihi concessum fuisse & constitutum ab ipso Communi, ut habere deberem pro salario dictae Potestativae Libras Mille Bonon. Insuper peto ab eis de Communi & Universitate, mille Marcbas argenti pro injuriis & contumeliis, quas mihi praedictum Commune & Universitas, sive homines illius Communis & Universitatis mihi dictis & factis intulerunt & fecerunt, & ad hoc opem & consilium dederunt, & facientibus concesserunt, & factas ratas habuerunt, videlicet veniendo pluries armata manu

manu & teroâ vocatâ ad Palatium, in quo stabam cum Familia mea pro regimine illius Civitatis, strepitus vocum & equorum & armorum, & tonitrua campanarum adhibitis, ostia illius Palatii frangendo, & Cameram illius Palatii & scrinia & vasa in ipso Palatio frangendo, & mihi res mea & Familiae auferendo, & me ac Familiam meam de ipso Palatio expellendo; & me expulso, custodes ibi habendo & tenendo, qui me illuc revertentem prohibuerunt, & clamando versis me clamore maximo: Mora; mora: fog; fog. Et me per vim in concione ducendo, & ipsa concione me licentiando; dicendo, ut deberem de ipsa Civitate recedere, nec deberem in ipsa Potestatia de cetero reverti. Et Rambertinum de Ramberto de Bononia in Potestatem recipiendo & eligendo & habendo, & sub eo infra tempus mei regiminis, spreto sacramentis mihi factis, jurando. Peto insuper ne debeant habere, nec tenere, nec obedire dictum Rambertinum tamquam Potestatem.

Actum in Civitate Papiac in Palatio Domini Episcopi Papiensis solemniter, & praesentibus testibus, scilicet Johanne, Domino Stanchario, Lantellino Notario, & aliis.

Ego Petrus bonus Notarius interfui & scripsi.

Itidem Anno MCCLXXII. per postremos sex Anni Menses Saracenus Lambertinus Bononiensis (e cujus nobili Familia descendit amplissimus & doctissimus sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis & Archiepiscopus Bononiensis, Prosper Lambertinus, nuper ad Summi Pontificatus apicem evedus sub nomine Benedicti XIV.) Saracenus inquam, Mutinensem Praetoram agens, Novembri mense, videlicet incompleto regimine, sponte,

A minimeque pulsus, abiit, fortasse quod inhiantibus eo tempore Bononiensibus ad vorandum Mutinensem agrum, suspicatus est, se inopportuno tempore Mutinensibus praefuturum. Coactum est eam ob causam Mutinae Consilium Credentiae cum viginti quatuor Defensoribus Populi: decretique Legati ex parte Militum & Populi, quos inter Veneticus filius Alberti de Caccianemicis Capitaneus Populi ejusdem, ut Castrum Francum adeuntes profugum Potestatem ad suum munus resumendum hortarentur, tum ob suum erga Mutinenses amorem, tum ob honorem suum suaeque Familiae. Eaque sententia probata est in Consilio Generali Communis Mutinae de Capitibus Arrium, (Capita haec a Joanne Villanio appellantur *le Capitadini*) Consulibus Societatum, & de aliis, qui ex forma Statuti tenentur Consiliis interesse. Sed frustra rationibus ac precibus egere Legati. Saracenus enim consilii sui tenax regredi negavit, ac deinde ob inrogatam sibi, ut is contendebat, injuriam, & ob negatum sibi reliquum salarii, ita in Mutinenses incendit Bononiensium animos, alioqui tunc omnem causam nocendi finitimo Populo captantes, ut multae turbae, & *Represaliae*, (ita enim appellantur) sint hinc inde per aliquot annos fequentae. Anno demum MCCLXXVIII. dirimenda duobus Arbitris utrinque electis commendata est ejusmodi controversia. Qua occasione quum utraque pars petitiones rationesque suas exeruerit, earum fragmentum huc inferre mihi quoque liceat, ex Archivo Communis Mutinensis decerptum, ut luculentius inde constet, qui ritus in assumendis Potestatibus olim servarentur.

Positiones in controversia agitata inter Commune Mutinae, & Saracenum de Lambertinis Ex-Praetorem, Anno 1279.

A Nno MCCLXXIX. die X. Augusti. Antonius de Policino Curator Capricini, filii & heredis Domini Saraxini de Lambertinis declarat, quod dictus Dominus Saracenus fuit electus per Commune Mutinae Potestas ipsius Civitatis Mutinae, ad terminum sex Mensium: & quod ipse Dominus Saracenus venit ad dictum regimen honorabili comitiva Militum, Judicum, Domicellorum, & Scutiferorum, & honorabiliter cum armis & equis, & cum dicta comitiva cepit Regimen facere &c. Quare petit, ipsum Commune & Homines Mutinae condempnari per vos Arbitros Civitatis Bononiae & Mutinae in Septingentis quinquaginta Libris Mutin. pro salario sex Mensium ipsius Domini Saraceni, sibi concesso per Commune Mutinae, & etiam in quatuor millibus Marchis argenti pro suo dampno, injuria, & interesse &c.

Contra Mutinensis Fratris Valentini Syndicario nomine pro Communi Mutinae petit tria millia Marchas argenti pro dampno & interesse & injuria Communis Mutinae, quod & quam passus fuit & sustinuit Commune Mutinae, eo quia Dominus Saraxinus Potestas Mutinae non fecit, nec complevit Regimen suum, secundum quod juravit &c.

Ponit Antonius de Policino, quod Dominus Saracenus de Lambertinis electus fuit Potestas Communis Mutinae a termino sex Mensium. Item quod ad dictum Regimen duxit duos Judices, duos Milites, sex Domicellos, octo inter Scutiferos & Cogos, octo Equos, inter quos erant duo ab armis. Item quod ipse Dominus Saracenus erat de majoribus & potentioribus Civitatis Bononiae. Item

A quod ipse expendit in adventum, quem fecit ad dictum Regimen Civitatis Mutinae, quingentas Libras Bononiensium. Item quod ipse expendit in litteris & Ambaxiatoribus missis Communi Mutinae centum Libras. Item quod per Commune Mutinas pro servitio dicti Potestatis conventae fuerunt dicto Domino Saraxino septingentae quinquaginta Librae Bonon.
B Item quod per Commune Mutinae data fuit electio Domino Marchioni Estensi vocandi unam Potestatem dictae Terrae pro sex Mensibus. Item quod dictus Dominus Marchio dictam Potestatem concessit Domino Saraceno pro tempore sex Mensium.

C Ponit Johannes Pauli Syndicus Communis Mutinae, quod quilibet, qui fuit Potestas Mutinae a duodecim annis citra, debebat & debet toto tempore sui Regiminis secum ducere & tenere duos bonos & probos Judices, duos bonos & probos Milites, octo Servientes, sex Domicellos, octo equos, tres quorum de armis &c.

D Atque haec pauca congeffisse sufficiat, ut dignoscatur, quale olim foret, & quam honorificum in Italia Potestatum munus. Corollarii autem loco, additum haec volo Opusculum non omnino, ut spero, inutile, ad eandem materiam, quam praec manibus habeo. Uti Lectorem monui in Praefatione ad Boncompagni Opusculum de obsidione Anconae Tom. VII. Rerum Italicarum, descripseram ego illud ex MSto Codice spectante ad **E** Philippum Argelatum Caesaris à Secretis, cujus labores ac merita in eâ Collectore non semel a me commemorata & commendata fuere. Completebatur autem idem Codex al-
terum

terum Opusculum, sed mutilum, cui titulus *Oculus Pastoralis*. Auctoris nulum ibi occurrebat nomen. Ego Ecclesiasticae militiae, & alicui Regulari claustro addictum audire mihi videbar. Sonant enim ejus verba hominem in Scripturis sacris versatum ac religiosum. Susplicari tamen liceat *Boncompagnum* ipsum istius quoque Libelli Auctorem. Fortassis adolescentem quempiam nobilem erudendum ille susceperat, rationem ei ostensurus alios regendi, munusque Praeturae subeundi ac sustinendi cum dignitate ac decore, aut etiam effulgendi in Consiliis liberarum Urbium. Itaque in ejus aliorumque Nobilium usum hunc Libellum concinnavit,

A ubi concionum exempla, aliaque documenta ad Reipublicae negotia gerenda congeffit. Scripsisse autem videtur circiter Annum Christi MCGXXII. Nam Cap. 4. primae divisionis haec habet: *ad reverentiam & simorem Ecclesiae sanctae Dei, & gloriosissimi Domini nostri F. Romanorum Imperatoris Augusti*. Si quid video, memoratur heic *Fridericus Secundus Augustus*. Ceterum ex hoc Opusculo multa exciderunt; & quae pauca etiam supersunt, ab imperito Librario tam male habita sunt, ut aut erroribus, aut tenebris non raro deturpentur. Sed qualiscumque sit merces, consilium meum Lector aequi bonique faciat.

O C U L U S
PASTORALIS,

S I V E

L I B E L L U S

E R U D I E N S

FUTURUM RECTOREM POPULORUM,
ANONYMO AUCTORE

Conscriptus circiter Annum 1222.

EX MANUSCRIPTO CODICE

PHILIPPI ARGELATI
BONONIENSIS

S. C. C. M. A S E C R E T I S.

2. П. М. О. Э. О.

213. 10. 1921

2. 1. 1. 1. 1. 1. 1.

2. 1. 1. 1. 1. 1.

2. 1. 1. 1. 1. 1.

2. 1. 1. 1. 1. 1.

2. 1. 1. 1. 1. 1.

2. 1. 1. 1. 1. 1.

2. 1. 1. 1. 1. 1.

2. 1. 1. 1. 1. 1.

2. 1. 1. 1. 1. 1.

OCULUS PASTORALIS,

PASCENS OFFICIA,

ET CONTINENS

RADIUM DULCIBUS POMIS SUIS.

Incipit Prologus hujus Opusculi.

N hoc Opusculo, quod rogatus quasi invitus aggredior, stilo clario-ri & simplici distamine fungar; quoniam simplicitas est amica Laicis rudibus & modice literatis, ad utilitatem quorum, si qui quandoque ad locorum Regimina sint assumti, sequentia componuntur, ut ex eis aliqua subtili ingenio & sagaci praelibare valeant, quibus Rectorizent in subjectos & alios, cum occurrerit utilitas vel necessitas proponendi.

PRIMA DIVISIO.

- De Potestaria, & ejus adminiculis. I.*
- De Pactis super Salariis, & aliis. II.*
- Quid quum primo Civitatem ingreditur. III.*
- De prima Concione, quum Terra fuerit in pace. IV.*
- Si civilis discordia fuerit inter Cives. V.*
- Si guerram habuerit Civitas vel Locus cum extraneis. VI.*
- De Ambaxatoribus, qui cum Potestate venerint. VII.*

A *De responsione Potestatis veteris. VIII.*
De comeatu, quum recedit ad propria finito officio. IX.

G A P. I.

De Potestaria, & ejus adminiculis.

Omnis Potestas a Domino Deo est: & illa Rectoralis, pro qua natura provide cetera disponens Locorum Regimina protulit, tribus est praecipuis vallata praesidiis, quibus feliciter adjuvatur, Justitiâ videlicet, Reverentiâ, & Amore. Justitia in Rectore, Reverentia in subjectis, Amor requiritur in utrisque. De Rectore vel Potestate dicitur: *Si Rex justus sederit super sedem, non adversabitur ei quidquam maligni.* De subditis ait vas electionis Apostolus, exhortans omnes ad reverentiam cum fidei sinceritate praestandam illis Rectoribus suis, quosque sibi per tempora canonicâ electione praeficiunt. Illa enim sola est, quae fidei meritum possidet, & censetur etiam in victimis praeponenda. Amor in utrisque reciprocus affectatur, ut Civitatem vel Locum, cui Potestas praeficitur, & habitantes in ea & adjacentiis

centius suis majores, mediocres, & minores cum omni diligentia, summo studio, recto corde, & candore debet paternitatis amare, promovens status suos in omni, quo poterit, gloria & honore operibus studiosis. Gens verò suo subiecta Regimini vicissim eidem omnem reverentiam, laudes, honorem, gratiam, purum amorem, salubre consilium, rectum adiutorium debet efficaciter exhibere, ut gubernatio Civitatis & Loci per sic copulatos affectus pacatâ quiete procedat, & salutare suscipiat incrementum. Summam ex praedictis exordium, quod fieri debeat, quum quis ad alicujus Civitatis vel Terrae Regimen postulatur.

C A P. I I.

De Pactis super Salariis, & aliis.

Cautus in primis existat, quum sibi electio sit porrecta, ut tam de Salario, quàm de conditionibus, quae aliquando a petitoribus offeruntur Electis, ita dilucide & aperte per scripturam etiam publicam studeat componere cum eisdem, ne inter eos aliquod dubium exinde insurgere possit in posterum, ut avaritiae cesset suspicio, & hinc inde materia malignandi.

C A P. I I I.

Quid quum primo Civitatem ingreditur.

Ingressus autem Civitatem regendam sibi decretam, praenotet mores ejusdem. Et si consuetudo habitantium hoc exposcat, ut in praeceptorum generali Consilio, aut in publico ubi more ipsorum congregatur Populus universus, ut ex aliqua causa

A eundem concionari inter ipsos oporteat, invocatâ Trinitate & Unitate Deitatis ab ipso Patre coelesti, qui replet sperantes in se abundanti facultatâ affluenter, cum gratiarum actione securus sumat exordium in hunc modum.

C A P. I V.

De prima Concione, quum Terra fuerit in pace.

AD primum principium eloquii mei, quod erit in conspectu virorum adstantium tam pro se quàm pro Communitate sua, omni laude dignorum, invoco coelestem Patrem omnipotentem, a quo cuncta bona procedunt, ut pro misericordia sua sanctissima dignetur mihi gratiam elargiri, proponendi hodie, & toto tempore mei Regiminis inter vos ea, quae spectare debent ad gloriosum nomen majestatis ipsius, & ad reverentiam & timorem Ecclesiae sanctae Dei, & gloriosissimi Domini nostri F. Romanorum Imperatoris Augusti, & ad laudem & honorem Domini vestrae Potestatis pro anno praesenti, & ad incrementum & gloriam ac honorem hujus nobilissimae Civitatis, & omnium ad se spectantium tam subjectionis quàm amicitiae vinculo, quicumque vobis gratulantur de vestris profectibus & honore. Si vellem formare materiam dicendorum meorum, & extendere circa laudes hujus magnificae Civitatis, fulgentis Militiae, & pretiosi Populi multitudinem decorare, & circa commendationem Domini Potestatis, de laudandis operibus & circumspecto Regimine suo, quo functus est hoc Anno ad maxima commoda Civitatis istius, exponens genus Nobilitatis ipsius, virtutem

tem facundiae, fidei, discretionis, & omnium virtutum, probitatum, & potentatus ejusdem, nec dies sufficeret, nec animus in dicendis terminum inveniret. Cessabo igitur ab iis, quoniam ea sine dictu meo patenter refulgent, sicut Sol in conspectu cunctorum: & breviter ad ea me transferam, quae videntur praesentialiter proponenda. Verum est quod deliberantibus vobis placuit me habere in Potestatem & Rectorem vestrum pro Anno futuro. Quam electionem, cum ipsa, sicut moris est, mihi fuit oblata, suscepi animo diligenti, & habeo in firmo proposito mentis meae, quantum mihi gratia divina permiserit, portare Regimen mihi commissum non recusato labore, cum omni diligentia, pura fide, continuato studio, & recto opere, ad honorem, profectum, & omne commodum Terrae vestrae, servando justitiam, cuique sine personarum acceptione tribuendo jus suum, non declinans ad dexteram vel sinistram. Vos autem, quantum possum, exoro, moneo pariter & exhortor, ut sicut ab initio me proposuistis curialiter honorare, cum ad Regimen vestrum me liberaliter elegistis, ita constanter perseveretis in eo, quod quidem tunc estis verè facturi, quum moribus vivetis urbanis, portantes inter vos pacem tranquillam & amorem perfectum, cessantes ab injuriis & malignitatibus cunctis, non inferentes offensam majoribus, paribus, vel minoribus ullis. Quoniam tunc profecto turbaretur amor inter me & talia committentes. Non sum illa persona, quae vellem sustinere pudorem in vultu. Nec praetermittere volo nec debeo, quia non esset boni Potestatis, crimina impunita relinquere. Imo habeatis hoc firmum in cordibus vestris, quod tali castigatio-

A ne puniam delinquentem, quod poena unius plurimorum metus existet, sicut quum expedierit (quod Deus avertat) delictorum opera declarabunt. Habeat unusquisque aures ad audiendum, & animum ad observandum, quod praemonetur eidem, ne incidat in id, de quo postea tardo tempore poeniteret. Spero de vobis, quod fiet quidquid debet ab urbanis Civibus custodiri. Volens imponere finem praesenti eloquio, & non modò plura proponere coram vobis, rogo Jesum Christum Filium Dei vivi, & beatam Mariam Virginem gloriosam Matrem ipsius, & illa beata Sanctorum merita, quae in hac Civitate celebrantur veneranter, quod ea, quae dicta sunt & dicentur in posterum pro utilitate Communitatis istius, sint ad sanctum servitium & gloriam eorumdem, & ad honorem, exaltationem, & commodum ac felicem statum Civitatis hujus, & omnium veracium amicorum, qui vobis participant, & reputant tamquam propria gaudia vestrae prosperitatis & gratiae.

G A P. V.

Si civilis discordia fuerit inter Cives.

E **S**I civilem discordiam bellandi, vel aliam invenerit Rector novus inter Cives, retento principio superioris eloquii, & conclusionem servatâ, poterit inferere, ubi competentius sibi videbitur, quae inferius continentur contra concitantes & fautores eorum:

Si observassetis hucusque, quod decet homines observare prudentes, & memoriâ vestrâ retinissetis in mente, quod Christus in Cantico voluit, cunctos videlicet homines inter se pacem habe-

fic breviter me exonero a commendationibus suis, quia non sum sufficiens ad eandem. Surrexi insuper praeterea, quoniam si centum essent Ambaxiatores ad vos de illa nostra Terra venturi, placerent remanentibus domi, quia quique protestarentur in Populo dulcibus eloquiis & facundis, quantus amor, quantaque devotio inter utramque Civitatem sine ullo scrupulo vigere dignoscitur, & viguit ab antiquo. Oportuit insuper surgere ex mandato, quo tenemur adstricti, commendare vobis in publico personam Domini N. N. futurae Potestatis, & exorare quamplurimum, ut taliter vos porteris circa honores ipsius, & prosperos nostros eventus, supportantes eum, & reverentes in obsequiis mandatorum ipsius. Et ipse vobis se talem exhibeat in omnibus, quae imminent peragenda pro officio sui Regiminis, quod ipsis vobis pariter laudes accrescant & commoda, & utraque Civitas per opera hinc inde congesta firmitatis robore concatenentur ad idem velle & idem nolle, quod demum est summa amicitia, quae non potest ulla tergiversatione convelli, & fiat utrique unum in omni genere jungendi amoris, honoris & gratiae sempiternae. (*)

C A P. V I I I.

De responsione Potestatis veteris.

GRatias ago Deo meo, per quem dies desideratus nobis illuxit expectantibus videre, & cum gaudio suscipere Dominum N. N. in Potestatem Civitatis istius pro Anno futuro: potentia probitatis & scientia cujus est talis & tanta, quod Civitas &

Tom. IX.

A Populus iste regetur & gubernabitur per eundem ad laudem & gloriam Jesu Christi, & ad honorabilem & prosperum statum hujus Communitatis, & expectantiam ad eandem, cum felici jucunditate omnium & singulorum majorum, mediocrium pariter & minorum. Intelleximus animo diligenti, quae sapientissime dicta sunt tam per ipsum, quam per Magnificos Ambaxiatores secum missos a Communitate sua, causa honoris & commendationis ipsius. Qui tam ornate, prudenter, & facunde, quisquis in dictis suis cum tanta discretione, temperantia, & inoderata curialitate proposuerunt, quae duxerunt proponenda, quod maximo redundarunt suarum personarum honori & Communitatis suae, quae direxit eosdem. Nec mirum: ipsi enim sunt de majoribus, nobiliores & prudentioribus, vel quasi praexcellentes in omnibus, qui in Civitate sua poterant inveniri; quorum laudibus non insistam, quae postquam multae prolatae fuissent, paucissimae viderentur a cunctis respectu multitudinum earum, quas mea prolixitas reticeret. Placuit eis admonere nos ipsos verbis gratiarum promerentibus actiones, ut subjecti simus & obnoxii Potestati in omni reverentia & timore, adjuvantes & consulentes eidem in iis, quae spectare ad suum possint honorem & bonum regimen conservandum, & ad generalia & specialia commoda Terrae nostrae, ut exinde grati possimus existere sibi & Communitati, quae ipsum nobis praestitit in Rectorem. Ad quae sic possum fiducialiter respondere, quod iste Populus benedictus omnem a se abdicat libertatem, & se cum tanta devotione suae subjicit

E e e

(*) Fragmentum hujus Concionis videtur pars esse Capituli VII. cujus titulum, initium, & materiam frustra quaeras, deperdita in Codice MSto.

bijcit potestati, nihil sibi reservans, quantam umquam haberet subditus suo vero Domino principali. Et si alicui se perfecte subjecit, est se huic perfectissime subiecturus ad omnia mandata dominatus ipsius; quoniam plus confidit, per ipsum extolli, quàm umquam eos aliquis sublimasset. Quod erit, dante Domino, qui dat plenitudinem gaudiorum. Convenit circa finem mei Regiminis, ut quaedam proponere debeam in praesentia gentis Communitatis istius, cui laudes & grates possum reddere valde dignas, quod me omnifariam honorarunt, & non ut temporalem Rectorem, sed ut verum & perpetuum Dominum reputarunt. Et ego, teste Domino, cum omni diligentia & fide sincerâ studui cuncta peragere, quae sibi crederem fructuosa. Officiales associati mihi, in Officiis suis omnem fidem & reverentiam & timorem ac purum adiutorium praestiterunt. ita quod sibi & mihi pro bonis actibus suis honorem maximum paraverunt. Unde, omnibus in mente digne retentis, factus sum Miles eorum, & me suum Militem, & specialem reputo Servitorem, ubicumque degam, toto tempore vitae meae, exponendo me ipsis ad omnia mandata & obsequia Civitatis & Civium omnium & singulorum, tamquam quilibet ex Civibus istis. quorum, Socius & Civis ero, quousque vita mea est in hoc Seculo duratura. Me vobis commendo, tribuo, & expono per omnia, tamquam veracissimis Dominis, & amicis prae ceteris peramandis.

C A P. I X.

De comeatu, quum recedit ad propria, finito Officio.

QUUM finito Officio recesserit olim Potestas ad propria, comitatus itinere competenti a Potestate nova & Militibus Civitatis exordietur, & in decessu Potestas in hunc modum sequentem & licentiatu revertatur cum comeatibus suis.

Responsio Potestatis novi.

EX debito gloriosi Regiminis, & meritis operum foecundorum, quae hoc Anno praeterito exercuit in hac Civitate gubernatione fructiferâ vestra laudanda probitas, Civitatem istam vobis exponimus omni tempore commendatam: magnitudini vestrae grates referentes immensas pro toto Populo Communitatis ejusdem tam generosis factis, quae contulistis eidem cum suo magno profectu, & redundantia nostrae commendationis & gratiae. Rogamus dominationem vestram, quanto efficacius possumus, precibus subjectivis, quod licet separatio corporum fiat ad loca remota propter remeationem, indemnitas tamen inseparata remaneat animorum & cordium, deferendo ad invicem incunctanter in omnibus & singulis, quae constiterint, beneplacita requirenti, & praeveniendo etiam liberaliter nosmetipsos, ut gratius habeatur

--- Quod venit ante preces.

Vestra insuper dominatio fuit haecenus temporalis, sed erit perpetua in futurum; quia de Civitate & Civibus & bonis ipsorum per vos, & con-

san-

fanguineos, & amicos vestros poteritis quoquo tempore omnem vestram facere voluntatem. Quam desideremus intuitu vestri & Communitatem illam, de qua vos assumimus in Rectorem, & omnes, quos suos & vestros sperabimus esse fideles, reputare dilectissimos & Dominos speciales, parati semper erimus ad omnia, quae sibi cognoverimus gratiora. Recedetis vos cum omnimoda gratiarum actione, & nos remanebimus ad omne obsequium vestrum, attendentes, quod vestrum sit praecipere, & nostrum fideliter obedire.

SECUNDA DIVISIO.

- De principio Regiminis ipsius. I.*
- De Officialibus & Officiis eorundem. II.*
- De Consiliariis praeteligendis. III.*
- De Observantia Consilii. IV.*
- De Observantia iudicii, & ordine iudiciorum. V.*
- De Bannis super maleficiis, vel quasi. VI.*
- De praemonendis Officialibus. VII.*
- De providentia super Redditibus. VIII.*
- De Expensis communibus. IX.*
- De requirenda saepe ratione ab Officialibus. X.*
- De publica concione circa principium domatus. XI.*

C A P. I.

De principio Regiminis ipsius.

Sit principium sui Regiminis in omni timore Domini, quia *oculi Domini super rimentes eum, & aures ejus in preces eorum*; qui est protector potentiae, firmamentum virtutis, regimen verè credentium, & oppressorum adjutorium opportunum. Fidem servet Catholicam, quam sancta docet Ecclesia. Reveretur &

A Praesulem: veneretur & Clerum Civitatis, vel Terrae, quam regit; & omnes justas petitiones eorum admittat cum devotione benignus. Ipsorum querelas, si quas ullas attulerint, attentius audiat, & secundum quod necessitas experierit, absque negligentia examinet, & diligenti & potenti festinatione dijudicet, ut eis & beatitudinis honor debitus reservetur, & oratori affluens in defensionibus copia largire praestetur. Immunitatem & Libertatem pro viribus defendat Ecclesiae, provisurus ne incidat in laqueos, quos sancta primum & secundum Lateranensia Ecclesiastica, & quaedam alia posuere Concilia, quibus temere innodantur praesumptuosi violatores eorum gravissimam, prout in ipsis exprimitur, ultione plectendi.

C A P. II.

De Officialibus, & officiis eorum.

Officiales curet habere Catholicos, fide dignos, facundos, nitidos, in exercitiis studiosos, amatores prosperi status suae Communitatis, & cunctis in sua justitia tunc aequales.

De Judice Camerae, & de Assessore, & Exequutoribus.

Camerarium praecipue, qui est Quaestor & Custos reddituum & sumtum, quos percipit & facit Communitas, quae super iis confidit in eum: & Assessorem, qui est quasi praevius oculus Potestatis, cujus consilio gerenda fere sunt omnia, quae in voluntaria & contentiosa jurisdictione consistunt, studeat habere praecipuos. Ab eo enim valde magis exigitur, cui officium praestantius as-

signatur. Nequitiae & malignitatis Exequutorum, qui secundum Terrarum consuetudinem cussis coloratis pileati distinguuntur ab aliis, non obliviscatur mens experta, nec etiam formidet inveniri pro posse remedia, quibus eorum possimus astutiis obviare. Hoc genus hominum est flagellum maximum inter gentes. Ipsi namque sicut diversis in Jure Civili vocabulis nuncupantur, sic diversis versutiis adversantur. Hi sunt enim, qui exhibitionibus gravissimis citatos affligunt, spolia diripiunt egenorum, innocentes accusant, ut debacchentur in eos, nocentes per voracitatem suam a poenis liberant, & praemia suscipiunt de manibus damnandorum. Quum perveniunt ad domum rustici, vel alijus cujus pauperulae mulieris, ajunt: *festina, quia sumus itinere fatigati, & subito affer de optimo vino cauponae, si vis non carere ligone.* Hos tales eligat provida discretio Potestatis, quales jura praecipiant eligendos, videlicet locupletes, & vitae probatae, ut ab his non peccetur, aut prodatur, vel maligne quidquam agatur. Non eligat pauperes & egenos, quia egestate compulsi juxta verbum Sapientis faciles sunt ad furandum, & perjurandum nomen Salvatoris aeterni.

G A P. III.

De Consiliariis praelegendis.

Consilium suum statuat ex Sapientibus praecipue Senioribus, quorum sapientia est speciosa & gloriosus intellectus & sanum consilium. De quibus suavitatis Sapiens, dicens: *Non te praesereat narratio Seniorum, quoniam ab ipsis plenum capies intellectum. Vir enim sapiens liberat Urbem per sapientiam suam: & est melior sapientia,*

A *quam fortitudo & arma bellica.* Nam sapientis oculi in capite ejus, qui speculatur subtiliter providenda; & eripit a praecipitio sermo sensati. Ab his secernat tyrones nimis juvenes, quia qui non est expertus, pauca cognoscit, quorum viam Salomon ignorasse testatur. Non enim diligere potuerunt, nisi quod placeret eisdem. B Est enim gravius massam ferream hominem portare jam lapsum, quam veri & gravis sensus intellectum deducere hominem imperitum. Utrum autem paucos an multos Consiliarios statuatur, consuetudini patriae reserveatur. Facilius tamen quod a pluribus quaeritur, invenitur, & veritas per ampliores homines manifestissima revelatur, sicut dicta civilis sapientiae apertissime protestantur. C

G A P. IV.

De observantia Consilii.

Consilio utique sic statuto, Communitatis agenda cum Consilio faciat, & post factum non facile poenitebit: & difficilia maxime cum Consiliis multis expediatur, quia ubi multa consilia, ibi salus, & quod cum maturitate repetitur & deliberatione firmatur, consilium firmum dicetur & stabile. Provideat insuper Rector, admittere temporibus aptis exhibitum sibi servare consilium, ut non prae festinatione praenimia nec praemorata desidia Populi clamoribus increpetur. Caveat etiam Rector, quandocumque proponet thema consilii, ut verbis rudibus & non coloratis utatur, ne forte videatur informando Consiliarios, in aliqua parte velle declinare consilium, si vult fugere mordaces detrahentium invectivas. D E

C A P. V.

De Observantia iudicii, & ordine iudiciorum.

Potestatem judicantem oportet se cunctis praeberere benivolum auditorem, cuncta rimari, & ordinem rerum plenâ inquisitione discutere, ut actio partium illuminata sit plenitudine. Merita namque causarum partium assertione panduntur. Nec litigantibus prius velit obviare contentiâ suâ, nisi quando peractis omnibus in quaestione nil remanet proponendum. Nihil ex arbitrio suo & domesticae proprietate voluntatis, sed juxta Leges & Jura pronuntiet. Et summam ita jus reddere curet, ut auctoritatem dignitatis suo augmentet ingenio. Et se faciliè praebeat in cundo. Contemni tamen nullatenus patiatur, nec nimiam familiaritatem admittat, nec in supervacua extollentiam exardescat, sed viâ regiâ incedens medio tutissimus eat.

C A P. VI.

De Bannis super maleficiis, vel quasi.

Eduxerunt in consuetudinem gentes quaeque in Provinciis & Terris suis statuere per Rectores suos ac alios poenas praesertim in levioribus temporibus pro maleficiis coercendis; & Statuta promulgantur ac praeconizantur frequenter in publico, ut earum metu humana coerceretur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formideatur, supplicio refranetur audacia & nocendi facultas. Respicere autem debent Statutores & Judican-

Ates, ne quid aut deterius, aut remissius constituent, quàm causa deposcit; & in levioribus quidem causis promtiores ad lenitatem, & in gravioribus poenis ad Legum severitatem cum aliquo temperamento benignitatis Judices esse debent. Plane in ipsa constitutione Bannorum & poenarum est propensius observandum, ut contineant honestatem & justitiam cum mansuetudine valde discreta, quia hodie fragilis est humana natura, & ideo mitius inferendum. Sed quia super hujusmodi statuendis Terrarum Rectores consueverunt in suis sensibus abundare, haec sibi relinquo. Et utinam meliora respiciant, & quae Deo fuerint magis accepta sortiantur consilio saniori. Statutarii verò, quorum majus est officium olim Electi constitutiones & jura minori pallio quibus Potestas habet regere Civitatem & Populum sibi commissum a cunctis, excogitare tenentur, ut Lex & Constitutio sua fiat honesta, justa, & possibilis, quia aliter non ligarent necessaria & utilia, vel secundum consuetudinem patriae locoque conveniens nullo privato sermone, sed pro communi Civium utilitate conscripta, ut in his attendatur dictum Platonis sapientissimi dicentis: *Ille Civitas rectissime ordinata traditur, in qua unusquisque propriis non praepositis affectus.* Ideo autem in ipsa Constitutione ista sunt consideranda, quia quum Leges fuerint, non erit liberum judicari de ipsis, sed oportebit judicare secundum eam. Unde Sapiens quidem ait: *In istis temporalibus Legibus, quamquam de istis judicent homines, quum ab eis constituuntur, tunc quum fuerint constitutae & firmatae, non licebit Judici de illis, sed secundum ipsas postea judicare.* Si contingat interdum, Potestatem debere condem-

nare nocentes, condemnatio prius examinata legitime fiat in publico coram multis de singulis partibus Civitatis vel Loci undique convocatis, ut sciatur a cunctis, quod maleficia puniuntur, & innocentes non inventi culpabiles absolvuntur. Perlectis namque condemnationum & absolutio- num sententiis, Potestas antequam discedat, admoneat convocatos, ut debeant ab illicitis abstinere: quoniam etsi multum diligit Cives & Civitatem, quam regit, & quasi invitus extorquet ab eis propter culpam commissam de facultatibus eorundem, tamen si non poterit aliter compescere nequitias malignorum, non servabit de cetero in condemnationibus suis modum praesentem, in quo voluit parcere condemnatis; sed ita exardescet adversus ceteros delinquentes in posterum, quod poena unius metus plurimorum existet, & timorem incutiet in cordibus etiam innocentium. Et haec, & quaecumque viderit magis congrua minetur eisdem, ut punitorum poena sit ceteris non delinquentibus doctrina.

C A P. VII.

De praemonendis Officialibus.

ANtequam incipiat Potestas pro tribunali sedere & audire juris ordine litigantes, Officiales suos congreget in secreto, & praemoneat singulos, ut in officiis sibi commissis seduli sint, studiosi & intenti, habentes semper corde tenus beatissimum illud praeconium: *Iuste judicate filii hominum; & diligite justitiam, qui judicatis terram.* Cum benignitate cunctos audiant proclamantes. Cesset acceptio personarum. In judiciis trutinandis venalitatem effugiant. Nul-

lo pretio vel munere depraventur. Nec gratiâ aut sorde sint ausi perperam judicare, ut legalem effugiant ultionem. Sed de vultu, qui omnia conspicit, iudicium prodeat eorundem, & oculi sui videant aequitatem, non declinantes omnino ad dexteram vel ad sinistram, sed ita magnum judicantes ut & parvum; quos, ut irreprehensibiles fiant, curam in judicando habere conspicuam, & formidare, si comperti fuerint aliquando transgressores, ne cum aestimatione dispendii ab Officiis abscindantur.

C A P. VIII.

De providentia super redditibus.

REs Communitatum semper se- gniter congregantur, & prodigaliter disperguntur. Quare Rectores Locorum esse convenit diligentes in requirendis & exigendis redditibus & proventibus singulis Terrarum, quas regunt; & circa ea tanto studiosius debent intendere, quanto propensius conspiciere, quae per Communia quasi generaliter negliguntur. Ordinent itaque curiosos Quaestores, qui omni studio inveniant & perquirant quosque redditus sua debet habere Communitas, & exactos reponant sub fidâ custodiâ consuetâ servare quae sita, & quae Communitati suae fideliter thesaurizet.

C A P. IX.

De Expensis communibus.

SI necessarii quandoque sumtus occurrant, illos faciat generali deliberante Consilio, ne fortè quum expensarum ratio postulata reddetur, reprehensione possit, una cum dispensato-

fatoribus notari condigna, quod tales sumtus sint eis ignorantibus in tanta quantitate profusi, quos non praemoniti facere tentassent, si in tam gravi magnitudine stipendium excrefcere cognovissent.

C A P. X.

De requivenda saepe vatione ab Officialibus.

Requirantur prius & praemoneantur tam Cives, quam ceteri de territorio Civitatis per Praecones & Nuntios, ut tali die in loco consueto conveniant audituri, quae publice proponentur eisdem.

C A P. XI.

De prima concione circa principium dominatus.

Rogo & mando, audientiam mihi praestari benignam, & ut Regem Regum a quo cuncta procedunt, unanimiter exoremus, ut haec convocatio fiat ad honorem gloriosissimae Majestatis ejusdem, & Serenissimi Domini nostri Imperatoris Augusti, & ad prospera commoda Communitatis istius, & jucundum statum suorum omnium amicorum. Causa propositi mei, propter quod vos hodie aggregari mandavimus, versatur specialiter circa tria. Primum est, quod vos cupio affectuosis suadere conatibus, ut amicitias, quas habetis in provincia speciales, *saliter & taliter &c.* conservare velitis, qui (*). Et ideo, Domine Potestas, aucter possum dicere coram Sapienribus istis & Auditoribus cunctis, quod vos estis homo carissimus, magnis virtutibus

A insignitus, nobilitate clarus, sapientiâ decoratus, largitate probus, facultatibus praeabundans, facundus, & aptus ad omnia virtutum genera, quibus inter gentes divina pariter & humana gratia promeretur nec posset de vobis tantam commendationem veraciter os loquentis exprimere quantum in vobis tota provincia recognoscit. Et sic omittam, quae non crescerent undique jam completa. Magnificentiam Communitatis istius quilibet pertimescit attingere, quoniam odoris sui copia, qua redolet in nationibus per opera gratiosa, quorum nullus est finis, reddit inopem commendantem, pavidumque, a quo gradu incipiat, & in quem praetermissum majoribus finiat sermo tuus. Et ideo sufficiens est laus ista, quod nullus hanc Terram magnificam sufficiat collaudare. Revertar ad materiam, pro qua venimus Dominus N. Socius meus, & ego cum eo: vir egregius, & omni probitate conspicuus, quo nullus in Terra nostra sublimior, & parilitate paucissimi reperientur aequales. Et afferimus vobis pro Communitate nostra salutem, quam vobis tribuat Jesus Christus, qui est dispensator ipsius, ad omnia vota vestra gratissima, cum vitae gaudiis utriusque. Quum Terra nostra conspiciat, quantâ prudentiâ, fide, & custodiâ vivitur in hoc aevo, affectat magnanimiter & proponit quantum vobis placeat hic ubique terrarum circa mercimonia & secularia cuncta negotia conservationem habere vobiscum, aditum securum deprecans & recessum. Et ne scrupulus aliquis posset oriri, per quem conversatio ullo tempore turbaretur, alter pro altero de cetero non exigant, sed solus debitor impetatur. Quaecumque in.

(*) Heic plura certe defunt in Codice.

insuper possent hinc inde tractari subtiliter, utrique Communitati fructifera, quae strictius utrorumque animos alligarent, vestrum sit ostendere, & nostrum perpeti curâ perficere, sicut umquam pro emolumento communi videbitur convenire. Quae autem utilitas proveniat ex praemissis, si sortiatur effectum, manifeste pendent, qui fortitudinem, potentiam, & statum prosperum utriusque viderint geminare. Ille enim, qui est principium & finis omnium gratiarum super iis, quae breviter prae libavi, suam effundat gratiam & vigorem, ac pro honore utriusque Terrae tribuat complementum, ut semper simus unanimes ad nostra commoda communiter promovenda, & obsequium ejus sanctissimi nominis gloriosi.

De eodem per secundum Socium.

Civitas illa commendari potest ordinata justitiae, quae tam praeclaros habet Populum & Milites habitantes, sicut habet haec Civitas benedicta, pretiosis moribus insignitos, & ad omnia & singula naturaliter eruditos, quae Terrae suae redundare queant ad gloriam & honorem. Multum confortat animum meum ad proponendum coram vobis secure auditus ille pacificus, quem benivolâ patientiâ dependistis Domino N. Socio meo, viro prudentissimo, quo potentiâ, naturâ, & moribus speciosis nullus in Civitate nostra praestantior invenitur: cujus eloquentia non solum se ipsum, sed etiam condignanter Potestatem, Consilium, & Populum universum hujus nobilissimae Civitatis laudibus veracissimis commendavit: quae commendatio convenientiâ & approbatâ fictione tam-

A quam a me quasi iterum repetita & roborata credatur, quum insufficientia sensus mei, quae omissa fuerunt, non esset apta supplere decenter, propter infinitatem longissimam laudatorum. Ipse verò, sicut facere saepe solent viri periti, non tangendo medullam negotii, sub quodam velamine pertractati sunt, expectans fortè vestram detegere voluntatem, antequam intentionis vestrae secreta relevaret omnino, vel quod verius esse credo, mihi reservare curavit, ut exinde sumerem materiam . . . . meae. **B** Ecce enim legationis nostrae causa praecipua. Missi sumus, ut deposcamus amicitiae junctionem inter nos invicem indissolubili foederis vinculo colligandae. **C** Hoc Sapientes non poterunt inverecunde negare. Nihil enim peti potest amicitia dulcius, nihilque beatius ipsâ praestari. Ex ea namque communiter amantibus innumerabilia bona proveniunt. Suadent nobis modernis Sapientes antiqui, ut ipsam rebus omnibus anteponamus humanis: afferentes nihil esse tam aptum naturae, tamque conveniens ad res prosperas, vel adversas. Sed perspicaciter videamus, qualiter ad res prosperas, & qualiter ad adversas.

D In primis quis potest esse mortalis in hoc Mundo, qui non in amici mutuâ benivolentiâ conquiescat? Quid hoc dulcius, quàm aliquem habere praecipuum, cui loqui audeat omnia tamquam cum se ipso securiter? **E** Quis tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis aequè tecum ipse gauderet? Maximas commoditates amicitia continet, & opportunitates tantas, quantas nullus sermo posset exprimere. Quocumque vadis, te sequitur, & est praesto. Nullo loco excluditur. Numquam intemptiva: numquam molesta comperi-

peritur. Res tibi secundas facit magis splendidiores & gratas. Quum pariter ambo congauderis eisdem. Adversas verò ferre tibi difficilius videretur, si non invenisses amicum, qui illas gravius ferret, quàm tuus animus toleraret. Quum res adversas compatiēti communicamus amico, communiō illa efficit leviores, & consolatio amici fidelissimi debilitari non patitur animum patientis: verum amicum egentem ac imbecilem abundanter sustinet & confortat. Talis enim amicitia totis viribus est petenda, & obsequiis amicabilebus amplectenda. Vultis apertius intelligere quanta sit utilitas verae amicitiae atque perfectae? Utamur dictis Tullii Philosophi gloriosi, qui ait: *Si exemerint homines de rerum natura benevolentiae junctionem, nec domus ulla, nec urbs stare poterit, nec ager quidem cultus permanebit. Quae enim domus tam stabilis, tamque firma Civitas est in Orbe, quae non ex dissensionibus, atque discordiis possit everti, nisi amicorum virtutibus defendatur?* Ex hoc solum quantum boni sit in amicitia, potest probabiliter judicari. Sed quoniam res humanae fragiles, atque caducae dicuntur, semper sunt aliqui acquirendi, quos vere diligamus, & a quibus iidem diligamur. Habemus enim, ut nostis, vicinos perfidos & austeros, qui non verentur propter imminentem, quam credunt habere, potentiam, velle se necdum inferioribus, sed etiam paribus dominari. Non est urbanum dicere, nec vestra vellet fortè sustinere benignitas, quae possent de ipsorum superbia recenseri. Scitur enim publice, qualiter frequenter fremunt in alios, & confusio invigilant saepe.

Tom. IX.

(*) Capitula, quae sequuntur, spectare puto ad Tertiam & Quartam Opusculi huius Divisionem. Nulla ambarum Synopsis in MSto apparet.

A pissime vicinorum; qui si fortitudinem, Domino consulente, invenirent, congregatione ex multis, & brachio rebellis furor comperceretur ipsorum, & eriperetur provincia ab oppressionibus eorum iniquis, ad quam plurimi desideranter anhelant. Nisi velitis intendere conjurationi, quam vobis offerimus, contrahendae, per quam fortitudo nostra non solum parificabit adversis, verum etiam efficiet fortiores. Attendat ad ultimum prudentia vestra, ne requisiti; sicut jam multi fecere, decepti, acceptare dignemini, quae offeruntur, reputantes ob id hos, qui conferunt, viliores. Multa namque aliquando recusantur, quae postmodum affectata non sortiuntur effectum. Satis, ut mihi videtur, praesentem materiam persequutus, & fortè nimium proelata cum sint haec omnia, vobis notiora prae ceteris, vestrae deliberationi relinquo, & omnipotentem Deum deprecor, cujus gratia cuncta bona perfectum recipiunt incrementum, ut sensum vestrum dirigat ad ea solum, quae nobis & vobis in hoc casu potentiora cognoscit.

(*) *De responsione Rectoris Terrae super hoc requisitae.*

E **L**ingua Sapientum ornat scientiam, velut pretiosae vestes indutae formam exornant humanam; quantumcumque primitus speciosam reddunt: magis acceptam quibuslibet inspecturis per prolationem vestram dulcissimam & ornatum verborum ordinatissime porrectorum, ut singula teneant locum quaeque sortita decenter, eminentissimam in vobis fore sapientiam ostendistis. Unde tam patriam,

F f f

patriam, quae splendidissima est inter alias, quam vos ipsos, consanguineos pariter & amicos vehementissime decorastis. Nec mirum, quoniam sapientiam, nobilitate, moribus, & eloquentiam prae ceteris conterraneis refulgetis, & laudis vestrae praeconia sunt in omne aevum splendide duratura. Gratissimum salutationis alloquium per vos pretiosos Ambaxiatores & Cives nobis vestra Communitas amantissima destinavit: quam salvet, protegat, & sublimet in omni genere gratiarum Jesus Salvator, qui eam generosam omni virtutum genere procreavit. Proposuistis insuper urbanitate conspicuam, quod Terra vestra desiderat, mercimoniis & secularibus negotiis cum nostratibus implicari, & deposcit tantae benevolentiae junctionem, ut ambarum sit unita pluralitas, per conjunctionis foedera colligata, & istud Sapientes dicerent, evitare non poterunt, quum ex amicitiam innumerabilia bona proveniunt & commoditates & opportunitates tantae, & in prosperis & in adversis, & in defensionibus & expugnationibus opponendis, quantas nequiret Orator explicare facundus. Admonuistis praeterea, ne amicitia paenes nos vilescat oblata, quod amantissimum reputamus: & ex eo perpendimus, quod ex motu proprio animi & amoris cupitis nos esse sensatos ad praemeditandum subtiliter, quid in inopinatis casibus eligere debeamus. Et in hoc eligimus & respondemus audester, quod tanto carior nobis existit haec amicitia sic porrecta, quanto apud quemcumque prudentem

„ Gratus est donum, quod venit ante preces.

Virtutes ipsius in vestris praenotatas eloquiis mente tenus perscrutamur, &

A effectus suos opinamur fore venturos, sicut umquam vestra prudentia declaravit; quia si magnitudo benevolentiae vestrae huic, vel alteri Communitati stabilitate fidissima jungeretur, tanta est fortitudo ejusdem, & crederet ex adjuncto, quod non formidaret adversos, sed potius formidaretur ab ipsis, & sic firmata conjunctio suis juribus viriliter potiretur.

B Sed quoniam in dictis vestris saepius fecistis de amicitia mentionem, rogo ut gratanter & non moleste feratis, si quid addendum putavero. Haec profecto subtili studio quaerit animos simul invenire, quos simul applicet & adjungat, quia nulla res est, quae tam alliciat & attrahat ad amicitiam, quam grata similitudo.

C Ipsa namque pariter & fides sunt firmamentum constantiae & stabilitatis ipsius: quoniam nihil est stabile, quod infidum; & qui multiplex habet ingenium & tortuosum, nec fidele nec stabile esse potest. Non de vulgari vel de mediocri amicitia, quae quamvis delectet ad tempus & profit, est tamen instabilis; sed de vera & perfecta vos alloquor, in qua nobis fictum nihil est simulatum: & quidquid est idem unum & voluntarium, & ita commiscet animos plurimorum, ut ex pluribus paene unum efficiat. Talem amicitiam est haec Civitas consueta praestare his, quas sibi vinculo societatis & benevolentiam unitatis associat. Et deinde de Civitate vestra spero pro firmo contingere, ut inter tales fidissima amicitia rectissime copuletur. Verum hujusmodi conjurationes, quas aliquando volunt facere aliquae Communitates ad invicem, habent certos modos, suos articulis multis implicitos, ut saepissime sum expertus. In quibus sigillatim ordinandis & po-

D
E
nen-

nendis necessarie habent deliberare, & diligenter attendere quidam ex partibus Sapientes electi, prout ordinandorum forma requirit. Unde si vobis videbitur, haec est via, ut huic materiae superseamur ad praesens, & restringamus nos cum paucis idoneis in secretiori tractatu. Er ibi taliter provideri poterit, quod utraque Communitas successus sortietur, operante Domino, prosperos, & salutem. Vel si Potestas Communitatis requisitae perpenderit, & aliter fore concludendum putaverit, secundum temporum qualitates, sicut vir sapiens & discretus, quod utilius senserit, eligat & sequatur. Sed utinam patria mea cauta semper existat in talibus Societatibus contrahendis, quoniam pluries gravibus damnis, laboribus, & expensis immensis fructus uberes non respondent. Scio tamen, quod Consiliarii Civitatum multum diversificant, quum sibi talia proponuntur, aliis approbantibus, aliis reprobantibus conjurationes hujusmodi: sed vota hominum prona sunt ad dissentiendum.

De quibusdam Consiliariis, qui appetunt hanc consensionem.

TRiplex consideratio est attendenda circa Consiliarios eligendos, ut qui de multis eligitur, cognoscens, ingeniosus, & graciosus propensius eligatur. Cognoscentem oportet esse, qui consulit, ut quae ipse vel alii dixerint, unde, & quem motum habeant, & quis poterit esse finis, prudenter, quantum humana natura permiserit, intelligat & cognoscat, nam sine intellectu diffusa per quoslibet facile negliguntur. Ingeniosum, ut subtilitate sui ingenii inter dubia & obscura discutiatur, & excogitata

A ratione dijudicet, ut capacitate sui, quod honestius, quod fuerit utilius capiat. Gratosum esse oportet, ut gratia Creatoris, quem nullum latet secretum, inspiratione sua revelet eadem, quod Communitati suae possit esse salubrius. Item ut sibi consulenti diligens audientia praebatur, & si meliora dixerit, sine haesitatione credantur. Si haec nostra Communitas tales hodie Consultores habuerit, procul dubio de propositis meliora fumentur circa quae proposita cujusque consulenti animus, ut consilium praestet uberius, si gliscit prudentum amplecti doctrinas, tribus temporibus dispensetur, praeterita recorderetur, praesentia ordinet, futura caute provideat. Nam qui nihil de praeteritis cogitat, obliuiscens censetur & fatuus. Qui praesentia non disponit, inordinatam dicitur ducere vitam. Qui nil de futuris praemeditatur, *in omnia incidit incautus*, ut bene moratus Seneca refert. Propono igitur in animo meo coram vobis de praeteritis referre paucissima. Scitis enim quod Argolici Duces & Proceres, ineffabili multitudine congregata gentium diversarum Trojam, urbem nobilissimam obsederunt, & telis instructa eruentis multitudine nimia pugnante, ipsa dirupta Troja jacet; & hostium aratro inducta desit. esset Carthago.

E *Cur refero Thebas, & munita vulnere fratrum?*

Et quae propter multitudines praevalentes concidere munitissimae Civitates? cur Romanas Historias? nonne Urbs illa, domina gentium, plena quasi sine numero multitudine bellicosam, legionibus, & cohortibus a se missis, cunctas Romano subjugavit imperio? quis fecit haec omnia?

nia? An Alexander totius malleus Orbis? non utique, sed solâ vis major, cui minor acies resistere superata nequit. Heic competenter adaptatur proverbium rusticanum, quo dicitur: *Inter unum & duos noxia pugna fuit.* His & aliis plurimis, quae similitudinarie possent rationibus assignari, puritate fidei & diligenti circumspectione motus, breviter consulo, quoniam tam fructuosum munus, quod nobis offertur, verbis non indiget inductivis, ut Societatem hujus potentissimae Civitatis, quam nobis foederaliter adjungi deposcimus, ineamus animo gratulanti, articulis conjurationis, abundantique cautelâ nobis sagaciter primitus ordinatis. Et sic erunt praesentia bene disposita, & futura providâ meditatione provisâ. Supplico ad ultimum altissimo Creatori, a quo cuncta bona procedunt, ut alliget mentes nostras ad ea solum, quae meliora nobis & utiliora fore solus ipse cognoscit.

De aliis, qui differendo recusant.

Ponderet unusquisque sermones suos. Tempore enim indigemus, ut aliquid maturius agamus, ne praecipitemus consilia nostra & opera. Et non solum ponderare, verum etiam & limare consilia jam petita mone-mur, antequam deducantur ad linguam, ne subito prolabamur in sententias celeri festinatione nocivas. Prudentis enim est examinare consilia, & non facile diffinire de dubiis, sed suspensam tenere sententiam, donec exquisitâ ratione quid sit agendum, vel minime, conferendo veritas inquiratur. Et hic est ordo Consilii. Nam Consilium nihil aliud est, quam aliquid faciendi, vel non fa-

ciendi, verè excogitata ratio. Conferamus igitur inter nos super praemisso negotio, quid agere debeamus. Ecce enim qui ante me dixerunt, nisi sunt ostendere magnas commoditates & opportunitates tantas, quantas sermo nullus posset exprimere, quae ex conjurationibus saepe proveniunt, & amicitiiis praetaxatis: gaudium videlicet magnum in prosperis, & in adversis solatium opportunum; fortitudo & potentia grandis promittitur ex adjunctione vicini, & fiet utique. Sed nonne aemuli nostri hoc idem facere poterunt, & ex adjunctione fieri majores? Quum aliena vita aliis possit esse magistra, & sic artes nostras arte consilii deludere poterunt, utique non obstemus experti. Non ergo est istud promissum parilitatis perfectae remedium, sed est longe validius expetendum. Praeterea si conjurationem inierimus ullam, magnam incurrimus servitutem: nam quum multum conflictum, strages, & vulnera, & guerram longe productam voluerimus, pacem non permittemur sine consensu conjuratorum habere. Item si post nastam fortè quietem intenderimus reparationi damnorum & dispendii, quae semper pariunt dissensiones & guerrae: & subito vel Socii nostri movebunt, vel guerra moveatur eisdem, oportebit nos arma resumere festinanter; & tunc quum irremissus labor erit in damno, quod frequenter guerrae parturiunt, periculosa crescet egestas, & multi ex nostris debiles toleratae guerrae sumtus & dispendia dispergentur. Unde dilectissimi, redeamus ad ea, quae in primordio dicti mei, quum surrexi, proposui. Tempore videlicet indigemus, quo maturius deliberemus & cautius, ne praefestinati praecipitemur in eum laqueum, quem

quem forte dissolvere, quando opus fuerit, nequiverimus inconsulte ligati. Verum consulo & rogo ut amicabilem valde tractatum habeamus cum Ambaxiatoribus istis, dando sibi plenam fiduciam perficiendi, quae postulant, animo diligenti. Sed ut praeveniamus nos, & nos non primitus praeveniamur a nostris sagacissimis aemulis, qui quotidie non cessant insidias ponere convicinis, vicissim properemus, nos in partibus nostris, & ipsi pariter in suis festinatione celeri conjunctionem istam accrescere cum secreti tamen victoria cautione per tales & tales, & alios quoscumque poterimus competentes: & inquisitores postmodum congruo tempore simul conveniant in secreto collaturi. Et quum viderint congruentius concedere Consiliarios Terrae suae, quique certificent, ut deliberetur utrimque quid super intentis expediat ab utrisque. Et sic annuente Eo, qui genus secum univit humanum, gradatim opus perficient optatum. Ille verò, qui illuminavit abscondita tenebrarum, & revelavit consilia potentiora, adaperiat nobis rectitudinis viam, qua in hoc dubio, & multis aliis, quae saepe nobis inopinata concurrunt, ad melioris, & sanioris partis gaudia gradiamur. Iudicio meo si tanta esset virtus & multitudo conjurandorum, ut cum ipsis possemus quasi parificari rebellibus in..... aliter subsisto.

De naufragium pessis, & spoliis eorumdem.

Miseremini. Venimus non allaturi salutem, qua nos & tota patria nostra caret. Singultus & lacrymae genas madentes & ora nostra tristes praepediunt, naufragium

A promere nostrum. Sed pietas vestra, quod nequit exprimere lingua, penset, obrutas insanis esse carinas aquis. Devotio pia, Terrae Sanctae succurrere volentes, accinxerat armis Milites quingentos & ultra, totidemque Plebejos: quos ardua puppis educta navalibus undis ordinibus geminis accepit in sedibus aptos. At juvenes remigare sueti subito reducunt ad fortia pectora remos, & currens saltu veloci secabat aequora navis. Quum fere per mensem navigassemus aurâ felici, jam mare sub nocte quadam tumidius albescere coepit, & ventus spirare validius quàm fecerit umquam. Tunc nauta voce sonora clamat: *Velum deponite totum*. Sed adversae procellae & fragor aequoris alti remigantium impediabant aures, & nullus patebat auditus. Sponte tamen nostra properavimus omnes; alii ventis vela negare, alii subducere remos. Crescit in immensum Eurus, & ex omni parte carinae bella gerunt venti feroces, & aquae sonant clamore. Viri currunt defendere puppim. Ut Miles egregius accensus laudis amore expugnatae Urbis murum occupat unus; aliis fodiendibus extra, aliis trepidantibus intus: sed superavit resolutis nubibus imber virorum vires. Visum est in fretum totum descendere coelum. Et aequore miscebantur aquae cum coelestibus undis. Nox coeca tenebris patebat lumine coelum, ni quod plerumque praebant fulmina lumen. Dant saltus fluctus in concava tecta carinae. Deficit auxilium, animique fortia cadunt. Stupent tunc Magistri, fatentes in tanta mole mali se nescire ferre juvamen carinae fragili. Arbor rumpitur ex toto regimen, & fluctus procellarum mergunt in mare ratem, cum qua pars magna

gna virorum fato est functa suo gurgite pressa profundo. Evasimus ter deni fortunâ praebente regressum. Qui dum staremus in litore fessi admirantes cadavera mortuorum, quae expuit unda foras, incidimus in latrones, quos postmodum didicimus vestros fuisse Cives, qui diripuerunt gazas & spolia cuncta: & quod horribilius esse videtur, plagas imposuere defunctis innumeras, credentes quod viverent, quum spoliabant eosdem. Pro dolor! avarior fuit homo undâ. Evomit illa. Dilaniavit homo. Quare nos devii tristesque gementes secuti sumus quae rapuere fures: & deprecamur Potestatem hujus floridae Civitatis, ut prave direpta restituantur in totum reddenda per nos quasi mortis insignia suis non spectaturis ultra intumulata cadavera stantium in litore maris, esca relicta feris. Nec profit exceptio, quin simus qui petere possint, quos nova Constitutio juvat. Vidimus heic fures, qui in nos quasi proverbialiter versificantes invektivantur, non futuris litora bobus aratris.

De excusatione, & promissione servitii.

Inopinata & distincta in partibus istis querela celeriter impulit aures nostras, & res reddit unanimiter condolentes de naufragio, quod tam nefando de relatione vestra nuper audivimus in aequore contigisse. O magna facilitas hominis non titubantis se totum potius committere ventis! Audacia nulla fuit similis illi, qui ligneis primitus secuit aequora remis, & inter lethum & vitam posuit non medium solum concavum instabile navigium. Poterat iste lata terreri tristis imagine! Ponti, & trepidare ventos, quos reor valde timendos;

A qui postquam evolant emissi latebrarum carceribus, ubi tenentur inclusi, mare tanta qua & coeli nubila vexant, cunctis negantes parcere rebus. Sed fortè divina Majestas hoc voluit, ut limina sancta Sepulcri per mare per terras visitent devoti Christo fideles, qui potest imperare ventis & aquis, fretumque navigantibus praestare quietum. Quod utinam praebuisset illis agminibus sanctis, quae noviter periere mari, jacentque in litore turpiter denudata per quosdam, quos jurisdictioni nostrae subjectos esse proponitis, & afferitis firmiter esse verum. Quod ullatenus credere non valemus: quoniam Civitas ista tales tolerare nequiret. Uno suspenderet in patibulo, si quos inveniret, tam dira perpetrare delicta, quin & leviora. Verum, ut responsum congruum accipiatis, sic breviter haec concludo: quod Consiliariis omnino dimissis, quos non est necesse fatigare (omitto enim quod super iis festinari desiderent) & remanebitis mecum, & cum nostris Officialibus in secreto sagaciterque inquiremus, & quantumcumque poterimus cautius, si quae de illis spoliatoribus pessimis poterunt inveniri, ut direpta restituant, & poenas luant; quas tanta decenter requirit offensa. Desideramus insuper calamitates & afflictiones vestras, quibus triste compatimur, affectuose minuere, & solatium qualecumque possumus, gratiosius imperitari.

De rapinis & debitis inique detentis.

Secutus vestigia, quae magni nominis & excelsae famae Sapientes ubique fere terrarum in protestationibus suis frequenter attendunt, laudum praeconia Potestatis, & hujus

jus speciosi Consilii Generalis omit-
 tam. Nam quantumcumque pruden-
 tiores existant, tanto facilius profi-
 tentur, se sufficientem non habere
 scientiam ad proferendas laudes, qui-
 bus promerentur magnificari laudan-
 di. Verumtamen satis in brevi vide-
 tur laudasse publice fassus se se non
 esse dignum tantam deferre molem,
 pro ut ego, cui curialitas vestra par-
 cat tamquam insufficienti, maxime
 quum non expediat, me laudes ex-
 solvere vestras. Ni sicut expedit osten-
 dere digito Solem, & quia gaudent
 brevitate nostri temporis auditores.
 lis explosis expedite decurro ad ea
 narranda, quae Potestas & Commu-
 nitas nostra in conspectu vestro se-
 riatim proponenda mandavit. Salutem
 primitus & exoptat, vos semper &
 ubique salvari in cunctis prosperita-
 tibus, & gratis solatiis gaudiorum.
 Adjicit consequenter, quod iis die-
 bus proximis sibi gravamina maxima
 sunt illata; unde non modicum ad-
 miratur, nesciens cogitare causam,
 ex qua tantam & tam deformem pa-
 tiatur offensam. Nam quidam Cives
 vestri in silentio noctis non quasi
 hostiliter, sed furtive ingressi pascua
 nostra, omnes oves, & ut dicam,
 pecora campi rapide adduxerunt, &
 pastores plagis impositis in pascuis
 dimisere ligatos. Quod tanto mole-
 stius est ferendum, quanto fiduciali-
 ter sperabamus non offendi, sed de-
 fendi potius tamquam ea, quae hu-
 cusque poteratis quasi propria repu-
 tare. Occurrit alia causa dicendi,
 quam decet prudentiam vestram ab-
 sque morae dispendio efficaciter exau-
 dire. Ecce consuetudo reperitur an-
 tiqua, quod Cives vestri pariter &
 nostri, quoties opportunitas exigit,
 se multum exhibent invicem libera-

A les tam in creditis faciendis, quum
 simul mercantur & distrahunt, quam
 aliis in mutuis contrahendis. Sed
 multi ex vestris, quos ad solutionem
 suo tempore faciendam interpellare
 deberet sola liberalitas Creditorum,
 inurbane cessant exsolvere quod de-
 bent, & vos ipsi saepius requisiti ne-
 gligitis sibi justitiam exhibere, qua-
 re videmini. litem facere vestram, &
 dare materiam impetendi in quocum-
 que quum vel judicare negligitis
 quod a vestris improbe factum sub-
 ditis, vel reddere quod per injurias
 est detentum. Et haec etiam usus ap-
 probat diutius jam obtentus. Unde
 nostra Potestas interpellat assidue,
 praebere licentiam recolligendi, ne
 videatur sine spe rehabendi deperdi-
 ta, quae tempore tam longe decur-
 so tardantur exsolvi. Quare in utro-
 que casu tam dolosae rapinae, quam
 nimis moratae solutionis, discretio
 vestra, quae valde diligere justitiam
 commendatur. . . . .

B
 C
 D
 E
 (*) . . . . .
 . . . . .
 ad mandatum nostrae Serenitatis Po-
 pulus universus prostratus, ut pro-
 fert, & stetit, quaeque de iis, quae
 gesserunt contra decus Imperii ante
 nostrum rationem reddituri tribunal.
 Et examinatione factâ condignâ tunc
 vos opera vestra sequentur, & retri-
 buetur vobis, prout inventi fueritis
 esse digni. Et sic erit, ut supplica-
 stis, vestra par poena delicto, ut for-
 te melior, si hoc honor Imperii non
 negabit, & exemplum perniciosum
 non relinquatur in posteros.

*De responsione facta eisdem ab alio
 mandato Imperatoris.*

ET si dedignatur eis respondere
 Imperator, & vult iudicium,
 & non

(*) Haec plura desiderantur.

& non misericordiam exercere, respondeat aliquis ab eo paratus sic: Ut responsum secundum praecedentia merita vestra per me congruum accipiatis, mandavit justissimus Imperator, dicens, vos esse repertos in crimine laesae Majestatis apertissime commisisse molientes, & arma sumentes contra Romanum Imperium, hostesque suos publice juvantes armis, consilio, & thesauris, & nitentes, utque subiecti, & Italia maxime, multis Privilegiis decorati fierent rebelles, seditionem & conjurationem facerent facinorosam contra prosperum statum sublimis suae Majestatis. Unde, sicut scire debetis, estis morte digni, & bona cujusque sunt publicanda Fisco: & propter scelera nefanda parentum filii poenas debent pati gravissimas, & quia propter tantum scelus efficiuntur infames, & quia Lege prohibente nulli succedere possunt; & reputabitur eis in praemium, quod poenas non subeant capitales. Si vultis igitur, sicut vos ipsi petistis, poenam reportare condignam, veniant universi ad preces inclytae Majestatis, recepturi, prout Leges seculi judicabunt.

QUINTA DIVISIO.

- De Potestate externa mortuo in regimine. I.*
De Milite indigena mortuo. II.
De Populari mortuo. III.
De mortuo in partibus remotis. IV.

C A P. I.

De Potestate externa mortuo in regimine.

Visitavit nos hodie Dominus visitatione terribili & amara valde, multipliciter contristantes de obitu tam gloriosi Militis, qui Civi-

tatem istam recto justitiae tramite non declinans ad dexteram vel sinistram feliciter gubernabat. In adventu siquidem & principio sui regiminis haec nostra Communitas in brevi coepit multimoda prosperitate potiri, confestim pravis pacata rumoribus & purgata malis hominibus. Effugere namque latrones & fures & fractores locorum, raptoresque rerum, & alii nequiter malignantes abstinerunt ab operibus suis iniquis. Receptatores talium, sine quibus ipsi diutius latere non possent, exterriti in abditis suis eosdem recipere non audebant. Ipse sedens super sedem judicandi, & in audiendo se cunctis facilem praebens, jus omni petenti sine personarum acceptione servabat, jus suum cuique tribuens, prout postulat ordo juris. Cuncta haec Terrae nostrae, quam regebat, agenda curam vigili promovebat, & studebat extollere quantumcumque poterat ad ipsius Communitatis commodum & honorem. O utraque Civitas & quae misit, & quae cum gaudio recepit eundem, flete tristes ambae, & deplorate dolentes, tanto Milite desolatae, qui reddebat utrimque gentibus decoratam aliam natione, & aliam gubernatione laudabili! Cujus modis & moribus alii paterentur informari Rectores. Erat enim plenissime Regiminis officio doctus: modos & mores ibi gestabat, quae conveniunt praesidenti. Nec mirum. Erat enim nobilitate clarus; etenim nobilitas tam res quam animum moribus honorat. Scientiam praeditus, consilio providus, aetate maturus, disponens singulam, prout loci & temporis qualitas exigebat. Unde immensissime commoti sumus ad iram & lacrymas de amissione tam pretiosi Rectoris. Fecimus, quod nostrum est, & quod

nos fecisse decebat. Sed si staremus heic, sicut modò sumus morâ longissimâ unanimiter congregati omnes, sine fructu sedulitas nostra morandi fructum reversurum expectans, qui hodie nos dimisit omni tempore dolorosos. Recedat ergo quisque, quum sibi placuerit ad propria. Et licet personam amiserimus jam sepultam, memoriam tamen viventem retineamus ipsius, quae numquam a mentibus nostris discedat, donec vixerimus ulla vice. Familiam suam, quam secum habebat bene morigeratam fidam, donec nobiscum steterit, honoremus & in recessu suo sibi complaceamus, ut decet. Et si quando Concives sui, amici vel proximi, ad partes nostras advenerint, & ubique reperiemus eosdem, recipiantur intuitu sui, & Communitatis ipsius, cum omni honore & gratia, sicut amici & domini speciales: & quicumque nostrum plus poterit, & magis opportunus extiterit, exponat se ad omnia, quae sibi cognoverit gratiosa, & sit tamquam nostra consolatio eorum frequentia & honorificentia, quam praestare cunctis nos viderimus animo cupienti.

C A P. I I.

De Milite indigena & mortuo.

Militia est vita hominis super terram. Quisquis vult subtiliter intueri, poterit incunctanter attendere, verbum istud esse verum, scilicet quod vita hominis est militia super terram. Ipsa enim a secularibus, qui eam primitus invenerunt, his armata fuit aculeis, custodiâ videlicet & pugnâ, atque victoriâ. Custodiâ, ut sagaciter ab insidiis custodiret: pugnâ & victoriâ, ut trium-

Tom. IX.

A pharet in hostes. Hostes vitae hominis inter multiplices alios, qui incessanter insidiantur eidem, sunt praecipue superbia, inanis gloria, avaritia, & invidia. Ista crudelissima vitia insidiantur vitae hominis, ut ad se attrahant ut capiant, persequuntur ut perimant. Cum istis pugnavit viriliter, donec vixit, hic fortis Athleta, cujus memoriam modò facimus cum tristitia & dolore. Si enim superbia instigabat eundem, dicens: *multos vite despiciere potes, multis temetipsum superiorem ostendere, quum habeas paucos vel nullos aequales verbo, scientiâ, divitiis, & honore*, hanc expugnabat humilitate benignâ, cogitans in corde suo, quanto homo melior est, tanto debet se in omnibus humiliare devotius. Si inanis gloria, ut opera, quae faceret, laude digna fierent in publico, ut extolleretur & laudaretur a cunctis, erat in animo suo occultandi voluntas, ne de ostensione insurgeret maligna temeritas. Dicitur enim de hypocrytis: *Opera sua in aperto faciunt, ut ab hominibus glorificentur in eis*. Si avaritia, ut congregaret, undecumque posset, & multiplicaret, ne egeret in posterum, sed splendide, quando vellet, vivere posset, resistebat in mente dicens: *quanto quisque amplius habere coepit, tanto plus egebit; tamquam egenus malo quietè modico contentus existere, quàm insatiabilis inveniri*. Si invidia, dicens: *dolere debes, si quis Civis temeritate sua se facere tibi credas aequalem, hanc ista ratione vincebat: qui alios virtutibus antecellit, tutius in loco infimo quàm in summo semetipsum conservat. Semper enim peior fit & gravior de alto ruina*. Dixi virtutes animi, quibus praetaxatae vitae pessima superavit. Ecce virtutes corporis, quibus inter homines

G g g

coha-

cohabitando refulfit. Fuit enim nobilitate clarus, armis probus, voce facundus, manu largus, fide pudicus. Haec geminavit cum nobilitate genus, & fuit splendor gloriae domus suae. Facta amicorum rogatus, & ultroneus fideliter gessit ut propria, intentus cunctis coram profectibus, ne rebus flatterentur adversis, sed propriis extollerentur in altum. Ardua Communitatis suae consilio saniori promovit & opere, & ubi nimis diffiilia germinabant, ad exitus pronos & faciles eâ providentiâ quae poterat, reducere properavit, affectans, patriam suam habere statum prosperum & jucundum, ut augmentaretur personis, facultatibus & honore, ad quae sine quiete pacifica non facile pervenitur. Si vellem insistere singulis laudibus, quibus posset meritò commendari, jam nimis vestram audientiam fatigarem, sciens vos gravi moerore depresso propter mortem hujus Militis gratiosi, quia a nostra participatione subreptus est hodie, viam universae carnis ingressus, & a seculo migravit ad Dominum. Verumtamen debet nos ab isto relevare dolore communis nostra conditio, quia cinis esse dicimur, & in cinerem convertemur: imitaturi antiquorum nostrorum parentum tam vestigia, quam sepulcra. Et erimus quandoque quod hic est, si tali necessitate transimus, sicut manifesto visu quotidie fieri videmus, & certissimum, nos mori debere, quia dispositione divinâ subiere aliis praecedentibus, & aliis sequentibus praecedentes, & sic erit usque ad ultimum. Non debemus nimiam tristitiâ praegravari, quum ista non valeamus aliquatenus evitare. Sed oportet nos in patientia sustinere. Quodcumque nascitur, moritur, & numquam in

A statu permanet eodem. Omnes mortem quaerimus. Si fugit illa, prosequimur: & quanto plus vivimus, ad ipsam tanto festinantius properamus. Recurramus ergo ad mentem rectam, & non addamus damnum damno, & afflictionem afflictis. Non laboremus in eo, in quo possumus perdere, & lucrum non invenire. Vivamus. Reconsolemur praesertim in memoria probitatum ipsius, quae nomen ejus vivere facient in aeternum. Commendata sint specialiter amicis & proximis suae posteritatis agenda. Et sicut ipse frequenter portabat onera propinquorum, ita & ipsi retribuunt suis, quoties cognoverint expedire. Vos autem, qui venistis honorifice ad obsequium sepulturae, recedatis amodo cum gratiarum actione, quas vobis exsolvunt propinqui pariter & vicini, exponentes sese ad omne servitium, quod vobis crederetur opportunum, tamquam dominis & amicis amicabilem servituros.

C A P. I I I.

De Populari mortuo.

Attendite omnes patienter & singuli meritò collaudandi, qui venistis in multitudine copiosa, reddituri huic doloroso funeri beneficii debitum, quod homo debet homini secundum cursum naturae divinitus ordinatum. Inter plurima namque beneficia, quae vult ipsa natura, ut homo vicissim conferat ipsi in terra, sunt considerata potissima, scilicet flere cum flentibus, dolere cum dolentibus, & gaudere pariter cum gaudentibus. Primum inducunt humanitatis pietas & carnalitatis affectus. Secundum amor carorum & patriae,

ac mutuae compenlatio servitutis. Tertium caritativa dilectio, ut de prosperis & commodis aliorum, sicut & de propriis invicem gratulemur. In praesenti mysterio digne ad plorandum nos pietas commovit humana, & ad lamentandum cum defuncti propinquis carnalitatibus affectus. Ipsum enim a primordio nativitatis suae Creator generis humani edidit gentibus gratiosum. Et quanto excrevit, inter homines placidus conversatus, tanto magis profecit moribus, gratiâ, scientiâ, & honore. Cunctis vicinis, amicis ac proximis se semper exhibuit liberaliter servitutum. Nulli nocere, omnibus prodesse & complacere donec vixit, studiosius affectavit. Proximitate conjunctis fructus uberrimus, amicis amoenus, & solatium dulce vicinis. Dolere siquidem de obitu tanti viri unanimiter possumus & debemus, tam ratione dispendii singularis, quam ratione Communitatis & Patriae, cui in consulendo sanum consilium, in praebendo floridum praesidium, in expendendo largum stipendium festinanter praebuit, quoties expedire perpendit. Si gravi dolore teneremur, si compatimur, quum damna amicorum & nostra sentimus, solvimus naturae debitum, quod praemisi. Quis enim tam ferreum pectus habet, cor tamve lapideum, ut gemitus non exprimat, lacrymas non fluenter effundat, quum amici vel proximi interitum intuetur, ut compatienti non compatiatur, & condolenti non condoleat? Ipse enim Jesus semetipsum turbavit & lacrymas effudit, quum vidit alios circa monumentum Lazari deplorantes. Sed considerandum, carissimi nobis occurrit, quod fletus, dolor ac gemitus, vota partium, & quidquid pati vel clare vellemus,

A non restituent nobis illum, cuius memoriae dilectissimum nostrum. Immitissima mors, quae nulli parcat omnino, hodie a consortio nostro subtraxit. Si enim haec tenus umquam memorata fuisset exitisse venalis, redimeremus utique largis opibus gaudium, quod hodie nobis moerori miscetur. Sed quum non sit locus nisi B consolationi, solummodo commutemus in consolatione moerorem, sicut a multis sapientibus recolitur esse factum. Tristitia namque damnum multiplicat, ipsa dolentis languida membra reddit, infirmitates incurabiles, & oblivionem frequenter inducit, sensus hebetat humanos, & virtutes destituit omnes, & curam rei familiaris gerere negligit, qui tristatur. C Famuli in moestitia deprimuntur, & omne factum videtur quasi in desolationem abiisse. Consolatio tollit moerorem animi, virtutes augmentat, destituta reparat, & in melius crescent; quam facere praesidium est salutis & humanitatis officium, secundum affectum, qui ab hominibus debetur in cunctis. D Praeterea consolemur de meritis vitae, & laudabili testimonio, quod habet a gentibus generaliter hic defunctus. Qui si fortè multo longius pervixisset, reportasset praeconia gratiora. Ad ultimum oportet nos, dum stamus in Saeculo, consolationem recipere temporalem. Est enim commune mori. E Omnes ad hoc vivimus, & in hac vita peregrinamur in corpore, ut inde transeamus ad patriam. Non enim habemus hic manentem Civitatem, sed *itinerariam* inquirimus, majores nostros & posteritatem ibidem utinam cum gaudio revisuri. Alii praecedunt, alii vero sequuntur, sicut navigantes in aequore. Sed haec inter consummabimur omnes & singuli, nullo reli-

to, quum venerit dies ejus. Jam non vos verbis prolixioribus ulterius tenebo suspensos, sed ex parte viciniae & consanguineitatis defuncti grates vobis redduntur immensae, qui sicut urbanitatem vestram decuit, honorifice convenistis sepulturae mortui honorandae. Quum vobis placuerit, cum bona gratia recedatis aeturi negotia quique sua. Vicini & proximi in domibus remanebunt, exemplum secuturi prudentum in consolationibus attendendis, & vobis propterea, quae nuper ei fecistis, eisdem stabunt omni servientes.

C A P. I V.

De mortuo in partibus remotis.

Insperata memor..... anxietas, velut au..... terribilis impulit aures nostras de obitu gratiosi N. N., qui nuper in partibus Franciae migravit a Seculo compatriotis suis ibidem praesentibus relictis voce clamorosa & lamentabili derelictis. Cadaver verò ipsius multis honoribus secularibus celebratis religiose fuit positum in sepulcro, madefactum tamen tam patriae, quam viciniae ad funus confluentium abundantiam fluentiam lacrymarum. Plorabat vicinia, & memorando morum virtutes illius, quibus conversatione domesticâ se conformavit eidem, & collaudando grata servitia, quae poscentibus liberaliter conferebat, ac rectam fidem & puram honestatem defuncti. Amici nostrates lugebant, sicut fecimus & nos ipsi, detrimentum Communitatis istius, cui per mortem suam detracta sunt plurima commoda, quae quandoqueque necessitas exigebat, de persona & facultatibus consequeretur ejusdem. Item intolerabilem gravedi-

A nem parentelae, quae solatio refo-cillabatur istius, quibus de cetero destituta potest multitudo condolere. Gravia damna, quae imminere videntur vicinis pariter & amicis, in ploratu referebant amaro. Et quamvis sit triste, quod loquimur, tristius tamen possemus repetere, & reepilogare, quae dicta sunt, de bonitate sepulti, & justissime lamentari, & cum securitate conqueri de tam gravi amissione dilectissimi nostri, quam patimur, si specialiter haberemus, de quo raptore, & qui nobis justitiam exhiberet. Sed de morte non habemus, quia naturale est mori, & mors nulli parcat homini vel honori. De Mundo non valemus, quia quousque possedit & fovit, eundem nutrit in deliciis, & de iis quae sua censentur patere sibi contulit. Competentem gratiam habuit apud Gallicos & honorem. Floruit cum majoribus pariter & minori ordine constitutis gratiarum auctione. Sed ipsum ulterius retinere non potuit, quod non erat in ejus, sed Domini potestate. De Domino Deo nequaquam querimur. Ejus existit creatura. Ipse creavit, & sublimavit moribus, scientiâ, & urbanitate sublimi, in se semper retinens potestatem mortis & vitae in signum universalis dominii & adscensionis ad ea, ubi quisque recipiet, pro ut gessit in corpore, donec vixit in Seculo. Revertamur igitur ad nos, & consulti dicamus, quod sicut iste fuit, erimus, quoniam & homo est. Hac enim viâ cuncti necessario gradiuntur, atque in consummationem singulorum: quoniam ideo in Mundo venimus, ut ad aliam patriam transeamus. Parentes, vicini, & speciales amici laudabilem consuetudinem exsequuntur, quod hodie retinet Civi-

tas ista, ut luctum, qui non proficit, sed officit, omnino dimittant. Addit enim perseverantibus lugere damnum, & non restaurat: deperditis maxime sic amicis consoletur in Domino, & in potentia virtutis ipsius. Si enim bona suscepimus de manu Domini, omnia humiliter toleremus & sustineamus in pace. *Dominus dedit, Dominus abstulit, & ad se redegit. Sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum in secula.* Vos autem, qui ad hanc humanitatem, sicut decuit, honorifice convenistis, regratiati ab amicis & proximis, poteritis recedere, quando vestrae placuerit voluntati.

SEXTA DIVISIO.

- De Juvene cupiente guerram. I.*
De alio non affectante. II.
De tertio recusante. III.
De quarto monstrante pericula guerrae. IV.
De Disciplina & modestia Rectorum. V.

C A P. I.

De Juvene cupiente guerram.

QUum super varietatibus Seculi quidam juvenes conferrent, & delectarentur ad invicem, surrexit unus & ait:

Ex abundantia cordis mei loquitur os meum; & meditationem intrinsecam in conspectu vestro totaliter aperiam & exponam, quod nihil inde aliquatenus sublacebo. Ego, inquam, incessanter affecto, ut haec nostra Civitas esset cum quolibet de vicinis proximis in conflictu, ut nos juvenes, qui tamquam seminae stamus jugiter otiosi, si propter imminentem necessitatem usu potiremur

A armorum, ac studiis bellicis inveniremur audacter instructi. Et hoc ideo cupio, quia inter virtutes Seculi, quibus homines venerantur, armorum probitas praefulgens cunctas exsuperat, & praevalet universis. Ecce illorum, quos fama probos praedicat armis, post transitum naturalem memoria vivit, nec deperit nomen ipsorum in secula, sicut Poetarum manifestant historiae, & Francigenarum commendatorum vulgaris idioma describit in diversa Volumina diutius diffusa per Orbem. Quibus utriusque sexus gratulantur corda nobilium & aliorum; qui inde leguntur a Rectoribus, vel recitatoribus auribus intentis, & animo diligenti, & qui alias quomodolibet literati perlegunt per se ipsos. Praeterea si parentes viderent filios esse validos vel audaces in proeliis, sese viriliter rebellibus opposcentes, nec dantes terga fugae, sed facies protendentem terribiles resistentibus & adversas, tam ipsi, quam tota progenies laetaretur in cordibus suis ac in propriis domibus inter alios facies ipsos magnam praerogativam gauderet. Benedicunt illis, & deprecantur attente, ut benedictionibus repleantur. Commune non suum hujusmodi tales aggregat Consiliariis praelectis tam publicis, quam privatis, & praeficit ordinibus officiorum & agminibus pugnatorum. Dat sibi gratiam apud gentes, & locus in agendis communibus promovendis plus forte quam natura talium assumere dignaretur. Haec & alia multa, quae favorabiliora possent induci, si vellem proterelare sermonem, persuadent animo meo concupiscere, quod si quando haec Civitas nostra labetur in guerram cum exteris tempore juventutis meae, contingeret istud, ut juvenes habe-

haberent materiam exercitandi se circa bella, & experiendi vires proprias contra oppositos ex adverso: ut qui virtuose pugnarent, gloriam reportarent & laudem: qui verò inaniter & remisse, erubescerent inter suos reputari debiles & ingrati. Animum ad arma, carissimi, quia laudabilius nobis existet in arte bellica nostrum studium frequentare, quàm inermes dare membra quieti. Marcescunt enim otio corpora. Audivi namque plurimos dicentes saepe, quod usus cuncta docet, & usus abesse nocet; & Vegetium Philosophum de re militari tractantem referre, quod in proeliis non tam multitudo & virtus indocta, quàm ars & exercitium solent praestare victoriam.

C A P. I I.

De alio non affectante.

Respondet alius. Si desiderium tuum justis rationibus juvaretur, sicut levi cupiditate deducitur, non crederem esse culpandum. Nemo enim existimare debet, generaliter esse prohibitum, & maxime quum necessitas exigit, armis bellicis ministrare. In iis autem ab antiquo fuerunt non solum viri Seculi, sed etiam justi plurimi, pro ut in Scripturis testimonium publicum reperitur, parati utique armis ad pugnandum, quoties expedit sibi vel patriae quibuslibet esse diebus. Cogitari tamen prius debet deliberatione praevia, antequam ad pugnandum armetur, an virum ipsum pugnare necessitas decernat, an voluntas. Si necessitas, hoc non est reprehensibile, quum legem non dicatur habere necessitas. Si autem voluntas vel

A cupiditate vel crudelitate nocendi, sive feritate bellandi, & libidine dominandi & crassandi super rebus alienis, hoc juste culpat, & plerumque acriter punitur: quia Deus violentias abominatur injustas; & redundat aliquando in victorem, qui excidit improbe in oppositum. Non debemus ergo affectare nos juvenes propter ostensionem nostrae virtutis Civitatem nostram cum vicinis guerram habere, quia tanta posset eorum esse de facili multitudo, quod sibi male, vel nullatenus resisteret fortitudo nostra. Nec ipsi sunt ita viles armis, & fortitudine corporis destituti, quin nos viriliter debellant, & penderet forsitan victoria in eventum. Et licet armorum probitas nulla conferat apud parentelam & Communitatem & gentes, quas in tuo eloquio per singula numerasti, optarem potius esse probus scientiâ quàm armis. Eligerem utrumque, si divinâ gratiâ sperarem pariter obtinere. Quae duo tamen sine gravi dispendio Communitatis nostrae possemus consequi, si vellemus. Sed incipiat aliquis a loco natura scientiae, ubi frequenter bella geruntur, vel ubi scientia manifestò docetur. Poterit in utroque, quamvis diversis temporibus, & cultu dispari, edoceri: & in altero virtutem corporis, in altero ingenium spiritus exercere. Militare insuper inter nos levi valeamus, si cupimus, & pugnare jocose. Et erit illa talis via nobis doctrina sufficiens ad bellandum; & sequemur vicinarum consuetudinem Civitatum: & reputabitur esse communis industria nostris, & suis propulsandi repugnantes in proeliis. Inter hujusmodi autem laudes & proelia, odiosa non est, quod ad usum addiscendi, discrepantia multa, nisi quod ludi

ludi baculis & bella ferro geruntur. Illorum, quae diximus, etsi videantur varios intellectus habere, & aliquantulum dissentire, unica tamen est intentio, & ad eundem tendunt effectum, videlicet ad utilitatem propriam & communem. Verumtamen communis est praeferenda privatae, status cuius si, donec esse poterit sine partis nostrae speciali culpa praecedente, in tranquilla pace servabitur, crescet fortitudine, scientiâ, moribus, & facultatibus in immensum. Si quando verò aliter contigerit, tunc juvenus instructa praeditis operabitur vires suas, & affectus laboribus virtuosis. Ille siquidem, qui cuncta novit, suppleat insufficientiae nostrae defectum, & Terram nostram sub sua protectione gubernet & augeat culmine pleni honoris & gratiae.

C A P. III.

De tertio recusante.

Miror admiratione non modicâ, & vehementer convincor, quum venerimus spatium, quare tam improvide, quae sunt nostra, dimisimus, & adhaesimus alienis. Ecce verbis in omnibus nos multi juvenes heic praesentes tracti per devia, ardua, & valde nobis obscura ducti sumus ad tabernaculum sapientissimi Salomonis, ubi sapientes & aetate longa proveci fluxi sedent, & deliberant super conditionibus Mundi, reminiscendo de praeteritis, de praesentibus disponendo & de futuris, quantum eis elargitur divina potestas, perspicaciter provifuri. Portae Templi enim non patent juvenibus. Ipse enim loci Dominus dixit in Proverbiis suis: *Viam juventutis igno-*

A *ro.* Revertamur ad propria. Non est pro nobis dies ista. Nostrum namque est secularibus judiciis, non profunditate sapientum, in qua delectantur prudentissimi, delectari. Non prosequamur inconvenientia nobis, nec ingrediamur terminos alienos, ne culpemur exemplo simiae errantis in nemore, quae quum deberet, ne caperetur, lucum effugere tenebrosum, resedit in eo, & dum se calceamentis ligatoriis calcearet..... sicut ut talia curae, & tunc deprehensa extitit & abducta, ac servituti subdita venatoris. A simili possemus subtiliter laqueari, si pensaremus consiliorum onera ferre, quamvis aliquando post assueti & periti.....

B sustinere. Quinimo quando succumbunt depressi sub pondere, & praecipitant consilia & opera saepe sua. Abjiciamus ergo cogitationes novas & laetemur delectationibus consuetis. Habet autem haec nostra Respublica Rectorem providum, & Officiales ministrantes eadem, ac Consiliarios praelectos, quibus feliciter gubernatur. Ipsi ordinent, dijudicent, & disponant, quae cognoverint magis utilia tranquillitati communi: & nos stemus parati viriliter & attentis, ut quoties opus extiterit, vires juventutis nostrae ostendamus taliter fore fructiferas, quod inde meritò a Communitate nostra reportare possimus gratiam & honorem, & ipsa per exercitia aliorum & nostra juvenina studiosa sublimem statum obtineat inter cunctas provinciae Civitates, & ad loca remotiora fama convolet gloriosa.

C

D

E

C A P. I V.

De quarto monstrans pericula guerras.

„ *Sumite materiam vestris pro viribus aptam.*

Juvenes, & non apromti de peste bellica firmare tractatum, qui pro culpis hominum ad vindictam saepe malorum per orbem velut plaga delabitur. Et tunc venit ira Dei super filios diffidentiae pariter & nequitiæ. Et ideo si quando facula discordiæ ex causa quacumque succenditur inter gentes, confestim meditari debent attentam mentem prudentes, & acuitate ingenii perpensim perscrutari, ut igniculus ille pessimus omnino decrepescat & pereat, & repulsis odii stimulis concordia dominetur, & vigeat remedio saniori. Concordia namque mittit amorem. Pax bonam procreat voluntatem. Ista exsuperat omnem sensum, corda & intelligentias hominum, atque divitias custodit & auget. Istud donum tempore Nativitatis Christi Deus dedit hominibus, quum dixit: *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*; ipsamque reliquit eisdem, quum ascendit in coelum, dicens: *Pacem meam do vobis. Pacem meam relinquo vobis*. Haec vultu benigno respicit ad amantes, & dirigit gressus suos in semitis mandatorum suorum, & sub umbra alarum suarum protegit ipsos omni jucunditate juvenis, ac abundantiam ditat rerum, & ubertate virtutum. Hoc nomen gloriosum tribus figuris describitur. Per primam intelligitur Pater Coelestis, qui in terris cuncta praeparavit hominibus. Per secundam Amor, idest Spiritus, qui a Patre descendit in Filium.

A Per tertiam Jesus Christus, qui mediator exstitit inter Deum, & homines, reformans genus humanum reparationis gratiam, quam amiserant primi parentes per originale delictum. Dicit fortè aliquis vestrum. Hic homo vult nos efficere suasionibus suis ita pacificos, ut si quis dederit in una maxilla, praebeatur ei altera. Fateor, inquam, non esse verum; immo secundum diversitates temporum, & qualitates negotiorum, volo vos fortes & lenes, ut res expostulat esse. Cupio vos tamen moderatos & lentos ad bella; atque, si ullam instigationem contigerit, ut vos trahat necessitas, non voluntas, tunc excusabimini a delicto, quoniam, licitum est unicuique vi repellere propulsantes, & justum movere bellum, si ex edicto, vel pro justitia moveatur, beato Augustino testante, qui ait: *Iusta bella diffiniri solent, quae ulciscuntur injurias*. Sic gens vel Civitas petenda est, quae vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum apparet, vel reddere quod per injurias est ablatum. Ex praedictis manifeste redarguitur indiscreta voluntas, & jam maxime, quod innumerabilia, & immensa pericula consuevere saepissime ex ipsis proeliis provenire, videlicet animarum perditio, strages corporum, incendium, vastatio, & destitutio honorum, diminutio rerum mobilium, fuga incolarum, incarceration captorum, & dispendia, quae fiunt in vinculis, magni labores, pugnantia sub fortuna, & timor valde succumbendi, quando cum eminentioribus pares esse nequimus, & proverbium rusticorum reprobatur pugnam inter unum solum & duos, ac fabula vulgi deridet conflictum ollarum, quarum una est lutea, & altera aenea, nam

& a quocumque fiat concursus ad alteram, terrea semper eliditur, & succumbit fortitudine durioris. Intellexisti sub compendio praelibationes meritorum pacis & guerrae, & qui fructus saepe proveniant, exeantque. Altiora istis propinabunt, quum requisiti fuerint Sapientes, quorum sapientia est speciosa, & gloriosus intellectus eorum. Ipsi utique provide cogitabunt de prospero statu Reipublicae nostrae, & habebunt memoriam praeteritorum, scientiam praesentium & providentiam futurorum. Viri namque in multis experti cogitabunt multa, ponderabunt sermones suos, & prius in mente depingent illos, & ter limam sentient, antequam ad linguam deveniant. Viri siquidem sapientes liberant a molestiis Urbem, profapiam suam. Etenim melior est sapientia quam fortitudo, & arma bellica. Juvenes, qui ad haec experti sunt pauca, non sunt sufficientes ad ista; quia inexpertus pauca cognoscit: & ideo tractare vos vel disponere de praediectis, quasi inutile putaretur. Illis autem, quibus Dominus altitudinem scientiae ministravit, ostendat ordinare, quae nobis utiliora persistant cum augmento gloriae sanctae suae.

C A P. V.

De modestia & disciplina Rectorum.

Attendite Rectores Civitatum & aliorum locorum, quod vos existitis signum positum ad sagittam, cui aliquando invidi & incessanter oppressi jaciunt & fulminant jacula blasphemiae. Unde vos oportet armari armaturâ justitiae, ut possitis stare adversus insidias detractorum. Induite ergo pro thorace justitiam,

Tom. IX.

A accipite pro galea iudicium certum, sumite scutum inexpugnabile aequitatem, & portate baculum in manu dextera non arundineum, sed ligneum & fortem, similem baculo pastorali quem tenet Ecclesia ab..... Qui baculus est ipsa parte fertilis & acutus, ut stimulus, in medio rotundus & rectus, in summitate recurvus & purus. Per acuitatem rigor, per rectitudinem vigor, per recurvitatem mansuetudo figuratur. Rigor est domini, vigor est Populi, mansuetudo consilii. Instantia simul congruunt cuique, & eis conjunctim habitis ibunt directe factores regiminis ipsius. Rigore dominus feriat delinquentes, vigore Populi constringat & terreat resistentes, mansuetudine consilii examinet diligentissime delicta nocentum, antequam dijudicet vel condemnet, & tunc gestet stateram in manu, & in utroque penso justitiam, idest rigorem, & misericordiam; inde mansuetudinem portet. Et si per justitiam reddiderit peccati sententiam, per misericordiam peccati temperet poenam, si umquam facti qualitas poterit moderari, ut justo libramine quaedam pro aequitate corrigat, quaedam verò per miserationem indulgeat. Circa namque subditos suos inesse debet Rectoribus, & inter Consules misericordia, & pie saeviens disciplina, ut nec multâ asperitate exulcerentur subditi, nec nimîâ benignitate solvantur. Sit pariter in Rectore discretio justitiae, quae feriat. Sit & consolatio summitatis baculi, quae sustentet. Sit amor, sed non emolliens. Sit rigor, sed non exasperans. Sit zelus, sed non immoderate saeviens. Sit pietas sed non, plusquam expediat, parcens. Et si sic exstiterit justus Rector, non adversabitur ei quidquam mali, sed

H h h

da-

dabit sibi Dominus rectitudinem, & custodiet se & Populum suum in magna plenitudine gratiarum. Ut ista possitis, dante Domino, digne promereri, Rectores, sint oculi vestri super pauperes & egenos, & virtus vestra defendat ab oppressoribus suis orfanos, viduas ac pupillos, quos miseratio divina, & legum humanarum latores, quod miserabiles sunt personae, magnis privilegiis munierunt, & magnificaverunt praesidiis. Sed multoties Legum ministri non plene ministraverunt eisdem in adiutoriis praeceptivis. Scitote insuper, quod cuique jus reddenti observandum est, ut omni petenti benignum se praebeat auditorem, sed contemni non patiatur. Nam ex conversatione aequali contemptio nascitur dignitatis. Sed in cognoscendo nec excandescere adversus aliquos, nec precibus calamitosorum illacrymari oportet. Id enim non est recti Judicis & constantis, cujus animi motum vultus detegit. Si quis autem Judex latronem filiis deprecantibus motus, vel lacrymis uxoris ejus flexus, absolvendum putat, cujus adhuc latrocinandi spiret affectus, nonne innocentes tradet exitio, quia liberat multorum exitia cogitantem? nonne siquidem quum uni indulget indigno, ad prolationis contagium provocat universos? Scriptum est: *Facilitas veniae incentivum tribuit delinquendi*. Praemonitus fere circa principium hujus Opusculi repiloget heic & observet, quae ibi leguntur in paragrapho *Potestatem judicantem &c.* Vigor Populi, si aliqua vice requiritur, assistat viriliter se regenti, & obstet potentissime renitenti Rectori, ut suo puro & forti juvamine rigor sibi subjiciat delinquentes, pro suis excessibus puniendos. Suum favorem

A sibi tribuant ad promovendas magnitudines & status prosperos Civitatis. Mansuetudo Consiliariorum solcite intendat, & sedulo ad persuadendum suo Rectori, ut cum multa prudentia & deliberatione perspicua Populum regat sibi commissum, & nec nimia festinatione, nec tarda remotione perficiat, quae imminent in regimine peragenda, sed quaecumque locum sortiantur & tempus, prout discreta requirit consideratio sapientis. Si enorme vel detestabile crimen occurrerit, tunc feriat rigor Domini, & mansuetudo consilii compescat: si verò leve, & quod modice laedat offensum, gravem dissuadeat ultionem. Memento tamen, quod si reum morti condemnari prospexerit, persuadeat judicanti, ut mortis sententiam non ferat in aliquem, nisi animadversionem in facinorosos sit adeptus indultam. Et quandocumque multitudo fuerit in causa, cogitet severitati parcendum, ne accendatur furor Populi & dilaniet quaecumque sunt prospere & gratiose peracta. Duret mansuetudo sollicita, frequenter persuadere Rectori, ut studium suum situm sit inter cuncta praecipuum, retinere Terram, quam regit, in pace, qui beati pedes portantes eam, calcantes superbiam seditionis iniquae. Et commendent jugiter Civitatem suam Altissimo custodiendam deprecationibus subjectivis; quia aliter frustra vigilat, qui custodit eandem, quascumque ponat excubias. Sitque obediens servitor in praeceptis ipsius, & omnia sibi prospera cedent, atque sui Regiminis adiutoriis suffultus divinis, erit exitus gloriosus. Impono finem dictis meis, *ut non delinquam in lingua mea*. Et sodali prece deosco Lectores, ut parcant insufficientiae & insipientiae meae.

E

Et

Et si non invenerint coloribus rhetoricis coloratum, non ideo detrahant huic Opusculo meo levibus verbis composito pro Laicis rudibus instruendis. Lac enim simpliciter per potum sibi propinavi & escam, quoniam pocula fortiora, & duriores epulas pro debilitate nimia praesumissent.

Invectiva justitiae contra Rectores gentium.

VOs, inquam, convenio, o seculi Potestates. Respondete mihi, quare inanis gloriae cupiditate frequenter, etsi non omnes, mandata Legis transgredimini secularis? quinimmo praecepta conditionis utriusque juris tam seculi quam divini dicentis? *diligite justitiam, qui iudicatis terram: & nolite falcem in messem mittere alienam.* Nunc dicatis: nonne sufficiunt vobis Leges, quae diversimode puniunt delicta nocentium, & jura municipalia, quibus sese pensato moderamine statuitur Populi cohaerentia, ac etiam consuetudines approbatae locorum, quibus insuper incolae se patiuntur adstringi, nisi quod arbitrio utimini multoties stolido, maxime quum vultis ultionem sumere inconcessam, dicentes: *Sic volo. Sic pro ratione voluntas?* Non reminiscimini, quod finito officio administrationis vestrae, publico destituti regimine, ibidem remanere debetis, ubi gessistis, & illud non privatim in domo vel alibi, sed publice ante ora omnium, quos rexistis, & quinquaginta dierum spatio respondere super gestionibus vestris, & damnari graviter de maleficiis a vobis per illos, quos gravastis indebite, quum regebatis eosdem? Item estis immemores juramenti, quod secundum Leges & Statuta praestastis in

A initio dominatus & salutis propriae, cujus nemo debet sani capitis oblivisci? quo tenemini subditos & devotos vestros paterne tractare atque illaefos undique, quantum poteritis, custodire, & eos quidem, qui innoxii sunt, undique innoxios conservare, noxios autem in poenae supplicium secundum legem & omnem communem punire justitiam. Videte quam *stulti & raris corde ad credendum*, quantum erratis in officiis vestris propter solummodo seculi vanitatem. Abstinetes itaque ab iniquitatibus & operibus pravis, & estote contenti praemissis finibus vobis datis, ut luceant opera vestra coram hominibus, & exitus officii habeatur merito commendandus.

Potestas respondet.

O Pia mater, & lux nostra: constans & perpetua voluntas, jus suum cuique tribuens, regni Mundi domina, cuncta ponderans, & disponens singula, prout natura incluta persuasit; cur nos ita acerbe tuos increpasti Ministros? qui ad tua sequenda vestigia totis semper viribus anhelamus. Tu ipsa jus dicentis officium esse latissimum statuisti, & modo quum in immensum inoleverit iniquitas, acrius solito punienda, & novi morbi novis indigeant medicinis, intendis coarctare licentiam corrigendi nocentes, & ampliare carcemandis viam & materiam malis in me debacchandi! Nihil aliud erit istud, quam annullare, & in contemptum apud pravos quoslibet reducere Judicantes: & sic excrescet oppressio & calamitas impotentium, & orientur irae, rixae, discordiae, dissensiones, aemulationes, seditiones, conspirationes, & his similia, & singulae

lae reparabuntur cito nocendi quaecumque per nos existerant limitatae, suumque perfidia properans addet o pus. Parce, Domina, & perscrutare perspicue lapsus humanos; quibus enim saevierint obviandum, nam facilius prolabuntur in delicta moderni, quam fecerint vetusti, qui haecenus tuae degebant tempore novitatis. Corrupti sunt mores hominum ultra modum, & abominabiles factae sunt semitae impiorum. Si non erit qui respondeat stultis secundum stultitiam suam, replebitur terra proverbio proclamantis male qui venit qui parum poterit in hunc modum. Et certe satis est credibile, quod monstramus, quoniam postquam veniret praedicta judicari, non formidarent ad nefandissima proflire quamplurimi, quos valde majori timore terrent ministri utentes arbitrio suo, quam Lex ipsa, qua nos compellis eos, si deliquerint, commisso nobis regimine castigare.

Justitia dicit.

TAntus undique clamor ad me pervenit de excessibus Potestatum in subditos, quod illum cum silentio pertransire nequirem nisi vellem nodos dissolvi machinae mundialis, quae tegit singulas nationes, nexibus praeceptorum civilis sapientiae colligatas. Unde vos moneo & exhortor: imitatores mei estote, jus suum cuique tribuentes, & observate rectos tramites, non deviantes per devia, sicut saepe consuevistis; ut quum deficit probatio in delictum, confestim concurritis ad tormenta, non distinguentes, ut jura distinguunt, qui & quales & quando & quo procedant indicia, ac quibus ex causis cuilibet, an criminalibus torqueri de-

A beant: nec considerantes, quanta talibus quaestionibus sit fides habenda. Et ita non caute proceditis multis horis. Nam plerique in patientiam sui, duritiam tormentorum, taliter ipsa contemnunt, ut veritas exprimi nequeat ab eisdem. Alii autem tantum sunt, ut potius in quovis mentiri velint, quam brevem moram talia sustinere tormenta; & ideo confessiones reorum sic extortae non habentur a jure pro exploratis facinoribus, nisi postea tuti dudum perseverent in eis. Cavete igitur ab injustis judiciis, & exactioibus illicitis; nec per potentiam vestram opprimatis eos, qui non sunt vestrae jurisdictioni suppositi, & maxime custodes rerum & villicos Jesu Christi, ut quum tempus reddendae, prout gessistis, rationis advenerit, non inveniat vos restitutioni obnoxios: quoniam: *non dimittetur peccatum, nisi restituatur, vel remissum fuerit, ablatum.* Dirigat Dominus gressus vestros in semitis suis, & perducatur ad exitum Regiminis gratiosum.

De Consilio, & Consiliariis.

Inter omnes humanas conditiones, & seculi varietates, nihil est salubrius deliberato consilio. Ipsum namque animos dubitantium recreat, vota dissidentium reformat in unum, & requiem reparat in quaestionibus dubitabilibus fatigatis. Tantam siquidem utilitatem reddit in gentibus pretiosum consilium, quod varie diffinitur a multis. Seneca Philosophus prudentissimus ita diffinit; *Consilium est deliberationis auxilium, quod postulatur a viris prudentibus vel amicis, in communibus negotiis vel privatis.* Tullius praecellens: *Consilium est aliquid faciendi vel non faciendi, verè*

exognata ratio. Hujus ultimae diffinitionis ardua est meditatio, videlicet *vera exognata ratio.* Oratorem itaque oportet esse intendentem, ingeniosum, & gratiosum. Et ita haec & alia requiruntur, ut sit facundus voce, in inventione ingeniosus, honestus moribus, in pronuntiatione ornatus, in consiliis & inter varios negotiorum eventus astutus, facundus voce clara, & cum modulatione sonora. Nec lingua sit balbutiens, sed expedita, & habeat aptitudinem in loquendo. In inventione ingeniosus, ut attendat acutius, & circumspicte disquirat, ut quod securius & utilius repertum fuerit per subtilitates & inventiones aliorum, & suam meditationem capiat & exponat. Honestus moribus, ut fidem conservet, suadeat pacem, concordiam commendet, discordiam evellat de mentibus auditorum, si poterit. Gestus & gressus habeat moderatos, ut placidius ab auditoribus secundetur. In pronuntiatione ornatus, ut suavibus fruatur eloquiis. In prolixitate vel brevitate verborum moderatus existat: sermo enim prolixus generat confusionem, nimis brevis obscuritatem. Sapientiam terminet utrumque, pro ut tunc tempus requirit & materia dicendorum. Lingua sapientum ornat scientiam, & quae procedunt de labiis suis, fiunt gratiora provide in consiliis. Astutus sermonem, quem pariturus est, prius in mente depingat, & ter limam sentiat, antequam ad linguam deveniat. Ad mentem reducat antiqua. Praesentia callida subtilitate disponat, juxta temporum qualitates. Futura provideat, quantum divina gratia permittit: & inter varios negotiorum eventus ma-

A ture & ponderate deliberet, ne precipitet consilia & opera sua. Nam *imperus & ratio sunt inimica sibi.* Insuper Consilarii mementote, quod *omnes homines, ut ait Sallustius, qui de rebus dubiis consultant, ab ira, odio, & amicitia vacuos esse oportet. Impedit ira animum, ne possit cernevere verum.* Odium excoecat mentem hominis, & deducit in tenebras, ne videat justitiam vel aequitatem. Amicitia inebriat sensus humanos, nec permittit discerni veraciter, quae profiteri debeant, vel negari: Solius partis, quam diligit, appetit persuadere juramen. Nec praetermitto, quod hodie consuetudo doctrinam antiquorum nostrorum, a quibus sensum habemus, exsuperat & magistratum. Salomon enim docuit, & plures alii, habere consilium cum paucis, & specialiter ex senioribus, quia eorum sapientia est speciosa & gloriosus intellectus. Nec debet praeteriri narratio seniorum; nam juvenes inexperti non multa cognoscunt. Et haec Principes seculi adhuc observant. Ex adverso Communitates locorum multos vocant & eligunt ad Consilia Terrae suae, inhaerentes forte regnis illis, quibus quod omnes tangit, ab omnibus comprobari debet, & ubi bonum, ibi emolumentum. Et etiam auctoritas dicit, quod omnipotens Deus aliquando *revelat humili, quod celas potenti.* Et plurimi, praesertim juvenes & divites, gloriantur interesse consiliis privatis patriae suae, ut videantur praexcellere cum vicinis. Quidquid sit, tutius & utilius est potenti, ut habeat consilium peritorum..... *Cetera desiderantur.*

F I N I S.

Verum

Verum progressu temporis, sive quod nimium potestatis collatum fuisse videretur Praetoribus iis, sive quod Populus a Nobilibus discors Praefectum sibi peculiarem voluerit (atque haec frequentior causa fuit) sive etiam quod interdum non bene collocata crederetur in uno Potestate tota paene auctoritas, & cura civilis simul ac militaris regiminis: coepere Civitates liberae praeter Potestatem, alterum habere officium, hoc est *Capitaneum Populi*, exterum & ipsum. Eadem ratione in Romana Republica invaluit Plebis Tribunus, Magistratus videlicet amplissimae auctoritatis. Erat ejusdem *Capitanei* munus militiam regere, & quoties exigebat occasio, tumultuantes compescere, atque in eos animadvertere, pro ut major minorve ei auctoritas conferbatur. Proinde in antiquis Urbium

A Statutis multa habentur de ejusmodi *Capitaneis*. Haec etiam nomina, & munera, multis tamen immutatis, perdurant in Civitatibus, Serenissimae Venetorum Reipublicae subiectis. Sed & praeter ejusmodi *Capitaneos Populi*, quorum munus aut anno integro, aut sex mensibus durare consuevit, eligebantur interdum *Capitanei Guerae*, quibus cura exercitus in bello committebatur, eisque subesse consuêrunt milites exteri, equo aut pedibus merentes. Utroque tamen officio unus plerumqueungebatur. Ego tantummodo proferam exemplum Epistolae, per quam futuro *Capitaneo Populi* denuntiabatur illius electio. Illud nobilis vir Hubertus Benvoglientus, dum vivebat, hausit e membranarum adservatis in Nofocomio Senensi Sanctae Mariae Scalensis.

Epistola Populi Senensis invitantis Fridericum de Burgo ad munus Capitaneatus, ad quod electus fuerat, Anno 1257.

Nobili & egregio viro, Domino Frederigo de Burgo, Honorabili Militi, quem fama laudabilis & honorabilis merito recommendat, Brencivienne Giliotti, Buonaguida Christofori, Ugo Guicciardi, Bartholomaeus Azzolini, Buonincontrus Grugnoli, & Bojchobus Albertini, Electores Capitanei Populi Senensis pro Anno futuro, salutem, & quidquid in omnibus possunt servitii & honoris. Ecce quod Nobilitati, discretioni, & sapientiae vestrae per praesentes Literas facimus manifestum, quod nos sequentes mandatum & auctoritatem nobis concessam & datum a Consilio Campanae Populi Senensis, eligendi Capitaneum Populi Senensis pro Anno futuro, scilicet a Kalendis Januarii proximis, usque ad Kalendas Ja-

D nuarii alias sequentes: consistit de vestra nobilitate, ac fama laudabili, & vestro nomine glorioso, nominavimus vos pro Capitaneo & in Capitaneum Populi Senensis pro tempore memorato, pro salario dicti temporis mille Librarum denariorum Senensium minorum, vobis dando & solvendo ab Universitate Populi Senensis iusta formam ordinamentorum, Constitutorum, & Consiliorum Universitatis ejusdem. Ita tamen, quod vos primo juretis, & promittatis Senas venire, & Senas esse in festivitate omnium Sanctorum proxime ventura, & jurare ad Constitutum Populi Senensis clausum sine aliqua diminutione vel adjuncto, postquam Senas fueritis, & stare, & morari ibidem, secundum renorem Constituti praefati, cum uno Mi-

lite sive *Judice*, quem vobiscum ducere debeatis pro salario memorato, & cum tribus equis, scilicet uno *destrario*, uno *pallafredo*, & uno *ronzino*, ad *riscbium* & *mendum Populi Senensis*, postquam fueritis ibi *justa formam Constituti prae-* *fati*, facientes *praedicta ad purum* & *sanum intellectum nostrum* & *Populi Senensis*, remoto omni *sophismate* & *malo ingenio*. Ad quae vobiscum *firmanda* & *facienda*, *Ranerium Zanghinum honorabilem Civem Senensem*, & *Populi Senensis fidelem nostrum Procuratorem* *mittimus cum mandato ad hoc*, quod *praedicta vobiscum infra terminum duorum dierum tantum*, cum *ultra duos dies vobiscum menagementum de praedictis tenere non possit*, faciet & *firmabit*. Rogantes *attentius Nobilitatem* & *discretionem vestram*, *quatinus Capitaniam dictam Populi Senensis*, ad quam *digne estis electus*, *recipere dignetur vestra discretio*, si de *vestra processerit voluntate*. Et ad *majorem fidem habendam hoc Instrumentum nostrorum sigillorum munimine juximus communiti*.

Ego *Orlandus quondam Orlandini Notarius*, *praedictae nominationi interfui*, & *ea de mandato mihi facta a praedictis Electoribus Senensibus in Ecclesia Sancti Peregrini*, ubi *Consilium Populi congregatur*, coram *Bartalomeo Bellarmis*, & *Guidone Griffoli*, & *Buonavolta Lucardi*, *Prioribus XXIII*. & *Luteringo Curvado Camerario Populi Senensis*, & *Ranerio Toscani Notario*, *testibus praesentibus*, scripsit, & *in publicam formam redegi*, Anno Domini *Millesimo Ducentesimo Quinquagesimo Septimo*, *Indictione XV*. die *IV*. *Nonas Septembris*.

Quod si contingebat, ut *Potestas*, aut *Capitaneus Populi*, sive *exercitus Imperator*, in *officio decederet*, tunc *publico aere*, atque *decreto duceba-*

A tur *illius funus*, ac si *Princeps* aut *Dominus Urbis finem vivendi fecisset*. In *Historia Bononiensi*, *Florentina*, *Senensi* &c. multa *ejus rei prostant exempla*. Unum ego tantummodo *adjiciam*, quod *mihi suppeditavit nuper laudatus Benvoglientus*. Anno Christi *MCCCXG*. *Sexto Kalendas Julii* e *vivis excessit* *Vir celeberrimus Johannes Azzonis filius*, ex *illustri Ubaldinorum Familia* *progenitus*, tunc *Senensium Imperator militaris*. *Veneno sublatum cura Florentinorum sibi ab eo timentium*, nonnulli *suspiciantur*. En *quantus honor ejus funeri sit delatus*, ut *habet Codex MStus*. *A di 26. di Giugno*, *morì in Siena in casa d' Ugo Giovanni*, *Missere Giovanni d' Azzo: e tenesi infino a Martedì a di 28. al' ora di mezzo di, innanzi che si sopPELLISSE*. *E sopPELLISSE in Duomo a lato di San Bastiano*, e *fecieli si grandissimo onore*. In *primo al suo corpo ebe 210. dopieri legati nel castello di legname*, 204. *di tre Libbre l' uno, e accessi, mentre che si facie tutto l' ufficio*. *Vestì il Comune quattro cavalli colla Balzana*, e *colle bandiere coll' arme del Popolo*. *E anco vi si vestie da 60. huomini a bruno*. *Fue portato in una bara ad alto, coperta d' uno bellissimo drapo d' oro*, e *sopra il corpo uno padiglione di drapo d' oro foderato d' armellino*. *E' l' detto padiglione portava in quatro stagioli Cavalieri e grandi Cittadini di Siena*. *E fuoro vestiti vinti cavagli a bruno*, *colle bandiere di sue arme*, cioè *della testa colle corna*, ed *uno Leone bianco nel campo azurro*, *tutte di sciamisello*: e *uno huomo armato a cavallo di tutte sue armi*, e *barbuto*, *spada inuda*, e *speconi*, e *altre armadure*, *le quali tutte rimasero al Duomo*. *E fue nel castello di legname grande quantita di Donne scapigliate*, *tutte di Cittadini*,
che

cho non ve n' ebe niuna forestiera. Anco a la dextra sepoltura furono tutti e Priori di Palazzo. E furono tutti Frati e Preti delle Regole di Siena, e di Chiesa Parochiali; e fuoro avisati tra Preti e Frati e Monaci intorno di 600. E ognuno d' essi Frati e Preti ebero torchiesti di due libbre, e d' una libbra; e i Cherici di sei oncie l' uno. Della qual morte ne dolse a tutti Cittadini grandi e picboli. E per memoria del detto Corpo si fa una figura a la dextra Capella ad alto, sì che qualunque andarà alla detta Chiesa, il Popolo potrà vedere. E attacharavvisti tutte a vintitre bandiere, e sue armi. Haec ibi, quae aliis exemplis confirmari facile possent. Atque istud duplex Potestatis & Capitanei munus originem dedit duplici in aliquot Civitatibus Palatio publico, quorum alterum appellabatur il Palazzo del Comune, ubi Praetorum sedes, alterum il Palazzo del Popolo, ubi residere Capitaneus consuevit. Vide Chronicon Pisianum in hoc Opere editum.

Ceterum quum Civitatum liberarum regimen quotidianis mutationibus obnoxium foret, Praesidium quoque, & Magistratum Officia eandem subibant fortunam. Ii enim interdum appellati sunt Priores, ac de mum Consalonerii a Confanono, sive

A Vexillo Populi, quod ipsis tradebatur. Hos primum Anno MCCXCIII. invexere Florentini. Dati sunt etiam Potestatibus delecti quidam ex Republica viri, sine quorum consilio ardua quaeque negotia expedire Praetori nefas erat. Hi nuncupati Consiliarii, Sapientes, Antiani. Praesidem quoque interdum Plebs sibi deligebat, quem Abbatem Populi nuncupabant; immo & plures quandoque fuerunt Abbates, atque ad eos deducta est interdum praecipua Reipublicae auctoritas. Porissimum Genuae & Placentiae Magistratus ejusmodi fuit in usu. Proficiscenti Genuam Henrico VII. Augusto Anno MCCCXI. uti memoriae prodidit Albertinus Muffatus Lib. quinto, Cap. primo Histor. August. Abbas, scilicet Plebejus vir, more patriae Populi Praefectus; cum Potestate ac Primoribus Civitatis, Plebeque tota, obviam processit. Idque etiam luculentius constabit ex Literis, Anno MCCCXI. conscriptis a Praetore & Republica Patavina ad Genuensis Populi Magistratus: hunc enim Annum designat Praetor, qui tunc Urbem regebat. Eas hausi e MSto Codice supra laudati nobilis viri Comitis Sertorii de Ursatis, Patricii Patavini.

Gratulatio Patavini Potestatis atque Reipublicae Patavinae, facta Genuensi Populo, ob restauratam inter Cives concordiam, Anno 1310.

Nobilibus & Sapiensibus viris, Dominis Jacobo de Landriano de Mediolano, commendabili Potestati, Francisco Caravello Abbati, & duodecim Gubernatoribus Populi, Communis, & Hominum Januae, Consilio, & Communi Civitatis ejusdem, amicis dilectis, Tholmaeus de Curtisiis de

E Cremona Potestas, Anciani, Consilium, & Commune Civitatis Paduae, salutem, & optatae felicitatis continua incrementa. Immensa cordibus nostris gaudia, & universo Populo Paduano magnarum exultationum festiva tripudia Literas vestrae placabiles attulerunt: quas affectuose recepimus, & eorum la-

rorem vestrum Nuntium vobis nuntian-
tem jocunda vidimus jocundanter. Per
quas nobis haec scire avidis, clare in-
notuit id, quod jam dudum desideranter
cupivimus, & quod omnimoda consonat
votis nostris: Pacem videlicet & con-
cordiam salutarem vobis & inter vos,
& concives vestros totaliter firmam,
perpetuamque caelitus esse transmissam,
discordiarum procul fugata caligine, omni-
que turbidine diffidii civilis expulsa,
unde tranquillitas vestri status poterat
perturbari. Nos itaque, qui pace in no-
bis fruimur, in ea seduli vivimus, pa-
cemque diligimus, omnipotenti Dio, Re-
gique pacifico, a quo hujus vestrae de-
sideratae pacis donum processisse digno-
sciur, laudes & gratias referentes, a-
micitiae quoque vestrae regratiamus ami-
cabiliter, quod vestris Literis & Nun-
tio nos promptos ad vestra beneplacita,
alacris prosperitatis vestrae participes,
& gaudiorum facere voluistis. Suppli-
cavimus insuper Deo Patri, a quo prove-
nit omne datum optimum, & omne do-
num perfectum, & a quo descendit in-
spiratum in vos tam salubre consilium,
ut misericordia & pietate sua Civitates
vestram & nostram, in pacis & unio-
nis tranquillitate florentes, & in mu-
tuorum beneficiorum exhibitione paratas
in statu prosperitatis pacifico & quieto,
perpetuò protegat & conservet.

Quum verò in maximis angustiis
majores Civitates vertebantur, tunc
in more fuit, Ducem, Dictatoris ad
instar, sibi constituere, idque Vene-
torum more; in quem transferebatur
summa potestatis, Collegiis tamen,
ac Ordinibus Reipublicae intactis. Id
praesertim factum difficillimis Reipu-
blicae temporibus a Genuensibus &
Pisanis. Neque secus egere Florenti-
ni, quamquam a titulo Ducis absti-
nerint. Ceterum quibus Magistrati-
bus regeretur Respublica Florentina

Tom. IX.

A Seculo Christi Decimo quarto, di-
lucide explicavit Gorius Datus, tunc
temporis Scriptor, cujus Dialogum,
nunquam antea editum; in hoc ipso
Opere a me Lector accipiet. Sed
quando ex veterum Potestatum noti-
tia multum lucis effluere posse dixi
ad deprehendendam Nobilitatem Ita-
licarum Familiarum, quae olim ad
illustre hoc munus adhibitae fuerunt,
evulgare haec statui fragmenta non-
nulla *Fulginatis Historiae*, complecten-
tia catalogum eorum, qui ab Anno
MCCXCVIII. usque ad MCCCXLI.
Fulginatem Praeturam gessere. Haec
autem debeo doctis. viro Justiniano
Pagliarino Fulginati, amico meo,
qui eruditionis suae nobile specimen
jamdiu dedit in Notis ad Quadrireg-
gium Poëma Friderici Frezzii Epi-
scopi Fulginatis. Uti ille per literas
certiorem me fecit, monumenta haec
olim in unum coacta fuere a *Bona-
ventura Benvenuti* filio. Accedunt &
pauca alia ab Anno MCCCXXIV.
usque ad MCCCXL. Solicite quae-
sivi, an alicubi Scriptor iste mentio-
nem fecerit sacrae Aedis Laureanae,
in Picenum, ut ferunt, divinitus
transportatae, nullumque tantae rei
vestigium inveni, quamquam Histo-
ricus minutiora persequatur, acta in
eodem Piceno & Umbria. Ceterum
Catalogus ille Praetorum Fulginatum
descriptus fuit ex pervetusto Codice
chartaceo, antiquis characteribus e-
xarato, qui inter Codices Bibliothecae
publicae Seminarii Fulginiae ad-
servatur. In dorso Libelli aliâ manu
inscriptio ista legitur: *Scritto da Bo-
naventura di Mastro Benvenuto da Fo-
ligno nel 1300. sino al 1345.* Reliqua
verò additamenta desumpta fuere ex
altero Codice existente apud Mar-
chionem Justinianum Vitelleschium
Patricium Fulginatem, cum hocce

I i i

ti-

titulo: *Memoriale di me Petruccio di
Giacomo di Giovanni de gli Unti. Un-
Storum Familia inter Nobiles Fulgi-
nates adhuc numeratur. Florebat au-
tem Petruccius ille Anno Christi*

MCCCCXXIV. & quae identidem
accidebant, literis consignabat. En i-
taque eadem fragmenta cum prae-
claudati Pagliarini Notis.

FRAGMENTA
FULGINATIS HISTORIAE

AB ANNO MCXCVIII. USQUE AD MCCCXLI.

A U C T O R E

BONAVENTURA BENEVENUTI

F U L G I N A T E ,

CUM NOTIS DOCTISSIMI VIRI

JUSTINIANI PAGLIARINI

F U L G I N A T I S .

FRAGMENTA FULGINATIS HISTORIAE.

N nomine Domini. Amen. Infra scripti sunt *Potestates Civitatis Fulginiae*, qui fuerunt in regimine ipsius temporibus subscriptis.

Anno Domini MCKCVIII. Sanctus Dominicus incepit Ordinem Fratrum in Civitate & partibus Tholosanis, ubi contra Haereticos verbo & exemplo praedicabat. Eodem Anno Dominus Flascone Potestas fuit pro uno Anno.

Anno MCC. Dominus Bernardus de Tuderto pro uno anno. Fuit facta confusio Spoletanorum & aliorum suorum sequacium castrametantium apud Filectum: in qua confusione de nocte venerunt in auxilium ad stipendium Fulginatum quamplures Nobiles de Marchia.

MCCI. Dominus Raynutius de Lenzo.

MCCII. Dominus Jacobus Custodis de...

MCCIII. Dominus Rodolphus Benincasae de.....

MCCIV. Dominus Philippus Rodulphi.

MCCV. Dominus Rusticus Raynaldi.

MCCVI. Dominus Jacobus de Ramacza... accepit Ordinem Fratrum Minorum..... annos conversionis suae.

A MCCVII. Dominus Carsedonius de Fulginio.

MCCVIII. Dominus Carsedonius praedictus.

MCCIX. Dominus Odorifus Leonardus de Fulginio. Dominus Oddo Imperator IV. fuit a Domino Innocentio Papa III. coronatus Romae, non electus communiter a Principibus.

B MCCX. Dominus Marianus Raynutii Getii.

MCCXI. Dominus Carsedonius.

MCCXII. Dominus Andreas Leonardus.

MCCXIII. Dominus Raynutius Simonetti de Florentia.

C MCCXIV. Dominus Mencius de Plano Fulginii. Fuit destructum Castrum Trevii per Spoletanos. Postea facta ibi pace per eos a Fulginatibus rehabitum, & reparatum fuit.

MCCXV. Dominus Parentius de Roma.

MCCXVI. Dominus Parentius praedictus. Sanctus Dominicus, & Sanctus Franciscus pro eorum Regulis Romam iverunt. Et confirmatae sunt.

D MCCXVII. Dominus Aeto Judex de Tuderto.

MCCXVIII. Dominus Aeto praedictus.

MCCXIX. Dominus Rodolphus Odorifus Leonardus. Dominus Fredericus postea Imperator II. expulit supra scriptum Oddonem de Imperio, quia prius relliterat sibi in Regno.

Si.

Siciliae, & quia non fuit ab Officialibus Imperii concorditer electus, quia aliqui de Officialibus elegerunt Comitem Philippum, filium Primi Frederici.

MCCXX. Dominus Albricus de Tuderto.

MCCXXI. Dominus Andreas Parentii. Sanctus Dominicus Inceptor Ordinis Praedicatorum & Magister, migravit ad Dominum.

MCCXXII. Dominus Benincasa de Viterbio.

MCCXXIII. Dominus Ugolinus Salomonis.

MCCXXIV. Dominus Philippus Rodulphi de Fulgineo.

MCCXXV. Dominus Philippus praedictus.

MCCXXVI. Dominus Opezzinus, & Hermannus.

MCCXXVII. Dominus Oddo Petri Gregorii.

MCCXXVIII. Dominus Berlengerius Jacobi.

MCCXXIX. Dominus Andreas Parentii.

MCCXXX. Dominus Nicolaus Custodis.

MCCXXXI. Dominus Raynaldus Melioris.

MCCXXXII. Dominus Thomas Petri Manentis de Trevio. Fuerunt coaequatae Turres magnae ad Turrem Stratae.

MCCXXXIII. Dominus Aeto Judex de Tuderto. Sanctus Dominicus per Gregorium Papam IX. Reate canonizatur.

MCCXXXIV. Dominus Guilielmus de Feliano.

MCCXXXV. Dominus Matthaeus Pestii.

MCCXXXVI. Dominus Andreas Thiberii.

A MCCXXXVII. Dominus Bartholus Pauli. Fuerunt debellati Tudertini ab Urbevitanis, & ibi fuerunt capti quadraginta quinque Fulginates de missis in servitium Tudertinorum fugientium, & dimittentium Fulginates in campo in Contrada Lugnani.

B MCCXXXVIII. Dominus Jacobus Palmerii. Fuerunt debellati Urbevitanis, & facta vindicta de praedictis in pede Urbis Veteris.

C MCCXXXIX. Dominus Thomas Odorifii. Obscuratus est Sol per totum Orbem de Mense Junii, die Veneris III. circa Nonam. Et stetit obscurus per horam; & fuit in renovatione Lunae.

MCCXL. Dominus Rodolphus de Passignano. Venit Fulginium Imperator Fredericus II. infra octavam Beati Feliciani. (a)

MCCXLI. Dominus Guilielmus Crispus.

MCCXLII. Dominus Berardus de Lecto.

D MCCXLIII. Dominus Amadore de Fano.

MCCXLIV. Dominus Ceranus de Florentia.

MCCXLV. Dominus Jacobinus de Rangona de Mutina.

MCCXLVI. Dominus Bernardus de Unzola. Facta fuit confusio die Sabbati penultima Martii ante Dominicam Palmarum.

E MCCXLVII. Dominus Amodeus de Castello.

MCCXLVIII. Dominus Don Guido de Eugubio. Fuit devastatum Nucernum.

MCCXLIX. Dominus Amodeus de Castello. Venit exercitus Aczoni.

MCCL. Dominus Rugerius de Piezis. Obiit Imperator Fredericus.

MCCLI.

(a) Ejus festum celebratur die XXIV. Januarii.

MCCLI. Dominus Thomas Petri, & Dominus Paullus de Roma. Fuit factus Papa Alexander IV. natione Campanus.

MCCLII. Dominus Paullus praedictus.

MCCLIII. Johannes Magistri, & Bene Raynaldi, & Jacobus Angeli. Stetit exercitus Perusinorum super Fulginium pridie Idus Septembris, & mutavit cursum fluminis versùs Spellum. Et tunc apparuit aqua in Puteo Plateae veteris ante Ecclesiam beati Feliciani, usque ad voltam Putei. Erat plenum aquâ. Et recedente exercitu, & flumine labente versùs Fulginium, aqua Putei disparuit, ita quod nihil aquae erat in Puteo.

MCCLIV. Dominus Martinus de Reate, & Dominus Bonifacius de Foliano. Fuit facta pax cum Perusinis de Mense Augusti.

MCCLV. Dominus Bonifacius de Foliano suprascriptus.

MCCLVI. Dominus Paullus Acerbi de Perusio. Perusini fecerunt exercitum contra Eugubinos, cum quibus iverunt Fulginates & alii de Contrada. Et magna fuit caritudo frumenti.

MCCLVIII. Dominus Oddo de Perusio. Fuit devastatum Camerinum sine guerra & insultu: & Cives dimiserunt Civitatem. Et eorum Potestas Raynerius Comes sine Civibus manens, Civitatem igne destruxit. Fuerunt debellati Florentini & Lucani a Senensibus. Et fuit mischia Domini Neapolionis Domini Brancaleonis.

MCCLX. Dominus Libriactus de Perusio.

MCCLXI. Dominus Gualfreducius de Perusio.

MCCLXII. Dominus Raynaldus de filiis Urbi. Fuit coeptum Palatium Communis.

MCCLXIII. Dominus Franciscus de Perleonibus.

MCCLXIV. Dominus Angelus Centii de Roma. Fuit factum Castrum Populae. De Mense Septembris in fine Papa Urbanus IV. obiit.

MCCLXV. Dominus Petrus Henrici. Fuit completum Palatium Communis. Et fuit emtum Castrum Verelani pro duabus millibus Libris. De Mense Februarii fuit creatus Papa Clemens IV.

MCCLXVI. Dominus Johannes Boccamacza. Venit Romam Carolus II. Obit Rex Manfredus.

MCCLXVII. Dominus Vita de Anagnia.

MCCLXVIII. Dominus Angelus Centii. Obit Corradinus filius Regis Corradi filii Imperatoris Frederici II. Et de Mense Novembris in fine obiit Papa Clemens IV.

MCCLXIX. Dominus Aegidius Aconi. Fuit factum Castrum Collis Floriti.

MCCLXX. Dominus Simeon Boccamacza.

MCCLXXI. Dominus Velconte Gactus.

MCCLXXII. Dominus Vaynus Palastrellus. De Mense Februarii fuit factus Papa Gregorius X.

MCCLXXIII. Dominus Saracenus de Perusio.

MCCLXXIV. Dominus Hermannus de Suppolinis.

MCCLXXV. Dominus Henricus ejus filius. Decem Milites facti fuerunt Kalendis Novembris.

MCCLXXVI. Dominus Lucas de Sabello. Fuerunt cavatae Carbonariae in Palude. Obit de Mense Januarii Papa Gregorius X. & .... Kalendas

Februarii fuit factus Papa Innocentius V. qui obiit de Mense Augusti dicti Anni. Et eodem Mense fuit factus Papa Johannes XXI.

MCCLXXVII. Dominus Oddo de Perusio. De Mense Maji in fine obiit Papa Johannes XXI. & de Mense Novembris fuit factus Papa Nicolaus III.

MCCLXXVIII. Dominus Aegidius de Palombara.

MCCLXXIX. Dominus Nicolaus de Monte Flascino pro Domino Urso. Fuerunt magni terrae motus. Primus magnus terrae motus fuit die Dominico post Vesperas ultimâ Mensis Aprilis.

MCCLXXX. Dominus Paullus de Narnia. Fuerunt factae novae (b) Carbonariae circa Civitatem Fulginiae. Obiit de Mense Decembris Papa Nicolaus III.

MCCLXXXI. Dominus Tiburtius de Reate, & Dominus Soldus de Pistorio. Fuerunt facti Pontes super flumen juxta Carbonarias. Et fuit factus exercitus per Dominum Ducam super Spoletum de Mense Septembris. Circa finem Mensis Februarii fuit factus Papa Martinus IV.

MCCLXXXII. Dominus Johannes de Soldaneriis de Florentia. Venit exercitus Perusiorum, Spoletanorum, Assinatium, Nucerinorum, & aliorum de Valle Spoleti supra Fulgineum die III. Junii, cum magna multitudine equitum & eorum sequacium & stipendiariorum, credentes Civitatem capere. Non potuerunt venire usque ad Carbonarias, sedentes per quindecim dies. Nullus Fulginas fuit impeditus. Et exercitus de Nursia

A sine requisitione misit pedites in auxilium Civitatis, intrantes plorando, credentes in ea mori. Et laeti postea exiverunt per Carbonarias cum quibusdam Fulginatibus contra inimicos. Dicto Anno Dominus Consolinus de Auximo fuit factus Capitaneus Guerrae. Et stetit per annum Anno praedicto.

B MCCLXXXIII. Dominus Ofreducius de Fallarone. Venit secundus exercitus de Mense Maji in fine. Et de Mense Octobris fuerunt debellati septingenti milites stipendiarii cum Spellanis in Contrada Pasianae: & perierunt ibi octoginta stipendiarii. Et aliqui capti dixerunt, quod statim quum viderunt Vexillum, in quo erat imago Beati Feliciani, asportatum ibi per Presbyteros, apparuit eis maxima Carbonaria inter eos & Fulginates; & sic terga verterunt, credentes in Carbonariam praecipitare.

C MCCLXXXIV. Dominus Johannes de Urbe pro Domino Marcino IV. Papa. Obiit Rex Carolus I. Rex Siciliae, circa principium Mensis Januarii.

D MCCLXXXV. Dominus Aegidius de Tuderto pro dicto Domino Papa. Venerunt Fulginium Fratres Praedicatorum, & coeperunt locum juxta Plateam Sanctae Mariae. Decessit Perusii Papa Martinus IV. de Mense Martii post paucos dies. De dicto Mense electus fuit Perusii Dominus Honorius Papa IV. Romae coronatus, qui prius vocabatur Dominus Jacobus de Sabello.

E MCCLXXXVI. Dominus Jacobus Parentii de Roma pro Domino Honorio

(b) Usque adhuc Carbonaria nuncupatur ampla Fovea prope moenia Civitatis. Vide exempla collecta per Du-Cangium in Glossario ad Scriptores mediae & infimae Latinitatis, verbo Carbonaria, column. 833. Adi etiam, si lubet, Dissertationem XXVI. de Militia.

norio IV. Papa. Fuerunt facta Molendina rotaria per Commune juxta Pontem Cavallum. Et fuit factum Catastrum Librae per Dominum Matthaeum de Camerino.

MCCLXXXVII. Dominus Jacobus de Capoczinis. Dominus Dux Provinciae Ducatus ivit contra Nursiam. Et dum staret apud Castrum Montis Sancti Martini, misit exercitum suum contra Nursianos, ad aliam partem Comitatus Nursiae. Et Nursini scientes venerunt ad dictum Castrum Domino ignorante, & Castrum devastaverunt. De Mense Aprilis Honorius IV. Papa obiit.

MCCLXXXVIII. Dominus Ferrata de Fulginio pro primis duobus Mensibus dicti Anni. Dominus Conradus Domini Trinciae pro decem mensibus dicti Anni. Venit exercitus die XXII. Junii. Et Tudertini federunt ab alia parte fluminis. Et fuit tam magna plenaria fluminis, quod bladum repositum prope flumen arripuit aqua, & devastavit Molendina rotaria; ita quod videbatur ibi numquam facta fuisse. Fulginates videntes tam magnam plenariam, exiverunt per Portam Contrastanghae; & quum venissent in campo juxta Sanctam Catherinam veterem, plenaria incoepit minuere, ita quod Pons Sancti Manni erat discopertus ab aqua. Et Perusini venerunt per Pontem in auxilium Tudertinorum. Fulginates non ultra accesserunt. Et in dicto campo fuit mortuus Dominus Jacobus Domini Matri de Tudereto, qui non multum erat potens inter Dominos Tudertinos, quem Do-

Tom. IX.

(c) Anno 1145. Julius Cardinalis titulo Sancti Marcelli Legatus in Italia Eugenii III. Papae, indicto Concilio Provinciali in Civitate Fulginiae, solemniter cum Patribus dicti Concilii consecravit Ecclesiam Cathedralem Sancti Feliciani, ejusdem Civitatis Patroni, die X. Martii. Et Indulgentiam unius Anni, & quadraginta Dierum de injunctis poenitentibus impertitus fuit, singulis annis in perpetuum visitantibus dictam Ecclesiam

A minus Raynaldus Domini Napoleonis fecit honorifice sepeliri Fulginii.

MCCLXXXIX. Dominus Trincia, Dominus Bos, & Dominus Johannes. Item Dominus Monaldonus de Serrone, Dominus Vivianus, & Dominus Jacobus. Item Dominus Trincia Gualtarellus, & Benincasa Jacobo. Item Dominus Margantes, Dominus Albertinus, & Dominus Criscius. Item Dominus Berardus Domini Stelluti. Item Dominus Contentatius: omnes de Fulginio pro septem Mensibus, & pro aliis quinque Mensibus dicti Anni fuit Dominus Raynaldus de Monte Viridi. Venit exercitus Perusinarum & Tudertinorum die XVII. Maji, & recessit die V. Junii. Fuit exercitus Perusinarum & Camerinensium ad Castrum Collis Floriti. Et in fine dicti Mensis aperta janua Castrum per Castellatum, intraverunt & destruxerunt. Fuit facta Pax cum Perusinis de Mense Augusti.

MCCXC. Dominus Ermannus Domini Guidonis pro duobus Mensibus. Dominus Johannes Centii de Roma per Dominum Petrum de Columna Cardinalem. Iverunt Crucesignati ultra mare ad Civitatem Aconae de Mense Maji.

MCCXCI. Dominus Fredericus Manzola de Pisis. Fuit capta Civitas Aconae a Saracenis. Die XX. Julii Commune Fulginii emit Molendina.

MCCXCII. Dominus Gerardus de Buczalinis de Mutina. Die VIII. Martii, Sanctus Johannes de Casalina venit Fulginium ad veniam (c) Beati Feliciani, & retit Fulginii. Die XIV.

K k k

Mar-

Martii in pace requievit, & sepultus est in Cemeterio Veteri. Et de Mense Aprilis obiit Nicolaus Papa IV.

MCCXCIII. Dominus Gerardus de Mutina supradiſtus.

MCCXCIV. Dominus Fredericus de Marabottinis de Aretio. Fuit electus Coelestinus V. a Cardinalibus in Perusio de Mense Julii. Qui Papa de Mense Decembris apud Neapolim renuntiavit Papatum in manibus Cardinalium. Qui Cardinales elegerunt Papam Bonifacium VIII. qui fuit coronatus Romae in die Conversionis Sancti Pauli de Mense Januarii sequentis.

MCCXCV. Magninus de Sancto Miniato.

MCCXCVI. Bindus Ugolini de Buschio per sex menses. Fuit expulsa Pars Guelfa de Tuderto. Dominus Contes de Bononia pro aliis sex mensibus. Die XV. Maji decessit Dominus Berardus Episcopus Fulginii.

MCCXCVII. Dominus Gualardus de Rocca Lucensis pro sex mensibus. Stephanus Columna abstulit unam salmam thesauri Domini Bonifacii VIII. Papae. Et Papa excommunicavit omnes de Columna, & privavit Cardinales de Columna eorum beneficiis. Et ipsi Cardinales, & filii Domini Johannis de Columna passi sunt guerram Papae. Dominus Jacobus de Aquapendente pro aliis sex mensibus. Dominus Papa misit exercitum contra Nepem, & Columnam, & Terras Nobilium de Columna.

MCCXCVIII. Dominus Andreas de Cesis Judex per Dominum Petrum de Piperno Cardinalem.

A MCCXCIX. Diſtus Dominus Andreas per Dominum Cardinalem pro sex mensibus. Crisius Domini Foreſis de Adimaribus de Florentia pro aliis sex mensibus.

MCCC. Dominus Crisius pro sex mensibus. Fuit Romae per totum Annum plenissima Indulgentia omnium peccatorum. Et die XXIII. Mensis Maji fuit a Gibellinis captum Eugubium. Et die XXIII. Junii per Ducam Ducatus & Perusinos reabilitum, & ab eis multis bonis mobilibus privatum. Diſto Anno Dominus Petrus Varani de Roma pro aliis sex mensibus. Fulginates miserunt in montanis in servitium Spoletanorum certos milites & pedites, & solverunt pro soldo ipsorum septem milia Librarum denariorum Cortonenſium. Et Spoletani habuerunt pro magno bono. Et haec obliti fuerunt Anno MCCCIV. ut infra patebit diſto Anno.

MCCCI. Dominus Appilzlatera de Cingulo, quia bonus stetit, per annum reſirmatus fuit in officio.

D MCCCII. Dominus Conradus de Pitia pro sex mensibus. Venit Carolus de Valeſio frater Regis Franciae, & ivit mandato Domini Papae contra Dominum Fredericum Regem Siciliae, & captus ab eo, pacem fecit, inſcio Papa. Johannes de Appreſſatis de Podio Bono pro aliis sex mensibus.

E MCCCIII. Crisius Domini Comitibus de Colle Vallis Elſae. Jacobus de Columna & Dominus Sciarra cum quodam Milite Regis Franciae intravit Anagniam, ubi erat Papa Bonifacius VIII. & captus Papa stetit ibi per tres dies. Et venit Romam,

& o.

ſam anniversario die Conſecrationis. Originale Diploma uſque adhuc aſſervatur in Archivo Capitulari. Et ex eo corrigendus venit Ughellius Italiae Sac. Episcop. Fulginatum. 24. qui refert, Conſecrationem Cathedralis ejuſdem factam Anno 1146. Ad hanc Veniam, ſeu Indulgentiam, acceſſit Beatus Johannes de Caſalina, centum quadraginta ſeptem Annis poſt ipſam Conſecrationem.

& obiit de Mense Octobris. Et de dicto Mense non post multos dies fuit electus & coronatus Romae Papa Benedictus * IX. qui Papa obiit Anno sequenti in Civitate Perusii.

MCCCIV. Jacobus de Cancellatis de Prato pro sex mensibus, & Dominus Girallus de Colle Valle pro aliis sex mensibus. Obit Perusii Dominus Benedictus Papa XI. de Mense Julii. Et dicto Mense obiit Dominus Bartholomaeus Episcopus Fulginiae; & vacavit Episcopatus Fulginiae per quatuor annos.

MCCCIV. Dominus Michaël de Sancto Geminiano pro sex mensibus. Cardinales stantes Perusii elegerunt de Mense Julii in Papam Dominum Bertrandum Burdegalensem; & misso sibi decreto, iverunt ad eum in Vasconiam in Civitatem Burdegalae. De Mense Junii Perusini & Spoletani ad auxilium Guelforum fecerunt exercitum contra Tudertinos. Et Fulginates ad petitionem Perusinorum miserunt certos milites & pedites. Et euntes in exercitum, statim Spoletani venerunt contra Fulginates, dicentes: *Moriantur Pataveni Gibellini.* Et Fulginates primo loco se constrinxerunt dicentes ad invicem: *Viriliter defendamus nos, & non moriamur sine inimicis.* Et tunc Spoletani steterunt ante lanceas Fulginatum, & Perusini statim posuerunt Fulginates cum eorum exercitu ab alia parte exercitus. Item die penultima Junii Potestas & milites Perusini venerunt, & hospitati fuerunt Fulginiae. Et die prima Julii de mane intraverunt Plateam veterem. Et multi Fulginates sequuti sunt eos. Et Populus elegit in Ca-

A pitaneum Populi Dominum Nallum Domini Trinciae, & ceperunt Palatium Populi cum Turre, & ex eo expulerunt Consules Populi circa Tertiam. Et tunc Conradus Anastasi exivit Civitatem, & ivit Tudertum. Offreducius de Alviano pro aliis sex mensibus.

MCCCVI. Dominus Philippus de Cocorano pro uno Anno. Fuit exercitus Perusinorum & sequacium contra Tudertinos de Mense Junii. Et stetit usque in diem XVII. Junii. Devastavit Castrum Collis Pepi. Item dicto Anno fuerunt augmentatae Fulginiae mensurae bladi ad pondus triginta trium unciarum ad mensuram III. gumellis & media ad manus justas, videlicet ad manus justae hominis.

MCCCVII. dictus Dominus Philippus pro sex mensibus. Dominus Gabriel de Piccolominibus de Senis pro aliis sex mensibus.

MCCCVIII. Dominus Caitanus de Pilglis de Florentia pro uno Anno. Die prima Junii venit Fulginium Dominus Bartholomaeus de Pistorio Episcopus Fulginas, & decessit Anno Domini MCCCXXVI. die XI. Mensis Julii, ut infra patet dicto Anno.

MCCGIX. Dominus Credulus de Narnia pro sex mensibus. Obit de Mense Maji Neapoli Rex Carolus II. Dominus Guetius de Raynaldinis de Senis pro aliis sex mensibus. Die Sancti Johannis de Augusto fuit magna pluvia, quod venit plenaria Topini prope Plateam veterem usque ad domum Maffori Mercati.

MCCCX. Franciscus Domini Zalgae de Urbeveteri pro sex mensibus.

K k k 2

* Bonifacio VIII. immediatum assignant successorem in Pontificatu Chronologi Benedictum XI., qui decessit e vita Perusii, ut heic habetur infra, Anno 1304. Unde ergo Benedictus IX. qui Anno 1048. post turbas saevas migravit ad plures, nisi typographiae, seu amanuensium errore, quum pro XI. Benedictum IX. repofuerunt?

bus. Fuit expulsa pars Guelfa de Spo-
 leto die Sanctae Mariae de Mense
 Martii. Et die sequenti venerunt mi-
 lites Gibellini de Spoletis: & intran-
 tes Trevium, expulerunt dictos Guel-
 fos. Die tertiâ sequenti a militibus
 de Perusio & Fulginatibus fuerunt
 inde expulsi. Et depraedati fuerunt
 Trebani, & alii Gibellini per Guel-
 fos. Et tenuerunt postea Castrum. Et
 de Mense Junii fuit exercitus Peru-
 sinorum & sequacium contra Spoletinos,
 & stetit (d) juxta Venas. Do-
 minus Johannes de Sancto Vitali de
 Parma pro aliis sex mensibus. Fuit
 exercitus Perusinarum contra Tuder-
 tinos juxta Pontem Milium. Et mi-
 lites Tuderini eundo in auxilium
 Pontis, & tenentes Turres pontis,
 permiserunt Perusinos transire per
 Pontem. Tuderini fugam ceperunt,
 & ibi Dux Ducatus periit, qui erat
 ibi, eo quod non bene tractabatur
 in Ducatu, quia erat cum Spellanis.
 Et Pons cum turribus fuit devasta-
 tus. Dicto Anno Imperator Henri-
 cus venit in Lombardiam, & rece-
 pit Coronam Lombardiae in loco
 consueto Comitatus Mediolani. Et
 quum staret in Civitate Mediolani,
 quidam Nobiles provinciae, ordinatâ
 prodicione contra Dominum, de die
 insultaverunt eum ad Palatium. E-
 quitibus Theutonicis & Populo Me-
 diolanensi occurrentibus fugerunt u-
 sque Brixiam. Et Commune Brixiae
 receptans & tenens eos contra Do-
 mini voluntatem, pluries & pluries
 requisiti a Domino, in sequenti An-
 no passi sunt exercitum Imperatoris
 per plures & plures menses. Et se
 in manus Domini totaliter posuerunt,
 multam prius persecutionem passi.
 Scilicet quod stetit supra Civitatem,
 & posuit exercitum suum de Mense

A Maji: & de Mense Octobris manda-
 to Domini destructi fuerunt muri
 Civitatis.

B MCCCXI. Dominus Catenarius de
 Anagnia per Regem Robertum pro
 sex mensibus primis. Et quia non
 venit in termino, rexerunt ut Re-
 ctiores fere duobus mensibus Dominus
 Philippus de Pufano, Gentilis Tho-
 mae, & Matthiolus Ermanni. De
 Mense Julii quasi omnes vineae Ful-
 giniae fuerunt a grandine devastatae
 scilicet die festi Sancti Jacobi. Do-
 minus Carolus de Montecchio pro
 aliis sex mensibus. Perusini fecerunt
 exercitum ad Castrum de Ulmeda,
 & destruxerunt ipsum.

C MCCCXII. Dominus Ugolinus de
 Amelia pro primis sex mensibus. Die
 XXVI. Mensis Februarii Dominus
 Blasius stans Trevii, eripuit centum
 Clarillorum ad soldum contradae con-
 tra Spoletanos; iens cum suis &
 Guelfis de Spoletis contra Spoletum,
 malam strenam prope Spoletum in-
 tulit Spoletanis Gibellinis. Item di-
 cto Anno de Mense Maji Imperator
 D Henricus VI. intravit Romam, &
 coronatus est in Ecclesia Lateranensi,
 die Sancti Petri de Junio. Item fuit
 exercitus Perusinarum, & aliorum de
 Contrada contra Spoletanos, & sedit
 juxta Beroitum. Dominus Pellarius
 de Sancto Geminiano pro aliis sex
 mensibus. De Mense Septembris ve-
 nit Dominus Henricus Imperator Tu-
 dertum cum mille ducentis militibus
 E Teutonicis. Et cum dictis militibus
 ivit per Comitatum Perusii, & ste-
 tit in eo quatuor diebus. Et destru-
 xit Marlianum & alia Castra prope
 suam viam. Et pervenit Aretium,
 & cum dictis militibus post paucos
 dies ivit contra Florentiam. Et po-
 suit ibi exercitum prope Civitatem,

in

(d) Scilicet Fontem Cliturni, vulgo *le Vene di Piscignano*.

in qua dicunt fuisse triginta sex centenaria equitum. Et cepit Montem Varchi. Et tunc crevit ejus exercitus. Deinde cepit multa Castra in Comitatu Florentiae. Et stetit in pluribus campis circa Florentiam per plures & plures menses. De Mense Septembris fuit reparata Carbonaria vetus.

MCCCXIII. Munaldus de Castro Durante de Romandiola pro primis sex mensibus. Fuit facta Fulginiae Cabella, & stetit a die prima Aprilis usque in diem XXII. dicti Mensis; quia non placuit Popularibus, non ultra duravit. Dominus Raynuntius Domini Abbrunamontis de Eugubio per se, & Dominum Franciscum ejus fratrem pro aliis sex mensibus. Die XX. Mensis Augusti fuit expulsa pars Gibellina de Urbe Veteri. Et ibi obiit Bindus de Baschio & multi milites & pedites utriusque partis. Item die XXIV. Mensis Augusti apud Montem Cassianum de Senis Imperator Henricus VI. obiit, & Milites Theutonici portaverunt ejus corpus Pisas, & ibi modo Imperiali sepelierunt cum honorifice cum magno fletu Pisanorum.

MCCCXIV. Ugolinus de Alviano pro primis sex mensibus. Guasconiae obiit Papa Clemens V. die XXII. Mensis Aprilis, & notum fuit Fulginiae die XVII. Mensis Maji. De dicto Mense reintravit pars Guelfa Spoletum, facta pace cum Gibellinis. Dominus Raynerius Domini Saxi de Eugubio pro aliis sex mensibus. Durante suo officio obiit Eugubii; & ejus loco rexerunt Dominus Odoriscus Domini Mergantis, Sommeus Lotharii, & Martinus Thomae, uti Rectores Fulginiae. Et Dominus Justinellus de Firmo pro duobus mensibus de sex ultimis. Die Dominico XX. Mensis Octobris quinque de

A Principibus Electoribus Imperatoris elegerunt Ludovicum IV.

MCCCXV. Dominus Justinellus praedictus pro primis sex mensibus. De Mense Julii Dominus Philippus Princeps Taranti filius Regis Caroli II. ivit Florentiam cum masnada militum contra Pisanos & Lucanos, ut Capitaneus partis Guelfae totius contradae. Et si obtinebat in bello, erat Rex Tusciae, & usque Aquilejam. Et tunc regebat Florentiam Dominus Petrus ejus frater. Dominus Johannes Domini Brodani de Saxoferrato pro ultimis sex mensibus pro se, & Domino Carolo ejus fratre. Die Veneris XXIX. Mensis Augusti, dum Pisani, & Lucani obsederent Montemcatinum cum masnada Theutonicorum, praedictus Princeps, & Dominus Petrus ejus frater, volentes Lucanos & Pisanos de campo expellere, conflicti sunt. Ibi periit Dominus Petrus, & filius Principis, & multi Nobiles & Milites cum campo exercitus perierunt.

MCCCXVI. Dominus Johannes de Sancto Geminiano pro primis sex mensibus. Dominus Thomas de Suppis de Firmo pro ultimis sex mensibus. Die Dominico XIX. Mensis Septembris fuit Fulginiae publice in Ecclesia celebratum Officium electionis Domini Johannis Papae XXII. factae in Vasconia die XXI. Mensis Augusti.

MCCCXVII. Dominus Mannus de Eugubio pro primis sex mensibus. Dominus Andreas de Marchis de Firmo pro aliis sex mensibus.

MCCCXVIII. Dominus Bertus de Pellariis de Sancto Geminiano pro primis sex mensibus. Dominus Amelinus Domini Andreae de Massa pro aliis sex mensibus.

MCCCXIX. Dominus Fumus de Bustulis de Aretio pro tribus mensibus.

bus. Ugolinus de Alviano pro aliis novem mensibus. Perusini posuerunt exercitum contra Assisium de Mense Octobris. Et die prima Decembris fuit expulsa pars Guelfa de Spoleto. Et de Mense Januarii Fulginates reinceperunt facere Carbonarias novas circa Civitatem.

MCCCXX. Ugolinus de Alviano pro primis sex mensibus. Thomas de Suppis de Firino pro ultimis sex mensibus. De Mense Septembris fuit per Perusinos destructum Castrum Insulae de plano Assisii.

MCCCXXI. Dominus Raynerius de Burgo pro primis sex mensibus. De Mense Julii in Vigilia Sancti Jacobi Apostoli circa horam Vesperarum fuit magna pluvia cum grandine multa, & devastavit vineas multarum Contradarum. Et duravit tempus pluviosum per mensem, & ultra, ita quod multae segetes in metis remanserunt ad tritandum in Mense Septembris. Et Fulginates destruxerunt Castrum Orzani. Andreas de Montebono de Aretio pro aliis sex mensibus. In fine Mensis Augusti Assinates venerunt ad concordiam Perusinarum, & postea discordaverunt. Et tempore subsequenter Potestatis fecerunt mandatura Perusinarum de Mense Martii.

MCCCXXII. Dominus Johannes de Strozis de Florentia pro primis sex mensibus. Dominus Guasta de Radicofano pro aliis sex mensibus. De Mense Septembris Commune Fulginiae ad Castrum Cammori accessit. Et quia in montanis nostris offenderat, funditus eum evellit die VIII. Mensis praedicti. Fuit facta mutatio Monetae de Cortona in Perusinam de Mense Martii.

A MCCCXXIII. Munaldus de Radicofano pro primis sex mensibus. Dominus Franciscus de Nursia pro aliis sex mensibus. Dicto Anno de mense Julii, die Lunae XVIII. dicti mensis Sanctus Petrus (e) filius Petri Criscii de Fulginia obdormivit in Christo: & die Martis sequenti a Clero & Populo Fulginiae in majori Ecclesia fuit honorifice sepultus.

B MCCCXXIV. Petrus..... de Bulzena pro primis sex mensibus. Porcellus de Rossis de Florentia pro ultimis sex mensibus.

MCCCXXV. Gentilis de Aquila pro primis sex mensibus. Dominus Nicolaus de Angelo pro ultimis sex mensibus.

C MCCCXXVI. Leonellus de Interamna pro primis sex mensibus, & pro quatuor aliis mensibus Priores Populi Fulginiae, & pro duobus aliis subsequenter Guido Potestas. Die XI. mensis Julii decessit Dominus Bartholomaeus Episcopus Fulginiae: & die XXII. dicti mensis fuit communiter electus in Episcopum Fulginiae Dominus Paulus filius olim nobilis viri Nalli Domini Trinciae.

D MCCCXXVII. Guido de Pantaleonibus de Urbe pro primis sex mensibus. Petrus de Monte Sancto pro aliis sex mensibus. De mense Januarii Ludovicus Quartus electus a Principibus in Imperatorem intravit Lombardiam, veniens versus Romam contra voluntatem Domini Papae.

E MCCCXXVIII. Dominus Nicolaus de Aquila pro primis sex mensibus: Dominus Johannes de Paparo de Senis pro aliis sex mensibus. Die Dominico XVII. mensis Januarii Ludovicus IV. Romae a Populo in Impera-

(e) Nobilis Fulginas, vir mirae sanctitatis, inter patrios lares tamen in Eremo vixit, & obiit clarus miraculis. De eo Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae, & Jacobillus inter Sanctos Fulginiae.

peratorem coronatus est. Et de mense Decembris sequentis fuerunt multi terraemotus, ex quibus Nursini magnum receperunt damnum. Et incoeperunt die IV. dicti mensis de mane circa auroram, & duraverunt per menses.

MCCCXXIX. Dominus Eugenius de Sancto Geminiano pro primis sex mensibus. Philippus de Fortiguerris de Senis pro aliis sex mensibus. De mense Martii fuit incoeptus murus Communis in Carbonaria nova juxta Pontem Cavallum. Fuit facta Gabella die XXIV. Aprilis.

MCCCXXX. Tillutius Domini Baldinotti de Volterra pro primis sex mensibus. Dominus Raynerius de Morotis de Sancto Geminiano pro aliis sex mensibus. Die XVI. mensis Julii hora diei prope Vesperas Sol obscuratus est quasi per medium a latere Septemtrionali. Et stetit obscuratus quasi per horam. Et fuit hoc in renovatione Lunae.

MCCCXXXI. Praedictus Dominus Raynerius pro primis sex mensibus. Dominus Milianus de Esculo pro aliis sex mensibus.

MCCCXXXII. Dominus Petrus de Bulzena pro primis sex mensibus. Nuçtillus de Baschentibus de Urbe veteri pro aliis sex mensibus.

MCCCXXXIII. Nellus Domini Johannis de Esculo pro primis sex mensibus. Putius Johannis de Montefancto pro aliis sex mensibus.

MCCCXXXIV. Dominus Ugolinus de Trincis pro tribus mensibus primis. Lallus de Aquila pro sex sequentibus mensibus. Putius Petri de

A Montefancto pro tribus ultimis mensibus. Die IV. mensis Decembris obiit Papa Johannes XXII. & notum fuit Fulginiae die XVI. dicti mensis. Et die XX. ejusdem mensis fuit electus Dominus Benedictus Papa XII.

MCCCXXXV. Putius Petri de Monte Sancto praedictus pro sex mensibus. Nicola Nutii de Sancto Angelo in Pantano pro aliis sex mensibus.

B MCCCXXXVI. Dominus Raynerius Domini Conradi de Matelica pro sex mensibus. Petrus Petri Comes de Montemarta pro aliis sex mensibus.

MCCCXXXVII. D'ctus Petrus pro primis sex mensibus. Dominus Porcellus Domini Batimi de Rossis de Florentia pro aliis sex mensibus.

C MCCCXXXVIII. Nicolaus Domini Guillelmi de Monte Sancti Savini de Senis pro primis sex mensibus. Guiducius Domini Farolfi de Monte Sancti Savini pro aliis sex mensibus.

MCCCXXXIX. Dominus Bartholomaeus de Bardis de Florentia pro primis sex mensibus. Laetus Domini Johannis de Saxo Ferrato pro aliis sex mensibus. Die VII. Julii fuit renovatio Lunae in hora XIX. vel circa.

D MCCCXL. Dominus Albanus de Friscobaldis de Florentia pro primis sex mensibus. Mannus Raccus Domini Miliaducci de Esculo pro aliis sex mensibus.

E MCCCXLI. Dominus Conradus Nalli de Trinciis de Fulginio pro tribus mensibus. Dominus Mucata Domini Gabrielis de Piccolominibus de Senis pro novem mensibus.

FRAGMENTA FULGINATIS HISTORIAE

EX ALIO MSto CODICE DESUMTA,

Ab Anno MCCCCXXIV. usque ad MCCCCXL.

A U C T O R E

PETRUCCIO DE UNCTIS

F U L G I N A T E.

I 4 2 4.

Emoria, che a dì 6. di Giugno venne la novella, che il Signor Braccio, che stava a campo all' Aquila, era stato sconfitto, e morte più di

quattrocento persone da una parte e dall'altra. E di lui non se ne fa novella. La gente, che fu contra lui, la mandò Papa Martino Colonna, e il Duca di Milano, che furono se' mila persone, e quelle di Braccio erano tre mila. Ed era stato a campo all' Aquila un' anno, e un Mese. A dì 8. di Giugno venne la novella certa, che era morto in Santa Maria di Coldimagro d' una ferita, che gli fu fatta nella sconfitta, e fu una punta di spada entro in canna: e fecegliela Armaleo Bran-

Tom. IX.

A caleoni di Foligno, Contestabile di dugento fanti.

I 4 3 1.

Memoria, che a dì 12. di Febbraio a 21. ora, e fu il Lunedì di Carnevale, si scurò il Sole tanto, che pareva notte scura, e l'occhio del Sole si fece nero come un tizzone. E quel dì voltò la Luna. Di Marzo morì Papa Martino V. di Casa Colonna.

I 4 3 3.

Memoria, che a dì 21. di Agosto, e fu di Venerdì tra Nona e Vespri, l'Imperadore Sigismondo della Casata di Lucemburgo venne da Roma in Foligno, e a Roma era andato di Maggio. E fece Cavalieri a Roma molti. Tra gli altri fece il Magnifico Messer Gulino figliuolo del eccelso Signor Messer Corrado delli Trinci. E il seguente Sabato di mattina, dimorante in Foligno fece

L 1 1

Ca-

Cavaliere nella Chiesa di San Feliciano Messer Niccolò figliuolo del sopradetto Signore Messer Corrado. Il detto Sabato a ora di pranzo fece Cavaliere in Sala il sopra detto magnifico & eccelso Signore, e donò a lui, e a i due suoi figliuoli Cavalieri una Stola bianca per uno. E fece Conte del Palazzo il detto Messer Corrado de' Trinci. E fece Conte Gianni di Berardo del Palazzo. La Domenica mattina udì la Messa la serenissima Maestà dell'Imperadore nella Chiesa di San Francesco in Foligno. E tornando a casa del sopradetto magnifico & eccelso Signore, passò di nanti alla porta di casa mia con quattro cavalli, ovvero con cinque. Dopo pranzo fece Cavaliere uno del nome suo, e Candido da Perugia, benchè il Sabato sul Vespro avea fatti Cavalieri Francesco di Brancuccio, Onofrio di Gianni di Ser Berardo, Atto Giovanni, Smeduccio di Messere Antonio da San Severino, Bonifacio di Madonna Agnese, Agabito del Bocciarello, Pietro Giovanni di Lapa, Messere Onofrio, Messere Atto, Messer Giovanni Moscatelli, e Ranaldo di Corrado di Galasso.

I 4 3 4.

Memoria, che a dì 12. di Settembre, e fu una Domenica mattina, venne la novella, che un Castello di Visso, il quale si chiama Uffuta, si diede di buona volontà al Signor Messer Corrado de Trinci, il qual Castello teneva Gentile Pandolfo Signore di Camerino.

I 4 3 6.

Memoria, che Madonna Tanza, madre del magnifico Signore Messer Corrado si partì da Foligno a dì ultimo d'Agosto, e fu di Venerdì, e gissene a Roma, perchè non istava

A in grazia del detto magnifico Signore. Iddio vi metta buona pace. A dì 8. di Novembre morì la venerabile donna Madonna Costanza, donna che fu del magnifico Signore Ugolino di Messer Trince de' Trinci, e fu di Casa Orsina. Fece di spesa di cera il suo figliuolo nostro Signore Messer Corrado Libre mille di cera, e montò a Fiorini otto e tre quarti, e il Centinajo a Fiorini ottanta sette e mezzo. Dio faccia pace all'anima sua, & alle altre anime passate.

I 4 3 8.

Memoria della grandissima avversità, che ebbe la povera Città di Spoleto: la quale fu a dì 12. ovvero a dì 13. di Maggio; che fu messa a sacco e ruba gran parte delle donne, per occasione che si ribellarono al Castellano coloro, che erano a quel tempo della Casata de' Tomacelli da Napoli, de' quali era l'Abate di Monte Casino. E le genti, che lo misero a sacco furono queste, che appresso dirò. Taliانو con 1000. cavalli, Francesco Piccinino con 300. cavalli. E fu il Popolo di Foligno e di Bevagna e di Montefalco, che ricuperammo Montefalco a dì ultimo di Marzo, e il Popolo di Nocera. E prima che fosse gito questa fiata a Spoleto, fu fatto un gran guasto a Trevi. E la Domenica a mattina fu gito a Spoleto. Il Lunedì a sera fu assaltata la guardia del Monte, che vi stava per gli Spoletini un Contestabile di cento Fanti, che si chiamava Scancellata, e il luogo dove si stavano, si chiamava San Giuliano. Tutti quei, che stavano a quella guardia, fuggirono, come furono assaltati da i nostri. E i nostri tirarono giù al Casaro, che furono qualche cencinquanta

ta fanti, cioè gentame: e li condusse Antonello Disperato, e Antonio Schiavo. E guadagnarono coloro mille dugento Fiorini per uno dal detto Castellano. E fatto questo entrarono pel Cassaro dentro Spoleto coll' altro sforzo delle genti d'arme. Le altre genti entrarono chi per le porte, e chi per le mura. Erano in aiuto degli Spoletini, cioè dentro nella Città, queste genti che appresso diremo, cioè: Baldovino di Niccolò da Tolentino con 150. cavalli, e lo Sbardellato con 180. fanti, e 30. cavalli. Tutti fuggirono come puttane, che non vi trassero una spada. Chi fuggì per gli atterrani, e chi per le Castella; salvo che furono presi degli Spoletini circa 300. Iddio dia loro pazienza e buona volontà. E furono vituperate molte donne. Venne a dì 14. del detto Mese di Maggio lo Stendardo de' detti Spoletini, che era di zendado vermiglio coll' Arme loro, ch'era un' Uomo armato, vestito di bianco colla lancia in mano, con un pendoncillo bianco sulla lancia, e a cavallo in un cavallo liardo. E più ci vennero le catene e ferrami delle Porte della detta Città. Furono riscossi affai de' detti Spoletini pel magnifico nostro Signore Messer Corrado de' Trinci, e anche pe' nostri Cittadini. E tutti furono governati in Foligno per l'amore di Dio a spese de' Folignati. E la maggior parte dappoi che furono riscossi, stettero, sendo usciti di Spoleto, per nostri nemici in quelle Castella di Spoleti, & atterrani. E ci venne il martello della Campana maggiore della detta Città rubato, e fu posto nella Campana maggiore di San Feliciano nostro. E fu fatta pochi dì innanzi la detta Camoana, la quale pesa circa a 8500. Libbre.

A

1439.

B

C

D

E

Memoria, come di Gennaio fu bandito nella nostra Città di Foligno, che non fosse alcuna persona, che rifiutasse veruna delle nostre Monete, le quali furono principiate a battere di Dicembre a dì 20. nel 1438. nel tempo che eravamo de' Priori noi, cioè Francesco della Fe-de del Terziero di sopra, *io Petruccio di Giacomo degli Unti del Terziero di mezzo*, e Mattia di Francesco altrettanto Mugnetto del Terziero di sotto; e Mattia di Niccolò di Feliciano fu Priore novello pel Terziero di San Giovanni, e di San Niccolò. E le Monete furono queste: cioè Fiorini d'oro per bolognini 44., e i bolognini per soldi 2. e denari 6. e i piccioli uno a denaro, e belli quattrini. E fu messo bando di dieci Fiorini a chi qualunque di queste Monete rifiutava pel detto prezzo. E il primo Zecchiere fu a battere la detta Moneta Piermatteo di Salvero di Emiliano da Foligno della Compagnia degli Spavagli. A dì 12. di Luglio venne il campo del Patriarca Alessandrino a Bevagna: il qual Patriarca si chiamava Messer Giovanni Vitelleschi, il quale è nativo di Corgneto, e gli antichi suoi furono da Foligno. E venne con queste genti, che quì di sotto dirò. E quello che ne seguì, apparirà quì di sotto. Cioè Ranaldo Orfino con 500. cavalli, e 150. fanti: il Conte d'Aversa con 300. cavalli, e 100. fanti: Simonetto nipote del detto Patriarca con 300 cavalli, e 200. fanti; e con 200. Spoletini, e con 200. Perugini; e anche Todini, Ternani, Spellani, Affisani, Bettonesi, Gualdarini, cioè di Gualdo Cattani; e con gli usciti di Montefalco; e colle Lance spezzate del detto Patriar-

triarca, che furono circa a 400. cavalli, e con effi ben 200. fanti. Pigliarono Bevagna a patti il Giovedì; e il campo vi era gito la Domenica. E il Venerdì venne a noi colle brigate sopradette, e con più altre, cioè Paolo della Molara con 300. cavalli, e con 100. fanti. E vi furono tutti i Trevani, e del Contado di Spoleto, Camerinesi, e Norcini, e di molti altri luoghi. E con questi vi fu lo Sbardellato da Narni con 200. fanti, e Tartaglia di Messero di Buonfante da Foligno con 150. fanti. A dì 17. di Luglio e fu di Venerdì, il detto Patriarca venne a campo a Foligno con quelle brigate, che aveva menate a Bevagna, o anche con più genti, come ho detto, tanto che furono stimati 3000. cavalli, e da 7000. in 8000. fanti tra cerne, o fanti usati, che vennero infino da Roma in su, e da Rieti in quà, e da tutto il territorio di Perugia. Vennero fanti anche da Corneto quà su, da Camerino, da Norcia, da Carcia, e da tutte le circostanze d'attorno. E fecero molto gran guasto con mozzare di vigne, tagliare e ardere di molte chiuse e case per tutto il nostro Contado, salvo che a Casale. E questo di Casale fu, perchè gli uomini di Casale stavano a Saffovivo, e fecero patti prestamente. Arsero Pale, e Civitella, che erano Castella. Vero è che i Trevani comperarono Civitella da Angelo Vitelleschi nipote del Patriarca per cinquanta ovvero sessanta Fiorini, per arderla effi, e l'arsero. Et ebbe il detto Patriarca tutte le nostre tenute, salvo chè Acquafraanca, e Montefalco. A dì 23. di Luglio ci tolsero l'acqua della Vescia, e quella delle Mulina, tanto che nè Carbonara, nè Fonti, nè Mulina mena-

A vano acqua. E allora scoprimmo il Pozzo a piè di Piazza, e facemmo una forma di fuori del Ponte Nuovo per mettere l'acqua a i Mulini di San Claudio. E cominciò a venir l'acqua, & effi ce la ritolsero. E fu fatta una bella scaramuccia, tanto che vi fu morto Frate Gaspero di Ciano di Pilato, e vi fu preso Lodovico Pelliciaro, & Ermanno di Marino Guercio delli Cipischi, e Gregorio del Ciotto delle Poelle. E fu sì fatta e stretta scaramuccia, che vennero infino alla Portella nuova, cioè a piè delle mura di Ponte Nuovo: e furono feriti de' nostri propri su delle mura co' sassi, perchè i nostri si erano mischiati co' nimici, che non si riconoscevano gli uni dagli altri. A dì 24. di Luglio fu ordinato di fare l'Arcatura al Ponte di San Giacomo, cioè sotto il Ponte, e tra il rivellino e la strada che va a Spello. E fu fatta la finestra nel muro della Terra, dove risponde in Santo Antonio, e vi fu fatta la forma dentro in Santo Antonio, e venne per la metà della Piazza di San Giacomo, e uscì a canto l'Orto de' Frati di detto Luogo, e a piè dell'Orto di Messer Francesco di Brancuccio a canto al Ponte delle pietre, & entrò nella forma de' Mulini, tanto che macinavano sei macine. Come sentirono questo le genti del Patriarca, avvisaronfi di togliere l'acqua: e così fecero, benchè vi buffarono circa a venti giorni. E fecero tanto, che non ci veniva acqua dall'arcatura, che fecero effi in giù. E allora ci mettemmo a fare i Mulini a secco. E chi macinava col Macinetto da farrare, e ciascheduno ne fece quante ne poteva fare. Con tutto ciò non ci bastava, che fu fatta la stima, che eravamo dentro in

Foligno circa quindici mila bocche tra grandi e piccole, maschi e femmine. In questo modo stammo fino a dì 9. di Settembre, il dì dopo Santa Maria di Loreto, che fu santa Maria di Martedì: e noi facemmo i patti di Mercoledì prossimo.

A dì 9. di Settembre suddetto si accordò insieme la maggior parte del Popol nostro, cioè Messer Giacomo da Montefalco Abate di Saffovivo con quegli uomini delle coste, Messer Francesco di Brancuccio con la Compagnia de i Forti, Messere Atto Giovanni, e Giovanni Cristoforo di Ser Giovanni di Lodovico colla Compagnia di Cento Carri, e con quella di Santa Maria, e con quella della Fiera, e Mastro Giovanni di Scimiolo da Roviglieto Medico di Foligno, e molti altri Cittadini e Contadini. E si erano adunati insieme al Ponte di Santa Maria, benchè più di innanzi avessero trattata questa cosa segretamente tutti costoro, e insieme con loro Gregorio d'Ambrosino di Ser Cagno della Compagnia della Badia, e Messer Piergiovanni di Cagnioro di Pietro di Mastro Armano, e Francesco della Fede, e Gaspare di Mariano di Varcannante, col detto Patriarca. E la notte dopo Santa Maria di Loreto, Messere Atto Giovanni diede fuori un giovane fornaio della Compagnia della Spada, il quale si chiama Mazzetta, e mandollo al Patriarca, che stava di persona sua a Santa Maria Maggiore, le Lance spezzate a i Marchiselli, Simonetto con molti fanti e cavalli, e anche cerne alla Porta di San Giacomo, cioè a Raccanati, e al Fossato Ranaro verso la Porta della Badia Paolo della Molara co' suoi cavalli e fanti, e col Popolo di Spoleto, e

A co' Ternani: L'altro cername, e l'altra fanteria stavano chi col Patriarca, e chi colle Lance spezzate a i Marchiselli co' sopradetti Cittadini: e furono i figliuoli di Ser Pietro di Bice, cioè Messer Niccolò e Messer Guidone. Più di innanzi erano fatti assai cenni dentro in Foligno al campo, e non si sapeva bene chi li facesse. E ultimamente s'accordarono insieme Messer Francesco di Brancuccio, e Messer l'Abate di Saffovivo, e Messer Piergiovanni di Pietro di Mastro Ermanno della Compagnia della Croce, e Messere Atto Giovanni della Piazza della Canape, e Giancristoforo di Ser Giovanni di Lodovico, e Messer Niccolò, e Messer Guidone figliuoli di Pietro di Bice della Compagnia degli Spavagli, e Messer Giovanni di Scimiolo Medico da Roviglieto abitante in Foligno della Compagnia della Contrastanga. E vi fu Niccolò e Francesco di Boccaccio da San Racchio, abitante in Foligno, e Gaspare di Ciano dello Ricciuto. E tutti costoro sollevarono una gran parte del Popolo di Foligno. E il Martedì a sera segretamente tutti si trovarono chi alle poste loro a canto le mura, e chi alle case de' sopradetti, ciascheduno con quelle armi, che aveva potuto avere. E nella mezza notte si mosse Messere Atto Giovanni con ben 200. uomini, con targoni, rotelle, lance, e balestre. E girono a casa di Messer Francesco. Ivi si adunarono tutti que' della Poella, tanto che furono ben 400. E partironsi di lì Messer Francesco e Messere Atto Giovanni, e gironsi a casa di Messer Piergiovanni sopradetto, & esso non volle seguirli, dicendo, che aveva male in una gamba, e che non poteva armare. E questo fu per vedere,

re, come andavano le cose. Partita che fu questa brigata, egli mandò Marinangelo di Villanuccio con due Compagnie in Piazza del Comune, che vi era Giacomo di Ser Benedetto da Gualdo con ben 400. tutti armati da capo a' piedi, e con targoni, e balestre assai. E mandarono coloro a dirgli, che volevano che egli facesse sì che fosse con loro il detto Messer Piergiovanni. Sentendo questo Messer Francesco e Messere Atto Giovanni, che stavano alla Porta di Santa Maria, pigliarono partito tutti questi altri capi sopradetti di mettere dentro 200. fanti forestieri. Seguitiamo quì quello, che seguì del campo, che ci pose il magnifico & eccelfo Padre e Signore, Messer Giovanni Vitelleschi (f), degnissimo Patriarca Alessandrino, e Cardinale di Firenze, e Legato laterale della Santa Chiesa, che benchè sia nativo di Corneto, gli antenati suoi furono da Foligno: e così si appella egli. Come Messer Piergiovanni tardò alla promessa, e secondo che si diceva dell'ambasciata, che egli aveva mandata in piazza a coloro, che stavano per Messer

A Corrado, che era Signore, ovvero Scorticatore che dirò meglio, per risposta il detto Messer Piergiovanni ebbe, che dovesse gire in piazza da loro. In questo mezzo que' della Porta di Santa Maria fecero l'avviso, e pigliarono partito di metter dentro 200. fanti di que' del campo (g), e così fecero.

B I 4 4 0.

C Memoria, come a dì 26. di Marzo, e fu di Sabato, venne la buonissima novella, che Messer Giovanni Vitelleschi da Corneto, Patriarca Alessandrino, fu preso dal Castellano di Castello Santo Angelo in Roma, e furongli fatte cinque ferite, perchè volle fare difesa. L'occasione, perchè fu preso, fu a petizione di Papa Eugenio IV nostro santissimo Signore, per occasione che il detto Patriarca s'era accordato con le genti del Duca di Milano, cioè col Magnifico Capitano Niccolò Piccinino, che venisse sopra Firenze, come dopo certi dì fece. La novella sopradetta venne quì in Foligno a dì 27. di Marzo di Domenica nell'ora del Vespro.

(f) De genere ac familia Cardinalis Vitelleschi Fulginatis, qui quum Nobiles de Trinciis Fulginio expulsi fuerunt, recognovit genus suum ac familiam, quae tunc florebat in eadem Civitate, & adhuc usque nobiliter florere pergit, consule Observationes Historicas ad Quadriregium pag. 219. in fine, Dorium Histor. Familiae Trinciorum Lib. 4. pag. 220. Pellinum Histor. Perusin. part. 2. Lib. 2. pag. 435. qui testatur, quod Scriptores Perusini in Manuscriptis affermanno, che gli antichi e antecessori del Patriarca, essendo stati originarij Cittadini di Foligno, erano stati ottant'anni addietro uccisi e scacciati da i Trinci: e che però egli ricorderole delle passate ingiurie avesse deliberato di fare ogni opera d'averli nelle mani, e di tor loro il dominio di quella Città.

(g) Exitus obsidionis Fulginatis Urbis, atque dispersionis Familiae Trinciorum legitur apud Dorium Lib. 4. pag. 231. & seqq. Histor. Trinciorum.

ELENCHUS

T O M I N O N I.

DISSERTATIO QUADRAGESIMAQUARTA.

DE *Literarum Fortuna in Italia post Annum Christi MC. & de Academiarum
sive Gymnasiorum erectione.* Pag. 9.

*Excerpta e Chartis Archivi Pisani Archiepiscopi ab Anno Christi DECXX. usque
ad Annum MEXCIX. nunc primùm edita.* 233.

*Historia Belli Forojulienfis nunc primùm edita, conscripta à Johanne Notario
quondam Aylini de Maniaco, Auctore Synchrono, ab Anno Christi MCCCXXVI.
usque ad MCCCXXXVIII.* 523.

Alterum Fragmentum Historiae Forojulienfis ex eodem Auctore. 565.

DISSERTATIO QUADRAGESIMAQUINTA.

*De assumpta a Civitatibus Italicis Reipublicae formâ, atque origine libertatis
in iis.* 627.

DISSERTATIO QUADRAGESIMASEXTA.

De Civitatum Italicarum Magistratibus. 703.

*Oculus Pastoralis, sive Libellus erudiens futurum Rectorem Populorum, Anonymo
Auctore, conscriptus circiter Annum MCCCXXII. Ex Manuscripto Codice Phi-
lippi Argelati Bononiensis S. C. C. M. a Secretis.* 787.

*Fragmenta Fulginatis Historiae ab Anno MCXCVIII. usque ad MCCCXLI. Au-
ctore Bonaventura Benevenuti Fulginate, cum Notis doctissimi Viri Justiniani
Pagliarini Fulginatis.* 867.

*Fragmenta Fulginatis Historiae, ex alio MSto Codice desumpta, ab Anno MCCCC-
XXIV. usque ad MCCCXLI. Auctore Petruccio de Unctis Fulginate.* 895.

83-B1417

7E37
208
11/11
(1)

